

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI**

**ÇOCUK EVLERİNDE YETİŞMİŞ BİREYLERİN KURUM BAKIMI
TECRÜBELERİ VE İLİŞKİ DİNAMİKLERİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA**

DOKTORA TEZİ

MUHAMMED ENES TEMELLİ

DANIŞMAN: PROF. DR. BEDRETTİN KESGİN

**YALOVA
KASIM 2025**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

ÇOCUK EVLERİNDE YETİŞMİŞ BİREYLERİN KURUM BAKIMI TECRÜBELERİ VE
İLİŞKİ DİNAMİKLERİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

DOKTORA TEZİ

MUHAMMED ENES TEMELLİ
207303006

DANIŞMAN: PROF. DR. BEDRETTİN KESGİN

YALOVA
KASIM 2025

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün **207303006** numaralı Doktora öğrencisi **MUHAMMED ENES TEMELLİ**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**ÇOCUK EVLERİNDE YETİŞMİŞ BİREYLERİN KURUM BAKIMI TECRÜBELERİ VE İLİŞKİ DİNAMİKLERİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA**” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde sunmuş ve başarılı bulunmuştur.

İmza / **Kanaati**
(Kabul/Ret)

Prof. Dr. Bedrettin KESGİN

Danışman, Yalova Üniversitesi

..... /

Prof. Dr. Yusuf GENÇ

Jüri Üyesi, Sakarya Üniversitesi

..... /

Doç. Dr. Fatma KAHRAMAN GÜLOĞLU

Jüri Üyesi, Yalova Üniversitesi

..... /

Doç. Dr. Uğur Bekir DİLEK

Jüri Üyesi, Yalova Üniversitesi

..... /

Doç. Dr. Sami KALAYCI

Jüri Üyesi, Aksaray Üniversitesi

..... /

Tez Savunma Tarihi: 27.11.2025

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “Çocuk Evlerinde Yetişmiş Bireylerin Kurum Bakımı Tecrübeleri ve İlişki Dinamikleri: Nitel Bir Araştırma” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Muhammed Enes TEMELLİ

ÖNSÖZ

Bu çalışma, insanın gelişimini ve yaşam tecrübelerini anlamaya yönelik akademik bir merakla başlayıp, zaman içerisinde çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin görünmeyen dünyalarına ve yaşam yolculuklarına ışık tutma isteğiyle şekillenmiştir. Bu ilgi ve yönelim, tezin temel motivasyonunu oluşturmaktadır.

Lisans eğitimimden itibaren hem akademik hem de günlük hayatta daima hissettirdiği güçlü desteğiyle bilgi ve birikimime anlamlı katkılar sunan değerli danışmanım Prof. Dr. Bedrettin KESGİN'e duyduğum minneti özellikle ifade etmek isterim.

Tez İzleme Komitesi üyeleri Doç. Dr. Fatma KAHRAMAN GÜLOĞLU'na ve Dr. Öğr. Üyesi Uğur Bekir DİLEK'e, bu uzun soluklu süreçte sundukları yapıcı değerlendirmeler, yönlendirmeler ve destekleri için özellikle teşekkür ederim. Tez Savunma Jürisi üyeleri Prof. Dr. Yusuf GENÇ ve Doç. Dr. Sami KALAYCI'ya, savunma sürecine değerli katkıları için ayrıca teşekkür ederim.

Bu sürecin her aşamasında bilgi birikimleri, özverileri ve destekleriyle bana güç veren değerli dostlarım Dr. Murat ALTUNTAŞ'a ve Dr. Hüseyin ARSLAN'a teşekkür ederim. Ayrıca çalışmanın gerçekleşmesine katkı sunan STK'lara, sahada destek sağlayan meslektaşlarıma ve özellikle de yaşam tecrübelerini içtenlikle paylaşan katılımcılara teşekkür ederim. Katılımcıların aktarımlarıyla görünür hâle gelen bu değerli birikimin, çocuk koruma alanındaki akademik ve uygulamalı çalışmalara katkı sağlamasını temenni ederim.

Hayatımın her aşamasında beni koşulsuzca destekleyen, üzerimdeki haklarını asla ödeyemeyeceğim ve varlıklarıyla güç veren kıymetlilerim Annem'e ve Babam'a duyduğum derin şükranı ve sevgiyi özellikle belirtmek isterim. Kardeşlerim de her zaman hissettirdikleri güven ve destekleriyle bu sürecin manevi güç kaynakları arasında yer almıştır.

Bu yolculuktaki en büyük teşekkürü, sabırları, anlayışları ve koşulsuz destekleriyle bana güç veren Sevgili Eşim ve canım kızım hak etmektedir. Akademik çalışmalarım nedeniyle onlarla geçiremediğim zamanların telafisinin mümkün olmadığını biliyor ve gösterdikleri fedakarlıkları için minnet duygularımı gönülden ifade etmek isterim.

Kasım - 2025

Muhammed Enes TEMELLİ

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
ÖZET.....	xi
ABSTRACT	xii
GİRİŞ	1
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	13
1.1. Çocuk ve Çocukluk Kavramları	13
1.2. Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk Kavramı.....	16
1.3. Çocuk Refahı ve Korunma İhtiyacına İlişkin Yasal Düzenlemeler	20
1.4. Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelleri.....	27
1.4.1. Uluslararası hizmet modelleri: Amerika ve İngiltere örneği	27
1.4.2. Türkiye’deki hizmet modelleri	34
1.4.2.1. Aile temelli hizmet modelleri	37
1.4.2.2. Kurum temelli hizmet modelleri.....	46
1.5. Aile ve Toplumsal İlişkilerin Birey Üzerindeki Etkileri.....	52
1.5.1. Aile kurumunun rolü ve işlevi	53
1.5.2. Aile içi ilişkilerin çocuk gelişimindeki önemi	61
1.5.3. Toplumsal ilişkilerin çocuk gelişimine etkisi	64
1.5.4. Aile ve toplumun çocukların korunma ihtiyacındaki rolü	67
1.6. Kurum Temelli Bakım Süreci ve Sonrası	69
1.6.1. Kurum temelli bakım sürecinin bireyin psikososyal gelişimine ve ilişkilerine etkileri.....	71
1.6.2. Kurum temelli bakım sürecini tamamlamış bireylere yönelik politika ve hizmet yaklaşımları.....	77
1.6.3. Kurum temelli bakım sürecinin birey üzerindeki uzun vadeli etkileri	81
2. ÇOCUK EVLERİ HİZMET MODELİNİN SİSTEM KURAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	89
2.1. Sistem Kuramının Kavramsal Çerçevesi.....	89
2.2. Sistem Kuramı Perspektifinden Çocuk Evleri.....	91

2.3. Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü (ÇEKOM): Oluşumu ve Görevleri.....	94
2.4. Çocuk Evleri Hizmet Modelinin İşleyiş Süreçleri.....	96
2.4.1. Çocuk evlerinin açılması ve fiziksel koşulları	96
2.4.2. Çocukların çocuk evlerine yerleştirilmesi	97
2.4.3. Çocuk evlerinde sorumlu personel ve görevleri	100
2.5. Çocuk Evlerinde Kalan Çocukların Aile ve Toplumla İlişkileri.....	102
2.6. Çocukların Hayata Hazırlanmasında Çocuk Evlerinin Rolü.....	106
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	111
3.1. Araştırmanın Modeli.....	111
3.2. Çalışma Grubu.....	115
3.3. Veri Toplama Araçları ve Süreçleri.....	118
3.4. Verilerin Analizi.....	120
3.5. Geçerlik ve Güvenirlik	122
3.6. Araştırma Etiği.....	124
4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLARI	125
4.1. Bir Yer Edinmek: Kurumda Büyüme, Uyumlanma ve Anlam Yaratma	127
4.1.1. Kurum öncesi yaşantının izleri	127
4.1.1.1. Kurum öncesi yaşantıda ihmal/terk öyküleri	128
4.1.1.2. Aile içi şiddet, yoksulluk, boşanma ve vefat	129
4.1.1.3. Aileden kopuşun hikayesi ve etkisi.....	132
4.1.1.4. Kurumla ilk karşılaşma anı	133
4.1.1.5. Yer değiştirme ve alışma sürecinin duygusal etkileri	134
4.1.2. Çocuk evlerinde yaşamın bireysel ve işlevsel yansımaları.....	135
4.1.2.1. Fiziksel ortamın etkisi (oda paylaşımı, ev hissi).....	135
4.1.2.2. Grup yaşamına alışma.....	137
4.1.2.3. Ortak sorumluluklar (temizlik, yemek hazırlığı)	137
4.1.2.4. Kurumun ev/yuva hissi verip vermediğine dair düşünceler	139
4.1.2.5. Ekonomik denge kurma katkısı	141
4.1.2.6. Kurallara uyum, disiplin ve zaman yönetimi.....	141
4.1.2.7. Çocuk evlerinde edinilen bireysel beceriler.....	143
4.1.2.8. Gelecekteki iş yaşamına hazırlık var mıydı?	145
4.1.3. Kurum sürecindeki tecrübeler ve değerlendirmeler.....	146
4.1.3.1. Çocuk evleri ile çocuk evleri sitesi deneyimlerinin karşılaştırılması (ilişkisel, mekânsal ve psikolojik farklar).....	146

4.1.3.2. Kurumlar arasında uygulamada farklılıklar	151
4.1.3.3. Kurumda kalınan dönemde sosyal çevre ilişkileri	153
4.1.3.4. Kurum yapısının ilişki kurma dinamiklerine etkisi	154
4.1.3.5. Kurumda kalınan dönemde görüşülen aile bireyleri.....	156
4.1.3.6. Çocuk evlerinin bulunduğu sosyal çevre ve fiziksel yapısının ilişki dinamikleri üzerindeki etkisi	158
4.1.3.7. Ev içerisindeki çocukların uyumu ya da uyumsuzluğu	161
4.1.3.8. Kurum personeline dair deneyimler ve değerlendirmeler	163
4.1.3.9. Modelin işleyişine dair öneriler (bireyselleştirme, kural esnekliği vb.)	166
4.1.3.10. Kurumdan ayrılacaklara yönelik tavsiyeler ve kişisel öneriler “eğitimini tamamla, paranı tut ve insanlara hemen güvenme”	170
4.2. Bağ Kurmanın Sınırları: İlişki Dinamikleri.....	174
4.2.1. Bakım verenlerle kurulan ilişkiler	174
4.2.1.1. Bakım elemanları ve grup sorumluları üzerinden değerlendirme	175
4.2.1.2. Anne/baba figürü olarak görme	177
4.2.1.3. Kurum sonrası iletişimi sürdürülen personel	179
4.2.1.4. Personel ve ev değişiminin bağ kurma üzerindeki etkisi.....	179
4.2.1.5. Duygusal destek, ilgi ve bağlılık deneyimleri	180
4.2.2. Ailenin çok yönlü yapısı	181
4.2.2.1. Aile ile olan ilişki dinamikleri	181
4.2.2.2. Kardeşlerle bağ kurma ve koruma duygusu	183
4.2.2.3. Aile ilişkilerinde kararsızlık/çelişki yaşanması.....	184
4.2.2.4. Aileye yönelik kırgınlık ya da özlem	184
4.2.2.5. Aile tanımında dönüşen anlamlar ve ilişkisel aidiyet “güven, saygı ve huzur”.....	186
4.2.3. Sosyal ilişkiler, destek örüntüleri ve sistemsel etkileşimler	189
4.2.3.1. En çok etkileyen sistem ve sosyal grup deneyimleri	189
4.2.3.2. Kurum içindeki arkadaşlıkların sürekliliği ve ilişkisel derinliği	192
4.2.3.3. Sosyal dayanışma örüntüleri ve destekleyici ilişkiler.....	193
4.2.3.4. Güven kurma güçlüğü, self determinasyon ve mesafeli tutumlar	194
4.2.3.5. Maddi/manevi destek alınan kişiler	196
4.2.3.6. Kurum sonrası devam eden sosyal destek örüntüleri.....	197
4.3. Kurumdan Kopuş ve Hayat Kurma Mücadelesi.....	199
4.3.1. Ayrılış süreci ve geçişin psikolojisi.....	199
4.3.1.1. Ani ayrılma ve hazırlıksızlık “Sudan çıkmış balığa döndüm”.....	200
4.3.1.2. Kurumdan ayrılırken yalnız bırakılma.....	201

4.3.1.3. Ayrılığı travmatik ya da rahatlatıcı deneyim olarak tanımlama.....	202
4.3.2. Kurumun hazırlayıcılığı ve yetersizlikleri	203
4.3.2.1. Çocuk evlerinde edinilen becerilerin bireysel yaşama katkısı.....	203
4.3.2.2. Eksik kalan hazırlık alanları (eğitim, bürokrasi, destek ağı)	206
4.3.2.3. Rehberlik hizmetlerine ilişkin değerlendirmeler	209
4.3.2.4. Parayı kullanma ve bütçe yönetimi konusunda rehberlik.....	211
4.3.2.5. İstihdam hakkına dair farkındalık, uygulama sorunları ve beklentiler	213
4.3.3. Yeni hayata geçişin bireysel dinamikleri	215
4.3.3.1. Ev bulma, kira ödeme ve ekonomik sorumluluklar	215
4.3.3.2. İşe başlama süreci	217
4.3.3.3. Hayatı planlama ve karar alma sorumluluğu	217
4.3.3.4. Hayatta kalma stratejileri: alışkanlıklar, sınırlar ve mücadele.....	219
4.3.4. Destek kaynakları ve bağ kurulan figürler.....	220
4.3.4.1. Grup sorumlusu ve bakım elemanlarından alınan destek	220
4.3.4.2. Kurumdaki arkadaşların süregelen desteği	221
4.3.4.3. Aile, akraba ya da tanıdıklardan alınan destek	222
4.3.4.4. Sosyal yardım kanallarının eksikliği.....	222
4.3.4.5. Sivil toplumdan alınan destek örnekleri	223
4.4. Kimlik, Anlam, Aidiyet ve Geleceğe Dair Yolculuk	225
4.4.1. Geçmiş yorumlama ve duygusal dönüşüm	226
4.4.1.1. “Beni ben yapan şey” olarak kurum yaşantısı	226
4.4.1.2. Yaşananları kabullenme ve içsel uzlaşma	227
4.4.1.3. Geçmiş üzerinden kuruma karşı değişen ya da dengelenen bakış “en güzel zamanlar”	228
4.4.1.4. Kırılganlıkla güçlenme arasında denge kurma	230
4.4.1.5. Travmatik olayların çıktısı	231
4.4.1.6. Toplumun bakış açısına yönelik eleştiriler “damgalanmaya karşı öneriler”....	232
4.4.2. Gelecek kurma arzusu ve kaygılar.....	234
4.4.2.1. Aile kurma isteği ya da kaygısı.....	235
4.4.2.2. Çocuğuna kendi yaşadığını yaşatmama kararlılığı	235
4.4.2.3. Eğitimle ve işle hayata tutunma isteği	236
4.4.3. Kimlik oluşumu, aidiyet ve anlam verme süreçleri	237
4.4.3.1. Kurum geçmişine yönelik paylaşım, gizleme ve damgalanmaya karşı tutumları.....	237

4.4.3.2. “Kimsesiz” kimliğine karşı geliştirilen direnç ve yeniden tanım arayışları: “benim suçum yok suçlu ailem”	239
4.4.3.3. Kurumdan gelen biri olarak kendini ifade etme ve aidiyet üretimi	240
4.4.3.4. Deneyimi aktarma ve örnek olma arzusu	241
4.4.3.5. Devlete aidiyet ve anlam üretimi “devletin çocuğuyuz”	242
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	245
5.1. Sonuçlar	245
5.2. Öneriler.....	260
KAYNAKLAR.....	267
EKLER	289
Ek-1. Etik Kurul Onayı.....	289
Ek2. Görüşme Formu	290
Ek-3. Kod Sistemi ve Frekans Dağılımları.....	292
ÖZGEÇMİŞ	297

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASHİM	: Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü
ASPB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BMÇHDS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
ÇEKOM	: Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi
ÇES	: Çocuk Evleri Sitesi
ÇHGM	: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
KAY	: Koruyucu Aile Yönetmeliği
SED	: Sosyal ve Ekonomik Destek
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHM	: Sosyal Hizmet Merkezi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TEV	: Türk Eğitim Vakfı
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
YADER	: Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanları Koruma ve Sosyal Dayanışma Derneği

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Katılımcılara ait tanıtıcı bilgiler	117

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1. Ana temaların toplam kodlama frekansına göre dağılımı	125
Şekil 4.2. Tematik yapı haritası	126
Şekil 4.3. Birinci ana temanın tematik yapısı (alt temalar ve kodlar).....	127
Şekil 4.4. İkinci ana temanın tematik yapısı (alt temalar ve kodlar).....	174
Şekil 4.5. Üçüncü ana temanın tematik yapısı (alt temalar ve kodlar).....	199
Şekil 4.6. Dördüncü ana temanın tematik yapısı (alt temalar ve kodlar)	225

ÇOCUK EVLERİNDE YETİŞMİŞ BİREYLERİN KURUM BAKIMI TECRÜBELERİ VE İLİŞKİ DİNAMİKLERİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin kurum bakımı tecrübelerini ve bu tecrübelerin ilişki dinamikleri, bağımsız yaşam becerileri ve kişisel gelişim süreçlerine yansımalarını sistem kuramı çerçevesinde incelemektir.

Araştırma, nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik yaklaşım doğrultusunda yürütülmüştür. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş ve kartopu örnekleme tekniğiyle ulaşılan toplam 26 bireyden (10 kadın, 16 erkek) oluşmaktadır. Veriler, derinlemesine görüşmeler yoluyla ses kaydı alınarak toplanmış; transkripsiyonun ardından MAXQDA 2024 programına aktarılmış ve refleksif tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Analiz sürecinde 4 ana tema, 13 alt tema ve 70 kod belirlenmiş; toplam 1320 kodlama gerçekleştirilmiştir.

Araştırma bulguları, çocuk evlerinin bireylerin psikososyal gelişimini ve toplumsal yaşama uyumunu desteklediğini; ilişki kurma ve bağımsız yaşam becerilerinin güçlenmesine katkı sunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bu katkının kurumsal hizmetlerdeki istikrarsızlık, kurumlar arası uygulama farklılıkları, damgalanma ve kurum sonrası rehberlik eksikliği gibi faktörlerle sınırlandığı belirlenmiştir. Katılımcılar, çocuk evlerinde edindikleri becerilerin kişisel gelişimlerine önemli katkılar sağladığını ancak kurumdan ayrılma ve sonrası süreçlerde yeterli rehberlik, psikososyal destek ve istihdam yönlendirmesi alamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgular, hizmet modelinin mevcut potansiyelinin daha etkili biçimde kullanılabilmesi için uygulama bütünlüğü, personel sürekliliği, toplumsal farkındalık ve kurum sonrası destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma çocuk evleri hizmet modelinin bireysel ve toplumsal gelişimi destekleyici yönlerini görünür kılarken, modelin daha etkili ve sürdürülebilir olabilmesi için güçlendirilmesi gereken alanlara ilişkin bütüncül bir değerlendirme sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk evleri, Kurum bakımı, Tecrübeler, İlişki dinamikleri, Çocuk ve genç refahı

INSTITUTIONAL CARE EXPERIENCES AND RELATIONSHIP DYNAMICS OF INDIVIDUALS RAISED IN CHILDREN'S HOMES: A QUALITATIVE STUDY

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the institutional care experiences of individuals raised in children's homes and how these experiences reflect on relationship dynamics, independent living skills, and personal development processes within the framework of systems theory.

The research was conducted using a phenomenological approach, one of the qualitative research designs. Participants were selected using purposive sampling and reached through snowball sampling, comprising a total of 26 individuals (10 women, 16 men). Data were collected through in-depth interviews recorded on audio; after transcription, they were transferred to the MAXQDA 2024 program and analyzed using reflexive thematic analysis. During the analysis process, 4 main themes, 13 sub-themes, and 70 codes were identified; a total of 1320 codings were performed.

Research findings indicate that children's homes support individuals' psychosocial development and adaptation to social life, contributing to the strengthening of relationship-building and independent living skills. However, it has been determined that this contribution is limited by factors such as instability in institutional services, differences in practices between institutions, stigmatization, and a lack of post-institutional guidance. Participants stated that the skills they acquired in children's homes made significant contributions to their personal development, but that they did not receive adequate guidance, psychosocial support, and employment guidance during the process of leaving the institution and afterwards. These findings indicate that, in order to use the current potential of the service model more effectively, it is necessary to strengthen implementation integrity, staff continuity, social awareness, and post-institutional support mechanisms.

In conclusion, this study highlights the aspects of the children's home service model that support individual and social development, while providing a comprehensive assessment of the areas that need to be strengthened for the model to be more effective and sustainable.

Keywords: Children's homes, Institutional care, Experiences, Relationship dynamics, Child and youth welfare

GİRİŞ

Toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel dinamikleri, tarih boyunca değişim ve dönüşüm süreçlerinden geçmiştir. Günümüzde bu dönüşüm özellikle teknolojik gelişmelerin ve küreselleşmenin etkisiyle hız kazanmış ve toplumsal yapıyı derinden etkilemiştir. Bu değişimlerin beraberinde getirdiği küresel sorunlar özellikle aile yapısını ve bireyleri doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Ekonomik yoksulluk, göç, vefat, terk, aile içi şiddet, ihmal ve istismar gibi aile birliğini sarsan etkenler günümüzde daha yaygın ve görünür hale gelmiştir. Bu tür olumsuz koşulların en fazla etkilediği kesim olan çocukların korunmaya ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Korunmaya ihtiyacı olan çocuklar; bahsedilen bu gerekçeler neticesinde temel bakım, yetiştirme, korunma ve gözetim süreçlerindeki yetersizlikler veya aksaklıklar nedeniyle sosyal, fiziksel, ruhsal ve ahlaki gelişimi risk altında olan savunmasız bireyler olarak tanımlanabilir (Koşar, 1992; Calheiros vd., 2015; Yüksel ve Öncü, 2016). Ailesi tarafından bakımının sağlanamadığı durumlarda, çocukların yaşamlarının olumsuz etkilenmesini önlemek adına çeşitli sosyal hizmet modelleri geliştirilmiştir. Bu modeller arasında, devlet koruması altında sağlanan kurum bakım hizmetleri önemli bir yer tutmaktadır.

Çocukluk dönemi bireyin kişisel, sosyal ve duygusal gelişiminin temelini oluşturan kritik bir süreçtir. Ancak aile yapısındaki parçalanma, ekonomik zorluklar, ebeveyn kaybı ve ihmal gibi nedenlerle korunmaya ihtiyacı olan çocuklar, bu dönemde sağlıklı bir aile ortamından ve sosyal destekten mahrum kalmaktadır. Bu durum çocukların yalnızca çocukluk döneminde değil yetişkinlik dönemlerinde de sosyal ilişkiler, kimlik oluşumu ve duygusal dayanıklılık gibi alanlarda zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Koruma altına alınan çocuklar, bu süreçte fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması için kurum bakımına yerleştirilmektedir. Ancak bu bakım türünün bireyler üzerinde kısa ve uzun vadede nasıl etkiler yarattığı konusunda literatürde birçok tartışma bulunmaktadır.

Kurum bakımı, Türkiye’de 2000’li yıllara kadar çocuk koruma ve bakım hizmetlerinin temel yapısını oluşturmuş ve "çocuk yuvaları" ile "yetiştirme yurtları" olarak hizmet vermiştir. "Çocuk yuvaları" 0-12 yaş arasındaki korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla gerektiğinde 12 yaşını dolduran kız çocuklarının biyopsikososyal ve eğitsel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmet verirken, "yetiştirme yurtları" 13-18 yaş grubundaki korunmaya ihtiyacı olan çocukları koruma, bakım, meslek edinme ve topluma yararlı bireyler olarak yetiştirme amacı taşıyan kuruluşlardır. Ancak bu yapıların; çok sayıda çocuğun büyük binalarda koğuş sistemiyle bir arada yaşadığı, yeterli personelin bulunmadığı ve otoriter, merkeziyetçi bir yönetim anlayışının hâkim olduğu koşullar

gözlemlenmiştir (Şenocak, 2006; Yazıcı, 2014). Bu nedenlerle, söz konusu bakım hizmetleri "kışla tipi" bakım modeli olarak adlandırılmış ve çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını yeterince karşılamadığı için yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Bunun sonucunda, kurum bakımında kışla tipi modellerin yerine alternatif bakım modellerinin geliştirilmesi yönünde arayışlar başlamıştır (Erbay ve Çalış, 2022).

1999 yılından itibaren, geleneksel kurum bakım hizmetlerine alternatif olarak "sevgi evleri"¹ adıyla anılan yeni bir bakım modeli ortaya çıkmış, böylece büyük ölçekli kuruluşlar yerine daha küçük, modern ve az katlı yapılar içinde aile ortamına yakın bir yapının oluşması sağlanmaya çalışılmıştır. 10-12 çocuğun kalabileceği müstakil binalardan oluşan sitelerde çocukların bakım, eğitim ve sosyalleşme ihtiyaçlarına yönelik hizmetler sunulmuştur. 2007 yılından itibaren yaygınlaşan bu kuruluşlar 2014 yılından itibaren "çocuk evleri sitesi" olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Ayrıca 2000 yılında pilot uygulaması başlayan ve 2005 yılından itibaren yaygınlaşan "çocuk evleri" modeli, çocukların kurum bakımı altındayken bağımsız yaşama hazırlanmasını amaçlayan yapılar olarak ön plana çıkmıştır. Bu model kapsamında, her ilin sosyal-kültürel ve fiziksel yapısı göz önünde bulundurularak çocuk yetiştirmeye uygun görülen kentsel alanlarda apartman daireleri veya müstakil evlerde 0-18 yaş grubundaki 6-8 çocuğun bağımsız bir ev ortamında korunma ve bakımı sağlanmıştır. Böylece çocukların bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerinin desteklenmesi, sosyal hayata uyum sağlamaları, arkadaşlık ve komşuluk gibi sosyal ilişkileri deneyimleyerek toplumsal değerleri öğrenmeleri, kuruluş bakımının olumsuz etkilerini en aza indirerek öz güveni yüksek bireyler haline gelmeleri hedeflenmiştir (Başer, 2013; Özler Ervüz, 2020; Salim, 2011; Uğur ve Kılıç, 2022).

Türkiye’de çocuk koruma sistemine tarihsel olarak bakıldığında öncelikle koğuş tipi bakım modellerinin yaygın olduğu ancak bu modelin çocukların bireysel gelişimlerine yeterli katkıyı sunamadığı ve bazı olumsuz etkilere sebep olduğuna dair bulgular, alternatif bakım modellerinin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda, 2000’li yıllardan itibaren çocuk evleri modeli gibi aile odaklı ve daha küçük yapılar olan bakım modelleri uygulanmaya başlanmıştır. Çocuk evleri modeli, çocukların bireysel ihtiyaçlarına ve gelişimlerine odaklanarak bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini destekleyen, daha sağlıklı bir ortam ve kurum sonrası hayata uyumu kolaylaştırmayı amaçlayan bir bakım modelidir. 2005 yılından itibaren yaygınlaştırılan bu model

¹ Adı geçen “Sevgi evleri” bakım modeli İngilizce çevirisinde farklı çağrışımlar oluşturmaları nedeniyle günümüzde “çocuk evleri siteleri” şeklinde adlandırılmaktadır.

(Başer, 2013; Söğütü, 2025; Yıldırım ve Işıkhana, 2018), 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasıyla daha sistematik bir yapıya kavuşmuş ve 2017 itibarıyla koğuş tipi yurtların tamamen terk edilmesiyle kurumsal yapının etkinliği artırılmaya çalışılmıştır.

Uluslararası düzeyde de çocuk koruma uygulamaları sürekli olarak gelişmekte ve çeşitli ülkelerde uygulanan farklı modeller Türkiye'nin çocuk koruma uygulamalarına rehberlik etmektedir. Özellikle Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde, aile temelli bakım modelleri ile çocukların bireysel ihtiyaçlarına göre şekillenen yaklaşımlar öne çıkmaktadır. Amerika'da sosyal hizmetler, çocukların biyolojik aileleriyle bağlarını sürdürmesine öncelik verirken, İngiltere'de ise çocukların uzun vadeli sosyal uyumuna yönelik bireysel özelliklerin ön plana çıkarıldığı bakım planları uygulanmaktadır. Türkiye'deki çocuk koruma politikaları da öncelikli olarak aile odaklı bir perspektife sahip olup çocuk evleri hizmet modeli de bu uluslararası uygulamalara paralel olarak çocukların aile ortamına en yakın şekilde yetiştirilmesini amaçlayan bir uygulama olarak dikkat çekmektedir.

Çocuk evleri hizmet modeli bireysel gelişimin yanında çocukların toplumsal bütünleşmesini desteklemeyi de amaçlamaktadır. Bu model çocukların aidiyet hislerini güçlendiren ve bireylerin toplum içinde daha sağlıklı ilişkiler kurmasına olanak tanıyan bir yaklaşımla geliştirilmiştir. Çocuk evlerinde büyüyen bireylerin kimlik oluşumu, sosyal becerileri ve duygusal dayanıklılıkları, yalnızca çocukluk döneminde değil yetişkinlik yaşamlarında da önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu modelin uygulamada hangi alanlarda güçlü olduğu ve hangi konularda iyileştirme yapılabileceği soruları, literatürde tam anlamıyla cevaplanmamış durumdadır.

Bu noktada, çalışmanın kuramsal çerçevesi sistem kuramı perspektifi üzerinden şekillenmiştir. Sistem kuramı, bireylerin aile, kurum ve toplum düzeyindeki ilişkilerini bütüncül bir şekilde ele almayı mümkün kılan bir yaklaşımdır. Çocuk evleri hizmet modeli de bu bağlamda, bireylerin sosyal çevresiyle etkileşimini, aidiyet hissini ve toplumsal entegrasyonunu anlamak için güçlü bir zemin sunmaktadır. Sistem kuramına göre, birey bir sistemin parçasıdır ve çevresiyle sürekli bir etkileşim halindedir (Langer ve Lietz, 2021; Teater, 2015; Wulczyn vd., 2010). Bu doğrultuda, aile ve çocuk evleri de bir sistem olarak ele alınmakta ve bunların çocuğun gelişimi üzerindeki etkileri incelenmektedir. Çocuk evleri modelinin, bireylerin sosyal çevreleri ile olan bağlantılarını güçlendirmeyi hedefleyen bir yapıya sahip olması, bu çalışmanın sistem kuramı çerçevesinde ele alınmasını daha da anlamlı kılmaktadır.

Sistem kuramı perspektifi, bireylerin kurum bakımındaki sosyal çevresiyle olan ilişkilerini, ailenin çocuk gelişimindeki rolünü ve çocukların toplumsal entegrasyon süreçlerini bir bütün

olarak incelemeye olanak tanır. Bu kuramın sağladığı bütüncül yaklaşım, çocuk evleri hizmet modelinin bireyler üzerindeki etkilerini derinlemesine anlamamıza yardımcı olmaktadır (Duerden ve Witt, 2010; Munro, 2010; Payne, 2020). Çalışmanın amacı, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin kurum bakımı tecrübelerini ile bu tecrübelerin bağımsız yaşamlarına, sosyal ve ilişki dinamiklerine olan etkilerini incelemektir. Fenomenolojik bir yaklaşım benimsenerek, bireylerin kendi perspektiflerinden kurum bakımı tecrübelerini daha derinlemesine anlamak hedeflenmiştir.

Literatürde, Türkiye’de çocuk evleri hizmet modeli ile ilgili sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Mevcut çalışmalar, genellikle koğuş tipi bakım modellerine odaklanmış olup, çocuk evleri modelinin bireylerin uzun vadeli gelişim süreçlerine ve ilişki dinamiklerine etkisi üzerine değinilmemiştir. Bu çalışmanın özgün yönü, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin fenomenolojik yaklaşımla kurum bakım tecrübelerini, yaşam süreçlerini, kimlik oluşumlarını ve sosyal entegrasyon süreçlerini bir bütünlük içinde ele almasıdır. Ayrıca uluslararası uygulamalarla karşılaştırmalı bir perspektif sunarak, Türkiye’deki çocuk koruma sisteminin iyileştirilmesine yönelik somut öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir.

Bu araştırma, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin yaşam tecrübelerini anlamakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal hizmet politikalarının geliştirilmesine de katkı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın sonuçları, çocuk koruma sistemlerinde daha etkili ve sürdürülebilir politikalar geliştirilmesine rehberlik edebilecektir. Ayrıca elde edilen bulguların, çocuk refahı alanında faaliyet gösteren uzmanlara ve politika yapıcılara önemli bir perspektif sunması beklenmektedir.

Araştırmanın problemi: “Çocuk evleri hizmet modelinde yetişmiş bireylerin kurum bakımına ilişkin tecrübeleri nasıldır ve bu tecrübeler ilişki dinamikleri, bağımsız yaşam ve kişisel gelişim süreçlerini nasıl şekillendirmiştir?” sorusu çalışmanın araştırma sorusunu oluşturmaktadır. Bu temel araştırma sorusu doğrultusunda araştırmanın alt soruları aşağıdaki soru cümleleri ile ifade edilmiştir.

1. Çocuk evleri hizmet modelinde yetişmiş bireylerin ilişki dinamikleri ile kurum bakım sürecinde aile ile sosyal çevreyle kurdukları ilişkiler nasıl biçimlenmiştir?
2. Çocuk evlerinde geçirilen sürenin, bireylerin kimlik oluşumu, aidiyet duygusu, sosyal becerileri ve duygusal dayanıklılıkları üzerindeki etkileri nasıldır?
3. Çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin yetişkinlik dönemindeki ilişki dinamikleri ve aile kavramına ilişkin algıları nasıldır?

4. Çocuk evlerindeki bireysel yaşam tecrübeleri, yetişkinlik dönemlerindeki bağımsız yaşam becerilerini ve toplumsal uyumlarını nasıl etkilemiştir?
5. Çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin ilişki kurma biçimlerini etkileyen başlıca faktörler nelerdir ve bu faktörler bireysel özelliklere göre nasıl farklılık göstermektedir?
6. Çocuk evleri hizmet modelinin kurumdan ayrılan bireylerin sosyal destek sistemleri ve toplumsal uyum süreçleri üzerindeki etkileri nelerdir?

Mevcut konu bir eksiklik olarak değerlendirilmekte ve planlanan bu araştırmanın uygulamaya konulmasının literatürdeki bilgi eksikliğinin giderilmesine, sosyal hizmet politikalarının geliştirilmesine ve çocuk evleri hizmet modeline yönelik uygulamaların iyileştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı: Bu araştırmanın amacı, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin kurum bakımı tecrübelerini ve bu tecrübelerin ilişki dinamikleri, bağımsız yaşam becerileri ile kişisel gelişim süreçleri üzerindeki etkilerini sistem kuramı çerçevesinde incelemektir.

Çocuk evleri hizmet modelinin koğuş tipi modelden daha yeni bir yaklaşım olması, bu modele geçişin büyük ölçüde tamamlanmış olması ve kurum bakımında bulunan çocukların aile ilişkileri, kişisel gelişim, akademik başarı ve sosyal beceriler gibi alanlarda bu modelin olumlu etkiler yaratabileceği düşüncesi çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, alanda yapılan önceki çalışmaların genellikle koğuş tipi kurum bakımını tecrübe eden bireylere odaklanmış olması, çocuk evleri modeline yönelik araştırmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çalışma, literatürdeki bilgi eksikliğini gidermeyi, sosyal hizmet politikalarının geliştirilmesine katkı sunmayı ve çocuk evleri hizmet modeline yönelik uygulamaların iyileştirilmesini amaçlamaktadır.

Araştırmanın Önemi: Çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin kurum bakımı süreci ve sonrasındaki yaşam tecrübelerine ilişkin araştırmalar, alanyazında oldukça sınırlıdır. Bu konuda yapılmış az sayıdaki çalışma, genellikle bireylerin toplumsal yaşama uyum süreçlerine ve kurumdan ayrıldıktan sonra karşılaştıkları güçlüklerin genel çerçevesine odaklanmaktadır. Ancak bu çalışmalar, kurum bakımının bireyin ilişki örüntüleri, aidiyet duygusu, kimlik inşası ve yaşamla kurduğu bağ üzerindeki etkilerini bütüncül bir biçimde ele almamaktadır.

Bu araştırma, söz konusu sınırlı literatürü tamamlayıcı nitelikte olup, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin tecrübelerini derinlemesine inceleyerek kurum bakımı sürecinde şekillenen ilişki dinamiklerinin bireyin sonraki yaşamına yansımaları ortaya koymaktadır. Çalışma, farklı

illerden katılımcıların anlatılarına dayanan geniş örnekleme, refleksif tematik analiz yaklaşımı ve çok katmanlı çözümleme biçimiyle alanyazına yeni ve nitelikli bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Böylece araştırma, hem çocuk refahı alanında kurum bakımına ilişkin mevcut bilgi birikimini zenginleştirmekte hem de çocuk evleri hizmet modelinin birey üzerindeki uzun vadeli etkilerinin anlaşılmasına yönelik önemli bir dayanak oluşturmaktadır. Bu durum, çalışmanın bu alandaki bilgi boşluğunu doldurmasına olanak tanımaktadır. Araştırma yalnızca Türkiye’de değil, benzer sosyo-ekonomik yapıya sahip diğer ülkelerde de uygulanabilir bir model sunma potansiyeline sahiptir.

Araştırma, korunmaya ihtiyacı olan çocuk ve gençlerin kurum sonrası yaşam biçimlerinin şekillenmesine, sağlıklı sosyal ağlar kurmalarına ve çocuk evleri hizmet modelinin etkinliğine yönelik önemli katkılar sağlayacaktır. Bu bağlamda, araştırmanın sonuçları, gelecekte bu bireylerin daha sağlıklı sosyal destek sistemlerine ve ilişki dinamiklerine sahip olmalarına katkı sunacak önlemlerin alınmasına zemin hazırlayabilecektir.

Bunun yanı sıra araştırma, hâlihazırda çocuk evleri hizmet modelinde bakım alan korunmaya ihtiyacı olan çocuklara, onların aile bireylerine yönelik mesleki çalışmalara ve alanda yürütülen sosyal politikalara da yön verebilir. Mevcut çalışmalarda, çocuk evleri hizmet modelinin bireylerin uzun vadeli sosyal entegrasyonuna etkisi yeterince incelenmemiştir. Bu araştırma, politika yapıcıların hizmet modeline ilişkin daha bilinçli ve sürdürülebilir kararlar almasına olanak sağlayacaktır. Yapılacak yeni düzenlemeler bireylerin sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirmesine destek olurken, sosyal sermaye birikimine ve toplumun dayanışma kültürünün güçlenmesine de katkı sunacaktır.

Bu çalışmanın özgün yönlerinden biri de çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin tecrübelerini onların kendi perspektiflerinden ele almasıdır. Bu durum, literatürde çoğunlukla dışarıdan gözlemlerle yapılan analizlere kıyasla daha derinlemesine bir bakış açısı sunacaktır. Araştırmanın literatürdeki eksikliği giderecek nitelikte olması değerini daha da artırmaktadır. Bu kapsamda, geçmişte yapılan çalışmaların da incelenmesiyle araştırmanın sağlayacağı katkılar daha net ortaya konabilecektir.

Araştırmanın Yöntemi: Bu araştırma, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin kurum bakımına ilişkin tecrübelerini ve bu tecrübelerin ilişki dinamikleri üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik olarak nitel araştırma yaklaşımıyla yapılandırılmıştır. Araştırmanın modeli, bireylerin yaşantılarına ve bu yaşantılara yükledikleri anlamlara odaklanan fenomenolojik desene dayanmaktadır. Fenomenolojik desenin tercih edilmesinin temel nedeni; katılımcıların öznel

deneyimlerinin yalnızca betimlenmesi değil aynı zamanda bu deneyimlerin bireylerin ilişki dinamiklerine etkilerinin bütüncül biçimde analiz edilmesini mümkün kılmasıdır.

Araştırmanın çalışma grubunu, çocukluk döneminde çocuk evlerinde kalmış ve kurum bakım sürecini tamamlayarak bireysel yaşamına devam eden oluşturmaktadır. Bu çalışmada olasılıklı olmayan örnekleme türlerinden amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiş ve katılımcılara kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılmıştır. Bu kapsamda, YADER (Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanları Koruma, Yardımlaşma ve Sosyal Dayanışma Derneği) ve Hayat Sende Derneği ile araştırmacının sosyal çevresi aracılığıyla ulaşılan toplam 26 gönüllü bireyle yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler Aralık 2024 – Mart 2025 tarihleri arasında yürütülmüş, görüşme öncesinde katılımcı onam formları imzalatılarak etik süreçler gözetilmiştir.

Veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış; 26 kişi ile toplamda 30 saatin üzerinde görüşme gerçekleştirilmiştir. Elde edilen ses kayıtlarının transkripsiyonu tamamlanıp veriler MAXQDA 2024 programına aktararak analiz süreci refleksif tematik analiz yöntemiyle yapılmıştır. Braun ve Clarke (2006) tarafından geliştirilen bu yaklaşım, temaların yalnızca tanımlanmasını değil aynı zamanda bu temaların katılımcı deneyimleriyle ilişkili anlam katmanlarını ortaya çıkarmayı da amaçlamaktadır. Araştırmanın bu yöntemi benimsemesi, çocuk evlerinde yetişen bireylerin kurum bakım sürecine ve mevcut ilişki dinamiklerine dair özgün anlatılarını çok boyutlu biçimde değerlendirmeyi hedeflemektedir.

İlgili araştırmalar: Bu bölümde, korunmaya ihtiyacı olan çocukların kurum bakımına alınma süreçleri, bu süreçte etkili olan aile yapısı ve sosyal çevre koşulları, kurum bakımının çocukların gelişimi üzerindeki etkileri ve çocuk evleri gibi bireyselleştirilmiş bakım modellerinin işleyişine dair yürütülmüş araştırmalar bütünlüklü şekilde ele alınmaktadır. Kurum bakımına alınma gerekçeleri ve aile yapısına ilişkin yapılan araştırmalar; korunma altına alınma sürecinin çoğunlukla parçalanmış aile yapısı, ebeveyn kaybı, göç ve sosyoekonomik yetersizliklerle bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Demirbilek (2000), İzmir’de yetiştirme yurdunda kalan ergenlerle yaptığı çalışmada, bu çocukların yarısının aileleriyle belirli düzeylerde temas kurduğunu ancak çoğunlukla kurum içindeki arkadaşlarıyla iletişimde olduklarını belirtmiştir. Şenocak (2005), İstanbul’da üç farklı yetiştirme yurdunda yürüttüğü araştırmada, çocukların önemli bir kısmının parçalanmış ya da ebeveyn kaybı yaşamış ailelerden geldiğini ve çoğunun kırsaldan kente göç eden ailelerin çocukları olduğunu saptamıştır. Kalaycı (2007), Tokat’ta yetiştirme yurdunda kalan 113 ergenle yaptığı çalışmada, bu çocukların dörtte üçünün ailesi veya

akrabalarıyla görüşmeye devam ettiğini, bunun da kurum sonrası aile ilişkilerinin devamlılığı açısından umut verici olduğunu ortaya koymuştur. Yolcuoğlu (2009a), İstanbul'da koruma ve bakım altındaki 80 çocuğun ailesi ve karşılaştırma grubu olarak çocukları sisteme giren aynı çevrede yaşayan 80 aile ile yaptığı çalışmada, sosyal destek yapılarının ve temel ihtiyaçları karşılama kapasitesinin korunmaya yönlendirme sürecinde belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Yıldırım (2013), İzmir'de çocuk evlerinde kalan 101 çocuk ve ailesi yanında kalan 142 çocukla yaptığı karşılaştırmalı araştırmada, çocuk evinde kalan çocukların çoğunluğunun ebeveynleri hayatta olmasına rağmen ebeveynleriyle görüşmediğini ve bu durumun sosyal ilişkiler açısından modelin işleyişine dair sorgulamaları beraberinde getirdiğini belirtmiştir. Yazıcı (2013) ise, kurum bakım geçmişi olan bireylerle yaptığı çalışmada, damgalanma korkusu nedeniyle bireylerin toplumsal hayatta kendilerini gizleme eğiliminde olduklarını ve bu durumun sosyal ilişki kurma becerilerini olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur.

Kurum bakımında yetişen çocukların psikososyal gelişimine dair yapılan araştırmalar, bireylerin sosyal beceri gelişiminde yaşadıkları zorluklara ve toplumsal uyum süreçlerindeki güçlüklerine dikkat çekmektedir. Şavlı (2018), İstanbul Küçükçekmece ilçesindeki çocuk evlerinde kalan 45 çocuk ve 39 bakım personeli ile gerçekleştirdiği çalışmada, çocukların sosyal beceri gelişiminde aile sıcaklığından yoksun olmalarının önemli bir eksiklik yarattığını ve bunun toplumsal uyum sorunlarına yol açabileceğini belirtmiştir. Nalbant (2016), Kayseri'deki çocuk evlerinde kalan 25 çocukla yürüttüğü nitel çalışmada, sınırlı sosyal çevrenin çocukların öz yeterlilik geliştirme süreçlerini olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Çayır (2019) kurum bakımında yetişmiş 20 bireyle yaptığı nitel araştırmasında, yetişkinlik döneminde sosyal ilişkilerde zorlanma ve damgalanma korkusunun kimlik gelişimini olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Şengün (2020), farklı çalışmaların bir araya getirildiği meta-analizinde, çocuk evlerinde yetişen bireylerin toplumsallaşma süreçlerinde sosyal etkileşim eksikliği nedeniyle bazı dışlanma hissi yaşadıklarını; ancak bireyselleştirilmiş bakım modellerinin bu olumsuzlukları büyük ölçüde hafifletebileceğini göstermiştir. Sulamacı (2020)'nın sistematik derleme çalışması ise çocuk evleri modelinin bireylerin bireyselleşmesine katkı sunduğunu ve toplumsal yaşama daha iyi uyum sağlamalarına yardımcı olduğunu göstermektedir.

Çocuk evleri modeli, geleneksel tipteki yatılı kurum bakım modeline kıyasla daha olumlu sosyal ve psikolojik sonuçlar doğurduğuna işaret eden birçok çalışmanın odağında yer almaktadır. Şavlı (2018), bu modelin çocukların bireyselleşmesini desteklediğini ve daha küçük gruplar hâlinde bakım görmelerinin sosyal beceri gelişimine katkı sunduğunu ifade etmiştir. Sulamacı (2020),

çocuk evlerinde yetişen bireylerin bireysel gelişim süreçlerine daha iyi adapte olduklarını vurgulamıştır. Çelik (2016), çocuk evlerinin komşuluk ilişkileri üzerinde olumlu etkiler yarattığını ve bu sayede çocukların toplumsal yaşamda daha etkin roller üstlendiklerini belirtmiştir. Nalbant (2016), çocukların toplumla daha iç içe olmasının ve mahalle kültürüyle büyümelerinin sosyalleşme süreçlerine olumlu yansıdığını göstermiştir. Şengün (2020) bireyselleştirilmiş bakım modelinin sosyal uyumu artırmada etkili olduğunu ve çocukların erken yaşlardan itibaren sorumluluk bilinci geliştirmelerini desteklediğini ifade etmiştir. Başer (2013), Ankara ilinde faaliyet gösteren 33 çocuk evinde fiilen bakılan 167 çocuk, 99 bakım elemanı, 14 çocuk evi sorumlusu, 1 çocuk evleri koordinasyon merkezi sorumlusu ve 8 koordinasyon merkezi personeli ile yürütülen çalışmada, çocuk evleri modelinin Türkiye’deki uygulamalarını analiz ederek, bu modelin çocukların bireysel ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verdiğini ve psikososyal gelişimlerini olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Ayrıca Aykul (2019), Sakarya ilinde çocuk evlerinde kalan 47 çocuk ve 21 bakım personeli ile gerçekleştirdiği karma yöntemli araştırmasında, çocuk evleri hizmet modelinin çocukların akran ilişkileri, komşuluk ilişkileri, psiko-sosyal gelişim ve akademik durumları üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymuştur.

Çocukların aile içi ilişkileri, sosyalizasyon süreçlerinin temel yapı taşlarından biridir. Şavlı (2018), sağlıklı aile ve bireysel ilişkilerden yoksun kalmanın özsaygı ve güven problemleriyle doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Özler Ervüz (2020), Tokat’ta çocuk evlerine nakledilen 82 çocukla yaptığı araştırmasında, aile içi destek mekanizmalarının eksikliğinin çocukların toplumsal uyum sürecini zorlaştırdığını belirtmiştir. Çelik (2016), Ankara’da çocuk evlerinde kalan çocuklarla yaptığı çalışmada, çocukların apartmanda diğer bireylerle kurduğu olumlu ilişkilerin sosyal beceri gelişimlerini desteklediğini ve bu durumun toplumsal uyuma katkı sağladığını ifade etmiştir. Şengün (2020), çocuk evlerinde yetişen bireylerin sosyal ilişkilerini destekleyici rehabilitasyon programlarına erişimlerinin artırılmasının önemine dikkat çekmiştir. Başer (2013), çocuk evlerinde kalan çocukların personelle kurduğu ilişkilerin güvenli bağlanma açısından kritik olduğunu ve profesyonel bakımın sürdürülebilirliğinin çocukların bireysel gelişimi açısından önemli olduğunu vurgulamıştır.

Kurum bakımının etkileri yalnızca çocukluk dönemiyle sınırlı kalmamakta; bireylerin yetişkinlik yaşamlarında da belirgin izler bırakabilmektedir. Çayır (2019), kurum bakımında yetişmiş 20 bireyle yaptığı çalışmada, bu bireylerin yaşam doyumu, ekonomik bağımsızlık ve sosyal ilişkiler gibi alanlarda uzun vadeli zorluklar yaşadıklarını belirtmiştir. Şengün (2020) ve Sulamacı (2020),

bireyselleştirilmiş bakım modelinin sosyal uyum üzerindeki olumlu etkilerinin uzun dönemde de devam ettiğini vurgulamışlardır. Nalbant (2016), çocuk evlerinde yetişen bireylerin toplumla daha iç içe olmasının uzun vadede daha olumlu sosyal sonuçlar doğurabileceğini ifade etmiştir. Başer (2013), çocuk evlerinde yetişen çocukların bağımsız hayata geçiş süreçlerinde karşılaştıkları zorluklara dikkat çekmiş ve özellikle meslek edindirme ile eğitim desteklerinin artırılması gerektiğini belirtmiştir. Tapan (2021), kurum bakımından ayrılan 20 bireyle yaptığı derinlemesine görüşmelere dayalı nitel araştırmasında, çocuklukta edinilen kurum bakım deneyimlerinin evlilik süreci ve ilişkiler üzerinde kalıcı etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Yüceer Kardeş (2018), kurum bakımında yetişmiş evli bireylerle yaptığı çalışmada, bağlanma davranışlarının ve çocuk yetiştirme tutumlarının erken yaşta yaşanan bakım deneyimlerinden etkilendiğini, otoriter ilişki biçimlerinin aile yaşamına yansıdığını saptamıştır. Kılıç Candan (2017), Niğde’de yaşamış ve geçmişte kurum bakımında kalmış 40 bireyle (16 kadın, 24 erkek) yaptığı çalışmada, bu bireylerin yüksek kaygı düzeyine sahip olduklarını, hayata hazırlanma noktasında eksiklik yaşadıklarını ve sonraki dönemlerde ruhsal ve sosyal uyum problemleri yaşadıklarını tespit etmiştir.

Yapılan bu araştırmalar, korunmaya ihtiyacı olan çocukların koruma altına alınma sürecinden başlayarak, bakım sürecindeki psikososyal gelişimlerine, alternatif bakım modelleri altındaki deneyimlerine ve yetişkinlik dönemlerindeki yansımalarına kadar çok boyutlu bir çerçeve sunmaktadır. Özellikle çocuk evleri modeli gibi bakım uygulamaları, kalabalık yapıdaki kurum bakımın olumsuz etkilerini azaltma potansiyeli taşımakta; sosyal uyum, kimlik gelişimi ve sorumluluk alma gibi alanlarda daha olumlu çıktılar sağlamaktadır. Ancak bu modelin de tek başına yeterli olmadığı; aile ilişkilerinin korunması, damgalanmanın önlenmesi ve kurum bakımı sonrası desteğin güçlendirilmesi gerektiği birçok çalışmada ortak vurgu olarak öne çıkmaktadır. Literatürün sunduğu bu bütüncül bakış, çocuk evlerinde yetişen bireylerin yaşam tecrübelerini anlamlandırmak ve hizmet politikalarını şekillendirmek için güçlü bir referans oluşturmaktadır.

Araştırmanın sınırlılıkları: Bu araştırma:

1. Çocuk evleri hizmet modelinde en az 2 yıl kurum bakımı geçmişi olan yetişkin bireylerden toplanan veriler ve yapılacak derinlemesine görüşme ile sınırlandırılmıştır.
2. Araştırmada, veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşme yapılmış olup, katılımcı sayısının sınırlı olması (26 kişi) ve sadece görüşme formu kullanılması, araştırmanın genellenebilirliğini kısıtlayabilir.

3. Araştırma, çocuk evleri hizmet modelinde yetişmiş bireylerin üye olduğu sivil toplum kuruluşları aracılığıyla ve araştırmacının meslek hayatında edindiği sosyal çevre ve onların yönlendireceği diğer kişilerle sınırlıdır.

Araştırmanın Varsayımları:

1. Derinlemesine yapılacak görüşmelerde kullanılacak yarı yapılandırılmış görüşme formunun, araştırmanın amacına uygun olarak hazırlandığı varsayılmaktadır. Bu formun ölçülmek istenen özellikleri doğru bir şekilde tespit edeceği ve katılımcıların sorulara samimi ve doğru cevaplar verecekleri kabul edilmektedir. Görüşme formunun geçerlilik ve güvenilirliği, uzman görüşleri alınarak ve bir ön test uygulanarak sağlanmıştır.
2. Araştırma sonuçlarının; alan yazına, halen koruma ve bakım altında bulunan korunmaya ihtiyacı olan çocuklara, kurum bakım geçmişi olan yetişkin bireylerin yaşamına ve sosyal hizmet politikalarına katkı sağlayacağı varsayılmaktadır. Bu bağlamda, elde edilen bulguların sosyal hizmet uygulamaları ve çocuk refahı politikalarının geliştirilmesine yönelik değerli veriler sunacağı öngörülmektedir.
3. Katılımcılara ilişkin olarak elde edilecek bilgilerin resmi makamlardan teyidi sağlanamayacağından, ulaşılan katılımcıların sorulan sorulara doğru cevaplar verecekleri varsayılmaktadır. Bu varsayım, veri doğruluğunu artırmak adına soruların açık ve anlaşılır bir şekilde hazırlanması ve araştırmacının tarafsız bir tutum sergilemesi ile desteklenmiştir.
4. Araştırmaya dahil edilen katılımcı grubunun, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin genel tecrübelerini yeterli düzeyde temsil ettiği varsayılmaktadır. Örneklem seçimi, çeşitlilik sağlamak amacıyla dikkatle yapılmıştır.
5. Görüşme sürecinin, etik kurallara uygun bir şekilde yürütüldüğü ve katılımcıların kendilerini ifade edebilmeleri için güvenli bir ortamın sağlandığı varsayılmaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Çocuk ve Çocukluk Kavramları

Çocuk kavramı, tarih boyunca toplumsal, bilimsel ve kültürel etmenlerin etkisiyle biçimlenmiş ve yalnızca yaşa dayalı biyolojik bir kategori olmaktan çıkarak farklı disiplinlerin odak noktalarından biri haline gelmiştir. Bu kavramın tanımlanmasında tek bir ölçütten söz etmek mümkün olmadığı gibi her toplumun tarihsel gelişimi ve sosyal yapısı içinde çocukluğa yüklenen anlam da farklılaşmaktadır. Dolayısıyla çocuk kavramı hem bireysel gelişimsel özellikleri hem de toplumsal sistem içindeki yeriyle birlikte değerlendirilmelidir.

Biyolojik açıdan çocuk, doğumdan ergenliğin sonuna dek uzanan gelişim evresindeki bireyi ifade eder Akyüz (2000). Yaşa dayalı bu tanım, gelişim psikolojisinde yaygın biçimde kabul edilse de çocuğun içinde yaşadığı toplumsal koşulları ve kültürel deneyimleri göz ardı eder. Psikoloji, sosyoloji, antropoloji ve sosyal hizmet gibi disiplinler, bu eksikliği gidererek çocuğu çevresiyle sürekli etkileşim hâlinde olan toplumsal bir özne olarak ele alır (Sağlam ve Aral, 2016; Salim, 2011). Çocukluğun sınırları da disiplinler arası bakışa göre değişir: gelişim psikolojisi dört evre tanımlar. Bunlar; oral dönem (0-2 yaş), ilk çocukluk (2-6 yaş), orta çocukluk (6-12 yaş) ve ergenlik (12-18 yaş) ve bu evrelerin sonunda birey yetişkinliğe geçer. Hukuk alanı ise çocuk kavramını yaş temelli olarak yetişkinle küçük bireyi ayırmak ve soybağı ilişkisini belirtmek için kullanır; 18 yaş sınırı temel referanstır (Akyüz, 2000).

Akyüz (2000), çocuğun biyolojik, sosyal ve hukuki boyutlarının birlikte ele alınması gerektiğini ifade eder. Çocuğu yalnızca yaş ve fizyolojik gelişim ölçütlerine indirgemek, onu pasif bir koruma nesnesine dönüştürerek toplumsal rollerini, sorumluluklarını ve hak öznesi niteliğinin göz ardı edilmesine sebep olduğunu belirtir. Bu bağlamda, çocuğun hukuki statüsü yalnızca yaş temelli bir sınırlama olarak kalmaz; aynı zamanda hak ve fiil ehliyeti kavramlarıyla da tanımlanır. Türk Medeni Kanunu'na göre çocuklar doğumla birlikte hak ehliyetine sahip olurken, fiil ehliyeti yani kendi başına geçerli hukuki işlem yapma yeterliliği, ayırt etme gücüne ve belirli bir yaşa ulaşmış olmaya bağlıdır. Küçüklerin çoğu, hukuki işlemlerini yasal temsilcileri aracılığıyla gerçekleştirebilir. Bu durum, çocukların hem korunma hem de temsili açısından hukuki çerçevede özel düzenlemelere tabi olduğunu göstermektedir (TMK, md. 8–9). Dolayısıyla çocuğun bireysel gelişimi kadar toplumsal katılımı ve hakları da dikkate alınmalıdır.

Disiplinlerarası yaklaşım, çocuğu hem bireysel gelişim süreci içinde değerlendiren hem de yaşadığı toplumsal yapı içinde konumlandıran bir bakış açısı sunar. Psikoloji çocuğun bilişsel,

duygusal ve davranışsal gelişim evrelerini incelerken; sosyoloji, çocuğun toplumsal kurumlarla olan ilişkisini ve bu kurumlar içindeki rolünü yansıtır. Pedagoji, çocuğa uygun eğitim modelleri geliştirirken; sosyal hizmet ise, çocuğun refahını ve toplumsal entegrasyonunu merkeze alan bir bakış ortaya koyar. Bu bağlamda, çocuğun tanımı için yalnızca yaş değil, aynı zamanda yaşanan çevre, sosyal doku, ekonomik koşullar ve aile yapısı da belirleyici olmaktadır (Sağlam ve Aral, 2016; Salim, 2011)

Tan (1989), çocuk kavramının tarih boyunca farklı toplumsal yapılarda farklı anlamlar taşıdığını ve bu nedenle tek bir evrensel tanım geliştirilemeyeceğini belirtir. Bu yaklaşıma göre çocukluk, cinsiyet, toplumsal sınıf ve kültürel bağlam gibi etkenlere bağlı olarak farklılaşmaktadır.

Yeni çocukluk sosyolojisi yaklaşımı çerçevesinde, çocuklar toplumsal yapıları yeniden inşa eden, gözlemleyen, sorgulayan ve katılan özneler olarak ele alınır. (James ve Prout, 2003), çocukların yalnızca gelişim sürecinde olan bireyler olmadığını; aynı zamanda toplumsal bilgiyi yeniden şekillendiren aktif katılımcılar olduklarını savunurlar. Bu yaklaşım çocuklara yönelik hizmetlerin planlanmasında ve politikaların geliştirilmesinde pasif korunma anlayışının ötesine geçilmesini, aktif katılım hakkının tanınması gerektiğini destekler. Corsaro ve Everitt (2023) ise çocukların toplumsal bilgiye pasif kalan bireyler olmasının aksine bu bilgileri yaşantılarıyla yorumlayan ve kendi anlam dünyalarını inşa eden kişiler olarak ifade eder. Bu "yorumlayıcı yeniden üretim" yaklaşımı, çocuğun toplumsal konumunun yaşa ya da biyolojik yetilere bağlı olmadığını ayrıca bireysel deneyim ve etkileşimin de bu konumu oluşturduğunu vurgular.

Sonuç olarak çocuk kavramını tanımlarken biyolojik ya da yasal çerçevelerle sınırlı kalmak, bu karmaşık ve etkileşimli yapıyı anlamakta yetersiz olacak. Bu nedenle çocuğun hem bireysel gelişimsel açıdan hem toplumsal konumundan hem de hak öznesi olması konusu birlikte ele alınmalıdır. Disiplinlerarası yaklaşımlar bu bütüncül bakışı sağlayarak çocuğa yönelik sosyal politika, eğitim, hukuk ve sosyal hizmet uygulamalarının daha kapsayıcı olmasına katkı sunacaktır.

Çocukluk da biyolojik bir gelişim dönemi olmanın ötesinde, tarihsel ve toplumsal bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu kavrama farklı tarihsel dönemlerde, toplumsal yapıların ve kültürel normların etkisiyle birbirinden ayrı anlamlar yüklenmiş ve bireyin sadece biyolojik yaşıyla değil aynı zamanda toplumsal konumuyla da ilişkili olarak şekillenmiştir. Bu nedenle tarihsel ve sosyolojik açıdan tekil ve evrensel bir çocukluk tanımından söz etmek güçtür. Tan (1989), çocukluğun toplumsal, ekonomik ve cinsiyet temelli farklılıklar göz önüne alındığında tek bir tanım altında birleştirilemeyeceğini belirtmektedir.

Çocuğun gelişim sürecini temel alan bilimsel disiplinler çocukluğu belirli evrelerle açıklasa da kavramın anlamı tarihsel ve toplumsal koşullara bağlı olarak zamanla değişmiştir. Bu bağlamda çocukluk; yalnızca yaşla ölçülen bir gelişimsel evre değil aynı zamanda her dönemin kendi koşulları içinde yeniden tanımlanan ve inşa edilen bir yaşam evresidir.

Antik Çağ'da çocuk, potansiyel taşıyan fakat yetkin olmayan bir birey olarak görülmüş; Orta Çağ'da ise çocukluk, yetişkinliğin küçük bir modeli gibi algılanmıştır. Aybar (2022), bu dönemde çocukluğa dair belirgin bir toplumsal algının bulunmadığını ve çocuğun "minyatür yetişkin" olarak konumlandırıldığını belirtmektedir. 16. ve 17. yüzyıllarda sosyal bilimcilerin dikkatini çekmeye başlayan çocukluk kavramı ancak 18. yüzyıl Aydınlanma Dönemiyle birlikte bireysel gelişimsel farklılıkların kabul edilmesiyle daha belirgin bir boyut kazanmıştır (Salim, 2011).

Yeni Çağ ve sonrasında çocukluğun toplumsal olarak fark edilmesi, modern çocukluk anlayışının temelini oluşturmuştur. Yolcuoğlu (2009c), modern çocukluk anlayışının; Aydınlanma Dönemiyle ivme kazandığını ve teknolojik gelişmelerle birlikte çocuğa yönelik yeni yaklaşımlarla şekillendiğini ifade etmektedir. Bu tarihsel gelişimin sonucunda çocukların sadece ailelerin sorumluluğu altında olmadığı aynı zamanda devletin de çocuğu koruma ve gelişimini destekleme sorumluluğu taşıdığı anlayışı hâkim olmaya başlamıştır.

Modern çocukluk olgusunun ortaya çıkışı özellikle Reform, Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde şekillenen düşünsel devrimlerle doğrudan ilişkilidir. Sanayi Devrimi sonrasında meydana gelen kentleşme, işgücü yapısındaki değişim ve kamusal hizmetlerin yaygınlaşmasıyla birlikte çocuğun korunması yalnızca ailenin sorumluluğunda olmaktan çıkarak, devletin sosyal politika ve hizmet alanlarına da dâhil edilmiştir. Bu tarihsel evrim çocukluğun sadece biyolojik bir süreç değil aynı zamanda toplumsal olarak şekillenen bir deneyim olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bu dönüşümle birlikte çocuk merkezli toplum anlayışı yaygınlaşmış ve çocuklara yönelik sosyal politika ve yasal düzenlemelerde önemli iyileşmeler sağlanmıştır. Artan toplumsal refah, bilimsel ve teknolojik gelişmeler sayesinde çocukların yaşam koşulları geçmişe kıyasla daha elverişli hale gelmiştir.

Çocuk, üretim sürecinin bir parçası olmaktan çıkarak toplumun geleceği olarak konumlanmış ve çocuğa yönelik her türlü yatırım artık toplumsal bir değer olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak bu gelişmelere rağmen, çocukluğun aile ve toplum içindeki konumu hâlâ tartışmalı bir alan olmaya devam etmektedir. Sosyal eşitsizlikler çocuk sağlığını ve dolayısıyla modern çocukluk algısını doğrudan etkileyerek sosyal politika üretimini biçimlendirmektedir (Ercan, 2011). Ancak modern çocukluk anlayışının çocuk hakları alanına etkisi, beraberinde bazı eleştirileri de

gündeme getirmiştir. Modern çocukluk paradigması, çocuk hakları hareketine yön vermekle birlikte çoğu zaman çocuk merkezli bir yapıdan uzak, tek tip bir çocukluk anlayışını benimsemiştir. Çocuk hareketi hâlâ büyük ölçüde yetişkinler tarafından yürütülmekte; çocukların özne olarak görünürlüğü sınırlı kalmaktadır (Akbaş ve Topçuoğlu, 2009).

Salim (2011), tıp, psikoloji ve sosyal bilimlerdeki gelişmelerin, çocuğa ilişkin farkındalığı artırdığını ve bu durumun, devletin çocuğu koruyucu ve geliştirici politikalar üretmesi gerekliliğini doğurduğunu belirtmektedir. Günümüzde ise post-modern toplum yapısı, tüketim kültürü, aile yapısındaki değişimler ve dijital dönüşüm gibi unsurlar, çocukluk deneyimini daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Modern toplumlarda çocuk, artık sadece gelişimsel bir özne değil; aynı zamanda tüketici, medya kullanıcısı ve toplumsal ilişkilerin aktif ögesi haline gelmiştir.

Bu tarihsel arka plan şunu ortaya koymaktadır: Çocukluk doğal bir durumdan ziyade, toplumsal koşullara bağlı olarak inşa edilen tarihsel bir alandır. Bu nedenle, çocukluk her toplumda farklı deneyimlerle yaşanmakta ve bu çeşitlilik sosyal politikalara doğrudan yansımaktadır. Bu çerçevede çocukluk, yalnızca bireysel gelişim süreciyle sınırlı kalmayan; aynı zamanda toplumun kültürel, ekonomik ve siyasal yapılarından doğrudan etkilenen bir dönemdir. Disiplinlerarası yaklaşımlar, çocukluğu hem bireysel hem de toplumsal düzlemde ele almayı mümkün kılmaktadır. Bu nedenle çocuk ve çocukluk kavramlarının doğru biçimde anlaşılması, çocuklara yönelik hizmetlerin ve sosyal politikaların oluşturulmasında vazgeçilmez bir ön koşuldur. Modern ve post-modern dinamiklerin etkisiyle sürekli yeniden şekillenen bu kavramlar, günümüzde sosyal hizmet uygulamalarının da temel referans alanlarından biri haline gelmiştir.

1.2. Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk Kavramı

Normal koşullar altında doğan her çocuğun bakımının ve güvelliğinin sağlanmasında, yetiştirilmesinde ve eğitilmesinde, birinci derecede sorumluluk aileye aittir. Fakat ailenin olmaması, parçalanması veya herhangi bir sebeple sorumluluklarını yerine getirememesi halinde bu görev devlete düşer. Bu şekilde ailesinin bakım, yetiştirilme ve gözetiminden mahrum kalan çocuklar, korunmaya ihtiyacı olan çocuk statüsünde değerlendirilmektedir (Bıyıklı, 1995; Kalaycı, 2022). Öğretide ve kanuni düzenlemelerde çeşitli sebeplerle öz ailesi yanında kalma şansı olmayan, özel ilgiye ihtiyacı olan, risk altında ya da dezavantajlı durumda olan çocuklara korunmaya ihtiyacı olan çocuk denilmektedir (Elmacı, 2010; Şenocak, 2006, s. 178; Yörükoğlu, 2007). Bu çocuklara kanunun getirdiği yükümlülükler çerçevesinde özel ilgi ve bakım

gösterilmemekte ve bunun sonucunda beden, fikir ve ruh sağlıkları tehlikeye düşmektedir (Akyüz, 1987).

2014 yılından önce 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunda yer alan “korunmaya muhtaç çocuk” kavramı 6/2/2014 tarih ve 6518 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 30 uncu maddesiyle, 2828 sayılı kanundaki “muhtaç” ibareleri “ihtiyacı olan” şeklinde değiştirilmiştir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda da bu kavram “korunma ihtiyacı olan çocuk” olarak isimlendirilmektedir.

27.05.1983 tarih ve 18059 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nda "Korunmaya ihtiyacı olan Çocuk"; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Ana veya babasız, ana ve babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,
4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkolü içki veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk şeklinde tanımlanırken, 15.07.2015 tarih ve 25876 sayılı Resmi Gazete ’de yayımlanan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda "Korunmaya ihtiyacı olan Çocuk"; Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk” şeklinde tanımlanmaktadır.

Geçmiş dönemlerde savaş, afet gibi sebeplerle anne ve babalarını kaybeden çocuklar, bakacak kimseleri olmadığı için kurum bakımına alınarak bakım ve korunmaları sağlanmaktaydı. Fakat özellikle son dönemlerde ya ekonomik ya da ihmal ve istismar maruz kalması sebepleriyle koruma altına alınan çocukların sayısında büyük oranda artış olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda daha önce kimsesiz çocuk olarak kullanılan kavram yerine günümüzde korunmaya ihtiyacı olan çocuk kavramı kullanılmaktadır (Akgün, 2020).

İnsan hakları çerçevesinde korunmaya ihtiyacı olan çocukların hakları; medeni, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla bir oluşum sağlamaktadır. Bu haklar korunmaya ihtiyacı olan çocukların sosyal hayata katılma, koruma ve bakılma haklarını tanımlayıcı niteliklere sahiptir. Çocuk hakları açısından; korunmaya ihtiyacı olan çocuklar diğer çocuklar gibi sağlıklı, özgün ve

saygın bir yaşam içinde bedenlen, zihnen, ruhen, manen ve sosyal ynden olumlu gelişim gösterebilmesi için toplumsal koruma sistemi içerisinde özel bir yere sahip olmalıdır (Cılga, 1994).

Korunmaya ihtiyaç duymanın nedenleri: Ailelerin ekonomik olarak refah ya da yoksulluk içinde olmaları, çocuklarının sağlıklı olmasıyla sıkı bir bağ içinde olduğunu gösteren birçok araştırma vardır. Özellikle yoksul çocukların sağlıksız bir ortamda erken doğmuş olması, onların daha az sağlıklı olmasına ve diğer çocuklara nazaran çevresel risklere ve hastalıklara karşı daha savunmasız olmasına sebep olacaktır (Barnes vd., 2008). Bu ocuklar da yüksek ihtimalle yoksulluk içerisinde yetişecek, çevresindeki birçok yetişkin gibi kötü barınma ve sosyal koşullar altında büyüyecek, eğitim, sağlık ve sosyal anlamda birçok imkandan mahrum olarak hayatını sürdürmek mecburiyetinde kalacaktır (Adams vd., 2015). Özellikle bu şekilde risk altındaki aileler ve toplumlarda dünyaya gelen çocuklar, sayılan bu sebeplerden dolayı korunmaya ihtiyaç duyabilmektedirler.

Toplumsal ve ekonomik politikalar, yaşanılan toplumun kültürel değerleri, sosyal hayat ve aile ilişkileri insan yaşamının gelişimini etkilemekte ve bu sistemde meydana gelen bir değişim bir başka alt sistemi ve dolayısıyla sistemin bütününü etkilemektedir. Bu çerçevede; sosyal politikadaki değişiklikler, ebeveyn kaybı ya da boşanma, yapısal etmenler, ekonomik sorun gibi sistemde meydana gelebilecek herhangi bir değişiklik ve olumsuz olaylar çocuğu da etkileyeceğinden, sistem kuramının yaklaşımı açısından korunmaya ihtiyaı olan çocuklar olgusunun nasıl olduğu da bir nevi açıklanmış olmaktadır (Yolcuoğlu, 2009c).

Sağlıksız bir hamilelik süreci, uygun olmayan koşullarda doğum yapma, yetersiz beslenme, sevgi ve ilgi eksikliği, şiddete maruz kalma, ihmal ve istismar edilme gibi sorunlar da korunma altına alınan çocukların birçoğunun yaşadığı problemlerdendir (Karataş, 2007). Bir ocuğun korunmaya ihtiyaı olduğuna kanaat getirebilmek için genel ve özel olmak üzere iki tür koşul aranmaktadır. Çocuğun beden, ruh ve ahlak gelişiminin ya da bireysel güvenliğinin tehlike altında olması genel koşullardandır. Bir ocuğun;

1. Ana veya babasız veya ana ve babasız olması,
2. Ana ve babası veya her ikisinin de belli olmaması,
3. Ana veya babası ya da her ikisi tarafından tek edilmesi,
4. Ana ve babası tarafından ihmal edilip kötü alışkanlığa itilmesi de korunmaya ihtiyaç duymasındaki özel koşullardandır (Akyüz, 2000).

Çocuklarına değer veren ve onların sağlıklı gelişimleri için her türlü olanakları sunan toplumlar, sağlıklı nesillerin inşasında avantaj sağlamakta ve buna imkân tanıyan toplumlar zengin kültüre sahip toplumlar olarak tanımlanmaktadır. Bunun tam tersi yaklaşımlara sahip çocuklarını ihmal eden, kötü muameleye maruz bırakan toplumlar da geri kalmış toplumlar sayılmaktadır. Değişen toplumsal yapıda aileler zayıflayıp parçalanmakta ve çocuklarını koruyamayacak seviye gelmektedir. Bu durumdaki çocuklar devlet korunması altına alınmaktadır. Korunma altına alınan çocukların ihtiyaçları; korunma altına alınma nedenleri, yaşları, cinsiyetleri, mental ve fiziksel sağlık durumları gibi kapsamlı ve değişen bir yapıya sahiptir (Erdal, 2014). Bu yapının sayı ve nitelik bakımından değişimi; zamana, korunmaya ihtiyaç duyulan sebeplerin yoğunluğuna, sosyoekonomik özelliklerine ve ülkenin konjonktürüne göre farklılaşabilmektedir (Browne, 2009; Yolcuoğlu, 2009c). Bu yapıyı daha iyi anlayabilmek adına koruma ve bakım altına alınarak kurum bakım modelinde kalmakta olan çocuklarla ilgili yapılan araştırmalara bakmakta fayda vardır.

1996-2004 yılları arasında Türkiye'deki 109 yetiştirme yurdunda kalan 26.491 çocuğun kuruluşa geliş nedenlerinin incelendiği çalışmada; çocukların koruma ve bakım altına alınarak yetiştirme yurduna gelme nedenleri arasında en yaygın olanlar ebeveynin ölümü (%46.6), boşanma (%17.1), ekonomik yetersizlik (%14), ebeveynin terki (%8.3) ve fiziksel/duygusal istismar (%3.55) olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, kız çocuklarının cinsel istismar, ensest ve zorla evlendirme gibi nedenlerle daha fazla kurum bakımına alındığını; erkek çocukların ise boşanma, terk edilme ve ekonomik yetersizlik gibi nedenlerle daha fazla kuruluşa yerleştirildiği gözlemlenmiştir. Araştırmada bir çarpıcı sonuç da 2000 yılından sonra ekonomik krizin etkisiyle boşanmaların artması ve bunun sonucunda boşanmadan kaynaklı kurum bakımında kalan çocukların oranının artmasıdır (Kesen vd., 2012). Bu durum, zaman içerisinde değişen toplumsal ve ekonomik faktörlerin, çocuğun korunmaya ihtiyaç duyma sebeplerini değiştirdiğini de göstermektedir.

2005 yılında kurum bakımında koruma ve bakım altında bulunan 13.472 çocuk üzerinde yapılan araştırmaya göre çocukların koruma altına alınma nedenlerinin başında %69,5 ile ekonomik ve sosyal yoksunluk, %33,4 ile ebeveynlerinin birinin ya da ikisinin çocuğu terk etmesi, %21,2 anne ya da babanın ceza evine girmesi, %7,7 çocuğun aile içinde ve dışında cinsel istismara veya kötü muameleye uğraması, % 5,7 anne veya babanın vefatı, % 1,5 ailenin fiziksel ve duygusal istismarı, % 6,6 üvey annenin ya da babanın çocuğu kabul etmemesi, doğal afetler ve terör gibi diğer sebepler olarak belirlenmiştir (Yazıcı, 2012).

Yaşar ve Dağdelen (2013) 2 yetiştirme yurdu ve 21 çocuk evinde koruma ve bakım altında bulunan 70 çocukla yapmış oldukları çalışmada; çocukların %58,6'sının anne ve babalarının boşanması sonucu aile parçalanması ve ekonomik yoksunluk sebebi ile, %15,7'sinin ebeveyn ölümü, %5,7'si anne ve babasının terk edilmesi sebebiyle kurum bakımında kaldıklarını tespit etmişlerdir.

Başer (2013) ise Ankara'da çocuk evlerinde kalan 167 çocuk ile yapmış olduğu çalışmada; çocukların %24'ünün ebeveynlerinin boşanması, %20,4'ünün annesinin terk etmesi ve %19,8'inin de ihmal ve istismar sebebiyle korunma altına alındığını tespit etmiştir.

Geçmişte kurum bakımında kalmış 29 erkek ve 31 kadın olmak üzere toplam 60 yetişkin birey üzerinde bağlanma biçimlerini ölçmek için Şubat 2012- Haziran 2013 tarihinde gerçekleştirilen çalışmada; katılımcıların %50'si 7-12 yaş arasında kurum bakımına alınmıştır. Anne/baba ölümü (%55) ise en yaygın korunma altına alınma sebebidir (Yüksel ve Öncü, 2016).

Yıldırım ve Işıkhani (2018) da İzmir'de 33 çocuk evinde kalan 101 çocuk ile yapmış oldukları çalışmada; çocukların %77,2'sinin hem annesinin hem de babasının hayatta olduğunu ve sadece %4'ünün anne ve babasının her ikisinin birden hayatta olmadığını belirtmektedir. Ayrıca araştırmaya göre çocukların %20,8'inin annesinin evi terk etmesi, %18,8'inin ebeveynlerinin boşanması, yaklaşık 4'te 1'inin de ihmal ve istismar sebebiyle korunma altına alınmışlardır.

Korunmaya ihtiyacı olan çocuklar, toplumsal yapının sosyal ve ekonomik dinamikleri ile politika uygulamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan önemli bir sosyal sorundur. Türkiye'de kırsaldan kente yoğun göç, plansız kentleşme ve artan işsizlik, aile içi sorunları ve parçalanmaları artırarak çocukları risk altına sokmaktadır. Bu değişimler, aile kurumunu yeniden şekillendirirken bireyin gelişimini de doğrudan etkilemektedir. Sosyoekonomik eşitsizliklerin derinleşmesiyle birlikte, risk altındaki çocukların korunması ve sağlıklı gelişimlerinin sağlanması, sosyal hizmetin temel odak alanlarından biri haline gelmiştir (Yolcuoğlu, 2009b).

1.3. Çocuk Refahı ve Korunma İhtiyacına İlişkin Yasal Düzenlemeler

Çocukların korunmasına yönelik yapılan düzenlemeler, sosyal politika tarihinde ilk ortaya çıkan yasal müdahaleler arasında yer almaktadır. Bu düzenlemeler ile çocukların hem bireysel gelişimlerinin hem de toplumsal alan içerisindeki rollerinin desteklenmesini amaçlamaktadır. Özellikle korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmet sunumunda öncelik çocuğun öz ailesi yanında bakım ve gözetiminin sağlanması yönündedir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise kurum bakımı, koruyucu aile veya evlat edinme gibi alternatif bakım modelleri

devreye sokulmaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda çeşitli dönemlerde farklı yasal düzenlemelere gidildiği görülmektedir.

Bu doğrultudaki ilk örneklerden biri, 1601 tarihli Yoksulluk Kanunu'dur. Söz konusu düzenleme, ailesi tarafından bakımı sağlanamayan kız ve erkek çocukların çıraklık ya da ev hizmetlerinde çalıştırılmak üzere başka ailelere yerleştirilmesini öngörmüştür (Şenocak, 2006). Bu uygulama, o dönem koşullarında çocuğun sokakta kalmasını önlemeye yönelik bir sosyal müdahale biçimi olarak değerlendirilmiştir.

Çocukların korunması ve sağlıklı gelişimi açısından tüm toplum sorumluluk taşımaktadır. Bu sorumluluk bir kamu hizmeti olarak gönüllülük veya zorunluluk ilkesiyle yürütülür. Çocukların korunması amacıyla gönüllü olarak yürütülen kamu hizmetleri Sivil Toplum Kuruluşları tarafından yerine getirilirken, zorunlu kamu hizmetleri de devletin koyduğu politikalar ve yaptığı anlaşmalar uyarınca kendi denetim ve gözetiminde sosyal hizmet kurum ve kuruluşları tarafından yerine getirilir (Yazıcı, 2012). Tarihsel süreçte ulusal düzeyde atılan adımlar zamanla çocuk haklarının uluslararası boyutta da ele alınmasını gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda çocukların korunmasına yönelik en kapsamlı ve bağlayıcı düzenlemelerden biri de Birleşmiş Milletler düzeyinde oluşturulmuştur.

Çocukların korunması ile ilgili olarak en önemli uluslararası kurumlardan biri 1946'da kurulan UNICEF'tir. İlk adı Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu olan UNICEF'in başlangıçta tek geliri ülkelerden gelen bağış olmakla birlikte hizmet alanı da Avrupa ülkelerindeki çocukları kapsamaktaydı. 1953'te UNICEF, BM içerisinde kalıcı bir örgüt olarak yerini almış ve sadece acil yardım anlarında değil uzun vadeli program ve politikaların yürütümünden de sorumlu hale gelmiştir. Ondan sonra adından 'acil' ve 'uluslararası' kelimeleri çıkararak "Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu" adını almıştır. UNICEF tüm çalışmalarını 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Daire Sözleşme (BMÇHDS) hükümlerine göre yürütmektedir (Ekici, 2015).

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Daire Sözleşme (BMÇHDS) hükümlerine göre; çocuğun ebeveynlerinin ya ebeveynlerinden herhangi birinin veya yasal vasisinin ya da bakımını üstlenen kişilerin yanındayken bedensel ya da psikolojik saldırı, şiddet, ihmal, istismar veya her türlü suistimale açık davranışlara karşı korunması için, devletlerin yasal, idari ve toplumsal önlemleri alarak durumun gerekliliklerine göre gereken desteği sağlamak ve sosyal politikaları düzenlemek yükümlülükleri olduğunu ifade etmektedir (madde 19). Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun bırakılan veya çocuğun yararı gereği o ortamda bırakılması uygun olmayan çocuklar,

devletten özel koruma ve yardım görme haklarına sahiptirler. Devletler bu durumda bulunan çocuklar için kendi ulusal yasalarına göre uygun olan bakım türlerini sağlayacaklardır. Bu bakım türleri arasında; bakıcı aile yanına verme, İslam hukukunda kefalet, evlat edinme ya da gerekmesi halinde uygun kuruluştaki bakımının sağlanması yer almaktadır. Hangi bakım türünün daha işlevsel olacağı çocuk özelinde değerlendirilerek, çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine saygıda özen gösterilecektir (madde 20). Yetkili makamlarca koruma ve bakım altına alınan, bedensel ya da ruhsal tedavi amacıyla haklarında yerleştirme tedbiri uygulanan çocuğun, gördüğü tedaviyi ve diğer tüm şartları belli aralıklarla gözden geçirme haklarına sahiptirler (madde 25). Her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini tamamlayacak şekilde bir yaşam düzeyine hakkı vardır. Çocuğun gelişiminde gerekli olan bu yaşam düzeyine ulaşmasında öncelikli sorumluluk ana-babaya veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere aittir. Devletler de ulusal durumlarına ve olanaklarına göre ana-babaya veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve ihtiyaç olunan alanlarda maddi yardım ve destek programları uygular (madde 27). Uluslararası sözleşmelerin ortaya koyduğu bu genel ilkeler, Türkiye'nin anayasal sisteminde de karşılık bulmuştur. Anayasal düzeyde çocukların korunmasına ilişkin temel düzenlemeler, devletin bu konudaki yükümlülüğünü açık biçimde tanımlamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre;

“Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar. Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır (madde 41).”

Anayasaya göre; devlet, gençleri alkol bağımlılığından, uyuşturucu maddelerden, suça karışmaktan, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan korumak için her türlü önlemi alır (madde 58). Devlet, korunmaya ihtiyacı olan çocukların topluma kazandırılması için gerekli önlem ve tedbirleri alır. Bu amaç doğrultusunda gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur (madde 61). Anayasal düzenlemelere ek olarak çocukların bireysel durumlarına yönelik somut müdahaleleri içeren daha ayrıntılı hükümler ise Türk Medeni Kanunu'nda yer almaktadır.

Türk Medeni Kanunu'na göre; çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğü takdirde, ana ve baba bu duruma çözüm üretemeyecek seviyeye gelirse hâkim, çocuğun korunması için gerekli

önlemleri alır. Çocuğun bulunduğu ortamda bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur, çocuğun aile içinde kalmaması gereken durumlarda veya manen yoksun halde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına ya da durumuna uygun bir kuruma yerleştirebilir. Ana ve baba ile çocuğun bu giderleri ödeme gücü yoksa giderler Devletçe karşılanır (TMK m. 346, 347).

Sosyal hizmet mesleği bir disiplin olarak uygulanmaya başladığın günden bu yana neredeyse korunmaya ihtiyacı olan çocuklar ile anılan bir alan olmuştur. Bu durum, korunmaya ihtiyacı olan çocuklar olgusunun ortaya çıkmasının önlenmesinde, bu olgunun ortaya çıktıktan sonraki süreçte uygulanacak politikalara ve bu politikaların düzenlenip denetlenmesinde mesleğin ve alanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Küsmez, 2020). Anayasa ve temel yasaların yanı sıra Türkiye’de çocuk koruma hizmetlerinin kurumsal çerçevesi de yıllar içinde çeşitli düzenlemelerle şekillenmiştir. Bu tarihsel gelişim süreci de şu şekilde gelişmiştir:

Türkiye’de de çocuk koruma ve bakım hizmetleri konusundaki ilk kapsamlı ve özel kanun 1949 tarih ve 5387 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun’ dur”. Bu kanun daha sonra 1957 yılında 6972 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun’un” yürürlüğe girmesiyle geçerliliğini kaybetmiştir. 1949 yılındaki Kanun ile korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmetler merkezi idare tarafından yürütölmekteyken 1957 yılında çıkarılan kanun ile hizmetler illerde belediyeler ve il özel idareler koordinasyonunda kurulan “Çocuk Koruma Birlikleri” tarafından yürütölerek, hizmetler merkezi ve yerel yönetimler arasında paylaştırılmıştır. Çocuk koruma ve diğer sosyal hizmet uygulamalarından yaşanan bu dönem 1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ile son bulmuş ve hizmetler 27 Mayıs 1983 yılında kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK) tarafından yürütölmüştür (Akyüz, 1991). Kurumsal yapıdaki bu değişimlerin son halkası sayılabilecek düzenlemelerden biri de SHÇEK’in kapatılarak görevlerinin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na devredilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu dönüşüm hizmet sunumunun daha merkezi ve bütöncöl bir yapı altında yürütölmesini amaçlamıştır.

03.06.2011 tarihinde yayımlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile SHÇEK kapatılarak, SHÇEK tarafından yürütölen iş ve işlemler, bugünkü adı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) olan o dönemki Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına (ASPB) devredilmiştir. 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 65. maddesinin 1. Fıkrasının (c) bendinde “Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunarak sağlıklı gelişimini temin etmek üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi amacıyla gerekli

alışmaları koordine etmek, çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak” Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın görevleri arasında sayılmaktadır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) atısı altında kurulmuş olan ocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne (HGM) ocuklara yönelik sağlanan hizmetlerle ilgili görevler verilmiştir. HGM’nin görevlerine bakıldığında korunmaya ihtiyacı olan ocuk yerine “zel surette korunması gereken ocuk” kavramının kullanıldığı dikkat çekmektedir. Yine 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 69. maddesinde ve bu kararname doğrultusunda hazırlanmış olan “ocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevlerine Daire Yönerge” ye göre, ocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün zel surette korunması gereken çocuklarla ilgili görev ve yetkileri arasında;

- a) Bakanlığın ocuklara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek,
- b) ocuklara yönelik sosyal hizmetler konusunda politika ve stratejiler belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmaları koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek,
- c) Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce çocuklara yönelik yürütülen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, usl ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamak,
- ) ocukların her türlü ihmal ve istismardan korunması ve sağlıklı gelişimi için gerekli önleyici ve telafi edici mekanizmaları oluşturmak ve uygulamaya koymak,
- d) Geçici ya da sürekli olarak aile ortamından mahrum kalan veya yüksek yararı ailesinin yanında bulunmamayı gerektiren çocuklara, özel bakım ve koruma hizmeti sunmak,
- e) zel surette korunması gereken çocuklara yönelik hizmetleri, habersiz denetimleri de kapsayacak şekilde yerinde denetlemek, tespit edilen aksaklıklara ve yetersizliklere karşı gerekli önlemleri ivedilikle almak,
- f) zel surette korunması gereken çocuklara en nitelikli hizmetin verilebilmesini teminen, fiziki altyapı, nitelikli personel yetiştirilmesi ve istihdamı gibi hususlarda her türlü önlemi almak,

- g) Özel surette korunması gereken çocukların ilgili mevzuat uyarınca işe yerleştirilmesi işlemlerinde koordinasyonu sağlamak,
- ğ) Özel surette korunması gereken çocuklara yönelik hizmetler konusunda kamu kurum ve kuruluşlarıyla gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, bu alandaki gönüllü girişimleri teşvik edici mekanizmaları geliştirmek ve uygulamak,
- h) Özel surette korunması gereken çocuklar sorununda toplumsal duyarlılığı ve dayanışmayı güçlendirici faaliyet, proje ve kampanyalar düzenlemek,
- ı) Evlat edindirme ve koruyucu aile hizmetlerini koordine etmek,
- i) 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda belirlenen tedbirleri yürütmek ve koordinasyonunu sağlamak,
- j) 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun ek 1 inci maddesi kapsamında yer alanların istihdamına ilişkin iş ve işlemleri kamu personeli bilgi sisteminin bulunduğu kurum ile gerekli koordinasyonu sağlayarak yürütmek sayılmaktadır.

Bu düzenlemeler kadar çocuklara yönelik müdahale türlerini belirleyen özel yasalar da çocuk refahı politikalarının yönünü önemli ölçüde etkilemiştir. Bu bağlamda 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun içeriği büyük önem arz etmektedir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda da korunmaya ihtiyacı olan çocukla birlikte suça sürüklenen çocukla ilgili de bir tanımlama yapılarak aynı kanunda suça sürüklenen çocuklarla korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında uygulanacak tedbir kararlarına yer verilmiştir. Kanunun 5. Maddesinde yer alan Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Bunlardan;

- a) Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,
- b) Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,
- c) Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,

d) Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağılıının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,

e) Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik tedbirlerdir.

Uygulamada olan mevzuat öncelikli olarak çocuğun yetiştirilmesinde sorumluluk sahibi olan kişi ve kişileri sorumlu tutarak çocukları, şiddet, kötü muamele ve her türlü risklere karşı korumaktadır. Çocuğun yetiştirilmesinde bakımında sorumlu olan kişiler sorumluluklarını ihmal ederek suç işlemeleri halinde devlet, çocuğun bakımını üstlenerek yürürlükteki yasalar çerçevesinde ve sosyal politika hedefleri doğrultusunda uygun hizmetler de bulunur (Erdal, 2014). Yasal düzenlemelerin uygulamadaki karşılığı ise taşra teşkilatları üzerinden yerine getirilmektedir. Özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ve bu müdürlüklere bağı olan Sosyal Hizmet Merkezleri çocuklarla ilgili ilk uygulayıcılar olarak kritik bir işlev üstlenmektedir.

Türkiye’de çocuk koruma hizmetinin politika oluşturulmasından, sunumundan, izlenmesi ve denetiminden, gerekli koordinasyonun sağlanmasına kadar sorumlu olan temel kamu kurumu Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’dır. Bu faaliyetlerin yürütümünden sorumlu olan ve 81 ilde kurulmuş olan Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü (ASHİM) bu kapsamda ASHB’ye bağı olarak uygulama alanında faaliyet göstermektedir. Çocuklara yönelik herhangi bir ihmal, istismar veya kötü muameleyle ilişkin çeşitli kanallar aracılığıyla yapılan ihbarlar, ASHİM “korunma ihtiyacı içindeki çocuk” birimlerine ya da ASHİM’e bağı Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM)’ne iletilerek bu birimlerde çalışan meslek elemanları tarafından ivedi olarak sosyal inceleme ve gerekli olan mesleki çalışmalar yapılarak çocuk hakkında uygun olan sosyal hizmet modeline karar verilmektedir (Mısırlı ve Akyüz, 2023).

Sonuç olarak, çocuk refahının gerçekleşmesi ve korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik müdahalelerin etkinliğini artırmak, güçlü bir yasal zeminin ve kurumsal işleyişin olmasına bağıdır. Görüldüğü üzere Türkiye’de gerek uluslararası sözleşmelerle uyumlu düzenlemeler gerekse uygulayıcı kurumların yetki ve sorumlulukları açısında, çocuğun yüksek yararı ilkesine uygun biçimde hareket edilmeye çalışılmaktadır. Bu yasal düzenlemeler, çocuk evleri hizmet modeli gibi koruma odaklı sosyal hizmet uygulamalarının dayanağını ve bu modelin işlevini belirleyen temel çerçevesini oluşturmaktadır.

1.4. Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelleri

Sosyal hizmet, sosyal politika kurumları içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Bireyi özgün ve biricik olarak kabul eden bu yaklaşım, kişinin kendi çevresi içinde değerlendirilmesine dayanmaktadır. Sosyal hizmet, bireylerin çevreleri ve içinde bulundukları sistemlerle sürekli etkileşim halinde oldukları bir perspektifi benimser. Temel amacı, bireyler ile sosyal sistemler arasındaki etkileşimi güçlendirerek onların topluma sağlıklı biçimde katılımını sağlamaktır. Bu doğrultuda müracaatçı, çevresel sistemin bir parçası olarak ele alınmakta ve bireysel gelişim sürecinin desteklenmesiyle bağımsız bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Bu müracaatçı gruplarının en önemlilerinden biri ise çocuklardır (Söğütü, 2025).

Dünyada korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmetler yıllar içerisinde değişim sürecinden geçmiş olup halen de değişim süreci devam etmektedir. Çocuk refahı hizmetindeki değişim süreci; korunmaya ihtiyacı olan çocukların öncelikli olarak büyük ve toplu halde kaldıkları kurumlarda bakımı ile başlamış, daha sonra bu bakım modelinin olumsuz yönlerinin görünür olmaya başlamasıyla daha küçük grupların olduğu kurumlara ve koruyucu aile hizmetlerine ağırlık verilmiştir. Son olarak da gerekli koruyucu ve destekleyici tedbirler uygulanarak çocuğun aile yanında bakımının sağlanacağı hizmet modellerine geçiş aşaması gerçekleşmiştir (Çifci, 2009). Bu gelişim süreci paralelinde Dünyada çocuk koruma uygulamalarında profesyonel ve öncü hizmetleri olduğu kabul edilen Amerika ve İngiltere’de korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmet modelleri incelenip daha sonra Türkiye’deki hizmetler değerlendirilecektir.

1.4.1. Uluslararası hizmet modelleri: Amerika ve İngiltere örneği

Amerika’da Kolonyal dönemden 1875’e kadar çocuk koruma sistemleri çok fazla gelişmemiş olup, ilk girişimler toplumun ahlaki değerleri ve dini inançları çerçevesinde şekillenmiştir. Bu dönemde çocuk istismarı genellikle aile içi bir mesele olarak görülmüş ve toplum tarafından göz ardı edilmiştir. 1875-1962 yılları arasında çocukların korunmasına yönelik ilk organize çabalar ortaya çıkmıştır. 1875’te, dünyanın ilk çocuk koruma derneği olan “New York Society for the Prevention of Cruelty to Children” kurulmuştur. Bu dernekler, çocukların haklarını savunmak ve istismar vakalarına müdahale etmek amacıyla kurulmuştur. Ayrıca 1962 yılında yapılan çalışmalarla çocuk istismarı tıbbi bir konu olarak ele alınmaya başlanmış ve bu konu toplumsal bir sorun olarak kabul edilmiştir. 1962’den itibaren, devlet destekli çocuk koruma hizmetleri kurulmaya başlanmıştır. Bu dönemde, çocuk koruma yasaları ve sistemleri geliştirilmiş, çocukların korunmasına yönelik daha etkili mekanizmalar oluşturulmuştur. Amerika’da

günümüzde çocuk koruma sistemine milyarlarca dolar ayrılmakta ve bu alanda çalışan profesyonellerin sayısı artmaya devam etmektedir. Ancak, sistemin hala birçok sorununun ve zorluğunun bulunduğu düşünülmektedir (Myers, 2008; Schene, 1998; Tunçer, 2019).

Amerika’da 19.yy sonlarına doğru kışla tipi yetimhane modelinde kurum bakım hizmeti sunulmaktayken, çocuklara yönelik duygusal ve kişisel ilginin sağlanamaması, çocuklarda aidiyet duygusunun oluşmaması gibi sebeplerle “kulübe tipi-cottage plan” modeline geçiş süreci başlamıştır. Aynı zamanda duygusal yoksunluk yaşayan çocuklar için 15 kişiden az özel grup şeklinde istasyon kuruluşlar oluşturulmuştur. Bu süreçle toplu halde kalınan yurtlar yerine aile ortamına benzer ayrı yapıların inşasına başlanmıştır. O yıllarda birçok çocuk ailelerinin ekonomik yoksunluğu sebebiyle korunma altına alınmaktaydı. Bir süre sonra da modern psikolojide ve sosyal hizmet alanında yaşanan gelişmelerle, ekonomik yoksunluk yaşayan ailelerin desteklenmesi ile çocuklarının aileleri yanında bakımlarının sağlanmasına yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Bu çalışmalar kapsamında 1909’da ilk Beyaz Saray Konferansı yapılmıştır. Daha sonra bazı çocukların aileleri yanında gerekli bakımlarının ve güvenliklerinin sağlanamaması üzerine koruyucu aile ve farklı kurum bakım modelleri üzerine çalışmalar yürütülmüştür (Çıfci, 2009). Konferansta alınan karar neticesinde 1912 yılında Çalışma Bakanlığına bağlı olarak “Çocuk Büroları” kurulmuştur. Bu konferansların ikincisi 1919 yılında, üçüncüsü 1930, dördüncüsü 1940, beşincisi 1950 ve altıncısı da 1960 yılında Beyaz Saray’da olmak üzere takriben her 10 yılda bir toplanarak sorunların çözümüne yönelik gereksinim duyulan politika değişiklikleri ve çocuk refah hizmetlerinin kapsamı ile uygulaması üzerine birçok önemli tema işlenmiştir. Bu süreç içerisinde 1921 yılında Analık ve Çocukluk Kanunu, 1935 yılında Sosyal Güvenlik Kanunu yürürlüğe girmiştir. 1953 yılında Sağlık, Eğitim ve Refah Bakanlığı kurularak faaliyetine devam eden “Çocuk Büroları” buraya bağlanmıştır. 1960 yılında; “çocuk istismarı raporu” çerçevesinde 49 eyalet tarafından çocuk koruma sistemlerinde yapısal ve yasal iyileştirmeler yapılmıştır (Tunçer, 2019; Yolcuoğlu, 2010). Bu gelişmeler çocukların korunmasının zamanla bireysel sorumluluktan çıkarılarak kurumsal ve kamusal bir hizmet alanına dönüştüğünü göstermektedir.

1992 yılında “Çocuk İstismarını ve Aile İçi Şiddeti Önleme ve Aile Hizmetleri Yasası” olarak düzenlenen ve 1988 yılında “Çocuk İstismarını Önleme ve Aile Hizmetleri” olarak revize edilen “Çocuk İstismarını Önleme ve Tedavi Kanunu (CAPTA)” ilk olarak 1974 yılında yürürlüğe girmiştir. 2003 yılında “Çocuk ve Ailelerin Güvenliği Kanunu” ile güncelle dönük ihtiyaç ve düzenlemeler yapılarak sistem iyileştirilmeye çalışılmıştır (Tunçer, 2019; Yolcuoğlu, 2010).

Amerika’da 1997’de kabul edilen Adoption and Safe Families Act gibi yasalar, ailelerin desteklenmesi ve çocukların aileleriyle yeniden bir araya gelmesi için önleyici hizmetlerin artırılmasını teşvik etmiştir. Bu yasalar, çocukları ailelerinden ayırmadan, aile destek mekanizmalarını güçlendirmeyi ve aileyle çalışmanın esas alınmasını amaçlamaktadır. Bu düzenlemeler neticesinde 1997 ile 2007 yılları arasında, önleyici hizmetlerden yararlanan çocuk sayısında önemli bir artış olduğu gözlemlenmiştir (Gilbert, 2012). 1999 yılında yürürlüğe giren Foster Care Independence Act,ise kurum bakımından ayrılan gençlere yönelik desteklerin artırılmasını amaçlayan bir yasa olarak kabul edilmiştir. Bu yasa ile eyaletlere bağımsız yaşam programları için daha fazla fon sağlanmış ve genç yetişkinlerin kurum sonrası hayatlarının takip edilmesi sağlanmıştır (Courtney ve Dworsky, 2006).

Amerika’da çocukların korunmaya ihtiyaç duymasında en önemli sebep olarak çocukların ihmal ve istismarı gösterilmektedir. 2022 yılında 7.5 milyon çocuğun etkilendiği 4,276 milyon ihmal ve istismara dair ihbar yapılmıştır(American SPCC, 2024). Yapılan bu ihbarlardan devlet yetkililerinin tespit ettiği ve müdahale ettiği çocuk sayısı ise 558.899’dur (National Children’s Alliance, 2024). Mağdurların %89,0’ının ebeveynlerinden biri veya her ikisi tarafından kötü muameleye maruz kaldığı ve aynı yıl 1.990 çocuğun da ihmal ve istismardan öldüğü tespit edilmiştir. Çocuk ölümlerinin %66,1’inin 3 yaşın altındaki çocuklardan oluştuğu belirtilmektedir. Çocuk ihmal ve istismarının kişinin gelecek hayatında da çok büyük sorunlara yol açacağı bilinmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) cezaevindeki erkeklerin %14’ünün ve kadınların %36’sının çocukken istismara uğradığı verisi bunu doğrular niteliktedir. Ayrıca çocuk ihmal ve istismarına maruz kalan çocukların suç faaliyetlerine karışma olasılığının yaklaşık 9 kat daha fazla olması da bilimsel bir veridir. 2022 yılı itibariyle bu kapsamda değerlendirilen 3,096 milyon çocuğa koruyucu, önleyici ve danışmanlık hizmeti verilmiştir (American SPCC, 2024). Amerika’da 2022 yılında 186,602 çocuk koruyucu aile sistemine dahil olurken toplam 368.530 çocuk koruyucu aile yanında kalmaktadır. Aynı yıl için 109.000 çocuk da koruyucu aile sisteminden faydalandırılmayı beklemektedir (AFCARS, 2023). Amerika’da 2021 yılı itibariyle evlat edinilen çocuk sayısı 54.240 iken (Statista, 2021) aynı yıl kurum bakımında kalmakta olan korunmaya ihtiyacı olan çocuk sayısı da 48.000’den fazladır (AFCARS, 2021). 2022 yılı itibariyle evlat edinilen toplam çocuk sayısı da 53.665 olmuştur (AFCARS, 2023). Amerika Birleşik Devletleri’nde çocuk koruma sisteminin tarihsel gelişimi ve güncel işleyişi, sosyal hizmetin kurumsallaşma sürecine dair önemli örnekler sunmaktadır. Bu gelişmelere paralel olarak, benzer toplumsal dinamikler içerisinde kendine özgü bir çocuk koruma sistemi geliştiren Birleşik Krallık da dikkat çekici bir karşılaştırma alanı sunmaktadır.

19. ve 20. yüzyılda İngiltere’de korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmetler noktasında dönüm noktalarından biri 1868 tarihli Yoksullar Yasası (Poor Law) olmuştur. 1889 yılında çıkartılan yasa ile de çocuklara karşı kötü muamelede bulunan ya istismar eden ebeveynleri veya diğer kişilere karşı devlete müdahale etme ve yaptırım uygulama yetkisi verilmiştir (Ekici, 2015). İngiltere hükümeti 1901 de I. Elizabeth Yoksullar Yasasını gözden geçirerek; aileleri yanında bakılmalarının imkânı olmayan veya suça yönelen çocukların bakım ve eğitimi için yapılması gerekenlere yönelik tedbirleri düzenlemiştir. 9 yaşın altındaki çocuklar ‘foster family’ denilen koruyucu aile yanında ya da evlat edinme hizmetinden faydalandırıldı (Çifci, 2009). 1908 yılında ilk çocuk mahkemeleri kurulmuş, çocuklarına istismar da bulunan ebeveynlere ceza verilmesine olanak tanınmış ve evlat edinmenin yasal altyapısı oluşturulmuştur. 1933 tarihli “Çocuk ve Gençler Yasası” ile çocuğun korunmasında çocuk mahkemelerinin etkililiği artırılmış ve çocuğun yararı ilkesi daha ön planda tutulmaya başlanmıştır. 2.Dünya Savaşının bitimi ile 1945 yılı İngiltere’de çocuk koruma politikaları noktasında dönüm yılı olmuştur (Ekici, 2015).

1944 yılı Eğitim Kanunu, 1945 Ailelere Yardım Kanunu (Family Allowance Act), 1948 Milli Yardım Kanunu (National Assistance Act) yürürlüğe girmiştir. Çocukların korunması amacıyla 1945 yılında İçişleri, Sağlık, Eğitim Bakanlıkları ve gönüllü sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla kurulan komitenin yayınladığı Curtis Raporu’nda yer alan öneriler çerçevesinde 1948 yılında korunmaya ihtiyacı olan çocukların bakım ve gözetimlerinin sağlanması ile ailelerin desteklenmesi amacıyla “Çocuk Yasası (Children Act)” yürürlüğe girmiştir. 1960 yılında İngiltere’de çocuk koruma sistemine kayıtlı olan 61.729 çocuğun yarısının koruyucu aile yanında kaldığı kalan yarısının ise diğer bakım modellerinden faydalandığı belirtilmektedir. 1969 yılında yürürlüğe giren “Çocuk ve Gençler Yasası” da İngiltere’de çocuk refah sisteminin gelişmesinde öncü düzenlemelerden olmuştur. 1970’li yıllarda İngiltere çocuk koruma sisteminde; 166 çocuk yuvası, 277 grup evi (10-12 kişilik evler) ve 175 kışla tipinde 50-200 arası çocuğun bir arada kaldığı büyük kapasiteli kuruluşlar hizmet vermekteydi (Yolcuoğlu, 2010).

1970 tarihli “Yerel Yönetimler Yasası” ile çocuklarla ilgili yürütülen hizmetlerin birleştirilmesi sağlanmıştır. 1989 Çocuk Yasası ise, her çocuğun ihmal ve istismardan korunmasını ve öncelikli olarak ailesinin yanında bakımının sağlanması gerekliliğini benimsemiştir (Corby, 2006; Ekici, 2015; Gilbert, 2012; Yolcuoğlu, 2010). 1989 Çocuk Yasası ile birlikte çocuğun yararını merkeze alan bütüncül bir koruma yaklaşımı benimsenmiş, hizmetlerin aile odaklı sunulması esas haline gelmiştir.

İngiltere’de yapılan araştırmalar, en yoksul %10'luk dilimdeki çocukların, en az yoksul %10'luk dilimdeki çocuklara göre yaklaşık 10 kat daha fazla korunmaya ihtiyacı olduklarını göstermektedir. Ayrıca yerel yönetimdeki uygulamalar ve yapısal bazı problemlerden dolayı her çocuk hizmete aynı oranda erişememektedir. Hizmete erişmede yaşanan bu farklılık aynı zamanda sosyo-ekonomik ve etnik bazı sebeplere de bağlanmaktadır. Derin yoksulluk yaşayan ve daha fazla ayrımcılığa maruz kalan aileler için çocuk koruma hizmetlerine olan talep artmakta, ancak bu hizmetlerin kalitesi ve erişilebilirliği genellikle düşmektedir. Bu da, çocukların ihtiyaç duyduğu destekten mahrum kalmalarına yol açmaktadır (Bywaters ve Sparks, 2017). İngiltere’de çocuk koruma sistemi üzerine yapılan bu eleştirinin, sistem içerisindeki sosyal eşitsizlik ve yapısal bozukluk sonucunda çocukların ve ailelerin hizmete erişimde yaşadıkları sorunlar sebebiyle olduğu görülmektedir.

İngiltere'deki çocuk koruma politikaları, 1990'ların başından itibaren çocuk istismarı ve çocuk ölüm vakalarına yönelik çalışmalar etrafında şekillenmiştir. Bu sebeple sosyal hizmetler daha dar bir odakla çalışma yürütmüştür. 2000’li yıllarda *ContactPoint and the Integrated Children’s System (ICS)* gibi yeni elektronik bilgi ve iletişim teknolojileri gelişerek bilgiye hızlı ve profesyonel bir şekilde ulaşmak hedeflenmiştir. Fakat bu sistem çocuklar ve aileleri ile yüz yüze mesleki çalışma yapmayı bitirdiğinden, bürokratik işleri arttırdığından ve bireylerin mahremiyetini zedelediğinden dolayı eleştirilmiştir. Yine 2000’li yılların başında, Yeni İşçi Partisi döneminde, çocukların ve ailelerin ihtiyaçlarına yönelik "Her Çocuk Önemlidir" (Every Child Matters) programı başlatılarak çocukların refahını artırmayı ve hizmetlerin entegrasyonunu sağlamak hedeflemiştir (Corby, 2006; Parton, 2011). 2010 sonrası dönemde, sosyal hizmetlerin rolü yeniden vurgulanmış ve profesyonel uygulamalara daha fazla önem verilmeye çalışılmıştır. Çocuk koruma hizmetlerinde daha fazla koruyucu müdahaleye yönelim olmuştur. Fakat bu dönem içerisinde de artan talep ve iş yükü, bürokratik prosedürler ve kısıtlı kaynaklar sosyal hizmetlerin etkililiğini olumsuz etkilemiştir (Hood vd., 2016; Parton, 2011).

Parton (2014) İngiltere’de sosyal hizmetin kamu ve politik imajının, çocuk koruma ile olan ilişkisi nedeniyle daraldığını, hükümetin çocuk koruma konusundaki tutumunun daha otoriter bir hale geldiğini ve ailelere yönelik müdahalelerin arttığını, kamu harcamalarında yapılan kesintilerin çocuk ve aile hizmetlerini olumsuz etkilediğini, sosyal hizmet ve çocuk koruma arasındaki karmaşık ilişkinin ve bu iki alanın birbirine sıkı sıkıya bağlı olmasının sosyal hizmetin daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesini engellediğini ve sosyal hizmetlerin işleyişinde

otoriter neoliberal bir devlet yapısının ortaya çıktığını ve bunun sosyal hizmetlerin doğasını değiştirdiğini savunmaktadır.

Koruyucu aile hizmeti özelinde İngiltere ile Türkiye karşılaştırılacak olursa; temel olarak her iki ülkede de öncelikli hedef, çocukların biyolojik ailelerinde desteklenerek büyümeleridir. Bu mümkün olmadığında, koruyucu aile yanında bakım tercih edilmektedir. İngiltere’de koruyucu aile hizmet yerel yönetimler aracılığıyla yürütülürken, Türkiye’de merkezi bir yapı olan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nca hizmet sunulmaktadır. Türkiye’de koruyucu ailelerin yeterli düzeyde eğitilmediği ve desteklenmediğine yönelik eleştiriler yapılırken, İngiltere’de ise koruyucu aile bulma maliyetlerinin yüksekliği ve sistemin yerel yönetimler ile özel sektöre bağımlılığı bir problem olarak görülmektedir. Her iki ülkede de çocukların biyolojik ailelerine dönmesi ve çocukların yararı için politika çalışmaları yapılmaya devam etmektedir. Bu doğrultuda; ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıkları dikkate alınarak politikaların uyarlanması gerekmektedir (Izci, 2020).

Tüm bu bilgiler ışığında istatistiki olarak 2023 yılında Birleşik Krallık’ta çocuk koruma sistemi içerisinde 100.00’den fazla çocuk bulunmaktadır. Yaklaşık 70.000 korunmaya ihtiyacı olan çocuğun bakımı 53.000’den fazla koruyucu ailenin yanında gerçekleştirmiştir. Yani sistem içerisindeki çocukların yaklaşık dörtte üçü koruyucu aile yanında kalmaktadır. Sadece İngiltere’de 31 Mart 2024 tarihi itibarıyla 56.390 çocuk 42.615 koruyucu ailenin yanında yaşamaktadır. Her yıl ortalama 38.000 çocuk koruma sistemi içerisine dahil olmakla birlikte benzer sayıda çocuk da sistem içerisinden çeşitli sebeplerle ayrılmaktadır (Fostering Statistics, 2024). 31 Mart 2024 tarih itibarıyla evlat edinilen çocuk sayısı da 2.980’dir (Explore Education Statistics, 2024). Hem Amerika’nın hem de İngiltere’nin çocuk koruma sistemleri incelendiğinde, benzer yapıların farklı toplumsal koşullar altında nasıl işlediği görülebilmektedir. Amerika daha çok eyalet temelli merkezi müdahaleye odaklanırken, İngiltere’de yerel yönetimlerin rolü ve sosyal eşitsizliklerin etkisi belirginleşmektedir. İngiltere ve Amerika özelinde yapılan incelemelerin ardından çocuk refah sistemleri üzerine yürütülen daha geniş ölçekli karşılaştırmalı araştırmalar da bazı ortak eğilimleri ortaya koymaktadır.

Gilbert tarafından 2012 yılında araştırmada; Amerika, Kanada, İngiltere, İsveç, Finlandiya, Danimarka, Norveç, Almanya, Belçika ve Hollanda olmak üzere 10 ülkede 1990’lı yıllarından ortalarından 2010 yılına kadar korunma altına alınan çocuk sayısındaki artış araştırılmıştır. Amerika hariç diğer 9 ülkede korunma altına alınan çocuk sayısında ve oranında artış olduğu tespit edilmiştir. Bu oranlardaki artışın sebepleri arasında; artan çocuk istismarı vakaları, aile içi

sorunlar, ekonomik zorluklar ve sosyal hizmetlerin yetersizliği gibi faktörler yer alabilir. Ayrıca, bazı ülkelerde çocuk koruma yasalarının daha sıkı hale gelmesi ve çocukların güvenliğini sağlamak amacıyla daha fazla müdahale yapılması da bu artışa katkıda bulunmuş olabilir. Amerika’da 1997 yılında her 1000 çocuktan 8’i ailesinden ayrılıp korunma altına alınırken, 2007 yılında bu sayı her 1000 çocuktan 6’ya düşmüştür. İngiltere’de ise 1994 yılında 1000’de 4,5 olan oran, 2009 yılında 1000’de 5,5’e çıkmıştır (Gilbert, 2012).

Genel çerçeveye bakılacak olursa; Birleşik Krallık’ta profesyonel anlamda çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları, 19. yüzyıldan itibaren endüstriyel devrimle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, çocuk işçiliği ve yoksulluk gibi sosyal sorunlar, sosyal hizmetlerin önemli alanlarından olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri’nde ise çocuklara yönelik sosyal hizmetler, 20. yüzyılın başlarında sosyal reform hareketleriyle gelişmeye başlamıştır. Her iki ülkede de çocukların korunması ve ailelerin desteklenmesi amacıyla bu dönemlerde çeşitli sosyal hizmet programları oluşturulmuştur. 2000’li yıllara gelindiğinde; Birleşik Krallık’ta, çocuk koruma sisteminin etkinliğini artırmak için daha fazla kaynak ayrılmaya başlanmış ve sosyal hizmetlerin kalitesini artırmaya yönelik çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. Ancak, bu süreçte sosyal hizmetlerin yönetiminde karşılaşılan zorluklar ve eleştiriler de devam etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nde ise 1990’ların sonlarına doğru ailelerin ekonomik bağımsızlıklarını artırmaya yönelik sosyal politikalar oluşturulmuştur. Fakat her iki ülkede de sosyal dışlanma ve ekonomik eşitsizlik gibi sorunlar, sosyal hizmetlerin etkinliğini ve hizmetlere ulaşmayı olumsuz olarak etkilemektedir (Spratt, 2008). Sonuç olarak, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki çocuk ve ailelere yönelik sosyal hizmet faaliyetleri sosyal politikaların oluşumu ve uygulama süreçleri açısından benzer zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Her iki ülke de çocukların ve ailelerin ihtiyaçlarını karşılamak için sosyal hizmet sistemlerini yeniden yapılandırma çabası içindedir (Gilbert, 2012; Spratt, 2008). Uluslararası alanda çocuk koruma sistemlerine dair akademik çalışmaların yoğunluk kazandığı 2000’li yıllar ve sonrası dönemde, çocuk refahının kavramsal çerçevesi ve uygulama boyutları birçok ülkede yeniden şekillenmeye başlamıştır.

Dünyada da 2000’li yıllardan itibaren çocuk koruma sistemi üzerine yapılan araştırmaların artmasıyla önemli değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Çocuk refahı alanı, bu dönemde kamusal ve politik alanda daha görünür bir hal almaya başlamıştır. Ayrıca, çocuk refahı hizmetlerinin kapsamı ile ihtiyaç ve risk tanımlarının genişlemesi sonucunda hizmet alan çocuk ve aile sayısında da bir artış meydana gelmiştir. Fakat bu durum özellikle koruyucu aile

uygulamasının da yoğunluğuna göre ülkeden ülkeye farklılık gösteren bir yapıdadır. Çünkü birçok ülkede artık kurum bakımı yerine koruyucu aile gibi aile odaklı bakım modellerine geçiliyor. Ayrıca ülkelerin hizmetlerini uluslararası düzeyde görünür kılmaları için yerelde yapacakları araştırmalar büyük önemi taşımaktadır (Heino, 2012).

Sonuç olarak Amerika’da ve Birleşik Krallık’ta çocuk koruma sistemlerinde tarihsel olarak önemli yapısal dönüşümlerin yaşandığı görülmektedir. Fakat bu dönüşümler her zaman tüm çocuklar için eşit, erişilebilir ve kapsayıcı bir hizmet sunumunu sağlamamıştır. Her iki ülkede de sosyo-ekonomik eşitsizlikler, yerel yönetim uygulamalarında farklılıklar ve çeşitli yapısal engeller, hizmetlerin etkililiğini sınırlandıran etmenler olmuştur. Bu iki ülkenin gerçekleştirmiş olduğu bu süreçler ve çıktıları, çocuk koruma sistemini geliştirme sürecinde olan Türkiye gibi ülkeler için hem ilham verici nitelikte hem de dikkatle analiz edilmesi gereken dersler ortaya çıkarmaktadır.

1.4.2. Türkiye’deki Hizmet Modelleri

Türkiye’de korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları, tarihsel olarak hem dini hem de kamusal kökenlerden beslenerek gelişmiş ve modern sosyal politika çerçevesinde ise aile temelli yaklaşımlar zamanla öncelikli hale gelmiştir.

Sosyal hizmet uygulamaları, toplumun korunmaya ihtiyacı olan tüm gruplarını toplumsal hayata dahil edip dezavantajlı görünen durumlarını ve onlara engel teşkil eden durumlarının üstesinden gelebilmeleri için farklı politikalar uygulamaktadır. Bu politikaların uygulandığı gruplardan birisi de çocuklardır. Her çocuk zaten kendi özelinde korunması gereken bir varlıkken bazı çocuklar içinde bulundukları durum itibarıyla özel ve profesyonel olarak korunmaya ihtiyaç duyan çocuklardır. Çocuğun korunmasında öncelik ailenin sorumluluğunda olsa da bazen de ailenin çocuğu koruyamadığı ya da çocuğun aileden korunması gereken durumlar meydana gelebilmektedir. Bu sebeple toplumsal, ahlaki, kanuni sorumluluk gereği çocuk koruma yöntemleri devreye sokularak çocuklara yönelik kanuni koruma ve çeşitli sosyal hizmet modelleri oluşturulmaktadır (Akyüz, 1991; Yazıcı, 2014; Yıldırım ve Işıksan, 2018).

Çocuğun ihtiyacı olan bakımının ve korunmasının sağlanacağı yegâne ve öncelikli kurumun ailesi olduğu düşüncesi herkes tarafından kabul görse de Devletin de bu konuda sorumluluk üstlenmesi gerektiği konusu uzunca bir süredir önem kazanmış ve üzerine politikalar üretilen bir konudur. Korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik korunmaları hususunda yapılan çalışmalar Batı ülkelerinde önceleri dini kuruluşlar tarafından gerçekleştirilirken, Türkiye’nin bulunduğu

coğrafyada da önceleri İslam dininin ilkeleri ve öğretileri doğrultusunda uzun yıllar boyunca dini kuruluşlarca hizmetler sunulmuştur. Toplumlarda yaşanan sosyo-ekonomik ve siyasi gelişmeler sonucunda dini kuruluşlar bu hizmetleri yaparken desteğe ihtiyaç duymuş ve devlet eliyle hizmetlerin yürütülmesi kaçınılmaz bir hale gelmiştir (Taştekil, 1992). Bu dini temelli yapılanmalar uzun yıllar boyunca çok önemli bir işlev görmüş olsa da zamanla artan ihtiyaçlar doğrultusunda çocuk koruma hizmetlerinin daha sistemli ve yaygın bir şekilde sunulabilmesi için devlet desteği gerekmiştir.

Kimsesiz olan veya ortam itibariyle çocuk yetiştirmeye uygun olmayan ailelerin çocukları dünyada yüzyıllardır üzerinde durulan önemli konulardan biridir. Her toplum çağlar boyunca içinde bulunulan durumun özelliklerine, yaşam felsefesine, inançlarına, imkanlarına ve mevcut gelenek göreneklerine göre çözüm bulmaya çalışmışlardır. Özellikle ülkelerin ekonomik zorluk ve savaş ortamı içerisinde sayıları artan korunmaya ihtiyacı olan çocukların gelişimlerinin sağlıklı bir şekilde sağlanması için gerekli çözüm arayışları her toplumun gündeminde yer almıştır (Oktay, 1989).

Yapılan politikalar ve uygulamalar ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de Türkiye'deki uygulamaların kökeni Osmanlı Devleti döneminde geliştirilen çocuk koruma yaklaşımlarına dayanmaktadır. Günümüzdeki politikaların arka planını kavrayabilmek açısından bu tarihsel süreci anlamak büyük önem taşımaktadır. Osmanlı Devleti döneminde korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik birçok çalışma yapılmış ve bu çalışmalar günümüzde uygulanan politikalara zemin oluşturmuştur. 30 Mart 1983'te Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiyye adıyla Yusuf Ziya Paşa öncülüğünde kurulan Darüşşafaka öncelikle Kapalıçarşı'daki ıtırakları eğitmek amacıyla kurulmuş olup sonradan korunmaya ihtiyacı olan çocuklara da hizmet vermeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde Tuna Valisi Midhat Paşa tarafından ilki 1863 yılında Niş'te kurulan çocuk ıslahhaneleri de din farkı gözetmeksizin 13 yaşından küçük olan yetim, öksüz çocuklar ile yoksul ailelerin çocuklarını korumak, temel eğitim vermek ve meslek edindirmek amacıyla kurulmuştur. 1895 yılında II. Abdülhamid döneminde bakıma ihtiyacı olan yaşlı, engelli ve kimsesiz çocuklara hizmet veren Darülacezenin kurulması da bu alandaki en önemli atılımlardan olmuştur. Yine 1898 yılında II. Abdülhamid döneminde ülkenin ilk çocuk hastanesi olan Hamidiye-i Eftal Hastanesi kurulmuştur (Ekici, 2015). Korunmaya ihtiyacı olan çocuklara hizmet veren ve II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devletinin himayesinde kurulan yetimlere meslek edindirmeyi amaçlayan yatılı kurum olan Darülhayr-ı Ali ve Darüleytamlar ile gönüllü teşebbüsüyle kurulan Darülacezenin kapasitelerinin hızlı sürede dolması sonucunda bu kurumlar kışla bakım modeline

uygun olarak büyük gruplarda bakımın sağlandığı modele dönüşmüştür (Çifci, 2009; Kesgin, 2012).

Sonuç olarak bakıldığında, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde daha önce toplumsal hayır mekanizmaları aracılığıyla yürütülen korunmaya ihtiyacı olan çocuklar konusu, savaşın etkisiyle büyüyerek toplumsal sınırları aşmış ve devlet tarafından sahiplenilmiştir. Savaşın getirdiği tüm olumsuzluklara rağmen, bu önemli meseleye imkânlar ölçüsünde çözüm üretilmeye çalışılmıştır (Işıkcı ve Karatepe, 2016; Salim, 2011; Sütçü vd., 2023). Osmanlı döneminde yapılan bu uygulamalar Cumhuriyet döneminin sosyal hizmet politikalarının şekillenmesinde de önemli bir referans kaynağı olmuştur.

Osmanlı Devleti döneminde korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik yapılan uygulamalar, Cumhuriyet döneminde de sosyal devlet anlayışı ve modern sosyal hizmet politikalarının ve uygulamalarının temelleriyle birlikte bu tarihsel birikim üzerine inşa edilerek gelişmiştir. Buradan hareketle Türkiye'de çocuk koruma sistemi ve bu alana yönelik politikalar denildiğinde, ilk olarak Himaye-i Etfal Cemiyeti, dilde sadeleşme hareketleri sonrasında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve 1983 yılında 2828 sayılı Kanun'un kabulü ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu adıyla yapılandırılan kurum akla gelmektedir (Salim, 2011). Bu yasal düzenlemeler ile birlikte korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik daha kapsamlı ve sistemli sosyal hizmet modelleri geliştirilmiştir.

Korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik her dönem kendi içerisinde önlemler alınmaya çalışılmıştır. Çocuğun ve ailenin durumuna, devlet uygulamalarına göre bazen aile yanında desteklenmişler, bazen koruyucu aile veya evlat edinme hizmetinden faydalandırılmışlar ve bazen de kurum bakımına alınmışlardır (Elmacı, 2010; Yazıcı, 2012). Son yıllarda çocukların eğitimi ve gelişimi üzerine yapılan çalışmalardan elde edilen bulgulara bakılınca, çocukların özellikle doğumla birlikte hayatlarının ilk yıllarında şefkat, merhamet ve sevgi dolu bir aile ortamında yetişmelerinin sağlıklı gelişimlerinin sağlanması noktasında en önemli etkenlerden olduğu görülmektedir. Korunmaya ihtiyacı olan çocukların eğitiminde de bu bulgudan hareket ederek politika oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Bu noktada korunmaya muhtaç çocuklara yönelik daha verimli bir eğitim ve öğretim gerçekleştirebilmek için Oktay (1989) bazı önerilerde bulunmuştur. Bunlar; mevcut kurumlarda düzenleme ve değiştirme yapılarak kurumları daha verimli hale getirmek, kurumların küçük gruplar halinde yaşam olanaklarının sağlanacağı yapıya dönüştürülmesi, koruyucu aile ve evlat edindirme uygulamalarını teşvik ederek yaygın hale getirmek ve kendi aile ortamlarında yetişmeleri sağlanacak çocukların

ailelerine yeterli miktarda devlet desteği sağlamaktır. Bu öneriler, çocukların yalnızca fiziksel bakımının değil, psikososyal gelişimlerinin de desteklenmesi gerektiğini vurgulamakta ve aile temelli hizmetlerin güçlendirilmesini hedeflemektedir.

Zaman içerisinde parçalanan, küçülen ve zayıflayan aile kendi başına çocuğu koruyamayan bir yapıya bürünmüştür. Sosyal devlet yapısı da çocuğun korunma ve gözetiminde kamunun rolünün daha önemli olduğunu göstermiştir. Bunun sonucu olarak ailesi yanında korunamayan çocuklar için alternatif bakım modelleri uygulamaya konulmuştur. Alternatif bakım türleri arasında öncelik aile yanında bakım türlerine verilmiştir (Karataş, 2007: 7).

1.4.2.1. Aile temelli hizmet modelleri

Aile yanında sunulan bakım uygulamalarının, diğer bakım modellerine kıyasla daha eski, daha insancıl bir yaklaşımı ve olumlu sonuçları bakımından da diğer modellere göre üstünlüğü bulunmaktadır. Çocuğun annesi, babası ve diğer aile bireyleriyle birlikte korunması, medeniyetlerin ortak paydası ve çocuk hakları perspektifinin temel anlayışı olarak kabul edilmektedir. Çocuğun korunması ilkesiyle paralel bir şekilde, Anayasamız da ailenin korunması, desteklenmesi ve geliştirilmesine yönelik plan ve politikalar geliştirmeyi ve uygulamayı devletin görevleri arasında saymıştır (Salim, 2011).

Bir çocuğun aile yanında bakım ve korunmasının sağlanması için yapılacak hizmetlerden; o alanda geliştirilecek sosyal politika ve planlar, yasal yükümlülükler ve düzenlemeler, ailenin maddi ve manevi olarak güçlendirilmesini ve desteklenmesini sağlayan uygulamalar anlaşılmalıdır. Bu yönde yapılacak uygulamalara karşın çocuğun aile yanında bakımının sağlanamaması halinde diğer bakım türlerinin değerlendirmeye alınması gerekmektedir (Karataş, 2007).

Korunmaya ihtiyacı olan çocukların durumlarına uygun olarak öncelikle ailelerinin yanında bakım ve gözetimlerinin sağlanmasının kurumsal bakıma göre daha faydalı olacağı düşüncesi hakimdir. Bu eğilim bazen ülkelerin politikalarına ve uygulamalarına göre değişebilmektedir. del Valle ve Bravo (2013) özellikle İskandinav ülkelerinde, aile yanında bakımın sağlandığı yöntemlere güçlü bir eğilim olduğunu, Almanya ve Hollanda gibi Avrupa ülkelerinde ise kurumsal bakımın daha yaygın olduğunu görülmektedir. Ayrıca küçük yaş grubundaki çocukların aile yanında bakımının sağlanması ile aile bağlarını koruma ve sosyal entegrasyonunu sağlama açısından avantajları olduğunu, ergenler içinse kurum bakım yöntemlerinin daha uygun olabileceğini belirtilmektedir. Calheiros vd. (2015) ise Portekiz mevzuatına atıfla kurum

bakımının yalnızca aileye yönelik müdahale programlarının başarısız olması halinde uygulanabilecek bir çözüm olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede, kurum bakımı çocuğun korunması için gerekli görülse bile “son çare” olarak düşünülmeli; öncelikli hedef, çocuğun ailesiyle yaşamını sürdürebilmesini sağlamak olmalıdır.

Dünya genelinde farklı ülkelerdeki çocukların kurum bakım süreçlerinden aile temelli bakım modellerine geçişini desteklemek için politika ve uygulama önerilerini, sistematik bir inceleme ve kanıta dayalı analizler aracılığıyla ele alan araştırmada; koruyucu aile, akraba yanında bakım ve evlat edinme gibi aile temelli modellerin, korunmaya ihtiyacı olan çocukların fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişimlerini destekleme açısından en etkili yöntemler olduğu belirtilmiştir. Bu bakım modellerinden erken yaşta yararlanan korunmaya ihtiyacı olan çocukların gelişimsel gecikmeleri telafi etme olasılıklarının daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca aile temelli bakım modellerinin, çocukların güvenli bağlanma stillerini artırdığı ve sosyal uyumlarını güçlendirdiği belirtilmektedir (Browne, 2009; Goldman vd., 2020). Johnson ve arkadaşları da (2006) yapmış oldukları araştırmada; erken dönemde aile temelli bakım modellerine geçiş yapan çocukların ilişki dinamiklerinde daha olumlu sonuçlar elde ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu çocuklar daha güçlü bağlanma ilişkileri geliştirmiş ve sosyal ilişkilerinde daha başarılı olmuşlardır. Ayrıca, birebir ilişkilerin kurulabildiği aile üyelerinin olması, çocukların duygusal ve sosyal gelişimini desteklemiş ve sağlıklı ilişki dinamiklerinin temelini oluşturmuştur.

1990'ların ortalarından itibaren birçok ülkede aile odaklı hizmet sistemleri, çocuk koruma sistemleri ile daha fazla entegrasyon ve iş birliği sağlamak amacıyla yeniden yapılandırılmıştır. Bu dönemde, ailelerin desteklenmesi ve güçlendirilmesi üzerine odaklanma artmış ve çocukların aile ortamında kalmalarını teşvik eden politikalar geliştirilmiştir. Bu gelişmeler, çocuk refahı üzerinde olumlu etkiler yaratmayı amaçlamaktadır. Aile yanında bakımın sağlandığı hizmet modelleri, çocukların sağlıklı gelişimini desteklemek ve ailelerin işlevselliğini artırmak için çeşitli programlar ve hizmetler sunmaktadır. Bu bağlamda, çocukların korunması için ailelerin güçlendirilmesi gerekliliği daha da önem kazanmıştır. Bu değişimlerin sadece belirli ülkelerde değil, birçok ülkede benzer şekilde yaşanmakta ve bu durum uluslararası bir eğilim haline gelmektedir. Bu durum, çocuk refahı sistemlerinin global düzeyde nasıl evrildiğini ve farklı ülkelerin bu süreçten nasıl etkilendiğini anlamak açısından önemlidir (Gilbert, 2012).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın öncelikli hedefi de her çocuğun aile ortamında desteklenmesidir. Bu hedef doğrultusunda Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından çeşitli sosyal hizmet modelleri sunulmaktadır. Korunmaya ihtiyacı olan çocuklardan ekonomik

yoksunluk sebebi ile koruma ve bakım altına alınması gereken çocukların ailelerine “Sosyal Ekonomik Destek Hizmeti” sağlanarak çocuğun kendi ailesi yanında bakımı sağlanmaktadır. Öz ailesi yanında yaşama imkânı bulunmayan çocuklar için koruyucu aile yanında ailenin desteklenmesi ile bakımının sağlanması diğer bir yoldur. Ailenin talebi doğrultusunda aile ve çocuğun belirli kriterlere sahip olması halinde mahkeme kararı doğrultusunda çocuklar evlat edindirme hizmetinden faydalandırılmaktadır (Gündüz, 2017: 5). Sonuç olarak; çocuğun kendi öz ailesinin yanında kalmasının mümkün olmadığı durumlarda dahi, bir koruyucu ailenin yanına yerleştirilmesi ya da evlatlık verilmesi uygulamaları, çocuğun aile ortamında korunması yaklaşımıyla bağlantılı olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, sosyal ve ekonomik destek, koruyucu aile hizmetleri ve evlat edinme uygulamaları gibi politikalar, çocuğun aile ortamı içerisinde korunmasını desteklemeye yönelik sosyal hizmet modelleri arasında yer almaktadır.

Çocuğun sosyal ve ekonomik destek yardımı ile aile içinde desteklenmesi; korunmaya ihtiyacı olan çocukların ailelerinin yanında yaşamlarını sürdürmeleri amacıyla uygulanan bir destek sistemidir. Bu destek ile temel ihtiyaçlarını karşılamayacak derecede yoksulluk içinde olan, hayatlarını asgari derecede dahi sürdürmekte zorluk çeken ailelere ayni ve nakdi yardım ile psikososyal destek hizmeti verilmektedir. Bu hizmetten aynı zamanda kuruluş bakımından ayrılan gençler de yararlanmaktadır (Akgün, 2020; Başer, 2013; Gündüz, 2017; Oktay, 1989; Şenocak, 2006). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kaynakları ve imkanları dahilinde çocuğun aile yanında kalmasını sağlamak için bu hizmetin devamlılığını temin etmek ve gerekli politikaları oluşturmayı asli görevlerinden kabul etmiştir. Bu durumu da 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nda belirtmiştir (Yaşar ve Dağdelen, 2013). Kurum bakımına alınan çocukların büyük bir çoğunluğunun ekonomik yoksunluk sebebiyle korunma altına alındığı yapılan araştırmalarda görülmektedir. Bu sebeple kurum bakımına alınmış ya da kurum bakımına alınmaksızın sosyal ve ekonomik destek yardımı ile ailelerin desteklenmesi halinde aile parçalanması olmadan, çocuklar mümkün olduğu oranda kendi öz yaşam alanlarında aileleriyle bir arada yaşayabileceklerdir (Başer, 2013; Saar-Heiman ve Gupta, 2019).

Bu yardım türünün tarihçesi 1601 yılında İngiltere’de bakıma muhtaç çocukların sorumluluğunu üstlenen ailelere ve akrabalarına nakdi yardım yapılmasını sağlayan Yoksullar Kanunu kadar eskidir. Günümüzde de ailesi veya akrabaları olduğu halde ekonomik yoksunluk sebebiyle korunmaya ihtiyaç duyacak hale gelen çocukların ailelerine, bir sosyal yardım türü olan sosyal ve ekonomik destek hizmeti ile maddi destek sağlanmaktadır (Akyüz, 2000). Bazı ailelerin de psikolojik, fiziksel veya ekonomik sebeplerden dolayı çocuklarına bakamayacak durumda olması

sebebiyle bu aile içerisindeki çocuklar kurum bakımına alınmaktadır. Aileler zaman içerisinde normal ve uygun olan şartlara kavuştuklarında ya da gerekli sosyal ve ekonomik destek ile ihtiyaçları karşılandığında çocuklar kurum bakımından alınarak aile yanına dönüşleri sağlanmaktadır. Burada sadece ekonomik destek yeterli olmamakta aynı zamanda danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini kapsayan sosyal desteğin gerekliliği de unutulmamalıdır (Yolcuoğlu, 2009c). Çocukların aile içinde desteklenmelerinin sağlanamadığı durumlarda da aile temelli diğer seçeneklere yönelmekte fayda vardır (Karataş, 2007, s. 14; Yazıcı, 2014).

Sosyal ve ekonomik destek hizmetleri, bireylerin sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanan eksikliklerinin giderilmesi ve muhtaç durumdaki ailelerin desteklenmesi amacıyla önemli bir politika aracı olarak işlev görmektedir. Türkiye'de yönetmelik kapsamında uygulanmakta olan bu hizmet modeli ile özellikle korunmaya ihtiyacı olan çocuklar ve yoksulluk içinde yaşayan ailelerin yaşam standartlarını iyileştirmek hedeflenmektedir. Yönetmelik kapsamında, ailelerin ekonomik ve sosyal sorunlarının tespit edilmesi, gerekli rehberlik ve desteğin sağlanarak kendi yaşamlarını sürdürebilecek duruma getirilmeleri esastır. Ayrıca çocukların üstün yararı ilkesi, bu hizmetlerin temelinde yer almakta, eğitimden mahrum kalan çocukların yeniden eğitim sürecine kazandırılması gibi uygulamalarla sosyal refahın artırılması hedeflenmektedir.

Bu bağlamda, sosyal ve ekonomik destek hizmetleri, yalnızca maddi yardımla sınırlı kalmayıp, ailelerin sosyal işlevselliğini artırmaya ve çocukların aile ortamında desteklenmesine yönelik çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Yönetmelikte belirtilen genel esaslar, bu hizmetlerin uygulanmasında insan haysiyeti, mahremiyet ve çocuk hakları gibi temel değerlerin korunmasını öncelik haline getirmektedir.

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik'in 5. maddesine göre, sosyal ve ekonomik destek hizmetlerinin yürütülmesinde ailelerin maddi ve sosyal sorunlarının çözümüne yönelik mesleki çalışmalar yapılması esastır. Korunmaya muhtaç çocuk ve gençlere öncelik verilmesi, çocukların aileleri yanında desteklenerek bakım tedbiri kararlarının kaldırılması, muhtaçlık kriteri ve çocuğun üstün yararı ilkesinin gözetilmesi gibi prensipler öncelikli olarak benimsenmektedir. Ayrıca, ailelere rehberlik sağlanması, çocukların eğitime devamlarının sağlanması ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne uygun şekilde hareket edilmesi gibi hususlar da yönetmelikte yer almaktadır. Bu kapsamda, sosyal ve ekonomik destek hizmetleri, bireylerin insan haysiyetine yaraşır bir yaşam standardına ulaşmalarını hedeflemektedir.

Çocuğun koruyucu aile yanında desteklenmesi; çeşitli nedenlerle ailesi yanında bakımının sağlanamadığı ve mahkemece haklarında korunma kararı alınan çocukların, devlet denetiminde kendi öz ailesi dışındaki aile ya da kişilerin yanında kısa ya da uzun süreli, ücretli veya gönüllü olarak bakımının sağlandığı sistemdir (Akyüz, 2000; Başer, 2013; Karatay, 2017). Bu bakım hizmetini sağlayan ailelere de “korucu aile” denilmektedir. Koruyucu aile, bakımı sağlanan çocuğun bir akrabası olabileceği gibi, herhangi bir kan bağı bulunmayan kişiler de olabilir (Akgün, 2020). Akraba yanında bakım, aile bağlarını koruma ve duygusal destek sağlama açısından önemli bir rol oynarken, kan bağı olmayan kişilerin yanında bakım ise daha profesyonel destek ve daha fazla imkana sahip olabilir. Tabi en nihayetinde her iki modelin de etkinliği, çocukların bireysel ihtiyaçlarının karşılanmasına ve bakım koşullarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir (del Valle ve Bravo, 2013).

Koruyucu aile uygulamasının sağladığı düşünülen faydalar korunmaya muhtaç çocuk, çocuğun gerçek ailesi, koruyucu ailesi ve sosyal hizmet kurumu açısından kendi özellerinde değerlendirmek gerekmektedir. Bu uygulama her çocuk açısından beklenen olumlu sonuçları veremeyeceği için kurum bakım yönteminin tüm fonksiyonları tamamen ortadan kaldırılmamaktadır (Taştekil, 1992). Aynı zamanda bu uygulama çocuk açısından genellikle çocuğun ailesi yanına geri dönme durumu söz konusu olduğunda tercih edilmektedir (Şenocak, 2006). Çocuk açısından durum böyleyken aile için de onların talebi belirleyici rol oynamaktadır.

Bir çocuğun gelişiminde ailenin önemine vurgu yapan gelişmiş ülkeler toplu halde kalınan kurum bakım tipindeki yapıların sayısını her geç gün azaltarak önceliği koruyucu aileye ve küçük ev ünitelerinden oluşan yapılara vermişlerdir. Koruyucu aile; mahkeme tarafından hakkında korunma kararı verilmiş olan korunmaya ihtiyacı olan çocuğun hayatını aile ortamında geçirmesine sağlayacak ve öz anne baba tarafından sağlanması gereken desteği vermeye çalışan ailedir. Türkiye’de 1961 yılında ilk koruyucu aile başvurusu kabul edilmiş ve bu hizmet 1961 yılından bu yana uygulanmaktadır (Bıyıklı, 1995; Yolcuoğlu, 2009c). Bu bakım modelinin gelişim sürecine bakıldığında; geçmişte korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmet vermiş olan süt annelik ve beslemelik gibi geleneksel bakım türleri ile günümüzde de varlığını devam ettiren evlat edindirme hizmetinden farklıdır. Çocuğun yararını gözetken bu bakım modeli kurumun denetimi ve gözetimi altında yürütülen ve destek sağlanan bir hizmet türüdür. Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk ile aile arasında herhangi bir hısımlık bağı veya velayet durumu oluşmaz (Karatay, 2017; Şenocak, 2006; Yazıcı, 2012, 2014). Koruyucu aileler çocukların doğal bir aile yapısında büyümelerine olanak tanıyarak onların sosyal becerilerini geliştirmelerine ve

sağlıklı ilişkiler kurmalarına yardımcı olur. Ayrıca çocuklara daha fazla bireysel ilgi ve destek sunarak, onların duygusal ve sosyal gelişimlerini olumlu yönde etkiler. Bu etki, çocukların kendilerini daha güvende hissetmelerine yardımcı olur. Araştırmalar da koruyucu aile yanında kalan çocukların, yetimhanelerde veya çocuk evlerinde kalan akranlarına göre daha iyi bilişsel ve duygusal sonuçlar elde ettiğini göstermektedir (Izci, 2020; Van IJzendoorn vd., 2008).

Son zamanlarda sosyal hizmetlere harcanan kamu harcamalarının boyutu kapsamlı bir araştırmayı gerekli kılmış ve akademik çalışmalarla da desteklenen bu hizmet modelinin çocuklar açısından hizmet kalitesini artıran, maliyeti düşüren, dayanışma ve kaynaşmayı yeniden arttıracak bir yol olarak görülmektedir (Erdal, 2014). Türkiye’de koruyucu aile uygulaması, korunmaya ihtiyacı olan çocuklar açısından kurum bakım hizmetlerine göre daha fazla öncelenen, çocuklara daha fayda sağladığı düşünülen ve daha ekonomik bir bakım modeli olduğu düşünülen bir uygulamadır.

Geçici ya da uzun dönemli olarak çocukların bakımını sağlayan koruyucu ailelerin desteklenmesi ve bu ailelere mali kaynak aktarılması sağlanan bakımın devamlılığı açısından önemli bir husustur. Aynı zamanda koruyucu ailelerin bakım sağlama noktasında eksik hususların tamamlanması ve yeterli bir eğitim almaları oldukça önemli olup bu konuda takibin yapılması da gerekmektedir (Broad vd., 2001; Özbesler, 2009). Koruyucu aile hizmetinden faydalandırılması amaçlanan çocuklar için öncelik akrabaları olmaktadır. Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların temel ihtiyaçları için aileler desteklenmektedir. Özellikle eğitim, okul servisi ve giyim gibi ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmaktadır. Bu kapsamda 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 23. maddesinde koruyucu ailelere çocukların bakım, eğitim, kurs, okul, yemek ve taşıma servisi, harçlık ve benzeri ihtiyaçları için toplu ya da her gider için ayrı ayrı olarak ödeme yapılması güvence altına alınmıştır.

Türkiye’de koruyucu aile uygulaması resmi olarak ve mevzuat çerçevesinde 1949 yılında 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanunu ile bir çeşit çocukları koruma tedbiri olarak uygulanmaya başlanmıştır. Daha sonra 1957 yılında kabul edilen 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanunu ile 5387 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılıp yine bu uygulama bir koruma tedbiri olarak devam etmiştir. 6972 sayılı Kanunu yürürlükten kaldıran ve bir kurum yapısı altında sosyal hizmet uygulamalarına düzenleme getirerek 1983’te yürürlüğe giren 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ise, koruyucu aileyi korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik bir hizmet modeli olarak kabul etmiştir. 14.10.1993 tarih ve 21728 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Koruyucu Aile Yönetmeliği

ise koruyucu aile bakım yöntemine yeni yaklaşım ve düzenleme getiren uygulamaları ile 12.12.2012 tarih ve 28497 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Koruyucu Aile Yönetmeliği (KAY) ile kaldırılmıştır. Halihazırda 2012 tarihli yönetmelik güncelliğini korumakta olup, söz konusu yönetmelik üzerinde değişiklik yapılması yönünde çalışmalar olduğu bilinmektedir.

Koruyucu Aile Yönetmeliği ile; koruyucu aile olmak isteyen aile ya da kişilerin talep ettikleri koruyucu aile modeline göre, eğitim almış olmaları bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir. Bu eğitim yapılanmasına göre: Koruyucu aile olmak isteyen kişi ve aileler temel aile eğitimleri, koruyucu aile birinci ve ikinci kademe eğitimlerini almış ve koruyucu aile belgesine sahip olmak zorundadırlar. Temel aile eğitimi, çocuğun gelişimi ve ihtiyaçlarının karşılanması noktasında genel ebeveynlik becerilerinin verildiği bir eğitim olarak planlanmıştır. Birinci kademe eğitimi, çocuğun öz ailesi dışında başka bir aile yanında bakımının sağlanacağı durumlarda verilen eğiti ifade ederken ikinci kademe eğitim ise, özel zorlukları ve ihtiyaçları olan korunmaya muhtaç çocuğa hizmet vermek üzere koruyucu aile temel eğitimini almış kişilere verilen uzmanlık eğitimini ifade etmektedir (madde 4). Koruyucu aile olabilmek için sahip olunması gereken kriterler de yine bu yönetmeliğin ilgili maddesinde düzenlenmiştir (madde 8). Koruyucu aile hizmet ASHB tarafından belirlenen usul esaslar ile ÇHGM koordinasyonunda il müdürlüklerinde oluşturulan komisyonlarda görevlendirilen sosyal çalışma görevlisi tarafından yürütülür (madde 5). Uygulamada olan koruyucu aile modeli; koruyucu aileler ile kamu arasında yapılan düzenlemeler ile uzman meslek elemanları tarafından çocuğun yararı doğrultusunda çocuğun gelişimini ve koruyucu aileyi destekleyici çalışmaların yapılması, uygun ortamın olması ve biyolojik ailenin varlığı halinde de onlarla ilişkilerin sürdürülmesi ve bunun izlenmesi gibi süreçleri içermektedir (Karatay, 2017).

Koruyucu aile sistemi, Türkiye’de çocuk refahını sağlama ve korunmaya muhtaç çocukların desteklenmesi amacıyla geliştirilmiş önemli bir sosyal hizmet modelidir. Bu sistemin hukuki altyapısının ilk olarak düzenlendiği 1926 tarihli Türk Kanunu Medenisinde koruyucu aile uygulaması hâkim denetimine tabi bir koruma tedbiri olarak tanımlanırken sonraki yıllarda, özellikle 1983 tarihli 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile koruyucu aile kurumu, idari bir model haline dönüştürülmüştür. Doğan'a (2013) göre bu dönüşüm, koruyucu aile sisteminin hukuki niteliği ve uygulama süreçleri açısından mahkemelerin denetim yetkilerinin idari otoritelere devredilmesi ile bu yapının hukuki bir koruma tedbiri olmaktan uzaklaşmasına yol açmıştır.

Koruyucu ailenin profesyonel bir sistem olarak uygulanmaya başladığı 1961 yılından 1983 yılına kadar gerek kurumsal yapıdaki dağınıklık sebebiyle gerekse Türk toplum yapısına uygun olmayan bir sistem olduğu düşüncesiyle koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk sayısında ciddi bir fark olmadığı ve bu dönemi kapsayan 1961-1975 yılları arasında 544 çocuk 1975-1983 yılları arasında 503 çocuk yerleştirildiği görülmektedir. 1983 yılında SHÇEK ile başlayan kurumsal yapının etkisiyle koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk sayısında ciddi artış olduğu görülmektedir. 1983-1993 yılları arasında 2128 çocuğun koruyucu aile yanına yerleştirildiği görülmektedir (Karatay, 2017). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2024 yılı Eylül ayında yayınladığı istatistiklere göre yayınlandığı tarih itibariyle; 8.619 koruyucu aile yanında 10.294 çocuğun bakımının sağlandığı belirtilmektedir (ASHB İstatistik, 2024).

Koruyucu aile uygulamasının sona ermesi sözleşmeyi sona erdiren gerekçelerin meydana gelmesi ve çocuk hakkında verilmiş olan korunma kararının kalkması ile de gerçekleşmektedir. Sözleşmeyi sona erdirmeye hem aile açısından hem de kurum açısından her zaman mümkündür. Bu sözleşmede üçüncü şahıs olan çocuk da kendi yararına yapılan sözleşmenin sona erdirilmesini isteyebilir (Şenocak, 2006). Koruyucu aile statüsünün çocuk açısından risk oluşturduğu hallerde gerekli değerlendirme süreci yapılmaktadır. Çocuğun ihmal veya istismara uğraması, kötü muamele görmesi, ailenin toplum değerleriyle çelişen davranışlar sergilemesi, bakım sorumluluğunu etkileyen sağlık sorunları yaşaması, yüz kızartıcı suçlardan ceza alması, izlemelerin aksaması ya da çocuğun öz ailesiyle iletişimin sağlanamaması gibi nedenlerle süreç sonlandırılabilir. Ayrıca mesleki danışmanlık ve yönlendirmelere uyulmaması da bu kararda etkili olmaktadır. Bu koşulların varlığı halinde koruyucu aile statüsü iptal edilmekte ve ilgili ailenin tekrar çocuk almasına izin verilmemektedir (Kahraman, 2007).

Koruyucu aile sisteminin sürdürülebilirliğini sağlamak için profesyonelleşmenin, ekonomik teşviklerin ve destek hizmetlerinin güçlendirilmesinin kritik önem taşımaktadır. Artan sosyal ve demografik taleplerin, koruyucu aile arzı üzerindeki baskıyı artıracakları öngörülmekte ve bu bağlamda stratejik, yenilikçi politikaların geliştirilmesi gerekmektedir (Bebbington ve Miles, 1990).

Çocuğun evlat edinme hizmetinden yararlandırılması; öz ailesi yanında bakımının gerçekleşmediği çocukların, tarafların iradesi ile akdi temele dayanan ve tamamlanması kamu otoritesine tarafından uygun görülen hukuksal bir işlem olarak nitelendirilmektedir. Evlat edinme ile çocuğun bir aile ortamında fiziksel, zihinsel ve duygusal güvenliğini korumak amaçlanmaktadır. Ailenin sağlıklı bir yapısının olması, uyum ve istikrar içinde olması halinde

çocuğun yetişmesi ve gelişmesi yönünden en uygun ortam olduğu yönünde bir görüş birliği vardır. Günümüzde çeşitli nedenlerle böyle bir aile ortamında yetiştirmekten mahrum olan çocuklara bu olanağı sağlayan önemli bir uygulama ve politikadır (Akyüz, 2000). Özellikle yeni doğmuş ve bebeklik çağındaki çocuklar için daha fazla uygun olduğu düşünülen bu uygulama dönüşü çok mümkün olmayan bir karar olduğu için evlat edinilecek çocuk, çocuğun öz ailesi ve evlat edinecek aile açısından büyük öneme haiz ve hayat boyu sürecek bir karar vermeyi gerektirmekte ve çerçevesi kanunlarla belirlenmiş olan kişiye belirli sorumluluk ve yükümlülük oluşturan uygulamadır (Oktay, 1989). Bu uygulama ilk zamanlar soyun devamı ve mirasçısı olma isteğiyle, daha sonra ailelerin çocuk sevgisini tatmin etme amacıyla ve korunmaya ihtiyacı olan çocukların aile içinde desteklenmesi amacıyla yaygınlaşmıştır (Duran, 2021). Evlat edinmenin sosyal, psikolojik ve ahlaki açıdan yüklenmiş olduğu önem ve bunlardan da önce insana özgü çok temel ihtiyaçlara cevap vermesi sebebiyle, bu yöntemin hemen hemen tüm modern hukuk sistemleri içerisinde düzenlenmesine olanak sağlamıştır. Bugün ise evlat edinme hizmeti; hem evlat edinilen hem evlat edinen açısından kişilerin psikolojik yoksunluklarını gidermek ve bunu sağlayarak sağlıklı bir toplumsal yapının oluşmasına hizmet etme amacı taşımaktadır (Şenocak, 2006).

Koruma ve bakım altında bulunmuş bireylerin uzun vadeli gelişimsel ve psikolojik sonuçları üzerine yapılan çalışmalar; evlat edinmenin bu bireyler üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymaktadır. Palacios ve arkadaşlarının (2019) çalışmasına göre; evlat edinilen çocuklar, kurum bakımında kalan çocuklara kıyasla daha iyi eğitimsel ve sosyal sonuçlar göstermektedir. Örneğin, evlat edinilmiş bireylerin suç oranları daha düşük, eğitim ve gelir seviyeleri ise genellikle daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Bununla birlikte korunma ihtiyacı olan çocukların erken yaşta yaşadıkları travma ve ihmalin uzun vadeli etkilerini tamamen aşmaları zaman alsa da evlat edinme ile güvenli ve destekleyici bir aile ortamında büyüyen çocukların sağlıklı bireyler olarak topluma daha güçlü bir şekilde katılma olanakları yüksek olmaktadır.

Kurum bakımında kalan, aile yanında büyüyen ve küçük yaşta evlat edinilmiş çocukların gelişimsel, psikolojik ve davranışsal özelliklerinin incelendiği araştırma; erken dönemde evlat edinilen çocukların kurum bakımında kalan çocuklara göre gelişimsel açıdan daha iyi durumda oldukları belirtilmiştir (Maclean, 2003). Yapılan araştırmalarda; ailelerin mensup oldukları inanç sistemi, yaşanan toplumun özellikleri, eğitim durumları, kültürel değerleri, etnik yapıları ve sosyoekonomik düzeylerinin evlat edinme düşüncesi üzerinde önemli rol oynadıkları belirlenmiştir. Ayrıca evlat edinilen çocuğun aile içerisindeki olumlu gelişimi, ailenin diğer

bireylerinin kendi aralarındaki ilişkiyi de etkilemekte ve aile içinde yaşanan sorunların da giderilmesini sağlamaktadır (Duran, 2021).

Evlat edinme ile sıklıkla birbirlerine karıştırılan koruyucu aile uygulamasının farklı yönleri bulunmaktadır. Koruyucu aile uygulaması evlat edinmeye basamak oluşturan bir uygulama değil her ikisi de kendi içerisinde özellikler, kriterler ve yasal çerçevesi olan uygulamalardır. Bu sebeple, çocuğa, içinde bulunduğu duruma, ailenin yapısal özelliklerine, beklentilerine ve talebine uygun olan yöntem seçilmelidir (Taştekil, 1992).

Türkiye tarafından 5 Aralık 2001 tarihinde Lahey'de imzalanan 29 Mayıs 1993 tarihli "Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme"nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun 20.01.2004 tarihli ve 25352 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış olup sözleşme Türkiye açısından 01.09.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme çocuğun yüksek yararını gözeterek; korunmaya ihtiyacı olan çocuğun bilgilerinin muhafaza edilerek evlat edinmeye uygun olup olmadığının tespitini yapmak, çocuğun uygun olan en iyi aile yanına yerleştirilmesini sağlamak, uluslararası hukuk çerçevesinde çocuğa yönelik gerekli olan tüm koruyucu ve önleyici destek tedbirlerini alarak evlat edinme hizmetinin nitelikli bir şekilde yürütülmesini sağlamak ve yetkili görev ve sorumluluklarını belirlemek üzere uygulanmaya konulmuştur.

Evlat edinme hizmeti Türkiye’de TMK’nın 305-320. maddelerinde düzenlenmiştir. Kanuna göre; evlat edinme, gerçekleşme koşulları, sürecin sonuçları ve sona ermesi açısından hâkimin izni ile oluşan ve yine hakimnin izni ile sonlandırılan hukuksal bir kurum olup evlat edinen ile evlatlık edinilen arasında evlilik içi soy bağına benzer bir hısımlık ilişkisini sağlamaktadır. Evlat edinme ile; ana-babası hukuken veya fiilen belli olmayan ya da ana-babası olsa bile öz ailesi yanında yaşamını devam ettirme olanağı bulunmayan korunmaya ihtiyacı olan çocukların, devletin koyduğu kriterleri sağlayan ve evlat edinme talebinde bulunan farklı bir ailenin devamlı ve asli üyesi konumuna gelmesine olanak sağlar. Böylelikle çocuğun ihtiyacı olan güvenli, bakım ve sevgi gibi ihtiyaçları karşılanmış olur. Evlat edinmenin gerçekleşmesi halinde, çocuk evlat edinenin mirasçısı olarak onun soyadını alır ve ailenin velayeti altına girmiş olur. Özetle Kanunda evlat edinme, mahkeme kararı ile kurulan bir hısımlık ilişkisi olarak düzenlenmiştir.

1.4.2.2. Kurum temelli hizmet modelleri

Çocukluk dönemi, yaşamın en kritik evrelerinden biri olarak görülmektedir. Bu dönem biyolojik bir sınıflamanın yanında toplumsal ve sosyo-kültürel boyutlarıyla da farklı deneyimlere karşılık

gelmektedir. Her toplumda çocukluğun kendine özgü bir yaşantı biçimi vardır. Çocukluk sürecinin sağlıklı bir aile ortamında geçirilmesi, bireysel gelişim kadar toplumun sosyal ve ekonomik refahı açısından da büyük önem taşımaktadır. Ancak her çocuğun bu dönemi ailesiyle birlikte geçirme olanağı bulunmamaktadır. Bu noktada çocuk koruma politikaları devreye girerek, çocukların ihtiyaç duyduğu koruma ve destek hizmetlerini sunmayı amaçlamaktadır (Söğütü, 2025). Korunmaya ihtiyacı olan çocuk kavramı da evrensel bir kavram olmakla birlikte, toplumların iç dinamikleri ve özelliklerinden bağımsız olarak üzerinde tartışılan ve çözüm önerileri geliştirilen bir olgudur. Devletler de tarihleri boyunca bu konu üzerinde durmuşlar ve bu çocukların bakım görevini idare olarak üstlenmişlerdir. Kurum bakımı yöntemi de devletlerin bu alandaki en bilinen ve evrensel olan faaliyet alanıdır (Küsmey, 2020).

Calheiros vd. (2015)' ne göre kurum bakımı, çocuk koruma sisteminin risk altındaki çocuk ve gençleri korumak amacıyla uyguladığı kurumsal bir müdahale biçimidir. Bu bağlamda kurum bakımı; ölüm, terk edilme, biyolojik ailesi tarafından bakılamayan ya da uygun aile ortamından yoksun kalan, fiziksel, psikolojik veya duygusal istismar ve ihmal yaşayan, güvenliği ve duygusal dengesi tehlikede olan çocuklar için uygulanmaktadır. Çocuk veya gencin, bu kapsamda kalıcı tesislere ve nitelikli personele sahip bir kuruma yerleştirilerek bakım, eğitim ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması hedeflenmektedir.

Kurum bakımı; korunmaya ihtiyacı olan çocuğun, kimsesiz, güvensiz ve tehlikeye açık bir ortamdan koruma ve bakımının sağlandığı/sağlanacağı bir ortama geçişi ile başlar. Daha sonra çocukluk ve gençlik dönemlerinde sosyal, kültürel, psikolojik yönlerden gelişme ve yetiştirme süreci ile devam eder. Son olarak da toplumsal katılma ve bütünleşme amaçları doğrultusunda kurum bakımı sonrasında da rehberlik hizmetlerini yürüten bir modeldir. Açıklanan bu üç dönemsel süreç de kendi aralarında ilişkili olan ve birbirini etkileyen süreçlerdir. Aralarındaki bu etkileşim bakım hizmetlerinin niteliğine göre yapısalılık kazanır (Cılga, 1994: 54).

Kurum bakımı çocuk refahı alanında uygulanan en eski ve önemli bakım modellerinden biridir(Şenocak, 2006). Koruma ve bakım altında bulunan çocukların sosyal, sportif, kültürel ve sanatsal yönden kendilerini geliştirebilmeleri, topluma kazandırılmaları, kendilerine yetebilecek birey olmaları ve sağlıklı bir hayat sürebilmeleri için kuruluşlar gerekli önlemleri alır ve ilgili kurumlarla protokol ve işbirliği yapar(Başer, 2013). Fakat kurum bakımı ile ilgili bazı eleştiriler de vardır. Kurum bakımının bireysel ve duygusal ilişkiden uzak, genellikle fizyolojik ve maddi gereksinimleri karşılayan bir bakım türü olduğu yönündeki görüşler en temel eleştirilerdir. Bunun sebebini de, sağlıklı bir gelişim ve davranış örüntüsünün duygusal gelişim sayesinde oluşması,

duygusal hayatın da her bireyin hem zihinsel hem de fiziksel gelişiminden önce oluşmasından hareketle kurum bakımının bu yönde eksik kaldığı düşüncesi oluşturmaktadır (Bıyıklı, 1995).

Toplumların ihtiyaçlarının artması ve bu ihtiyaçların giderilmesi yönünde gerekli şeylerin yapılması devlet mekanizmasını oluşturmuş ve devlet insanları mevcut problemleriyle ilgilenererek bunların giderilmesi yönünde tedbirler almıştır. Ailelerde meydana gelen sorunlar da toplumsal bütünlüğün bozulmasının önünü açarken, devletin hem bu durumun hem de sonuçlarının önüne geçmek için parçalanmış ailelere ve çocuklarına bakım sunma görevini asli görev olarak saymıştır. Devletin uzun yıllardır bu çocuklara sunmuş olduğu kurum bakım yöntemi tartışılmaya başlanarak alternatif model arayışlarına gidilmiştir (Küsmez, 2020). Bakımı aile ortamında sağlanamayan bu çocukların, fiziksel ve sosyal yönden aile ortamına en çok benzeyecek şekilde açılmış olan ev tipi kuruluşlarda bakımlarının sağlanması yönünde çalışmalar artmıştır. Bu doğrultuda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2017 yılı Haziran ayı sonu itibariyle çocukların toplu olarak bakımının sağlandığı çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarını kapatarak aile ortamına benzeyen belirli yaş, cinsiyet, yakınlık derecesi gibi durumlarına göre ayrıştırılan az sayıda çocuğun bir arada yaşadığı çocuk evleri ve çocuk evleri sitesi modeline geçilmiştir (Erbay ve Çalış, 2022:12; Gündüz, 2017:5). Toplu olarak bakımın sağlandığı kurumların; ekonomik olarak maaliyetinin yüksek olması, korunma altında bulunan çocuk ve gençlerin psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılayamaması, bire bir ilişki kurup model alabilecekleri kişilere yakın olmamaları gibi dezavantajları olduğu bilinmektedir (Akyüz, 1991; Yaşar ve Dağdelen, 2013). Bu gibi sebepler de daha az sayıda çocuğun bir arada kaldığı çocuk evleri ve çocuk evleri sitesi gibi yapılara geçişin temel dayanakları olmuştur.

2001 ile 2018 yılları arasında 136 ülkeyi kapsayan, sistematik bir inceleme ve veri derleme süreci ile dünyada kurum bakımında yaşayan çocukların durumlarını ve istatistiklerini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilen araştırmada; 2015 yılı itibariyle kurum bakımında yaşayan çocuk sayısının 3,18 milyon ile 9,42 milyon arasında değişiklik gösterdiği ve bunun medyan ortalamasının 5,37 milyon çocuğa tekabül ettiği görülmektedir (Desmond vd., 2020; Zeanah ve Humphreys, 2020). Kök ortalama kare hatası (RMSE) ile yapılan hesaplama sonucunda bu sayının 4,21 milyon ile 7,52 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir. Pakistan: 0.543 milyon, Endonezya: 0.458 milyon, Hindistan: 0.337 milyon, Rusya: 0.263 milyon, Bangladeş: 0.218 milyon, Fransa: 0.150 milyon, Demokratik Kongo Cumhuriyeti: 0.120 milyon, Angola: 0.109 milyon, Ukrayna: 0.100 milyon, Fas: 0.097 milyon ile Dünyada kurum bakımında kalan çocuk sayısı ile ilk 10 ülke olup bu sayı toplam kurumda kalan çocuk sayısının ise %57'sine

karşılık gelmektedir. Dünya Bankasının, ülkelerin gelirlerine göre yaptığı sınıflandırmada; çalışma açısından 37 yüksek gelirli ülke için yapılan tahminlerin daha fazla doğru olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yüksek gelirli ülkelerde, sosyal hizmetler ve çocuk koruma sistemleri genellikle daha gelişmiştir. Bu ülkelerde, çocukların ihtiyaçlarına yönelik daha fazla kaynak ve destek bulunmakta, korunmasına yönelik yasalar daha sıkı ve etkilidir ve çocukların kurumsal bakımda kalma durumları hakkında daha fazla veri toplanmakta ve raporlanmaktadır. Bu bağlamda, yüksek gelirli ülkelerde kurumsal bakımda kalan çocukların sayısının ve oranının düşük gelirli ülkelere göre daha yüksek olmasının sebebi bu ülkelerin sosyal hizmetler ve çocuk koruma sistemlerindeki gelişmişlik düzeyinden kaynaklanmaktadır. Buna göre düşük gelirli ülkelerde ise kaynak yetersizliği ve kültürel faktörler nedeniyle kurumsal bakımda kalan çocuk sayısının daha düşük olması beklenebilir. Ancak, bu beklenti bu ülkelerde çocukların daha iyi koşullarda yaşadığının aksine içinde bulunduğu durumun tespit edilememesi sebebiyle risk altında olduğunu da gösterebilir (Desmond vd., 2020).

Türkiye’de de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2024 yılı Aralık ayında yayınladığı istatistiklere göre yayınlandığı tarih itibarıyla; ihtisaslaştırılmış çocuk evleri sitesinde 1798 çocuk, çocuk evlerinde 5696 çocuk ve çocuk evlerinde sitesinde 7641 çocuk olmak üzere toplam 15135 çocuk kurum bakımında kalmaktadır (ASHB İstatistik, 2024).

Çocuk evleri; illerin sosyo-kültürel ve fiziksel yapısı, nüfus yoğunluğu, güvenilir alanda oluşu, okul ve hastane gibi alanlara ve tercihen il merkezine yakın bölgelerde yer alan bir apartman dairesinde 0-18 yaş grubundaki 6-8 çocuğun bir ev ortamında koruma ve bakımının sağlandığı, çocukların bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerinin, kişisel gelişimlerinin, eğitimlerinin, sosyal ilişkilerinin, toplumla bütünleşmelerinin, mesleki bilgi ve becerilerinin sağlıklı bir şekilde oluşmasını amaçlayan bakım kurumlarıdır. Türkiye’de ilk çocuk evi (mülga) SHÇEK Genel Müdürlüğü bünyesinde Çevre Eğitim Sağlık Sosyal Yardımlaşma Vakfı ile yapılan protokol neticesinde 2000 yılında açılmış ve bu model 2005 yılı içerisinde yaygınlaşmaya başlamıştır (Başer, 2013; Yıldırım ve Işıksan, 2018). 2006 yılı sonuna kadar Türkiye genelinde 31 çocuk evi, 2007 yılı sonu itibarıyla ise 0-12 yaş grubundaki korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik 49 çocuk evine, 13-18 yaş grubundaki çocuklara yönelik ise 15 çocuk evine ulaşılmıştır. 2008 yılında modelin uygunluğu ve olumlu gözlemler doğrultusunda çocuk evlerinin sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde, 0-12 yaş grubuna yönelik evlerin sayısı 64’e yükselmiş ve bu evlerde 364 çocuk hizmet almıştır; 13-18 yaş grubuna yönelik çocuk evlerinin sayısı ise 22’ye ulaşmış ve bu evlerde 172 çocuk bakılmıştır. Böylece, 2008 yılı sonunda toplam çocuk evi sayısı

86'ya, bu evlerde bakılan çocuk sayısı ise yaklaşık 550'ye yükselmiştir. 2009 yılı sonu itibarıyla ise toplamda 160 çocuk evinde yaklaşık 1.000 korunmaya ihtiyacı olan çocuğa hizmet sunulmuştur (Salim, 2011). Türkiye'de de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2024 yılı Aralık ayında yayınladığı istatistiklere göre yayınlandığı tarih itibarıyla; ihtisaslaştırılmış çocuk evleri sitesi sayısı 58, çocuk evleri sayısı 1185 ve çocuk evleri sitesi sayısı da 119'dur (ASHB İstatistik, 2024).

Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olması ve son yıllarda artan genç nüfus oranına paralel olarak korunmaya ihtiyacı olan çocuk sayısı da artmaktadır. Bu artış, sosyal hizmet mesleğinde bu alana daha fazla yoğunlaşmayı ve bu alandaki eksikliklerin giderilmesi, sorunların önlenmesi ve ihtiyaçların karşılanması amacıyla çeşitli sosyal politika uygulamalarının varlığını gerekli kılmıştır. Çocuk evlerinin amacı da koğuş tipi yurtlara alternatif olarak küçük gruplar halinde az sayıda çocuğun daha olanaklı bir ortamda yetiştirilebileceği bir ortamın olmasıdır. Bu model ile; çocukların toplu yaşam alanında karşılaşılabilecekleri olumsuzları ortadan kaldıracak ve aile ortamının sıcaklığını ve işlevini yerine getirmesi hedeflenmektedir (Başer, 2013; Yaşar ve Dağdelen, 2013; İzci ve Uğurlu, 2018; Korkmaz, 2019; İzci, 2020).

Çocuk evleri sitesi; 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda Çocuk Evleri Sitesi: Korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlandığı aynı yerleşkede bulunan birden fazla ev tipi sosyal hizmet biriminden oluşan kuruluş olarak tanımlanmaktadır. Bu model çocuk evlerinden farklı olarak belirli bir bölgede etrafı kapalı ve güvenli bir şekilde çevrili olan birden çok çocuk evinin bir arada olması sonucu oluşan bir kurum bakım modelidir.

Kışla tipi kurum bakım modelinin yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda pek çok sakıncalı yanlarının ortaya çıkması ve artan maliyetlerin sonucunda Dünya'da da birçok ülke bu uygulamadan farklı modellere geçmeye başlamıştır. Türkiye'de de az sayıda çocuğun ev ortamında bir arada kalmasına yönelik yapılan çalışmalar neticesinde başlangıçta adı Sevgi Evleri projesi şeklinde ifade edilen ve bugün çocuk evleri sitesi şeklinde faaliyet gösteren, küçük ve müstakil bir şekilde site içerisinde çocukların bakımlarının sağlandığı modele geçilmiştir (Yazıcı, 2012). Bu modelin ilk pilot uygulaması 2000 yılında Ankara'da Saray Rehabilitasyon Merkezinin içinde oluşturulmuştur. Daha sonra kademeli olarak diğer illerde bulunan çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları da kapatılarak, çocukların yaş ve özelliklerine uygun olarak bir kampüs içerisinde 10-12 kişinin yaşadığı evlerin olduğu çocuk evlerine sitesi modeline geçiş yapılmıştır (Akgün, 2020: 213). Bu hizmet modelinde, koğuş tipi bakım kuruluşlarından farklı olarak aile ortamına daha yakın bir yapı ve ilişki düzeni sunulmaktadır. Çocukların bireysel

odalarının bulunduğu bu modelde, kişisel ihtiyaçlarının karşılanması ve toplumsal hayata hazırlanabilmeleri için gerekli imkânların oluşturulmasına özen gösterilmektedir (Söğütü, 2025).

İlki 1949 yılında Avusturya’da kurulan Çocuk Köyü modeline benzer şekilde oluşumu sağlanmış olan bu tip modele sahip kuruluşlarda, çocuklar doğal bir aile ve mahalle ortamına benzer şekilde ailedeki kardeşler gibi bir arada yaşar ve birbirlerinin duygularını paylaşırlar. Aralarında gelişen bu paylaşım ve kardeşlik duygusu onlar için bir yaşam güvencesidir. Bu ortamda yaşça büyük olan kardeşler sorumlu personele kendisinden küçük olan diğer çocuklara yardımcı olup sorumluluk alarak bu duygusunu da geliştirmiş olur. Bu ortamdaki çocuklar sosyal hayatı paylaşarak ve beraber yaşayarak öğrenirler. Karşılıklı paylaşım ile sevgi ihtiyaçları farklı bir boyutta gerçekleşmiş olur (Bıyıklı, 1995).

İhtisaslaştırılmış Çocuk Evleri Sitesi; suç mağduru, suça sürüklenen çocuk, sokakta ve risk altında bulunan çocuklara yönelik çocuğun yaş (11-14/15-18), cinsiyet ve özel durumuna uygun olarak ihtisaslaşmış sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Bu merkezler; çocuğun yaşamış olduğu mağduriyeti sonucunda oluşan olumsuz etkilere yönelik, yaşadıkları travmaların etkisini azaltmak, başa çıkma becerilerini geliştirmek, gerekiyorsa madde bağımlılığı tedavisini yapmak, psikososyal desteğini arttırarak toplumla bütünleşmesini ve toplumla uyum içerisinde yaşamasını amaçlayan hizmetler yürütür (Gündüz, 2017: 6).

Çocuk ve suç kavramlarının yan yana kullanılması toplum nezdinde olumsuz bir algıya sahip olsa da sosyal bilimlerin ve kriminolojinin çalışma alanları içerisinde yer alıp çözüm aranan konulardandır. Bireyin gelişim serüveninde en hassas dönemi ifade eden çocukluk çağında, suç davranışlarının oluşması ya da suça maruz kalması hem çocuğun hayatını olumsuz etkilemekte hem de toplumsal bir problem olarak çözüm bekleyen konulardandır (Buran ve Var, 2019).

Türkiye’de uzun bir süre suça sürüklenen, ihmal ya da istismara maruz kalan, özel ilgi ve mesleki müdahale gerektiren korunmaya ihtiyacı olan çocuklara hizmet veren “Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri (BSRM)” ile “Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri (KBRM)” 2015 yılında farklı bir yapılanmaya geçmiş, daha sistematik ve eğitsel yönden daha profesyonel hizmet veren kurum bakımı olarak “Çocuk Destek Merkezleri” olarak tek çatı altında toplanmıştır. Böylece daha kapsamlı ve planlı bir mesleki müdahale sürecinin profesyonel bir melek elemanı grubuyla uygulandığı sisteme geçilmiştir (Buran ve Var, 2019). Çocuk Destek Merkezlerinin ismi de 6 Eylül 2022 tarihli “Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ile kaldırılarak İhtisaslaştırılmış

Çocuk Evleri Sitesi ismini almıştır (Koç, 2022). Bu kuruluşların açılacağı iller; yaşanan vaka sayısı ilin ulaşım, sağlık, kültürel ve sosyal imkanları ölçüsünde değerlendirilerek kararlaştırılır. Kuruluşlar hizmet yönünden; suça sürüklenen ve suçtan mağdur olan çocuk, madde bağımlısı ve risk altında olan çocuk, gebe ve 18 yaş altı anne olan çocuk ve refakatsiz sığınmacı olan çocuklar olmak üzere ayrı kategorilerde ihtisaslaşmış merkezlerdir (Buran ve Var, 2019).

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda Çocuk Destek Merkezleri; Suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşları olarak tanımlanmaktadır.

Belirtilen sebeplerle korunma altına alınan çocuğun kuruluşa kabulü kendisine meslek elemanlarından bir danışman atanır ve etkin takibinin yapılması sağlanır. Çocuğun kuruluşa geliş sebebi, davranış şekilleri, psikolojik ve ruhsal durumu, gelişimsel özellikleri göz önünde bulundurularak bireysel bir plan çerçevesinde Anka Çocuk Destek Programı yürütülür. Anka Çocuk Destek Programı çok yönlü yaklaşım ve müdahaleyi amaçlayan Bireysel İhtiyaç ve Risk Değerlendirme Formu (BİRDEF), Grup Çalışmaları, Bireysel Danışmanlık, Aile Çalışmaları, Destekleyici Ortam Bileşenleri, Destekleyici Personel İçin Yaklaşım İlkeleri, Krize Müdahalede Kurumsal Yaklaşım bileşenlerinden oluşmaktadır. 2014 yılında uygulanmaya konulan Anka Çocuk Destek Programı ile; çocukların bireysel farklılıkları ve gereksinimleri göz önünde bulundurularak olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan travmanın en aza indirmek, kendilerine yetebilmeleri ve başaracaklarına inanmalarını sağlamak, olumlu tutum ve davranış değişikliği oluşturmak hedeflenmektedir (Anka Çocuk Destek Programı, 2024; Koç, 2022).

1.5. Aile ve Toplumsal İlişkilerin Birey Üzerindeki Etkileri

Aile; içerisinde çeşitli roller ve statüler ile bu roller ve statülerin birbirleriyle olan ilişkilerinin sonucu olan sosyal bir yapıdır. Bu yapı içerisinde kişiler anne, baba, evlat, abla, kardeş gibi statülere ve statülere uygun olarak gerçekleşmesi gereken roller sergileyerek bir iletişim sistemine dayanan ilişkiler gerçekleştirmektedirler. Bu ilişkiler neticesinde ailenin ve üyelerinin sosyal ağı oluşmaktadır. Bu ağ içinde oluşan iletişim yapısı kişilerin birbirlerine ve dışarıya olan tutum ve davranışlarına yön verir (E. Yıldırım ve Yıldırım, 2011).

İnsan gelişimi de bireyin yaşamı boyunca kurduğu sosyal ilişkiler ve bu ilişkilerin niteliğiyle şekillenir. Özellikle aile, bireyin ilk sosyal çevresi olması sebebiyle hem fiziksel hem de duygusal gelişim üzerinde belirleyici bir rol oynar. Aile içindeki etkileşimler, bireyin kişilik yapısını, kimlik gelişimini, sosyal becerilerini ve duygusal dayanıklılığını doğrudan etkileyen unsurlar arasında yer alır. Sevgi, saygı, güven ve rehberlik gibi sağlıklı ilişki dinamikleri bireyin topluma uyum sağlamasında ve sağlıklı bir kimlik inşa etmesinde kritik bir rol oynarken; baskıcı, ilgisiz ya da uyumsuz aile etkileşimleri bireyin psikososyal gelişiminde çeşitli sorunlara yol açabilmektedir.

Aile kurumunun rolü, bireyin temel ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda toplumsal normları, değerleri ve rol beklentilerini öğretmekle şekillenir. Bu süreçte aile, bireyin topluma uyumlu, sorumluluk sahibi ve sağlıklı ilişkiler kurabilen bir birey olmasını sağlamaya çalışır. Özellikle çocukluk döneminde aile içindeki sevgi dolu ve destekleyici ilişkiler, bireyin güven duygusunu pekiştirir ve sağlıklı sosyal ilişkiler kurmasına zemin hazırlar. Aksine olumsuz ilişki dinamikleri, çocuğun sosyal ve duygusal gelişiminde derin yaralar açabilir ve ilerleyen dönemlerde çeşitli uyum sorunlarına neden olabilir.

Bireyin içinde doğup geliştiği çevre, kimi zaman kendisiyle kan bağı bulunan bireylerden oluşabileceği gibi kimi zaman da hiçbir kan bağı bulunmayan ancak onunla aynı çatı altında yaşayan ve sosyal, ekonomik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan bireylerden de meydana gelebilir. Bu bağlamda bireyin yaşadığı çevre onun ailesini oluşturmaktadır (Gökgöz ve Kesgin, 2015). Böylelikle bireyin sosyal çevresi, toplumsal normlar ve kültürel değerler çocuğun benlik algısını, dünyayı anlama biçimini ve sosyal davranışlarını biçimlendirmektedir.

Bu bölümde, aile kurumunun birey üzerindeki rolü ve işlevleri, aile içi ilişkilerin çocuk gelişimindeki yeri, toplumsal ve çevresel etkileşimlerin önemi ve korunmaya ihtiyaç duyan çocuklarda ailenin rolü detaylı olarak ele alınacaktır. Aile ve kişilerarası ilişkilerin bireyin gelişimine olan etkisi, çeşitli boyutlarıyla incelenerek birey, aile ve toplum arasındaki dinamik ilişki ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.5.1. Aile kurumunun rolü ve işlevi

Dilimize Arapçadan geçen aile sözcüğüne Türk Dil Kurumu'nun güncel Türkçe sözlüğü şu anlamlara yer vermektedir:

1. Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik;

2. Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü;
3. Birlikte oturan hısımlar ve yakınların tümü;
4. Eşlerden kadın için kullanılan bir söz;
5. Aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü ve
6. Temel niteliği bir olan dil, hayvan veya bitki topluluğu; aile (TDK, 2024).

Ailenin içerik ve kapsamı zamana ve toplumlara göre değişebilmektedir. Geçmişten beri var olan ailenin doğal, toplumsal ve ahlaki özellikleri ve sorumlulukları günümüzde de temel seviyede korunmaktadır. Bu sebeple aile geçmişte olduğu gibi bugün de toplumsal yapının en önemli dinamiklerinden biridir. Aile, doğal bir kurum olmakla beraber hukuk tarafından da çerçevesi oluşturulması sebebiyle aynı zamanda hukuksal bir kurumdur da. Buna bağlı olarak aile kavramı, dar ve geniş olmak üzere iki anlama sahiptir. Geniş anlamda evlilik ve akrabalık yoluyla ilişki kuran kişileri kapsar. Dar anlamda ise karı-koca ve çocuklardan meydana gelen kurumu ifade etmektedir (Akyüz, 2000; Gökçe, 2019).

Aile denilince akla gelen ilk tanım “Anne-baba ve çocuktan oluşan toplumun en küçük birimi” şeklinde olmaktadır. Bu klasik tanım yoğun kullanıldığı dönemlerde bile bazı tartışmalara sebep olmaktadır. Örneğin çocuklu eşler, büyük anne babanın ya da akrabalarından birinin bu birlikteliğe katılması tanımdaki yetersizliğe vurgu yapan eleştirilerdendir. Günümüzde özellikle Batı toplumlarında yaygınlaşmaya başlayan yeni olgularla birlikte evlilik ile aile arasındaki ayrım belirginleşmektedir. Evlilik daha çok hukuki bir yapıyı temsil ederken aile, daha çok sosyolojik bir olguya işaret etmektedir. Kâğıt üzerinde evli olmasına rağmen beraber yaşamayan ya da ayrılma aşamasında olan çiftler aile olarak tanımlanmazken, evlilik gibi herhangi bir hukuk dayanağı olmadığı halde bir arada olan kişiler sosyolojik anlamda aile olarak tanımlanabilmektedir. Bu mikro sosyal grupların aile olarak tanımlanabilmesi için toplumun yeniden üretilmesi fonksiyonuna sahip olması, toplumsal bir kabulün olması ve dini/hukuki kabulün olması gerektiği söylenmektedir (Yılmaz, 2016).

Aileye ilişkin genel tanımlamalardan biri de geniş bir toplumun en küçük yaşam birimi olmasıdır. Bu genel bir tanımlama olmakla birlikte, her bir arada yaşayan kişileri aile olarak tanımlamak da zordur. Bugün hem sosyolojide hem de kültürel antropolojide ailenin evrensel bir kurum olup olmadığı kadar ailenin genel geçer bir tanımlamasının yapılabilirliği konusunda da ciddi görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Literatürün ve farklı ülkelerin aile tanımları incelendiğinde; aile tanımlarının üç gruba ayrılabilirliği söylenebilir. Bir kısım sosyal bilimci ya da ülke, ailenin ayırt

edici bir özelliğine vurgu yaparak bu özelliğe sahip olan toplumsal birimleri aile olarak tanımlamaktadır. Mesela Hollanda, aile tanımını yaparken çocuklara vurgu yapmakta ve bunu ailenin ayırt edici özelliği olarak görüp, böylece ailenin nasıl ve kimler tarafından kurulduğu önemini yitirmektedir. Bu tür tanımlamalar analitik tanımlama olarak adlandırılmaktadır. Bu tanımlamanın zıddı olarak aileyi dinamik ve bütüncül bir bakış açısıyla değerlendiren ve daha kapsayıcı bir tanım yapmaya çalışan sentetik aile tanımları diğer bir grubu oluşturmaktadır. Bir de ailenin ne olduğundan ziyade ne olması gerektiğine yönelik bilimsel olmadığı düşünülen normatif aile tanımları mevcuttur (Canatan ve Yıldırım, 2011).

Ailenin kuruluşunda ve sonraki süreçlerinde deneyimlediği davranış ve ritüeller ile aile üyelerinin karşılıklı ilişkilerinin, etkilenimlerinin, sorumluluklarının ve duygusal yaklaşımlarının tekrarlanması ailenin kurumsallaşmasını sağlamaktadır. Gerçekleşen bu döngü özelde aile içindeki bağların yapısını, genelde ise toplumsal yapının düzenini inşa etmektedir. Üyelerinin varlığı ve yükledikleri anlamla var olan aile kurumu sadece bu döngünün yaşanıp sonraki nesle aktarılmasını değil aynı zamanda üyeleri arasındaki ve farklı düzlemlerde var olan diğer sosyal yapılar ile olan ilişkisi vasıtasıyla toplumsal değerlerin yeniden üretilmesini de sağlamaktadır. Bu önemli görevine rağmen aile kurumu gelinen süreçte önemli bir değişim geçirmekte, işlevleri azalmakta, maddi ve manevi bir çok fonksiyonu zayıflamaktadır (Akyüz, 1987; Turgut, 2022).

Toplumsal değişim ve toplumsal bir yapı olarak ailenin değişiminin sebeplerine bakıldığında; bilimsel ve teknolojik alandaki ilerlemeler, çevresel ve iklimsel faktörler, savaşlar, hızlı kentleşme, ekonomik gelişme ya da krizler gibi pek çok sebep olduğu görülmektedir. Bu kadar geniş çaplı olayların ve sebeplerin neden olduğu toplumsal değişimin anlaşılması çok yönlü bir analizi ve araştırmayı gerekli kılmaktadır. Bu sebeple ailenin değişimi ve dönüşümü, tanımlanmasındaki farklılıklar da çok yönlü bir bakış açısına ve birçok etmene bağlı olan bir süreçtir. Toplumsal değişimin yaşanması aile kavramını da dönüştürmüş ve aileye yüklenen anlamın değişmesine yol açmıştır. Özellikle modernleşmenin bir yansıması olarak geniş aile ve çekirdek aile arasında bir hiyerarşi oluşmuş ve çekirdek ailenin daha ön planda olduğu bir bakış açısı gelişmiştir (Sarı, 2016).

Bir sistem olarak aile: İkinci bölümde de detaylı açıklaması yapılmış olan sistem kuramı; aile sistemi, komşuluk sistemi, arkadaş sistem gibi bir dizi iç içe geçmiş olan ve birbiriyle bağlantısı olan genel bir sistemi ifade eden sosyolojik bir yaklaşımdır. Araştırmacı ya da sahada çalışan meslek elemanı, bu yaklaşım ile bu tür sistemler arasındaki etkileşimleri ve mevcut problemleri anlayarak sistemin bağlarını değiştirip sorunları çözmeye çalışır. Özellikle aile terapisinde ve

aileyi anlamada bu yaklaşımdan oldukça faydalanılmaktadır. Burada bireysel özelliklerden ziyade bir bütün olarak aile sistemine odaklanılmaktadır (N. Thompson, 2013). Sosyal hizmet uygulayıcıları bu odak ile ailenin ya da toplumun dinamiklerini ve esnekliklerini dönüştürerek insanlara bireysel olarak nasıl yardımcı olabilecekleri noktasında fikir geliştirirler (Payne, 2020).

Birey ile çevresi arasındaki ilişki incelenirken, çevrenin fiziksel ve sosyal özellikleri ile o toplumun kültürel yapısının bu iki özellik arasındaki karşılıklı bağlantıyı nasıl etkilediği göz önünde bulundurulmalıdır. Toplumun kültürü o toplum içerisinde oluşturulmuş olan fiziksel yapıların şeklini belirler ve bu da daha sonra o yapı içinde ve etrafında yer alan insanların kendi arasındaki etkileşimi belirler. Bu bağlamda fiziksel ve sosyal çevreler, bireyin kimlik oluşumuna, bağımsızlığının oluşumuna, potansiyeline, yetkinlik ve becerilerinin gelişimine katkıda bulunmaktadır (Gitterman ve Germain, 2008).

Sistem ve ekolojik fikirlerin sosyal alana en önemli katkısı aileleri, sosyal grupları ve sosyal kurumları da içeren müdahalelerle bireyleri de içine alan kişilerarası müdahaleleri bütünleştirmesidir. Sosyal ağ oluşturma, sistem düşüncesinin önemli bir uygulamasıdır. Sistemler, ailelerin ve çevre grupların kaynaklarına ulaşmasına, birbirleri arasındaki bağlantıların iyi çalışmasına yardımcı olur. Sistem düşüncesi gibi aileler de karşılıklı destek ve sosyal ağları başlatarak bunların sürdürülebilir bir şekilde gelişmesine zemin sağlar. Aynı zamanda çok yönlü bir uygulama alanı olan aile terapisi de insanlar arası etkileşimleri aile grubunun bir parçası olarak inceleyip düzgün bir şekilde çalışmayan yapıları değiştirmeye çalışırken sistem kuramından yararlanmaktadır (Payne, 2020).

Anne babalar çocukları etkilediği gibi çocuklar da anne babalarını ve diğer aile bireylerini etkilemektedir. Toplumsal değer ve beklentiler aile yapısını, yaşamını ve bireylerin kişiliklerini etkilediği gibi, bireysel özellikler de belli bir zaman sonra toplumu etkileyebilir. Aile içinde yaşanan her ilişki hem ilişki içindeki bireylerin kişilik özelliklerinden hem bu bireylerin birbirleri üzerlerindeki etkilerinden hem de aile dışındaki diğer bireylerin kişiler üzerindeki etkilerinden dolaylı olarak etkilenir (Hortaçsu, 2003).

Aile büyük çerçeveli genel sosyal ilişkiler sisteminin bir alt parçası olup aynı zamanda kendisi de bir ilişkiler sisteminden oluşmaktadır. Yani aile hem birçok grubun kapsamı ya da grubun içini olan alt bir yapıyı ifade ederken hem de kendisi de bir sisteme sahip olan dinamik bir yapıyı ifade eder. Buna göre her sistem aynı zamanda içinde bulunduğu daha büyük bir yapının alt unsurudur. Bir sistem kabul edilen ailenin öğeleri ise; öncelikli olarak ailelerin ortak kullanım alanı ve her çeşit paylaşımın gerçekleştiği fiziki mekân olan evdir. Aile yapısının temel

unsurlarından bir diğeri de onu meydana getiren aktörlerdir. Yapısal öğelerinden birisi de hiyerarşik konumlandırmayı ifade eden statüdür. Son olarak bu yapısal öğelerin işlevini ifade eden organizasyonu vardır. Dolayısıyla aile, hem yapısı hem de sistemi itibarıyla durağan bir yapıya sahip olmayıp, süreç içerisinde dönüşümler yaşayan bir kurumdur (Nacak ve Karaarslan, 2022).

Bir sistem olarak aile, kendisini meydana getiren bireyleri, bu bireyler arasındaki iletişim kanalları, hiyerarşisi, sınırları ve sosyal ağları ile kurdukları ilişkiler bağlamında varlığını devam ettiren bir yapıdır. Bu yapı kendisini oluşturan birçok alt sistemden meydana gelir ve her bir sistem de bir diğeri ile bağlantı halindedir. Sistemsel çerçevede aile karşılıklı etkileşim ve örüntüyü temsil eder. Aile sistemleri kendisini oluşturan bu alt sistemlerle beraber oldukça dinamik ve zengin bir olgudur. Aileye sistemsel açıdan bakmak ailenin bütüncül yapısını oluşturan bu zengin ve dinamik alt sistemlerini dikkate almayı gerektirir (Işık, 2023).

İnsanın gelişim ekolojisinde; bireyin kendi organizmasıyla, içinde bulunduğu çevre arasındaki etkileşim yani aile ve akrabalarını kapsayan “mikrosistem”; çocuğun doğrudan etkide bulunmadığı ya da çocuğa doğrudan etkisi olmayan fakat gelişimini etkileyen iletişim araçları, komşuları, arkadaşları, okul ortamı, sağlık kurumları ve bu sistemler arasındaki bağlantıyı oluşturan ‘mezzosistem’; devletin politikaları ile ülkenin inanç, değer ve ideolojilerini içinde barındıran ‘makrosistem’ çocukların gelişimini olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu katmanlar, bireylerin gelişiminde farklı düzeylerde etkileşimde bulunurlar. Ekolojik Sistem Yaklaşımı, bu sistemlerin birbirleriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu ve bireylerin bu etkileşimlerden nasıl etkilendiğini anlamaya çalışır. Bu sayede, bireylerin gelişim süreçleri daha kapsamlı bir şekilde ele alınabilir. Çocuk açısından da bu farklı ekosistemler arasında, ailesi ve yakın ilişkide olduğu kişilerle uyumlu bir bağ olması halinde ekolojik sisteminin dengede olduğu söylenebilir (Darling, 2007; Duerden ve Witt, 2010; Yolcuoğlu, 2009c).

Ailenin işlevleri: Aile, çocuğun hayatının şekillenmesindeki en önemli etmendir. Aile desteği; birey, aile, komşular, okul ve diğer gruplar gibi farklı düzeylerdeki çok geniş grupları etkileyen ve kapsayan şemsiye bir kavramdır (Adams vd., 2015).

Uzman John Bowlby’nin 1950’li yıllarda ileri sürdüğü ve çocuğun ilk yıllarda ailesinden göreceği ilgi ve bakımın niteliğinin onun gelecekteki ruh sağlığına doğrudan etkisi olacağı görüşü bugün giderek artan bir şekilde gündemdeki yerini korumakta ve hatta çocuğun kişiliğinin temel özelliklerinin hayatının ilk beş yılında büyük oranda şekillendiği görüşü birçok psikiyatrist, psikolog ve eğitim bilimciler tarafından gündeme getirilmektedir. Buradan hareketle çocuğun

sağlıklı doğması ve yine aynı şekilde sağlıklı bir hayat sürmesinde birinci derece sorumluluk ailededir. Netice itibariyle bir çocuk anne ve babanın ortak beraberliklerinin bir ürünü olduğundan onun yetiştirilip eğitilmesinde, geleceğe iyi bir şekilde hazırlanma konusunda sorumluluk onun dünyaya gelişinden de sorumlu olan anne ve babasındadır (Oktay, 1989).

Aile tanımlamalarına da bakılınca, ailenin toplumda pek çok işleve sahip olduğu ve çok yönlü bir olgu olduğu görülmektedir. Ancak tarih boyunca ailenin kimi işlevleri değişimlere uğramış ve uğramaya da devam etmektedir. Hatta bazı işlevleri zayıflamakta ya da ortadan tamamen kalkmakta ve bu işlevlerin toplumsal kurumlarca üstlenildiği görülmektedir. Aile literatürü incelendiğinde ailenin işlevlerinde kayıpların ve dönüşümlerin olduğuna yönelik temaların 1930'lardan itibaren yaygınlık kazandığı görülmektedir. Başlarda ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yönden tüm toplumsal görevlerin sorumlusu olarak görülen aile, zamanla bu görevlerinin çoğunu toplumsal kurumlara devrederek neslin devamını, eş ve çocukların psikolojik tatminini sağlayan bir kuruma dönüşmüştür (Çağan, 2011).

Organizmacı toplum görüşünün benimsediği anlayışa göre toplumda her kurumun bir işlevi olduğu gibi bu kurumu oluşturan üyelerin de kendi aralarında bir iş bölümü ve statü dağılımı mevcuttur. Üyeler, üstlendikleri görevlere ve yaptıkları işlevlere göre ait oldukları kurum içinde bir değer kazanırlar. Netice itibariyle de hepsi bir bütünün işleyişine katkı sağladıkları için aynı zamanda işlevsellerdir. Her birimin işlevi ve yerine getirdikleri sorumlulukları sayesinde bütünü oluşturan sistem işler ve varlığını devam ettiren bir mekanizma olma imkanı bulur (Canatan, 2011).

Aile, bireyin en yakın mikrosistemidir ve çocukların gelişiminde kritik bir rol oynar. Aile içindeki etkileşimler, çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerini doğrudan etkiler. Aile üyeleri arasındaki ilişkiler, çocukların davranışlarını ve problem çözme becerilerini şekillendirir. Aile üyeleri arasındaki sevgi, destek ve güven çocukların stresle başa çıkma yeteneklerini güçlendirir ve genel psikolojik sağlıklarını olumlu yönde etkiler. Duygusal destek alan çocukların almayanlara göre zorluklarla başa çıkma becerileri daha gelişmiştir ve toplum içindeki özsaygıları daha yüksektir (Darling, 2007).

Ailenin işlevlerini farklı şekillerde sınıflandıran birçok sosyal bilimci vardır. Geçmişten bugüne ailenin işlevlerini yapılmış benzer sınıflandırmalardan hareketle şu başlıklar altında sınıflandırmak uygun görünmektedir: ailenin biyolojik işlevi, ailenin psikolojik ve duygusal doyum sağlama işlevi, ailenin ekonomik işlevi, ailenin eğitim işlevi, ailenin dini işlevi ve ailenin eğlendirme ve dinlendirme işlevidir (Akyüz, 2000; Çağan, 2011; Dönmezer, 2003). Biyolojik

görev ile ailenin varlığını oluşturan neslin devamını sağlayan görev yerine getirilir. Ekonomik görev ile aile üyelerimin maddi gereksinimleri karşılanır. Koruyuculuk görevi ile üyeler her türlü maddi ve manevi zararlara karşı korunur. Psikolojik görev ile ailedeki duygusal bağ geliştirilmesi ve manevi yoksunluğun önüne geçilmesi sağlanır Eğitim görevi ile de aile üyelerinin toplum içerisinde yetiştirilmesi, sosyalleştirilmesi ve dini eğitimleri sağlanır (Gökçe, 2019). Şüphesiz sayılan bu genel başlıklar dışında ailenin farklı birçok işlevleri olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar değişen aile yapısıyla birlikte ailenin işlevlerinde değişiklikler olsa da hemen her toplum ve zamanda aile kurumunu diğer kurum ve topluluklardan ayıran kendisine özgün özellikleri olarak; aile bireylerin birbirine bağlayan evlilik, evlat edinmek, psikolojik/duygusal/cinsel tatmin sağlama ve toplumsal kabuller içerisinde çocuk sahibi olmak sayılabilir. Bu özellikler, her ne sebeple bir araya gelmiş ortak mekân ve zamanı paylaşan diğer tüm gruplardan aileyi ayırmaktadır (Turgüt, 2022). Ayrıca toplum yapısına ve üretimine olan katkısı onun en önemli işlevlerinden biridir.

Nacak ve Karaarslan (2022) ise ailenin başka kurumlara devredilemeyen ve kendisi dışında yerine getirilemeyen işlevlerini birincil işlevleri olarak kabul etmektedir. Bu temel işlevler; birincil ihtiyaç olan duygusal ve ilişki giderme işlevi, cinsel ihtiyacın karşılanması ve soyun devamının sağlanmasıdır. Tabi bu işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesi için tüm bunların birlikte sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Ailenin ikincil işlevleri olarak da; birincil olan temel işlevlerinin yanında toplumsal anlamdaki işlevlerine yer verilmektedir.

Değişen ve gelişen dünyada aile yapısında yaşanan değişikliğin aslında ailenin gerçek işlevlerine şimdi kavuştuğunu belirtir. Dönmezer (2003)' e göre günümüzde ailenin yerine getirdiği işlevler şöyle sıralanabilmektedir:

- Ailen toplumsal kuralları ve değerleri bireylere aktarma görevi görür.
- Aile aynı zamanda bireyleri diğer toplumsal kurumlara bağlayan merkezi kurum görevi görür.
- Ailede yükümlülükler başka kurumlara ya da kişilere devredilemez.
- Çocuğun sosyalleşmesi de aile tarafından sağlanır.
- Bireyin davranışları üzerindeki denetim aile tarafından yerine getirilir.
- Büyük sosyal yapılara yardımcı olan aile, toplumsal değişimde de rol oynayan en önemli araçlardandır.

Ailenin işlevleri sosyal bir birim olmasıyla ilişkili olup barınma, korunma, beslenme, yetiştirme, kişisel ihtiyaçlarını karşılama ve haklarını öğretmek gibi bireysel işlevlerle birlikte neslini sürdürmek, toplumsal bütünleşmeye katkı sağlamak, psikolojik ve duygusal doyum sağlamak, insani davranışları öğretmek de ailenin temel ve evrensel işlevleri arasında sayılır (Oktik, 2018: 6).

Ailenin işlevlerinden hareketle işlevsel aile çeşitli de sağlıklı ve sağlıksız aile olmak üzere iki grupta değerlendirilebilmektedir. Sağlık bir ortamın ve ilişkinin olduğu ailelerde çocukların kendilerine özgü bir kişiliklerinin olduğu, yeti, yetenek ve kapasite bakımından farklılıklar gösterildiğine dair görüşler vardır. Bu tarz ailelerde aile çıkarları ön planda tutularak duruma göre ailenin iç yapısında ve işleyişinde esneklik vardır. Özellikle ebeveyn ve çocuk olmak üzere bireyler arasında sağlıklı bir iletişim ve diyalog vardır. Psikososyal açıdan destek mekanizması gelişmiştir. Sağlıksız ailelerde ise, çocuğun gelişiminin ve kişiliğinin oluşumunda aile bireylerinin farkındalığı azdır ve çocuk önceden belirlenmiş kalıplar içerisine sokulmaya çalışılır. Bu ailelerde ilişkiler sömürü, korku ve nefret gibi davranışlar temeline dayanır. Bireyler arasında herhangi bir duygusal bağlılık, sevgi ve aileye aidiyet olamamaktadır (Dönmezer, 2003).

1990'lı yıllardan itibaren Amerika başta olmak üzere birçok ülkede çocuk koruma sisteminin yeniden yapılandırılması ve ailelerin desteklenmesi üzerine çeşitli yasalar ve reformlar gündeme gelmiştir. Bu dönemde, çocuk koruma politikalarında aileleri destekleme rolü ön plana çıkmıştır. Bu amaçla çeşitli programlar geliştirilmiştir. Bu programlar, çocukların güvenliğini sağlamak için ailelerin güçlendirilmesine odaklanmaktadır (Schene, 1998).

Ailenin önemi ve işlevlerine yönelik yasal düzenlemelere bakacak olursak; Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Daire Sözleşme (BMÇHDS), çocuğun hakları doğrultusunda yeteneklerinin geliştirilmesinde, çocuğa yol gösterme ve yönlendirilmesinde ana-babanın sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine devletlerin saygı göstermesi gerekliliğini belirtmektedir (madde 5). Çocukların yetiştirilmesinde ve geliştirilmesin sorumluluğun önce ana-babaya ve gerektiği durumlarda yasal vasilere düştüğü ifade edilmektedir. Ana-baba ve yasal vasilere çocuğun yetiştirilmesi konusunda yüklenen sorumlulukların yerine getirilmesinde devlete de uygun olan yardımları yapma sorumluluğu yüklemektedir. Ayrıca devletlere, çocuğun bakımından sorumlu olan kuruluşların yürüttükleri hizmetlerin ve faaliyetlerin geliştirilmesi görevini yükler (madde 28).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre; aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır (madde 41). Türk Medeni Kanunu'na göre de evlenme sonucuyla eşler arasında evlilik

birlikteliği oluşur. Bu birliktelik içerisinde çocukların bakımına, eğitime, gözetimine beraberce özen göstermek yükümlülükleri vardır (madde 185). Ana ve babanın çocuğa bakım borcu çocuk ergin oluncaya kadar devam eder. Ergin olan çocuğun eğitimi devam ediyorsa, imkanları ölçüsünde çocuğun eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlüdürler (TMK m. 328). Ana ve baba, çocuğu olanaklarına göre eğitirler ve onun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâkî ve toplumsal gelişimini sağlar ve korurlar (TMK m. 340).

Ayrıca Dünyada çocuk koruma sisteminin oluşturulmasında ailenin katılımının çocukların sağlığı ve refahı için kritik bir öneme sahip olduğu ve çocuklarıyla ilişkileri devam eden ailelerin çocukların bakımında kanaat bildirmelerinin daha iyi sonuçlar doğuracağına yönelik görüşler de giderek artmaktadır. Ancak, mevcut sistemler korunmaya ihtiyacı olan çocuk açısından genellikle aileleri riskli olarak görmekte ve ebeveynlerin çocuk koruma süreçlerine katkı sunmasına pek olanak sağlanmamaktadır (Davies vd., 2023). Bazı durumlarda yetkililerin otoriter tutumlarından ve vaka yönetimine aileleri dahil etmemelerinden dolayı ailelerde gönülsüzlük olmakta ve çalışmalara katılımı gerçekleşmemektedir (Horwitz ve Marshall, 2015). Fakat ebeveynlerin, çocuklarının yaşamlarıyla ilgili kararlara dahil edilmesi ve sistemin onlara daha fazla destek sunması halinde ailelerin çocuk koruma süreçlerinde aktif birer değişim aracı olacakları düşünülmektedir (Davies vd., 2023).

1.5.2. Aile içi ilişkilerin çocuk gelişimindeki önemi

İnsan doğası gereği toplumun bir parçası olup, o toplum içindeki ilişkiler ağı içerisinde doğar, yaşar ve ölür. Bu ilişkiler ağı kişiden kişiye değişebilir ve ana baba-çocuk, arkadaş, komşu, mesai arkadaşı gibi çeşitliliğe sahip olmakla birlikte ilişkilerin düzeyi de birbirlerini etkilemeleri ve birbirlerinden etkilenmeleri noktasında farklılık gösterebilmektedir. İlişkilerin düzeyi kişilerin özelliklerine, etkileşimlerinin boyutuna ve içinde yaşanılan toplumsal ve fiziksel ortamın yapısına göre şekillenebilmektedir. Kişiler ve aralarındaki ilişkiler zamanla yaşadıkları kültürü etkilese de bu kültürden de çok büyük oranda etkilenmektedirler (Hortaçsu, 2003).

İnsanın toplumun çocuğu olduğu görüşünü benimseyen toplumcu yaklaşım tüm düşünürler tarafından kabul görmese de birçok araştırma çocuğun etrafındaki en yakın insanlara göre şekillendiğini göstermektedir. Yakın çevresindeki insanların davranışlarını izleyerek, onları taklit ederek ve gelişiminde onlara özenerek büyüyen çocuğun sosyalleştiği ilk ortam olan ailesinden etkilenmesi ve buna göre şekillenmesi doğal bir süreç olmaktadır. Özellikle ebeveynlerin çocuğa karşı tutumları sağlıklı bir gelişim dönemi yaşanması noktasında belirleyici etmenlerdir (Güngör, 2016; Gunel Ogtay, 2024).

Doğumla birlikte çocukla özellikle annesi arasındaki ilişkinin çocuğun gelecek süreçteki dış dünyaya olan bakışını etkilediği ve toplumla olan ilişkilerine temel oluşturduğu kabul gören bir gerçeklik olup, anne ve çocuk arasındaki sevgi bağının ve ilişki yapısının ne kadar önemli olduğu da buradan anlaşılmaktadır. Özellikle hayatın ilk üç yılında çocuk için anne ile yaşayacağı ilişkinin hiç kimse tarafından sağlanamayacağı ve ailesi ile kuracağı ilişkinin de hiçbir kurum tarafından sağlanamayacağı uzmanlar tarafından belirtilmektedir (Bowlby, 1969; Oktay, 1989).

Bir çocuk için aile temelde üç açıdan önem taşımaktadır. Birincisi, aile çocukta aidiyet duygusunu oluşturur. İkincisi, her çocuk genel itibariyle doğduğu andan itibaren ailesinden yoğun bir sevgi ve ilgi görür. Çocuğunun diğer tüm çocuklardan üstün olduğu düşüncesine sahiptir. Bu yaklaşım çocuğun yaşamı boyunca ona ilerletici bir güç sağlayan etken olarak görülür. Üçüncüsü ise, ailenin çocuğun gelişiminde sağladığı sevgi, güvenlik ve bakım gibi gereksinimler çocuğun bağımlılıktan bağımsızlığa doğru bir yol oluşturmasında yardımcı olur (Uluğtekin, 1993).

Simgesel etkileşim yaklaşımına göre anne babanın çocuğuna olan davranış şekli çocuğun benlik kavramını oluştururken, çocuklarının bu davranışlara verdiği tepkiler de anne babanın nasıl bir anne veya baba olduklarına ve çocuklarının nasıl bir birey olduklarına yönelik bir görüş oluşturmaktadır (Hortaçsu, 2003). Bu ilişkiler bazı rolleri tanımlarken kişilerarası beklentileri de geliştirir.

Her ailede 4 kişi olmak kaydıyla sırasıyla 242 ve 245 aileyi kapsayan ve aile içi ilişkilerin aile refahı ve uyumu üzerindeki etkilerini araştıran çalışmada; sevginin yüksek olduğu ve düşmanlığın düşük olduğu ailelerde daha yüksek aile uyumu ve bireysel iyilik hali gözlemlenmiştir. Aile bireyleri arasındaki sevginin varlığının, aile içi uyum ve bireysel refah üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. Çocukların ebeveynlerine saygı göstermesi ve ebeveynlerin çocuklarına rehberlik edici davranışlar sergilemesi hem aile uyumunu hem de bireylerin iyilik halini arttırırken ebeveynlerin baskıcı davranışları çocuklar üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Çalışmaya göre; aile içinde sevgi ve saygının eşit dağılımının ve otorite ilişkilerinin dengeli bir şekilde yönetilmesinin, aile bireylerinin psikolojik sağlığını geliştirebileceğini ortaya koymaktadır (Chuang, 2005). Bu sonuçlar aile üyeleri arasındaki sağlıklı etkileşimlerin bireyin sosyal uyumu ve duygusal gelişimi üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu göstermektedir. Özellikle çocukların, bakım verenlerine saygı gösterirken ebeveynlerin rehberlik ve destek sağlaması, bireylerin kendilerini güvende hissetmesine ve kişisel gelişimlerine katkıda bulunmaktadır.

Aile içi ilişkilerin bireyin psikolojik sağlığı üzerindeki etkisini inceleyen ve toplamda 301 katılımcı (148 ve 153 kişi) ile yapılan iki ayrı çalışmada; aile içi etkileşim kalıplarının, özellikle aile içi bağlılık düzeyinin bireyin psikolojik sağlığı üzerinde belirleyici bir rol oynadığı belirtilmiştir. Psikolojik sağlığı yüksek olan bireyler ailelerini daha bağlı, daha destekleyici ve iletişimi güçlü olarak tanımlamışlardır. Buna karşın, psikolojik sağlığı düşük olan bireyler, aile ortamlarını daha az bağlı ve daha dağınık bir yapıda değerlendirmiştir. Aile içi iletişimde, psikolojik sağlığı yüksek bireyler ebeveynleriyle daha açık ve sağlıklı bir iletişim kurabildiklerini ifade etmişlerdir. Özellikle anne ve babalarla iletişim kalitesinin yüksek olması, bireyin duygusal refahını desteklemekte ve sağlıklı ilişkiler geliştirmesini kolaylaştırmaktadır (Amerikaner vd., 1994).

Ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde aile ilişkilerinin 17-21 yaş aralığında bulunan 165 ergen ve genç yetişkinin genel iyilik hali üzerindeki etkisini inceleyen araştırmada; aile içi iletişimin açık, destekleyici ve anlayışlı olduğu durumlarda, bireylerin kendilerini güvende hissettikleri ve yaşamdan daha fazla tatmin oldukları, Ebeveynlerinden maddi veya duygusal destek gören bireylerin, yaşamın olumsuz olayları karşısında daha güçlü bir tutum sergiledikleri ve psikolojik olarak daha sağlıklı oldukları gözlemlenirken, aile içi çatışma düzeyi yüksek olan bireylerde depresyon, kaygı ve düşük öz yeterlilik gibi olumsuz psikolojik belirtilerin daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Özellikle ebeveynler arasındaki anlaşmazlıkların ve eleştirel tutumların, bireylerin duygusal sağlığını olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Aile içindeki bağlılık ve aidiyet duygusu, bireylerin yalnızlık hissini azaltarak duygusal refahını artırmaktadır. Güçlü aile bağlarına sahip bireylerde, aidiyet duygusu bireyin sosyal becerilerini güçlendirmekte ve toplumsal uyumunu kolaylaştırmaktadır. Buna karşın zayıf aile bağları ve destek eksikliği, bireylerin duygusal destek mekanizmalarını zedeleyerek psikolojik sağlıklarını riske atmaktadır (Sruthy ve Naachimuthu, 2017). Sonuç olarak aile ilişkilerinin iyi oluşu, bireylerin genel iyilik halleri için önemli bir göstergedir. Sağlıklı ve destekleyici aile ilişkilerinin, bireyin psikolojik dayanıklılığını artırdığı, duygusal refahını desteklediği ve yaşamdan duyulan tatminini güçlendirdiği bu çalışmada açıkça ortaya konmuştur. Aynı zamanda çatışmalı ve kopuk aile ilişkilerinin bireylerin duygusal sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceği ve depresyon, kaygı gibi psikolojik sorunlara yol açabileceği belirtilmiştir.

Aile, bireylerin psikososyal gelişiminde ve toplumsal yapının şekillenmesinde temel bir birim olarak kabul edilmektedir. Toplumda biyolojik ve sosyal ilişkilerle şekillenen bir yapı olan aile, bireylere kimlik, aidiyet ve sosyal destek sağlama gibi işlevler üstlenir. Ailenin işlevleri, yalnızca

bireylerin barınma ve bakım ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı kalmaz; aynı zamanda bireylerin sosyalizasyon sürecinde hayati bir rol oynar. Örneğin, bireylerin toplumsal normları, değerleri ve ilişkisel davranış biçimlerini öğrenmelerinde aile önemli bir aracı kurumdur (Dikeçligil, 2018).

Aile ilişkilerinin işlevsel olarak olumlu olduğu ortamlarda kişilerin zorluklara karşı direnci daha yüksek olmakta, genel anlamda daha mutlu olmakta ve kendilerine zararı olabilecek durumlardan kaçınmalarını sağlamaktadır. Aile ilişkilerinin işlevsel olarak olumsuz olduğu ortamlarda ise kişide gerilim hali yüksek olmakta, bu durum onu mutsuz etmekte ve kendisine zarar verebilecek davranışlara neden olabilmektedir (Hortaçsu, 2003).

Bir çocuğun gelişiminde ve kişiliğinin oluşmasında ailenin etkisi hem bilim dallarında hem de halk arasında kabul gören bir olgudur. Daha gelişimi tamamlanmış bir çocuğa, hiçbir zaman tamamen silinmeyecek ve ortadan kaldırılmayacak en kalıcı ve büyük etkiyi aile yapar. Ailenin çocuğu üzerindeki etkisi bu şekildeyken çocuğun da ailesi üzerinde etkisi vardır. Bununla birlikte aşırı stres ve davranış bozukluğu yaşayan ailelerdeki tüm çocuklarda sorunlu davranışlar olması beklenmezken, sorunlu davranışlar sergileyen tüm çocukların ailelerinde de bozuk aile fonksiyonları olduğu söylenemez (Webb, 2017).

Aile, kültürün ve ona ilişkin atfedilmiş olan değerlerin meydana gelmesinde ve korunmasında, sosyal yapıda meydana gelecek bozulmaların önlenmesinde ve muhafaza edilen yapının devamlılığında çok önemli bir role sahiptir. Aile bu rolünü, yaşadığı toplumda kültürünü kendi iç dinamiklerinde yansıtip toplumun üyeleri olan çocuk ve gençlere aktararak yerine getirir. Bu sebeple, ailenin üyesi olan bu çocuk ve gençlerin sağlıklı bir ortamda gelişmeleri hem bireyin kişisel yaşamında hem de toplumsal düzeyde önemli katkıları olacak bir olgudur (Yaşar ve Dağdelen, 2013).

1.5.3. Toplumsal ilişkilerin çocuk gelişimine etkisi

Çocuk gelişimi, yalnızca bireyin ailesiyle kurduğu ilişkilerle sınırlı kalmayıp, toplumsal ve çevresel faktörlerin etkileşimiyle şekillenen dinamik bir süreçtir. Çocuğun içinde bulunduğu çevre, sosyal normlar, kültürel değerler ve toplumsal beklentiler, onun bireysel kimliğini ve toplumsal uyum becerilerini doğrudan etkilemektedir. Özellikle bireyin sosyal çevresi, aile dışındaki etkileşimlerini belirleyerek çocuğun dünyayı algılama biçimini, ilişkisel becerilerini ve duygusal gelişimini destekler ya da sekteye uğratır. Toplumsal normlar, çocuğun rol beklentilerini öğrenmesine ve bu rollere uygun davranış kalıpları geliştirmesine katkıda bulunur.

Örneğin, ebeveynler ve bakım verenler tarafından sergilenen rehberlik edici ve destekleyici tutumlar, çocuğun çevreye karşı güven duygusunu pekiştirirken, baskıcı ya da ilgisiz tutumlar çocuğun sosyal ve duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, toplumun ve çevrenin çocuğun gelişim sürecindeki rolü yalnızca davranışlarını değil aynı zamanda duygusal sağlığını ve benlik algısını da biçimlendiren bir süreci temsil eder.

Çocuğun gelişiminde yalnızca bireysel düzeydeki sosyal ilişkileri değil, bu ilişkilerin oluştuğu temel yapı olan aile kurumu da belirleyici bir rol oynamaktadır. Aile, en uyumlu birincil küme kabul edilmektedir. Birey de ailesi sayesinde toplumsal bir aktör haline dönüşür. Bir toplumda aile nasıl tanımlanıyorsa, yapılan bu tanım makro düzeyde de toplumun genel yapısını belirten bir tanım olarak kabul edilir. Bireyin aileye, ailenin de toplumla olan ilişkileri karşılıklı ve döngüsel bir ilişki ve etkileşim yapısına sahiptir. Bireylerin de diğer kişiler aracılığıyla ve toplumsallaşma yoluyla benimsediği değerler ve davranışlar kişinin hayatı üzerinde önemli derecede etkili ve kalıcı olabilmektedir (Birekul, 2022). Bu noktada çocuğun içinde bulunduğu sosyal sistemle kurduğu ilişkinin niteliği yalnızca gelişimsel açıdan değil aynı zamanda dayanıklılık ve işlevsellik açısından da büyük bir öneme sahiptir.

İnsanın sağlıklı gelişimi ve çevresiyle iyi bir ilişki yapısına sahip olabilmesi için gereken en önemli şeylerden biri olan gereksinimlerinin karşılanmış olması ile birey ve sosyal sistemin istenilen ölçüde ilişki kurmasına olanak sağlanmış olacaktır. Bu olanaklara sahip olmayan birey ve ailelerin fonksiyonelliği ve gelişimi engellenmiş olacaktır (Yolcuoğlu, 2010). Bu sebeple bireylerin toplumla ve kişilerle olan ilişkilerine bakıldığında gereksinimlerinin sağlanıp sağlanmadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Toplumsal birliktelik, dayanışma ve sağlıklı kurulan ilişkiler kişiyi zor şartlarda olsa bile dayanıklılığını arttıran önemli etkenlerdendir. Buna örnek olarak Çin'in Pekin şehrinde üç farklı okuldan 806 göçmen ortaokul öğrencisiyle gerçekleştirilen çalışmada; devlet okullarına kabul edilmeyen, kaynak yetersizliği ve düşük kaliteyle karakterize edilen özel göçmen okullarına devam etmek zorunda kalan çocuklardan yüksek düzeyde aile ve toplum desteği gören çocukların daha fazla akademik çaba sarf ettikleri, daha yüksek eğitim hedefleri belirledikleri ve okuldan ayrılma eğilimlerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Wu vd., 2014). Topluluk ilişkilerinin ve sosyal sermayenin, çocukların dayanıklılığını arttırdığı ve dolaylı olarak eğitimsel çıktıları iyileştirdiği görülmektedir.

Sosyal etkileşimlerin devamlı olması, bireylerin pozitif duygudurumunda artış sağlarken, negatif duygular üzerindeki etkisi daha sınırlı kalmaktadır. Ancak bireylerin etkileşimde bulunduğu

kişilerin kim olduğu ve etkileşimlerinin boyutu, duygusal durum üzerindeki etkinin seviyesini belirleyen en önemli etmenlerdir. Aile üyeleri veya yakın arkadaşlar gibi yakın sosyal ağlar ile gerçekleştirilen etkileşimler, daha güçlü pozitif duygusal tepkiler oluştururken, zayıf bağlara sahip kişilerle yapılan etkileşimlerin daha az fayda sağladığı görülmüştür. Bununla birlikte yalnız geçirilen zamanın bazı bireylerde huzurlu ve sakin duygularla ilişkilendirildiği de görülmüştür (Yüceer Kardeş, 2018; Liu vd., 2019). Sonuç olarak sosyal çevreyle sağlıklı ve olumlu ilişkiler kurmanın bireyin psikolojik dayanıklılığını ve refahını desteklediğini güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yaş aralığı 19-63 arasında değişen 115 bireyin günlük sosyal etkileşimlerinin ruhsal ve fiziksel sağlıkları üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmada; sosyal etkileşimlerin sıklığı ve niteliğinin bireylerin anlık mutluluk, ilgi düzeyi, yorgunluk ve stres deneyimleri üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Sosyal etkileşim sırasında bireyler daha fazla mutluluk ve ilgi hissettiklerini belirtirken, aynı zamanda yorgunluk ve ağrı düzeylerinde azalma yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Daha keyifli ve destekleyici olarak algılanan etkileşimler, bireylerin mutluluk düzeyini artırırken, yorgunluk ve stres seviyelerini belirgin bir şekilde düşürdüğü tespit edilmiştir (Bernstein vd., 2018). Sonuç olarak araştırma; bireylerin günlük yaşamlarında deneyimledikleri sosyal etkileşimlerin, anlık duygusal durumlarını önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular sosyal çevrenin çocukların gelişiminde duygusal, bilişsel ve akademik açıdan belirleyici olduğunu göstermektedir. Farklı bağlamlarda yürütülen çalışmalar da benzer biçimde sosyal ilişkilerin çocuk üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.

Bireylerin psikolojik sağlığı ve kişilerarası ilişkiler arasındaki etkileşimi incelemek amacıyla gerçekleştirilen araştırmada; toplumsal ilişkilerin bireysel gelişim üzerindeki olumlu ya da olumsuz sonuçlarını değerlendirilmiştir. Çalışmada, bireylerin psikolojik sağlığı üzerinde kişilerarası ilişkilerin belirleyici bir role sahip olduğu vurgulanmaktadır. Sağlıklı ilişkilerin bireyin duygusal gelişimini desteklediği, olumsuz ilişki dinamiklerinin ise psikolojik sorunları tetiklediği görülmüştür. Güçlü bağlanma yapısının bireyin güven duygusunu ve stresle başa çıkma kapasitesini artırdığı, buna karşın zayıf bağlanmaların duygusal kopukluklara ve çeşitli psikolojik sorunlara yol açabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca çocukluk döneminde olumsuz deneyimler yaşayan bireylerin, yetişkinlikte sağlıklı ve destekleyici ilişkiler kurmaları durumunda bu olumsuzlukların etkilerinin azalabildiğini göstermektedir. Özellikle, çocuklukta ihmal veya kötü muamele gören bireylerin, güvenli ve destekleyici bir partnerle kurdukları ilişkiler sayesinde psikolojik olarak iyileşme gösterdikleri tespit edilmiştir (Lewis, 1998). Sonuç

olarak, sağlıklı toplumsal ilişkiler bireyin psikolojik iyiliğini güçlendiren önemli bir unsurdur. Güçlü bağlanma, empatik iletişim ve çatışmaların onarımı, ilişkileri iyileştirici etkenlerdendir. Yetişkinlikte kurulan destekleyici ilişkilerin de bireyin geçmişte yaşadığı olumsuzlukları onarabildiği ve psikolojik dayanıklılığını artırdığı bu çalışma ile ifade edilmiştir.

Duygusal yakınlık, kan bağıının oluşu, karşılıklı bağımlılık, ne sıklıkla ne kadar süreyle ve hangi mekanlarda olduğu, ilişkinin kişide hissettirdiği duygular, kurulan ilişkinin kişinin özgür seçimine bağlı olup olmaması, ilişkinin farklı düşünceler veya rekabet içerip içermemesi, yasalarla düzenlenip düzenlenmemesi ilişkilerin tanımlanmasına katkı sağlayan özelliklerden bazılarıdır (Hortaçsu, 2003).

Bireyin toplum içindeki diğer kişiler ile olan ilişkileri içinde yaşanan toplumun değer ve beklentilerinden etkilenir. Toplumların sahip olduğu değer ve beklentiler de zaman içinde değişebilmektedir. Bu nedenle kişilerarasındaki ilişkiler de toplumdan topluma ve aynı toplum içerisinde zamanla farklılık da göstermektedir (Hortaçsu, 2003).

Olumsuz ilişkiler de çoğunlukla bir sebebe bağlı olarak gelişmektedir. Örneğin; ergenlik veya çocukluk döneminde dışlanmak kişide ruhsal problemlere sebep olabilmektedir. Bu olumsuz duruma maruz kalmak istemeyen ve bundan kurtulmak isteyen ergen de kendisini dışlandığı gruba kabul ettirmek için zaten tam manasıyla oluşmamış olan karakterinden ve kişisel değerlerinden vazgeçerek grubun yapısına uyum sağlama yoluna gider. Bu gruplar da zamanla çeteleşme ve riskli davranışlar da bulunma eğilimine gitmektedirler (Yıldırım ve Işıksan, 2018).

1.5.4. Aile ve toplumun çocukların korunma ihtiyacındaki rolü

Aile, tarih boyunca bireylerin sosyal, duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan en temel toplumsal yapı olmuştur. Ancak günümüzde yaşanan hızlı toplumsal ve teknolojik değişimlerle birlikte ailenin sosyal ve ekonomik işlevlerinde önemli dönüşümler meydana gelmiştir. Bu dönüşüm, özellikle kentleşme ve modernleşme süreçleriyle derinleşmiş, geleneksel aile yapılarından bireyselliğin ön planda olduğu çekirdek aile modeline doğru bir kayış yaşanmıştır. Bu değişimler sevgi, anlayış ve duygusal destek gibi ailenin temel işlevlerinin zayıflamasına yol açmıştır. Bunun sonucunda aile birliğini oluşturan yapının zayıflaması, çocuklar başta olmak üzere aile bireylerinin çeşitli tehlikelerle karşılaşmasına neden olmuştur.

Ailenin duygusal bağlılık, sevgi ve psikolojik destek işlevlerinin azalması, çocuklar üzerinde yıkıcı sonuçlara yol açabilmektedir. Aile içerisindeki çatışmalar, boşanmalar, yoksulluk, alkol ve madde bağımlılığı gibi sorunlar, çocukların temel maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanmasını

engelleyebilmekte ve onları korunmaya ihtiyaç duyan bireyler haline getirebilmektedir. Özellikle kırsaldan kente göç eden ailelerde yaşanan yoksulluk ve sosyal değerlerin değişimi, aile yapısında çözümlere neden olmakta, bu durum boşanma oranlarının artması, parçalanmış ailelerin çoğalması ve evlilik dışı çocukların sayısının artması gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Bu tür sosyal sorunlar, çocukların yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda duygusal olarak da ihmal edilmesine yol açmaktadır.

Aile yapısındaki dönüşümün bir diğer önemli boyutu, geleneksel ataerkil Türk aile yapısının yerini çekirdek aile modeline bırakmasıdır. Bu durum, bireyselliğin ve bireylerin sorumluluklarının artmasına yol açarken, ailedeki dayanışma ve destek mekanizmalarını zayıflamaktadır (Kalaycı, 2022). Annelik rolünün toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde ağırlık taşıdığı Türkiye gibi toplumlarda, annenin çeşitli sebeplerle aileden ayrılması durumunda babaların çocuklarına tek başlarına bakmakta zorlandıkları görülmektedir. Bu gibi durumlar çocuğun bakım probleminin çözülmesini zorlaştırmakta ve çocuğu korunmaya muhtaç hale getirmektedir.

Bir çocuğun sağlıklı bir ortamda yetişmesi, maddi ve manevi değerler ile temel sevgi ve bakım ihtiyaçlarının karşılanması, çocuğun kendine güvenen bir birey olarak yetişmesinde kritik öneme sahiptir. Ancak tüm aileler bu ihtiyaçları karşılayabilecek yapıda değildir. Bazı çocuklar, ebeveynlerinin çeşitli sebeplerle (yoksulluk, ebeveyn kaybı, bağımlılık gibi) yeterli bakım sağlayamaması sonucu korunmaya ihtiyaç duyar hale gelmektedir. Bu durum, ailenin koruyucu işlevindeki zayıflamanın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Sosyal ve ekonomik faktörlerin aile yapısındaki bu değişime katkısı, çocukların korunma ihtiyacının artmasına yol açan temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Günümüzde yaşanan toplumsal ve teknolojik gelişme ve değişmelerin sonucu olarak ailenin sosyal ve ekonomik işlevlerinde azalmalar meydana gelmiş ve özellikle kentlerde ailenin bu işlevi diğer sosyal kurum ve örgütler tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır. Fakat sevgi, anlayış ve duygusal destek gibi işlevler bu kurumlar tarafından yerine getirilememektedir. Bunun sonucu olarak ailenin duygusal desteğini ve birliğini oluşturan yapısı daha da önemli bir hale gelmiştir. Ailenin bu yapısının zayıflaması halinde aile bireylerinin ve özellikle de çocukların tehlikelerle karşılaşması kaçınılmaz hale gelmektedir. Ailedeki duygusal bağlılığın, psikolojik desteğin, samimiyyetin ve sevginin azalması halinde aile; yalnızca anlamsız ve bireylerini yıpratıcı olumsuz bir grup haline gelerek tehlikelere karşı savunmasız bir konumda olacaktır (Akyüz, 2000). Bireyi her türlü risk ve tehlikeye karşı koruması beklenen ailenin bu konuma gelmesinde;

değişen sosyal değerlere paralel bir gelişme ile kırsaldan kente göçün artması ile yaşanan yoksulluk sonucunda aile yapısının çözülmesi, boşanmaların, parçalanmış ailelerin ve evlilik dışı çocukların sayısının artması, desteğin yoğun olarak görüldüğü geleneksel ataerkil Türk aile yapısının dönüşerek bireyselliğin ön planda olduğu çekirdek aile yapısına dönüşmesi ve hatta daha da kötü olduğu düşünülen çocuğu ile yaşamını sürdüren tek veya evlenmemiş ebeveynlerin sayısının artması gibi sebepler gösterilebilir (Erdal, 2014; Gökçe, 2019; Tuncer ve Erdoğan, 2018).

Ayrıca Türkiye’de kadının toplumsal cinsiyet rollerine bakıldığında annelik rolü ön plana çıkmaktadır. Çeşitli sebeplerle annelik rolünü yerine getiremeyen kadın evi terk ettiğinde yalnız kalan babalar, ataerkil toplum yapısının da etkisiyle bir kadının desteği olmadan çocuklarına bakmak da zorluk yaşamaktadırlar. Babalar da eğer varsa ya ailesinin yanına yerleşmekte ya yeniden evlenmek de ya da çocuklarını terk edebilmektedirler. Bunların her birinde de çocuğun bakım sorunu çözülememekte ve çocuklar korunmaya ihtiyaç duymaktadırlar (Yıldırım ve Işıkhan, 2018).

Bir çocuğun aile içerisinde gerekli olan maddi manevi değeri bulması, aile ilişkileri sıcak olan bir ortamda yetişmesi, temel bakım ve sevgiyi görmesi, çocuğun kendisine ve başkanlarına güvenen biri olarak yetişmesinde çok önemli faktörlerdir. Fakat her aile böyle olmamakta ve her çocuk da bu şekilde bir ortama sahip olamamaktadır. Bazı çocuklar annesi ve babası tarafından istenilmemekte ve iyi bakılıp yetiştirilmemektedirler. Bunların sebeplerine bakıldığında; bazen anne ve baba anlaşılamamakta, bazen ekonomik koşullar çok kötü olabilmekte, bazen anne babadan biri veya ikisi birden alkol veya uyuşturucu kullandıkları için, bazen anne-baba olan bireyler aileyi oluşturacak resmi formaliteye sahip olmadan çocuk sahibi oldukları için, bazen her iki taraf ya da biri çocuk arzu etmemesine rağmen çocuk sahibi oldukları için ya da anne veya babadan biri veya ikisinin ölümü sebebiyle çocuğun ailede görmesi gereken maddi ve manevi bakımın sağlanamadığı durumlara sıkça rastlanılmaktadır. Bu tür çocuklar sayılan gerekçelerle aileleri tarafından sebep olunan ve sayısı toplumda azımsanmayacak seviyede olan korunmaya ihtiyacı olan çocuk durumunda bulunmaktadır (Oktay, 1989).

1.6. Kurum Temelli Bakım Süreci ve Sonrası

Kurum bakımı, çeşitli nedenlerle aile ortamından uzaklaşmak zorunda kalan bireylerin güvenli bir yaşam alanında fiziksel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlayan bir bakım modelidir. Bu model, bireylerin travmatik geçmişlerinin yarattığı olumsuz etkileri azaltmayı, onlara sağlıklı bir yaşam sunmayı ve ilişki dinamiklerini desteklemeyi hedefler. Ayrıca

kurum bakımı, bireylerin yaşamlarında yalnızca bakım süreci boyunca değil, aynı zamanda bakım sonlandırıldıktan sonra da etkili olan çok boyutlu sonuçları olan bir süreçtir. Bu nedenle kurum bakımının bireyler üzerindeki etkileri ve bakım sonrasında bireylerin desteklenmesi, sosyal hizmetler ve sosyal politika literatüründe önemli bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır.

Kurum bakımının bireyler üzerindeki etkileri değerlendirilirken, bireylerin kuruma yerleştirilme yaşından kurumda kalış süresine, kurumun fiziksel ve sosyal koşullarından bakım sağlayıcıların tutumlarına kadar çeşitli faktörlerin rol oynadığı görülmektedir. Bu bağlamda, bireylerin kurum bakımında yaşadıkları deneyimler, onların psikososyal gelişimlerini, ilişki dinamiklerini, bağlanma stillerini ve kimlik oluşumlarını derinden etkileyebilir (Browne, 2009). Kurum bakımının birey üzerindeki etkileri yapılan araştırmalarda hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle ele alınmakta olup bu süreçlerin bireysel ve toplumsal sonuçlarına ilişkin farklı bulgular ortaya konulmaktadır.

Kurumdan ayrılma süreci ise, bireylerin bağımsız yaşam becerileri kazanmasını ve topluma entegre olmasını desteklemeyi amaçlayan politikalar ve hizmetlerle şekillenmektedir. Bu süreç aynı zamanda uzun vadeli etkiler yaratan yaşamın önemli bir dönüm noktasını da temsil etmektedir. Kurum bakımından ayrılan bireylere yönelik politikaların etkinliği, bireylerin ekonomik güvenceden ilişki dinamiklerine, duygusal dayanıklılıktan kimlik oluşumuna kadar birçok boyutta yaşam kalitesini etkileyen temel unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kurum bakımının uzun vadeli etkileri ise bireylerin yetişkinlik döneminde kendisini gösteren sosyal, psikolojik ve ekonomik sonuçları içermektedir. Araştırmalar, kurum bakımından ayrılan bireylerin toplumsal bağlarını güçlendirmek ve bağımsız yaşam becerilerini desteklemek için yeterli kaynaklara ve fırsatlara sahip olmalarının, onların yaşam kalitesini ve topluma katılım düzeyini artırmada kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Bu nedenle hem kurum bakımı sürecinde hem de kurum bakımı sonrasındaki süreçte, bireylerin ihtiyaçlarına duyarlı ve bütüncül bir yaklaşım benimsenmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu başlık altında yer alan alt başlıklar; kurum bakımının birey üzerindeki etkilerinin detaylandırılmasını, bakım sonrası politikaların ve hizmetlerin analizini ve bu süreçlerin bireylerin yaşamlarındaki ilişki dinamiklerinin ve genel olarak uzun vadeli etkilerinin değerlendirilmesini kapsamaktadır. Bu bütüncül bakış açısı, kurum bakımının bireylerin yaşamlarına etkilerinin daha derinlemesine anlaşılmasını ve iyileştirici sosyal hizmet modellerinin geliştirilmesini mümkün kılmaktadır.

1.6.1. Kurum temelli bakım sürecinin bireyin psikososyal gelişimine ve ilişkilerine etkileri

Kurum bakımı, korunma ihtiyacı olan bireylerin fiziksel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarının bir kurum çatısı altında karşılanmasını amaçlayan bir hizmet modelidir. Bu model, genellikle ailesi olmayan, aile desteğinden yoksun kalan veya aile içinde çeşitli nedenlerle istismar ve ihmal riski altında olan bireylerin güvenli bir yaşam ortamına kavuşturulması için uygulanır. Bu bakım türünün birey üzerindeki etkileri, literatürde sıklıkla tartışılan ve çeşitli faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösteren bir olgudur.

Akademik çalışmalar; kurum bakımının bireyin gelişimsel, duygusal ve sosyal hayatı üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratabileceğini göstermektedir. Kurum bakımının bireylerin temel ihtiyaçlarının düzenli bir şekilde karşılanmasını, eğitim, sağlık ve barınma gibi haklarının garanti altına alınmasını sağlaması olumlu açıdan değerlendirilen yönüdür. Bu bağlamda; kurumlar özellikle travmatik geçmişlere sahip bireyler için güvenli bir alan sunarak onların olumlu davranış ve duygusal gelişim süreci göstermesine katkıda bulunabilir. Ayrıca kurumlarda sosyal etkileşim imkanlarının artması, bireylerin empati, iş birliği ve sosyal beceri geliştirmelerine olanak tanıyabilir. Tabii kurum bakımının etkileri bireyin yaşı, kurumda kalma süresi, kurumun fiziksel ve sosyal koşulları ile bakım sağlayıcıların yeterliliği gibi faktörlere bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Bununla birlikte kurum bakımının bireyler üzerindeki etkileri çoğu zaman eleştirel bir gözle incelenmiştir. Ağırlıklı olarak kurumlarda büyüyen bireylerin sevgi ve aidiyet duygularını yeterince deneyimleyemediği, bu durumun ise onların bağlanma stillerini ve gelecekteki ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebileceği belirtilmektedir.

Wiener (1998) ise geçmişte yapılan araştırmaların ve psikanalitik teorilerin etkisiyle kurum bakımının uzun süre olumsuz bir yapı olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. Fakat buna rağmen iyi yönetilen ve yeterli kaynaklarla desteklenen kurumların, çocukların temel ihtiyaçlarını karşılayabileceğini ve bazı durumlarda etkili bir alternatif bakım yöntemi sunabileceğini vurgulamaktadır.

Kurum bakımında bulunan çocukların duygusal, psikolojik ve sosyal gelişimleri üzerine yapılan araştırmalar, sürekli olarak kaldıkları yerin değişmesinin ve güvensiz bağlanmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini açıkça göstermektedir. Palacios ve arkadaşlarının (2019) çalışmasına göre, sık sık yer değiştiren çocuklar, güvenli bağlanma figürlerinden yoksun kalmakta ve bu durum uzun vadede çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Çocukların yerleşim yerlerini değiştirmesi, onlarda "reddedilme" hissiyatını artırırken, diğer insanlara olan güven duygularını da zayıflatmaktadır. Bu bağlamda, güvenli ve

kalıcı bir bakım ortamının sağlanması, çocukların sağlıklı bir birey olarak gelişimlerini sürdürebilmeleri açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu perspektif, kurum bakımının birey üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalarda da vurgulanmıştır ve ilgili araştırma, kalıcı bağlanma figürlerinin oluşturulmasının çocukların iyileşme sürecini desteklediğini öne sürmektedir.

İngiltere’de Çocuk Hakları Direktörlüğü tarafından 55 farklı çocuk evinden 117 çocuk ve genç ile yapılan çalışmada; çocukların çocuk evinde kendi odaları olması sebebiyle kendilerini rahat ve özel hissettiklerini, personel ve meslek elemanları ile daha sıcak ilişki kurabildiklerini, sosyal çevre ile uyumlu bir iletişimlerinin oldukları tespit edilmiştir. Çocuk evlerinin bireysel alanlarının ve genel fiziksel yapısının çocuklar tarafından beğenildiği ve rahat bir şekilde kullanıldığı belirtilmektedir (Morgan, 2009).

Romanya’da kurumsal bakım altında büyüyen 136 çocuk iki gruba ayrılarak, 68 çocuk yüksek kaliteli aile temelli koruyucu bakıma yerleştirilirken 68 çocuk da standart kurumsal bakımda kalmıştır. Ayrıca hiç kurumsal bakım almayan 72 çocuktan oluşan bir grup kontrol grubu olarak kullanılmıştır. Araştırmaya göre; yüksek kaliteli koruyucu bakımın, stres hassasiyetini azalttığı ve çocukların sorunlarını çözme başarılarını arttırmaktadır. Ayrıca, standart kurumsal bakımda kalan çocukların stres yönetiminde başarısız oldukları görülürken, nitelikli koruyucu bakım gören çocukların stres yönetimlerinin daha normal olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada; erken yaşta sağlanan yüksek kaliteli aile temelli koruyucu bakımın, çocukların sağlıklı psikolojik ve davranışsal gelişim göstermelerinde kritik bir role sahip olduğu sonucuna varılmıştır (M. Wade vd., 2019). Aynı grup üzerinde farklı bir değerlendirmede; çocukların özellikle 2 yaş öncesinde kurumsal bakım yerine yüksek kaliteli koruyucu bakım modellerine yerleştirilmesinin, çocukların bilişsel gelişimlerini desteklediği ve bu çocukların IQ düzeylerinin standart kurumlarda kalan çocuklara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Nelson III vd., 2019). Bu sonuçlar nitelikli aile temelli bir koruyucu bakımın ve çocuk koruma sisteminin ne kadar hayati öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Yine 65 yıl boyunca 60’tan fazla ülkede 100.000’den fazla çocuğu kapsayan 308 çalışmadan elde edilen verilere dayanarak, kurum bakımında yetişen çocuklarla aile yanındaki veya alternatif bakım modellerinde büyüyen çocukları karşılaştıran çalışmada; kurum bakımında yetişen çocukların yalnızca %24’ü güvenli bağlanma geliştirebilmişken, bu oran aile ortamında büyüyen çocuklarda %62’dir. Kurum bakımında kalma süresi de gelişimsel sonuçlar üzerinde kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle 42 aydan uzun süre kurum bakımında kalan çocuklarda fiziksel büyüme, bilişsel gelişim ve duygusal ilişkilerde daha belirgin gecikmeler olduğu gözlenmiştir. Buna karşın

aile temelli bakım modellerine erken yaşta geçiş yapan çocukların gelişimsel sonuçlarında daha olumlu iyileşmeler olduğu görülmüştür (Van IJzendoorn vd., 2020). Bu bulgular, tabi çocuğun korunmaya ihtiyaç duyma sebebini de göz önünde bulundurmak şartıyla, kurum bakımının çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak ve onların refahını artırmak amacıyla aile temelli bakım modellerinin teşvik edilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Yine küçük yaşlarda kurum bakımına alınmış olan 16 yaşındaki 138 kişiden oluşan ve kurum bakım deneyimi yaşayıp daha sonra koruyucu aileye yerleştirilen çocuklar ile kurum bakımında kalmaya devam eden ve hiç kurum bakımı görmemiş ergenlerin karşılaştırıldığı araştırmada kurum bakımının sosyal ve duygusal gelişimleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Koruyucu aileye yerleştirilen ve güvenli bağlanma geliştiren bireyler daha fazla arkadaş ve daha yüksek düzeyde arkadaşlık kalitesine sahipken, uzun süre kurum bakımında kalan bireylerin arkadaş sayısı ve arkadaşlık kalitesi anlamlı şekilde daha düşük bulunmuştur. Ayrıca koruyucu aileye erken yaşta yerleştirilen ergenler, hiç kurum bakımı görmemiş bireyler ile benzer düzeyde sosyal becerilere sahip olduğu görülmüştür (Tang vd., 2021). Bu sonuçlar, erken dönemde güvenli bağlanma geliştiren bireylerin, ergenlik döneminde sosyal ilişkilerinde daha başarılı olduğunu ve kurumsal bakımın olumsuz etkilerini azaltmak için bu sürenin mümkün olduğunca kısa tutularak ve aile temelli modelleri değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Benzer araştırmalarda; kurum bakımının olumsuz etkilerini azaltmak için kaliteli etkileşimlerin ve "aile yaşantısına benzer" bir ortam oluşturma'nın çocukların gelişimsel sonuçları üzerinde olumlu etkisinin olabileceğini göstermektedir. Kurum bakımının çocuklar üzerindeki etkilerini aza indirmenin bir diğer önemli yolu da aile temelli bakım modellerinin yaygınlaştırılması ve buna uygun olan çocuklara yönelik gerekli mesleki çalışmaların yapılmasıdır (Goldman vd., 2020; McCall, 2013).

Portekiz'deki kurumlarda en az 6 ay kalmış okul öncesi 72 çocuğun dahil edildiği araştırmada tamamı kadınlardan oluşan 51 kişi tarafından çocukların davranışsal sorunları ve bağlanma durumları hakkında bilgi sağlamıştır. Çalışmaya göre, kurum bakımında yetişen çocuklarda genel olarak sosyal davranışlar ve güvenli bağlanma temelli sorunlar gözlemlenmiştir. Fakat daha bireyselleştirilmiş ve kaliteli bir bakım modeli sağlayan kurumlarda, çocukların bağlanma bozukluklarının daha düşük seviyelerde olduğu belirlenmiştir. Psikolojik ve davranışsal sorunların kurum bakımında sağlanan bireysel bakımın kalitesiyle yakından ilişkide olduğunu göstermektedir. Bu kaliteden kastedilen kurumların genel yapısal özelliklerinden (örneğin, fiziksel koşullar veya çocuk-bakıcı oranı) ziyade, bakıcıların duyarlılığı, çocuklarla birebir

kurdukları ilişkinin niteliği, mesleki çalışmaların niteliği gibi etkenler olduğu belirtilmektedir (Oliveira vd., 2015). Aynı şekilde Wolff ve Fesseha (2005)'da Eritre'deki 2 farklı kurum üzerinden yaptıkları araştırmada kurum bakımının çocuklar üzerindeki etkilerinin, bakımın kalitesi ve yönetim tarzına bağlı olarak büyük ölçüde değişebileceğini ortaya koymaktadır. Demokratik ve çocukların bireysel alanını önemseyen bir bakım modeline sahip kurumun, çocukların sadece bilişsel performansını değil, aynı zamanda duygusal ve sosyal gelişimlerini de olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Buna karşın, otoriter ve mesafeli bir yönetim anlayışına sahip kurumun da çocukların gelişimsel sonuçlarını olumsuz etkileyebileceğini ifade etmişlerdir. Bu bulgular kurum bakımının kalitesinin artırılmasının ve bireyi önemseyen yaklaşımların benimsenmesinin çocukların gelişiminde kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Kurum bakımında kalan, aile yanında büyüyen ve kk yaşta evlat edinilmiş çocukların gelişimsel, psikolojik ve davranışsal özelliklerinin incelendiği araştırma; kurum bakımının bireyin gelişimsel, bilişsel ve sosyal alanlardaki etkilerini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Kurum bakımında uzun süre kalan çocuklarda fiziksel büyüme geriliği, düşük IQ seviyeleri ve bağlanma bozuklukları yaygın olarak gözlemlenmiştir. Özellikle, 2 yıldan uzun süre kurum bakımında kalan bireylerin bağlanma bozukluğu yaşama olasılığının daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Maclean, 2003).

Ukrayna, Yunanistan ve Latin Amerika'daki kurumlara kadar geniş bir alandaki kurum bakımında bulunan çocuklara yönelik hem meta-analizlerden hem de zgn saha araştırmalarından elde edilen veriler doğrultusunda yapılan araştırmada da kurum bakımında büyüyen çocukların gelişimsel gecikmeleri ve dayanıklılık mekanizmaları incelenmiştir. Araştırmada; kurum bakımında büyüyen çocukların fiziksel büyüme, beyin gelişimi ve bağlanma güvenliğinde gelişimsel sorunların gözlemlendiği vurgulanıyor. Ayrıca bu çocukların genellikle düşük IQ'ya sahip oldukları ve dil gelişimlerinin zayıf olduğu belirtilmiştir (Van IJzendoorn vd., 2011).

Kk yaşlarda kurum bakımına alınan ve 1990-1992 yılları arasında İngiltere'de evlat edinilen Romanya kökenli 138 çocuğu kapsayan ve erken dönem kurum bakımına alınmanın çocukların gelişimsel ve psikolojik sonuçları üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmada; 6 aydan fazla kurum bakımında kalıp yetersiz beslenen çocukların, 6 aydan az kurum bakımında kalan ve yeterli beslenen çocuklara göre baş çevresi lmlerinin İngiltere normlarına göre anlamlı şekilde düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu sonucun psiko-sosyal yoksunluk sonucu beyin gelişiminin zayıf olmasından ortaya çıktığı belirtilmiştir. Yine 6 aydan fazla kurum bakımında kalıp yetersiz beslenen ocukların IQ puanlarının, diğer çocuklara kıyasla anlamlı şekilde daha

düşük olduğu görülmüştür (Sonuga-Barke vd., 2008). Bu sonuçlar da bilişsel gelişimde hem yetersiz beslenmenin hem de psiko-sosyal yoksunluğun önemli rol oynadığını göstermektedir.

Kışla tipi bakım modelinde en az 10 yıl kalmış 15 yetişkin ile yapılan nitel araştırmada; bireylerin kurum bakımında duygusal yoksunluk, şiddet ve dışlanma gibi sorunlar ve personelin azlığı nedeniyle bireysel ilgi eksikliği ve güven duygusu geliştirememesi, genel bakım standartlarının düşüklüğü sebebiyle de çocukların sosyal beceri ve güven duygusu geliştirmelerini zorlaştırması gibi problemler yaşadıkları belirtilmiştir (Uğur ve Kılıç, 2022).

Ailesi olmasına rağmen sosyo-ekonomik ya da fiziksel uzaklık gibi sebeplerle ailesi yanında eğitimine devam edemeyip öğrenci yurtlarında kalan çocuklar için bile toplu halde kalınan bakım yöntemlerinin bazı olumsuz etkileri olabilmektedir. Öyle ki Karabük ilinde ortaöğretime devam eden 166'sı öğrenci yurtlarında 139'u da ailesi yanında kalan toplam 305 öğrencinin katılımcı olduğu araştırma sonuçlarına göre; yurttaki kalan öğrencilerin sürekli kaygı düzeylerinin, ailesi yanında kalanlara kıyasla anlamlı derecede daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Özyürek ve Demiray, 2010).

Kurum bakım geçmişi olan 12 erkek ve 13 kadın olmak üzere toplam 25 birey ile gerçekleştirilen ve kurumdaki yaşam süreçlerini retrospektif olarak incelemeyi amaçlayan çalışmada; bireylerin kurum bakımında geçirdikleri süreçte kardeşlerinin de kurumda bulunmasının kendileri için önemli bir sosyal destek kaynağı olduğu, kurumda sağlanan eğitim imkânları ve sosyal aktiviteler bireylerin gelişiminde olumlu bir etki oluşturduğu, kurum personelinin bazı durumlarda rehberlik edici ve destekleyici tutumlarının eğitim ve kariyer planlamalarında önemli bir katkı sağladığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, sevgi ve ilgi eksikliği katılımcıların sıklıkla vurguladığı temel olumsuzluklardan biri olmuştur. Sevgi dolu bir ortamın yokluğu, bireylerin duygusal gelişimini olumsuz etkilemiş ve bu eksiklik kalıcı bir iz bırakmıştır. Ayrıca bireyler toplumda maruz kaldıkları damgalama ve ayrımcılığın kendilerini derinden etkilediğini, bu durumun sosyal ilişkilerinde güven duygusunu azalttığını belirtmişlerdir (Erbay ve Çalış, 2022).

Ankara'da çocuk evlerinde yaşayan 60-72 aylık 50 çocuk üzerinde dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerilerini incelemek amacıyla gerçekleştirilen çalışmada; 24 ay ve üzeri kurumda kalan çocukların, 0-11 ay kalanlara göre dil gelişim düzeylerinde ve yaratıcı düşünme üzerinde daha anlamlı ve pozitif sonuçlarının olduğunu göstermektedir (A. R. Aydın ve Şahin, 2021). Bu sonuçlar; çocuk evlerinde sağlanan çevresel uyaranların niteliği ve niceliği, dil gelişimini ve dolayısıyla yaratıcı düşünme becerilerini etkileyebildiğini, bakım süresinin

yaratıcılık gelişiminde kritik bir faktör olduğunu ve kurum bakımındaki etkinliklerin süresi ve kalitesinin artırılmasının çocukların yaratıcı becerilerini geliştirebileceğini ortaya koymaktadır.

1980-2011 yılları arasında ve 10-21 yaşları arasında toplamda 17.038 katılımcıyı kapsayan 27 çalışmanın verileri meta-analiz yöntemi ile değerlendirilmiş ve kurum bakımının, bireylerin gelişim sürecindeki ihtiyaçlarına uygun şekilde yapılandırılması ve kanıta dayalı tedavilerle desteklenmesi halinde, gençlerin davranışsal ve psikolojik sorunlarını ele almada etkili bir model olabileceği vurgulanmıştır. Çünkü standart bakım uygulamalarının bu ihtiyaçlara yanıt vermekte yetersiz kalması, kurum bakımının birey üzerindeki olumsuz etkilerini artırabilmektedir. Bu nedenle, kurum bakımının birey üzerindeki etkilerini artıracak şekilde yapılandırılması ve bireysel ihtiyaçlara duyarlı bir yaklaşım benimsenmesinin kurum bakımının etkinliğini arttıracığı ifade edilmektedir (De Swart vd., 2012).

Ceglowski ve Bacigalupa (2002) çocuk koruma sisteminin ve özelinde kurum bakımı sisteminin etkilerini; dört farklı grubun bakış açısıyla değerlendirmektedir. Bu grupların ilki; meslek elemanları, araştırmacılar ve politika yapıcılardan oluşmaktadır. Bu grup bilimsel veriye dayalı olarak genellikle yapısal, küresel ve süreç kalitesi gibi ölçülebilir unsurlara odaklanarak yüksek kaliteli bakımın çocukların bilişsel ve sosyal gelişimine olan etkilerine değinmektedir. İkinci grup olan aile ve toplum ise kurumların daha çok fiziksel ve güvenli yapıya odaklanmaktadır. Üçüncü grup olan bakım elemanı ve diğer personel açısından kurum bakımın daha etkili yapısı için iş ortamının niteliği, personelin eğitimi ve yönetimin desteği gibi unsurların artırılması gerekmektedir. Çünkü iyi bir çalışma ortamı ve güçlü meslektaş ilişkileri, bakım kalitesini doğrudan etkiler. Son grup olan çocukların bakış açısına göre de sıcak bir aile ortamına en yakın şekilde oluşturulmuş ve etkinlerin fazla olduğu kurum bakımın daha etkili olacağı düşüncesi hakimdir. Bu dört bakış açısının entegrasyonu, sosyal hizmetin birey, aile ve topluma yönelik holistik yaklaşımına uygun bir kurum bakımı sisteminin geliştirilmesine olanak tanır. Sosyal hizmet politikaları da her perspektifin güçlü yönlerini dikkate alarak, çocukların refahını artıran ve toplumsal eşitliği destekleyen çözümler üretebilir (Ceglowski ve Bacigalupa, 2002).

Çocuk koruma sistemlerinde yanlışlıklar genellikle bireysel davranışlarla ilişkilendirilir ancak bağlamın (örgütsel yapı, kaynaklar, denetim) daha fazla dikkate alınması gerekmektedir. Aşırı prosedürleşme ve standartlaşma beraberinde sınırlamayı da getirmekte ve özellikle uzmanlık ve esneklik gerektiren alanlarda, profesyonellerin yaratıcılığını ve muhakemesini baltalayabilir. Bu sebeple çocuk koruma sistemi ve özelinde kurum bakımı sisteminin; öğrenmeyi teşvik eden,

bireyin gelişimini amaçlayan, iyi bir gelecek sağlıklı ve kaliteli yaşam alanını sağlayan bir yapıya sahip olması gerekir (Munro, 2010).

Sonuç olarak kurum bakımı, bireylerin yaşamlarında hem koruyucu olması hem de risk teşkil eden yönüyle birçok faktör barındırmaktadır. Bu nedenle kurum bakımının birey üzerindeki etkilerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve bireysel ihtiyaçlara duyarlı hizmet modellerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Literatür, özellikle bireylerin geçmiş travmatik deneyimlerinin rehabilitasyonu, kurumsal hizmetlerin niteliğinin artırılması ve sosyal entegrasyon süreçlerinin desteklenmesi üzerine odaklanmayı önermektedir. Bu perspektif, kurum bakımının birey üzerindeki olası olumsuz etkilerini minimize etmek ve daha kapsayıcı bir bakım modeli oluşturmak adına yol gösterici olabilir.

1.6.2. Kurum temelli bakım sürecini tamamlamış bireylere yönelik politika ve hizmet yaklaşımları

Kurum bakımı sona eren bireylerin topluma entegrasyonu ve bağımsız bir yaşam sürdürebilmeleri için geliştirilen politikalar ve hizmetler, sosyal refah sisteminin önemli bir bileşenidir. Bu süreçte eğitim ve mesleki destek, barınma imkânları, psikolojik danışmanlık ve ekonomik yardım gibi hizmetlerin sağlanması gerekmektedir. Kurum bakımı sonrası yaşanan süreç olması gerektiği gibi yönetilemediğinde, bireylerin yalnızlık, dışlanma, ekonomik zorluklar ve psikolojik sorunlar gibi çeşitli problemlerle karşılaşabileceği araştırmalarla ortaya konulmuştur. Bu nedenle kurum bakımı sonrası uygulanan politikalarının ve uygulamaların bireylerin ihtiyaçlarına duyarlı ve kapsayıcı bir yapıya sahip olması büyük önem taşır. Ancak bu hizmetlerin kalitesi ve erişilebilirliği ülkeden ülkeye değişiklik göstermekte, hatta bazı durumlarda eksik ya da yetersiz kalabilmektedir.

Komünizm sonrası dönemde bazı Avrupa ülkelerinde yasal düzenlemelerin, yalnızca çocuk bakımını değil daha genel sosyal bakım hizmetlerini de kapsadığı görülmektedir. Bu ülkelerde kurum bakımından ayrılış süreci, yasal mevzuatla desteklenen değerlendirme ve planlama süreçleri ile şekillendirilmektedir. Örneğin, Arnavutluk'ta "yol planı", Hırvatistan'da "hazırlık görevi" ve Polonya'da "kendine güvenen" isimli ayrılış planları bu kapsamda öne çıkmaktadır (Stein & Verweijen-Slamnescu, 2012). Doğu Avrupa ülkelerinde kurum bakımından ayrılan gençlerin eğitimlerine devam etmeleri şartıyla finansal destek sağlanmakta, Rusya Federasyonu'nda bu gençlere istihdam hizmetleri sunulmakta, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'da ise barınma, istihdam ve danışmanlık gibi destekler verilmektedir (Anghel, 2011). Türkiye'de ise

kurum bakımından ayrılan bireylere yönelik sosyal politika uygulamalarının daha sınırlı bir yapıya sahip olduğu görülmekle birlikte uygulamalar ise şu şekildedir:

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 24. maddesine göre, korunma kararı genel olarak çocuk reşit olana kadar devam etmektedir. Ancak korunma kararına neden olan şartların ortadan kalkması durumunda, Kurum yetkililerinin önerisi üzerine mahkeme tarafından bu karar reşit olmadan önce kaldırılabilir gibi, reşit olduktan sonra çocuğun rızası alınarak devam ettirilebilir. Korunma kararının reşit olduktan sonra devam edebilmesi ise belirli şartlara bağlanmıştır. Bu şartlar, eğitim durumu, iş sahibi olma ihtiyacı ve engellilik durumlarına göre düzenlenmiştir. Örneğin: ortaöğrenime devam eden çocuklar için 20 yaşına kadar, yükseköğrenime devam eden çocuklar için 25 yaşına kadar korunma kararı uzatılabilir. Ayrıca korunma kararı kalkmış ancak tek başına yaşamını sürdüremeyecek durumda olan kız çocukları Kurumca himaye edilir ve gerektiğinde imkanlar ölçüsünde yardım edilir.

Aynı Kanunu'n 32. maddesine göre, koruma kararı devam eden ve evlenen kız çocuklarına, çeyiz ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, en yüksek devlet memuru maaşının bir buçuk katı tutarında evlenme yardımı yapılmaktadır. Bu yardım, bir defaya mahsus olarak ödenmekte ve herhangi bir vergi ya da kesintiye tabi tutulmamaktadır.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'na eklenen 1. maddeye göre, korunma veya bakım tedbir kararı alınıp Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının sosyal hizmet modellerinden en az iki yıl yararlanan ve reşit olduktan sonra da bu hizmetlerden faydalanmaya devam eden bireylerin, kamu kurumlarında işe yerleştirilmesi belirli usul ve esaslar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda:

- Kamu kurum ve kuruluşlarının serbest kadro ve pozisyonlarının binde biri, bu bireylerin istihdamı için ayrılmaktadır. Kadro sayısının binden az olması durumunda dahi en az bir kişi istihdam edilmesi zorunludur.
- Hak sahipleri, 18 yaşını doldurdukları tarihten itibaren beş yıl içinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına başvurarak bu hükümden yararlanabilirler. Başvuru onaylandıktan sonra, kura yöntemiyle yerleştirme işlemleri yapılır ve işe yerleştirmede öncelik eğitim düzeyine göre belirlenir.

Ayrıca Sosyal Hizmetler Kanunu Kapsamında Tanınan İstihdam Hakkının Kullanımına İlişkin Yönetmelik uyarınca, istihdam hakkından faydalanmak isteyen kişiler, korunma veya bakım tedbir kararlarının sona ermesinden itibaren beş yıl içinde başvuru yapabilirler (Madde 5). Hak

sahipliğinin tespiti, yasal şartların Bakanlık tarafından kontrol edilmesi ve resmi belge ve kayıtların incelenmesiyle gerçekleştirilir. Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşlarına ait pozisyonlara herhangi bir şekilde yerleştirilen kişiler bu hakkı kullanmış sayılır (Madde 6). Hak sahipleri listesi ise Mart, Temmuz ve Ekim aylarında Bakanlık tarafından hazırlanır. Ancak, 18 yaşından küçükler ve 65 yaşından büyükler bu listeye dahil edilmez. Yerleştirme işlemleri sırasında, Bakanlık kayıtlarında yer alan öğrenim durumu, cinsiyet ve mezuniyet bilgileri dikkate alınır. Ayrıca, üç dönem boyunca tercihte bulunmayan kişiler, hak sahipleri listesinden çıkarılabilir; ancak bu kişiler talepleri doğrultusunda listeye yeniden dahil edilebilir (Madde 7).

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik'in 6. maddesi, sosyal ve ekonomik destekten yararlanacak bireylerin belirlenmesine yönelik kapsamlı düzenlemeler içermektedir. Bu hizmetlerin temel amacı, korunma altındaki bireylerin eğitim, meslek edinme ve yaşam koşullarını sürdürebilmeleri için gerekli destekleri sağlamaktır. Yönetmelikte, destekten yararlanacak bireylerin belirli şartlar çerçevesinde tespit edildiği ve desteklerin süreklilik veya süre sınırlaması esasına göre sunulduğu belirtilmiştir. Buna göre; bakım tedbir kararı altında bulunmuş ve yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle sosyal hizmet kuruluşlarından ya da koruyucu aile yanından ayrılan gençler, iş veya meslek sahibi olamamaları durumunda desteklenmeye devam etmektedir. Bu gençlerin meslek edinme kurslarına ya da eğitim süreçlerine katılım göstermesi beklenmektedir. Aksi halde, destek sağlanmaması durumunda muhtaç duruma düşme riski bulunmaktadır. Bu düzenleme, bireylerin bağımsız bir yaşam sürdürebilmelerine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca çocuklar, sosyal ve ekonomik destekten genel olarak on sekiz yaşını tamamlayıncaya kadar faydalanabilmektedir. Ancak on sekiz yaşını doldurduktan sonra da ekonomik destek, belirli kriterler çerçevesinde devam edebilir:

- Bakım tedbiri kararı uzatılan ve yükseköğrenime devam eden gençler için bu destek 25 yaşına kadar sürdürülebilir.
- İş veya meslek sahibi olamayan ve öğrenime devam etmeyen gençler, iki yıl boyunca süreli ekonomik destek alabilir. Bunun yanı sıra, ön lisans veya lisans eğitimine devam edenlere öğrenim süresi boyunca ekonomik destek sağlanabilir.

Bu düzenlemeler özellikle korunma altından ayrılan gençlerin, eğitim süreçlerini tamamlamalarına ve sosyal hayata uyum sağlamalarına yönelik önemli bir destek mekanizması sunmaktadır. Bu hizmetler yalnızca maddi değil, aynı zamanda mesleki ve sosyal gelişim süreçlerine de katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Yönetmelikte yer alan bu esaslar, çocukların

ve gençlerin üstün yararını gözeten bir yaklaşımla onların topluma daha güçlü bir şekilde entegre olmalarını hedeflemektedir.

Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'in 34. maddesi, çocuğun kuruluştan ayrılış sürecini ve bakım sonrası hayata hazırlanmasına yönelik düzenlemeleri kapsamaktadır. Bu süreç, çocuğun korunma ihtiyacının sona ermesi, koruyucu aile veya evlat edindirme hizmetinden yararlandırılması ya da reşit olması durumlarında titizlikle planlanmaktadır. Reşit olarak kuruluştan ayrılacak gençlerin toplumsal hayata hazırlık süreçleri, reşit olmalarından iki yıl önce başlatılır. Bu süreçte çocuğun topluma ve iş hayatına hazırlanmasına yönelik planlar yapılır. Ayrılış planı çocuğun, ailesinin ve yakınlarının katılımıyla oluşturulur ve çocuğun ihtiyaçlarına göre düzenlenir. Reşit olarak ayrılan gençler için bakım sonrası rehberlik ve izleme çalışmaları il müdürlüğü ile koordinasyon içerisinde yürütülür. Bu çalışmalar, çocuğun yeni yaşamına uyum sağlaması ve ihtiyaçlarına yönelik destek alması amacıyla kişinin rızasıyla en az bir yıl süreyle devam eder. Reşit olarak ayrılan gençlere, 2828 sayılı Kanunun Ek 1. Maddesi kapsamında istihdam hakkına ilişkin belge sunulur. Belge, iki nüsha olarak hazırlanır, bir kopyası çocuğa verilir ve diğeri çocuğun dosyasında saklanır.

2008/13 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar konulu Genelge korunmaya ihtiyacı olan çocukların kurum bakımından ayrıldıktan sonra topluma uyum sağlamalarını desteklemek amacıyla himaye, rehberlik ve eğitim destekleri gibi hizmetlerin uygulanmasını düzenlemektedir. Sosyal hizmet kurumlarından ayrılan bireylerin eğitim hayatlarına devam etmeleri durumunda himaye kararı uzatılabilmektedir. Aynı zamanda, sosyal inceleme raporlarına dayalı olarak tedbir kararının sona erdirilmesi veya uzatılması, bu bireylerin ihtiyaçlarına uygun çözümler sunulmasını sağlamaktadır. Genelge kapsamında yer alan bu uygulamalar, korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik geliştirilen sosyal politika modelleri için önemli bir temel oluşturmaktadır. Genelge, kurum bakımından ayrılan bireylerin sosyal hayata adaptasyonunu desteklemek için himaye kararının uzatılması ve eğitim desteklerinin sürdürülmesi gibi politikalar sunmaktadır. Bu kapsamda, bireylerin eğitim hayatlarına devam edebilmesi için ekonomik ve sosyal destekler sağlanarak, toplumla entegrasyon süreci kolaylaştırılmaktadır. Genelgenin 7. Maddesi kurum bakımından ayrılan ve korunmaya ihtiyacı olan çocukların kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilmesine ilişkin önemli bir düzenleme getirmektedir. Bu maddeye göre, korunma altında bulunmuş ve reşit olduğundan sonra belirli bir süre himaye görmüş olan gençlerin kamu kurumlarında belirli kontenjan dahilinde istihdam edilmesi zorunludur. Bu uygulama, sosyal

devlet anlayışının bir gereği olarak, korunmaya ihtiyacı olan çocukların mesleki hayata geçişlerini kolaylaştırmakta ve toplumsal eşitliği desteklemektedir.

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu Kapsamında Tanınan İstihdam Hakkının Kullanımı ve Bakım Sonrası Rehberlik ve İzleme Hizmetleri Yönergesine göre bakım sonrası rehberlik izleme hizmetinin sağlanması için kişinin bu hizmetten yararlanmayı kabul etmesi gerekmektedir. Rehberlik ve izleme hizmet korunmaya veya bakım tedbiri kararı sona erdikten sonraki 1 yıl boyunca üçer aylık aralıklarla izlenir. İzleme faaliyeti en sonra ayrıldığı kuruluştaki veya koruyucu aile birimindeki sosyal çalışma görevlisi tarafından yerine getirilir. Hizmet alacak kişinin ikamet değişikliği halinde ikametinin bulunduğu il müdürlüğüne bildirim yapılır. İzleme süresince kişinin sosyal hayata ve iş hayatına uyum, ekonomik ve sosyal destek konularında takip ve rehberlik yapılır. 15 yaşını doldurmuş her çocuk için bireysel hayata uyum planlaması yapılır. İşe yerleştirilen kişilerin evrak teslimi süresince ulaşım ve konaklama gibi giderleri il müdürlüğünün imkanları dahilinde karşılanır. Bu kişilere ev bulma, eşya alma ve uyum konularında rehberlik yapılır. İl müdürlüklerince işe uyum seminerleri yapılır.

Bu düzenlemeler hem gençlerin bireysel gelişimlerini desteklemeyi hem de toplumsal bütünleşmelerini sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca korunma tedbiri sona eren gençlerin iş bulma sürecinde karşılaşılabilecekleri zorlukları hafifletmek amacıyla bu yasal koruma mekanizmaları oluşturulmuştur. Kanun kapsamında iş bulan gençler, çalışmaya başlar ve gerekli durumlarda psiko-sosyal destek almaya devam edebilirler. Tabi bakım sonrası rehberlik çalışmaları bu noktada hayati önem taşımakla beraber bu çalışmalara yönelik oldukça eleştiri geldiği de belirtilmektedir.

Sonuç olarak, kurum bakımından ayrılan bireyler için uygulanan destek politikaları, bireylerin eğitimlerini tamamlama, meslek edinme ve sosyal yaşama uyum sağlama süreçlerine önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye'de bu kapsamda uygulanan düzenlemeler, bireylerin ekonomik ve sosyal yönden güçlenmelerine olanak tanırken, onların topluma entegrasyonlarını da kolaylaştırmaktadır. Özellikle 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında sunulan istihdam hakkı ve sosyal destek mekanizmaları, bireylerin gelecekte bağımsız bir yaşam sürdürebilmeleri adına güçlü bir altyapı sunmaktadır. Bu politikaların, bireylerin ihtiyaçlarına duyarlı bir şekilde geliştirilmesi ve uygulanması, sosyal refahın güçlendirilmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

1.6.3. Kurum temelli bakım sürecinin birey üzerindeki uzun vadeli etkileri

Kurum bakımından ayrılma süreci, bireylerin hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. Bu süreç, bireylerin bağımsız bir yaşam sürdürebilmesi için gerekli olan sosyal, ekonomik ve duygusal destek mekanizmalarının devreye girdiği aynı zamanda bireyin toplumsal entegrasyon sürecine doğrudan etkide bulunan kritik bir aşamadır. Kurum bakımından ayrılan bireylerin karşılaştıkları zorlukların veya aldıkları desteklerin, bireylerin yaşamlarında uzun vadeli etkiler yarattığını göstermektedir. Kurum sonrası sosyal ve maddi destek eksikliği yaşayan bireylerde psikolojik travma, ekonomik güvencesizlik, sosyal dışlanma ve ilişki kurmada güçlük gibi sorunlar görülebilmektedir. Öte yandan, destek mekanizmalarının etkin bir şekilde uygulanması, bireylerin topluma entegrasyonunu kolaylaştırabilir ve kurum bakımının bireyin yaşamı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltabilir. Geçmişte yapılan çalışmalarda da kurum bakımının kişinin yaşamında olumlu ve olumsuz etkilerinin de olduğu görülmektedir.

Kurum bakımı altındaki çocukların gelişimsel, psikolojik ve sosyal sonuçlarını çeşitli ampirik çalışmalar ve meta-analizler üzerinden inceleyen çalışmada; kurum bakımının çocuklarda güvensiz bağlanma, duygusal sorunlar ve gelişimsel problemlere yol açtığı belirtilmektedir. Ayrıca kurum bakımında uzun süre kalmış bireylerin, yetişkinlik döneminde sosyal ilişki kurma ve akademik başarı konusunda zorluklar yaşadıkları belirtilmiştir. Bununla birlikte özellikle koruyucu aile veya evlat edinme gibi aile temelli bakım modellerine geçiş yapan çocukların yaşam kalitelerinde belirgin iyileşmeler görüldüğü ifade edilmiştir (Dozier vd., 2012).

Geçmişte kurum bakımında kalmış bireylerin yaşamlarını ve çocukluk süreçlerini değerlendirmek amacıyla Güney ve Orta Batı Amerika'da yer alan beş farklı devlet ve özel yetimhanesinde 1967'den önce yaşamış olan 800'ün üzerinde birey ile 1995-2002 yılları arasında gerçekleştirilen çalışmada; katılımcıların çoğu yetimhane tecrübelerini olumlu olarak değerlendirmiştir. Disiplin, sorumluluk bilinci, eğitim olanakları ve temel ihtiyaçların karşılanması gibi konular en sık dile getirilen olumlu özelliklerken, aileden ayrılma, sevgi ve duygusal destek eksikliği, özgürlüklerin kısıtlanması gibi konular olumsuz özellikler olarak değerlendirilmiştir (McKenzie, 2003). Katılımcıların boşanma oranlarının genel nüfusa göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum kurum bakımında geçen çocukluk yıllarının bireylerin bağlanma ve ilişki sürdürebilme kapasiteleri üzerindeki uzun vadeli etkilerine işaret etmektedir. Kurum bakımındaki bireylerin, erken dönemde yaşadıkları sevgi ve ilgi eksikliğinin, güvenli olmayan bağlanma stillerinin gelişmesine yol açtığı söylenebilir.

Yunanistan'da kurum bakımı geçmiş olan 20 ile 79 yaşları arasında değişen ve kurumda kalma süreleri 2,5 yıl ile 14 yıl arasında olan 15 birey ile kurum bakım geçmiş olan bireylerin yaşam

süreçlerini ve kurum bakımının uzun vadeli etkilerini araştıran çalışmada; kurum bakımında yetişen bireylerin duygusal ihtiyaçlarının yeterince karşılanamaması, yetişkinlikteki ilişki dinamiklerinde belirgin etkiler yaratmıştır. Katılımcıların özellikle duygusal bağ kurma ve ilişki sürdürebilme becerilerinde zorluk yaşadıkları belirtilmiştir. Bu zorluklar, aile ile olan bağların kopukluğu ve kurumdaki bakıcı-çocuk ilişkilerinin tutarsızlığı ile ilişkilendirilmiştir. Katılımcılar kurum bakımında duygusal bağlanma fırsatlarının sınırlı olduğunu ifade etmiş ve bu durumun yetişkinlikte yakın ilişkilere duyulan güveni azalttığını belirtmiştir. Katılımcılarının birçoğu, ebeveynleriyle sınırlı iletişim kurduklarını, bu durumun da yetişkinlikteki ilişki kurma becerilerini ve sosyal bağlılıklarını olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir (Tatsiopoulou vd., 2020). Bu bulgular, kurum bakımındaki bireylerin yalnızca temel ihtiyaçlarının karşılanmasının yeterli olmadığını, aynı zamanda duygusal bağlanmayı destekleyen daha nitelikli bir bakım modeline ihtiyaç duyulduğunu da göstermektedir.

Yaşamlarının bir döneminde kurum bakımında kalan bireylerin sosyalleşme ve toplumla bütünleşme durumlarını incelemeyi amaçlayan ve 50 erkek birey üzerinde gerçekleşen çalışmada; yurttan arkadaşlarına olan yüksek güven düzeyi, erken dönemde kazanılan bağlanma deneyimlerinin yetişkinlikteki ilişki kurma biçimlerini etkilediğini göstermektedir. Kendini toplumun bir üyesi olarak görenlerin oranının %52'de kalması, toplumsal dışlanma ve aidiyet eksikliği sorunlarını ortaya koymaktadır (Öztürk ve Ünal, 2015).

Kurum bakımında kalan, aile yanında büyüyen ve küçük yaşta evlat edinilmiş çocukların gelişimsel, psikolojik ve davranışsal özelliklerinin incelendiği araştırma; kurum bakımının çocukların bilişsel ve sosyal gelişiminde kalıcı etkiler bırakabileceğini göstermektedir. Özellikle uzun süre kurum bakımında kalan bireylerin yetişkinlik dönemlerinde sosyal uyum zorlukları, psikolojik sorunlar ve eğitim performansı düşüklüğü gibi uzun vadeli etkilerle karşı karşıya kaldığı belirtilmiştir (Maclean, 2003). Bu bulgular kurum bakımından ayrılan bireylerin sadece kısa vadeli değil, uzun vadeli olarak da desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Jackson (1994) tarafından yapılan çalışma da koruyucu aile ve kurum bakımında yetişen çocukların eğitim süreçlerindeki gelişimleri ele almaktadır. Çalışmada, önceki araştırmalardan elde edilen veriler derlenmiş ve Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve İsrail'de gerçekleştirilen dört araştırmanın sonuçları karşılaştırılmıştır. Bulgular; göre kurum bakımında yetişen çocukların yaşitlarına göre daha düşük akademik başarıya sahip olduğu ve eğitim sisteminin, dezavantajlarını telafi etmek yerine süreci daha da zorlaştıran unsurlar barındırdığını ortaya koymaktadır. Ayrıca çocuk koruma sisteminde eğitimin öncelikli bir konu olarak ele

alınmadığı belirtilmiştir. Aynı şekilde Gaskell (2010) tarafından Londra’da kurum bakım geçmişli olan yetişkinlerin bakım süreçlerine ilişkin tecrübelerini ve bu tecrübelerin onların hayatlarına nasıl yansıdığını inceleyen ve 10 kişi ile yapılan nitel bir araştırmada da; katılımcılar, kurum bakımında akademik başarıya yeterince önem verilmediğini ve bakım verenlerin çocukların psikososyal gelişimine odaklanırken eğitim süreçlerini göz ardı ettiklerini belirtmiştir.

Kışla tipi bakım modelinde en az 10 yıl kalmış 15 yetişkin ile yapılan nitel araştırmada; katılımcılar, kurum bakımında yaşadıkları olumsuz deneyimlerin yanı sıra kurumdan ayrılık sonraki süreçte de ciddi uyum sorunlarıyla karşılaştıklarını, belirsiz bir gelecekle yüzleştiklerini ve yüksek düzeyde kaygı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bireylerin kurumdan ayrıldıktan sonra istihdam, ekonomik bağımsızlık ve toplumsal entegrasyon gibi konularda ciddi sıkıntılar yaşadıkları, iş bulma sürecinde ayrımcılık ve ekonomik kaynaklara erişimde zorluklar yaşadıkları ifade edilmiştir (Uğur ve Kılıç, 2022). Çocukluk döneminde uzun süre kurum bakımında kalan 12 kişi ile yapılan nitel araştırmada toplumsal yaşamda karşılaştıkları damgalanma süreçleri ele alınmıştır. Araştırmanın bulguları; bireylerin toplumda güvenilir veya sorunlu kişiler olarak algılandığını, bu algının bireylerin iş bulma süreçlerinde ayrımcılığa uğramasına neden olduğunu ve meslektaşları tarafından dışlanmalarına yol açtığını göstermektedir. Araştırma, katılımcıların geçmiş kurum bakım süreçlerinin olumsuz algılanmasından dolayı bu geçmişlerini gizlemeye çalıştıkları ve damgalanmanın bireylerin özsaygısını ve topluma aidiyet hissini zedeleyerek sosyal çevreleriyle sağlıklı ilişkiler kurmalarını zorlaştırdığını göstermektedir (Kılıç ve Uğur, 2022).

Courtney ve Dworsky (2006)’ın Midwest Evaluation of the Adult Functioning of Former Foster Youth (Midwest Çalışması) kapsamında yaptığı geniş bir araştırma, kurum bakımından ayrılan bireylerin eğitim, istihdam, ekonomik güvenlik, sağlık durumu ve sosyal destek alanlarında yaşadığı zorlukları incelemektedir. Çalışmaya ABD’nin Illinois, Iowa ve Wisconsin eyaletlerinde koruma altında büyümüş 603 genç yetişkin katılmıştır. Katılımcılar ilk olarak 17-18 yaşlarındayken değerlendirilmiş ve yaklaşık 22 ay sonra, 19 yaşına geldiklerinde tekrar değerlendirmeye alınmıştır. Bulgular, hala koruma altında olan genç yetişkinlerin, kurumdan ayrılanlara kıyasla daha iyi yaşam sonuçlarına sahip olduğunu göstermektedir.

Kurum bakımında yetişmiş bireylerin çocukluk dönemindeki kurum yaşantılarını ve bu sürecin bireysel ve toplumsal etkilerini nitel bir yaklaşımla incelendiği araştırmalarda; bireylerin, kurum bakımında görmüş oldukları eksikliklerden dolayı duygusal bağlanma sorunları yaşadıkları ve bunun hem kendi içsel dünyalarında hem de dış ilişkilerinde iz bıraktığı vurgulanmıştır. Ayrıca

kurum bakımından ayrıldıktan sonra yeterli destek ve yönlendirme alamamaları sebebiyle topluma uyum süreçleri olumsuz etkilenmiştir. Katılımcılar; toplumda “yurt çocuğu” olarak görülmelerinin damgalanma ve dışlanma hissine neden olduğunu ve bunun da bireylerin toplumsal kabul ve aidiyet duygularını zayıflatıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kurumdan ayrılış sürecinde yeterli rehberlik desteğini alamadıklarından dolayı eğitim ve meslek edinme süreçlerinde dezavantajlı konumda olduklarını ifade etmişlerdir (Yurteri Tiriyaki ve Baran, 2015). Bu dezavantajlı durum da onların sağlıklı ilişkiler kurmasının önündeki en büyük engellerden olmaktadır.

Erken çocukluk dönemini devlet koruması altında geçiren 61 bireyin aile ve devlet kavramlarına ilişkin metaforlarını anlamayı amaçlayan nitel araştırmada; bireyler aile hakkında 33 farklı metafor ve devlet hakkında ise 32 metafor geliştirmişlerdir. Katılımcıların bir kısmının "aile" kavramını tanımadıkları veya anlamlandıramadıkları belirtilmiştir. Bu durum erken dönemde sağlıklı bağlanma ilişkilerinden yoksun olmanın bireylerin ilişki kurma becerileri ve duygusal bağları üzerindeki uzun vadeli etkilerini göstermektedir. Katılımcıların bir kısmı devleti koruyucu bir baba veya şefkatli bir anne olarak tanımlarken, diğerleri devleti "bıçak" veya "kazan" gibi metaforlarla, güvenilmez ve zarar verici bir yapı olarak ifade etmişlerdir. Bu algıların bireylerin kurumdaki personelle ve genel olarak otorite olarak gördüğü kişilerle kurdukları ilişkilere bağlı olduğunu göstermektedir (Tepetaş Cengiz ve Kılınç, 2016). Kurum bakımında yetişen bireylerin, aile kavramını genellikle eksiklik, kırılganlık ya da güven eksikliği gibi unsurlarla ilişkilendirdikleri gözlemlenmiştir. Bu algılar bireylerin kendi ailelerini kurma süreçlerinde, ilişki dinamiklerinde ve duygusal bağlanma biçimlerinde belirgin etkiler yaratabilir.

Kurum bakım geçmişi olan 12 erkek ve 13 kadın olmak üzere toplam 25 birey ile gerçekleştirilen ve kurumdaki yaşam süreçlerini retrospektif olarak incelemeyi amaçlayan çalışmada; kurum bakımından ayrıldıktan sonra bazı bireyler için devlet tarafından sağlanan iş olanakları, ekonomik bağımsızlık kazanmalarında önemli bir destek mekanizması olmuştur. Aynı şekilde aile üyeleri veya arkadaşları tarafından sağlanan sosyal destek, bireylerin bağımsız yaşama geçişlerinde önemli kolaylık sağlamıştır. Ancak birçok katılımcı da kurumdan ayrıldıktan sonra bireysel yaşama hazırlıklı olmadıklarını ve bu sürecin sıkıntılarıyla baş etmekte zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Kurum sonrası yaşamda karşılaşılan damgalanma ve ayrımcılık, bireylerin sosyal entegrasyonunu zorlaştırmış ve psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilemiştir. Toplumun kurum bakımı geçmişine sahip bireylere yönelik önyargılarının, bu bireylerin toplumsal uyum süreçlerini zedelediği belirtilmiştir (Erbay ve Çalış, 2022).

Burdur ilinde ikamet edip kurum bakım kalmış olan 14 birey ile kuruluştan ayrıldıktan sonraki yaşam tecrübelerini ortaya koymayı amaçlayan çalışmada; elde edilen bulgular kurum bakımında karşılaşılan güçlükler ve kolaylıklar, kurumdan ayrılma süreci ve kurum bakımı sonrası karşılaşılan sorunlar olmak üzere üç temel kategori altında toplanmıştır. Katılımcılar tarafından en çok dile getirilen güçlüklerden biri, personel ile kurulan ilişkilerde yaşanan zorluklar olmuştur. Çalışanların empati eksikliği, baskıcı tutumları ve çocukların ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamadaki yetersizlikleri, bireylerin duygusal olarak desteklenememesine yol açmıştır. Kurumdan ayrılma süreci, bireylerde " hayata yeniden başlama" olarak tanımlanmış ve yoğun bir kaygı dönemiyle ilişkilendirilmiştir. Bu süreçte en çok öne çıkan sorunlardan biri, barınma ve ekonomik güçlükler olmuştur. Katılımcılar, kurum bakımı sırasında yeterince yaşam becerileri kazandırılmadığını ve para yönetimi gibi konularda yetersiz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca, toplumsal önyargılar ve damgalama, bireylerin iş hayatına entegrasyonunu zorlaştırmıştır (Yanardağ, 2019). Sonuç olarak kurum bakımında yetişen bireylerin hem bakım sırasında hem de bağımsız yaşama geçişlerinde çok yönlü desteğe ihtiyaç duydukları görülmektedir.

Kurum bakımında kalmış bireylerin aileye dair düşüncelerini, koruyucu aile ve evlat edinme modellerine yönelik tutumlarını, karşılaştıkları sorunları ve beklentilerini incelemek amacıyla 20 kişi ile gerçekleştirilen çalışmada; bireylerin büyük çoğunluğu kurumda sevgi, bağlanma ve ait olma gibi temel duygusal ihtiyaçlarının karşılanmadığını, kurum bakımının resmi, soğuk ve ilgisiz bir yapı sergilediğini, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin yetersiz olduğunu dile getirmişlerdir. Sevgi dolu bir ortamın eksikliği, bireylerin gelişimini olumsuz etkileyerek duygusal bağlanma sorunlarına ve sosyal ilişkilerde zorluklara yol açmıştır. Bununla birlikte, kurum bakımında sağlanan bazı avantajlar da katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Eğitim imkânları, bazı personellerin desteği ve kurumda kurulan arkadaşlıklar, bireylerin yaşamlarında olumlu etkiler oluşturmıştır. Ancak bu olumlu deneyimlerin genel olarak kurumun yapısal sorunları nedeniyle sınırlı kaldığı ifade edilmiştir (Çayır, 2020).

Geçmişte kurum bakımında kalmış 29 erkek ve 31 kadın olmak üzere toplam 60 yetişkin birey üzerinde bağlanma biçimlerini ölçmek için Şubat 2012- Haziran 2013 tarihinde gerçekleştirilen çalışmada; aynı kurumda kardeşi olan bireylerin güvenli bağlanma puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca kurumda arkadaşlıklarını olumlu olarak nitelendiren bireylerin bağlanma biçimlerinin daha olumlu olduğu tespit edilmiştir (Yüksel ve Öncü, 2016). Bu sonuçlar kardeşlerin varlığının bağlanma ilişkilerinde koruyucu bir faktör olduğunu ve sosyal çevre ile akran ilişkilerinin bağlanma biçimleri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Güvenli olmayan bağlanma biçimleri, bireylerin yetişkinlikte sağlıklı ve sürdürülebilir ilişkiler geliştirmelerini zorlaştırmaktadır. Bu sebeple güvenli ve tutarlı bakım modelleri geliştirilmeli ve sosyal çevre ilişkileri desteklenmelidir. Bu durum da çocukların sosyal bağlarını güçlendirmek ve olumlu ilişki dinamikleri geliştirmek adına kritik bir öneme sahiptir.

Sonuç olarak, kurum bakım sisteminin etkileri çok boyutludur ve bireylerin sosyal, ekonomik ve psikolojik durumları üzerinde derin etkiler bırakmaktadır. Bu nedenle, kurum bakım sisteminin iyileştirilmesi, bireylerin yaşam kalitesini artırmak ve toplumsal entegrasyonlarını sağlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Kurum bakımının kalitesinin artırılması; bireylerin sosyal destek sistemleriyle entegrasyonunu kolaylaştıracak ve bakım veren kurumların sistematik bir şekilde işleyişini sağlayarak bireylerin ilişki dinamiklerinin gelişmesine katkıda bulunmuş olacaktır.

Ayrıca kurum bakımında yetişen bireylerin toplumsal yaşama daha sağlıklı bir şekilde uyum sağlayabilmesi için duygusal destek ve rehberlik sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle kurumdan ayrılma sürecinde mentorluk programları ve psiko-sosyal destek hizmetlerinin sağlanması, bireylerin bağımsız yaşamlarını desteklemek için kritik bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanında toplumda kurum bakımına yönelik olumsuz algıları ve önyargıları azaltmaya yönelik farkındalık kampanyalarının düzenlenerek bireylerin damgalanma ve dışlanma hissinin önüne geçilebilir.

2. ÇOCUK EVLERİ HİZMET MODELİNİN SİSTEM KURAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

2.1. Sistem Kuramının Kavramsal Çerçevesi

Sistem, ortak bir amacı gerçekleştirmek için birbirleri ile etkileşimde olan ve birbirlerine bağlı bölümleri olan bir varlıktır. Kuram ise, en genel tanımıyla belirli bir olguyu açıklama amacı taşıyan düzenli ve sistemli bir fikir kümesidir. Araştırmacının ön değerlendirmesine, planlama yapmasına ve müdahale etmesine yön vererek insan deneyimlerini açıklayan ve öngören sistematik bir dizi düşüncelerdir. Sistem kuramı ise, bir sistemin birbirine bağlı olan doğasını kavramak anlamına gelir. Sistem kuramı, birçok bileşenden meydana gelmekle beraber bir bileşenin değiştirilmesi sadece o bileşeni veya ilişkide olduğu bileşenleri değil bir bütün olarak sistemin kendisini değiştirdiğini kabul eden bütüncül bir bakış açısına sahiptir. Bir sistemin parçalarının toplamından fazla olduğu anlayışı hakimdir. Sistem kuramı, bireyin işlevselliğini onun çevresiyle olan bağlamını göz önünde bulundurarak açıklamaya çalışır (Von Bertalanffy, 1972; Wulczyn vd., 2010; Langer & Lietz, 2021).

Kuramlar, belli koşullardaki durumlar ve davranışlar hakkında tahminde bulunmayı, onları açıklamaya ve değerlendirme yaparak geçmişte nelerin olup bittiğini ve gelecekte nelerin olabileceğini kestirmek için en uygun yöntemi seçme noktasında yol haritası belirlemeye yardımcı olur. Kuramların sağlayacağı temel üzerinden belli yöntem veya yaklaşımlar uygulandığında nelerin değişebileceğini öngörmek mümkün olmaktadır. Temeli Ludving von Bertalanffy tarafından atılan sistem kuramı, karmaşık parçaların bir araya gelerek belli özelliklere ve fonksiyonlara sahip bir bütün oluşturduğu anlayışına dayanır. Bu teori en iyi şekilde; sistemin bütünü, parçaların toplamından daha fazladır açıklamasıyla ifade edilebilir (Teater, 2015). Skyttner (2005) ise bu yaklaşımı “bütünün parçalarından daha fazla bilgi taşıdığı” önermesiyle tanımlar. Bu anlayış doğa bilimlerinden sosyal bilimlere kadar geniş bir alanda, indirgemeci paradigmanın sınırlılıklarını aşmak amacıyla geliştirilmiştir.

Kuramlar, çevremize ilişkin var olan bilgilerimizi belirli bir düzende tanımlayan ve bunları açıklayan genelleştirilmiş fikirler kümesidir. Kuramlar bu yönüyle hem salt bilgiden hem de uygulamadan farklı bir yapıya sahiptir. Uygulama bir şeyler yapmayı gerektirirken ve bilgi gerçekliğin açıklanmasıyla, kuram bir şeyler hakkında düşünmeyi gerektirir. Kuramlar, bir olguyu bilimsel süreçler sonucunda elde edilen ilke ve bilgilerle açıklayan ve genel kabul görmüş olan bütüncül bir şekilde ne yapacağımıza karar vermemize yardımcı olarak uygulama için çerçeve sunar. Sistem uygulaması da bu bilgilerden hareket ederek başlangıç noktası olarak

bireye odaklanmaktan kaçınarak, süreci çevresel ilişkiler ve etkileşimlerle birlikte sonuçların nasıl gerçekleşeceğini vurgular (Payne, 2020).

Sistem kuramı aynı zamanda eğitim ve öğretimdeki karmaşık etkileşimleri anlamak için de önemli bir çerçeve sunar. Eğitimde sistem yaklaşımı; öğrenci, sınıf, kurum ve topluluk gibi farklı seviyelerdeki sistemlerin kendi bileşenleri ve diğer sistemler arasındaki dengeli işleyişi sağlamaya çalışır. Bu yaklaşım; öğretim ve öğrenme süreçlerini daha bütünsel bir şekilde anlamaya ve öğrencilerin öğrenme deneyimlerini ve eğitim politikalarını değerlendirirken, bu sistemler arası etkileşimleri göz önünde bulundurup daha etkili stratejiler geliştirilmesine olanak tanır. Bu bağlamda, öğretmenlerin ve eğitim yöneticilerinin sadece bireysel bileşenlere odaklanmak yerine, tüm sistemin dinamiklerini dikkate alarak karar vermelerine yardımcı olur (Biggs, 1993).

Sistem kuramının bir biçimi olarak kabul edilen ekolojik yaklaşım ise; çevresi içinde bireye ve bireyler, aileler, gruplar, topluluklar ve bunların çevreleri arasındaki devam eden etkileşime odaklanır. Bu yaklaşımın temeli, çevrenin yapısı ve özellikleriyle birlikte bireylerin gelişimini ve potansiyellerinin ifade edilmesini sağlamaktır. Birey ve çevre uyumu bu yaklaşımın merkezindedir. Olumlu bir birey ve çevre uyumu olması halinde, bireyin kendisinin ve çevresinin gelişimini ve potansiyelini geliştiren kaynaklara sahip olduğu, olumsuz birey ve çevre uyumunda ise bu durumun tam tersi olarak bireylerin gelişimlerini destekleyecek bireysel ve çevresel kaynaklar noktasında yetersiz olduğu deneyimlenir (Gitterman ve Germain, 2008).

Ekolojik sistem yaklaşımı; genel sistemler teorisinin bir evrimi olarak, sosyal hizmet alanında bir "metateori" olarak kabul edilmekte ve çeşitli alt teorileri kapsayan bir çatı sunmaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin ve toplulukların sosyal, kültürel ve fiziksel çevreleriyle olan ilişkilerinin ve davranışlarının sistem içindeki diğer unsurlarla nasıl etkileşimde bulunduğunu anlamayı kolaylaştırır. Ekolojik sistem yaklaşımı; sosyal hizmet pratiğini zenginleştirmesine, bireylerin sosyal işlevselliğini artırma çabalarına katkıda bulunmasına, bireylerin çevreleriyle olan etkileşimlerini anlamak için geniş bir perspektif sunmasına ve sosyal hizmet uzmanlarının daha bütünsel bir yaklaşım benimsemelerine olanak tanır. Bu bağlamda sosyal yapılar, sosyal sınıf, etnik köken ve ekonomik faktörler gibi unsurların bireylerin yaşamları üzerindeki etkilerini anlamak, sosyal hizmet uygulamalarında daha etkili stratejiler geliştirilmesine yardımcı olabilir (Siporin, 1980).

Sosyal hizmetin de konusu ve uygulama alanı itibarıyla diğer disiplinlerden ayrılan en önemli yanlarından biri müracaatçının kendisi ve onun çevresi ile olan etkileşimle ilgilenmesidir. Sistem

kuramı bakış açısı da sosyal hizmet alanında da önemli bir teorik temel sunmaktadır. Birey, aile, kurum ve toplum gibi katmanlar; sistem kuramında birbirine bağlı alt sistemler olarak görülür. Her alt sistem hem diğerleriyle etkileşim içindedir hem de genel sistemin (örneğin toplumun ya da kurumun) işleyişine katkı sağlar. Bu yönüyle sistem kuramı, sosyal sorunların bireysel düzeyden ziyade çok katmanlı bir yapı içinde değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Bu yaklaşıma göre birey, aile ve grupların içinde bulundukları toplumlar ile fiziksel ve sosyal çevreleri sürekli olarak etkileşim halindedir ve birbirlerini de etkilemektedirler. Sosyal hizmetin çocuk koruma sistemi içerisinde sosyal çevre ile etkileşimin ve toplumsal bütünleşmenin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesini hedefleyen çocuk evleri hizmet modelini sistem kuramı perspektifinden incelemek ve değerlendirmek de hem kurum bakımında kalan ve ayrılan gençler için uygulanan politikalar hem de araştırmanın konusu bakımından fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

2.2. Sistem Kuramı Perspektifinden Çocuk Evleri

Zengin bir kuramsal bakış açısına sahip ve daha öncesinde deneysel kanıtlar geçmişi olan profesyonel bir bilgi tabanı, araştırmacıya kendi deneyimleriyle sınırlı bir kuramlaştırma sürecinin daha da ilerisine geçmesinde yardımcı olabilir. Özellikle sosyal hizmet uygulamalarında kuramlar, belli bir problemin altında yatan nedenleri detaylı bir şekilde açıkladığı için problemin araştırılmasına ve değişim için gerekli olan mekanizmayı tarif ederek sürece dönük kavrayışımızı güçlendirebilir. Karmaşık ve anlaşılması güç olan sosyal sorunları değerlendirirken, planlarken ve müdahale safhasında araştırmacıya yıllarca sürmüş olan gözlem ve deneyimlere dayanarak geniş bir bakış açısı sunar (Langer ve Lietz, 2021).

İnsanlar tüm yaşamları boyunca sürekli olarak çevreleriyle olumlu bir uyumu sürdürmek için çaba harcarlar. Bu uyumu sürdürmek için çevrenin beklentilerini karşılamak adına kendisini değiştirir ya da kendi ihtiyaç ve amaçlarına göre cevap verebilmesi için çevresini değiştirir veya gelişmiş, ideal bir uyuma sahip olabilmek için birey ve çevre etkileşimini değiştirir (Gitterman ve Germain, 2008). Sosyal hizmet alanında sistem kuramının uygulanmasının ana hedefi, olumlu bir değişim yaratmak veya planlama ve müdahale için hedef sistemi, alt sistemi belirleyerek buna yönelik değerlendirmelerde bulunmaktır. Bu değerlendirme ile ana sistemi ve alt sistemlerini olumlu ya da olumsuz etkileyen diğer sistemler arasındaki etkileşimleri ortaya çıkarıp hangi sistemin ya da alt sistemlerin müdahaleye gerek duyduğuna karar vermeye çalışılır (Teater, 2015). Sosyal hizmet alanında çocuklara dönük kurum bakım modellerinden çevreyle etkileşimi en fazla olduğu düşünülen çocuk evleri hizmet modelinin ve bu kuruluşlarda yetişmiş bireylerin

aile ve sosyal ilişkilerinin de açıklandığı bu sebeplerden dolayı sistem kuramı perspektifinden değerlendirilmesi araştırmanın amacına fayda sağlayacaktır.

Sistem kuramı, insanların hayatlarına psikolojik işlevsellik katmasıyla beraber sosyal ve diğer çevresel faktörleri de içine alarak değişim ve iyileşmeyi sağlayarak sosyal hizmetin en önemli hedefleri arasında gösterilen iki önemli unsur arasında denge faktörü görmektedir. Klinik psikoloji, danışmanlık ve sağlık hizmetleri gibi birey odağına vurgu yapan disiplinlerle kıyaslandığında, sistem kuramı bağlamında sosyal hizmet uygulayıcıları kişilere tüm aile ve sosyal çevresi dahilinde bakarlar. Diğer meslek uygulayıcılarında ve kurumlarda birey hasta olarak ele alınıp sağlıklı olmasına yardımcı olunurken sosyal hizmet bireylerin çevrelerindeki diğer bireyler ve gruplarla olan etkileşimini ön planda tutarak süreç planlaması yapar. Sistem kuramı aynı zamanda kurum bakımında yetişen bireyler arasındaki iletişim ağında meydana gelen sorunların nasıl çözülmesi gerektiğini belirtmek ve bu sorunlara yönelik müdahale yolu olarak odaklanılmasına yardımcı olur (Payne, 2020). Bu yönüyle bakıldığında çocuk evleri hizmet modelinin hem bireyin psikolojik işlevselliğini arttırmaya hem de çevresel ve sosyal ağları ile olan sağlıklı bir etkileşim kurulmasına dönük olarak yapmış olduğu hizmetler sosyal hizmet alanında sistem uygulamasının en etkili yollarından biri olduğu söylenebilir.

Sistem yaklaşımı, çocuk koruma hizmetlerini bir bütün olarak ele almayı ve bu sistemin içindeki çeşitli alt sistemlerin birbirleriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu anlamayı amaçlar. Munro (2010)'da çocuk koruma hizmetlerini çeşitli alt sistemlerin bir araya gelerek etkileşimde bulunduğu "karmaşık ve uyarlabilir sistemler" olarak tanımlamakta ve bu hizmetlerin kalitesinin artması için sistemsel bir yaklaşımın olması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü sistem yaklaşımı, çocuk koruma hizmetlerini bir makine gibi değil, uyarlabilir organizma gibi ele alır. Bu sayede, doğrusal olmayan ve öngörülemez sorunlarla daha etkin bir şekilde başa çıkılabilir. Çocuk koruma sistemi, birbirine bağlı alt sistemlerden oluşmaktadır. Bu alt sistemler arasında sosyal hizmet çalışanları, polis, sağlık hizmetleri, eğitim sistemi ve adalet mekanizması yer alır. Bir alt sistemde yapılan bir değişiklik diğerlerini etkiler. Alt sistemlerini ve bunun nasıl işlediğini bilen çocuk koruma sisteminin değişen durumlara hızla uyum sağlaması ve yenilikçi çözümler üretmesi beklenmektedir (Munro, 2010).

Çocuk koruma sistemindeki aktörler (devlet, aileler, sosyal hizmetler, sivil toplum) arasındaki etkileşimler, sistemin işleyişini etkiler. Her bir aktörün amacı, sistemin genel hedefleriyle çelişebilir. Sistem yaklaşımı, çocuk koruma sistemlerini yalnızca bireysel bileşenler olarak değil, bu bileşenlerin bir araya gelerek oluşturduğu bütün olarak ele alır. Bu yaklaşım, sistemin genel

işleyişini ve etkinliğini artırmak için gerekli olan stratejilerin geliştirilmesine olanak tanır. Sonuç olarak, sistem kuramı perspektifinden çocuk evlerinin yapılandırılması; bileşenler arasındaki etkileşimi ve iş birliğini arttırarak, çok yönlü ve kapsamlı bir hizmet sunumuna olanak sağlar. Bu yaklaşım, çocukların korunması için gereken eylem ve müdahaleleri belirlemeye yardımcı olur ve sistemin etkinliğini artırır (Baghdadi vd., 2023).

Sistem kuramı açısından çocuk evlerinde kalan çocukların sistemlerine bakıldığında ise; bakım elemanları ve grup sorumluları, görüştükleri aile üyeleri, diğer kurum personeli ve çocuk evinde beraber yaşadıkları çocuklar onların mikro sistemlerini oluşturmaktadır. Ailesiyle yaşayan diğer çocuklar gibi akrabaları, arkadaşları, okul çevresi, komşuları ve “Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi” çocuk evindeki çocukların mezzo sistemlerini oluşturmaktadır. Yürürlükte olan mevzuat, uygulanan sosyal politikalar ve içinde yaşanılan toplumun kültürü ise makro sistemleri oluşturmaktadır (Yıldırım ve Işıksan, 2018).

Çocuk koruma sistemleri; eğitim, sağlık, toplumsal ilişki, sivil toplum kuruluşları ve diğer sosyal hizmet bileşenlerinin birbirleriyle olan ilişkisini ve her bileşenin kendine özgü dinamiklerine göre normatif bir çerçeve oluşturur. Bu çerçeve, sistemin sınırlarını belirler ve çocukların korunması için gerekli olan hesap verebilirlik mekanizmalarını oluşturur. Çocuk koruma sisteminin etkinliğini artırmak için sistem yaklaşımının benimsenmesi, çocukların haklarını koruma amacını güden esnek, yerel bağlama duyarlı ve iş birliğine dayalı bir sistemin oluşturulmasına olanak tanır. Çocuk koruma sistemlerinin işleyiş süreci; erken müdahale yöntemleri, koruyucu ve önleyicisi destekler, uygun bakım modellerinin planlanması, toplumsal dinamiklerin işleyişinin arttırılması ile uygun sosyal politikaların yanında aynı zamanda toplumsal normlar, kültürel değerler ve yerel pratikleri de göz önünde bulunduran bir yapıyı içerir (Wulczyn vd., 2010). Tabi bu iş birliği farklı sebeplerden dolayı her zaman istenildiği gibi olamamaktadır. Albuquerque vd. (2020) tarafından Portekiz’de çocuk koruma alanında çalışan ve yaşları 29 ile 65 arasında değişen 19 profesyonel meslek elemanı ile yapılan çalışmada; kaynak yetersizliği, zaman kısıtlılığı, iletişim sorunları, görev tanımlarındaki eksiklikler ve bilgi paylaşımında şeffaf olmama gibi sistematik problemlerin iş birliğinin önündeki en önemli engellerden olduğu belirtilmektedir.

Çocuk koruma sistemleri ve kurum bakım modellerinde benimsenen sistem yaklaşımı çocuğun sonraki dönemi olan gençlik yıllarında da benimsenmesi gelişim süreçleri anlamında önemli katkı sağlayacaktır. Bu yaklaşım, bireylerin çevreleriyle olan etkileşimlerini ve bu etkileşimlerin gelişimleri üzerindeki etkilerini vurgulayarak, gençlik programlarının tasarlanmasında ve

gençlerin ihtiyaçlarına uygun bir ortam oluşturulmasında yardımcı olur. Gençler; aile, okul, arkadaş grupları ve topluluk gibi çeşitli sosyal sistemler içinde yer alırlar. Bu sistemler arasındaki etkileşimler, gençlerin deneyimlerini şekillendirir ve onların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerini etkiler. Dolayısıyla gençlik programlarının bu etkileşimleri göz önünde bulundurması daha etkili sonuçlar elde edilmesine olanak sağlar (Duerden ve Witt, 2010). Görüldüğü üzere çocuk evlerinin işleyişi ve yapılandırılması ile gençlik programlarının oluşturulması noktasında sistem yaklaşımının benimsenmesi bireyin gelişim sürecinde olumlu etkiler sağlayabilecektir.

Ayrıca bu yaklaşımla beraber çözüm odaklı müdahalenin de çocuk koruma hizmetlerinde iyi sonuçlar elde etmesine ve daha az kaynak kullanılmasına olanak tanıdığı düşünülmektedir. Şöyle ki Medina vd. (2022) tarafından; İspanya'nın Tenerife şehrinde çocuk koruma alanında görev yapan 152 çalışan ile 1 yıl süresince yapılan araştırma sonuçları bu durumu göstermektedir. Deneyisel grupta yer alan ve 271 aileye çözüm odaklı yaklaşım sergileyen 73 meslek elemanı ve kontrol grubunda yer alıp 206 aileye hizmet sağlayan 79 meslek elemanı üzerinden yapılan araştırmanın sonuçlarına göre; ön test sonucunda eşit sonuçlar çıkarken, son test sonuçlarında deneyisel gruptakilerin, kontrol grubundakilere kıyasla daha yüksek başarımlar elde ettiği görülmüştür. Bu sonuç ebeveynlerin ve çocukların kendilerini değerlendirmeleri, kendilerinde önemli iyileşmeler görmeleri, deneyisel grubun kontrol grubuna göre daha düşük tekrar suç işleme oranları göstermesi ve daha az kaynak kullanılması ile ölçülmüştür (Medina vd., 2022).

Sonuç olarak sistem kuramı, çocuk evlerinin işleyişini hem bireysel düzeyde hem de kurumsal ve çevresel etkileşim ağı içinde değerlendirmeyi mümkün kılar. Bu çerçevede çocuk evleri modeli, dinamik, çevresiyle uyum halinde olan ve her bir alt sistemin (çocuk, bakım elemanı, sosyal hizmet uzmanı, aile, toplum) sürekli etkileşim içinde bulunduğu yaşayan sosyal sistemler olarak ele alınmalıdır.

2.3. Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü (ÇEKOM): Oluşumu ve Görevleri

Çocuk evi hizmetinin uygulamaya başlamasında ve yürütümünün sağlanmasında ilk aşama Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü'nün oluşturulmasıdır. Koordinasyon merkezleri Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri bünyesinde açılmaktadır. İlgili mevzuatta bu merkezin görevleri, nerede oluşturulacağı ve kimlerin hangi görevleri yapacağı açıkça belirtilmektedir. Çocuk evinin açılışına ilişkin planlama ve çalışma yapmak, çocuk evine kabul edilecek veya nakil tertip talebi yapılacak çocukla ilgili mesleki çalışma yapmak, çocuğun hukuki ve sağlık işlemlerini takip etmek, çocuk evi personelinin ve bütçesinin sevk, idare ve denetimini yapmak,

eğitim, sosyal ve kültürel faaliyetlerin planlaması yapmak koordinasyon merkezinin görevleri arasındadır. Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi'nin kuruluş müdürlüğü yapılanması şeklinde ilk açılışı çocuk evleri hizmetinin ilk başladığı il olan Ankara'da 2012 yılı sonlarında olmuştur (Başer, 2013).

Türkiye'de çocuk evleri hizmet modeli yeni bir model olmakla birlikte yaygınlaşması hızlı bir şekilde devam etmektedir. Başlangıçta hizmetin yaygınlaşması için evler belirlenip kiralanmakta ve çeşitli STK'lar ile iş birliği yapılarak finansman oluşturulmaktaydı. Bu hizmetlerin planlanması ve yürütülmesi Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi aracılığıyla yapılmaktadır. Fakat özellikle büyükşehirlerde çocuk evlerinin bağımsız bir şekilde şehrin bir çok noktasında açılması ve fiziksel uzaklık sebebiyle ev ve koordinatörlük arasında ilişki kurulması ve takibinin yapılmasında zorluklar oluşabilmektedir (Yıldırım ve Işıksan, 2018).

2022 yılında çıkarılan Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik kapsamında, çocukların bakımına yönelik sosyal hizmet birimlerinin işleyişine ilişkin temel tanımlar verilmiştir. Bu tanımlar, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetlerin yapılandırılması ve organizasyonunda önemli bir çerçeve sunmaktadır. Yönetmelikte, "çocuk evleri" korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik sosyal hizmet birimleri olarak tanımlanmıştır (madde 3). Bu evler, yatılı mesken niteliğinde olup çocuklara aile sıcaklığını hissettiren bir ortam sağlamayı amaçlamaktadır. Ev tipi sosyal hizmet birimi modeli, geleneksel yurt veya yuva sistemine göre daha bireyselleştirilmiş bir yaklaşım sunarak çocukların fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklemektedir. Çocuk evleri, çocukların sosyal uyum becerilerinin artırılması, bireysel ihtiyaçlarının karşılanması ve geleceğe hazırlanmaları açısından önemli bir role sahiptir.

Aynı yönetmeliğin 3. Maddesinin "ı" fıkrasında Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi: çocuk evlerinin illerde planlanması, açılışı, işleyişi, denetimi ve harcamalarının yapılması gibi işlevleri üstlenen merkezi bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu merkez, çocuk evleri arasındaki koordinasyonu sağlamak, çocukların uygun evlere yerleştirilmesini organize etmek ve çocukların uyum süreçlerini desteklemek amacıyla çalışmalar yürütmektedir. Çocuk evleri koordinasyon merkezi, çocukların güvenli bir ortamda büyümelerini sağlamak için lojistik, idari ve denetleyici bir görev üstlenir.

2.4. Çocuk Evleri Hizmet Modelinin İşleyiş Süreçleri

2.4.1. Çocuk evlerinin açılması ve fiziksel koşulları

Maliye Bakanlığının onayı doğrultusunda oluşturulan bütçede, belirli bir sayı sınırı ile çocuk evlerinin açılması planlanmaktadır. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü başlangıçta bu planlamayı yaparken; korunmaya ihtiyacı olan çocuk sayısının yüksek ve kapasite üstü kuruluşların olduğu illere veya çocuk sayısının az olması sebebiyle kuruluşun kapanma ihtimalinin olduğu illere ya da ilinde kuruluş olmadığından devamlı il dışına çocuk tertibi talebinde bulunan illere öncelik vermektedir. Fakat ev giderlerinin yerel veya gönüllü imkanlar dahilinde karşılanması halinde burada belirlenecek ev sayısı bütçe dışında değerlendirilerek evin açılışında herhangi bir engel olmayacaktır. Belirlenen evlerin zemin ve giriş kat ile çok yüksek katlarda olmamasına özen gösterilmektedir. Her evin kapasiteyi karşılayacak büyüklükte olmasına, yatak odaları, oturma ve yemek odası, mutfak, banyo, tuvalet ve diğer ihtiyaç duyulan alanlarının ama uygun olarak normal bir ev şeklinde oluşturulması sağlanmaktadır (Başer, 2013).

2000’li yılların başında Türkiye’de uygulanmaya başlanan çocuk evleri modeli, çocuk bakım hizmetlerinde kurum bakımına alternatif olarak geliştirilen yenilikçi yaklaşımlardan biri olmuştur. O dönem itibarıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından “Sevgi Evleri Projesi” kapsamında hayata geçirilmeye çalışılan bu model, evlat edinme olanağı kalmamış ve koruyucu aile hizmetinden yararlanamayacak yaşa gelmiş çocuklar için önemli bir alternatif sunmuştur. Kurum bakımının bireysel gelişim üzerindeki olumsuz etkilerini azaltma potansiyeli taşıyan bu uygulama, çocukların ev ortamına yakın bir yaşam alanında bireysel ve toplumsal becerilerini geliştirerek hayata hazırlanmalarını hedeflemektedir. O dönemde özellikle vurgulanan hususlardan biri ise, çocuk evlerinin yerleşim birimlerinden uzak alanlara inşa edilmemesi gerektiğidir (Kahraman, 2007). Çünkü çocukların toplumsal bağlarını sürdürmeleri ve sosyal hayata entegre olmaları, bu modelin temel amaçlarından biri olarak görülmüştür. Türkiye’de ilki 2005 yılında Ankara’da açılan Çocuk evlerinde, dışarıdan anlaşılabilir şekilde herhangi bir tabela, işaret veya farklı bir ibare asılmamakta ve normal bir evde olması gereken tüm fiziki ihtiyaçlar ev içerisinde bulundurulmaktadır (Aydoğdu, 2016) .

Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’in 11. maddesine göre, çocuk bakım kuruluşlarının yapısı ve işleyişi, Bakanlık tarafından belirlenen standartlara uygun şekilde düzenlenmiştir. Bu kuruluşlarda idari, mesleki ve ihtiyaç duyulan diğer birimler yer almakta olup, mevcut durum ve bütçe imkânlarına göre bu birimlerin oluşturulması ve yönetilmesi sağlanır. Çocukların kaldığı alanlar ev ortamına

benzer şekilde tasarlanarak onların yaş ve gelişimsel özelliklerine uygun bir yaşam alanı sunulur. Bu alanlar arasında, çocukların birlikte vakit geçirebilecekleri ve etkileşimde bulunabilecekleri salonlar, ders çalışabilecekleri odalar, günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri mutfak, yatak odası, banyo ve kütüphane gibi bölümler bulunmaktadır.

Çocukların yaşam alanlarının düzenlenmesi yalnızca fiziksel barınmayı değil aynı zamanda sosyal, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılım sağlayabilecek bir ortam oluşturmayı da beraberinde getirir. Yönetmelik, çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını ve bireysel farklılıklarını gözeterik olumlu tutum ve davranış geliştirmelerini, yaşam becerileri kazanmalarını ve sosyal çevrelerine uyum sağlamalarını teşvik eden psikososyal destek programlarının uygulanmasını esas almaktadır. Bu programlar, çocukların eğitim süreçlerini desteklerken aynı zamanda onları hayata hazırlamayı ve sosyal çevreleriyle ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlar.

Sonuç olarak bu yönetmelik, çocuk bakım kuruluşlarının yapısını ve işleyişini, çocukların fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına uygun şekilde düzenlemekte ve onların bireysel gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan bir sosyal hizmet modeli sunmaktadır. Çocukların güvenli, sıcak ve destekleyici bir ortamda büyümelerini sağlamak için oluşturulan bu düzenlemeler, onların topluma sağlıklı bireyler olarak kazandırılmasında önemli bir role sahiptir. (Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Madde 11).

2.4.2. Çocukların çocuk evlerine yerleştirilmesi

Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik kapsamında, çocuk bakım kuruluşlarının hizmet kapasitesine dair önemli düzenlemeler yer almaktadır. Yönetmeliğin 8. maddesi, özellikle çocuk evlerinin kapasite sınırlarını belirleyerek, hizmet kalitesini artırmayı ve çocukların bireysel ihtiyaçlarına odaklanmayı amaçlamaktadır. Bu maddeye göre; Çocuk evleri, en fazla yedi çocuk için hizmet verecek şekilde planlanmıştır. Bu düzenleme, büyük yurt sistemlerinden farklı olarak, çocuk başına düşen ilgi ve desteği artırmayı hedeflemektedir. Çocukların kardeş olması durumunda kapasite sınırı esnetilebilir. Bu düzenleme çocuk bakım kuruluşlarında birey odaklı hizmet anlayışını destekleyen bir yaklaşıma işaret etmektedir. Çocuk evlerinin kapasitesine getirilen sınır, hem çocukların bireysel gelişimlerine olanak tanımakta hem de daha sıcak ve aile benzeri bir ortam sağlanmasını amaçlamaktadır. Kardeşlerin bir arada tutulmasına yönelik esneklik, çocukların aile bağlarını koruma açısından büyük önem taşımaktadır.

Çocuk bakım kuruluşlarında sunulan hizmetlerin standartlaştırılması, çocukların günlük yaşamlarının düzenlenmesi ve kuruluşa kabul süreçlerinin iyileştirilmesi amacıyla hazırlanan 2010/09 sayılı "Kuruluştaki Günlük İşleyiş, Çocuğun Kuruluşa Kabul Süreci ve Uygulama Planı" konulu genelgede, çocukların psikososyal gelişimlerinin desteklenmesi ve korunmaya ihtiyacı olan çocuklara sağlanan bakım hizmetlerinin profesyonel bir yaklaşımla sunulması hedeflenmiştir. Çocuğun kuruluşa kabul süreci genelgede oldukça detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu süreç, çocuğun kuruluşa ilk getirildiği andan itibaren onun ihtiyaçlarının en iyi şekilde karşılanması ve güvenli bir ortamda bulunmasının sağlanması amacıyla belirli aşamalardan oluşmaktadır. Kuruluşa getirilen çocuğun ilk karşılandığı anda çocuğu getiren kişi ile çocuğun gereksiz tekrarlarla örselenmesini önlemek için çocuğun olmadığı bir ortamda görüşülerek gerekli ön bilgiler alınır. Ayrıca çocuğun o anki ruh hali ve ihtiyaçları dikkate alınarak, temel gereksinimleri (yiyecek, giyecek, barınma) karşılanır, çocuğa kuruluşun amacı, işleyişi, günlük yaşam programı ve uyulması gereken kurallar detaylı bir şekilde anlatılır, çocuğun herhangi bir sorun yaşadığında kime başvurabileceği, hangi durumlarda kimden destek alabileceği konusunda bilgilendirmeler yapılır. Bu bilgilendirme süreci ile çocuğun belirsizlik hissi azaltılarak kuruluşa ya da eve yerleştirilmesi sağlanır.

2011/02 Sayılı "Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin Uygulanması Hakkında Genelge" korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik bakım hizmetleri kapsamında çocuk evlerinin çalışma usul ve esaslarını belirleyen yönetmeliğin uygulanmasında karşılaşılan sorunları çözmek ve hizmet kalitesini artırmak amacıyla hazırlanmıştır. Genelgeye göre çocuk evlerine yerleştirilecek çocuklar sosyal inceleme raporları doğrultusunda belirlenir. Çocukların bu evlere yerleştirilmeleri sırasında öncelikli olarak ailevi durumları, sosyal çevreleri, yaş grupları ve kişisel özellikleri dikkate alınır. Çocuk evine özellikle aile temelli bakım hizmetlerinden yararlanılamayan, ağır ruhsal veya zihinsel özürlü olmayan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren sağlık sorunu olmayan çocukların yerleştirilmesine özen gösterilir. Çocukların birbirleriyle uyumlu bir şekilde yaşayabilecekleri ortamlar sağlanması ve kardeşlerin birbirinden ayrılmaması esastır. Yerleştirme sonrası çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için bireysel bakım planları hazırlanır. Bu planlar çocuğun sağlık durumundan eğitimine, sosyal faaliyetlerden psikolojik destek ihtiyaçlarına kadar birçok unsuru içerir ve düzenli aralıklarla gözden geçirilir.

Korunmaya ihtiyacı olup haklarında korunma kararı verilen çocuklardan çocuk evlerine yerleştirilmesi düşünülen çocukların öncelikle aile temelli bakım hizmetlerinden

yararlandırılamayacak çocuklar olmasına özen gösterilmektedir. Fakat zamanla çocuğun takibinin yapılması, eğitim durumunun değerlendirilmesi ve gerekli mesleki çalışmalar neticesinde aile temelli bakım hizmetlerinden yararlandırılması sağlanabilir. Yine aynı evde kalacak çocuklar arasında yaş farkları, hısımlık durumları, korunma altına alınma sebepleri, sosyal ve sağlık durumları gibi faktörler çocukların çocuk evlerin yerleştirilmesinde önemli faktörler olmaktadır (Yazıcı, 2012).

Çocuk evlerine alınacak çocuklar belirlenirken; kısa vadede evlat edindirme, koruyucu aile veya ailesinin yanına dönüşü mümkün olmayan ve kuruluştaki kalma süresinin uzun olduğu düşünülen çocuklar olmasına dikkat edilmektedir. Kabulü yapılacak çocukların; yaş, cinsiyet ve gelişim durumları bakılarak, en küçük ve en büyük çocuk arasındaki yaş farkının en fazla 3 (üç) olması dikkate alınmaktadır. Çocukların kardeş olması halinde yaş farkı aranmaksızın bir arada olmasına özen gösterilmektedir. Ayrıca çocuk evlerine zihinsel, ruhsal ya da fiziksel engeli olup sürekli bakım ve tedaviyi gerektirecek çocukların yerleştirilmemesine de özen gösterilmektedir. Ayrıca süreç içerisinde çocuk evinde kalan çocuklara yönelik aile odaklı hizmet modellerinden yararlanabilmeleri için gerekli mesleki çalışmalar yapılmaktadır (Başer, 2013; Korkmaz, 2019).

Yetiştirme yurdu ve çocuk yuvaları gibi toplu yaşamın olduğu kurum bakım yöntemlerine alternatif olarak açılmış olan çocuk evlerinde az sayıda çocuk bir arada yaşıyor olsa da, bu evlere yerleştirilen çocukların yaş, davranış, eğitim ve sağlık gibi durumlarının göz önünde bulundurulmadığı hallerde çocuklar arasında anlaşmazlıklar ve ev içi sorunlar da çıkabilmektedir (Aydoğdu, 2016). Bu sebeple çocuklar arasındaki uyum, yaş, cinsiyet, korunma altına alınma sebebi, aile ilişkileri gibi faktörler dikkate alınmalıdır.

Sonuç olarak çocuk evleri, korunmaya ihtiyacı olan çocukların bireysel gelişimlerini desteklemeyi ve onları topluma kazandırmayı hedefleyen modern bir sosyal hizmet modelidir. Mevzuatta yer alan kapasite sınırlamaları ve esneklik düzenlemeleri hem hizmet kalitesini artırmayı hem de çocukların duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamayı amaçlamaktadır. Bu model, çocukların sağlıklı bireyler olarak yetişmesini sağlamak için bireyselleştirilmiş bir bakım sunmayı ve aile sıcaklığını hissettiren bir ortam oluşturmayı esas alır. Çocuk evleri hem modern sosyal hizmet anlayışının bir yansıması hem de korunmaya ihtiyacı olan çocukların ihtiyaçlarına uygun bir çözüm sunması açısından önemli bir yere sahiptir.

2.4.3. Çocuk evlerinde sorumlu personel ve görevleri

Çocuk evi sorumluları; sosyal çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimci, öğretmen, sosyolog veya üniversitelerin sağlık, sosyal, eğitim bilimleri alanlarından birinden mezun olup çocuk alanında eğitim programına tabi tutulmuş kişiler arasından, İl Müdürlüğünce görevlendirilmektedir. Çocukların günlük yaşam planlarını hazırlamak, eğitim sürecini takip etmek, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılmasını sağlamak, harçlık ve maddi durumlarını takip etmek, ev içi sorumluluklarını ve uyum süreçlerini doğru bir şekilde yapmasını ve toplumla sağlıklı ilişkiler kurmasını sağlamak 7 gün 24 saat esasına göre çalışan çocuk evi sorumlularının görevleri arasındadır. Kurum bakım hizmetleri yapılanma sürecine girdiğinde burada çalışan personelin de nitelik ve nicelik yönünden artırılması ilişkin çalışmalar yürütülmüştür. Bu doğrultuda; bakım elemanlarının kız meslek lisesinin ilgili alanlarından mezun olması ya da lise mezunu olup çocuk gelişimi ve bakımı konusunda eğitilmiş ve sertifikalı olması şartları aranmıştır (Başer, 2013; Korkmaz, 2019).

Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik kapsamında, sosyal servis personelinin grup/ev sorumlusu olarak görevlendirilebilecek kişiler, çocuk evlerinde çocukların kabulü, uyumu, bakımı ve gelişim süreçlerini takip eder. Çocukların uygulama planlarını hazırlar, eğitim, sağlık ve psikososyal ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli işlemleri yürütür. Ayrıca çocuklarla ilgili mesleki çalışmaların ve raporların gizlilik ilkesine uygun şekilde tutulmasını sağlar. Çocuk evlerinde görev yapan sosyal servis personeli, çocukların bireysel ihtiyaçlarını dikkate alarak olumlu tutum ve davranış değişikliği geliştirmelerine yardımcı olur ve psikososyal destek programlarını uygular (madde 13).

Çocuk evlerinde her on çocuğa bir sosyal çalışma görevlisi ve yeterli sayıda bakım personeli görevlendirilir. Ayrıca bir ev sorumlusu, en fazla üç çocuk evinden sorumlu olacak şekilde görevlendirilir. Çocuk evleri sitelerinde bu sayı en fazla yirmi çocuğa bir grup sorumlusu, ihtisaslaştırılmış çocuk evleri sitelerinde ise en fazla on çocuğa bir grup sorumlusu şeklindedir (madde 14). Bu çocuk başına düşen ilgi ve desteği artırmayı hedefleyen bir düzenlemedir. Grup/Ev sorumlularının görevleri ise:

- Çocukların kabulünden itibaren kuruluşa uyum sağlamalarına yardımcı olur, hak ve sorumlulukları konusunda bilgilendirme yapmak
- Çocukların eğitim durumlarını takip eder, okul, kurs ve meslek seçimlerinde rehberlik yapmak,

- Çocukların bireysel gelişimlerini desteklemek amacıyla sosyal, kültürel, sportif ve sanatsal etkinlikler düzenlemek,
- Çocukların sağlık hizmetlerine erişimini sağlar ve sağlık durumlarını takip etmek,
- Çocukların temel bireysel alışkanlıklarını (temizlik, yemek yeme, düzenli uyku gibi) geliştirmelerine yardımcı olmak,
- Çocukların aileleriyle olan bağlarını güçlendirmek için aile ziyaretlerini ve iletişim süreçlerini organize etmektir (madde 17).

Grup sorumluları, sosyal servis ile iş birliği içinde çalışmalar yürütmekte ve çocukların korunma ile bakım ihtiyaçlarının karşılanmasında daha etkin bir rol üstlenmektedir. Sosyal servise kıyasla çocuklarla daha fazla vakit geçirmekteler ve bu sayede çocukların davranış örüntülerini daha yakından gözlemleyebilmektedir. Yapılan gözlemler, çocuğun aile yanına gönderilmesi sürecinde belirleyici bir öneme sahiptir. Grup sorumluları ayrıca çocukların sağlık, eğitim, psikolojik durum ve sosyal ilişkiler açısından gelişimlerini sürekli olarak takip etmektedir. Bu çalışmalar doğrultusunda çocuğun yararını gözeten hizmet modelleri belirlenmekte ve uygulanmaktadır. Özellikle çocukların sorumlu kişilerle, arkadaşlarıyla ve yalnız kaldıklarında sergiledikleri davranışların yönlendirilmesinde grup sorumlularının mesleki katkısı kritik bir rol oynamaktadır (Korkmaz, 2019). Bakım personelinin görev ve nitelikleri arasında da:

- Çocuk gelişimi, sosyal hizmetler veya ilgili diğer alanlarda eğitim almış olması gerekmektedir olup,
- Çocukların öz bakım ihtiyaçlarını karşılamak, olumlu davranış kazanmalarına yardımcı olmak ve günlük yaşam süreçlerine rehberlik etmekle,
- Çocukların sağlık durumlarını takip etme ve gerektiğinde tedavi süreçlerini organize etmekle,
- Ev ortamının düzenini ve temizliğini sağlarken, çocukların güvenliği için gerekli önlemleri almakla sorumludur (madde 18).

2011/02 Sayılı "Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin Uygulanması Hakkında Genelge" ye göre çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarının nitelikleri ve görevleri çocukların bakım ve gelişim süreçlerinde hayati bir öneme sahiptir. Bakım elemanlarının, evin sorumluluğunu alabilecek yaşta ve nitelikte olması, söz ve davranışlarıyla çocuklara örnek teşkil etmesi beklenir. Bakım elemanlarının seçiminde üniversitelerden kişilik analizi konusunda destek alınabileceği belirtilmiştir. Bu personeller; kız meslek liselerinin çocuk gelişimi ve eğitimi bölümleri, sağlık meslek liselerinin hemşirelik bölümü mezunları veya 4 yıllık fakültelerden

mezun olup pedagojik formasyon almış ya da çocuk bakımı konusunda sertifika sahibi olan kişiler arasından seçilir. Ayrıca lise mezunu olup çocuk bakımı konusunda sertifika sahibi olan bireyler de bakım elemanı olarak görev alabilir.

Göreve başlayan bakım elemanlarına, oryantasyon eğitimi verilmesi zorunludur. Bu eğitim kapsamında temizlik, sağlık, beslenme, çocuk eğitimi ve ilkyardım gibi konular ele alınır. Bunun yanı sıra bakım elemanları altı ayda bir düzenli olarak hizmet içi eğitimlere tabi tutulur. Bakım elemanlarının temel görevleri arasında çocukların günlük ihtiyaçlarını karşılamak, beslenme, temizlik ve kişisel hijyen gibi rutinleri düzenlemek, çocukların eğitimine destek olmak ve sosyal etkinliklere katılımlarını teşvik etmek yer alır. Bunun yanında çocukların psikososyal gelişimlerini desteklemek ve duygusal ihtiyaçlarına rehberlik etmek önemli sorumluluklarındandır. Bu süreçte bakım elemanları, çocukların fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimlerini yakından takip eder ve gerekirse ilgili uzmanlara bilgi aktarır. Görev sırasında karşılaşılan zorluklara anında çözüm üretilmesi ve rehberlik sağlanması amacıyla bakım elemanlarının sürekli denetime ve rehberliğe tabi tutulması, genelgenin önemli bir düzenlemesidir.

Çocuk evlerinde görev yapan personel için getirilen düzenlemeler çocukların fiziksel, sosyal ve psikolojik gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan bir sistem sunmaktadır. Bu düzenlemeler her çocuğun bireysel ihtiyaçlarının karşılanmasını, sağlıklı bir gelişim ortamında büyümelerini ve topluma kazandırılmalarını sağlamaya yönelik modern sosyal hizmet ilkelerini yansıtmaktadır.

Çocuk evlerinde nitelikli personelin olmaması, sunulan hizmetlerin kalitesini doğrudan etkileyerek, çocukların ihtiyaçlarına uygun müdahale ve destek sağlanmasını zorlaştırmakta ve çocukların uzun vadeli gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Bu sorunun üstesinden gelmek için, her ülkenin kendi koşullarına uygun olarak eğitilmiş ve nitelikli personel istihdam etmesi, sosyal pedagojik müdahale modellerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, nitelikli personelin varlığı, çocuk koruma sistemlerinin etkinliğini artırmak ve çocukların ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verebilmek için kritik bir faktördür (del Valle ve Bravo, 2013).

2.5. Çocuk Evlerinde Kalan Çocukların Aile ve Toplumla İlişkileri

Her çocuğun gelişiminde aile temel bir role sahiptir ve çocukların büyüüp gelişmeleri için en öncelikli ortam aile ortamıdır. Bu nedenle, aile bütünlüğünün korunması ve yoksulluk ya da bakım yükümlülüğünün yerine getirilememesi gibi nedenlerle çocukların ailelerinden kopmalarını engelleyecek alternatif koruma tedbirlerinin geliştirilmesi önemlidir. Çocuğun ailesi

yanında bakımının sürdürülebilmesi için sosyal hizmetler, sosyal ve ekonomik yardımlar ile aileye yönelik çeşitli destek programlarının hayata geçirilmesi temel bir öncelik olarak görülmelidir. Bununla birlikte, aile yanında bakımın mümkün olmadığı durumlarda 2005 yılından itibaren geliştirilen ev tipi bakım modeli kapsamında çocuk evleri sayısının artması, çocukların normal bir ev ortamında hizmet almasını sağlayarak önemli bir değişim yaratmıştır. Bu modelin, çocukların toplumsal hayata uyumları ve geleceğe hazırlanma süreçlerinde ciddi katkılar sunduğu açıktır (Söğütlü, 2025). Bu amaç doğrultusunda çocuk evlerinde kalan çocukların birincil sistemi olan aileleri ve çevreleriyle ilişkileri açısından bazı düzenlemeler ve uygulamalar bulunmaktadır.

Bazı illerde hiç kuruluş olmadığından ya da korunmaya ihtiyacı olan çocukların yaş, cinsiyetine uygun kuruluş bulunmadığından illerde açılmış olan çocuk evleri korunma altına alınan çocukların kendi aile ve yakınlarının bulunduğu sosyal çevrelerinden uzaklaşmadan kalabilmelerine olanak sağlamaktadır (Başer, 2013). Bu durum; ailesi ile görüşmesinde risk ve tehdit bulunmayan çocukların yakınları ile iletişimde kalmalarına olanak sağlayarak, çocuğun toplumla ve aile ile bağlarını kuvvetli tutmasına olanak sağlamaktadır.

Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'in 29. Maddesi çocukların aileleri, yakınları, gönüllü kişiler ve diğer uygun görülen kişilerle olan izin ve ziyaret düzenlemelerine ilişkin hükümleri kapsamaktadır. Bu madde çocukların aile bağlarının güçlendirilmesi, psikososyal destek programlarının sürekliliğinin sağlanması ve yüksek yararlarının korunması gibi temel ilkeleri gözeterek düzenlenmiştir. Çocukların aileleri, yakınları, gönüllü kişiler veya uygun görülen diğer kişilerle ne kadar süreyle izinli olacakları ve kimlerle görüşecekleri, çocuğa yönelik koruyucu ve destekleyici tedbir kararı ile kişisel ilişki tesisi kararlarına bağlı olarak belirlenir. Bu süreçte, sosyal inceleme raporu esas alınır ve kuruluş koordinasyon komisyonunun kararı doğrultusunda izin düzenlemeleri yapılır. Gönüllü kişilere izinli verilecek çocuklar için mülki idare amiri onayı alınır ve izin durumu nöbet dosyasında kayıt altına alınır.

Çocuklar için bir yıl içinde, psikososyal destek programlarını aksatmayacak şekilde, fasıllı veya fasılasız toplamda 60 güne kadar izin verilebilir. İhtiyaç duyulması halinde, bu süre aile bağlarının güçlendirilmesi amacıyla 30 güne kadar uzatılabilir. İzin dönüşünde, çocuğun ailesiyle görüşme yapılır ve bu görüşme raporlanarak çocuğun dosyasında muhafaza edilir (madde 29).

Çocukların aile görüşmeleri, koruyucu ve destekleyici tedbir kararı ile mahkeme tarafından belirlenen kişisel ilişki tesisi kararlarına uygun olarak gerçekleştirilir. Görüşmelerin kapsamı ve

süresi, sosyal inceleme raporları doğrultusunda kuruluş koordinasyon komisyonu tarafından planlanır. Bu görüşmeler, çocuğun psikososyal gelişimini olumsuz etkilemeyecek şekilde düzenlenir ve gerektiğinde çocuğun yüksek yararına aykırı durumların tespit edilmesi halinde mahkemeden kişisel ilişkinin sınırlandırılması ya da kaldırılması talep edilebilir. Çocukların aileleriyle yaptıkları görüşmeler sonrası, aile bağlarını güçlendirmek ve izin dönemine ilişkin değerlendirmeler yapmak amacıyla görüşmeler raporlanır ve çocuğun dosyasına işlenir. Çocukların toplumla olan ilişkileri ise sosyal, kültürel ve sanatsal etkinlikler aracılığıyla desteklenir. Yönetmelik, çocukların sosyal becerilerini geliştirmelerine ve toplumsal uyumlarını sağlamalarına yönelik programların düzenlenmesini öncelikli kılar. Bu etkinlikler, çocukların bireysel özellikleri ve ihtiyaçlarına göre planlanır ve topluma entegrasyon sürecinde önemli bir araç olarak kullanılır. Ayrıca, gönüllü kişilerle yapılan görüşmeler veya etkinlikler, mülki idare amirinin onayıyla gerçekleştirilen izin süreçlerinde çocukların sosyal çevrelerini genişletmelerine olanak tanır.

Sonuç olarak, yönetmelik kapsamında aile görüşmeleri ve toplumla ilişkiler, çocukların hem bireysel gelişimlerini hem de toplumsal uyumlarını destekleyen önemli süreçler olarak ele alınmaktadır. Bu süreçlerin düzenlenmesi, çocukların aile bağlarının korunmasına ve güçlendirilmesine hizmet ederken, aynı zamanda onların sosyal hayatın bir parçası haline gelmelerini hedeflemektedir. Bu yönüyle, aile görüşmeleri ve toplumla ilişkiler, çocuk koruma sisteminin sosyal bütünleşmeyi destekleyen temel unsurları arasında yer almaktadır.

2007/03 sayılı "Kuruluştan İzinli ve İzinsiz Ayrılan Çocuklar ve Ziyaretçiler" genelgesi, korunmaya ihtiyacı olan çocuklara hizmet sunan kurumlarda çocukların izinli veya izinsiz olarak kuruluştan ayrılmaları ve ziyaretçi kabulü süreçlerini düzenlemek amacıyla hazırlanmıştır. Genelgeye göre, korunmaya ihtiyacı olan çocukların aileleri veya yakınlarıyla ilişkilerini sürdürebilmeleri için izinli olarak kuruluştan ayrılmalarına izin verilmesi önemlidir. Bu süreçte, çocuğun güvenliği ve esenliği ön planda tutularak sosyal incelemeler yapılması ve izin verilen ortamın uygun olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Çocukların izin dönüşlerinde psikososyal durumları gözlemlenmeli, aileyle geçirilen süre zarfında yaşanan olumlu veya olumsuz etkiler incelenmeli ve buna göre izin süreçleri yeniden değerlendirilmelidir.

Ziyaretçi kabulü süreci ise çocukların sosyal ilişkilerini sürdürebilmeleri açısından kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ziyaretçilerin kimlikleri doğrulanmalı, çocukla ilişkileri netleştirilmeli ve ziyaretin çocuğun iyilik haline katkı sağlayıp sağlamayacağı dikkatlice değerlendirilmelidir. Uygun görülmeyen kişilerin ziyaretine izin verilmemesi, çocuğun

korunması açısından önemli bir tedbir olarak belirtilmiştir. Bu bağlamda, ziyaretçi kabul prosedürlerinin titizlikle uygulanması önerilmektedir. Genelgeye göre, korunmaya ihtiyacı olan çocukların aileleri veya yakınlarıyla ilişkilerini sürdürebilmeleri için izinli olarak kuruluştan ayrılmasına izin verilmesi önemlidir. Ancak bu izin sürecinde sosyal inceleme yapılması ve izin dönüşü sonrasında çocuğun psikososyal durumunun değerlendirilmesi gerekmektedir. Kuruluştan kalan çocukların izinsiz olarak kuruluştan ayrılması durumunda, derhal kolluk kuvvetlerine bildirim yapılması ve çocuğun bulunması için gerekli çalışmanın başlatılması önem arz etmektedir. İzinsiz ayrılma sonrası çocuğun neden ayrıldığına dair mesleki değerlendirme yapılması ve bu durumun tekrarının önlenmesine yönelik tedbirlerin alınması gereklidir. Ziyaretçilerin kabulü sürecinde ise çocuğun yararı gözetilmeli, ziyaretçilerin kimlikleri ve çocukla ilişkileri doğrulanmalıdır. Uygun olmayan ziyaretçilerin kabul edilmemesi önerilmektedir.

2011/02 Sayılı "Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin Uygulanması Hakkında Genelge" ye göre de çocuk evlerinde kalan çocukların aileleriyle bağlarını korumaları ve sosyal ilişkilerini sürdürmeleri için ziyaretçi kabulü, izinler ve aile görüşmeleri düzenlenmiştir. Çocukların ailelerine izinli olarak gitmeleri teşvik edilmektedir ancak çocukların aileleriyle iletişimlerinin devam etmesi, psikososyal gelişimlerini desteklemek için kritik öneme sahip olsa da çocuğun yararına uygun olmayan durumlarda, sosyal inceleme raporları doğrultusunda ziyaret ve görüşmelere sınırlama getirilebilir. İzin dönüşlerinde çocukların psikososyal durumları değerlendirilerek aile ortamında yaşanan herhangi bir olumsuzluk tespit edilirse, gerekli müdahaleler yapılır. Aile ve ziyaretçi görüşmelerinde çocuğun güvenliği ve sağlığı ön planda tutularak çocuğun refahını olumsuz etkilemeyecek şekilde görüşmeler denetim ve gözetim altında gerçekleştirilir.

Çocuk evlerinde kalan bireylerin aileleriyle kurdukları ilişkiler, onların duygusal ve psikolojik gelişimleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Aile bağlarının korunması ve düzenli iletişim, çocukların sosyal becerilerinin güçlenmesinde ve yaşamlarına daha sağlıklı bir şekilde devam etmelerinde kritik bir rol oynar. Ancak, çocuk evlerinde kalan bireylerin aileleriyle ilişkilerinde sıklıkla kopukluklar yaşanmakta ve bu durum, çocukların gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, yapılan araştırmalar, çocukların aileleriyle iletişim düzeylerinin, bu iletişimin düzenli olup olmasının ve aile ziyaretlerinin çocukların duygusal durumlarına ve davranışlarına yansımalarını incelemektedir. Aşağıda bu konuda yapılan

araştırmalara dayalı veriler yer almakta ve çocukların aileleriyle olan ilişkilerinin önemi vurgulanmaktadır.

Davulcu ve Mert, (2019) Kocaeli ilinde çocuk evleri sitesinde kalan 55 çocukla yapmış olduğu çalışmada; çocukların yarısından fazlasından ailesi ile düzenli iletişim sağladıkları ve çocukların babalarının hayatta olmasına rağmen anneleriyle daha fazla görüştüklerini saptamışlardır. Yıldırım ve Işıkhani (2018)'in İzmir'de 33 çocuk evinde kalan 101 çocuk ile yapmış oldukları çalışmada ise; çocukların %51,1'inin anneleriyle ve %45,1'inin de babalarıyla görüşmedikleri saptanmıştır. Bu iki çalışmada oranların birbirine yakın oldukları görülmektedir.

3-12 yaş çocukların kaldığı çocuk yuvasında yapılan araştırmada; kuruluştaki ziyaretçisi olmayan ve ailesi ile görüşmeyen çocukların içe kapanması ve hırçın tavırlar sergilemesi, gece altını ıslatması, kıskançlık duygusunun artması gibi davranışlar gözlemlenmiştir. Bu davranış sorunlarının yaş, cinsiyet, kurum bakımına alınma sebebi ve kurum personelleriyle iletişim şekillerine göre değiştiği de anlaşılmıştır (Sarı, 1990; aktaran Başer, 2013).

Sonuç olarak çocuk evlerinde kalan bireylerin aileleriyle düzenli iletişim kurmalarının, onların psikolojik ve sosyal uyum süreçlerini desteklediği görülmektedir. Aile ziyaretlerinin sıklığının azalması ya da aile bağlarının zayıflaması, çocukların duygusal tepkilerinde olumsuz değişikliklere neden olabilmektedir. Araştırmalardan elde edilen bulgular, çocuk evlerinde sunulan hizmetlerin yalnızca fiziksel ihtiyaçları değil, aynı zamanda çocukların aileleriyle ilişkilerini güçlendirecek ve duygusal bağlarını koruyacak şekilde düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, aile bağlarının güçlendirilmesine yönelik sosyal politika ve uygulamaların yaygınlaştırılması, çocukların sağlıklı bir şekilde topluma kazandırılmasında önemli bir adım olacaktır.

Bu bulgular, çocuk evlerinde verilen bakım hizmetinin fiziksel ihtiyaçlara odaklanmasının yanında aile bağlarının korunması ve toplumsal uyumun desteklenmesi yönünde yapılandırılması gerektiğini de göstermektedir. Bu noktada çocukların hayata hazırlanma süreçlerinde çocuk evlerinin rolü önemli bir tamamlayıcı nitelik taşımaktadır.

2.6. Çocukların Hayata Hazırlanmasında Çocuk Evlerinin Rolü

Ailesinin çeşitli nedenlerle bakım ve diğer görevlerini yerine getirememesi nedeniyle aile sistemi dışında evinden ayrı kurum bakımında veya farklı bir yerde yaşayan çocuğun sosyalleşme ve hayata hazırlanırken edinmesi gereken toplumsal uyum süreci önemli bir darbe alır. Bu durumda çocuğun aile dışındaki sistemler içerisinde ilişkide bulunması ve sosyalleşmesi mümkün

olmaktadır. Çekirdek veya geniş ailesinde bakımını üstelenecek herhangi bir kimsesi olmayan çocuk korunmaya ihtiyaç duyan çocuk durumuna gelecektir. Bu durumda çocukların bakım ve diğer ihtiyaçlarını sağlamak üzere çocuk koruma sistemleri devreye girmektedir. Çocukların aile ortamına benzer ve orada edinebilecekleri yetişme ve gelişme özelliklerine uygun yapıda sistemler oluşturularak, onların hayata hazırlanmasında, sosyalleşmesinde ve toplumla sağlıklı ilişkiler kurması hedeflenmektedir. Bu noktada çocuk koruma sistemlerinden çocuk evleri bu amaca yönelik kurulan ve günden güne yaygınlaşan bir hizmet modelidir.

Bu çerçevede geliştirilen çocuk evleri modeli, şehirlerin sosyo-kültürel yapısı göz önünde bulundurularak oluşturulmuş bir bakım modelidir. Çocuk evleri, farklı mahallelerde konumlandırılan ve okul, hastane gibi temel kurumlara yakın olma koşulu taşıyan evlerden oluşmaktadır. Bu model, çocukların aidiyet duygusunu geliştirmelerini, aile ortamına benzer bir yapıda büyümelerini ve içinde yaşadıkları toplumun geleneksel değerleriyle iç içe bir şekilde yetişmelerini amaçlamaktadır (Nalbant, 2016). Çok sayıda çocuğun bir arada kaldığı büyük kurumlardan ziyade küçük gruplar halinde çocukların bir arada kaldığı aile ortamına benzer yapıya sahip kurumların, korunmaya ihtiyacı olan çocukların eğitim ve öğretiminde daha yararlı olduğu görüşü uzmanlar tarafından genel kabul gören bir görüştür. Bu tarz yapıların işleyişi daha organize olabilmekte, çocuklar geçek bir aile yapısında o ailenin bir üyesi gibi sorumluluk almakta, yaşları ve gelişimlerine uygun ev içi ve ev dışı görevleri yerine getirmekte, karşılıklı işbirliği, paylaşma, ve zorluklara karşı reaksiyon gösterme becerileri edinerek çocukların gelecek hayata hazırlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Oktay, 1989). Kurum bakımındaki hizmetin niteliği; kurum içi ilişkilerin ve sistemin düzgün bir şekilde yürütülmesine ve kurumun toplumsal çevre ile olan ilişkilerinin sağlıklı olmasına bağlıdır (Akyüz, 1991).

Çocuk evlerinde sınırlı sayıda çocuk olması, az sayıda personelin görev yapması ve sürekli değişmemesi çocukların bağlanma, güven, sevgi ve kişisel gelişimi açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Çünkü az sayıda çocukla ilgilenen personellerde çocuklara gerekli olan ilgiyi ve bakımı daha iyi sağlayarak yakından ilgilenme imkanları olacaktır. Ayrıca çocuk evleri, korunmaya ihtiyacı çocukların en çok maruz kaldığı damgalanma riskini büyük oradan ortadan kaldırmaktadır. Çünkü çocuklar bir mahalle içerisinde, komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerine sahip bir şekilde kendilerine ait bir evde yaşamlarını idame ettirmektedirler. Ayrıca burada kalan çocuklar arkadaşlarını evlerine davet edebilecek, eve ait aidiyet duygusu ve sorumluluk bilinci oluşarak gelecek yaşamlarında da tek başlarına kaldıklarında bir ev tutup yaşayabilecek güven

ve cesarete sahip olabileceklerdir düşüncesi hakimdir (Yazıcı, 2012). Çocuk evlerinde kalan çocuklarla yapılan ilgili çalışmalarda da bu durumu gösteren bulgulara rastlanmıştır.

IJzendoorn vd. (2008)'nin 19 farklı ülkede 3.888'den fazla çocuk üzerinde yapılan 75 araştırmanın meta analizini yaptıkları çalışmada; çocuk evlerinde ve toplu halde kalınan yetimhanelerde yaşayan çocukların entelektüel gelişimini ve IQ seviyelerini, koruyucu aileleriyle birlikte yaşayan çocuklarla karşılaştırmışlardır. Araştırmalar, ebeveynlerini kaybetmiş veya ailelerinden ayrılmış çocukların topluca yaşadığı büyük ve kurumsal yapılar olan yetimhanelerde yaşayan çocukların, çocuk evlerinde yaşayan çocuklara göre daha düşük IQ seviyelerine ve dil gelişiminde gecikmelere sahip olduğunu göstermektedir. Çocuk evleri, bireysel ilgi ve destek noktasında daha nitelikli bir yapıya sahip olup çocukların gelişimsel ihtiyaçlarına da yetimhanelere göre daha iyi yanıt verebilmektedir. Bu tür ortamlarda, çocukların sosyal ve duygusal becerilerinin gelişimi desteklenmekte ve daha sağlıklı bir gelişim süreci teşvik edilmektedir. Koruyucu aile ya da kök ailesi yanında kalan çocukların ise çocuk evlerinde kalan çocuklara göre hem bilişsel hem de duygusal açıdan daha olumlu seviyeye sahiptirler (Van IJzendoorn vd., 2008).

Ukrayna, Yunanistan ve Latin Amerika'daki kurumlara kadar geniş bir alandaki kurum bakımında bulunan çocuklara yönelik hem meta-analizlerden hem de özgün saha araştırmalarından elde edilen veriler doğrultusunda yapılan araştırmada; kurum bakımın yanı sıra daha aile odaklı bakım modellerinin önemi ele alınmaktadır. Özellikle küçük gruplar halinde ev tipi kurum bakım modellerinin toplu halde kalınan büyük kurumlara göre daha olumlu etkiler oluşturacağı vurgulanmaktadır (Van IJzendoorn vd., 2011). Bu model Türkiye'de uygulanan çocuk evleri hizmet modeline benzer bir yapı sunmakta ve bu tarz modellerin çocukların gelişimini destekleme noktasında daha yüksek potansiyele sahip olduğunu göstermektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2012 yılında yapmış olduğu değerlendirmede; korunmaya ihtiyacı olan çocukların kurum bakımının olumsuz yönlerinden etkilenmesinin önüne geçilmesinde çocuk evlerinin iyi bir alternatif hizmet olduğu ve uygulama alanından da olumlu geribildirimler alındığı belirtilmektedir. Kurum bakımından çocuk evlerine nakli gerçekleşen çocukların; akademik başarılarının, sosyal ilişkilerinin, topluma uyum kapasitelerinin, kişisel beceri ve özgüvenlerinin, iş yapabilme ve sorumluluk alma özelliklerinin arttığı ve olumsuz bazı özelliklerinde de azalma olduğu belirtilmektedir (Başer, 2013; Yıldırım ve Işıksan, 2018).

Yaşar ve Dağdelen (2013)'in 2 yetiştirme yurdu ve 21 çocuk evinde koruma ve bakım altında bulunan 70 çocukla yapmış oldukları çalışmada; çocuk evlerinde kalan gençlerin yetiştirme

yurdunda kalanlara göre daha mutlu hissettiklerini, sosyal ilişkilerinin daha iyi olduğunu, daha az kaygı ve uyku sorunu yaşadıklarını, ayrıca evde kalan gençlerin sorun çözme becerilerinin daha gelişmiş olduklarını tespit ettikleri görülmüştür. Bu tespit çocuk evlerinin, gençleri hayata hazırlamada ve zorluklara karşı güçlü kalabilmelerinde daha etkili ve gelişimlerini daha fazla destekleyen bir uygulama olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak çocuk evleri hizmet modeli korunmaya ihtiyacı olan çocukların gelişimlerini desteklemek, özgüvenlerini artırmak ve onları topluma hazırlamak için etkili bir model olarak değerlendirilmektedir. Çocukların akademik, sosyal ve kişisel becerilerini geliştirmede önemli bir rol üstlenen bu model, hem ulusal hem de uluslararası araştırmalarla desteklenmektedir. Çocuk evlerinde sağlanan bireysel ilgi, aile sıcaklığı ve sosyal çevreyle kurulan bağlar, çocukların hayata daha güçlü adımlarla hazırlanmalarına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, çocuk evleri modelinin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi, çocuk refahını artırma konusunda önemli bir adım olacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin aile ilişkilerinin incelenmesi amacıyla planlanan araştırmanın bu bölümünde, “Araştırmanın Yöntemi” başlığı altında “Çalışma Grubu”, “Veri Toplama Araçları ve Süreçleri”, “Verilerin Analizi”, “Geçerlik ve Güvenirlik”, “Araştırma Etiği” alt başlıklarına yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma yöntemi çalışılacak konuya ve probleme göre seçilmelidir. Bu yöntem bize hizmet etmeli ve araştırma problemimizin çözümünde bize yol göstermelidir. Araştırma yöntemlerinden nitel araştırma, içerisinde çok zengin ve geniş bir alan barındırır. Bu alanda objektif gerçeklikler yine objektif incelemelerle gerçekleşir (Silverman, 2021). Nitel araştırmanın herkes tarafından onaylanan ve kabul gören bir tanımının yapılması zor olmakla beraber birçok yazar da böyle bir tanımlama yapmaktan kaçınmaktadır. Bunun nedeni ise, nitel araştırmanın sosyal bilimlerde bir şemsiye kavram olarak kullanılmasında ve şemsiye altında farklı disiplinlerle yakın ilişkide olan birçok kavramın bulunmasından kaynaklanmaktadır. Antropoloji, betimsel araştırma, etnografya, kuram geliştirme, olgubilim ve eylem araştırması bu şemsiye altındaki kavramlardan sadece birkaç tanesidir. Sayılan bu kavramlar analiz teknikleri ve oluşturulan araştırma deseni açısından birbirlerine benzer yapıya sahip olduklarından “nitel araştırma” bu kavramları içinde barındıran genel bir tanımlama olarak kabul edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Creswell (2018)’de nitel araştırmaya ilişkin net bir şekilde ifade edilebilecek bir tanımlamanın özellikle nitel araştırmaya giriş kitaplarında bile kolaylıkla yer almadığını belirtmektedir. Creswell (2018)’in nitel araştırmaya ilişkin önerdiği tanımda: nitel araştırma, varsayımlarla ve bireyler ya da grupların insani ya da toplumsal sorunlara yükledikleri anlamlara değinen ve araştırma probleminin incelenmesine dayanan yorumlayıcı/kuramsal yapıların kullanılması ile başlar. Bu problemi araştırmak için de araştırmada kullanılacak veri kaynaklarına hem tümevarımla hem tündengelimle yaklaşarak örüntüler ve temalar oluşturarak elde edilen verilerin analizini içeren nitel bir yaklaşım kullanırlar.

Nitel araştırmaların temel özellikleri olarak; araştırmanın katılımcıların doğal ortamında ya da sorunu deneyimledikleri yerde toplanması, araştırmacıların çalışmada anahtar bir rol alması, çoklu veri kaynağının kullanılması, araştırmanın katılımcıların yükledikleri anlam üzerinde oluşması, araştırmanın çalışma grubu, veri toplama şekilleri ve soruları gibi konularda zamanla değişebilen esnek bir tasarım yapısına sahip olması ve çalışılan konunun karmaşık olsa da bütüncül bir şekilde açıklanması gösterilebilir (Creswell ve Creswell, 2021).

Nitel araştırma yapan araştırmacılar, araştırmak istediği soruya veya merak ettiği olguya yönelik stratejisini belirlerken, buna yönelik plan yaparken ve karşılaşacağı zorlukların üstesinden gelebilmek için araştırmaya başlamadan önce bazı kararlar alması gerekmektedir. Alınan bu kararlar ve yol haritası araştırmanın desenini ifade eder (Tekindal ve Arsu, 2020). Çocukluk çağında çocuk evleri hizmet modelinde kurum bakımı geçmişi olan yetişkin bireylerin kurum bakım tecrübelerinin ve ilişki dinamiklerinin sistem yaklaşımı bağlamında ele alınacağı bu araştırma, problemin çözümünde en uygun yol olduğu düşünülen nitel araştırma şeklinde ve nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji deseninde tasarlanmıştır. Araştırmanın fenomenolojik desen ile tasarlanmasının nedeni; kurum bakımı geçmişi olan bireylerin yaşamlarının, çok yönlü bir bakışı ve bütüncül bir ele alışı gerektirmesi ve araştırılan olayın çeşitli yönlerinin derinlemesine incelenerek bu bireylerin çocuk evlerinde kaldıkları süreç ile bağımsız yaşam becerilerine ve şimdiki ilişki dinamiklerine yönelik deneyimlerini keşfedebilmek ve aile ile sosyal çevrelerine yüklemiş oldukları anlamları betimleyerek araştırma probleminin açıklanmasına yardımcı olmasıdır.

Araştırmanın faydalanacağı olgubilim (fenomenoloji) deseni günlük yaşantımızda çeşitli şekillerde karşılaştığımız, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa ve bilgiye sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Bu olgular hayatımızda deneyim, olay, yönelim ve kavram gibi şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Bu karşılaşma bizde bir tanışıklık oluştursa da olguları tam olarak anladığımız anlamına gelmez. Bize tamamen yabancı olmayan ve anlamını da tam olarak kavrayamadığımız olguları ve deneyimlerin özünü araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma çerçevesi sunar (Van Manen, 2017; Wilson, 2015; A. Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Fenomenoloji aynı zamanda, bireylerin öznel bakış açısından hareketle olayları, durumları ve tecrübelerini analiz etmeye çalışarak nasıl algıladıklarını anlamaya çalışır (Moustakas, 1994; Van Manen, 2016). Algılanan olgunun özünün ne olduğunu derinlemesine inceler. Araştırılacak bir kavrama veya fenomene vurgu yapılarak bu fenomeni yaşayanlarla derinlemesine görüşülerek fenomeni anlamak ve bu deneyimi keşfetmek amaçlanır (Bal, 2016; Creswell, 2018; Van Manen, 2007, 2023).

Wilson (2015), fenomenolojik araştırma sürecinin yedi temel basamaktan oluştuğunu ifade etmektedir. Bu araştırmada da fenomenolojik yöntemin bu aşamaları göz önünde bulundurularak veri toplama ve analiz süreci yürütülmüştür. Bu aşamalar ve çalışma açısından değerlendirme şu şekildedir:

1. Anlamanın Genel Çerçevesi: Fenomenolojik araştırmada, bireylerin dünyayı anlamlı bir şekilde deneyimleme eğiliminde olduğu kabul edilir. Bu doğrultuda, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin kurum bakım sürecine ilişkin deneyimleri incelenmiştir.
2. Kişi ve Dünya İlişkisi: Araştırmacının kendi önyargılarından arınarak katılımcıların deneyimlerini doğrudan anlaması gereklidir. Bu nedenle, araştırmacı görüşmeler sürecinde kendi varsayımlarını askıya alarak katılımcıların perspektifinden bakmaya özen gösterir. Yapılan bu çalışmada da bu bakış açısına özen gösterilmiştir.
3. Yaşantı Sürekliliği: Fenomenolojik araştırmada, bireylerin yaşantıları yalnızca bilişsel düzeyde değil, duygusal ve bedensel düzeyde de değerlendirilmelidir. Bu çalışmada da katılımcıların çocuk evlerinde geçirdikleri süre boyunca geliştirdikleri farkındalık ve bu süreçte edindikleri deneyimler, fenomenolojik yaklaşımla ele alınmıştır.
4. Fenomenolojinin Faydaları: Fenomenoloji, bireylerin deneyimlerine odaklanarak onların dünyalarını daha iyi anlamayı sağlar. Çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin kurum bakım sürecine dair algılarının keşfedilmesi, onların psikososyal gelişimlerine ve mevcut ilişki dinamiklerine dair derinlemesine bir anlayış geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.
5. Fenomenolojik Veri Toplama Süreci: Fenomenolojik araştırmalar, bireylerin yaşantılarının detaylarını anlamak için genellikle derinlemesine görüşmeler ile yürütölmektedir. Bu çalışmada da çocuk evlerinde yetişmiş bireylerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler temel veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.
6. Fenomenolojik Verilerin Analizi: Wilson (2015), fenomenolojik araştırmada katılımcı anlatılarının detaylı bir şekilde incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, araştırmada refleksif tematik analiz yöntemi kullanılarak çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin kurum bakım süreçleri ve ilişki dinamikleri belirlenmiştir.
7. Fenomenolojinin Sınırları: Wilson (2015), fenomenolojinin genelleştirilebilir sonuçlar ortaya çıkarmadığını ancak bireylerin öznel deneyimlerini anlamada güçlü bir araç olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle araştırma bulguları yorumlanırken bireylerin deneyimlerinin bağlamsal yapısı göz önünde bulundurulmuş ve genel geçer yargılardan kaçınılmıştır.

Van Manen (2023)'e göre fenomenolojinin temel ilkeleri arasında; yaşantının özüne ulaşma, öznellik ve katılımcı perspektifine dayalı bir yaklaşım, fenomenolojik redüksiyon ve deneyimin anlamlandırılması bulunmaktadır. Yaşantının özüne ulaşma ilkesi ile, bireylerin deneyimlerinin yüzeysel anlatımlardan ziyade, onların duygu ve düşünceleri çerçevesinde ele alınmasını gerektiği vurgulanır. Öznellik ve katılımcı perspektifi, bireylerin kendi yaşantılarını doğrudan

açıklamalarına olanak tanırken, fenomenolojik redüksiyon ise araştırmacının kendi önyargılarından uzak bir şekilde, olguların katılımcıların bakış açısından değerlendirmesi gerektiğini vurgular (Husserl, 1970; Moustakas, 1994). Deneyimin anlamlandırılması ile de bireyin yaşadığı olayların yalnızca betimlenmesiyle sınırlı kalmayıp, bu olayların bireyin sosyal kimliği, aidiyet duygusu ve ilişki dinamikleri üzerindeki etkilerini analiz etmeye yönelik bir süreç işaret edilir (Van Manen, 2023).

Bu aşamalar ve ilkeler doğrultusunda, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin kurum bakım sürecindeki deneyimlerine ilişkin, derinlemesine görüşmeler aracılığıyla zengin ve ayrıntılı veriler elde edilerek analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, bireylerin kurum bakım tecrübelerinin nasıl şekillendiğini ve bu tecrübelerin onların sosyal ilişkileri üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu araştırmada olasılıksız örneklem türlerinden olan amaçlı örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örneklemede araştırma problemine cevap bulabilmek amacıyla en iyi ve kapsamlı bilginin nereden ve kimlerden alınabileceği tespit edilerek bilgilerin elde edilmesi sağlanır (Tekindal, 2021). Bu tür örneklemleri, araştırmaların sonuçlarının evrene genellemesinin önemli olmadığı durumlarda kullanmak yararlı olabilir. Bu tür örneklemlerde çalışılan gruptan her birimin örnekleme seçilme şansının olasılığı bilinmemekle beraber örneklemin evreni temsil gücü hakkında da bir yargıda bulunulamaz (Balcı, 2013). Araştırmanın örneklem seçiminde de "amaçlı örnekleme" türü olan "kartopu örnekleme" tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örneklem yönteminde katılımcılar çalışma grubundan rastgele değil belirli özelliklerinden dolayı ya da araştırmacının kendi kararına ya da sağduyusuna göre seçilirler. Amaçlı örneklem yönteminde araştırmacının, örneğin seçileceği evren hakkında kapsamlı bir tecrübe ve bilgiye sahip olması beklenir.

Nitel araştırmanın veri toplama araçlarından olan görüşme tekniği; görüşülen kişilerin konu bağlamında bakış açılarını ve deneyimlerini ortaya çıkarmak, araştırılan probleme dönük anlam dünyalarını, duygu ve düşüncelerini anlayarak daha derin bilgi edinmek amacı taşımaktadır (Kuş, 2009). Derinlemesine görüşme ile görüşülen kişilerin olayları algılama şekilleri, eşyaya ve olaylara yükledikleri anlamları, meşrulaştırmak veya yok saymak için kullandıkları yöntemler hakkında da araştırmacıya bilgi verir (Bal, 2016).

Çocuk evleri hizmet modelinde kurum bakımı geçmişi olan bireylerin yaşam döngüleri ile ilgili derinlemesine bilgi edinebilmek, çocuk evlerinin kişinin yaşamına etkisini araştırabilmek ve ilişki dinamikleri arasındaki ilişkiyi keşfedebilmek için de en iyi yöntemin derinlemesine

görüşme olduğu düşünülerek 26 birey ile yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak veriler toplanmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme forumunda, önceden görüşme formu hazırlanmış olsa bile gelişen durumlara göre soruların yerinin değiştirilebilmesi ve alınan cevaplara göre derinleştirmeyi sağlayan “sonda sorular” ın kullanılabilesi araştırmacıya duruma göre uygun davranma olanağı sağlamaktadır (Bal, 2016). Bu sorular araştırmacıya daha fazla bilgi toplanmasına ve katılımcının fikirlerinin açıkça ifade edilmesine ve kısa sürmesinden endişe edilen görüşme süresinin uzatılmasına katkı sağlar (Creswell ve Creswell, 2021). Bu noktada hazırlanmış olan görüşme formunda yer alan bazı soruların altında sonda sorulara da yer verilerek daha derinlemesine bilgi toplama olanağı sağlanmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubu; araştırmada ulaşılabilen ve ulaşılması hedeflenen grubu ifade eder. Araştırmacının ya doğrudan gözlemleyerek ya da ortak özelliklere sahip olup çalışılmak isten grup içerisinde seçilmiş örnek bir küme üzerinde görüş bildirebileceği gruba çalışma grubu denir. Araştırmalarda amaç çok veri toplamak değil, araştırılmak istenen konuya dönük sağlam, geçerli ve güvenilir veriler elde etmektedir. İyi belirlenmiş bir örneklem üzerinde yapılan çalışma hem iyi sonuçlar verecektir hem de araştırmacıya maliyet, kontrol edebilme ve etik zorunluluklar noktasında kolaylık sağlayacaktır (Karasar, 2018). Olgubilim araştırmalarında çalışma grubunu, araştırma probleminin odaklandığı olguyu deneyimleyen ve bu olguyu dışa yansıtabilecek bireyler ya da gruplar oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırmanın evrenini; çocukluk döneminde çocuk evleri hizmet modelinde kurum bakımı hizmetinden yararlanmış ve kurum bakımı yaşamını deneyimlemiş tüm bireyler oluşturmaktadır. Kurum bakım hizmetlerinin tarihsel süreci düşünüldüğünde, çocuk evleri modelinin Türkiye çapında uygulanıyor olması bu evrenin büyüklüğünü ve evren içinden belirlenecek olan bir örneklemin kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir. Olasılıklı olmayan örneklem türlerinden amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak Kartopu Örnekleme tekniği ile ulaşılan araştırmanın çalışma grubunu, çocukluk döneminde çocuk evleri hizmet modelinde kurum bakımı geçmiş olan, YADER ve Hayat Sende Derneği ile yine araştırmacının kendi sosyal ve iş çevresi içerisinde olup ulaşılan gönüllüler ve bu gönüllerin yönlendirmesi ile ulaşılabilecek araştırmanın örneklemine giren kişiler oluşturmaktadır.

Olasılıklı olmayan örneklemede, verilerin örnekleme girme olasılığı aynı değildir ya da bu olasılık bilinmez. Bu nedenle elde edilen sonuçlar evrene genellemez. Bu örneklemede üzerine çalışılacak veriler veya örneklem birimleri bireylerden oluşuyorsa bu bireyler “gönüllü bireyler” olmak durumundadır ve çalışma sonuçları da sadece gönüllü bireylere genellenmektedir. Olasılıklı olmayan örneklemlerden amaçlı örnekleme, belirli ortak özelliklere sahip, sınırları belli olan, ulaşılması nispeten güç olan bireyler üzerinde yapılan örnekleme tekniğidir. Amaçlı örnekleme tekniğinin bir türü olan kartopu örnekleme ise, ulaşılabilir ilk araştırma grubu ve bireyler bulunduktan sonra bu grup veya bireyler aracılığıyla yeni denekler bulmaya dayanan örnekleme türüdür (Berg ve Lune, 2015; Erkuş, 2017).

Araştırma 26 kişi ile yapılmış olsa da literatürde nitel çalışmalar için katılımcı sayıları ile ilgili olarak farklı görüşler bulunmaktadır. Araştırılan probleme ve fenomene bağlı olarak katılımcılardan elde edilen bilgilerin doyuma ulaştığına kanaat varılana dek görüşmelerin devam etmesine yönelik eğilim vardır. Katılımcıların sayısında taban ve tavan limit belirlenmemekle birlikte görüşmelerden elde edilen verilerin kendini tekrar etmesi halinde görüşmeler bitirilebilecektir (Tekindal ve Arsu, 2020).

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Türkiye’nin farklı illerinde ikamet eden ve çocuk evleri hizmet modeli kapsamında kurum bakımında kalmış toplam 26 birey oluşturmaktadır. Tamamı çocuk evlerinde en az 2 yıl yaşamış, orayı deneyimleyerek reşit olmuş ve kurum bakımından ayrılmış bireylerden oluşmaktadır. Çalışma grubunun 10’u kadın (K1–K10), 16’sı ise erkektir (E1–E16). Katılımcıların koruma altına alınma gerekçeleri arasında ebeveyn kaybı, ebeveyn ayrılığı, ihmal ve istismar gibi nedenler yer almakta; koruma altına alınma yaşları ve çocuk evlerinde kalış süreleri bireysel olarak değişkenlik göstermektedir. Katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş, araştırma süreci etik ilkelere uygun biçimde yürütülmüştür. Kodlama işlemi, yalnızca cinsiyet ve sistematik sıralamaya dayalı olarak yapılmıştır. Kadın katılımcılar "K", erkek katılımcılar ise "E" harfi ile ve her biri için sıralı bir numara ile tanımlanmıştır.

Katılımcıların temel demografik bilgilerine ilişkin özet tablo aşağıda sunulmaktadır:

Tablo 3.1. Katılımcılara ait tanıtıcı bilgiler

Kod	Yaşadığı Şehir	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Anne ve Baba Hayatta mı?	Koruma Altına Alınma Yaşı	Koruma Altında Kalınan Toplam Süre	Çocuk Evlerinde Kalınan Toplam Süre
E1	Ankara	Erkek	20	Lise	İkisi de hayatta	12	6 yıl	3 yıl
E2	Van	Erkek	19	Lisans Öğrencisi	İkisi de vefat	11	7 yıl	5 yıl
E3	Kocaeli	Erkek	23	Lisans	Anne sağ Baba vefat	14	8 yıl	4 yıl
E4	Bursa	Erkek	25	Ortaokul	Anne sağ Baba vefat	6	12 yıl	12 yıl
E5	Edirne	Erkek	27	Ön Lisans	Anne vefat Baba sağ	2	16 yıl	3 yıl
E6	Bolu	Erkek	25	Lisans	Anne sağ Baba vefat	15	3 yıl	3 yıl
E7	Bursa	Erkek	24	Lise	İkisi de hayatta	10	8 yıl	4 yıl
E8	Aydın	Erkek	22	Lise	İkisi de hayatta	10	8 yıl	7 yıl
E9	İzmir	Erkek	19	Ortaokul	İkisi de hayatta	15	3 yıl	3 yıl
E10	Bursa	Erkek	25	Lise	Anne vefat Baba sağ	12	6 yıl	3 yıl
E11	Edirne	Erkek	20	Ön Lisans	İkisi de hayatta	8	10 yıl	10 yıl
E12	İstanbul	Erkek	27	Ön Lisans	İkisi de hayatta	6	14 yıl	5 yıl
E13	İzmir	Erkek	23	Yüksek Lisans	İkisi de hayatta	10	12 yıl	4 yıl
E14	Edirne	Erkek	21	Ön Lisans	İkisi de hayatta	10	10 yıl	8 yıl
E15	Balıkesir	Erkek	24	Lise	İkisi de hayatta	10	9 yıl	3 yıl
E16	Bursa	Erkek	29	Ön Lisans	Anne vefat Baba sağ	12	7 yıl	3 yıl
K1	Adana	Kadın	23	Lisans Öğrencisi	İkisi de hayatta	15	8 yıl	2 yıl
K2	Ağrı	Kadın	24	Lisans	İkisi de vefat	15	7 yıl	3 yıl
K3	Bilecik	Kadın	23	Lisans	İkisi de hayatta	6	16 yıl	5 yıl
K4	Erzincan	Kadın	23	Lisans	İkisi de hayatta	11	9 yıl	3 yıl
K5	İstanbul	Kadın	18	Lisans Öğrencisi	İkisi de hayatta	10	8 yıl	7 yıl
K6	Aksaray	Kadın	21	Lise	İkisi de hayatta	9	10 yıl	10 yıl
K7	Hatay	Kadın	22	Lise	Anne vefat Baba sağ	13	7 yıl	4 yıl
K8	Manisa	Kadın	19	Lise	Anne sağ Baba vefat	14	5 yıl	4 yıl
K9	Edirne	Kadın	21	Lise	İkisi de hayatta	10	9 yıl	9 yıl
K10	Edirne	Kadın	25	Lisans	Anne vefat Baba sağ	1	20 yıl	3 yıl

Bu tabloda; katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, koruma altına alınma yaşı ve çocuk evlerinde geçirdikleri süre gibi temel demografik bilgilerine yer verilmiştir. Bu veriler, araştırmanın amacı doğrultusunda katılımcıların yaşam deneyimlerini anlamlandırmaya katkı sunmakta ve geçmiş yaşantılarının sonrasındaki ilişki dinamiklerine etkisini değerlendirmek açısından önem arz etmektedir. Katılımcılar yalnızca cinsiyet ve sıralamaya dayalı olarak kodlanmış, kimlik belirlemeyi mümkün kılabilecek tüm kişisel bilgiler dışarıda bırakılmıştır. Tablo; araştırma etiği ilkeleri doğrultusunda gizlilik, mahremiyet ve gönüllülük esaslarına uygun şekilde oluşturulmuştur.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Süreçleri

Nitel araştırmalarda genellikle üç tür veri toplama yöntemi vardır. Bunlar: görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesidir. Bu genel veri toplama kategorileri kendi içerisinde de kullanılan aracın özelliğine göre alt kategorilere ayrılmaktadır (Yıldırım, 1999). Olgubilim araştırmalarında ise en çok kullanılan veri toplama aracı görüşmedir. Odaklanılan olgulara ilişkin yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmak için yapılan görüşmeler araştırmacılara etkileşim, esneklik ve derinlemesine inceleme özelliği sunar. Yaşantıların derinlemesine incelenmesi için araştırmacı görüşülen birey ya da bireylerle yoğun etkileşime girerek genellikle uzun süren görüşmeler gerçekleştirilir (Van Manen, 2017; A. Yıldırım ve Şimşek, 2016). Nitel araştırmalarda temel veri toplama araçlarından olan görüşme, insanların gerçekliği inşa edişlerine, gerçekliğe ilişkin algılarına, buna yükledikleri anlamlara ve bunu tanımlamalarına olanak sağlayan en güçlü yöntemlerdendir (Berg ve Lune, 2015; Karasar, 2018; Punch, 2011).

Bu araştırmada da veri toplama aracı olarak, çocukluk çağında çocuk evleri hizmet modelinde kurum bakımı geçmişi olan bireylerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemek üzere hazırlanan Kişisel Bilgi Formu Tablosu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, bireyin serbest tepki vermesine ve özellikle ne tür tepkilerin alınacağını görüşme öncesinde öngörülemediği durumlarda araştırmacıya fayda sağlar (Erkuş, 2017). Araştırmacı tarafından çalışmanın amacıyla ilgili tüm sorular listelenir. Açık uçlu şekilde hazırlanmış ve birbirleri arasında anlam ve akış bütünlüğü olan sorular sorulur. Bu tür görüşmelerde ek sorular sorularak konu hakkında derinlemesine bilgi edinilebilir. Görüşme esnasında görüşülen kişinin tavır, tutum, mimik ve diğer davranışları da gözlemlenerek araştırmanın amacına uygun anlamlar çıkarılmasına katkı sağlar. Bu faydalarıyla beraber görüşmenin zaman alması, araştırmanın güvenilirliği sorunu, görüşmede tarafların ön yargılı olabilmesi ve manipüle edilebilmesi gibi durumlar da görüşmenin dezavantajlı yönleridir

(Tekindal, 2021). Araştırmacı, görüşme sürecinde katılımcıların beden dili, ses tonu, duygu geçişleri ve anlatım biçimlerine ilişkin gözlemlerini kayıt altına almış ve bu gözlemler temaların çözümlemesinde destekleyici bir nitelikte kullanılmıştır. Bu gözlemler, katılımcı ifadelerini güçlendirmek ve deneyimlerin duygusal bağlamını görünür kılmak amacıyla “*Araştırmacı Gözlemi*” başlığıyla ilgili kodların altında sunulmuştur. Bu gözlemler, katılımcı anlatılarının hangi duygu tonuyla ifade edildiğini, anlatımın hangi noktalarda güçlendiğini veya zorlaştığını ve deneyimin katılımcı açısından taşıdığı anlamı destekleyici bir çerçevede görünür kılmayı amaçlamaktadır. Böylece bulgular bölümü, katılımcıların deneyimlerini hem sözlü hem de gözlemsel bağlamda bütüncül biçimde sunmakta olup, temaların arka planında yer alan duygusal yönü daha açık şekilde ortaya koymaktadır.

Katılımcıların araştırmaya ilişkin bilgilendirilecekleri onam formu hazırlanmış ve görüşmelerden önce bu form katılımcılara imzalatılmıştır. Çalışmanın verileri Kasım 2024 – Mart 2025 tarihleri arasında toplanmıştır. Ayrıca araştırmanın tüm ihtiyaç ve giderleri araştırmacı tarafından karşılanmıştır.

Araştırmacının konumu ve refleksivite; Araştırmacı, çocuk koruma alanında uzun yıllar sosyal çalışmacı olarak görev yapmış, kurum bakımında bulunan çocuklar ve bu kurumlarda çalışan meslek elemanlarıyla doğrudan etkileşimde bulunmuştur. Bu mesleki deneyim, araştırmacıya çocuk evleri hizmet modelinin yapısını, işleyişini ve bu sistem içinde yer alan çocukların yaşam süreçlerini yakından anlama olanağı sağlamıştır. Söz konusu tecrübeler, araştırma sürecinde katılımcılarla güven temelli bir iletişim kurulması açısından katkı sağlamıştır.

Katılımcılara ulaşım, araştırmacının sosyal çevresinde yer alan meslek elemanları, sivil toplum kuruluşları ve kurum bakımında yetişmiş bireyler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu durum, araştırmacının hem alandan bir meslek elemanı hem de akademik bir gözlemci olarak konumlanmasına imkân tanımıştır. Bu ikili konum, verilerin anlamlandırılmasında derinlik kazandırmıştır. Araştırmacı, geçmiş deneyiminin veri toplama ve yorumlama süreçlerini etkileyebileceği bilinciyle de refleksif bir yaklaşım benimsemiştir. Görüşme sürecinde, soruların yönlendirilme biçiminde veya verinin yorumlanmasında kişisel deneyimlerin etkisini en aza indirmek için refleksif notlar tutulmuştur. Böylece, mesleki bilgi ve saha deneyiminin araştırma sürecine sağladığı avantajlar korunurken, olası önyargıların etkisi sınırlandırılmıştır.

Sonuç olarak, araştırmacının hem mesleki deneyimi verilerin derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Ancak bu avantajın nesnelliği zedelememesi için refleksivite araştırmanın her aşamasında temel bir ilke olarak benimsenmiştir. Bu çift yönlü konumlanma, araştırmanın hem

bağlamsal geçerliliğini hem de yorumlama derinliğini güçlendiren önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

3.4. Verilerin Analizi

Olgubilim araştırmalarında veri analizi ile, yaşantıları ve anlamlarını ortaya çıkarmak amaçlanır. Bu amaçla yapılan refleksif tematik analizde de araştırmadan elde edilen verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak amaçlanır. Veriler kavramsallaştırılarak araştırılan olguyu tanımlayacak temalar ortaya çıkarılır ve sık sık doğrudan alıntılar yapılarak elde edilen sonuçlar betimsel bir anlatım ile aktarılır. Ortaya çıkan bulgular, temalar ve örüntüler aracılığıyla açıklanır ve araştırmacı tarafından yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Verilerin analizi sürecinde bir yazılım programı kodları ve temaları saklama, analiz etme, raporlama ve görselleştirmeye yardımcı olmaktadır.

Araştırma kapsamında Kasım 2024 – Mart 2025 tarihleri arasında çocuk evlerinde yetişmiş toplam 26 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmış, görüşmelerin toplam süresi yaklaşık 1590 dakika olup, elde edilen ses kayıtlarının deşifresi sonucunda 562 sayfadan ve yaklaşık 196.000 kelimeden oluşan bir metin elde edilmiştir. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler birçok defa okunmuştur. Verilerin MAXQDA 2024 programı aracılığıyla düzenlenmesi yapılarak refleksif tematik analiz yöntemi neticesinde katılımcı deneyimlerini ve ilişki dinamiklerini yansıtan 4 ana tema ve bu temalara bağlı 13 alt tema ortaya çıkmıştır. Bu temalar altında toplam 70 kod belirlenmiş ve görüşme metinleri üzerinde 1320 kodlama yapılmıştır. Bu kodlar, ana temalar altında alt temalara göre düzenlenmiş, katılımcıların doğrudan ifadeleriyle desteklenmiş ve analitik yorumlarla bütünleştirilmiştir.

Bu araştırmada refleksif tematik analiz yönteminin tercih edilmesinin temel nedeni; çalışmanın fenomenolojik desene sahip olması ve katılımcıların deneyimlerinin yalnızca betimlenmesi değil aynı zamanda bu deneyimlerin bireyler üzerindeki duygusal ve ilişkisel anlamlarının ortaya çıkarılmasının hedeflenmesidir. Bu doğrultuda Braun ve Clarke (2006)'ın geliştirdiği refleksif tematik analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Yazarlar refleksif tematik analiz yönteminin erişilebilir, esnek ve teorik olarak farklı epistemolojik yaklaşımlarla uyumlu bir çerçeve sunduğunu belirtmektedir. Bu yönüyle refleksif tematik analiz, araştırmanın fenomenoloji deseniyle örtüşen bir analiz aracı olarak tercih edilmiştir. Ayrıca Braun ve Clarke (2006) refleksif tematik analizin temaların tanımlanması neticesinde bu temaların veri içindeki yerini, anlam katmanlarını ve bağlamsal yapılarını anlamaya yönelik bir süreç olduğunu vurgulamaktadır.

Braun ve Clarke (2006)'ın geliştirdiği refleksif tematik analiz yaklaşımı altı aşamadan oluşmaktadır:

- 1- Veriye aşinalık kazanma
- 2- Kod kategorileri oluşturma
- 3- Temaların üretilmesi
- 4- Temaların gözden geçirilmesi
- 5- Temaların tanımlanması ve adlandırılması
- 6- Temaları temsil eden örneklerin belirlenmesidir.

Bu aşamalara göre veri analiz süreci öncelikle araştırmacının veriye aşinalık kazanmasıyla başlamaktadır. Bu aşamada görüşme kayıtlarının yazıya dökülmesi ve verilerin birden fazla kez okunarak içerikle ilgili derinlemesine bir bağ kurulması sağlanır. Daha sonra dikkat çeken içerikler sistematik bir şekilde kodlanmış ve bu kodlar belli kategoriler altında toplanır. Kodlama süreci tamamlandıktan sonra benzer nitelikteki kodlar bir araya getirilerek potansiyel temalar oluşturulur ve her temanın kapsadığı anlam bütünlüğü göz önünde bulundurularak ilgili veriler temalara uygun şekilde düzenlenir. Temaların oluşturulmasından sonra hem kodlarla hem de genel içerikle olan uyumları değerlendirilerek temalar gözden geçirilir. Bir sonraki aşamada da her bir temanın temel anlamı tanımlanır ve adlandırılır. Son olarak da her temayı en iyi şekilde yansıtan, temanın içeriğini gösteren ve araştırma sorularıyla doğrudan ilişkili olan örneklere yer verilir (Braun & Clarke, 2006; Clarke & Braun, 2013; Scharp & Sanders, 2019).

Bu bağlamda araştırmada kullanılan refleksif tematik analiz yöntemi; veriden türeyen anlamlı temaların sistematik biçimde tanımlanmasına ve bu temaların katılımcı deneyimleriyle ilişkilendirilerek anlam dünyalarının yapılandırılmasına imkân tanımıştır (Clarke ve Braun, 2017).

Bu aşamalar doğrultusunda gerçekteştirilen analiz süreci şu şekilde gerçekteşmiştir. Araştırmada refleksif tematik analiz süreci, Braun ve Clarke (2006)'ın belirlediği aşamalar temel alınarak sistematik biçimde yürütülmüştür. Öncelikle araştırmacı tarafından yapılan görüşmeler ses kaydına alınıp sonrasında yazıya aktarılmıştır. Görüşme alıntılarında katılımcı ifadeleri anlam bütünlüğü korunarak aktarılmış, ancak okunabilirliği artırmak amacıyla dilbilgisel düzeltmeler ve gereksiz tekrarların çıkarılması yapılmıştır. Alıntılarda anlamı değiştirecek herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Transkriptler birden fazla kez okunarak veriye aşinalık kazanılmıştır. Bu süreçte araştırmacı, görüşme ortamındaki gözlemlerine ve katılımcı anlatılarına ilişkin kısa notlar alarak refleksif bir farkındalık geliştirmiştir. Verilerin tekrarlı okunmasıyla birlikte ilk

kodlar oluşturulmuş, bu kodlar katılımcı ifadelerine mümkün olduğunca yakın biçimde adlandırılmıştır. Kodlama işlemi de MAXQDA 24 programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Kodlamalar tamamlandıktan sonra, tekrar gözden geçirilerek benzer içerik taşıyan kodlar bir araya getirilip alt temalar ve ardından ana temalar belirlenmiş her bir temanın anlamsal boyutu gözden geçirilmiştir. Temalar hem kendi iç yapıları hem de genel veri setiyle olan uyumları açısından tekrar değerlendirilip içerikle çelişen veya yeterince temsil gücü taşımayan kodlar yeniden düzenlenmiştir. Bu aşamada araştırmacı, refleksif tematik analiz yaklaşımının özüne uygun olarak, verideki örüntülerin sadece tekrar eden ifadelerden değil, katılımcıların anlatılarında ortaya çıkan örtük anlamlardan da türediğini dikkate almıştır.

Ana temaların nihai hâli oluşturulduktan sonra, her bir temanın tanımı yapılmış, temayı en iyi yansıtan temsili alıntılar belirlenmiş ve bu alıntılar bulgular bölümünde ilgili kodlar altında sunulmuştur. Katılımcı ifadeleri sunulurken anonimlik ilkesi gözetilmiş, kimlik belirtebilecek bilgiler çıkarılmış ve her alıntı ilgili katılımcı koduyla ilişkilendirilmiştir. Analiz sürecinin bütün aşamalarında araştırmacı, elde edilen verileri yorumlarken kendi konumunun etkilerini yansıtan refleksif notlar tutmuş, böylece anlam üretim sürecinde kendi düşünceleri ve etkisin de yer almıştır. Bu süreçte, tüm temaların ve kodların oluşturulması, gözden geçirilmesi ve yeniden adlandırılması aşamaları birkaç kez yinelenmiş; böylece hem içeriksel hem de kavramsal bütünlük güvence altına alınmıştır. Elde edilen temalar, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin kurum bakımına ilişkin tecrübelerin, ilişki dinamiklerini ve bağımsız yaşam süreçlerini çok katmanlı bir biçimde yansıtarak araştırmanın temel amacına hizmet etmiştir.

3.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik, araştırma sürecinin bilimsel niteliğini ve bulguların inandırıcılığını ortaya koyan temel ölçütlerdir. Bu kavramlar, nicel araştırmalardaki istatistiksel güvenilirlikten farklı olarak, araştırmanın doğrulanabilirliğini, tutarlılığını, aktarılabilirliğini ve inandırıcılığını sağlamayı amaçlamaktadır (Lincoln ve Guba, 1985; Creswell ve Poth, 2016). Bu araştırmada, fenomenolojik desenin doğasına uygun olarak Lincoln ve Guba (1985)'nın önerdiği dört ölçüt esas alınmıştır: inandırıcılık (credibility), aktarılabilirlik (transferability), tutarlılık (dependability) ve doğrulanabilirlik (confirmability). Bu ölçütler, araştırmanın her aşamasında dikkate alınmış ve sürecin güvenilirliğini artırmak için sistematik biçimde uygulanmıştır.

Araştırmada inandırıcılığın sağlanması için veri toplama süreci uzun süreli etkileşim, derinlemesine görüşmeler ve katılımcı doğrulaması yoluyla yürütülmüştür (Moustakas, 1994;

Creswell ve Poth, 2016). Katılımcı ifadeleri doğrudan alıntılarla desteklenmiş, yorumlama sürecinde araştırmacı öznelliğinin etkisini azaltmak amacıyla refleksif notlar tutulmuştur (Miles vd., 2014). Ayrıca, inandırıcılığı güçlendirmek amacıyla veri üçlemesi tekniğinden yararlanılmıştır. Veri üçlemesi, aynı olgunun farklı katılımcı gruplarından ve farklı koşullarda deneyimlemiş kişilerden elde edilen verilerle karşılaştırmalı biçimde analiz edilmesini sağlamıştır (Denzin, 2017; Patton, 1999). Katılımcılar; çocuk evlerinde farklı sürelerde, farklı illerde ve farklı yaşlarda olan kurum bakımından ayrılmış bireylerden oluşmaktadır. Katılımcılardan elde edilen görüşme verileri, araştırmacı gözlem notları ve mevzuat incelemelerinden elde edilen bilgiler karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu durum verilerin çeşitliliğini sağlamış ve sonuçların inandırıcılığını güçlendirmiştir. Ayrıca görüşme verileri, literatürle de karşılaştırılarak temalar ve kodlar arası anlam bütünlüğü desteklenmiş ve böylece araştırmanın iç tutarlılığı ve inandırıcılığı güçlendirilmiştir.

Aktarılabilirliğin sağlanması için katılımcı özellikleri, araştırmanın yürütüldüğü ortam ve süreç ayrıntılı biçimde betimlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2016)'ın belirttiği gibi, nitel araştırmalarda okuyucunun kendi bağlamına uygun çıkarımlar yapabilmesi için yeterli “yoğun betimleme” yapması gerekmektedir. Bu ilke doğrultusunda, katılımcıların demografik özellikleri, kurumda kalış süreleri ve yaşam öykülerine dair temel bilgiler sistematik biçimde açıklanmıştır.

Tutarlılığın sağlanması amacıyla araştırma süreci ayrıntılı olarak raporlanmış, veri toplama, çözümleme ve yorumlama adımları şeffaf biçimde belgelenmiştir. Miles vd. (2014)'nin nitel araştırmalarda tutarlılığın, verilerin analiz sürecinde oluşturulan kodların mantıksal bütünlüğüyle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu doğrultuda kodlama süreci MAXQDA 2024 programı aracılığıyla yürütülmüş, kodlar ve temalar sürekli karşılaştırma yöntemiyle gözden geçirilmiştir. Ayrıca araştırma danışmanı ve alan uzmanlarının görüşleri alınarak kodlar arası tutarlılık sağlanmıştır.

Doğrulanabilirliğin temini için araştırmacının yorumları katılımcı verileriyle tutarlı olacak şekilde yapılandırılmıştır (Lincoln ve Guba, 1985). Elde edilen bulguların dayandığı ham veriler (görüşme dökümleri, araştırmacı notları, kodlama kayıtları) sistematik biçimde arşivlenmiş, analiz sürecine ilişkin tüm kararlar ve değişiklikler araştırma günlüğünde kayıt altına alınmıştır. Böylece araştırmacı, kişisel önyargılarını fark etmek ve süreçteki etkisini azaltmak amacıyla refleksif bir tutum benimsemiştir (Creswell ve Poth, 2016).

Sonuç olarak, bu araştırmada geçerlik ve güvenilirlik ilkeleri bütüncül biçimde ele alınarak Lincoln ve Guba (1985)'nin dört ölçütü doğrultusunda inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve

doğrulanabilirlik sağlanmıştır. Bu ölçütlerin uygulanmasıyla birlikte kullanılan veri üçlemesi, araştırmanın bulgularının sağlamlığını ve nitel veri analizinin bilimsel güvenilirliğini güçlendiren önemli bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

3.6. Araştırma Etiği

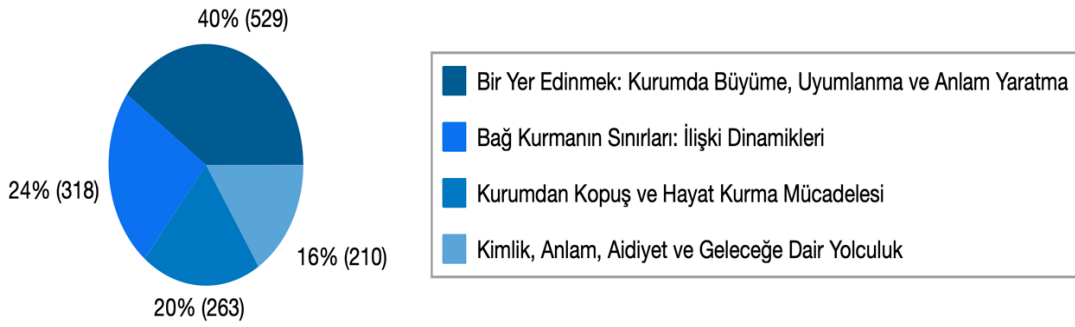
Bu araştırma, Yalova Üniversitesi Etik Kurullar Koordinatörlüğü tarafından incelenmiş ve etik açıdan uygun bulunarak onaylanmıştır (Protokol No: 2024/141). Etik kurul onayı, 30.05.2024 tarihinde Yalova Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu tarafından verilmiştir. Araştırmanın yürütülmesinde, bilimsel etik ilkeler ve katılımcı haklarına ilişkin temel kurallar gözetilmiştir.

Görüşmeler öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı, süresi, elde edilen verilerin gizliliği ve gönüllülük esasına dayalı katılım koşulları hakkında ayrıntılı bilgi verilmiş, sözlü ve yazılı onamları alınmıştır. Katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuş, elde edilen tüm veriler yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılmış ve üçüncü kişilerle paylaşılmamıştır. Verilerin toplanması, çözümlenmesi ve raporlanması süreçlerinde kişisel bilgilerin ifşa edilmemesine, katılımcıların mahremiyetinin korunmasına ve verilerin güvenli biçimde saklanmasına özen gösterilmiştir. Katılımcıların gönüllü olarak istedikleri anda araştırmadan çekilme hakları saklı tutulmuş, hiçbir maddi veya manevi baskı uygulanmamıştır. Görüşme kayıtları yalnızca araştırmacı tarafından erişilebilir biçimde güvenli ortamda saklanmış, çalışma tamamlandıktan sonra etik gereklilikler doğrultusunda imha edilmesi planlanmıştır. “Araştırmacı Gözlemleri” etiketiyle sunulan ifadeler de doğrudan alıntılardan ayırt edilerek, araştırmacının refleksif notlarından türetilmiştir.

Sonuç olarak, bu araştırma sürecinde hem kurumsal hem de bireysel anlamda etik kurallara tam olarak uyulmuş, katılımcı hakları ve araştırmanın bütünlüğü korunarak bilimsel geçerliliği desteklenmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLARI

Araştırma kapsamında Kasım 2024 – Mart 2025 tarihleri arasında çocuk evlerinde yetişmiş toplam 26 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin toplam süresi yaklaşık 1590 dakika olup, elde edilen ses kayıtlarının deşifresi sonucunda 562 sayfadan ve yaklaşık 196.000 kelimeden oluşan bir metin elde edilmiştir. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler birçok defa okunmuştur. Verilerin MAXQDA 2024 programı aracılığıyla düzenlenmesi yapılarak refleksif tematik analiz yöntemi neticesinde katılımcı deneyimlerini ve ilişki dinamiklerini yansıtan 4 ana tema ve bu temalara bağlı 13 alt tema ortaya çıkmıştır. Bu temalar altında toplam 70 kod belirlenmiş ve görüşme metinleri üzerinde 1320 kodlama yapılmıştır. Bu kodlar, ana temalar altında alt temalara göre düzenlenmiş, katılımcıların doğrudan ifadeleriyle desteklenmiş ve analitik yorumlarla bütünleştirilmiştir.

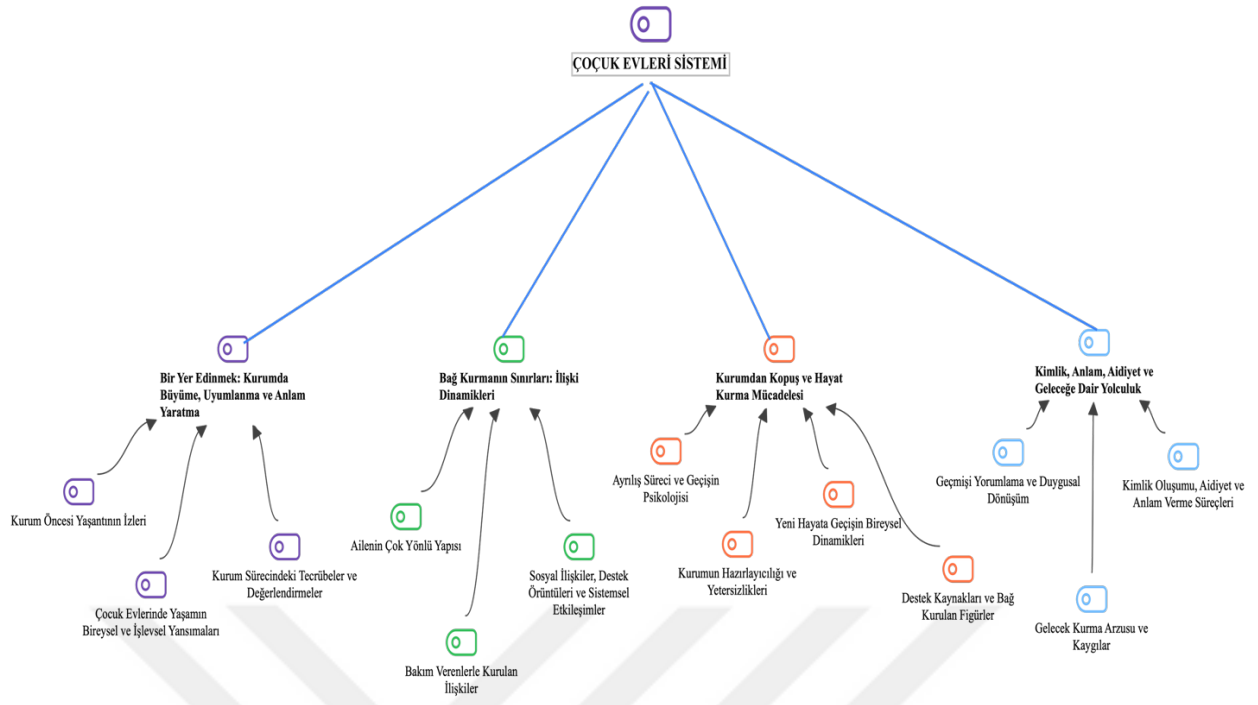

KOD İSTATİSTİKLERİ

Şekil 4.1. Ana temaların toplam kodlama frekansına göre dağılımı

Şekil 4.1.’deki grafik dört ana temanın kodlama frekansına göre yüzdelik dağılımını göstermektedir. Kodlamaların en yoğun olduğu tema “Bir Yer Edinmek: Kurumda Büyüme, Uyumlanma ve Anlam Yaratma”dır; diğer temalar ise “Bağ Kurmanın Sınırları: İlişki Dinamikleri”, “Kurumdan Kopuş ve Hayat Kurma Mücadelesi” ve “Kimlik, Anlam, Aidiyet ve Geleceğe Dair Yolculuk” şeklinde sıralanmaktadır.

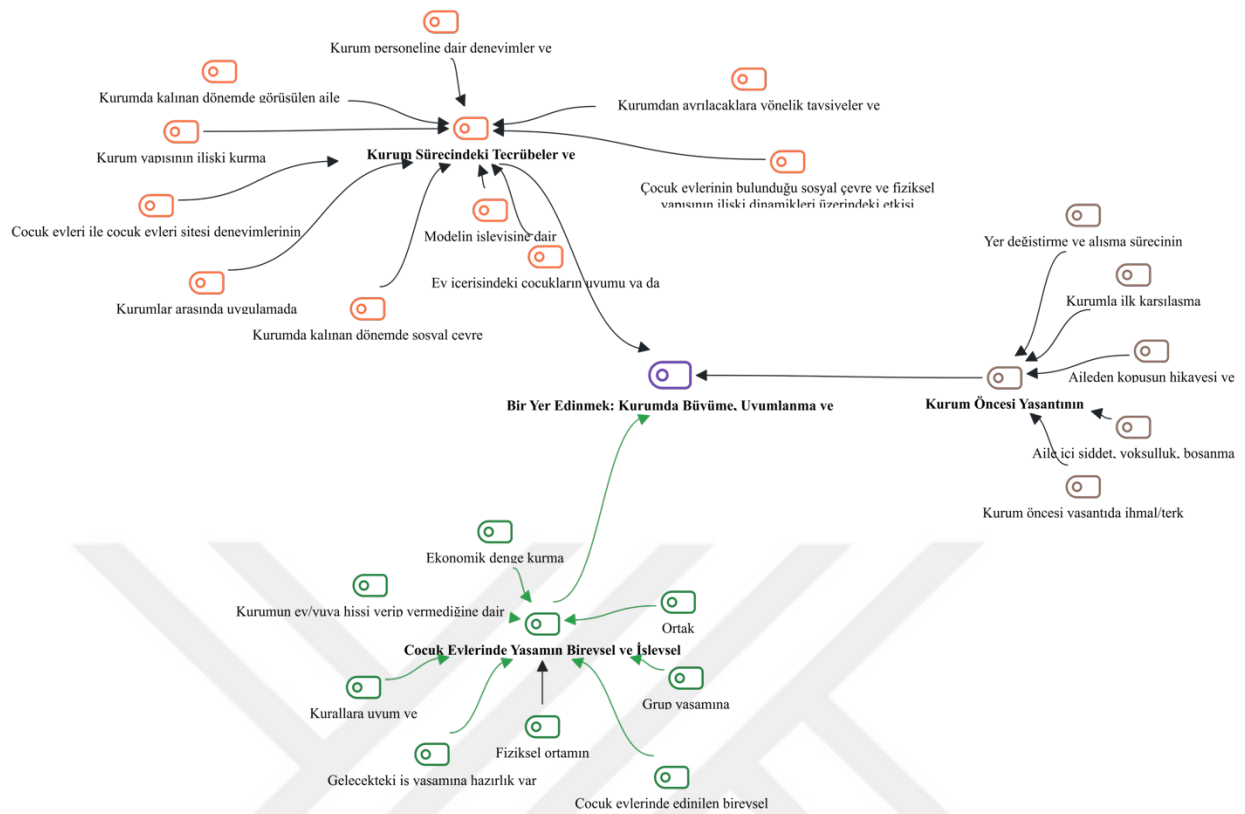
Bu genel dağılım katılımcı görüşlerinin hangi temalarda yoğunlaştığını göstermektedir. İzleyen kısımlarda da her bir ana tema, alt temalarıyla birlikte ayrıntılı biçimde ele alınmakta ve katılımcı ifadeleriyle desteklenmektedir.

Şekil 4.2. Tematik yapı haritası

Şekil 4.2, araştırma kapsamında yürütülen tematik analiz sürecinin sonucunda ortaya çıkan ana tema ve alt temaların kavramsal bütünlüğünü göstermektedir. Tematik Yapı Haritası, temalar arasındaki ilişkilerin nasıl düzenlendiğini, alt temaların ana temayı hangi boyutlarda açıkladığını ve analiz sürecinde veriden türeyen yapısal örüntüleri görsel olarak ortaya koymaktadır. Harita, temalar arasında bir sıralama ya da öncelik ilişkisi kurmamakta; bunun yerine, her bir temanın bütünün parçası olarak birbirini tamamladığı çok boyutlu yapıyı temsil etmektedir. Bu görselleştirme, çalışmanın bulgular bölümünde ayrıntılı olarak ele alınan tematik çözümlemenin genel çerçevesini sunmakta ve araştırmanın kavramsal sonucunu desteklemektedir.

4.1. Bir Yer Edinmek: Kurumda Büyüme, Uyumlanma ve Anlam Yaratma

Şekil 4.3. Birinci ana temanın tematik yapısı (alt temalar ve kodlar)

Şekil 4.3, birinci ana temanın alt temaları ve bu alt temalara bağlı kodlardan oluşan yapısını göstermektedir. Ana tema, katılımcıların kurum bakımına ilişkin tecrübelerinde belirginleşen ortak örüntüleri bir araya getirmekte ve bu örüntüler, bireylerin benzer yaşam koşullarından geçerken paylaştıkları duygu, algı ve ilişki biçimlerini ortaya koymaktadır. Bu ana tema ayrıca, katılımcıların kurum bakımına dair anlam dünyalarını, karşılaştıkları zorlukları ve bu deneyimleri yorumlama biçimlerini kapsayan bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Alt temalar, ana temayı oluşturan farklı boyutları temsil etmekte ve bireysel anlatılardaki ortak tematik odakların nasıl kümелendiğini göstermektedir. Her alt temanın altında yer alan kodlar, temanın veri temelli yapısını ve analiz sürecinin nasıl ilerlediğini ortaya koymaktadır. Şekil 4.3, çalışmanın bulgular bölümünde detaylandırılan birinci ana temanın kavramsal bütünlüğünü ve içsel yapısını görsel bir çerçeve içerisinde sunmaktadır.

4.1.1. Kurum öncesi yaşantının izleri

Katılımcıların kuruma alınma nedenleri çeşitlilik göstermekle birlikte, aile içi sorunlar ve ebeveyn kaybı öne çıkmaktadır. Birçok katılımcı, anne-baba ayrılığı, boşanma veya ebeveynlerin

vefatı gibi durumlar sonucunda kuruma yerleştirilmiştir. Özellikle annenin vefatı, babanın bakma gücünün olmaması veya babanın zihinsel engelli olması gibi durumlar sıkça belirtilmiştir. Aile içi şiddet de katılımcıların kuruma altına alınma nedenleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bazı katılımcılar, şiddet nedeniyle evden kaçarak veya şikayetçi olarak kuruma yerleşmek zorunda kalmışlardır. Ekonomik yoksunluk da çocukların kuruma alınmasında etkili olmuştur. Ailelerin çocuklarına bakacak maddi gücünün olmaması veya bakım yetersizliği, devlet korumasına alınma nedenleri arasında yer almaktadır.

Kurum hayatına uyum süreci, katılımcılar için farklı deneyimler sunmuştur. Bazıları ilk başlarda mutlu ve uyumlu bir ortam bulurken, bazıları için alışmak zor olmuştur. Özellikle yetiştirme yurtlarının ilk zamanlardaki koşulları, ranza tarzı odalar ve kız-erkek ayrımı gibi durumlar, çocuklarda şok etkisi yaratmıştır. Kurumdaki bakım elemanlarına "anne" denilmesi gibi durumlar, bazı çocuklar için garip veya kabul edilemez bulunmuştur. Ancak zamanla, birçok katılımcı kurum hayatına uyum sağlamış ve bu deneyimi olumlu bir şekilde değerlendirmiştir.

4.1.1.1. Kurum öncesi yaşantıda ihmal/terk öyküleri

Katılımcıların kuruma alınma nedenleri arasında aile içi ihmal ve terk öyküleri bulunmaktadır. Bir katılımcı, babasının cezaevine girmesi ve annesiyle aralarındaki sorunlar nedeniyle yurda girdiğini belirtirken, bir diğeri babasının alkolik olması ve annesinin evi terk etmesi üzerine komşuların şikayetiyle devletin müdahale ettiğini ifade etmiştir.

Ben babamı hiç tanımıyorum. Hatırlamıyorum bile. Yani şöyle babam alkolikmiş. Annem de evi terk etmişti. O zaman işte komşular şikâyet etmişti. Komşuların şikayetinden sonra devletten polis gelmişti. Öyle yurda girmiştik. (E4)

Başka bir katılımcı ise henüz iki yaşındayken, anne ve babasının kendilerini eve kilitlemesi sonucu komşuların jandarmayı aramasıyla sosyal hizmet uzmanları eşliğinde kuruma alındığını aktarmıştır.

20 Haziran 2000 yılında mahkeme kararıyla yurda alınmışım, ben 2 yaşındayken. Anne ve babamız bizi eve kilitlemişler. Bizim bağırsı çağırışlarımızda galiba bir buçuk gün kadar, bağırsı çağırışlarımızda komşular jandarmayı arıyor, sosyal hizmet uzmanlarıyla birlikte jandarma ekipleri geliyorlar, bizi alıyorlar."(E5)

Araştırma bulgularında görüldüğü üzere, katılımcıların önemli bir kısmı kuruma alınmadan önce aile içi ihmal, terk, şiddet, ebeveyn kaybı ve boşanma gibi deneyimler yaşamıştır. Bu durum, çocukların temel güven duygularını kaybetmelerine ve çoğu zaman ani, dış müdahalelerle aile ortamından koparılmasına yol açmıştır. Literatürde de benzer şekilde, çocukların kuruma altına alınma nedenleri arasında ihmal, istismar, terk, yoksulluk ve aile içi şiddet öne çıkan faktörler olarak görülmektedir (Oliveira vd., 2015; Yurteri Tiryaki ve Baran, 2015). Örneğin, Avrupa

ülkelerinde yapılan çalışmalarda 3 yaş altındaki çocukların kurum bakımına yerleştirilme nedenleri arasında ihmal (%69), istismar (%14), terk (%32) ve ebeveyn kaybı (%6) gibi faktörlerin belirleyici olduğu görülmektedir. AB üyesi olmayan Avrupa ülkelerinde 3 yaş altındaki çocukların kuruma altına alınma sebepleri arasında da terkedilme (%32), engellilik (%23), ihmal ve istismar (%14), ebeveyn kaybı (%6) ve diğer faktörlerin (%25) olduğu görülmektedir (Browne, 2009). 2017 yılında Türkiye’de yapılan bir araştırmada da çocuk evlerinde kalan 101 çocuğun korunma altına alınmasında en önemli nedenin %20,8 oranı ile annenin evi terk etmesi olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, %18,8 oranında boşanma sonrası çocukların korunma altına alındığı, çocukların yaklaşık dörtte birinin ise ihmal ve istismar gerekçesiyle koruma altına yerleştirildiği görülmektedir (Yıldırım ve Işıksan, 2018). Bu bulgular, çocukların kurum öncesi yaşantılarında yaşadıkları ihmal, terk ve şiddet öykülerinin ilerleyen yaşamlarında güven ilişkilerini, sosyal bağlarını ve kimlik gelişimlerini doğrudan etkileyebileceğine işaret etmektedir.

4.1.1.2. Aile içi şiddet, yoksulluk, boşanma ve vefat

Devlet koruması altına alınma nedenleri arasında aile içi şiddet, ebeveynlerin vefatı, boşanma, ekonomik yoksunluk ve bakım yetersizliği öne çıkmaktadır. Bazı bireyler, babalarının şiddet eğilimi ve öfke problemleri nedeniyle koruma altına alınmıştır. Bu şiddet, annelerin evi terk etmesine ve çocukların da dövülmesine yol açmıştır. Üvey ebeveynlerden görülen şiddet ve psikolojik baskı da kuruma yerleşme nedenleri arasında yer almaktadır.

Annelerin vefatı, babaların yanlış kararları veya zihinsel engellilikleri gibi durumlar çocukların kuruma yerleşmesine neden olmuştur. Bazı durumlarda, ebeveynlerden birinin cezaevine girmesi veya annenin şizofreni hastası olması gibi özel durumlar da çocukların koruma altına alınmasına yol açmıştır. Katılımcılar bunları şu şekilde aktarmışlardır:

...Kardeşlerimle anne babayla birlikte tabii dediğim gibi nüfus fazla, maddi geçimsizlikler, psikolojik olsun şey olsun yoruyordu. Yani zor bir hayat maddi olarak, psikolojik olarak sürekli bir şeylerle mücadele falan filan... Zor, yorucuydu. Tabii Annem 2004'te vefat etti. Ben daha işte 4 yaşındayken falan...Anne vefatından sonra kuruma geldim. (E10)

Devlet koruması altına alınma sebebim ise annemin vefat etmesi, babamın da zihinsel engelli olmasından dolayı... 12 yaşında kuruma girdim, 7 yıl kaldım. (E16)

Ben 9 yaşında babamı kaybettikten sonra aslında küçüklüğümde beri babamla birlikte büyüdüm. Annemi en son bebekken görmüşüm. Babamdan sonra biz babaannemle yaşamaya devam ettik. Sonra babaannem bir rahatsızlık geçirdiğinden dolayı, yaşlıydı zaten, ondan sonra vefat etti. (K8)

Ebeveynlerin boşanması ve sonrasında çocuklara bakacak gücün olmaması da sıkça belirtilen bir diğer nedendir. Yapılan araştırmalarda da kurum bakımında kalan çocukların anne veya

babalarının hayatta olmasına rağmen kurumda kaldıkları görülmüştür (Şenocak, 2005; Çetin ve Çavuşoğlu, 2009; Yaşar ve Dağdelen, 2013; Başer, 2013; Yıldırım, 2013).

Yani benim pek bir aile bağım yok. Hatırladığım kadarıyla 6 yaşında annem ve babam ayrıldılar. Sonrasında bir dönem babamın yanında kaldım. Babam da bir suça karışmıştı kendisi. O zaman bu yana hapishanede. Annem de bana bakacak şartlara sahip değildi. (E9)

3 yaşındayken anne baba ayrılmış. Anneyle hiç tanışmadım. Hiç bilmiyorum tanımiyorum da kendisini. 3 yaşından sonra babaanne ve dede bakmaya başlıyor. Onlarla da güzel vakitlerim oldu. Onlar ben ölene kadar hani kuruma gidemezsiniz dedikleri için normalde o yaşta gidecektim. Onlar vermediği için gitmedim. 9-10 yaşlarına kadar onlar baktılar. Daha sonrasında onlar vefat edince kuruma gelmek zorunda kaldım. (E13)

Ekonomik yoksunluk, maddi geçimsizlikler ve bakım yetersizliği de kuruma alınma nedenleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bazı çocuklar, ailelerinin göçebe yaşam tarzı ve sürekli şehir değiştirmesi nedeniyle eğitim hayatlarının yarım kalması sonucunda kuruma gelmiştir. Kimi durumlarda ise çocuklar, kuzenleri tarafından çalıştırılma ve şiddet görme gibi olumsuz deneyimler yaşadktan sonra koruma altına alınmıştır.

Devlet koruması altına alınma sebebim yani eğitim hayatıma devam edebilmek. Ekonomik yoksunluk vardı. (E6)

Ailemle yaşıyordum. Göçebe bir hayat tarzı gibi bir şeydi bizimkisi. Anne babam çalıştığı için bir yerlere gidiyorduk. Çok şehir gezdim ben hatta. Okullarım da hep yarım kaldı. En sonunda işte memlekete falan gittik. Orada işte annemle babam ayrıldılar. Sonrasında ben yurda geldim. (K6)

Bazı bireyler de sistematik bir şiddet, korku ve psikolojik baskı nedeniyle evden kaçarak kendi istekleriyle kuruma yerleşmiştir. Bu çocuklar, istenmeme ve düzen tutturamama gibi hislerle mücadele etmişlerdir. Kuruma alınma yaşları farklılık göstermekle birlikte, 1 yaşından 14 yaşına kadar değişen yaşlarda koruma altına alınan bireyler bulunmaktadır. Çocukluk döneminde yaşanan bu travmatik olaylar, bireylerin hayatlarında derin izler bırakmıştır.

Babam biraz şiddet sorunları olan bir insandı. Bayağı agresif bir yapıdaydı. Öfke problemleri olduğu için de biraz şiddet göstermeye meyilliydi. Çünkü dayaağını yemişliğimiz var. (E3)

Yani ben kendim evden kaçarak kurumda kalmayı istedim. Geçimsizlik, korku olsun ve sürekli bir annenin bir babanın yanına gidip hani bir türlü düzen tutturamama, istenmeme, bu tarz şeyler. Üvey anne babalardan, görülen şiddet olsun. Yani birçok psikolojik baskı olsun. Bunlardan artık 10 yaşında bunaldığım için kendim evden kaçıp karakola gittim. (E7)

Yaşantımı hayal meyal hatırlıyorum ama yani kötüydü ya, yani ekonomik anlamda aile açısından aile içi şiddet vardı mesela. Çok ağır şiddet oluyordu babamız tarafından... (E8)

Bu ifadeler; aile içi şiddetin, ebeveyn kaybının ve boşanmanın çocukların kurum bakımına alınmasında temel faktörler olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmacı Gözlemi: Görüşme süreci boyunca katılımcıların özellikle “şiddet”, “ölüm”, “terk edilme” ve “bakım yetersizliği” gibi deneyimlerini aktarırken ses tonlarında belirgin bir yavaşlama, göz temasında kesilme ve konuşmayı kısa süreli duraksatma davranışları gözlemlenmiştir. Bu durum, aile içi travmatik yaşantıların beden diline ve duygusal dışavuruma

güçlü biçimde yansıdığını göstermektedir. Katılımcıların çoğunun çocukluk dönemine ilişkin anıları “eksik, kopuk ve hatırlanmak istenmeyen” parçalar şeklinde ortaya çıkmış ve bu durum çocukluk dönemindeki olumsuz deneyimlerinin kalıcılığını destekler niteliktedir. Katılımcılar, ebeveynlerin ekonomik yoksunluğu veya yokluğu nedeniyle koruma altına alınmış ve bu süreçte hem duygusal hem de eğitim hayatındaki kesintiler de aile krizlerinin doğrudan yansıması olarak görülmektedir. Çocuklukta ebeveyn kaybı veya erken dönem psikososyal yoksunlukların bireylerin yaşamında kalıcı olumsuz sonuçlara yol açtığı belirtilmektedir (Munro, 1965; Nelson III vd., 2019). Küresel ölçekte yapılan birçok araştırmada da çocukların kuruma alınma nedenleri arasında ekonomik yoksunluk ve ebeveyn kaybını ilk sıralarda göstermektedir (Zeanah & Humphreys, 2020).

Kurum bakım geçmişi olan bireylerle yapılan bir araştırmada, katılımcıların büyük çoğunluğunun anne-baba ölümü, maddi yetersizlik ve boşanma gibi nedenlerle korunma altına alındığı görülmüştür. Bu durum, kurum bakımına alınma nedenlerinde aile bütünlüğünün bozulması ve ekonomik yoksunlukların belirleyici olduğunu göstermektedir. Bahse konu katılan bireylerin tamamı, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında korunma altına alınan kişilerden oluşmaktadır. Bu Kanun, özellikle ebeveyn kaybı, terk edilme ya da boşanma gibi nedenlerle korunma ihtiyacı doğan çocukları kapsarken; 2005 yılında yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ise ihmal ve istismar temelli koruma kararlarını düzenlemektedir (Kalaycı, 2007; Yüceer, 2012). 1996-2004 yılları arasında Türkiye'deki 109 yetiştirme yurdunda kalan 26.491 çocuğun kuruluşa geliş nedenlerinin incelendiği çalışmada; çocukların korunma ve bakım altına alınarak yetiştirme yurduna gelme nedenleri arasında en yaygın olanlar ebeveynin ölümü (%46.6), boşanma (%17.1), ekonomik yetersizlik (%14), ebeveynin terki (%8.3) ve fiziksel/duygusal istismar (%3.55) olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, kız çocuklarının cinsel istismar, ensest ve zorla evlendirme gibi nedenlerle daha fazla kurum bakımına alındığını; erkek çocukların ise boşanma, terk edilme ve ekonomik yetersizlik gibi nedenlerle daha fazla kuruluşa yerleştirildiği gözlemlenmiştir. Araştırmanın bir sonucu da 2000 yılından sonra ekonomik krizin de etkisiyle boşanmaların artması ve bunun sonucunda boşanmadan kaynaklı kurum bakımında kalan çocukların oranının artmasıdır (Kesen vd., 2012). Türkiye’de 2005 yılı itibarıyla kurumlarda kalan 13.742 çocuğun kurum bakımına alınma nedenleri üzerine yapılan bir araştırmada da en önemli etkenin ekonomik ve sosyal yoksunluk (%69,5) olduğu görülmektedir. Bunun ardından ebeveynin çocuğu terk etmesi (%33,4), anne ya da babanın cezaevine girmesi (%21,2), cinsel istismar veya kötü muamele (%7,7), ebeveyn ölümü (%5,7), ailenin fiziksel ya da duygusal istismarı (%1,5), üvey ebeveynin çocuğu kabul etmemesi ile doğal afetler ve terör

gibi diğer nedenler (%6,6) gelmektedir (Yazıcı, 2012). Tarihsel yönüyle geçmiş dönemlerde çocuk koruma sisteminin ağırlıklı olarak aile bütünlüğü ve ekonomik yetersizlik temelli risklere odaklandığını; ihmal ve istismar gibi psiko-sosyal boyutların ise sonraki dönemlerde daha görünür hale geldiğini göstermektedir. Ayrıca çocuk koruma sistemlerinin gelişimine dair çalışmalar, aile içi şiddet ve ihmalin, boşanma ve bakım yetersizliğiyle birlikte çocukların kuruma yönlendirilmesinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (Schene, 1998). Bu sonuçlar, katılımcı ifadelerinde öne çıkan aile içi şiddet, tek edilme, ebeveyn kaybı ve ekonomik yoksunluğun koruma altına alınmanın temel sebepleri arasında yer aldığını açıkça göstermektedir.

4.1.1.3. Aileden kopuşun hikayesi ve etkisi

Katılımcıların çoğu kuruma gelmeden önce aile içinde önemli kayıplar ve ayrılıklar yaşadıklarını belirtmiştir. Özellikle annenin vefatı, bazı katılımcılar için hayatlarında bir dönüm noktası olmuş, bu durum psikolojik sorunlara ve sosyal izolasyona yol açmıştır.

Hani aktif bir çocuktum yurdun öncesinde. Annemin vefatından öncesinde de. Okulda da böyle başarılı sayılabilecek düzeyde bir çocuktum. Ama annemin vefatından sonra tabii dağıldım biraz. Hani biraz daha böyle asosyal olan çocuğa döndüm. Hatta psikolojik destek de aldım o zaman. (E2)

Benim 2015 Kasım'ın 10 Kasım'da annem vefat etti. Sonraki yılın temmuz ayında, hatta 15 Temmuz darbesinin pazartesi günü biz kuruluş bakımına alındık. Çok travma yaşadım o dönem. (K2)

Katılımcıların anlatımlarında ebeveyn ihmali veya üvey annelerin kötü muameleleri gibi durumlar, çocukların aile ortamından uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu tür olumsuz deneyimler, çocukların psikolojilerini derinden etkilemiş ve aidiyet duygularını zedelemiştir.

Beş yaşımdan itibaren annem ve babamın zaten hep ayrı olduğunu gördüm. Hiç yan yana görmedim onları. Sonrasında yedi yaşına kadar, ablam ve benim velayetimiz babamızda olduğundan dolayı biz iki yıl boyunca babamla beraber yaşamaya başladık. Sonrasında bir evlilik yaptı babam... Bize bayağı bir çektirdi kadın...Sonrasında bizi sokağa atıyordu. (E15)

Ailevi sorunlar ve boşanma, katılımcıların eğitim hayatlarını da olumsuz etkilemiştir. Bazı katılımcılar, başarılı bir öğrenci olmalarına rağmen, ailevi nedenlerle okulu bırakmak zorunda kalmışlardır. Eğitim hayatının kesintiye uğraması, katılımcıların geleceklerine dair belirsizlik ve kaygı yaşamalarına neden olmuştur. Kuruma gelme kararı, bazı katılımcılar için daha iyi bir gelecek arayışı veya mevcut olumsuz koşullardan kurtulma çabası olarak ortaya çıkmıştır.

Sekizinci sınıftan okul birincisi olarak mezun olmuştum. Elimde üç dört tane belge var, götürdüm eve falan. Ondan sonra o gün babam dedi ki, okula devam etmeyeceksin. İşte o da benim için son noktaydı. Okula devam edemeyeceğimi anladığımda artık şiddet falan bir kenara, eğitim hayatım için evden kaçtım. (E3)

Kuruma yerleşme süreci, katılımcılar için genellikle ani ve travmatik bir deneyim olmuş ve ailelerinden kopuş çocuklarda derin duygusal izler bırakmıştır. Bu süreçte yaşanan belirsizlik, korku ve yalnızlık duyguları, katılımcıların hafızalarında önemli bir yer tutmaktadır.

Çünkü yurda gittiğim süre zarfında yani bizi almaya geldiklerinde annem vardı, babam yoktu... Biz ilk zaman oraya gittiğimizde Kurum direkt çarşı merkez gibi bir yerdeydi ve babamın oraya geldiğini hatırlıyorum. Hani gelip oradaki böyle parmaklıklara şey yapıp, kızımı verin, oğlumu verin, çocuklarımı verin dediğini hatırlarım. Karşında baban var, ağlıyor orada, görüyorsun falan. Bir de çocuğum. Gerçekten psikolojik olarak böyle şeyler beni çok etkilemişti o zaman. (K3)

Katılımcıların aileden ayrılış sürecinde yaşadıkları yas, yalnızlık, aidiyet kaybı ve kimlik bocalaması, literatürde de güçlü biçimde karşılık bulmaktadır. Çocuklukta yaşanan ebeveyn kaybı veya boşanma gibi durumların çocukların gelişiminde kalıcı olumsuz etkiler yarattığı ve suçluluk, değersizlik ve uyum güçlüğü gibi duygusal sonuçlara yol açtığı çeşitli çalışmalarda ortaya konmuştur (Karataş, 2017; Munro, 1965). Özellikle erken dönemde yaşanan ebeveyn ayrılığı, bağlanma süreçlerini olumsuz etkileyerek çocuklarda kaygılı veya kaçınan bağlanma örüntülerinin gelişmesine sebep olabilmektedir (Bernstein vd., 2018).

Araştırmalar aileden kopuşun çocukların aidiyet duygusu, kimlik gelişimi ve sosyal uyum süreçlerinde de kalıcı etkiler bıraktığını göstermektedir (Duerden & Witt, 2010). Ayrıca çocuk koruma alanındaki tartışmalar aileden kopuşun, eşitsizlikler ve yapısal yetersizliklerle birleştiğinde çocukların sosyal işlevselliklerini daha da zorlaştırabildiğini göstermektedir (Bywaters & Sparks, 2017). Bu doğrultuda katılımcıların dile getirdiği travmatik ayrılışlar, ebeveyn kaybı ve eğitime devam edememe gibi durumların literatürde tanımlanan bu bulgularla doğrudan örtüştüğü görülmektedir.

4.1.1.4. Kurumla ilk karşılaşma anı

Katılımcılardan biri, annesinin vefatının ardından dağılmış bir genç olarak kuruma geldiğini belirtirken. Bir diğer katılımcı ise ailelerinin kendilerine bakamaması veya köydeki ileri gelenlerin kararıyla, haberleri olmadan bir günde kuruma bırakıldıklarını ve kuruma geldiklerinde durumu öğrendiklerini dile getirmişlerdir. Bir katılımcı, ilk gittiği yerin yetiştirme yurdu olduğunu ve o zamanlar ranza tarzı, karanlık bir yer olarak algıladığını belirtmiştir.

Annemin vefatından sonra dağılmış, parçalanmış bir genç olarak kuruma geldim. (E2)

İlk önce gittiğim zaman yetiştirme yurduydum. Böyle bir, nasıl diyeyim, karanlık, böyle şey tarzı, ranza tarzıydı o zamanlar ilk gittiğimde. Çocuğum, hiçbir şeyin farkında değilim. Kızlar, erkekleri ayırdılar. Biz küçüklüğümüzde, ben 6 yaşına kadar abim, kardeşim, ben hep birlikte yan yana yataydık. Yere yatak sererdik, hep birlikte yataydık. İlk yurda gittiğim gün bizi ayırdılar. Kızlar ayrı yerde, erkekler ayrı yerde. Zaten ailemden ayrıldığım için bir şoktayım. Kardeşlerimden ayrılanın ayrıyeten bir şokunu yaşadım. (K3)

Kuruma ilk geldiklerinde şaşırtıcı buldukları bir durum, bakım elemanlarına "anne" diye hitap edilmesi olmuştur; ancak bazı katılımcılar bu hitabı benimsemeyip "abla" demeyi tercih etmişlerdir.

Gittik, beni bir eve götürmüşlerdi. O evde, ilk başta şaşırdığım şey suydı... ..oradaki bakım elemanına anne diye hitap ediyorlardı. Ben ilk günden hiçbir zaman anne demedim, abla dedim. (E6)

Ben ilk çocuk evlerine girdim. Orada herkes böyle anne anne diye sesleniyor bakım elemanına. Anlamıyorum. Ben kimseye anne demem dedim. Öyle gülüyorlar çünkü o gün ilk günü hiç unutamıyorum şimdi birine anne diyorum. (K2)

Kurumla ilk karşılaşma anlatılarında iki duygunun baskın olduğu görülmektedir: şok ve belirsizlik. Ani getirilmeler/yerleştirmeler ve “kardeşten ayrılma” gibi deneyimler başlangıçta duygusal yükü oldukça artırıyor. Buna karşın bazı ifadelerde bakım elemanına kullanılacak hitap gibi ayrıntılar, yeni ortama yönelik anlam verme arayışını gösteriyor. Yapılan benzer bir araştırmada; kuruma ilk defa girdiklerinde olumlu duygular hisseden katılımcıların ekonomik yetersizlik sebebiyle olumsuz yaşam koşulları altından kuruma geldikleri ve bunun kurum aracılığıyla giderilmesi sebebiyle de olumlu duygular yaşadıkları görülmüştür (Yurteri Tiryaki ve Baran, 2015).

4.1.1.5. Yer değiştirme ve alışma sürecinin duygusal etkileri

Kuruma ilk girişleri kendini bilecek yaşta olan kişiler için bu tür kurumlar hakkında sadece dizilerden veya çevreden duyulanlar kadar bilgiye sahipliği vardır. Kurum modelleri ve işleyişi, deneyimleyerek öğrenilmiştir. Yeni bir ortama geçişin getirdiği alışamama veya garipseme durumu doğal olarak yaşanmış, yer değişikliği nedeniyle bir alışma süreci ve bu süreçte zorluklar deneyimlenmiştir. Ancak bu zorluklar geçmişte yaşanan daha büyük sıkıntılar göz önüne alındığında, kişi için aşılabilir engeller teşkil etmemiştir.

İlk yıllarda alışmak biraz zordu. Küçük yaşta geldik tabii ama ilk yıllar biraz karmaşık geçti. Ondan sonra daha biraz düzene oturduğu için çok güzel geçti diyebilirim. (E11)

Böyle ilk girdiğinizde tabii ki ben de herkes gibi hiç bilmiyorum. Yani işte dizilerden izlediğimiz kadar belki işte konudan komşudan duyduğumuz kadar biliyordum ama hani ne ev modellerini ne de diğer kuruluş modellerini bilmiyordum ben de deneyimleye deneyimleye öğrendim. (K2)

... Daha sonrasında işte ilk zamanlarda çocuk evlerinde biraz işte bir ortamın değiştiğinde bir şey olursun ya, alışamama ya da bir garipseme ister istemez. Bende de tabii ki de oldu. Sonuçta yerim değişmiş. Oraya bir alışma süreci, ilk önce o süre zarfında bir zorluklar yaşadım. Ama bu zorluklar benim için hiç sıkıntı değildi. Çünkü ben neler yaşamıştım. (K3)

Hayatın bu şekilde değişmesi sonucu yaşanan garipseme, uyum güçlüğü ve duygusal zorluklar, literatürde kurum bakımına geçişin doğal bir sonucu olarak ele alınmaktadır. Uluslararası karşılaştırmalı analizler, kurum bakımına ilk geçişte çocukların yeni ortama uyum sağlamakta güçlük yaşadıklarını ve bu sürecin yoğun duygusal etkiler barındırdığını göstermektedir (McCall,

2013). Ayrıca kuruma giriş sürecinde yaşanan sorunlar bireylerin sonraki yaşamlarında da uyum ve aidiyet konularında zorluklarla karşılaşmalarına yol açtığı görülebilmektedir (Courtney & Dworsky, 2006). Literatürdeki bulgular da katılımcıların kuruma yerleştirilme sonrasında ilk dönemde yaşadıkları belirsizlik, yabancılık ve alışma güçlüğüne, önceki travmatik deneyimlerle birleştiğinde daha derin bir anlam kazandığını doğrulamaktadır.

4.1.2. Çocuk evlerinde yaşamın bireysel ve işlevsel yansımaları

Çocuk evleri fiziksel olarak güzel bir model olarak tanımlanmakla birlikte, bazı katılımcılar evlerdeki kişi sayısının (genellikle 6 çocuk ve 1 bakım elemanı) fazla olduğunu bazıları için de odalarda iki veya üç kişinin kalmasının normal ve kardeş gibi bir yaşam deneyimi sunduğunu belirtmişlerdir. Büyük yurtlara kıyasla çocuk evlerinin şartları çok daha iyi bulunmuş, odaların kendine özgü yatak ve dolaplara sahip olması, çalışma odası, özel alan ve bilgisayar gibi imkanların varlığı olumlu yönler olarak öne çıkmıştır. Ancak 6 kişilik bir evin günümüz aile yapısına göre kalabalık olduğu ve dışarıdan bakıldığında merak uyandırdığı da ifade edilmiştir.

Çocuk evleri, katılımcılar tarafından yurtlara kıyasla daha sıcak bir aile ortamı sunan yerler olarak algılanmıştır. Bakıcı annelerle kurulan yakın ilişkiler, onların "anne" olarak görülmesi ve birlikte yemek yeme, film izleme, ev işlerine yardım etme gibi aktiviteler, bu aile hissiyatını pekiştirmiştir. Katılımcılar, çocuk evlerinde edindikleri sosyal çevreyi ve arkadaşlıkları değerli bulmuş, hatta bazıları kendi öz ailelerinden alamadıkları sıcaklığı kurumda bulduklarını belirtmiştir. Bu ortam, sosyalleşmeyi teşvik etmiş ve katılımcıların kendilerini güvende hissetmelerini sağlamıştır.

Çocuk evleri, katılımcılara ev işleri, temizlik, yemek yapma ve para yönetimi gibi birçok yaşam becerisi kazandırmıştır. Ev işlerine aktif katılım, sorumluluk bilinci geliştirmiş ve bu alışkanlıklar, katılımcıların kurumdan ayrıldıktan sonraki bağımsız yaşamlarında büyük kolaylık sağlamıştır.

4.1.2.1. Fiziksel ortamın etkisi (oda paylaşımı, ev hissi)

Çocuk evleri modeli, fiziksel imkanlar açısından genel olarak olumlu değerlendirilmektedir. Katılımcılar, temizlik, yemek gibi temel ihtiyaçların eksiksiz karşılandığını ve bu konularda herhangi bir olumsuzluk yaşamadıklarını belirtmişlerdir.

Benim oturduğum evi Sabancı ailesi dizmişti. İmkanlarımız o kadar güzeldi ki hani temizlik, yemek vs. Hiç böyle bunlardan yana bir günden bir güne ya şu çok kötüydü diyebileceğim hiçbir şey yoktu. Fiziksel imkân açısından harikaydı yani. Yani dediğim gibi hiç şey eksik değildi. (E5)

Ben toplu kalınan yerden çocuk evlerine ilk gittiğimde tabii ki bana mükemmel gelmişti. Hani sayı olarak neredeyse %1500 falan daha az. Yani kaç çocuktan kaç çocuğa düşüyor. Dört kişi, beş kişi gitmiştik. Birazda psikolojik olarak sağlamlaşıyorsun, kendini daha güvende hissediyorsun. Bir sorumlu var başında, orada hiç sorumlu yok neredeyse. Seninle ilgileniyor. (E7)

Yıldırım (2013) çocuk evlerinde kalmakta olan çocuklarla yaptığı araştırmada, çocukların %88,2'sinin fiziksel koşulları oldukça iyi bulunduğunu belirtmiştir. İngiltere'de yapılan bir araştırmada da çocuk evleri modelinde fiziksel koşulların iyi olduğu, genel itibariyle evlerin temiz, düzenli ve güvenli bulunduğu ifade edilmiştir (Morgan, 2009). Fakat çocuk evlerinde oda paylaşımı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı katılımcılar, bir odada iki kişinin kalmasını normal ve hatta kardeş gibi bir yaşam deneyimi olarak görmekte, bunun orta düzey bir ailedeki kardeşlerin birlikte kalmasına benzediğini ifade etmektedir.

Çocuk evlerinde çok rahat. 5 kişi kalıyorduk. Bir de ablalar kalıyordu işte birer birer. 6 kişiydik toplam evin içerisinde. Odalarımız 3'er kişilikti. Yani bu bizi rahatsız etmiyordu. Çünkü küçüklükten beri beraber büyüdüğümüz için hani sorun yaratmıyordu. (E15)

Bence çocuk evi bir odada iki kişi gayet normal. Kardeş gibi yaşıyoruz işte yani. Kendi normal, orta düzey bir ailedeymişiz gibi. Yani insanlar zaten çok zengin olduklarında bile kardeşleri birlikte yani kalmak ister. Kimse yalnız kalmak istemez bence... Aynı şey yani bir aile evi gibi. (K5)

Ancak bir odada iki kişinin kalmasının bile fazla olduğunu düşünenler de vardır; bu kişiler, bakım elemanlarının özel alanının olmamasını ve çocukların kişisel alan ihtiyacını vurgulamaktadır. Özellikle yeni nesil aile yapılarında 6 kişinin bir arada yaşamasının "aile" tanımına uymadığını ve dışarıdan bakıldığında merak uyandırdığını dile getirenler de mevcuttur.

Bence çocuk evinde 6 kişi çok fazla. Ben ona inanıyorum. 6 bana fazla geliyor. Çünkü artık yeni nesil 6 ve üstü aile değil zaten. dışarıdan baktığında hani normal bir aile mesela ben şu an evlensem 6 anne baba 2, 8 öyle bir şey yok. Çünkü normal bir aile kişi sayısı artık nüfusu da o kadar fazla olmadığı için hani komşular falan görünce böyle değişik geliyordu onlara yani. Hani 6 tane kız burada neden yaşıyor? İster istemez sorguluyorlar. Bizim mesela sitede oturduğumuzda inanılmaz merak ediyorlardı. (K3)

Fiziksel koşullar genel olarak iyileşmiş yaşam standardı, güven duygusu, aidiyet ve psikolojik güvenlik algısını güçlendiriyor. Katılımcıların bir kısmı iki kişilik oda düzenini “kardeşlik” ve “aile benzeri” olarak değerlendirirken diğer kısmı ise hem bakım elemanının hem de çocukların kişisel alan ihtiyacını öne çıkarmaktadır. Katılımcıların çocuk evlerini, önceki koğu tipi büyük kuruluşlara kıyasla daha güvenli, temiz ve düzenli bulmaları ile “ev/yuva hissinin” güçlendiğini ifade etmeleri, literatürde ev tipi modellerin amaç ve işleyişiyle uyumludur.

Türkiye bağlamında çocuk evleri modelinin, kalabalık yurt düzeninden ayrılarak daha az sayıda çocuğun bir arada yaşadığı, günlük yaşamın ev rutini üzerinden kurgulandığı ve temel ihtiyaçların daha öngörülebilir biçimde karşılandığı vurgulanır (Yazıcı, 2012; Yıldırım ve Işıksan, 2018). Benzer şekilde kurum bakımına ilişkin uluslararası çerçevede de büyük ölçekli kurumların eleştirildiği, aile benzeri küçük yapıların çocukların güven duymasını desteklediği

belirtilir (Maclean, 2003). Sonuç olarak ev tipi bakım modellerinde en önemli yenilik olan fiziki yapıların iyileştirilmesiyle çocuklara bireysel yaşam alanları sağlanmış oldu. Çocukların kişisel alanlara sahip olması, onların bağımsız yaşama hazırlanmasında önemli bir katkı sunmaktadır. Ancak fiziki ortamın iyileştirilmesi dışında çocukların sosyal ve toplumsal gelişimlerini destekleyecek nitelikli bir sosyal ortamın da oluşturulması gerekmektedir. Bu nedenle, çocukların sosyal becerilerini geliştirmeye ve topluma uyumlarını güçlendirmeye yönelik çalışmaların niteliğinin artırılmasına yönelik çabalar da sürdürülmektedir (Söğütü, 2025).

4.1.2.2. Grup yaşamına alışma

Çocuk evlerinde yaşamak, başlangıçta yabancılık hissi yaratabilse de zamanla uyum sağlanan ve sosyalleşmeyi destekleyen bir ortam sunmaktadır. Çocuk evlerinde grup yaşamı, anlaşılan ve anlaşamayan kişilerin bir arada bulunmasını gerektirse de sosyalleşmeyi sağlayan bir ortam olarak öne çıkmaktadır.

Ama Şöyle şimdi gerçekten birisiyle yaşamak çok zor. Yani ben eminim, benim kendi karakterim olarak, yurttan kalmasam ben kimseyle yaşayamazdım yani. Herhangi bir arkadaşla yaşayamazdım. Ama yurttan, aynı evin içinde arkadaşın olsun, farklı biri olsun, onunla özel alanlarına olan sahiplik olsun, ikili ilişkiler olsun, bunları çok iyi öğrenmişim. (E7)

Tabii ki biz evde 6 kişi kalıyorduk, 6 kız Çekom'da. anlaştığım insanlar oluyor, anlaşılmadığım insanlar oluyor. Ama çok fazla böyle sosyalleşmemi sağlayan bir ortamdı ve daha çok çocuk evlerine, Çekom'a uyumlu çocukların profili alınıyor çünkü. (K8)

Bakım personelleri her şeyleriyle ilgilenme ve sorunlara hızlı müdahale etme gibi konularda önemli destek sağlamışlardır. Eski tip kurumlarda 1-2 personelin bulunması, birebir iletişim kurmayı ve çocukların dertleriyle ilgilenmeyi zorlaştırırken, çocuk evlerinde daha az kişiyle kalınması, personel-çocuk ilişkisinin daha yakın ve kişisel olmasına olanak tanımaktadır. Araştırmalar da kurum bakımında, duygusal olarak duyarlı olan bir bakım verenle kurulan birebir ilişkinin çocuklarda güvenli bağlanmanın gelişimini desteklediğini göstermektedir (Oliveira vd., 2015).

Çünkü yurttan kaldığımız zamanlarda bir yatakhane 4-5 kişi kalıyorduk. Yaklaşık 3-4 tane de yatakhane vardı. 20 kişiden fazla kalıyorduk yani ve başımızda genelde 1 veya 2 personel oluyordu. Anne olarak nitelendirebildiğimiz 1 veya 2 kişinin 20 kişiye bakması çok daha zordur. Yani birebir iletişim kuramazsın, birebir çocuğun dertleriyle vesaire ilgilenemezsin, ona biraz daha yakın hissedemezsin kendini. Çünkü ilgilenmen gereken daha 19 tane çocuk var. (E14)

Grup yaşamı başlangıçta garipsemeye sebep olsa da zaman içinde sosyalleşme ve rutinlerin öngörülebilirliği sayesinde uyum kolaylaşıyor. Çocuk evlerinde sosyal destek ile kişisel alan dengesinin iyi kurulması, uyumun kalıcı hale gelmesi açısından kritik öneme sahiptir.

4.1.2.3. Ortak sorumluluklar (temizlik, yemek hazırlığı)

Çocuk evlerinde kalan bireylerin temizlik, yemek hazırlığı ve genel ev işleri gibi konularda ortak sorumluluklar üstlendiği belirtilmektedir. Bu sorumluluklar, çocukların kendi eşyalarını ve odalarını düzenlemesinden (yatak toplama, dolap düzenleme), ortak alanların temizliğine (süpürme, silme) ve yemek hazırlığına (salata yapma, sofraya kurma/toplama) kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Çocuk evlerindeki bu ortak sorumlulukların temel amacının sadece iş yaptırmak olmadığı, aynı zamanda bireylere sorumluluk bilinci kazandırmak ve yaşam becerilerini geliştirmelerini sağlamak olduğu vurgulanmaktadır.

Yani çocuk evlerinde biz odada iki kişiydik. Zaten odamızda herkes eşyalarını kendini topluyordu. Yatağımızı kendimiz toplardık, dolabımızı kendimiz toplardık. Ablalar söylemese bile odamızı kendimiz temizlerdik. (E4)

Kendi aramızda iş bölümü yapardık. 6 kişiydik zaten. Birimiz vileda çekerdik, birimiz süpürge yapardık. Ev işlerini kendi aramızda bölüşürdük. Yemeği hazırlamaya yardım ederdik. Tabii bunları bize söylerlerdi. Biz ufakken, büyüdüğünüzde size çok büyük bir avantaj olacak diye söylenirdi. (E8)

Katılımcılar, bu süreçte edindikleri alışkanlıkların (örneğin düzenli olma, ekonomik davranma) yetişkinlik hayatlarında kendilerine büyük avantaj sağladığını ve zorlanmadan ev işlerini yürütebildiklerini belirtmektedirler. Bakıcı anneler ve ablaların rehberliğinde, yemek yapma, temizlik ve alışveriş gibi konularda pratik deneyimler kazanıldığı, hatta markette en uygun fiyatlı ürünleri bulma gibi ekonomik davranışların da öğretildiği ifade edilmektedir.

Bakım elemanlarımız zaten, ablalarımız, abilerimiz hep derdi bakın işte kendi evine çıkacaksınız. Biz yemek yapıyoruz ya yardım edin ya öğrenin. Görev de veriyorlardı öğrenmemiz için falan. Sen orayı süpür, sen orayı sil falan. Kendi kullandığınız alanları temiz bırakın gibi sen çünkü. Hani o kurumdan çıktığın zaman sen de bir ev tutacaksın, sen de yaşayacaksın, sen de bir şeyler yapman lazım. (E10)

Hafta sonları da genel böyle büyük temizlikler olur ya onları hep birlikte yapardık ablalarla birlikte. Bu bana güzel bir şey kazandırdı. Ben şu anki hayatımda da böyleyimdir. Mesela hafta sonları kahvaltıyı hep ben hazırlardım. Onun dışında alışverişe falan gidildiğinde bizimki bir yerden gelmiyordu. Biz gidiyorduk, alışveriş yapıyorduk. Markette bile en ucuzunu, en uygununu bulmaya çalışıyorduk. Ben şu anki hayatımda da böyleyim. Ekonomik davranmaya çalışıyorum. Evime bir eşya alırken de keza öyle. Yani bunu bana güzel bir şekilde kazandırdı. Çocuk evlerinde yaptığımız alışverişler, yemekler, temizlik süreçleri vesaire gibi şeylere aktif katılmam benim bugün yalnız yaşarken de çok fazla zorlanmamama, bunu kolay bir şekilde yerine getirmeme olanak sağlıyor. Tabi biraz da insanın içinde olması lazım hocam. (K6)

Çocuk evlerinde kalan çocuklarla derinlemesine görüşme ile yapılmış çalışmalarda; markete gitmek, alışveriş yapmak gibi olayların çocukların sorumluluk almasını sağladığını, uygun yer ve zamanda toplumsal normlara nasıl uyulacağını uygulamalı olarak öğrenmelerine imkân verdiğini belirtmiştir. Oysa toplu bakım modelinde yemeklerin hazır bir şekilde sunulması, çocukların yiyeceklerin hangi koşullarda temin edildiğini, fiyatını ve miktarını öğrenmelerini engellediğini ve gelecekte kendi evlerinde yapacakları alışverişler konusunda deneyim kazanamamakta ve temel ihtiyaçları belirleme gibi sorumluluk alma davranışlarını yeterince öğrenemediklerini belirtmektedir (Aykul, 2019; Nalbant, 2016). Çocuk evlerinde mevcut kalan

çocuklar üzerinden tespit edilen bu bulgu, çalışmamız kapsamında bu hizmet modelinde yetişmiş kişilerin değerlendirmeleri ile daha da bir önem kazanmıştır. Gündelik hayatta ev içerisinde sorumluluk bilinci ve yaşam becerileri kazandırılmak amacıyla ortak sorumluluklar yerine getiriliyor. Böylece kurumdan ayrıldıktan sonra tek başına yaşamın idaresi ve ev içi işler için doğrudan beceriler kazanılmış oluyor.

4.1.2.4. Kurumun ev/yuva hissi verip vermediğine dair düşünceler

Katılımcılar, çocuk evlerinin kendilerine gerçek bir aile ortamı sunduğunu ve bu durumun yaşamlarında önemli bir pozitif etki yarattığını belirtmişlerdir. Özellikle bir aile ortamında büyüme hissi, arkadaşlık ilişkilerinin derinliği ve grup sorumlularının/hocaların varlığı bu aile hissini pekiştirmiştir. Çocuk evlerinde kalanlar, burayı "evim" diyebilecekleri bir yer olarak görmüş, hatta kendi ailelerinden alamadıkları sıcaklığı ve desteği kurumdan aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, çocuk evlerinin sadece fiziksel bir mekân olmaktan öte, duygusal ve sosyal bir bağlamda bireylerin "aile" tanımını yeniden şekillendiren bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Çünkü kurumda büyüdüğüm için oranın aile sıcaklığını aldım ben. Kurumun aile sıcaklığını aldım. Kendi ailemin aile sıcaklığını alamadığım için yani dışarıdaki bir insanın sıcaklığı bana nasıl geliyorsa şu an ailemin de sıcaklığı aynı geliyor. O yüzden yani kuruma daha çok aile gözüyle bakıyorum... (E8)

Çocuk evlerinin "normal ailelerden hiçbir farkı olmadığı" ve hatta bazı durumlarda dışarıdaki ailelerden daha iyi bir bakım sunduğu düşüncesi yaygındır. Morgan (2009)'ın İngiltere'de çocuk evlerinde kalan 117 çocukla yaptığı çalışmada da çocuk evlerinde kalan çocuklar bu evleri aile ortamına göre daha güvenli ve düzenli bulmaları çalışmamızın bulgusuyla örtüşmektedir. Çalışmamızda da bakıcılar "anne", diğer çocuklar ise "kardeş" veya "abi/abla" olarak görülmüştür. Bu güçlü bağlar, kurumdan ayrıldıktan sonra bile devam etmiş, katılımcılar hala birbirleriyle iletişimde kalmış ve birbirlerine destek olmaya devam etmişlerdir.

En basiti eskiden mesela ilkokuldayken arkadaşlarım nereye gidiyorsunuz dediğinde, yurda gidiyorum derdim. Ama eve geçtikten sonra nereye gidiyorsunuz, evime gidiyorum diyebiliyorsunuz yani. Hani bu açıdan çok güzel bir olay zaten hani evim diyebileceğiniz bir yerin kendi odanızın olması. Ve sizin de bir sorunuz, bir derdiniz olduğu zaman konuşup anlayabileceğiniz, yani tartışabileceğiniz bir anne dediğimiz bir bakıcı var zaten. (E12)

Ben artık arkadaşlarıma gidiyorum mesela bazen anne babalarıyla oturuyorum. Ya konuşmuyorlar. Bakıyorum böyle ne babası bir şey söylüyor ne annesi bir şey söylüyor. Ya diyorum bizim böyle değil. Biz akşam eve oturduğumuzda herkes gününü anlatır. İşte ne yaşadık ne ettik, neye sinirlendik ne hoşumuza gitti ne gitmedi. Ya da birine âşık olduğunda ben kesendim, ararım. O yüzden böyle bir şeylerin en içteki şeyleri de paylaşabileceğiniz insanlarla aynı evde olmak hakikaten çok güzel bir şeydi. Yani annemle aynı evde olduğumdaki o güveni bana verebilmesi kurumun bence verebileceği en tap şeylerden, en güzel şeylerden bir tanesiydi. (K2)

Hatay'da ev ortamı olduğu için daha çok aile gibi oluyor. Aile gibi olunca da çevreye karşı da daha özgür, dışlanmamış hissi oluyor genelde. Ev ortamında kaldığımız süre boyunca mesela annelerle

birlikte yemek yapma alışkanlığımız, beraber vakit geçirme alışkanlığımız, o annelik duygusunu daha çok hissettiriyordu bize. (K7)

Çocuk evleri modelinin az sayıda çocuk içeren, aile sıcaklığına yakın yapısının çocukların gelişimine olumlu etkileri olduğu bulgusunu birden fazla çalışma desteklemektedir. Bu çalışmalar, çocuk evlerinde çocuk sayısının az ve bakım verenlerin sabit olmasının birebir etkileşimi artırdığını, çocuğun kalabalık kurum ortamında “çok sayıda kişiden biri” olmaktan çıkıp bireysel ihtiyaçlarının daha yakından gözlemlenebildiğini ortaya koymuştur. Çocuk evlerindeki etkileşim yoğunluğu sayesinde çocukların, evi ve bakım personelinin bir “aile gibi” görmeye başladığını göstermektedir (Nalbant, 2016; Şavlı, 2018; Aykul, 2019; Kelebek ve Kucur, 2025a). Çocuk koruma sisteminde görev yapan personellerin görüşlerinin değerlendirildiği bir araştırmada bulgularına göre de personelin %68,5’i çocuk evlerinde çocukların sahiplenme duygularının geliştiğini belirtmişlerdir. Buna karşılık sevgi evlerini tercih edenlerin oranı %27,8, yuva-yurt modelini tercih edenlerin oranı ise oldukça düşüktür. Her iki model de ev sistemine dayalı olarak tasarlanmış olsa da sevgi evleri ile çocuk evleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Bu farkın sevgi evleri modelinin tam anlamıyla bir ev modeli gibi işletilememesinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Söğütü, 2015).

Literatürde de çocuklar, kendilerini rahat ve kabul görmüş hissedebildikleri, oyun oynayabildikleri ve “ev ortamına benzeyen” yerleri en iyi bakım modeli olarak tanımlarlar (Ceglowski & Bacigalupa, 2002). Bu bulgu çocuk evlerinin, çocukların “aile” kavramını oluşturmaya yol açtığını da ortaya koymaktadır. Katılımcıların anlatılarında çocuk evlerinin bir “yuva” ve “aile” sıcaklığı sunduğu yönündeki algılar öne çıkmaktadır. Ev ortamının sağladığı aidiyet, güven ve aile benzeri ilişkiler, biyolojik aile bağlarının eksikliğini telafi eden işlevsel bir yapı sunmuştur. Özellikle bakım elemanlarının “anne” olarak görülmesi ve ev arkadaşlarının “kardeş” gibi algılanması, çocuk evlerinin bir aidiyet mekânına dönüştürdüğünü göstermektedir.

Araştırmacı Gözlemi: Görüşme sürecinde katılımcıların “ev”, “yuva”, “anne”, “kardeşlik”, “birlikte yemek”, gibi kavramları kullanırken belirgin bir duygusal rahatlama yaşadıkları gözlemlenmiştir. Bu bölümlerde ses tonlarının yumuşadığı, gülümseme gibi olumlu yüz ifadelerinin ortaya çıktığı ve anlatıların daha akıcı hâle geldiği dikkat çekmiştir. Katılımcılar biyolojik aileleriyle ilgili bölümlerde daha temkinli, kısa ve duraksamalı konuşurken; çocuk evleriyle ilgili anıları aktardıklarında çok daha detaylı, canlı ve duygusal olarak sıcak bir anlatım sergilemişlerdir. Özellikle bakım elemanlarının “anne” ve diğer çocukların “kardeş” olarak adlandırılması, kurumun katılımcıların zihinlerinde işlevsel bir aile yapısına dönüştüğünü yansıtmaktadır. Görüşmeler boyunca bu konuya dair ifadelerin tekrar etmesi, çocuk evlerinde

kurulan ilişkilerin katılımcılar üzerinde kalıcı izler bıraktığını ve bağımsız yaşam döneminde dahi bu bağların sürdüğünü destekler niteliktedir.

4.1.2.5. Ekonomik denge kurma katkısı

Katılımcılar, çocuk evlerinde edindikleri ekonomik deneyimlerin yetişkinlik dönemindeki bütçe yönetimi ve harcama davranışlarını etkilediğini belirtmektedir. Para hesabı yapma, fatura takibi, kısıtlı bütçeyle alışveriş yapma gibi uygulamalara belirli ölçüde dâhil olduklarını ifade eden bireyler; ihtiyaç önceliklendirme ve planlı harcama yapma gibi pratikler kazandıklarını vurgulamaktadır. Özellikle sınırlı harçlıklarla yapılan alışverişlerin, tasarruf bilinci ve ekonomik farkındalık kazandırdığı dile getirilmiştir.

Mesela hesap yapıyorlardı işte para sayıyordum bir yandan. Faturaları okuyordum bir yandan. Ne kadar gelmiş ne kadar gitmiş. Çocuk harcamalarını hesaplıyorlar. Onlara yardım ediyordum. Orada onlardan kopuk değildim. Marketlere de sıklıkla ben giderdim zaten. Alışveriş yapardım. Ne gelip ne gittiğini biliyordum az çok. (E2)

Marketlere giderdik ve sınırlı bir bütçemiz olurdu bizim mesela o bütçeye göre eksiğe göre alışveriş yapıldı bakıcılarımız tarafından. Bize de gösterilerdi şöyle oluyor böyle oluyor gibisinden. Onların hala daha etkisini görüyorum yani biz bunları deneyim ettik. (E8)

Bununla birlikte, bazı katılımcılar kurum yaşamında ekonomik hayata dair verilen hazırlığın belirli alanlarda sınırlı kaldığını, özellikle bağımsız yaşam öncesinde bütçe yönetimi, gelir-gider dengesi kurma ve uzun vadeli ekonomik planlama konularında daha sistemli bir eğitimin eksik olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, kurumda edinilen becerilerin önemli olduğunu ancak hayata geçişte her zaman yeterli düzeyde desteklenmediğini göstermektedir. Dolayısıyla mevcut deneyim bir farkındalık kazandırırken ciddi bir finansal eğitimle desteklenmediğinde bağımsız yaşama geçişte boşluklar oluşturabildiğini göstermektedir.

4.1.2.6. Kurallara uyum, disiplin ve zaman yönetimi

Katılımcıların büyük çoğunluğu kurum bakımında kurallara uyumun yaşamlarının merkezinde yer aldığını vurgulamıştır. Görüşmelerde kurallar kimi zaman koruyucu ve düzen sağlayıcı bir unsur olarak algılanmış, kimi zaman da kısıtlayıcı ve baskı unsuru olarak değerlendirilmiştir.

Bazı katılımcılar, çocuk evlerinde disiplinin ve düzenin kendilerine önemli alışkanlıklar kazandırdığını, özellikle sorumluluk alma, temizlik ve zamanında hareket etme gibi becerileri içselleştirdiklerini belirtmiştir. Bu yönüyle kuralların bireyleri “daha azimli, çalışkan ve ertelemeyen” kişiler haline getirdiği; yetişkinlikte de düzenli olma ve zamanı etkili kullanma davranışlarına yansıdığı görülmektedir (ör. K1, K3, K7).

Daha böyle azimli, çalışkan, böyle ertelemeyen biri yapmış olması diyebilirim. Çünkü kurum bakımında bir göreviniz varsa siz de biliyorsunuzdur belki evin temizliği, yemeği, vesaire. Bu

ertelememe davranışı benim hayatımda çok güzel bir noktada aslında beni olumlu etkiledi. Çünkü bu benim hem derslerime yansıdı hem bilmiyorum yaptığım spora yansıdı ve bana uluslararası dereceler kazandırdı diyebilirim. (K1)

Biz böyle değil ama hani kurallar altında büyüyen insanlarız. Ki gerçekten ben o kuralların etkisinden hala çıkabilmiş bir insan değilim. Ben hala mesela evimde yatağımı toplamadan kalkmam. Ya da mesela o evin dağınıklığı beni sinirlendir çünkü benim ev arkadaşım mesela var, diyor ki ev 2-3 kere süpürülür mü? Ama biz evde yani yurttan 5 kere süpürürdük ya. Gece yatmadan önce ben mesela sürekli temizlik yaparım. Çünkü biz yurttan önce yatmadan önce temizlik yapardık. (K3)

Çok kısıtlamalar olurdu. Sürekli hani disiplin, disiplin içinde büyüdüğümüz için de şu anki hayatımda mesela şey oluyor. Daha böyle oturaklı oluyoruz. Nerede ne yapabileceğimiz konusunda daha şekilde bilinçli oluyor insan. (K7)

Öte yandan bazı katılımcılar, kuralları fazlasıyla katı ve sınırlayıcı bulmuştur. Özellikle eve giriş saatleri, sosyal medya kullanımı, dışarı çıkma süreleri gibi uygulamaların katı biçimde uygulanması, gençler için sıkıcı ve bunaltıcı bir durum yaratmıştır (ör. K5, K8, E9,).

Hani mantıksal açıdan bakarsak gerçekten bizim iyiliğimiz için düşünülmüş şeylerdi ama ben mesela biraz sitem ederdim bu konuda. Neden işte eve saat 9'da girmek zorundayız falan. Ya tabii ki benim iyiliğim için yani. Saat 10'da 11'de, 12'de hani o saatleri dışarıda ne işim var? (E9)

Bana sosyal medyayı yasakladılar kurumda. Ben üniversiteye geçtiğimde sosyal medyayı açtım. Beni yıllarca büyüten hocama da aynı şeyi söylüyorum. Sizin çocuklara bunu da öğretmeniz gerekiyor. Daha geçen konuştuğumuzda da bunu söylemiştim. Çünkü tek eksik yönünüz bu. (K5)

Tamam ama bence işte şu an telefon saatleri olsun ya da aileyle görüşme olsun ya da dışarı çıkma olsun bunlar bizde çok sıkı, aşırı derecede çok sıkı. Ben bunların bence esnek olabileceğini ya da esnetilebileceğini düşünüyorum birazcık. Son zamanlarda çok bunalmıştık yani. (K8)

Hata yapma korkusu nedeniyle kurumlar kurallar koyar ve bunlar genellikle kanıta dayalı değil sadece olumsuzluğu önlemeye yönelik olur (Munro, 2010). Bazı araştırmalarda da çocuk evlerinde kuralların aşırı katı ve baskıcı yönleri de tartışılmıştır. Çocuk evlerinde uygulanan eve giriş-çıkış saatleri, telefon kullanımına yönelik yasaklar ve dışarı çıkma sınırlamaları çocuklar için bunaltıcı ve özgürlüğü kısıtlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmiştir (Yıldırım, 2013; Aydoğdu, 2016; Aykul, 2019). Aşırı kuralcılık da ev ortamının doğal akışına zarar verip aile sıcaklığı hissini zayıflatmaktadır (Kelebek ve Kucur, 2025a). Çocuk evlerinde ve ailesi yanında yaşayan çocukların yaşadıkları ortam değerlendirildiğinde çocuk evinin aileden daha kuralcı bir yapıya sahip olduğu belirtilmektedir (Yıldırım, 2013). Morgan (2009)'ın yaptığı araştırmada da çocuk evlerinde kalan çocuklar için katı kurallara uymak zorunda bırakılmış olmak zorlayıcı bir durum olarak görülmüştür. Bu bulgular, katılımcıların kuralların koruyucu işlevini kabul etmekle birlikte, esneklikten yoksun oluşunu eleştirmeleriyle örtüşmektedir. Genel olarak bulgular kurumlarda disiplinin ve kuralların çocukların davranışlarını şekillendirmede belirleyici olduğunu, kurallar sayesinde düzen kazandığını ve sorumluluk bilincini geliştirdiğini ifade etseler de aşırı katılık ve esnekliğin olmayışı kimi zaman baskı ve uyumsuzluğa yol açmıştır. Bu nedenle kuralların pedagojik ve çocuk profili ekseninde uygulanması, uzun vadede olumlu etkilere sebep olacaktır (Mısırlı & Akyüz, 2023; Myers, 2008; Wulczyn vd., 2010).

4.1.2.7. Çocuk evlerinde edinilen bireysel beceriler

Çocuk evlerinde kalan bireylerin ev işlerine aktif katılımları, yemek yapma, temizlik ve alışveriş gibi temel ev içi becerileri edinmelerini sağlamıştır. Katılımcılar, yemek yapmayı öğrenme süreçlerinde ablalardan ve bakım elemanlarından destek aldıklarını, hatta kendi istekleriyle mutfağa girerek yeni tarifler denediklerini belirtmişlerdir. İleriki yaşamlarında bu becerilerin faydasını görmüşlerdir.

Çocuk evlerinde ben işleyişe çok katıldım. Yemek olsun gider bakardım. Bakım elemanlarımız zaten, ablalarımız, abilerimiz hep derdi bakın işte kendi evine çıkacaksınız. Biz yemek yapıyoruz ya yardım edin ya öğrenin. Temizlik yapıyoruz. Görevde veriyorlardı öğrenmemiz için falan. Kendi kullandığınız alanları temiz bırakın gibi. Çünkü kurumdan çıktığınız zaman sen de bir ev tutacaksın, sen de yaşayacaksın, sen de bir şeyler yapman lazım derlerdi. (E10)

Çocuk evlerinde edinilen sorumluluk bilinci, bireylerin kendi yaşam alanlarını düzenleme ve kısmen de olsa finansal kaynakları yönetme becerilerini geliştirmiştir. Bu deneyimler, bireylerin kendi ayakları üzerinde durabilen, bağımsız ve bilinçli tüketiciler olmalarına katkı sağlamıştır.

Memur olduktan sonra da bir eve çıkıyorsunuz zaten, yaşamak zorundasınız. Temizlik yapmayı biliyorsunuz, hali hazırda istekliyseniz zaten size yemek yapma gibi bir zorunluluk yok tabii ki çocuk evlerinde ama eğer sizin böyle şeylere hevesiniz varsa bunları öğrenmiş olduğunuz için hiçbir zorluk çekmiyorsunuz. (E15)

Ama Kütahya'daki mesela biz evin mutfak alışverişini biz yapardık. Bütün çocuklar, anne gelmezdi genelde, bütün çocuklar toplanıp bir arada giderdik, liste hazırlardık. Ne eksikse evde ne kadar alacaksak. Mesela şu an benim bu bilincim belki de o zaman bana öğretildi. Her şeyin fiyatına bakarak işte atıyorum bu bu kadar eder mi? Bu böyle alınır mı? İşte domates neye göre seçilir? Nerede kullanılır? Bunların hepsini o zaman öğrendim. (K4)

Çocuk evlerinde kazanılan düzen ve temizlik alışkanlıkları, bireylerin yaşam boyu sürdürdükleri önemli bir özellik haline gelmiştir. Katılımcılar, yataklarını toplama, odalarını temizleme ve genel ev temizliği gibi konularda edindikleri alışkanlıkların, kurumdan ayrıldıktan sonraki yaşamlarında da devam ettiğini belirtmişlerdir. Bu alışkanlıklar, bireylerin düzenli ve temiz bir yaşam alanı sürdürmelerine yardımcı olmuş, hatta bazı durumlarda psikolojik bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Çocuk evinin belki en büyük yararı bu konudaydı bana. Kurumdan ayrıldıktan sonra yani. Gerçekten bir ev ortamının nasıl olması gerektiğini, evde nasıl yaşamın gerektiğini, komşuluk düzenini. Bunları çocuk evlerinde öğrendim hep. Yemek yapma olsun, alışveriş olsun, evde vakit geçirmeye... sessizliğe, temizliğine önem vermeye. Yani ev hayatıyla alakalı her şeyi çocuk evinde öğrenmişimdir, öyle diyeyim. Zaten şu anda düzenim olsun, şeyim olsun, hep oradan edindiklerimle yapıyorum. Artık özellikle yemek konusunda daha en azından insan bir evde yetişir gibi hissediyor orada kalınca. Ve çok da bir şey değişmiyor sadece biraz daha yalnızlaşıyorsun. (E7)

Mesela çocuk evlerinde biz her hafta genel temizlik yapıyorduk. Bunu yıllar boyu yaptığım için şu anda da aynı şeyi yapıyorum. Psikolojik olarak temizlik yapmaya ihtiyaç duyuyorum. Bir hafta geçti hala temizlik yapmadım. Ya da bir hafta geçti çarşafımı değiştirmem lazım. Her hafta çarşafımı değiştiriyorum mesela şu an. Ya da ne bileyim, cam siliyorum. Alışkanlık yani. Temiz olan camı tekrar siliyorum. Temiz olan şeyi temizlemek daha kolay, daha basit. Öyle öğrendik yani. (K5)

Çocuk evlerindeki toplu yaşam, bireylerin sosyal etkileşim becerilerini geliştirmelerine ve bir topluluğun parçası olma hissini deneyimlemelerine olanak tanımıştır. Katılımcılar, birlikte sohbet etme, oyun oynama, gezilere katılma ve alışveriş yapma gibi aktivitelerin, kendilerine sosyal beceriler kazandırdığını ve aidiyet duygusu oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Bu deneyimler, bireylerin yalnızlık hissini azaltmış ve sosyal çevrelerini genişletmelerine yardımcı olmuştur.

Her konudan sohbet edebilirdik çocuk evlerinde. O güzel bir alışkanlıktı. Mesela ben onu hâlâ arıyorum hocam. Şimdi geliyorum, bakıyorum herkes telefonunda gömülmüş. (E2)

Çocuk evlerinde kendi sosyal çevren oluyor. O bence çok güzel bir şey. Ya da mesela bir şeyler öğrenebiliyorsun. Yemek yapmayı öğrenebilirsin. Ben mesela çocuk evine geçtikten sonra yemek yapmayı öğrendim. Temizlik, temizliği de aynı şekilde orada öğreniyorsun. (K9)

İstanbul'da üç yetiştirme yurdunda koruma ve bakım altında bulunan 156 çocuk ile yapılan araştırmada; çocuklar, yetiştirme yurtlarındaki yaşam ve hizmet kalitesini genel anlamda yeterli görmelerine rağmen, bu ortamların kendi beceri ve yeteneklerini geliştirmeye elverişli olmadığını ifade etmişlerdir. Nitekim katılımcıların %43,6'sı "yurtta beceri ve yeteneklerinizi geliştirecek bir ortam mevcut mu?" sorusuna olumsuz yanıt verirken, %10,3'ü kısmen uygun olmadığını belirtmiştir. Buna karşılık %46,2'lik bir kesim mevcut ortamı yeterli görmektedir. Bu sonuç, koğuş tipi kurumların çocukların bireysel gelişim ve yeteneklerini desteklemede sınırlılıklar barındırdığını ortaya koymaktadır (Şenocak, 2005). Çocuk evleri sitesinde görev yapan personellerin görüşlerinin araştırıldığı çalışmada da bu kurumların fiziki yapısının çocukların bağımsız iş yapabilme becerilerine etkisini katılımcılardan %61,1'i uygun, %36,1'i mekânı kısmen uygun görürken, yalnızca %2,8'i uygun olmadığını belirtmiştir. Çocuk evleri sitesi, kışla tipi kuruluşlara göre ev ortamına daha yakın bir yapıya sahip olmakla birlikte, çocukların bağımsız iş yapabilmeleri açısından gerekli fiziki imkânı sağlasa da uygulamadaki işleyişin bu bağımsızlığı sınırlayabildiği anlaşılmaktadır (Söğütü, 2015).

Çocuk evleri tecrübesi ise sosyal katılım, özgüven, hak arama ve temsil becerilerini daha da güçlendiriyor. Bu durum ev içi becerilerle birleştiğinde ortaya çıkan profil, bağımsız yaşam açısından destekleyici niteliktedir. Çocuk evlerinde kalan bireylerin yemek yapma, temizlik ve alışveriş gibi temel ev içi beceriler edinmeleri, kurum bakımının bağımsız yaşama hazırlıkta önemli bir işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Uluslararası standartlarda da bu durumun önemi vurgulanmaktadır; nitekim İngiltere'de yayımlanan National Minimum Standards for Children's Homes belgesinde, bireylerin yetişkinliğe geçişte günlük yaşam becerilerini kazanmasının zorunlu olduğu belirtilmektedir. Türkiye'de yapılan araştırmalar da benzer biçimde çocuk evlerinin bireylerde sorumluluk bilinci ve düzenli yaşam alışkanlıkları geliştirdiğini göstermektedir (Yazıcı, 2012).

Çocuk evlerinde birlikte sohbet etme ve ortak etkinliklere katılma gibi deneyimler, çocukların sosyal becerilerini güçlendirmiş ve topluluk bilinci kazanmalarına katkı sağlamıştır (Yıldırım ve Işıksan, 2018). Ayrıca, çocuk evlerinin yurt tipi bakım modellerinden farklı olarak daha küçük ölçekli ve aile ortamına yakın bir yapıya sahip olması, bireylerin psikososyal gelişimlerini ve sorunlarla baş etme kapasitelerini arttırmış ve sorumluluk sahibi bireyler olarak yetişmelerini kolaylaştırmıştır (İzci ve Uğurlu, 2018; Yaşar ve Dağdelen, 2013).

Kurum bakımından ayrılan bireylerin yaşam tecrübelerini inceleyen çalışmalar da bu kazanımların uzun vadede önemini doğrulamakta ve temizlik, yemek yapma ve bütçe yönetimi gibi alışkanlıkların bireylerin bağımsız yaşamlarını kolaylaştırdığını ve bunun kurum sürecinde olması gerektiğini ortaya koymaktadır (Frimpong Manso, 2012; Yanardağ, 2019). Dolayısıyla çocuk evleri modeli hem bireysel beceriler hem de sosyal ilişkiler açısından çocukların bağımsız yaşamlarına hazırlanmasında kritik bir işlev görmektedir.

Araştırmacı Gözlemi: Görüşme sürecinde katılımcıların çocuk evlerinde edindikleri becerilerden söz ederken belirgin bir rahatlama ve özgüven sergiledikleri gözlenmiştir. Yemek yapma, temizlik ve alışveriş gibi becerilere ilişkin anlatıları genellikle akıcı, detaylı ve olumlu bir duygulanımla aktarılmış; bu becerilerin yetişkinlik yaşamlarında düzen ve kontrol sağlayan önemli alışkanlıklara dönüştüğü sıkça vurgulanmıştır. Katılımcıların ifadelerinde tekrarlanan “orada öğrendik”, “bize öğretildi” gibi ifadeler, çocuk evlerinin bağımsız yaşama hazırlayıcı yönünün güçlü biçimde içselleştirildiğini göstermektedir. Buna karşın, sosyal hayata ve finansal yönetime ilişkin kısımlarda zaman zaman kısa duraksamalar ve “keşke daha fazla destek olunsaydı” hissini yansıtan ifadeler de ortaya çıkmıştır.

4.1.2.8. Gelecekteki iş yaşamına hazırlık var mıydı?

Bazı katılımcılar, çocukların erken yaşta çalışma hayatına dahil olmasının sorumluluk bilinci kazandırdığını ve paranın değerini anlamalarına yardımcı olduğunu düşünmektedir.

Hani bir çırak olarak bir yere gidip çalışmıyor veyahut da hayatın o ufak tefek zorluk meşguliyetlerini görmüyorlar. Daha böyle yemeğin önüne geliyor, alınacak kıyafetlerini alınıyor falan. Ufak tefek de böyle bunun kontrollü bir şekilde sağlanması gerektiğini düşünüyorum. (E6)

Çocukların kasiyerlik, garsonluk gibi hayati tehlikesi olmayan işlerde istihdam edilmesi gerektiği, böylece çalışma hayatını deneyimleyebilecekleri ve ekonomik okuryazarlık kazanabilecekleri belirtilmiştir. Kurumların, mezun olacak gençlere ekonomik okuryazarlık ve insan ilişkileri konularında eğitimler vermesi, iş başvurusu yapma, iş takibi ve işte devamlılık gibi becerileri kazandırması gerektiği ifade edilmiştir.

Çocuklar hayati tehlikesi bulunmayan işlerde istihdam edilmeli. Bak hayat bu, siz eğer memurluğun kıymetini bilmezseniz yaşayacağınız hayatın %90'ı bu diye bir iş yerinde bence çocuklara istihdam edilebilmeli diye düşünüyorum. (E5)

Mesela şunu da söylemek istiyorum, bence kurumlarda yurttan sonraki hayata hazırlanma şekline yönelik güvenli bir ortamda çocuklar çalıştırmalı da yurttan sonraki hayata hazırlanmak adına. Yani hayatın gerçekleri bunlar. Çalışmadan hiçbir şey yapamıyorsunuz... Bizde yoktu ama kesinlikle çalıştırılmalı. (E9)

Kamuda istihdam edilen kurum bakımından ayrılmış bireyler, iş ortamına uyumda çeşitli güçlük yaşamaları sebebiyle kimi zaman işe devam etmeme, iş arkadaşlarıyla çatışma veya amirlerle sorunlar nedeniyle istifa ya da 657 sayılı Kanun kapsamında müstafi sayılma ile sonuçlanabilmektedir. Bu sorunların temelinde, bireylerin kurum bakımından ayrılmadan önce yeterince hazırlanmadıkları ve kurum sonrası yaşamda rehberlik ve destek mekanizmalarının yetersizliği yer almaktadır. Yıllarca kurumda yaşayan ve aile bağlarını sürdüremeyen gençler, kurumdan ayrılış sonrası tek başına yaşam kurmak zorunda kalıyor, ekonomik ve sosyal açıdan destek yoksunluğu nedeniyle zorluklar yaşamaktadırlar (Erbay vd., 2018; Uğur & Kılıç, 2022). Katılımcılar bu durumu örneklerle anlatıp çocuk evlerinde kalan gençlerin "ekmek elden su gölden" bir yaşam sürdüklerini ve bu durumun mezuniyet sonrası boşluğa düşmelerine neden olduğunu ifade etmişlerdir.

Çünkü şu an kalan çocuklar gerçekten yani hayata hazır değiller. Yeni çıkacak olan çocuklar çıktıkları zaman hayata olan adaptasyonu sağlayamadıkları için yani bir gün işe gidiyorlar, ertesi gün işe gitmiyorlar ve o ertesi gün gitmediklerinin devamı geliyor ve bu sefer işten atılıyorlar. Şu an 3-4 tane çocuğumuz şu dönem yeni atanan çocuklardan 3-4 tanesi atıldı. Ve bu çocuk daha yeni çıkmış çocuklar, bizden sonra çıkan çocuklardan bahsediyorum. (K9)

Bu nedenle, çocukların güvenli bir ortamda staj yapmaları veya iş hayatını deneyimlemeleri gerektiği, böylece memuriyet öncesi veya sonrası adaptasyon süreçlerinin kolaylaşacağı vurgulanmıştır. Gündelik yaşam tecrübeleri kazanılsa çalışma ve iş disiplinine yönelik kırılmalar yaşanabilmektedir. Bu açığı kapatmak için çeşitli iş tecrübesi edinilebilecek uygulamalar yapılabilir.

4.1.3. Kurum sürecindeki tecrübeler ve değerlendirmeler

4.1.3.1. Çocuk evleri ile çocuk evleri sitesi deneyimlerinin karşılaştırılması (ilişkisel, mekânsal ve psikolojik farklar)

Katılımcılar, çocuk evlerinin hayata hazırlama konusunda daha başarılı olduğunu düşünmektedir. Bu modelin, çocuklara ev işlerine katılım, yemek hazırlama gibi günlük yaşam becerilerini kazandırdığı ve yurtlarda ise bu tür işlerin çalışanlar tarafından yapıldığı ve çocukların bu becerileri öğrenme şansının olmadığı dile getirilmiştir. Büyük yurtlarda dağınık bir uygulama

olduğu, bağımlı çocukların bulunduğu ve öğretmenlerin yaptırım uygulamadığı durumların yaşandığı ifade edilmiştir.

ÇES için kesinlikle çocukları hayata hazırladığını düşünmüyorum bu süreçte. ÇEKOM yani çocuk evleri bence mükemmel bir örnek. Bu bir çocuğun, Türkiye'deki sıradan bir çocuğun olağan hayatı. Çok normal bir şey. Mesela ÇES'te hayatta öyle bir şey yok. Ev işlerinde böyle bakıcı ablalara yardım ederdik, odamızı toplardık, kitap okuma saatlerimizden, tutun yemek hazırlama, yemekten sonra birlikte sofrayı temizlerdik, kurardık, toplardık, ederdik. (E3)

Çocuk evlerinin benim üzerimdeki en büyük etkisi yurda göre çok avantajı olmasıydı. Bir anda böyle 30-40 kişilik yerden çok daha az kişinin olduğu yere geçtik. Zaten yurt yaşamında yediğin yemeklerle evdeki yediğin yemekler bir olmuyor. Evde senin istediğin ve gerçekten özenle yapılan bir yemekler oluyor. Diğer zamanlar yurtda bir aylık liste vardı mesela. O ne varsa ona yapılıyordu. Evde anneler yapıyordu. Tatlısından tutuğun tuzlusuna kadar her şeyi bize sorarak yapıyorlardı zaten. (E12)

Eğer kıyaslayacak olursam tabii ki Çocuk Evleri sitesine göre daha iyi ÇEKOM. Çünkü sadece belli bir apartmanda kalmanız oranın çok belli olmaması böyle belli bir düzen var ve bu düzenin olması bence çok güzel bir şey. Çünkü ben daha böyle bir düzeni ve belli hayat standartlarını seven biriymişim ve bu benim hayatıma olumlu yansdı. Yani orada öğrendiklerim, genel olarak evin temizliği, yemek vesaire konular benim çok işime yaradı. (K1)

Yetiştirme yurtlarında yaşam ve hizmet kalitesi genel olarak yeterli bulunurken mevcut ortamın çocukların yeteneklerini ve becerilerini geliştiremeyecek yapıda olduğu görülmektedir (Şenocak, 2005). Çocuk evlerinde ise bireysel alanın olması, bağlanma duygusunun daha kuvvetli olması, daha az kişiyle kalınması ve ev ortamının sağlanması, yurt ortamına göre çok daha avantajlı bulunmuştur.

İstanbul'da yurt ortamı vardı ama Hatay'da ev ortamı olduğu için daha çok aile gibi oluyor. Aile gibi olunca da çevreye karşı da daha özgür, dışlanmamış hissi oluyor genelde. Ev ortamında kaldığımız süre boyunca mesela annelerle birlikte yemek yapma alışkanlığımız, beraber vakit geçirme alışkanlığımız, o annelik duygusunu daha çok hissettiriyordu bize. Mesela yurt ortamında öyle olmuyordu. Yurt ortamında abla diyorsam, ev ortamında anne, anne şeklinde hitap ettiğimiz için o yakınlığımız daha çok oluyordu. (K7)

Ayrıca, toplu kalınan yerlerde büyüklerin küçükleri ezme eğiliminde olduğu, akran baskısının fazla olduğu ancak çocuk evlerinde bu durumun yaşanmadığı vurgulanmıştır. Aynı durum Nalbant (2016)'ın çalışmasında da Kayseri ilinde çocuk evlerinde kalan çocuklar tarafından dile getirilmiş olup, çocuk evindeki arkadaşlık ilişkilerinin diğer kurumlara nazaran daha samimi ve aile hissiyatında olduğu vurgulanmıştır. Bu bulgu çocukların kurumda kaldıkları dönemde yaşadıklarının yetişkinlik döneminde de unutamadıklarını ve onları psikolojik anlamda etkilediğini göstermektedir.

Ama toplu kalınan yerde de şöyle bir şey vardı. Büyükler hep ufakları ezme şeyi olurdu mesela. Çocuk evlerini bu yüzden çok seviyorum. Toplu kalınan yerde büyükler hep ufakları ezerdi mesela. (E8)

İlk gittiğimde Harput Yetiştirme Yurdu dediğimiz büyük bir kurumda kalmıştım yani. Yani bir kere çocuk evleri çok büyük bir velinimet. Çünkü dediğim gibi büyük kurumda her yaştan çocuk var, her cinsten çocuk var. Hani fiziki olarak da her türlü insan var. Sıkıntı yaşıyorsun, zorluk çekiyorsun. Adam 16-17 yaşında, sen daha 12-13 yaşındasın. Şiddet olsun, ne derler, iş yaptırma olsun. Bir baskı altında gibisin. (E10)

Çocuk evlerinde sosyal ilişkilerin daha kıymetli olduğu, çocukların kendi sosyal çevrelerini oluşturabildiği ve bulundukları mahallede arkadaşlık ilişkileri kurabildikleri belirtilmiştir. Yurtlarda ise dışarıyla bağlantının izole olduğu, sosyalleşme imkanının daha kısıtlı olduğu ifade edilmiştir. Çocuk evlerinde kalan çocuklar ise diğer kurum bakım modellerinden farklı olarak, mahalle yaşamının içinde bulunma imkânı sayesinde yeni akran ve komşuluk ilişkileri geliştirme fırsatı elde edebilmektedir (Yıldırım ve Işıksan, 2018; Şavlı, 2018; Aykul, 2019). Toplu kalınan kurumların çocukların psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılamada ve sosyalleşmelerinde belirgin bir yetersizlik yaşadıkları görülürken (Kalaycı, 2007), çocuk evlerinin yaygınlaştırılması toplu kalınan kurumlarda yetişen bireyler tarafından da sıkça önerilen bir durumdur (Kalaycı, 2007; Yazıcı, 2013).

O site şeklindeki evlerde sosyalleşme olmuyordu. Niye olmuyordu? market alışverişine gideceksek ya hocaya söylüyorduk yazıyordu o gidiyordu alıyordu geliyordu ya da orada birini görevlendiriyordu onlar alıp geliyordu ya da 100 kişi birden gidiyordu o an işte orada pembe çarşı vardı şeyin arkasıydı oraya gidiyorduk o sıra işte oradaki alışveriş yapıyorduk orada da hani 100 tane çocuk aynı anda bir yere girdiğinde zaten orada ekstra birine gidip selamlaşma sosyalleşme olmuyordu. 100 kişiyi gören kişi herkes kaçıyor zaten. (E4)

En basiti yurttayken hep yurt okul, yurt okul gidersiniz. Ya da başınıza bir hoca vardır çarşıya çıkarsın beraber. Diğer türlü çocuk evlerinde bir komşu ilişkin oluyor. Ya da beraber mahalledeki arkadaşlığın çevren oluyor. Hani hep farklı farklı insanlar ve yüzler tanıyabiliyorsun yani. Ya da hani farklı arkadaşlık ilişkisi kurabiliyorsun. Bu sefer komşu ilişkisi de başlıyor. Mesela kadınlar seni benimsiyor, tanıyor, ediyor, seviyor, konuşup muhabbet ediyor. (E12)

Çocuk evlerinde kalan çocukların yeteneklerinin daha kolay fark edildiği ve spora yönlendirildiği, böylece bireysel gelişimlerinin desteklendiği vurgulanmıştır. Ayrıca çocuk evlerinde kalan çocukların dersleriyle ilgilenen, manevi olarak besleyen ve tıpkı bir aile gibi çocukların ahlaklı ve başarılı olmasını isteyen grup sorumlularının olduğu belirtilmiştir.

Çocuk evlerinde birinin mesela dersleriyle alakası yoktu. Ama işte dövüşlerde iyiydi. Güçlüydü yani. Şu an mesela Ankara'da Wing Chun tarzında bir dövüş sporunda hoca. Mesela o çocuk o zaman fark edilmeseydi, sitede 100 kişinin içinde kavga etseydi, kavgacı çocuk ya da başka çocuk derlerdi. Yani orada çalışanlar da bunu dizginleyemezdi zaten hani sürekli kavga eden biri denirdi. Ama çocuk evlerinde o beş kişi arasında onun fark edilmesi ve spora yönlendirilmesi çok daha kolaydı. Şöyle mesela yine futboldan örnek vereyim. Ben futbola ilk başladığımda çocuk evlerinde kaldığım bir arkadaşımla beraber gittik. Biz beş kişiydik. Beşimizi gönderdiler. Üçü orada kötü olduğunu ya da o sporla alakalı sevmediğini söyleyip geri çekildi. Biz 2 kişi devam ettik. Çocuk evleri sitesinde 100 kişiyi bir spor okuluna göndermek istesen 100'ü de oynamak ister. 50'si birden bu işi ben seviyorum dese de yetenekli olup olmadığını bilemezsin zaten bu çok zor. Ama çocuk evlerinde öyle olmuyor işte bir kulübe gittiğinde hoca seni gördüğünde tamam 2 kişisiniz bakalım nasılsınız iyiyseniz sizle eşit olan kişilerin yanına yönlendiriyorlar. (E4)

Ondan sonra yurt modeli sonlandırıldığında bizi çocuk evlerine yerleştirdiler. Çocuk evlerinde çok daha mutluydum. Oradaki abilerim olsun gerek kardeşlerim olsun gerek hocalarım, müdürlerim, hepsiyle aram çok iyiydi. Orada fark edildim ve bir spor özgeçmişim oldu. Spor özgeçmişimde bayağı bir başarılarla imza attım kendi çapımda. (E16)

Yıldırım (2013) çocuk evlerinde kalan çocuklarla yaptığı araştırmada, çocuk evlerinin olumlu yanlarının değerlendirilmesi istenildiğinde ilk önemli etken bakım elemanlarının yuvadakinden

daha iyi davranışlara sahip olmasıdır. Çocuk evi modelinde çocuk sayısının az olması ve bakım elemanlarının sınırlı bir kadrodan oluşması, çocukların birbirleriyle daha yakın ve birebir ilişkiler geliştirmelerine imkân sağlamaktadır. Bu ortamda çocuk, kalabalık bir grubun içinde kaybolmadığı için bireysel davranışları daha kolay gözlemlenebilmekte ve ihtiyaçlarına uygun rehberlik çalışmaları daha kısa sürede gerçekleştirilebilmektedir. Çocuğun davranışlarının izlendiğini bilmesi, olumsuz tutum ve davranışlarını daha kısa sürede terk etmesine katkı sağlamaktadır. Buna karşın, yuva ve yurtlarda çocuk sayısının fazla olması ve sorumluluk üstlenen yetişkinlerin çocuklarla sınırlı zaman geçirmesi, sosyal ve psikolojik gelişimlerin yeterince takip edilmesini güçleştirmektedir. Ayrıca toplu kalınan kurumlarda olumsuz rol modellerinin fazlalığı, olumlu davranışlara sahip çocukların görünür olmasını engellemekte ve bunun sonucunda ise sigara içme, erkek arkadaş edinme, kurumdan kaçma gibi davranışların zamanla normalleştirilerek kalıcı hale gelmesine zemin hazırlamaktadır (Nalbant, 2016; Söğütli, 2025). Çocuk evlerine geçişin, çocuklara huzurlu bir uyku ve eşyalarına sahip olma rahatlığı sağladığı, yurtlarda ise eşyaların çalınması gibi sorunların yaşandığı ifade edilmiştir. Çocuk evlerinin konfor ve rahatlık açısından inanılmaz derecede iyi olduğu, ev yemekleri yapıldığı ve etkinlikler düzenlendiği belirtilmiştir. Bu durumun çocukların psikolojik olarak daha sağlam olmalarına ve kendilerini daha güvende hissetmelerine yardımcı olduğu vurgulanmıştır.

Çocuk evlerine geçince ilk defa böyle huzurlu bir uykuyu ve eşyam yanımda, yani şu kalemin bile yanımdaki çekmeceye kalmasındaki rahatlığı ben anlatamam yani. Yurtta o kadar böyle eşyalarını artık nereye koyacağına şaşırıyorsun çünkü çalınıyor. Büyükler alıyor, başkaları alıyor. Yani hiçbir şeye sahip olamıyorsun. Ne varsa onu giyiyorsun ve mecburen... Bu sefer sen de ne yapıyorsun? Başkasının çorabını almak zorunda kalıyorsun. Yani o yüzden bunları bize, yani o işte koğuş sisteminde kaldığımız yurt, bize bunları hak görmüştü açıkçası. Demek istediğim oydu. Çocuk evlerinin artısı inanılmaz derecede. Konforu, rahatlığı olsun. (E5)

Korunma altında kalan bireylerin kaldıkları kurum türüne göre farklılaşan deneyimlerini ortaya koymak amacıyla yapılan çalışmada da çocuk evlerinde kalan gençlerin kendilerini daha mutlu hissettikleri daha düşük düzeyde kaygı yaşadıkları ve uykusuzluk sorununu daha az dile getirdiklerini göstermiştir. Ayrıca ev ortamında kalan çocuk ve gençlerin sorunlarla baş etme konusunda kendilerini daha güçlü gördükleri ve çocuk evlerinin kalabalık yurtlara göre çocukların gelişimini daha çok destekleyen uygulama olduğu tespit edilmiştir (Yaşar & Dağdelen, 2013). Bunların yanında çocuk koruma sisteminde görev yapan personellerin görüşlerinin değerlendirildiği bir araştırmada da çocuk evleri modeli, sevgi evlerine kıyasla daha çok tercih edilen bir bakım modeli olarak öne çıkmaktadır. Her iki model aynı dönemde uygulamaya geçirilmiş olsa da çocuk evleri, çocukların aile ortamına daha yakın koşullarda yetişmelerini sağlaması nedeniyle daha çağdaş bir uygulama olarak değerlendirilmektedir.

Araştırma bulgularına göre, kurum bakımında sevgi evlerini tercih edenlerin oranı %35,2 iken çocuk evlerini tercih edenlerin oranı %60,2 gibi yüksek bir seviyededir. Yuva-yurt modelini tercih edenlerin oranı ise oldukça düşük kalmıştır (Söğütü, 2015). Çocuk evlerinin, çocukların üniversite sınavına hazırlanma gibi akademik süreçlerde de daha huzurlu bir ortam sağladığı ve başarıya ulaşmalarına katkıda bulunduğu belirtilmiştir. Yurt ortamında ise bu tür bir başarının mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Nitekim Başer (2013) çalışmasında çocukların çocuk evlerine geçtikten sonra akademik gelişimlerine önemli artış olduğunu ve benlik saygılarının geliştiğini belirtmektedir.

Ben üniversite sınavına çocuk evlerinde hazırlandım mesela. Onu kazanabildiysem o rahatlığı bana sağladığındandır. Ben koğuş sistemindeki yurttaki üniversiteyi yani bırakın okumayı kazanamazdım bile."(E5)

Çocuk evleri sitesi (ÇES) modelinin "armut piş ağzıma düş" tekniğinde işlediği ve çocukları hayata hazırlama konusunda yetersiz kaldığı katılımcılar tarafından eleştirilmiştir.

Çocuk Evleri sitesi ÇES yani, çok armut piş ağzıma düş tekniğinde işliyordu bizim orada, Yozgat'ta. Ama Çekom böyle değildi. Çekom gerçekten bizi hazırlamaya yönelik bir kurumdu. (E9)

Ben mesela çocuk evine geçtikten sonra yemek yapmayı öğrendim. Gidiyordum mesela mutfığa. Anne, ben yemek yapmayı öğrenmek istiyorum. Bana şunu göster, bana bunu göster. Bir şekilde yemek yapmayı öğreniyorum. Temizlik, temizliği de aynı şekilde orada öğreniyorsun. Ama mesela yurt hayatında her şey senin önüne seriliyor. Yemeği aşçılar yapıyor. Temizliği anneler yapıyor. Çamaşırın vesaire onlar da hep anneler, diğer bakıcı. Kimlerse işte çalışanlar. Ama çocuk evinde hiç öyle bir durum yok. Çamaşırını da kendin asıp atabiliyorsun, yıkatabiliyorsun. Yemeğini de istediğinde kalkıp yapabiliyorsun. Temizlik de yapabiliyorsun. Bunları öğrenebiliyorsun. (K9)

Ayrıca çocuk evlerinde hemşire olmaması ve bakım elemanlarının tüm görevleri yerine getirmesi gereken kişi olması gibi bazı eksiklikler de dile getirilmiştir.

Hani hemşire olmuyor ya, yurttaki mesela hemşire var. Ama çocuk evlerinde yok. Gerçekten o anda güvenlik görevlisi anne. Hemşire anne, anne zaten anne, öğretmen anne. Bu hem bir anneye yani bir kadına verilmiş çok fazla yük, hem de çocukla anne arasında da bence çok zor. İnanın yani. (K10)

Nalbant, (2016)'ın çocuk evlerinde kalan çocuklarla yaptığı araştırmada elde ettiği bulguya göre; toplu kalınan yerlere kıyasla çocuk evleri hizmet modelinin çocuklar için daha insani şartlar sağladığını, toplumsallaşma sürecinin başarılı olması adına daha gerçekçi bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir. Aykul (2019) ve Başer (2013) çocuk evlerinde kalan çocuklarla yaptıkları araştırmalarda çocukların büyük çoğunluğunun çocuk evlerini, diğer kuruluşlara kıyasla tercih ettiklerini belirtmektedir. Ayrıca çocuk evleri ve çocuk evleri sitesinde kalan çocukların kurum memnuniyeti ve yaşam doyumu düzeylerini karşılaştıran bir araştırmada, kuruluşlar arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi'nde kalan kız çocuklarının kurum ve yaşam memnuniyet düzeyleri yüksek bulunurken, Çocuk Evleri Sitesi'nde kalan kız çocuklarının düşük bulunması, söz konusu kuruluşun fiziki

yapısı ve genel kurallarından kaynaklanmaktadır. Daha izole bir yaşam alanına sahip olan bu çocuklarda, toplumdan uzaklaşmanın yaşam doyumunu olumsuz etkilediği gözlemlenmiştir (Korkmaz, 2019). Ayrıca çocuk yuvasından veya yetiştirme yurdundan çocuk evlerine geçiş yapan çocuklar, personeller tarafından gözle görülür olumlu gelişim katettikleri ifade edilmiştir (Başer, 2013; Şavlı, 2018). Araştırmamızın ve literatürdeki diğer çalışmaların bulgularına bakıldığında; kurum bakımında kalan çocukların büyük çoğunluğunun çocuk evlerini benimsediğini ve diğer kurum bakım modellerine göre çocuk evlerini daha olumlu gördüklerini göstermektedir. Karşılaştırmalar çocuk evlerinin ilişkisel bağ (anne/abla hitabı), aidiyet, mahremiyet ve güven hissiyatında daha etkili algılandığını gösteriyor. Koşuş tipi veya kalabalık olan kuruluşlarda izole yaşam, eşyaya sahip olamama, akran baskısı ve dışlanma gibi deneyimlerle ilişkilendiriliyor. Çocuk evlerinin hayata hazırlama fonksiyonunun pratik beceri üzerinden güçlendiğini ve daha işlevsel hale geldiği görülmektedir.

4.1.3.2. Kurumlar arasında uygulamada farklılıklar

Koruma altındaki çocukların kaldığı kurumlar arasında uygulama ve kurallarda önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bazı kurumlar fiziksel imkanlar açısından oldukça lüksken (örneğin İstanbul'daki bazı siteler veya havuzlu, spor salonlu villalar), diğerleri daha kısıtlı şartlara sahiptir.

Çocuk evleri modelinin iyileştirmesi gereken noktaların en başında şunu söyleyeyim. Benim kardeşim İstanbul'da çocuk evlerinde büyüdü mesela. Onunla benimkini kıyasladığım zaman bizimkisi onun yanında çok küçük kalıyor. Mesela onların havuzları vardı villanın içindeydi böyle. Havuzları vardı, basket sağıları vardı, kendilerine ait spor salonları vesaire her şey vardı. Kardeşime göre kıyaslarsam onların teker teker odaları vardı, tek başınaydı. Bence bu iyileştirilebilir. Sonuçta her çocuğun kendi özel bir şeyi ya da kendi benim seveceği evi nasıl varsa odası da olması gerekiyor. Tek odaya dönmeleri gerekebilir diye düşünüyorum. (E12)

Kurumların iç işleyişi ve kuralları da farklılık göstermekte; bazı kurumlar esnek ve çocukların duygu ve düşüncelerine saygılı bir yaklaşım sergilerken (Eskişehir), diğerleri daha katı ve bakanlık dayatmalarına odaklı olabilmektedir.

Hocam şimdi her kurum, tamam stabil kuralları oluyor kendine göre kuralları da oluyor. Ben mesela Hatay'da çok güzel bir şekilde büyüdüm ama üniversiteye gittiğim dönem Osmaniye'deki yurdunda çok zorluk çekmişim. Yani kurallar çok sıkıydı. Aynı düzen yoktu. Eski kuruluşumdaki o düzeni, o sıcaklığı göremediğim için üniversiteyi de bırakıp memur olma yoluna gittim. (K6)

Şöyle ben sadece şuna hiç olumlu bakmıyorum. Çocuk evlerinin kuralları normalde bakanlığın belirlediği kurallardır. Ama tabii ki müdürden müdüre değişiyor. Ama ben şimdi depremden sonra biz nakil olarak Eskişehir'e gittik. 5 ay benim bir Eskişehir'e geçmişim var. Ve oradaki ÇEKOM'da kaldım. Oradaki ÇEKOM'un kuralları daha farklı ve daha esnek. Daha çok bence bizim kuruma göre çocuğun duygu düşüncelerine saygı duyan bir kurum. Ama bizim kurum daha çok böyle bakanlığın dayattığı ya da işte müdürün kafasında nasıl bir kural varsa onu uyguluyordu. (K8)

Kurum içindeki grup öğretmenleri ve diğer çalışanların yaklaşımları, çocukların deneyimlerini derinden etkilemektedir. Bu farklılıklar, çocukların kurumda hissettikleri aidiyet ve sevgi düzeyini doğrudan etkilemektedir.

Mesela önceki kurumda benim doğum günümse üç anne de geliyordu, hoca da geliyordu. Müdürün işi yoksa müdür de geliyordu. Yani kurum müdürü ya. Kurum müdürü de geliyordu yani. Yani ben bunun İstanbul'a geçince daha çok değerini anladım. Çünkü İstanbul'da asla böyle bir şey yoktu. Ya ne doğum gününün bir değeri var, ne başka bir şeyin. Buradakiler ben işimi yapıyorum modunda yani. Bildiğiniz yüzümüze söylüyorlar. (K5)

Kurumlar arasındaki bu farklılıklar, çocukların eşit haklara sahip olmaması ve adaletsizlik algısı yaratmaktadır. Doğu'da veya Batı'da yaşayan, farklı şehirlerdeki kurumlarda kalan tüm çocukların aynı haklara ve yaşantıya sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. Kuralların kişiye göre değil, herkes için aynı olması gerektiği, aksi takdirde "kurunun yanında yaşın da yanması" gibi durumların ortaya çıktığı belirtilmektedir.

Mesela dediğim gibi, kuruluştan kuruluşa kurallar değişmemeli. Birilerinin inisiyatifinde olmamalı. Zamanında bana çok hocam inisiyatif kullandı. Evet, benim için iyi oldu. Ama başka yerde neden yok o? Yani bazı şeyler, bilmiyorum, saçma. Yani böyle düzen varsa her yer için aynı düzen olmalı. Herkesin eşit seviyede olması lazım. Doğuda yaşayanın da batıda yaşayanın da koruma altındaki herkesin haklarının aynı olması lazım. Aynı yaşantıya sahip olmaları lazım. (K4)

Ama bizde şöyle bir şey var, kurunun yanında yaş da yanıyor hocam. Yani ben hiçbir şey yapmadığım halde onların cezasını ben de çekiyorum. Kişiye göre muamele yapılmıyor bizim kurumda. Eskişehir'de kişiye göre muamele yapılıyordu. Ama bence bütün şehirlerde ya mesela bu kural varsa bütün şehirlerde o kural olsun. Yani yasaksa yasaktır. (K8)

Benzer bir çalışma da evler arasında uygulamadaki farkların olması katılımcılar açısından adalet duygusunun zayıflamasına sebep olduğunu göstermektedir (Kelebek ve Kucur, 2025a). Bu sorunlara çözüm olarak, koruma altındaki çocukların kendi illerindeki şartları dile getirmeleri ve bakanlığın bu bilgileri birinci ağızdan alması önerilmektedir. Gençlerin dinlenilmesi ve karar süreçlerine aktif katılımı onların hayata dair özerklik geliştirmeleri açısından da kritik bir olaydır (Jack, 1997; Yazıcı, 2013; Liabo vd., 2017). Çocukların karar süreçlerine katılımı çocuk hakları söylemi içerisinde güçlü bir şekilde dile getirilse de uygulamada hala sınırlı ve sembolik düzeyde kalmaktadır. Bu durum gençler de, sistemin kendilerini önemsemediği ve anlamadığı duygusunu güçlendirmektedir (Gaskell, 2010; McCafferty ve Mercado Garcia, 2024). Araştırmalar çocukların karar süreçlerine aktif olarak katılmaları, çocukların hem güven duygularının hem de kuruma bağlılıklarının arttığını göstermektedir. Aynı zamanda çocukların kendi yaşamlarına dair farkındalık düzeylerinin yükseldiği ve kurum kurallarına karşı tepkilerinin de azaldığı görülmüştür (Fern, 2014).

Ama şey olmasını isterim. Ya yurttan çıkan çocuk ya da yurttan yaşayan 81 ilden bilinçli çocukların Ankara'da bir etkinlikte toplanırılması ve kendi illerindeki şartlar hakkında çıkarılıp kürsüye konuşturulmasını isterim. Çünkü neden? O çocuk orada kendini ifade etme özgürlüğünü kazanacak, şartlarından bahsedecek, bakanlık bunu bilecek. Hani en azından birinci ağızdan bilecek. kalkıp da

tabii ki çocuğunun ağzına güvenerekten iş yapmayacak ama en azından böyle bir ihtimal mi varmış bu sorgulanacak demek istediğim ondan sonra bakanlık bunu her yılda bir defa düzenlese size şahsım üzerine yemin ediyorum ki birçok kurum kendine çekidüzen verir çünkü diyecek ki o çocuk orada bizim yaptığımız hatların hepsini anlatacak ben çok istedim benim dönemimde olsun ama olmadı ben gidemedim. (E5)

Araştırmalarda, iyi yönetilen kurumların akademik başarı, sağlık ve davranışsal gelişim açısından koruyucu ailelerle karşılaştırılabilir sonuçlar verdiği belirtilmektedir (McKenzie, 1999). Kurum kalitesi arttıkça olumsuz etkilerin azaldığı araştırmalar belirtilmiş (Van IJzendoorn vd., 2020) olsa da bu bulgu, standartların kâğıt üzerinde aynı olmasına rağmen uygulamada kurum kültürü, personelin yaklaşımı ve şehir farklılıkları nedeniyle çocukların deneyimlerinde önemli çeşitlilikler bulunduğunu göstermektedir. Yapılan bir araştırmada da kuruluşlarda işleyiş ve kuralların farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu araştırmaya katılanlar bu farklılıklara bağlı olarak kuralları “serbest”, “dengeli” ya da “katı ve sınırlayıcı” şeklinde değerlendirmiştir. Bu durum kurumlar arasında uygulama birliğinin sağlanamadığını göstermektedir (Mısırlı ve Akyüz, 2023). Benzer bir araştırmada da ÇEKOM ile iş birliği içinde çalışan meslek elemanlarının, ÇEKOM’ların görevleri aynı olmasına rağmen uygulamalarda farklılıklar bulunduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Bu durumun Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteren ÇEKOM’ların saha çalışmalarına ilişkin detaylı mevzuat eksikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Yıldız & Karataş, 2024). Bulgu, mevzuatın sahadaki uygulamaları yönlendirmede yeterince ayrıntılı olmamasının, hizmetlerde standartlaşmayı engellediğini göstermektedir. Bu durum aynı kurumsal yapı içinde dahi uygulama farklılıklarının ortaya çıkmasına neden olmakta ve hizmetlerin niteliğinde eşitsizlik oluşturmaktadır. Dolayısıyla çocukların gelişimini destekleyecek şekilde dengeli bir kurallar düzeninin oluşturulması ve bu düzenin tüm kuruluşlarda standart hale getirilmesi önemli görülmektedir.

4.1.3.3. Kurumda kalınan dönemde sosyal çevre ilişkileri

Katılımcılar, kurumda kaldıkları dönemde hem kurum içinde hem de kurum dışında çeşitli sosyal ilişkiler kurduklarını belirtmişlerdir. Kurum içindeki arkadaşlık ilişkilerinin genellikle olumlu olduğu ve bazılarının hala devam ettiği ifade edilmiştir.

Çocuk evlerinde kaldığım dönemdeki arkadaş ilişkilerimin bazıları devam ediyor, bazıları devam etmiyor. Görüşüp görüşmediklerimiz oldu. Genelde olumlu yönde ilişkilerdi. Öyle olumsuz ilişkiler yoktu. Öğretmenlerimizle de aramız iyiydi. Şu anda hala o zaman görüştüğüm hocalarım, öğretmenlerim vardır. Oradaki abilerimle görüşürüm çocuk evlerinden çıktıktan sonra. (E13)

Ama ben daha sosyal bir birey olduğumu düşünüyorum. Ve dışarıdan çok fazla arkadaşım vardı. O zaman da vardı, şimdi de var. Eminim gelecekte de olacaktır. Sürekli birileriyle iletişim kuruyordum zaten. Sadece kurumdan değil, kurum dışı da bir sürü arkadaşla beraber iletişim kuruyordum. Yurttan çıktıktan sonra da hem Kurum arkadaşlarımla görüşüyorum ama biraz daha azaldı görüşmemiz. (E14)

Yıldırım (2013)'da çocuk evlerinde kalan çocuklarla yaptığı çalışmada çocukların bakım elemanları ve evde birlikte yaşadıkları diğer çocuklarla olan ilişkilerinin genel olarak olumlu olduğunu belirtmektedir. Toplu kalınan kuruluşlarda da arkadaşlık ilişkilerinin olumlu ve faydalı bulunduğu ve toplumsallaşmanın önemli faktörlerinden olduğu ifade edilmektedir (Demirbilek, 2000; Kalaycı, 2007). Katılımcıların çok az bir kısmı bu ilişkilerin olumsuz olduğunu belirtirken, büyük çoğunluğu bakım elemanlarıyla ilişkilerini “iyi” veya “çok iyi” olarak değerlendirmiştir. Okul ortamında da sosyal ilişkilerin iyi olduğu ve öğretmenlerle aranın iyi olduğu ifade edilmiştir. Kurum dışındaki sosyal çevrenin de aktif olduğu, gönüllü ablalar ve komşular gibi destekleyici figürlerin varlığından bahsedilmiştir.

Ama çocuk evlerinde hem bakım elemanımıza hem komşularımıza hem işte o mahalledeki çocuklar olsun, okuldaki insanlar olsun daha yakındık bence. Herkes de böyle hissediyordu. (E10)

Benim diğer sosyal çevremle iyiydi yani bir sorunum hiçbir zaman olmazdı. Okul çevrem iyiydi. Onun dışında komşuluk ilişkilerimiz de iyiydi. Bakıcı ablalarımız falan aslında bunu bir nevi güzelleştiriyordu bize. Mesela bir yemek yapılırsa al bu tabağı da komşumuza götür şeklinde. Bizim hatta benim uzun süre kaldığım evde binaca yemek yedik topluca. Çok güzel olurdu mesela, öyle şeylerimiz olurdu. (K6)

Üst düzey protokol ile bir araya gelmenin ise hayat bakışına ve ağırlığına ciddi katkılar sağladığı belirtilmiştir.

Bir de olumlu olan bir süreç daha var. Özellikle böyle protokol ile çok fazla bir araya gelmek. Valilikte veya işte meclise katılmak. Onun dışındaki resmi ve özel günlerde üst düzey protokol ile bir araya gelmenin bence hayat bakışımıza ve ağırlığımızı çok ciddi katkıları oldu. (K2)

Kurumda kalınan dönemdeki bağların genellikle olumlu ve bir bölümü kalıcı olmakla birlikte, kurumdan ayrılışla birlikte görüşme sıklığının doğal olarak azaldığını gösterir. O dönem edinilen ilişkiler çocuklara destekleyici bir ağ sağlarken, kurum dışı arkadaşlıkların varlığı bireyin daha geniş sosyal çevreye entegrasyon kapasitesini işaret eder. Kurum içi bağlar güven ve devamlılık sağlarken, dış çevre bağları çeşitlilik getiriyor ve kurumdan ayrıldıktan sonra kişi bu ikisini birlikte yönetmek durumunda kalıyor.

4.1.3.4. Kurum yapısının ilişki kurma dinamiklerine etkisi

Katılımcılar, kurum yapısının bireyler arası ilişkiler ve sosyal gelişim üzerindeki etkilerini farklı açılardan değerlendirmişlerdir. Özellikle çocuk evleri modelinin, daha az sayıda çocukla ve daha fazla birebir ilgiyle, aile benzeri bir ortam sunarak kişisel gelişime ve sosyal becerilerin kazanılmasına olumlu katkı sağladığı belirtilmiştir.

Yani... Ben ilk yurtlara geldiğimde dediğim gibi çok sessiz, hiçbir şeyi beğenmeyen, hiçbir şeyle, hiç kimseyle konuşmayan, sinirli, agresif biriydim ama çocuk evlerinde bu şekilde değildim. Orası bana katkı sağladı. Ne bileyim, daha böyle yumuşak, huylu birisi olmuşum. Böyle her şeyden çekinen, her şeyden korkan birisiydim ben. Ama çocuk evlerinde benim bu huyumu nasıl oldu bilmiyorum ama yenmişler. Bana fayda sağlamışlar. (K4)

Arkadaşlarım buna çok fazla değişik bakıyorlar. Çünkü birçoğu Müslüman değil. Ve ben Müslümanıyla da iyi anlaşıyorum. Ateistiyle de iyi anlaşıyorum. Ya da hiçbir şeye inanmayanla da iyi anlaşıyorum. Şey diyorlar, sen bunu nasıl yapıyorsun? Ama tabi ben söylemiyorum onlara. Bence bunun şeyi çocuk evinde kalmam bence buna bir etken yani. Çocuk evinde altı kızla anlaşabilmek bence çok büyük bir şey. Herkes anlaşılamaz. Bence bunu zamanla yaşayarak öğrendiğim için herkesle anlaşabiliyorum diye düşünüyorum. (K5)

Bu ortamda, çocukların kendilerini ifade etme, başkalarıyla anlaşma ve empati kurma becerileri gelişirken, bakım elemanları ve grup sorumlularının çocukların ahlaki ve kişisel gelişimine odaklandığı vurgulanmıştır.

Burada sayı az olunca grup sorumluları çocuk evlerinde maddiyattan ziyade kendi kabiliyetlerine binaen manevi olarak da beslemeye başlıyorlar. Bakım elemanları da aynı şekilde. Yani beş tane sorumluluktaki insanı biraz daha yetiştirmek üzerine gayret ediyorlar. Tıpkı bir aile gibi yani ailede çocuğunun ahlaklı, iyi bir eğitim almış olmasını, kendini geliştirmiş, kendine ve topluma fayda sağlayan biri olmasını ister. Buna binaen çocuk evlerinde de yapabildiği kadar bunu yapıyorlar. (E6)

Çünkü sizin kendi yaş çevrenizden belli insanlarla iletişim kurmak zorunda kalıyorsunuz belli bir noktada. Ve bence bu sizin iletişiminizi güçlendiriyor. Belki tahammül seviyenizi artırıyor. Belli noktada bence sizi güçlendiren ve size gerçekten sosyal ilişkilerde belki ben bunu yaşamasaydım hiçbirini fark etmeyecektim. Belki yaptığım hataları da fark etmeyecektim. (K1)

Ya şöyle çocuk evlerinin en büyük olumlu katkısı bence bir arada yaşayabilmeyi öğreniyorsunuz. Yani hani şimdi ben bakıyorum bugün iş arkadaşlarıma uyumda zorlanan arkadaşlarım var işte. Çünkü çok izole bir hayatları var yani görece. Çünkü çok aynı kişiler, aynı tipler. Aynı yaşam tarzındaki insanlarla bir yere gelir. Ama biz öyle değil. Yani çok farklı insanla bir evde yaşadığınızda daha sonra çok farklı insanla yaşayabileceğiniz yerlerde daha kolay adapte oluyorsunuz. (K2)

Çocuk Evleri, kalabalık yurt ortamlarına kıyasla daha samimi ve birebir iletişime olanak tanıyan bir yapı sunmaktadır. Ancak yurt ortamının daha disiplinli yapısı, bazı katılımcılar için olgunlaşma ve hayata hazırlanma açısından faydalı bulunmuştur. Toplu halde kalınan kurum ortamının çocukların sosyalleşmesine katkı sağlamaması açısından kurum bakımının olumsuzlukları arasında sayılmaktadır (Yazıcı, 2013).

Yani o yakınlık konusunda, aile gibi hissetme konusunda evet çocuk evleri daha çok hani iyiydi ama yurt ortamı da şöyle çok daha disiplinli olduğu için seni hani o konuda daha çok hazırlıyor, olgunlaştırıyor, adapte ediyor. (K7)

Kurum dışındaki mahalle çocuklarıyla etkileşim, bayram namazlarına toplu katılım gibi etkinlikler de sosyal bağların güçlenmesine katkıda bulunmuştur.

Mesela saklanmaç oynuyorduk. Mahalle çocuklarıyla, Toki'deki arkadaşlarla. Mesela oradaki kumların arkasında saklanıyorduk vesaire falan... Oyun oynuyorduk, beraber vakit geçiriyorduk. Çocuklarla böyle örgütleştirip, sadece yurt çocukları değil, dışarıdaki, apartmandaki, genel mahalledeki tüm çocuklarla. Bayram namazına giderdik toplu. Bunlar bizim için güzel etkinliklerdi yani. (E5)

Yani çocuk evlerinde çok daha samimiydik. Şimdi kurumda personel çok, çocuk çok, bakım elemanı da çok. Çok fazla böyle birebir samimiyetin olmuyor. Ama çocuk evlerinde hem bakım elemanımıza hem komşularımıza hem işte o mahalledeki çocuklar olsun, okuldaki insanlar olsun daha yakındık bence. (E10)

Bulguda belirtilen hususlar çocuk evlerinde yetişen çocukların sosyal beceriler ve farklı gruplarla iletişim konularında daha başarılı, daha uyumlu bireyler haline geldikleridir. Bu yönüyle bulgu

literatürde karşılık bulmaktadır. Özler Ervüz (2020)'ün yaptığı çalışmada; çocuk evlerinde kalan korunma altındaki çocukların toplumla daha iç içe yaşadıkları ve toplumsal normlara daha kolay uyum sağladıkları saptanmıştır. Literatürde de çocukların, çocuk evine geçtikten sonra arkadaşlarıyla daha uyumlu ilişkiler kurmaya başladıklarını ve sosyal davranışlarının geliştiği belirtilmiştir (Başer, 2013; Nalbant, 2016). Ancak bazı çalışmalar da çocuk evlerinin sosyal becerileri geliştirmedeki etkisinin her durumda istenen düzeye ulaşamadığını ifade edilse de genel değerlendirmede ev tipi bakım modelinin sosyo-kültürel açıdan tercih edilebilir en iyi yöntem olduğunu vurgulamıştır (Şavlı, 2018). Araştırmamızdaki katılımcıların anlatıları da kurum yapısının çocukların ilişki kurma biçimlerini ve sosyal becerilerini doğrudan şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Kurum yapısı ve işleyişi, bireylerin hem kurum içi hem de kurum dışı sosyal ilişkilerinde yakınlık, güven ve uyum düzeyini belirleyen kritik bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

4.1.3.5. Kurumda kalınan dönemde görüşülen aile bireyleri

Kurumda kalan bireylerin aileleriyle olan ilişkileri çeşitlilik göstermektedir. Bazı bireyler, kurumda kalış süreleri boyunca aileleriyle görüştiklerini ve zaman zaman izinli olarak yanlarına gittiklerini belirtmişlerdir. Bu görüşmelerin, kurumun izin hakları ve denetimi altında gerçekleştiği, hatta bazı durumlarda kurumun aile bağlarını güçlendirme çabası içinde olduğu ifade edilmiştir.

Yurda verildiğimizden itibaren birkaç sene kadar babamla görüşemedik ama ondan sonra babamla daha yakın olduğumuz için köye gidip gelmeye başladık. Bizi izne almaya başladı. Ondan sonra amcalarımızla görüşüyorduk zaten. Köye git gel yapıyorduk. İzin zamanlarımızda, yaz tatillerimizde, okullar aralarımızda babamla görüşüyorduk. (E11)

Yani ben Sevgi Evlerinde yani sitede kalırken gerçekten kimse böyle bir durumla ilgilenmedi. Ben yıllarca görüşmedim ailemle. Çocuk evlerine geldiğimde bu konuyla daha da yakınlardı. Çocukların ailesine izin olarak gitmesine falan daha sıcak bakıyorlardı, daha umutlu bakıyorlardı. Aile bağlarını güçlendirmek istiyorlardı. Ben de bundan faydalanmak istedim. Sonra da hocalarımız ailemle falan, annemle iletişime geçti. (E7)

Burada her ne kadar çocuk evlerinde kalınan dönemde aile bağlarına yönelik çalışmalar yapıldığı ifade edilmiş olsa da bu durum kurum modelinden ziyade meslek elemanlarının bu konuya yönelik duyarlılığı ile açıklanabilir. Diğer yandan, bazı bireylerin aileleriyle çok sınırlı ilişkiler yaşadığı ve annelerini veya babalarını çok az gördüklerini, hatta bazı durumlarda hiç görüşmediklerini belirtmişlerdir.

O süreçte aile ya da akraba kimseyle pek görüşmedim. Annemi 10 yaşında bir gördüm. Sonra babam cezaevine girip çıkıyormuş o arada. Kendi söyledi. Ben 18 yaşındayken söyledi yani. Böyle arada bir gelirdi. Belki 18 yaşına kadar 4 defa falan görmüşümdür yani babamı, annemi zaten 1 defa falan gördüm. Ondan sonra bir daha görmedim hiç kimseyi. (E4)

O dönem annemle hiç görüşmedim. Sekiz yaşımdan beri. Yurda gelmeden önce söyleyeyim. Onun dışında babamla görüşüyordum. Ablam vardı zaten, yurdun dışında olan, evli. Bir de abim var zaten, yurttaki abimdi o da. Onunla görüşüyordum. Yurttan çıktıktan sonra da sadece abim ve ablam kaldı hayatımda. Babamla falan görüşmüyorum. (K6)

Bazı bireyler ise akrabalarıyla görüşmeyi tercih etmediklerini, sadece kardeşleriyle veya belirli bir aile üyesiyle (örneğin baba veya hala) iletişimde kaldıklarını ifade etmişlerdir. Literatürle karşılaştırıldığında da aile bireyleri ile görüşme sıklığı çocuk evleri veya geçmiş dönem yetiştirme yurdunda kalan çocuklar açısından da çok fark etmeyip genel itibarıyla düşüktür. Buna karşın kardeşlerle yakınlık ve görüşme sıklığı daha yüksektir (Şenocak, 2005; Yıldırım, 2013; Çayır, 2020).

Akrabalarım çok var. Çoğunu tanıyorum. Yani onlarla da görüşmeyi ben tercih etmiyorum. Yani çünkü bana kardeşim yeter. Akrabalarımın bana bir fayda beklemiyorum. Onlara da bir fayda vermeyi düşünmüyorum yani kendimce. O sebeple aslında benim izne gidip geldiğim hiçbir yer yoktu. Yani yurdun çatısı altındayken hiç öyle olmadı. (E5)

Evet izinli gittiğim yer vardı. Ben sadece babamla görüşüyordum. Bu ziyarete gidip gelme konusunda da sadece babama gidip geldim. Onunla da ilk 4 sene görüşmemiştik. Hiç görüşmemiştik. 4 sene sonra işte ben liseye geçtikten sonra biraz daha düzenli olarak görüşmeye başladık. (E14)

Bazı durumlarda, aile üyeleriyle olan ilişkilerde sorunlar yaşandığı, örneğin enişte ile babanın arasının iyi olmaması nedeniyle babayla görüşilememesi gibi durumlar da dile getirilmiştir.

İzinlerde halama gidiyordum. Ama şöyle bir sıkıntı yaşıyordum. Yani eniştemin babamla arası çok iyi değildi. Yani çok iyi anlaşılan insanlar değildi. Yani ben halama izne gidiyordum ama ben babamla yine görüşemiyordum. Ben yine kardeşlerimle görüşemiyordum. Sadece halama gidiyordum. (K3)

Aile ilişkilerinin niteliği, bireylerin duygusal deneyimlerini de etkilemiştir. Aile sevgisi eksikliği yaşamadığını belirtenler olduğu gibi, yaz tatillerinde herkesin ailesinin yanına gitmesine rağmen kendilerinin kurumda kalmasının bir travma olduğunu düşünenler de vardır.

Yani bizim kimsemiz yoktu kurumdayken izinli gittiğim kimsem de olmadı. Çocuk evlerinde kalırken de hiç yoktu bizim gittiğimiz bir yer. Hatta inanın bu bence bir travmadır. Mesela yaz tatili gelir herkes gider biz kalırdık. (K10)

Katılımcıların anlatıları, kurumda kalınan dönemde aile bireyleriyle ilişkilerin çok farklı düzeylerde yaşandığını göstermektedir. Ancak, görüşmelerin gerçekleşmediği ya da engellendiği durumlar da yaşanmış; bu da bireylerde aile sevgisi eksikliği, travma ve yalnızlık duyguları bırakmıştır. Özellikle yaz tatillerinde herkes ailesine giderken kurumda kalmak zorunda kalan çocukların yaşadığı dışlanma ve terk edilmişlik hissi, aile ile olan ilişkinin duygusal önemini daha da göstermektedir. Koruma ve bakım altında bulunan çocuklarla yapılan bir araştırmada, aile bireyleriyle düzenli iletişimini sürdüren çocukların büyük çoğunluğu, kaldıkları kurumun kendilerini geliştirebilecekleri bir ortam sunduğunu ifade etmiştir. Buna karşın, aileleriyle görüşme sıklığı azalan çocuklar, kurumun bu yönde yeterli imkânlar sunmadığını belirtmiştir. Bu durum, aile bağlarının çocukların kurum yaşamına ve kişisel gelişim algılarına doğrudan etki

ettiğini göstermektedir (Temelli, 2019). Aile ile sürdürülen ilişkinin, çocukların kuruma yönelik algılarını olumlu yönde şekillendirdiği söylenebilir. Aile bireyleriyle sürdürülen ilişki, çocukta aidiyet, güven ve motivasyon duygularını güçlendirirken; aileden uzaklaşma, kurum ortamını daha sınırlayıcı ve yetersiz bir yer olarak algılamalarına yol açmaktadır. Bu nedenle kurum bakımındaki çocukların aile bağlarının güçlendirilmesi hem duygusal destek hem de bireysel gelişimlerini sürdürebilmeleri için de kritik bir öneme sahiptir.

Araştırmacı Gözlemi: Görüşmeler sırasında aile ile iletişim konusunun katılımcılar üzerinde belirgin bir duygusal etki oluşturduğu gözlenmiştir. Aileleriyle düzenli görüşebilen katılımcılar bu bölümleri daha sakin bir tonda aktarırken, aile bağları kopuk olan katılımcıların konuşma hızlarında düşme ve uzun duraksamalar görülmüştür. Özellikle yaz tatillerinde kurumda kalmak zorunda kalma deneyimini aktaran katılımcıların ses tonunda duygusal yoğunluk hissi dikkat çekmiştir. Gözlemler, aile bağlarının hem kurum yaşamının anlamlandırılmasında hem de bireyin duygusal iyilik hâlinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

4.1.3.6. Çocuk evlerinin bulunduğu sosyal çevre ve fiziksel yapısının ilişki dinamikleri üzerindeki etkisi

Çocuk evlerinin konumu ve fiziksel yapısı, çocukların sosyal ilişkileri ve hayata hazırlanmaları üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Kuruma yani koordinasyon merkezine uzak evlerde kalan çocukların aktivite yapma imkanları kısıtlanmakta, psikolojik destek gibi lükslerden mahrum kalabilmektedirler. Ayrıca evin konumun ve fiziksel yapısının çocukların sosyal ilişkilerini geliştiremeyecek şekilde kurgulanması birçok açıdan dezavantaja sebep olmaktadır.

Kurumdan uzak evler aktivite olarak daha seyrek hocam. Bunu çözmek lazım. Benim mesela ilk evim kurumdan uzaktı. Bir buçuk saat falan uzaktı. Biz yakın olanlara göre daha az aktivite yapıyorduk kurumla beraber. Çünkü bizi almaya servis gelecek falan, bizi öteliyorlardı. Kuruma uzak olduğu zaman belli lükslerden kendimizi mahrum ediyoruz. Çünkü psikolojik rehberlik, psikolojik danışmanlık çok büyük lüks. (E2)

Ancak konum olayı, evler özellikle konumu seçilirken ucuzdan ziyade çocukların da bir sosyal varlık olduğunu bilincinde olarak tutulması gerektiğine inanıyorum. Çünkü neden? Bizim Toki'de tamam, mahalle kültürümüz vardı. Ama dışarıdan gördüğüm bir tane evi biliyorum, o evde direkt kapıdan çıktığı gibi ana yola çıkıyor. Ne bir mahallesi var, ne bir şeyi var. Oradaki çocuklar mesela hep aynı kişileri görüyorlar ve tek muhatap oldukları insan hocaları. Yani çocukların böyle birbirini dışında sosyalleşebileceği bir alan yok ki. Tek sorunum benim evlerin konumu. Yani evler çok uzak olmasın. Yani yoksa çocuklar sürekli ne yapacak bu sefer evin konumu iyi olmadığı için? dışarı çıkamıyor ve telefona gömülüyor. Dünyayı telefondaki dünya sanıyor. Bu sefer kendini geliştirmek adına hiçbir şey yapamıyor. (E5)

Biz mesela Toki'de oturuyorduk. Toki'de mesela bahçeliydi. O bahçe olması mesela arkadaşlarla bir araya gelmeni sağlıyordu. Orada oyun oynuyorduk. Orada da bir iletişim oluyordu. Ama mesela bazı kaldığımız evlerde tek bir apartman oluyordu, bahçeye çıkma şansı olmuyordu. Bahçeye çıkamadığı için mesela iletişim de olmuyordu, bir oyun oynama alanı da olmuyordu. (K9)

İngiltere’de yapılan bir araştırmada da şehir merkezinden çok uzakta ve izole edilmiş bölgelerde bulunan çocuk evlerinin birçok çocuk açısından dış dünyayla bağlantı kurmalarını zorlaştırdığı ifade edilmiştir. Bu tarz evlerin çocukları sosyalleştirmediği ve dışlanmışlık hissi oluşturduğu belirtilmiştir (Morgan, 2009). Aydoğdu (2016) yaptığı araştırmada çocuk evlerinin diğer kurum bakım modellerine kıyasla daha rahat bir ortamı olsa da çocuk sayısının sınırlı olması ve evlerin çoğunlukla şehir merkezlerinden uzak bölgelerde konumlandırılmasının, çocukların sportif ve sanatsal faaliyetlere katılımını kısıtladığını belirtmiştir. Yıldırım (2013) çocuk evlerinde kalan çocuklarla yaptığı araştırmada, her iki kurumu deneyen çocuklardan %29,4’ü pek çok açıdan çocuk evlerinin daha iyi olduğunu düşünürken sosyal etkinlikler bakımından toplu halde kalınan kurum bakımının daha işlevsel olduğunu belirtmiştir. Bu durum çocukların dış dünyayla etkileşimini azaltarak sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyebilir. İdeal olarak, çocuk evlerinin kuruma yakın ve sosyal çevreyle iç içe olması gerektiği vurgulanmaktadır. Çocuk evlerinin konumunun bakanlık onaylı ve çocukların sosyal gelişimini destekleyecek şekilde seçilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Çocuk evlerinin site veya apartman içinde yer alması, komşuluk ilişkilerinin gelişimi için önemli bir fırsat sunmaktadır. Çocuklar komşularıyla sohbet etme, çocuklarıyla oyun oynama ve yardımlaşma gibi tecrübeler yaşayarak sosyal becerilerini ve iletişimlerini geliştirebilmektedir (Nalbant, 2016). Komşular, manevi bir sorumluluk duygusuyla çocuklarla olumlu ilişkiler kurmakta, onları sahiplenmekte ve tehlikelere karşı korumaya çalışmaktadır. Ayrıca, özel günlerde çocuklara toplumsal değerlerin aktarılması da bu etkileşimler sayesinde kolaylaşmaktadır (İzci & Uğurlu, 2018). Bu durumlar çocukların dış dünyayla iletişim kurma yeteneklerini artırmaktadır.

Yani kesinlikle çocuk evlerinde kaldığım dönemin benim sosyal ilişkilerim üzerinde çok etkisi olduğunu düşünüyorum çünkü mesela market bize uzaktı. Abla da her şeyi taşıyamıyordu. Markete biz gidiyorduk. Ve market de büyük market değildi. Mahalle esnafıydı. Ona her gittiğimizde muhabbet sohbet ediyorduk. Gelin bakayım çocuklar biraz konuşalım diyordu vesaire falan. Yani orada mahalle esnafıyla muhabbet etmekte amaç. O çocuk evlerinde olmamızdan kaynaklı dediğiniz gibi komşuluk ilişkilerinde mesela çıkardık, bahçede oyun oynardık, komşuların çocuklarıyla oynardık. Onlar vasıtasıyla aileleriyle de iletişim kurardık. Yani bir büyükle nasıl konuşulması gerekir bunu öğrenirdik. (E5)

Bizim bakım elemanı ablalarımız ve grup sorumlumuz komşularla diyalogu çok iyiydi. Dolayısıyla birbirimize kek yaptığımızı da verirdik. Onlar bize kek yaptıklarında verirdi. Biz de onlara oturmaya giderdik. Hatta bazılarını bilinçli olarak evimize davet ederdik. Hani o ön yargısal süreçler oluşmasın, evimizi evimizin içinde görsünler diye davet ederdik. (K2)

Hocamız kendi evini mesela bizim yurdumuza daha yakın yere aldı. Biz sitede oturuyorduk. O zaman TOKİ sitesindeydik. Kendisi de karşı apartmana taşındı. Komşu olduk yani. Her gün geliyordu eşiyle olsun, çocuklarıyla olsun. Evimizin karşısında bizim Gülizar babaannemiz vardı, komşumuz... Sürekli bize kahve içmeye gelirdi, çok iyi birisi. Bize her konuda yardım ederdi. Bayramda, seyranda harçlığımızı verirdi. Yani böyle kahve içmeye gelirdi, biz giderdik. Biz giderdik. Bir de yan

apartmanda avukatlar vardı, onlar gelirdi bize. Bir de biz onlara giderdik... Hem o komşularıyla hem de dışarıdaki arkadaşlarıyla hala görüşüyoruz. (K5)

Bu etkileşimler, çocukların saygı, görgü kuralları ve iletişim becerileri gibi konularda önemli kazanımlar elde etmesini sağlamaktadır. Çocuk evlerinin fiziksel şartları genellikle iyi olarak değerlendirilmekle birlikte, konumun sosyalleşme üzerindeki etkisi sıkça dile getirilmektedir. Özellikle bahçeli ve geniş alanlara sahip sitelerde kalmak, çocukların daha fazla aktivite yapmasına ve arkadaş edinmesine olanak tanımaktadır. Çocuk evlerindeki düzenli yaşam, temizlik ve yemek yapma gibi becerilerin kazanılmasına yardımcı olmakta, bu da çocukların hayata hazırlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Bir tabelasının olmaması bir yurt tabelasının olmaması bile yani kendi adıma konuşayım beni içten içe mutlu ediyordu zaten. komşularla falan da sürekli gerçek bir aileymişiz gibi olduğumuz için bu beni mutlu ediyordu yani. (K6)

Bir sitenin içinde olması aynı zamanda daha çok sosyalleşme imkânı veriyor sana. Çünkü daha çok insan var ve arkadaş edinmen daha kolay oluyor. Daha güvenli olduğunu düşünüyorum. Aynı zamanda alanı çok fazla. Yani biz bahçeye aşağı indiğimizde daha çok bir aktivite ya da bir şey yapılması gerektiğinde daha çok alan oluyor. Trafiğe kapalı bir alan. O açıdan daha sağlıklı. Sosyal ilişkiler olarak da tabii ki komşular falan daha fazla oluyor. (K8)

Kapıda güvenliğin, tabelanın ve resmi bir kuruluş havasının olmamasının çocuklarda olumlu düşünceler oluşturmaları Söğütlü (2015)'nün, Nalbant,(2016)'ın, İzci ve Uğurlu (2018)'nin çalışmasının da bulguları arasında yer almaktadır. Çocuk evleri, çocukların sosyal gelişimine ve özgüven kazanmalarına önemli katkılar sağlamaktadır. Kapalı bir kutu gibi olan çocukların, çocuk evlerine geldikten sonra sosyalleşerek kendilerini açtıkları ve iletişim becerilerini geliştirdikleri belirtilmektedir. Tanımadıkları kişilerle ilişki kurmak zorunda kalmaları ve komşularla etkileşimde bulunmaları, çocukların sosyal çevreye uyum sağlamalarını kolaylaştırmaktadır. Bu sebeple çocuk evlerinin çocukların toplumsal yaşam içerisinde rahat bir şekilde uyum sağlayabilecekleri yerlerde açılması (Yazıcı, 2013) geçmiş dönem yapılan çalışmaların da önerilen başlıklarındandır.

Yani orda mecbur sosyalleşiyorduk. Çünkü bir daire var ve dairenin içinde beş çocuk var, bir bakıcı anne var. İster istemez insanlar soruyordu. Ne yapıyorsun, nasılsın? En küçük bir nasılsın bile sorusu bizi sosyalleştiriyordu. Biz de konuşmayı öğrendik bir nevi aslında. Oradaki yaşlı teyzeler olsun, ablalar, işte komşular. Onun etkisi de şu anki hayatımızda bir binaya gittiğimizde o zamandan kalan işte merhaba nasılsınız işte günlük rutinleri sorma şeyleri olumlu yönde etkiledi. (E13)

Mesela çocuk evlerinde komşuluk ilişkileri çok önemli. Şuradan başına bir şey gelse komşun gelir. Günaydın demeyi bile öğreniyorsun. Normalde yurttaki böyle şeyler yok. Yabancı birisi olmadığı için yabancı birisiyle nasıl konuşman gerektiğini bilmiyorsun. İşte biz onu nasıl öğreniyorduk? Anne kapıyı açıyor mesela karşı komşularla nasıl konuşuyordu? Sen görüyorsun demek ki böyle konuşuluyormuş. (K10)

Bu süreç, çocukların hayata daha hazırlıklı ve özgüvenli bireyler olarak adım atmalarına yardımcı olmaktadır. Katılımcıların ifadeleri, çocuk evlerinin bulunduğu çevrenin ve fiziksel yapısının sosyal ilişkiler üzerinde doğrudan etkili olduğunu göstermektedir. Kuruma uzak evlerde

aktivitelere katılım ve psikolojik destek olanakları sınırlandırırken, merkezi ve sosyal çevreyle iç içe konumlanan evler çocukların dış dünyayla temasını, sosyalleşmesini ve özgüvenini artırmıştır. Bahçeli siteler, oyun alanları ve güvenli ortamlar çocuklara arkadaş edinme, komşularla ilişki kurma ve sosyal beceri geliştirme fırsatı sağlamıştır. Komşuluk etkileşimleri sayesinde saygı, görgü kuralları ve iletişim becerileri öğrenilmiş, toplumla iç içe yaşamın getirdiği deneyimler bireylerin kendilerini ifade etmelerini kolaylaştırmıştır. Ayrıca çocuk evlerinin bir mahalle içerisinde, tabelasız, “normal” apartman dairelerinde bulunması ise damgalanmayı azaltarak çocukların kendilerini bir aile parçası gibi hissetmelerine ve aidiyet duygusunu geliştirmelerine katkı sunmaktadır (İzci ve Uğurlu, 2018; Yazıcı, 2012).

Çocuk koruma sistemlerinde hataları bastırmak yerine anlamak ve sistem düzeyinde öğrenmeye dönüştürmek, riskleri azaltmanın en etkili yoludur (Munro, 2010). Ekolojik sistem yaklaşımı da sosyal hizmet disiplindeki kişi-çevre ilişkisinin temelini oluşturur. Bu yaklaşım kapsamında uyum, karşılıklı etkileşim ve enerji değişimi ile sadece bireyin kendisi değil sistemin dönüşümü hedeflenir. Bu anlamda kişiyi çevresi içerisinde anlamak ilkesini merkeze alarak onu çevresini dönüştürebilen aktif bir özne olarak konumlandırır (Siporin, 1980). Genel olarak çocuk evlerinin konumu ve fiziksel yapısı da korunmaya ihtiyacı olan çocukların sosyal gelişim, topluma uyum ve hayata hazırlanma süreçlerinin en önemli belirleyicilerinden biri olarak ekolojik sistem yaklaşımının uygulama alanı olarak öne çıkmaktadır.

Araştırmacı Gözlemi: Katılımcılar evlerin sosyal çevreye yakınlığı, bahçeli oluşu veya mahalle dokusu içinde yer almasını anlatırken daha canlı, akıcı ve olumlu bir tonda konuşmuş; buna karşın izole konumlardaki evleri aktarırken belirgin bir memnuniyetsizlik, kısıtlanmışlık ve yalnızlık duygusu ortaya çıkmıştır. Fiziksel çevrenin çocukların sosyal etkileşimlerini artırdığı durumlarda yüz ifadeleri ve beden dilleri rahatlamış buna karşılık merkezi olmayan, sosyal çevreden kopuk konumlarda kalan katılımcılar bu dönemi aktarırken daha kısa cümleler kurmuş, aktivite eksikliği ve dışlanmışlık duygusunu vurgulamışlardır.

4.1.3.7. Ev içerisindeki çocukların uyumu ya da uyumsuzluğu

Çocuk evlerinde kalan çocukların uyumu, kurum içindeki deneyimlerini ve genel refahlarını önemli ölçüde etkileyen bir koddur. Katılımcılar, çocukların uyum düzeylerinin hem kendi içsel deneyimleri hem de kurumun genel atmosferi üzerinde belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Bazı katılımcılar, uyumsuz çocukların kurum içinde daha fazla ilgi ve destek gördüğünü, bunun da diğer çocuklarda "uyumsuz olmak avantajlıymış" algısı yarattığını belirtmiştir. Bu durum, uyumlu çocukların motivasyonunu düşürebilirken, uyumsuz davranışları teşvik edebilir.

Hani dediğim gibi o yüzden hocam çürük portakalla iyi portakal yan yana koyarsanız hepsi çürür. (E2)

Yerleştirdikleri odada iki tane kardeş kalıyordu benimle birlikte. Bir tanesinin karnı böyle boydan boya bir hafta önce bıçakla yarılmıştı odadaki başka bir arkadaş tarafından. Yatağını kaldırdığımda... yatağın altında uyuşturucu paketleri, sigara kolileri, bıçaklar, saçma sapan çakı aletleri falan, kesici aletler falan bulunuyordu. İlk gittiğimde şöyle bir bıçak falan. İnanılmaz korkutucu ve inanılmaz travmatik bir durumdu. Nefret etmişim gerçekten yurtlardan. (E3)

Ama o çocuk oraya uyumlu değil o profil o eve uyumlu değil. O çocuk geliyor mesela, bu sefer uyumlu çocukların düzeni bozuyor sorunlar oluyor. (K8)

Uyumlu olanın daha çok destek verilmesi gereken, yani her türlü şey sağlanması gereken yerde olması lazımken uyumsuz olan mesela bence bize göre hep daha fazla üstte olmalı. O yüzden mesela çocuklar bunu gördüğü zaman hani ha uyumsuz olmak çok iyi bir şeymiş demek ki. Çünkü her şeyim yapılıyor, o zaman ben de uyumsuz çocuk olayım moduna geçiyordu. Bence bazen uyumsuz olmak her zaman daha avantajlı oluyordu. (K9)

Morgan (2009)'ın yaptığı araştırmada da çocuk evlerinde kalan çocuklar için anlaşılmadıkları ve uyumsuz olan kişilerle aynı evde olmanın onlar için zorlayıcı bir durum olduğu ve çocuk evlerine yerleştirilecek çocukların seçimi ve dağılımı konusunda dengeli bir yaklaşımın önemi vurgulanmıştır. Çalışmamızda da eğer "özel gereksinimli" veya "zeka geriliği olan" çocuklar varsa bunların her eve eşit dağıtılması gerektiği, aksi takdirde tek bir yerde toplanmalarının yıpratıcı olabileceği belirtilmiştir. Ancak bu tür çocukların bazı evlerde iki tane bulunmasının çatışmalara yol açabileceği ve herkesin onlarla anlaşamayabileceği de ifade edilmiştir.

Kesinlikle yurdun böyle kötü demeyeyim de biraz garip yanları da vardı yani bu açılardan. Yani şöyle bir şey var. Her evde en az bir tane özürü diyebileceğimiz bir arkadaşımız vardı neredeyse. Çünkü bunları tek bir yere toplamak gerçekten çok yıpratıcı olur birbirleri açısından. Ama bunları 10 tane ev var diyelim hepsine beraber dağıtmak çok daha güzel olur... Bazı evlere bunlardan iki tane düştüğü zaman bu iki arkadaş çok çatışmaya girebiliyor bazı zamanlarda. Bu yüzden olmuyor yani. Yani evlerde çocukların seçiminde biraz daha seçici davranıp değişiklikler ona göre yapılmalı. (E14)

Hatta bir tanesinin Papatya'ydı (Takma ad) adı. Çok severdim kendisini. Konuşma engeli vardı. Zaten hani özel gereksinimli bir çocuktur. Ama çocuk evlerine gelmişti. Aslında benim uygun bir ortam olabilir ama Papatya için uygun bir ortam değildi. (K10)

Çocuk evlerine yerleştirilecek çocukların seçiminde pedagojik ve sosyal anlamda uygun tercihlerin yapılamaması çocuklar açısından büyük olumsuzluklara yol açabilecektir (Yazıcı, 2012). Bu durum çocuk evlerinde görev yapan personeller tarafından da dile getirilmiştir (Başer, 2013). Zira Nalbant (2016)'da yaptığı araştırmada toplu kalınan yerde görev yapan meslek elemanlarının; çocuk evlerine yerleştirilecek çocukların seçiminde uyumlu olmalarına, kurallara uymalarına, süregelen hastalığı olmamasına ve derslerinde başarılı olanların seçimine özen gösterdikleri belirtilmiştir. Bu noktada yürürlükteki mevzuatın da temelde bunu esas aldığını ifade etmiştir. Çalışmamızdaki katılımcılar açısından da çocukların uyumsuzluklarının farklı ailelerden veya farklı yaşam deneyimlerinden kaynaklanabileceği, bu durumun onların yeni ortama alışmasını zorlaştırdığı belirtilmiştir. Özellikle küçük yaşta kuruma gelen çocukların uyum sağlamanın daha kolay olduğu ancak daha büyük yaşta gelenlerin ortamı yadırgayabildiği ifade edilmiştir.

O yünden ben çok küçükken geldim... Küçüklükten itibaren arkadaşlarla aynı ortamda büyüdüğüm için benden yaşça büyük kişi sonradan geldiği için o ortamı çok yadırgayabiliyor. O yüzden bazıları için kötü bir durum oluyor. Daha farklı ailelerden, daha farklı bir hayattan geldiği için o durumda farklılık yaşayabiliyorlar. Alışamıyorlar, uyum sağlayamıyorlar yani. (E11)

Benim şansına gelen kızlar çok iyilerdi. Büyük travmalardan kaynaklı ya da büyük bir olaydan kaynaklı gelen ve bunun etkisi altında kalıp da hani böyle bir jiletçidir bir şeydir öyle bir insan yoktu hepimizde. Hepsı böyle ya maddi sıkıntılardan ya annesi babası vefat etmiş. Bu tarz olaylardan gelen kızlardı ve biz orada kardeş gibi olduk. (K3)

K8 ve K9'un ifadelerinden anlaşılabacağı üzere de aslında çocuk evlerine uyum problemi olmayan, sosyal yünden gelişimi daha iyi olan çocukların alındığı görülmektedir. Bu bağlamda, çocuk evlerinin insanı hayata bağlamakta olumlu bir etkisi olduğu ancak uyum sorunlarının çözümü için daha dengeli bir çocuk dağılımı ve nitelikli personel seçimi gibi faktörlere dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Biraz evde kalan insanları dengeli olarak seçmek lazım. Hem çocuk açısından hem de bakım elemanları açısından. Kurumdaki hoca iyi olduğu zaman o kurum da sana iyi oluyor. Arkadaşların iyi olduğu zaman orada kalma isteğin de artıyor. Sıkıntı çıkarmama isteğin de artıyor. (E10)

Aydoğdu (2016)'da yaptığı araştırmada çocuk evlerinde kalan çocukların yaş skalası, davranış şekilleri ve uyumlarının göz önünde bulundurulmadan bir arada kalmalarına olanak sağlamanın beraberinde bazı problemleri de getireceğini belirtmiştir. Çalışmamızdaki katılımcıların ifadeleri de ev içindeki çocukların uyum düzeylerinin hem bireysel deneyimleri hem de kurumun atmosferini derinden etkilediğini göstermektedir. Sonuç olarak çocuk dağılımındaki denge ve bakım elemanlarının niteliği çocuk evlerinde uyumun belirleyici faktörleri olarak öne çıkmaktadır.

4.1.3.8. Kurum personeline dair deneyimler ve değerlendirmeler

Birçok katılımcı için bazı personeller, onların hayatında olumlu bir rol model teşkil ederken, bazıları ise olumsuz deneyimlere yol açmıştır. Özellikle bazı grup sorumluları, çocukların eğitimine ve kişisel gelişimine büyük katkı sağlamış, onlara kendi çocuklarına gösterilmeyen bir özenle yaklaşmıştır. Bu tür personeller, çocukların hayatında unutulmaz bir yer edinmiş ve onlara rehberlik etmiştir.

Gece saat 3, Çınar (Takma ad) Hoca gelip herkesin sırtına havlu koymuş. Onunla ilgileniyordu. Üstünü kapatıyordu. Hani bakım elemanlarına diyordu, suyu kaynatacaksınız, soğutacaksınız, sonra çocuklara vereceksiniz. Kendi çocuğuna vermediği özeni belki de bize veriyordu. Benim için hayatımda bir rol modelidir yani Çınar hoca. (E2)

Belki diğer hocalarımız da gerçekten çok iyiler ama Toprak (Takma ad) Hoca farklıydı... O ifade edilmez belki abi ama... Adam yaşıyordu, geliyordu. Gerçekten bir abi gibi. Derdini dinliyordu. Yapılabilecek bir şey varsa resmi boyutta onu her türlü hallediyordu. Sana bir örneklik teşkil ediyordu. Sen de o örneğe binaen kendine dersler çıkarabiliyordun. (E6)

Ama Bugün gerçekten hayatta ne öğrendiysem... Belki yarısını annemden ve öğretmenlerimden öğrendim. Diğer yarısını da kuruluştaki öğretmenlerimden ve bakım elemanlarından. Bakım elemanı deyince kendimi kötü hissediyorum bu arada. Öyle dendiği için yoksa bu çok kaba da geliyor bana.

Birlikte yaşıyoruz, bir aileyiz. Onlar bizim bir aile. Aynı masaya oturuyoruz. Sabahleyin aynı masada kahvaltı yapıyoruz. Akşam aynı masada yemek yiyoruz. (K2)

Araştırmalar da personel ve çocuk ilişkisinin sıcaklığı, çocukların duygusal uyumunda en güçlü değişken olarak belirlenmiştir (Wolff & Fesseha, 2005). Öte yandan araştırmamızda da az sayıda katılımcı ifade etmiş olsa da bazı personellerin çocuklara psikolojik şiddet uyguladığı, onları demoralize ettiği ve gelecek hedeflerinden saptırmaya çalıştığı da belirtilmiştir. Bu tür olumsuz deneyimler, çocukların insanlara karşı güvensizlik geliştirmesine ve hayal kırıklığı yaşamasına neden olmuştur. Özellikle eski tip kurumlarda kalmış bireylerle yapılmış çalışmalar da kurumda kalınan dönem de kendilerinden büyük çocuklardan ya da personellerden şiddet görüldüğü sıkça görülen bir durum olmuştur. Çocuk yuvalarında personelden çocuğa yönelik şiddet eğilimi olurken 13 yaş sonrası kurum değişikliği ile büyük çocuklardan küçük çocuklara karşı şiddet eğilimi görülen bir durum olmuştur (Uğur & Kılıç, 2022).

Yani bazı personeller vardı. Kafası rahat etsin diye sabah 9'da çıkartıp nöbet değişiminden akşam 9'da 10'a kadar gelmeyin derler. Biz de haliyle gezerdik, tozardık. Birçok personel tanırım böyle. (E1)

Ama yine oradaki elemanların ve oradaki hocaların bazı öğrencileri bilmiyorum çok nasıl diyebilirim insanı güvensizliğe iten ve böyle çok iyi ilişkiler kuramamasına sebep olan belli davranışları vardı diyebilirim. Mesela bazıları çok dengeli insanlar değildi hocalarımızın ve bazen dedikleri şeyleri yapmıyorlardı ve bu beni mesela üzüyordu. Yani hayal kırıklığına uğruyordum. (K1)

Personelin nitelikleri ve eğitim düzeyi, çocuklarla kurulan ilişkilerin kalitesini doğrudan etkilemektedir. Özellikle bakım elemanlarının eğitim durumunun ön lisans veya lisans düzeyinde olmasının faydalı olacağı vurgulanmıştır. İlk zamanlarda daha çok el işi, yemek yapma ve temizlik gibi pratik becerilere sahip kişilerin istihdam edildiği ancak zamanla daha profesyonel ve eğitilmiş personelin gerekliliğinin anlaşıldığı ifade edilmiştir.

Personel konusunda gelince kesinlikle herkesin eğitimini alması lazım. İlk zamanlar çok eğitim değil de biraz daha sanki el iş yapabilen, yemek yapabilen, temizlik yapabilen insanları almışlar gibiydi. Çok iyi insanlar. Ben kesinlikle kötü insanlar olduğunu, bir yanlışların olduğunu düşünmüyorum, söylemiyorum ama daha profesyonel, belki bize daha çok şeye katılabilen insanlar olabilirdi. (E7)

Benzer bir çalışmada da bakım elemanlarının eğitimi ve niteliğinin çocukların gelişimi ve psikososyal ihtiyaçlarını karşılama kapasitesini belirleyen en önemli unsur olduğu belirtilmektedir (Kelebek ve Kucur, 2025a). Erkek personelin varlığı, özellikle erkek çocuklar için rahat bir iletişim ortamı sağlamış ve onlara dış dünyayla nasıl iletişim kuracakları konusunda rehberlik etmiştir.

Abiler... yani erkek personelinin gelmesi benim için çok iyi olmuştu ayrıca. Çünkü niye? Kendimize yaşça büyük hemcinslerimizle nasıl anlaşabiliriz dışarıda? Bir ağabey kardeşle iletişim nasıl kurabiliriz? Daha net, rahat konuşabiliyorduk her şeyi. Hatta her şeyi daha rahat öğrenebiliyorduk. Bu çok iyi oldu. Bir de bu insanlar biraz da eğitilmişse. Birkaç eğitilmiş ağabeyimiz vardı. Özellikle benim sevdiğim bir ağabeyimiz. Çok iyi Tarih öğretmeniydi, çok hoşuma girdi. Bana çok güzel bir kitap okuma alışkanlığını kazandırmıştı. Bu tarz olması da gerektiğini düşünüyorum. (E7)

Kurum müdürleri ve yöneticilerin disiplin anlayışı, kurumun genel işleyişi ve çocukların deneyimleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Disiplinli ve çocukları düşünen müdürlerin, kurumun düzenli ve iyi yönetilmesini sağladığı belirtilmiştir. Bu tür yöneticiler, çocukların ihtiyaçlarına duyarlı olmuş ve onlara destek sağlamıştır.

Bizim ÇEKOM, Türkiye'deki en iyi ÇEKOM' lardan birisiymiş diye duymuştum. Çok düzenliydi yani. E tabii bunlar, baştaki müdürden kaynaklanıyor yani otorite oydu çünkü. Kurumu yöneten oydu. Otoriter, disiplinli, bizi düşünen bir insandı. Bu yüzden de gerçekten kurumu çekip çevirmiş bir insandı yani. İyi yönde. Yani müdürün ve personellerin hizmet kalitesi noktasında büyük etkisinin olduğunu düşünüyorum. (E9)

Çocuklar, kurum personelinin genellikle bir aile üyesi gibi algılamışlardır. Özellikle bakım elemanları, "anne" veya "baba" figürü olarak görülmüş ve çocukların günlük yaşamlarında onlara rehberlik etmiştir. Bu personellerin, çocuklara kendi evlatları gibi davrandığı ve onlara aile eksikliğini hissettirmedeği vurgulanmıştır. Birlikte yemek yeme, sohbet etme gibi günlük aktiviteler, bu aile ortamının pekişmesine katkı sağlamıştır. Çocuk evleri sitesinde koruma ve bakım altında bulunan çocuklarla yapılan bir araştırmada da çocuklara kurum içerisinde en çok kimi sevdikleri ve sorunlarını kimle çözdükleri sorulduğunda katılımcıların çoğunluğunun grup sorumlusu ve bakım elemanı cevabını verdikleri görülmüştür (Temelli, 2019).

Evdeki bakıcı dediğimiz anneler de hani hepsi zaten kendi evlatları gibi beni bu zamana kadar hep şey yaptı. Ayırmadı kendi evlatlarından. Eminim diğer arkadaşların da öyledir zaten. Hiç böyle kötü şeyleri huyları yoktu. (E12)

Biz genelde evdeki annelerimizle beraber gece otururuz, çayımızı yaparız, şeyimizi yaparız. Otururuz bunları konuşuruz. İstediklerimizi söyleriz. Anneler bizi yönlendirir. Genel olarak annelerle beraber kaldığımız için anneler veya babalar işte bize daha yönlendirici oluyor. (E14)

Yani oradaki bakıcı ablalarımız anne gibi, hocalarımız baba gibiydi bize. Yine kadın hocalarımız vardı ama bir baba görevindeydi bizim için. Güzeldi benim için. Çok güzel bir şekilde büyüdüm. Yani aile ortamıydı. Aile eksikliğini hiçbir zaman bize hissettirmediler. Yani bize iş göreviyle bakmıyorlardı. Sanki kendi çocuklarıymış gibi bakıyorlardı. (K6)

Katılımcıların ifadeleri kurum personelinin çocukların hayatındaki belirleyici rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Bir kısım personel şefkatli, fedakâr ve disiplinli yaklaşımlarıyla çocuklara rol model olmuş, onların kişisel gelişimlerine ve eğitim hayatlarına yön vermiştir. Bakım elemanları çoğu zaman anne-baba figürü gibi görülmüş, çocuklara aile eksikliğini hissettirmemiştir. Personelin eğitim düzeyi ve mesleki donanımı, çocuklarla kurulan ilişkinin kalitesinde kritik bir faktör olarak öne çıkarken; erkek personelin varlığı da özellikle erkek çocuklar için rehberlik ve modelleme açısından önemli görülmüştür. Genel olarak personelin niteliği ve yaklaşımı çocuk evlerindeki yaşamın kalitesini belirleyen en temel unsurlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırmacı Gözlemi: Görüşmeler sırasında pozitif deneyimlerini aktaran katılımcıların ses tonunda ve yüz ifadelerinde belirgin bir yumuşama, tebessüm etme ve hatırlamaktan hoşnut olma hâli gözlenmiştir. Özellikle “anne”, “abi”, “abla” olarak tanımlanan personeli anlatırken kullanılan kelimeler daha samimi ve içten olmaktadır. Buna karşılık olumsuz personel deneyimlerini aktaran katılımcıların konuşmalarında sertleşme ve gerilme gibi davranışlar dikkat çekmiştir. Bu durum, kurum personeliyle kurulan ilişkinin çocukların duygu dünyası ve sosyal güven geliştirme süreçlerinde kritik bir belirleyici olduğunu göstermektedir. Genel gözlemler, destekleyici ve güven veren personelin çocuklarda aidiyet ve güven duygusunu güçlendirdiğini; tutarsız, ilgisiz veya sınır koyamayan personelin ise çocukların güven ilişkileri ve yetişkinlere yönelik algıları üzerinde kalıcı etkiler bıraktığını ortaya koymaktadır.

4.1.3.9. Modelin işleyişine dair öneriler (bireyselleştirme, kural esnekliği vb.)

Çocuk evlerinde kalan çocukların bireysel ihtiyaçlarına daha fazla odaklanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle tek kişilik odaların sağlanması, çocukların kendilerine ait özel alanlara sahip olmaları ve bu sayede aidiyet duygularının güçlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bazı katılımcılar mevcut altı kişilik ev modelinin günümüz aile yapısına uymadığı ve çocukların bireysel gelişimini olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, çocuk evlerinin sayısının artırılarak evlerde kalan çocuk sayısının azaltılması önerilmektedir.

Tamam, çok kardeşli ailelerde de öyle ama gene de insan bir özel alan istiyor hocam. O yüzden yıllar sonra devletin imkanları genişler. Çocuk evlerine daha çok yatırım yapar. Bir evde üç çocuk kalır. Böyle şeyler olabilir. Çünkü özel alan gerçekten çok önemli bir şey çocuk evlerinde. İnsan üzgün olduğu zaman, üzgün olduğu anı yaşayabileceği bir odaya sahip olmalı. (E2)

Bence çocuk evinde 6 kişi çok fazla. Ben ona inanıyorum. 6 bana fazla geliyor. Çünkü artık yeni nesil 6 ve üstü aile değil zaten. dışarıdan baktığında hani normal bir aile mesela ben şu an evlensem 6 anne baba 2, 8 öyle bir şey yok. (K3)

Katılımcıların birçoğu kurumdan ayrılan çocukların hayata hazırlanma süreçlerinde ekonomik okuryazarlık, para yönetimi ve insan ilişkileri gibi konularda daha fazla eğitim almaları gerektiği belirtilmiştir.

Çocuğa ekonomi yönetimi, para yönetimi öğretilmesi lazım. Hani adam gelmiş 25 yaşına aldığı maaşı ya kumara basıyor ya faturasını ödemedi saçma sapan harcamalar yapıyor. Bir kere onun sorumluluğunu, onun aslında ne kadar kötü şeylere yol açabileceğini öğretmek lazım. (E10)

Çünkü bazı şeyler öğretilmedi. Mesela ben elektrik su faturası nasıl ödenir ben bilmiyorum. Sular kesildiğinde nereye gitmem gerekiyor bilmiyorum. Bunları keşke ben yurttayken öğrenseydim. Çıktığımda böyle balık gibi kalmasaydım. Ben kendimi bu konuda eksik hissediyorum. (K4)

Kurum bakımında yetişmiş bireylerle yapılan farklı çalışmalarda da katılımcılar, kurum bakımında kaldıkları süreçte bir çok şeyin onlar için hazır bir şekilde önlerine getirilmesi sebebiyle hayata dair bazı şeyleri öğrenmelerine engel olduğunu belirtmişlerdir (Yazıcı, 2013;

Erbay & Çalış, 2022). Çocukların memuriyete istihdam hakkının suistimal edildiği, bu durumun çocukların eğitim motivasyonunu düşürdüğü ve hatta bazı ailelerin çocuklarını sırf bu hak için kuruma bıraktığı dile getirilmiştir.

Çünkü herkesin kafasında biz zaten memur olacağız bizim okumamıza gerek yok. Üniversitede neymiş? böyle direkt kolay bir şekilde elde ettikleri için memurluğu zaten hani diğer dışarıdaki insanlar bile çocuklarını yurda verip iki sene kalsın direkt devlet memuru olacak zaten diyor. Bunun da bence birazcık daha böyle sıkışması gerektiğine hem yurttaki çocuklar açısından hem dışarıdaki insanların işte direkt zaten devlet memuru olacak kafasıyla yurda verme sayısı o kadar çok arttı ki. (K3)

İstihdam hakkı var diye yurda bırakılan çocukları düşünürsek çok fazla var çünkü ki bizim etrafımızda çok fazla vardı. Seçilerek verirse bence daha iyi olabilir. Yani çocuk sırf son iki yılı bilerek buraya bırakılmış diye, ki bunu da zaten ağzıyla söylüyorlarken, bu çocuğa istihdam hakkı verilmemesi lazım. (K5)

Bir kere ben yurtda memur olmak için gelen çok gördüm. Benim hatta öz ablam, gördüğüm ablam çocuğu sırf memur olsun diye acaba yurda mı bıraksam ileride memur olur diye düşünüyor... Tamam yurt kötü bir yer değil ama yurt memur olacak yer değil. Yurt korunması gereken çocukların olduğu bir yer diye düşünüyorum. (K6)

İstihdam hakkının da bir sınava tabi tutulması veya seçici bir şekilde verilmesi, çocukların daha çok okumaya teşvik edilmesi ve iş hayatına adaptasyon sorunlarının önüne geçilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Bence üniversite okumaya daha çok teşvik edilmeli bireyler. En azından yani memur olma noktasında eğitime de teşvik etmek amacıyla belki üniversite okuma şartı getirilmelidir. Kesinlikle tüm çocuklar bir üniversite okumaya teşvik edilmeli. Ve bence bu alanda çalışarak ilerlemesine teşvik edilmeli. (E9)

Bence bize tanınan memuriyet hakkı doğru kullanılmıyor. Buna bir sınav getirilmesi taraftarıyım ben. Çünkü orada büyüyen çocuklar ortaokulda mezunu da memur olabiliyor hizmetli kademesinde. Liseden mezun olan normal 657. Üniversiteden mezun olan da bölümüne göre gidiyor. Bence buna bir sınav getirilirse en azından çocuklar daha çok okur diye düşünüyorum... Çünkü büyütülen sistemde siz ileride memur olacaksınız var. Eğer şöyle bir cümle olsaydı, siz ileride sınava girip, sınav başarılı olursanız, kazanırsanız sınava memur olursunuz gibi bir şey olsaydı, bence çocukların da hayatı daha iyi olurdu. Çünkü hazır yaşamazlardı. (E13)

Çocukların güvenli ortamlarda çalıştırılması, staj imkanları sunulması ve çalışma hayatının gerçekleriyle tanıştırılması, onların dış dünyaya uyum sağlamaları açısından önemli görülmektedir. Kurum bakım geçmişi olan bireylerle yapılan benzer bir araştırmada da bazı katılımcıların dönem koşulları ve çalışma zorunluluğu nedeniyle çocuk yaşta iş yaşamına atıldıkları ve bu süreçte toplumun kendilerine karşı “pragmatik” bir yaklaşım sergilediği görülmüştür. Katılımcılar, çalışma hayatına erken yaşta dahil olmanın sosyal ilişkiler kurmalarına olanak sağladığını ve okuldan çok iş yaşamının sosyal gelişimlerine katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca para kazanmanın kendilerini güçlü, değerli ve bağımsız hissettirdiğini ifade etmişlerdir (Yüceer Kardeş, 2018). Bulgu, kurum sonrası yaşantı için çalışmanın ve iş hayatının uygun bir yerinde bulunmanın sonraki hayat içerisindeki olumlu katkısına işaret etmektedir.

Özellikle ekonomik okuryazarlık ve insan ilişkileri açısından ayrılmadan önce yurttan çıkacak kardeşlerimize bir eğitim veya hayata hazırlama yapılırsa bir farkındalık yapılması lazım. Bir de hayata kazandırılmaları gerekiyor. Şöyle kazandırılmaları gerekiyor... Hani bir çırak olarak bir yere gidip çalışmıyor veya hayata o ufak tefek zorluk meşguliyetlerini görmüyorlar. Ufak tefek de böyle bunun kontrollü bir şekilde sağlanması gerektiğini düşünüyorum. (E6)

Ama bence yani iş hayatından önce çocuklara bence hani böyle bu memuriyet hayatını belki biraz böyle hani okullarda yapıyoruz ya staj. Hani belki o şekilde böyle bir staj süreci gibi bir şekilde biz de hani öğretme amacıyla gösterebilirler. (K9)

Kurum personelinin niteliğinin artırılması, psikoteknik testlerden geçirilmesi ve düzenli eğitimler alması gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle bakım elemanlarının eğitim düzeylerinin ön lisans veya lisans seviyesinde olması, çocukların psikolojik ve akademik gelişimlerine daha olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Personel alımında çocukların travmalarına anlayışla yaklaşan, adaletli ve çocukları seven kişilerin tercih edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Personeller açısından da bence bu üst mercilere gidecekse de personellerin iyi bir sıkı eğitimden, iyi bir psikoteknikten geçmesi gerekiyor. Çünkü bir çocuğu devlete kazandırmak istiyorsak ilk başta bakıcısı ve amiri iyi olması gerekiyor. (E1)

Bu bakım personelleri ve yurtdışı çalışanlar için düzen çok denetimsiz. Özel bir denetimle işe alınmaları gerektiğini kesinlikle düşünüyorum. Çocuklara bu kadar hassas, çocuklara bu kadar yüksek zararlar verebilecek yapıdadır. (E3)

Ben o yüzden erkek bakım elemanı ve grup sorumlusunu tercih ederim. Ha şu da olur belki bir erkek bir kadın olur belki hani bir çocuğun anne şefkati bir abla şefkati, ilgisi, bazı şeyleri hayata karşı hazırlama açısından ya da yol gösterme açısından ikisinin de olması önemli bir faktör olabilir. (E15)

Bize bakan insanların, bizimle ilgilenen manevi boyutunun da daha farklı olması gerektiğini düşünüyorum. Böyle şeylerin dışarıda öğrenilebileceğini düşünmüyorum. (K10)

Kurum bakımında yetişmiş bireylerle yapılan farklı bir çalışmada da katılımcılar, kurum bakımının kendileri açısından hayati bir hizmet olduğunu vurgulamış ve bu nedenle söz konusu kuruluşlarda görev yapan personelin iyi eğitilmiş ve alanında uzman kişilerden seçilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu noktada özellikle meslek elemanları ile bakım personelinin nitelikli olması gerektiği ifade edilmiştir. Çalışmamızın bulgusuyla da örtüşecek şekilde kurum personelinin çocuklarla olan etkileşimlerinde onların duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarına duyarlı bir yaklaşım sergilemesinin önem taşıdığı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir (Yazıcı, 2013; Erbay & Çalış, 2022). Ayrıca kurumdan ayrılan çocuklara yönelik devlet desteğinin yetersiz olduğu, özellikle barınma ve maddi yardımların zamanında ve yeterli düzeyde sağlanmadığı belirtilmiştir. Çocukların memuriyete atanana kadar barınma sorunlarının çözülmesi, hatta TOKİ gibi projelerle ev sahibi olmalarına öncelik tanınması önerilmiştir.

Bu çocuklara ev modülünden ev verilebilir. Nasıl verilebilir? Yani şu an TOKİ'lerin yaptığı gibi var ya. Mesela bu çocuklar buna müracaat edebilir. Öncelik tanınabilir. Mesela Türkiye'de şehit ailelerine engellilere bu ayrıcalık var ya. Bunlar yurt çocuğu için de olabilir. (E16)

Geçen mesela bir arkadaşımız kalacak yeri olmadığı için ben dedi camide yatmak zorunda kaldım. Bu çok üzücü bir şey. Yani aslında çocuklara bence o iş hayatına atanana kadar, memuriyete atanana kadar bir şans ver, birazcık daha şans versinler. Zaten yıllardır yurtdışı kalmışsın, zaten yıllardır çocuk

evindesin. O süreçte birazcık daha idare etseler, çocuk evinde kalmaya devam etsek, en azından bu sıkıntıyla karşı karşıya kalmasak. (K9)

Bu bulgu kurumlardan ayrılmış bireylerle yapılan farklı çalışmalarda da hem katılımcılar tarafından hem de araştırmacılar tarafından önerilen hususların başında gelmektedir (Boduroğlu, 2016). Çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin birkaç sene boyunca takip edilmesi, rehberlik hizmetlerinin daha nitelikli yapılması ve işler rayına oturana kadar desteklenmesi gerektiği katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

Kurumdaki hocalar meşgul ise yeni bir dal, yeni bir kadro açılıp yurttan çıkan çocukları birkaç sene işler rayına oturana kadar takip edilmeli. Kira konusunda yardım almadım. Yaşadığım şeylerde yardım almadım ne bileyim. (E10)

Rehberlik işi resmi bir şekilde ilerliyor. Hani biraz daha resmiyetin dışında da olabilir. Çocukların aranması biraz daha sıklaştırılabilir. Sadece formu doldurayım işte evrak gitsin. İşte böyleymiş çocuklar diye değil de onların biraz daha sıklaştırılması hususunda bir şeyler yapılmasını istiyorum aslında ben. (E14)

Bazı katılımcılar çocukların sosyal hayata katılımının kısıtlandığı, telefon kullanımının yasaklandığı veya kısıtlandığı, dışarı çıkma ve aile ziyaretlerinin sıkı kurallara tabi olduğu belirtilmiştir. Bu kısıtlamaların çocukların dış dünyaya uyum sağlamalarını zorlaştırdığı ve onları fanus içinde yaşamaya ittiği ifade edilmiştir. Sosyal medya kullanımının öğretilmesi ve sanal ortamda yapılan işlerin takibinin yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

Telefon bence oradaki çocuklar için bir sıkıntı. Çünkü madem gerçek hayata hazırlıyorsun, madem topluma kazandırmaya çalışıyorsun, en düşük olasılıkla, en düşük şekilde o çocuğa diğer çocuklardan bir eksiğin olmaması lazım. Evet, çok iyi bir telefon alınmasın. Ama telefon kullanılması serbest olmalı ve öğretilmeli. (K4)

Bize her şeyi öğrettiniz. Çok teşekkür ederim. Allah razı olsun. Ama... Bize telefon bakımından hiçbir şey öğretmediler. Yani bu riske girmek istemediler. Yani bilmiyorum korktular yani. Öyle söylüyorlar çünkü bize. Biz korkuyoruz falan. (K5)

Yıldırım (2013)'ın çalışmasında çocuklar tarafından daha esnek kuralların olma isteği ön plana çıkmakta, Aydoğdu (2016)'nın yaptığı çalışmada ise çocuk evlerinde kalan çocukların teknolojik ürünler anlamında kısıtlanmalarının özellikle ergenlik döneminde olan gençler için oldukça rahatsız edici olduğu belirtilmektedir. Çocukların duygusal durumlarının sorulması, onların fikirlerinin dinlenmesi ve kendilerini ifade etmelerine olanak tanınması gerektiği literatürde de vurgulanmaktadır (Yazıcı, 2013). Son olarak da kurumlarının konumlarının çocukların sosyal gelişimlerine uygun olacak yerlerde seçilmesi gerektiği belirtilmektedir.

O yüzden ben kesinlikle şahsım adına bir bakanlığa bir şey önerecek olsam evlerin konumlarının kesinlikle random olarak değil, incelenip de çocukların yapısına uygun olacak şekilde seçilmesini isterdim. (E5)

Ya bence bizim kurumlardaki çocuklara ne hissettiği sorulmalı yani her insana tabii ki nasıl hissettiği sorulmalı ama ara ara çocuğa nasıl hissettiği okula gittiğinde nasıl hissettiği gibi çocuğun hayatından biraz memnun olması lazım tamam anne babayı kaybetmiş olabilir ayrılmış olabilir kuruma düşmüş olabilir ama işte çocuğum sen devlet koruması altındasın hayatınla ilgili kurumla ilgili bir sorunun var mı diye her çocuğa sorulmalı. Akli selim olan çocukların da fikri dinlenmeli. (E10)

Bu kod altında ifade edilen önerilerin birçoğu Morgan (2009)'ın İngiltere’de çocuk evlerinde kalan çocuklarla yaptığı araştırmada da çocuklar tarafından dile getirilmiştir. Araştırmamız katılımcıları da çocuk evleri modelinin işleyişine dair önerilerinde daha fazla bireyselleştirme, yaşam becerilerinin öğretilmesi ve esnek uygulamalar gerektiğini vurgulamaktadır. Tek kişilik veya az kişilik odaların sağlanmasıyla özel alan ihtiyacının karşılanması, çocukların aidiyet ve mahremiyet duygularını güçlendirecektir. Ayrıca para yönetimi, iş deneyimi gibi gündelik yaşam becerilerinin çocuklara öğretilmesi, hayata daha hazırlıklı çıkmalarını sağlayacaktır. Katılımcılar, mevcut memuriyet hakkının suistimal edildiğini ve bu hakkın sınava bağlanarak çocukların eğitim motivasyonunun artırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Öneriler arasında, güvenli iş ortamlarında staj ve çalışma imkânları, kurumdan ayrılan çocuklara yönelik takip ve rehberlik desteği, telefon ve dışarı çıkma gibi konularda kural esnekliği, çocukların fikirlerinin dinlenmesi ve kurumların konumunun sosyalleşmeye uygun seçilmesi de yer almaktadır. Genel olarak bu öneriler, çocuk evleri modelinin çocukların bireysel ihtiyaçlarına daha duyarlı, hayata hazırlayıcı ve katılımcı bir yapıya dönüştürülmesi gerektiğini göstermektedir.

4.1.3.10. Kurumdan ayrılacaklara yönelik tavsiyeler ve kişisel öneriler “eğitimini tamamla, paranı tut ve insanlara hemen güvenme”

Kurumdan ayrılacak gençlere verilen en önemli tavsiyelerden biri üniversite eğitimi almalarıdır. Birçok katılımcı, özellikle dört yıllık bir üniversite eğitimi almanın hem iş hayatında hem de kişisel gelişimde faydalı olacağını vurgulamaktadır. Üniversite ortamının farklı bakış açıları kazandırdığı, farklı insanları ve kültürleri tanıma fırsatı sunduğu belirtilmektedir.

Öncelikle okul mevzusunda liseyi terk eden arkadaşlarımız oluyor. Ya da ortaokulu bırakmış arkadaşlarımız oluyor. Yani bunlara karşı bir önlem alınıyor gerçi söyleniyor ama o zaman için arkadaşlarımızda yer edinmiyordu. Ben üniversiteye kadar okumalarını tavsiye ederim. Bir üniversite mezuniyeti almalarını ve iş anlamında olsun kendilerinin önündeki süreçleri için bence gayet faydalı olacağını düşünüyorum. (E8)

Ben herkesin üniversite görmesini istiyorum ya. O ortamı görmesini, oradaki etkinlikleri, o hayat bakış açısının farkına varmasını isterim. (K8)

Gerçekten iki yıllık saçma sapan bir bölüm de olsa üniversite okusunlar. Çünkü bence bu dünyadaki en güzel şeylerden birisi üniversite okumak. Yani o ortam, o farklılık. Yani ben dünyada farklı insanların olduğunu, farklı şehrin insanların da var olabileceğini üniversitede öğrendim. (K10)

Bu ifadelerle rağmen koruma ve bakım altındaki çocukların akademik başarı düzeyi düşük olup, bu durum kurumsal ve sistemsel bir sorun olarak görülmektedir. Öncelikle sosyal hizmet ve eğitim kurumları arasındaki koordinasyon eksikliğinin giderilmesi gerekmektedir (Jackson, 1994). Avrupa’da da kurum bakımında yetişmiş bireyler kurumların çocukları eğitim noktasında ciddi bir şekilde yönlendirmediğini ifade etmektedir (Gypen vd., 2017). Ayrıca memuriyeti

garanti bir iş olarak görmeyip sürekli kendilerini geliştirmeleri, kitap okumaları ve disiplinli bir yaşam sürmeleri de tavsiye edilmektedir.

Zaten işimiz garanti durumuna bakıp eğitimini geliştirmiyorlar. O yönden bu memurluğu garanti iş olarak görmeyip daha iyi bir yere gelmeye çalışmaları çok daha iyi olur. (E11)

Yani ben kitap okumalarını isterim. Çünkü biz kitap okumazdık, ben de hiç kitap okumayı sevmezdim. Ben son 5-6 yıldır böyle düzenli kitap okuyorum. Oradaki bir cümle bile hayatını değiştirebilir. Daha disiplinli yaşamalarını ve memurluğun çok da güzel bir şey olduğunu düşünmemelerini, sürekli eğitimin sonsuz olduğunu, sürekli kendilerini geliştirmelerini tavsiye ederim. (E13)

Maddi konularda dikkatli olmak, kurumdan ayrılan gençlere verilen bir diğer önemli tavsiyedir. Harçlık yönetimi, para biriktirme ve tutumlu olma konularında bilinçli hareket etmeleri gerektiği belirtilmektedir. İlk maaşların yüksek gelebileceği ancak bunu iyi yönetmeleri, "ayağını yorganına göre uzatmaları" ve birikim yapmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Devlet desteğinin olmaması nedeniyle parayı çok iyi kullanmanın hayati önem taşıdığı, aksi takdirde büyük sıkıntılar yaşanabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca, kimseye kefil olmamaları ve kardeşlerine dahi ihtiyaçları dışında maddi yardımda bulunmamaları gerektiği belirtilmektedir.

En başta şunu söyleyeyim ayağını yorganına göre uzatmak dediğimiz tabirde mesela, kendi bütçesini zorlamadan bir hayatları ve yaşantısı olsun isterim. (E12)

Maddi anlamda da çıktıklarında ilk maaşları mesela çok gelecek onlara, asla değil. Onu olabildiğince bir aya bölmeleri, yani ayağını biraz yorganına göre uzatmalarını tavsiye ederim. (E13)

Bence en önemli söyleyeceğim şeylerden bir tanesini para biriktirin. Arkadaşlar, bizim çocuklar çok harcamaya meyilli oluyorlar Nasıl olsa bize bir yerden para gelir. Ya da bize bir yerden bir sosyal yardım gelir. Ama böyle değil. (K2)

Şöyle, kurumdayken parayı nasıl kullanması gerektiğini gayet iyi öğrenmeleri gerekiyor ki sonra çok zorlanacaklar yani. Ben şahsen parayı kullanmayı bilen birisi olarak kendimi öyle görüyorken şu an bile zorlanıyorum yani. (K5)

İnsan ilişkilerinde temkinli ve mesafeli olmanın önemi sıkça dile getirilmektedir. Herkese hemen güvenmemeleri, özellikle duygusal ilişkilerde hayal kırıklığı yaşamamak adına dikkatli olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. İş hayatında profesyonel ilişkiler kurmanın, gönül ilişkilerini işe karıştırmamanın ve genel ahlak kurallarına uymanın önemi üzerinde durulmaktadır. Sağlam dostluklar edinmenin kıymetli olduğu ancak kimseye minnet duymamak gerektiği de belirtilmektedir.

Yani buldukları kişiye... ..bütün duygusal aktarımları gerçekleştirip... ..oradaki aktarımın sonucunda... ..çok fazla hayal kırıklığı yaşayabiliyorlar. Bir kız arkadaş buldular. Bunu çoğu arkadaşım yaptı. Bütün düzenini ona göre kuruyor. Kafasını ona göre belirliyor. Çünkü uzun yıllardır kurmadığı bir bağı orada gerçekleştiriyor. Orada bir bağ, o konuda bir açlık var maalesef. Hemen bir duygusal boşluktan çıkıp bir yerden kapatma ihtiyacına giriyoruz. Ve hani bunu kullanmayı bekleyen çok fazla insan var. Çok kötü niyetli insanlar var maalesef. Yani o konuda önlem almalarını söyleyebilirim o kadar... (E3)

İkincisi insan ilişkileri. Herkese çok samimi olmadan gerektiği ortamda, gerektiği şekilde, gerektiği ölçülerde bir şekilde ilişki kurmayı öğrenmeleri lazım. (E6)

Yani hemen herkese güvenmemeleri lazım. Kesinlikle hemen bir hayalle, bir şeyle bir yüksek Meblağlı borçlar falan olmaması lazım. Evlilik olsun. Mesela yurttan çıkıp hemen al-el-i acele evlenip çocukları perişan eden tanıdıklarım da çok. (E10)

Kurumda kurulmuş olan arkadaşlık ilişkilerinin dozunda olması gerektiği ve kendi bağımsız hayatlarını kurmaları tavsiye edilmektedir.

Ve kurumdaki arkadaşlarla iletişimlerini biraz daha azaltmaları gerekiyor. Çünkü hani biz bataklığın içindeyiz zaten bazı zamanlarda. Herkes birbirini çekiyor olacak. Bu sefer o kendileri de çekilmiş olacaklar. Tamamen ilişkileri bitirsinler demiyorum ama biraz daha kademeli olarak azaltmaları gerektiğini düşünüyorum. (E14)

Evet, yurt arkadaşlarıyla tabii ki görüşebilirsin ama onlardan bağımsız kendi hayatını kur. Benim ilk söyleyeceğim şey bu. (K9)

Psikolojik destek almaktan kaçınmamaları gerektiği, birçok gencin bu desteğe ihtiyacı olduğu ifade edilmektedir. Travmatik süreçlerin etkilerinden kurtulmak ve "kafayı toplamak" için terapi sürecine girmeleri önerilmektedir.

Çocuklar psikolojik destekten kaçınmasınlar. Ben de ihtiyacım olmadığını düşündüm. Birçok arkadaşım gibi. Ama şu an eminim ki hepimizin ihtiyacı var. (E7)

Öncelikle kafayı toplatmalarını öneririm. Yani bu şu demek hocam, klinik destek. Hakikaten ben en iyi vakalardan biriydim. Yani kuruluştaki hakikaten çok travmatik süreçler yaşamış çocuklar vardı. Hayat o süreçlerle ve o süreçlerin yıkıntılarıyla devam etmeyecek kadar kısa ve özel bence. Kuruluş bakımından ayrıldıktan sonra bir böyle hani kafayı toplatabileceğimiz bir terapi sürecine girmesini öneririm her arkadaşına. (K2)

Hayatın boşluk kaldırmadığı, bu nedenle mutlaka bir şeyleri kurgulamak gerektiği ve akıl alabilecek sağlam dostluklar ile akıl hocalarının önemine değinilmektedir. Değişimden korkmamaları, başarısızlıkların son olmadığını anlamaları ve hedeflerinden vazgeçmemeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

Yani şimdiden bence illaki vardır sosyal ortamlarında hani akıl alacağı insanlar. Bunlardan nasıl söyleyeyim yani fikir alsınlar. Çocuk yurttan çıkmadan önce şimdiden planlarını yapsınlar. Çünkü tekrardan söylüyorum yani deyimle, sudan çıkmış balığa dönmeler. (E9)

Ben hayatın boşluk kaldırmadığını düşünüyorum. O yüzden bir şeyleri mutlaka kurgulamak gerekiyor. Akıl alabilecek bir insanların olması bu noktada çok çok önemli. O yüzden hayatlarında böyle sağlam dostluklar, sağlam akıl hocaları olması çok çok kıymetli. (K2)

Kurumdan ayrılmanın yeni bir hayatın başlangıcı olduğu ve gençlerin kendi hayatlarını kurmak için çabalamaları gerektiği belirtilmektedir. "Yurt kafasından çıkmaları" ve gerçek hayata uyum sağlamaları gerektiği vurgulanmaktadır. Kim olduklarından utanmamaları, bunu bir kalkan gibi kullanmaları ve dışarıdaki insanların bunu bir silah olarak kullanmasına izin vermemeleri tavsiye edilmektedir.

Tüm çocuklara tavsiyem kim olduklarından utanmasınlar. Nerede olursa olsunlar, kim olduklarından utanmasınlar. Bunu bir kalkan gibi kendilerine giydirtsinler ki dışarıdaki insanlar bunu bir silah olarak onlara karşı kullanmasınlar. Ben öncelikle bunu tavsiye ediyorum. (E5)

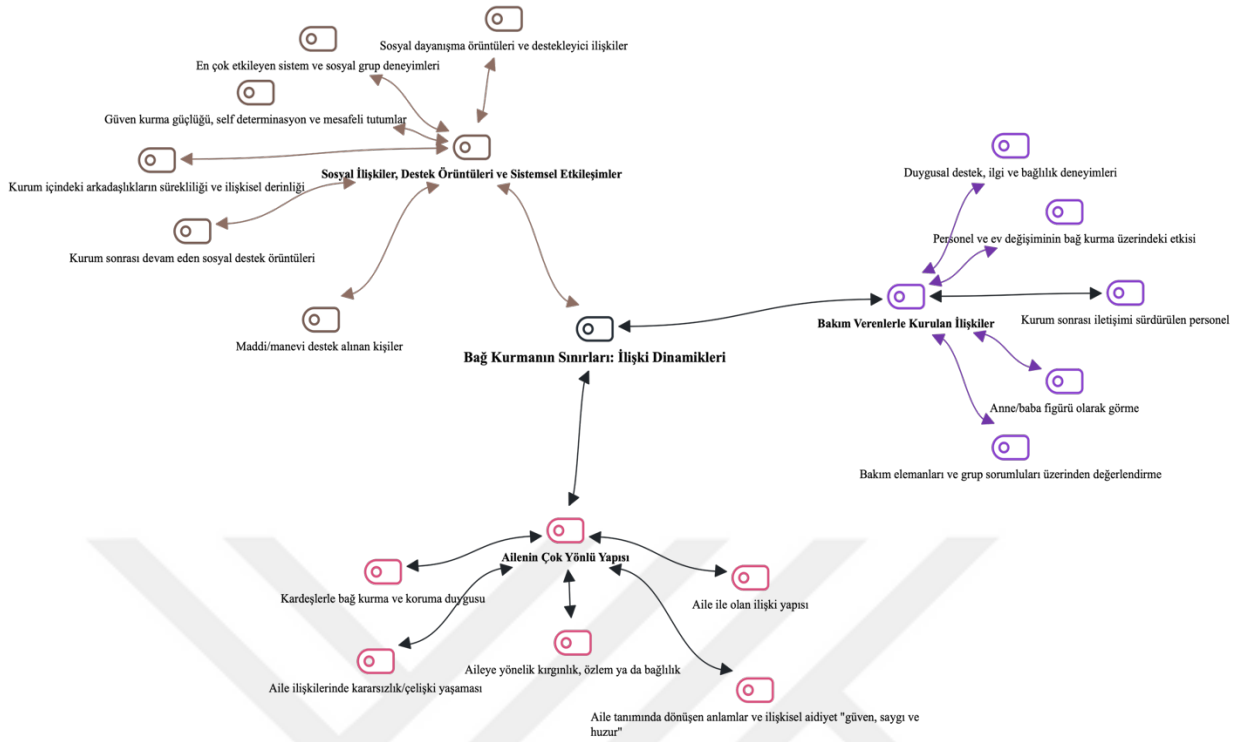
Her zaman mutlu olmak diye bir şey de yok. Ne olmak istiyorlarsa o yolda çabalasınlar. Yani kimisi 20 yılda istediği sonuca ulaşır. Kimi de 2 yılda, kimisi 1 ayda. O yüzden asla hedeflerinden vazgeçmesinler. Kendileri olsunlar. (E15)

Onlara hep ilk söylediğim tavsiye şudur. Yurt hayatı artık bitti. Sen kendi hayatını kuruyorsun. Kendi hayatın için çabalaman getiriyor. Artık o yurt hayatından çık. O yurt kafasından çık. Gerçek hayatta şu an tanışıyoruz. Şu an gerçek hayatta tanışmaya çalışıyoruz. (K8)

Katılımcıların önerileri üç ana ekseninde birleşmektedir: eğitim, ekonomik özerklik ve ilişkisel/psikolojik dayanıklılık. Üniversite eğitimi sadece istihdam değil aynı zamanda farklı dünyalarla temas için de önemsenmektedir. Garanti memurluk algısının pasifleştirici etkisine karşı sürekli kendini geliştirmek vurgulanır. Bütçe yönetimini düzgün yapabilme, tasarruf ve borçtan kaçınma yaşamı sürdürülebilir kılmanın şartı olarak görülür. İlişkisel olarak ise hemen güvenmeme, profesyonel sınırlar, acele evlilik gibi yüksek risklerden kaçınma ve kurum içi arkadaşlıkları ayarında sürdürme hayati önem arz etmektedir. Bu çerçeveyi tamamlayan öneriler psikolojik destek alma, önceden plan yapma ve hedefe odaklanma şeklinde yapılmaktadır.

Araştırmacı Gözlemi: Kurumdan ayrılacak gençlere yönelik tavsiyeler aktarılırken katılımcıların ses tonlarında belirgin bir koruma, uyarma ve sorumluluk hissi gözlemlenmiştir. Katılımcılar bu kısımda çoğu zaman daha ciddi bir söyleme geçmiş, cümlelerini yavaşlatmış ve “keşke biri bunları bana da zamanında söyleseydi” duygusunu yansıtan bir içtenlik sergilemişlerdir. Birçok katılımcı önerilerini aktarırken göz temasını artırmış, beden dilinde “öğreten – deneyim aktaran” bir tutum gözlenmiştir. Genel olarak katılımcıların tavsiyeleri hem kendi yaşantılarındaki önemli kırılma noktalarını hem de kurumdan ayrılma sürecinin belirsizliği karşısında hissettikleri sorumluluk duygusunu görünür kılmaktadır. Bu gözlemler, kurum bakımından ayrılmanın duygusal olarak yükü ağır bir geçiş olduğunu göstermektedir.

4.2. Bağ Kurmanın Sınırları: İlişki Dinamikleri

Şekil 4.4. İkinci ana temanın tematik yapısı (alt temalar ve kodlar)

Bu ana tema, katılımcıların çocuk evlerindeki sürece ilişkin yaşantılarını anlamlandırırken öne çıkan duygu, ihtiyaç ve ilişki örüntülerini bir araya getiren bütüncül bir yapıyı temsil etmektedir. Tema, bireylerin kurum sürecinde ve kurumdan sonraki yaşamlarında karşılaştıkları durumları yorumlama biçimlerini, bu süreçlerde geliştirdikleri başa çıkma stratejilerini ve ihtiyaç duydukları destek alanlarını görünür kılmaktadır.

Şekil 4.4., ikinci ana temanın alt temaları ve bu alt temalara bağlı kodlardan oluşan yapısını göstermektedir. Alt temalar, ana temanın içerdiği temel boyutları yansıtmakta ve katılımcı anlatılarında tekrar eden ortak odakların hangi kavramsal kümeler altında toplandığını ortaya koymaktadır. Her alt temanın altında yer alan kodlar, tematik analizin veri temelli niteliğini desteklemekte ve temanın nasıl inşa edildiğini somutlaştırmaktadır. Şekil 4.4., ikinci ana temanın yapısını, temalar arasındaki ilişkileri ve tematik yoğunlaşma alanlarını görselleştirerek bulgular bölümündeki açıklamaları tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

4.2.1. Bakım verenlerle kurulan ilişkiler

Katılımcılar, çocuk evlerindeki bakım verenlerle kurdukları güçlü ve olumlu ilişkileri sıkça vurgulamaktadır. Bu ilişkiler, çocukların kendilerini güvende hissetmelerini sağlamış ve onlara

aile ortamı sunarak aile eksikliğini hissettirmemiştir. Kurumdan ayrıldıktan sonra bile bu kişilerle iletişimin devam etmesi, kurulan bağların derinliğini ve kalıcılığını göstermektedir.

4.2.1.1. Bakım elemanları ve grup sorumluları üzerinden değerlendirme

Çocuk evlerinde kalan bireyler için bakım elemanları ve grup sorumluları, hayatlarında önemli bir yer tutmuştur. Bazı grup sorumluları çocuklara kendi öz çocuklarına göstermediği özeni göstererek rol model olmuş ve hayatlarında unutulmaz bir iz bırakmıştır.

Gece saat 3, Çınar (Takma ad) Hoca gelip herkesin sırtına havlu koymuş. Onunla ilgileniyordu. Üstünü kapatıyordu. Hani bakım elemanlarına diyordu, suyu kaynatacaksınız, soğutacaksınız, sonra çocuklara vereceksiniz. Kendi çocuğuna vermediği özeni belki de bize veriyordu. Benim için hayatımda Bir rol modeldir yani Çınar hoca. Yani günde bir buçuk, iki saat bizle sohbet etmeye çalışırlardı ki ben çok severdim. Okuldan gelirdim. hocam gelmiş olurdu eve. Hani çocukları toplamış oturma odasına, sohbet ederdik. Her konudan sohbet edebilirdik çocuk evlerinde. O güzel bir alışkanlıktı. Mesela ben onu hâlâ arıyorum hocam. (E2)

Çocuk evlerinde kaldığım dönemde grup sorumlumuz Allah razı olsun gerçekten güzel bir insan. Bir görevliden ziyade bizim için abidir. Hala görüşürüz. Şu anki mesela iş ahlakında benim devlet malına karşı dikkat ettiğim birçok husus X Hoca'dan bana geçmiştir. Yani boykota dikkat etmesi olsun, ondan sonra paraların gerçekten böyle lüzumlu bir şekilde harcanması olsun vs. O zamanki hem kültürel hem dini hem de devlet ahlakı açısından bize kazandırdıkları şeylere vesile oldu. (E6)

Çünkü bence grup sorumlusu bu konudaki en önemli kişilerden bir tanesi. Çünkü bütün evin sürecini o yönetiyor, yürütüyor. Ama çok şanslıydım çünkü benim meslekte çok ileri yılı dolmuş grup sorumlularım vardı. Yani biri, atıyorum 25 yılı geçmişti, biri 20 yılı devirmişti. O yüzden çok şanslıydım. (K2)

Bakıcı anne ve babalarla birlikte gidilen iftar yemekleri, düğünler ve bayram ziyaretleri gibi aktivitelerin çocukların zihninde kalıcı izler bıraktığını ve uzun yıllar sonra dahi unutulmadığını göstermektedir. Bu durum, çocuk evlerinde görev yapan bakım elemanları ile kurulan duygusal bağın önemini ortaya göstermektedir. Kurumda kalmakta olan çocukların da özel durumlarını paylaşabildikleri ve en çok güvendikleri kişiler olarak bakım elemanlarını gördükleri belirtilmiştir. Dolayısıyla, çocukların toplumsallaşma sürecinde yaşadıkları olumsuzlukların aşılmasında bu bağ belirleyici bir rol üstlenmektedir. Ayrıca toplumsal normlara uygun davranışların öğrenilmesinde de bakım elemanları önemli bir aracılık işlevi görmektedir(Nalbant, 2016; Kelebek ve Kucur, 2025). Bu sorumlular onlarla güçlü bağlar kurmuş ve çocukların kendilerini ifade etmelerine olanak tanımıştır. Grup sorumluları, bir görevliden ziyade abi/abla gibi görülmüş ve kurumdan ayrıldıktan sonra bile bu ilişkiler devam etmiştir. Bakım elemanları da çocuklara bir aile gibi yaklaşmış, onlara iyi iletişim becerileri kazandırmıştır. Bazı bakım elemanları çocuklarla o kadar yakın bağlar kurmuştur ki, çocuklar onları kendi aileleri gibi görmüş, hatta bazı durumlarda koruyucu aileleri olmuştur.

Benim hayatımda arkadaşlarım birinci sırada olabilir. Birçoğu arkadaşım. Hatta arkadaşlarımla kurum personeli işte evde bize bakan anneler eşit derecede olabilir diyebilirim. Çünkü 7 gün 24 saat aynı havayı soluyoruz, aynı evdeyiz. Onlara bir şey olsun istemem. Çok da iyi şeyler olsun da isterim

açıkçası. Biz genelde evdeki annelerimizle beraber gece otururuz, çayımızı yaparız. Otururuz konuşuruz. İstediklerimizi söyleriz. Anneler bizi yönlendirir. Genel olarak annelerle beraber kaldığımız için anneler veya babalar işte bize daha yönlendirici oluyor. Kurum hocalarımızdan daha fazla yönlendirici oluyorlar yani. (E14)

Ya da işte Hatay'daki kaldığım çocuk evi olsun, biz bir aileyiz. Onlar her zaman bize bunu aşıladılar zaten. Evimizin hocası olsun, annelerimiz olsun, biz arkadaşlar olsun falan işte. Biz bir aileyiz yani. Biz birbirimiz için varız. Başka kimsemiz yok yani şu an burada. Bu kadarız yani. Başka kimseye de ihtiyacımız yok. Zaten olmadı da. (K5)

Çocuk evlerinde kalan çocuklarla yapılan bir araştırmaya katılan çocukların tamamına yakını (%93,4) “çocuk evlerindeki personelin bizle iletişimi iyidir” yargısına olumlu yanıt vermişlerdir (Aykul, 2019). Benzer çalışmalarda da çocuklara güvendikleri kişinin kim olduğu ve bir sorun olduğunda kimle paylaştıkları sorulduğunda çocuk evinde görevli bakım elemanı ve grup sorumluları olduğu cevabı verilmiştir (Başer, 2013; Yıldırım, 2013; Şavlı, 2018). Bu çocuklar için tek bir güvenilir kişi olması bile olumlu anlamda dönüştürücü bir etki oluşturabilir (Gaskell, 2010). Araştırmalar da kurum bakımında duygusal olarak duyarlı olan bir bakım verenle kurulan birebir ilişkinin çocuklarda güvenli bağlanmanın gelişimini desteklediğini göstermektedir (Oliveira vd., 2015). Geçmiş dönem yapılan bazı çalışmalarda ise toplu bakım şeklinin benimsendiği kurum bakımında yetişmiş kişilerin en büyük eksiklik olarak ifade ettiği konuların başında birebir ilişkide, ihtiyaç duydukları yakınlıkta ve sürekli iletişimde olunan bir yetişkinin olmayışındır (Uğur ve Kılıç, 2022; Yurteri Tiryaki ve Baran, 2015). Çocuk evlerinde ise bu eksikliğin büyük oranda giderildiği ve bu tarz kişilerle daha nitelikli bağ kurulabildiği görülmektedir. Bu derin bağlar, çocukların kendilerini güvende hissetmelerini ve iç dünyalarını paylaşabilmelerini sağlamıştır. Özellikle anneler, çocukların kişisel sorunlarında ilk başvurdıkları kişiler olmuş, onlara rehberlik etmiştir.

Kurumdaki bazı hocaların ve bakım elemanlarının davranışları da çocuklarda hayal kırıklığı ve güvensizlik yaratabilmiştir. Bazı durumlarda bakım verenlerin dengesiz davranışları veya verdikleri sözleri tutmamaları, çocukların onlarla duygusal paylaşımlarını sınırlamasına neden olmuştur.

Ama yine oradaki elemanların ve oradaki hocaların bazı öğrencileri bilmiyorum çok nasıl diyebilirim insanı güvensizliğe iten ve böyle çok iyi ilişkiler kuramamasına sebep olan belli davranışları vardı diyebilirim. Mesela bazıları çok dengeli insanlar değildi hocalarımızın ve bazen dedikleri bir şeyleri yapmıyorlardı ve bu beni mesela üzüyordu. Yani hayal kırıklığına uğruyordum. (K1)

Ancak genel olarak çocuk evlerindeki anneler ve hocalar, çocuklara aile ortamı sunarak onların aile eksikliğini hissetmemelerini sağlamıştır. Bir bireyi mikro sistemin parçası yapan unsur, o sistem içinde yaşadığı deneyimlerdir. Çocuğun mikro sistemi içinde yer alan kişilerden, onun karşılaştığı sorunları çözmede destek olmaları beklenmektedir. Çocuk evlerinde kalan çocuklar açısından bakıldığında, mikro sistemdeki en önemli kişiler bakım elemanları ile grup

sorumlusudur. Bu kişiler, çocukların yaşamında ebeveyn sorumluluğunu üstlenen figürler konumundadır. Özellikle grup sorumluları, çocukların dış dünya ile bağlarını kurmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim yapılan bir araştırma bulgusu, çocuk evlerinde kalan çocukların sorun yaşadıklarında büyük çoğunluğunun sorun çözme yardım ve bunu paylaşma için bakım elemanlarına başvurduğunu ortaya koymaktadır (Yıldırım ve Işıksan, 2018). Morgan (2009)'ın İngiltere'de çocuk evlerinde kalan 117 çocukla yaptığı araştırmaya katılan çocuklar da personel ilişkilerini çocuk evlerindeki deneyimlerini belirleyen en önemli faktör olarak görmektedir.

Genel olarak, bakım elemanları ve grup sorumluları çocuklara güven, aidiyet ve rehberlik sağlayan en önemli aktörler olarak öne çıkmaktadır. Alan yazında da personel ve çocuk ilişkilerinin çocuğun sosyal ve duygusal gelişiminde belirleyici olduğu belirtilmiştir. Ancak rol belirsizliği ve kurumsal aidiyetin zayıflaması gibi etkenlerin bu ilişkilere zarar verdiği belirtilmektedir. Bu nedenle çocuk evlerinde bağ kurma süreçlerinin niteliğini koruyabilmek için süpervizyon sistemlerinin güçlendirilmesi ve mesleki rollerin netleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Söğütü, 2025).

4.2.1.2. Anne/baba figürü olarak görme

Katılımcılar, devleti kendilerine kol kanat veren, hayatlarını şekillendiren ve hatta "asıl anne baba" olarak gördüklerini ifade etmektedirler. Devlete hayırlı bir evlat yetiştirme arzusunun altı çizilirken, kurumda devleti temsil etme bilinciyle hareket edildiği ve verilen eğitimin en iyi şekilde gösterilmeye çalışıldığı belirtilmektedir.

Yurda girdik ve ondan sonra hayatımız şekillendi, güzel oldu. Devlet bize kol kanat verdi. Asıl anne ve babamız devlet oldu. (E1)

Bu durum, devletin sadece bir kurum olmanın ötesinde, bireylerin yaşamında derin bir ailevi bağ kurduğu algısını ortaya koymaktadır. Kurumda görevli bakım elemanları ve grup sorumluları da birçok katılımcı tarafından "anne" veya "baba" figürü olarak benimsenmiştir. İlk başlarda "abla" olarak görülen bakım elemanlarının zamanla anne şefkatiyle yaklaştıkları ve kendi çocukları gibi davrandıkları vurgulanmaktadır.

Bakım elemanlarıyla da şöyle diyebilirim. İlk zamanlar ben asla annemden başka kimseye anne demem abla derdim hepsine. Sonra belli bir zaman geçti. Hani hocam, daha anne şefkatiyle yaklaşıyorlar yani. Yani çocuğu bir tanesinin vardı, ikisinin yoktu. Hani sanki çocuklarıymışız gibi hani öyle bir vakit geçirdik ve hiç kötü şey hissetmedim ben. (E2)

Benim kendime en yakın hissettiğim iki insan var. Hatta birisini gerçekten annem yerine koyarım. O annem yerine koyduğum insan beni sokakta kalırken yurda alan insan. Hala görüşürüm, hala aklımda ihtiyacım olur ve her konuda fikrini alırım. Canımdan da çok severim, annem yerine koyarım. İkincisi, ilk atandığım yerin müdürü. Onu da çok severim. O da gerçekten babam gibidir. (E7)

İki erkek grup sorumlum oldu. Gerçekten ikisini çok seviyorum. Biri vefat etti. Yani onu çok özlemle anlıyorum. Çok özliyorum. Hakikaten çok iyi biriydi. Biri de hakikaten baba olarak gördüğüm biridir. Kendi erkek arkadaşına da söyledim. Seni herkesle tanıştıtabilirim ama onunla tanıştırmam. Onunla sadece tanışmayı hak eden kişiler tanışabilir. (K2)

Hani dedi bak sen benim kızısın. Hani benim öz kızımından hiçbir farkım yok. Anneler hiçbir şekilde öz kızından ayırmazlardı bizi. Gerçekten öz kızları ya da öz çocukları bizi kıskanırlardı. Söylüyorum bizi kıskanırlardı yani. Gerçekten kendi ailemden de çok seviyorum. (K3)

Hani hoca olsun, oradaki annelerim olsun. Ben bize bakan kişilere anne derim. Hala anne derim yani. Ki bakın daha geçen gün işte yanlarına gittim yani. Hiç şey yapmam. Hani eşi var. Ben rahatsız olurum falan. Asla. Hiç öyle insanlar değil. (K5)

Ya ben mesela çocuk evinde bir anneyi çok sevdim. O anneyle hani gerçekten kendi annemmiş gibi bir iletişim kurdum ki hala şu an görüşmeye devam ediyorum. (K9)

İngiltere’de yapılan bir araştırmada da çocuk evlerinde kalan çocuklar personelin destekleyici olduğunu ama anne-baba hissi vermediklerini belirtmiştir (Morgan, 2009). Türkiye’de ise Nalbant (2016)’ın çocuk evlerinde kalan çocuklarla yapmış olduğu çalışmada; çocukların evde görev yapan personeli anne veya baba figürü olarak gördüğünü, bu kişilere güven duyduklarını ve sorunlarını paylaştığını belirtmiştir. Bu durum, çocukların yaşadığı psikolojik ve sosyal sorunların daha hızlı fark edilmesine ve zaman kaybetmeden çözüm üretilmesine imkân sağlamaktadır. Yapılan başka bir araştırmada da kurum bakımında yetişmiş bireylerin, kurumdan ayrıldıktan sonra hatırladıkları olumlu deneyimlerden biri de bakım elemanları ve grup sorumluları üzerinden onların anne baba ilgisiyle bir ebeveynmiş gibi kendilerine yaklaşmalarını geçmişe dönük değerli ve olumlu deneyimleri arasında ifade ettikleri belirtilmiştir (Boduroğlu, 2016). Benzer bir çalışmada da katılımcılar bazı personellerle ilişkileri kesmeyi seçerken bazılarını da anne/abla figürü olarak görmekteler. Bu durum ilişkinin niteliğine ve sürekliliğine bağlı olarak değişebilir (Kelebek ve Kucur, 2025). Bu kişiler, sadece prosedürel görevlerini yerine getirmekle kalmayıp, kendi işlerinden fazlasını yapan, emek veren ve çocuklarla güçlü duygusal bağlar kuran bireyler olarak tanımlanmaktadır. Katılımcıların bu kişilere “anne” veya “baba” demesi, kurumun duygusal işlevini ve aile boşluğunu doldurma kapasitesini göstermektedir. Bu durum, kurum bakımının ailevi aidiyet üreten bir sosyalizasyon alanı olarak da işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Araştırmacı Gözlemi: Katılımcılar “anne/baba figürü” konusuna geldiklerinde ses tonları belirgin şekilde yumuşamakta ve duygusal yoğunluk artmaktadır. Bu kısımda çoğu katılımcı anlatılarını seçerek, titizlikle ifade etmektedir. Özellikle bakım elemanlarına yönelik “anne”, “baba”, “o benim annemdir” gibi ifadeler aktarılırken katılımcıların beden dillerinde bir sahiplenme, minnet ve bağlılık hissi gözlemlenmiştir. Bu anlatılar sırasında göz temasını sürdürme, hafif gülümsemeler veya hüzünlü bir tonla geçmişe dönme davranışları sıklıkla ortaya çıkmıştır. Katılımcılar bu figürlerden bahsederken “hayatım şekillendi”, “canımdan çok severim”, “öz

annemden farklı değildi” gibi yoğun duygusal ifadeler kullanmış; bu kişilerle kurdukları ilişkinin aidiyet inşasında da temel bir yer tuttuğunu göstermiştir. Bu gözlemler, personelin bireylerin yaşamlarında duygusal ve ailevi bir boşluğu dolduran kritik bir işlev üstlendiğini somut biçimde ortaya koymaktadır.

4.2.1.3. Kurum sonrası iletişimi sürdürülen personel

Kurumdan ayrıldıktan sonra dahi bakım verenlerle ve personelle güçlü ilişkilerin sürdürüldüğü görülmektedir. Kurum personeliyle kurulan ilişkiler sadece iletişimle sınırlı kalmayıp, derin duygusal bağlara dönüşebilmektedir. Bu kişiler, zor zamanlarda destek alınabilecek, dertlerin paylaşılabileceği ve doğru yolu gösterebilecek güvenilir figürler olarak algılanmaktadır.

Yurttan çıktıktan sonra görüştüğüm bir sürü bakıcı anneler de, babalar da var. Onlarla da sürekli görüşüyoruz. Onlar... Yani... Kendi 8 yaşından beri beni büyüttmüş. Baba da kendi babam gibi. Anne de annem gibi. Çoğu ile görüşüyorum dışarıda da. Yani... Kendi ailem gibi oldu diyebilirim artık. (E11)

Şu an arkadaşım bizim o evdeki annenin yanında. Ayşe anne vardı orada. Bizim evimizde anne olan. Ben de normalde orada olacaktım. Ama hastalandığım için gidemedim. Normalde diğer kızlar da yani o evdeki başka kızlarla da hep birlikte orada toplanacaktık. Orada toplanmadan önce benim evimde toplanacaktık. Onlar toplandılar ben gidemedim falan. Yani hala görüşüyoruz. (K3)

Özellikle kurumdan çıkanların dışarıda kimsesi olmaması durumunda, kurumdaki bu kişilerin desteği hayati bir rol oynamaktadır. Kurum personeliyle kurulan bu güçlü bağlara rağmen, bazı katılımcılar herkesle aynı düzeyde bir ilişki sürdürmediklerini belirtmektedir. "Gelip geçenler" olarak nitelendirilen bazı personellerin hatırlanmadığı, ancak "dokunabilenlerin" yad edildiği ifade edilmektedir. Bir dertleri ya da akıl almak istedikleri bir konu olduğunda dahi öz ailelerinden çok kendilerine yakın olan kişilerle konuştuklarını belirtmişlerdir.

Grup sorumlum gibi hala görüşürüm ama tabii herkesle görüşmüyoruz. Diğerleri hani geldi geçti, vazifesini yaptı gittiler. Böyle dokunabilenler yad ediliyor ama gelip geçip vazifesini yapanlar veyahut da duruma vaziyet edenler hatırlanmıyor. (E6)

Yani yine mesela canım sıkılsa yine kendi öz ablama anlatamadığım bir şeye ben gidip de yine bizi küçüklüğümüzden beri hani büyüten bir anneye bir bakıcı ablaya herhangi bir şekilde rahatlıkla derdimi anlatabiliyorum. Çünkü hani o kızsda da anlatıyorum mesela kızsda da şey yapsa da o en iyi doğru yolu bana öğretecek olan onlar. (K7)

Katılımcıların kurumdan ayrıldıktan sonra daha çok bakım elemanları ve grup sorumlusu ile iletişimlerini sürdürdükleri görülmektedir. Katılımcılar bu ilişkilerin kalitesinin ve derinliğinin önemini ortaya koymaktadır. Genel olarak kurumdan ayrıldıktan sonra da personelle iletişimin devam etmesi, katılımcıların hayatlarında önemli bir destek ve aidiyet hissi sağlamaktadır.

4.2.1.4. Personel ve ev değişiminin bağ kurma üzerindeki etkisi

Çocuk evlerinde bakım veren personelin (ablalar, anneler) ve evlerin sık sık değişmesi, çocuklar üzerinde derin duygusal ve psikolojik etkiler yaratmaktadır. Çocuklar, özellikle küçük yaş

gruplarında, bakım verenlerle güçlü bağlar kurmakta ve bu bağların ani kesilmesi büyük zorluklara yol açmaktadır. Bir katılımcı, bakım veren ablasıyla kurduğu bağın kesilmesiyle yaşadığı zorluğu, ablasının geldiği günlerde onun evine giderek oturduğunu belirterek vurgulamıştır.

Bizim çocuklar ablalarla çok bağ kuruyordu. Anne aktarımı falan dediğim gibi çok oluyordu. O aktarım kesildiği zaman çok zorlanıyorduk. Hatta şey bilirim, evim değiştirilirdi. Giderdim akşamları o ablanın geldiği günlerde o eve gider oturdum. (E3)

Şundan dolayı bir aileniz olsa sizdeki değişim döngülerini zamanla fark eder. Bir ay önce bu çocuk nasıldı, bir ay sonra nasıl? Bir hafta, bir saatlik durumunu falan izleyebilir belli periyotlarla ama başınızdaki kişiler sürekli değişince özellikle bakım elemanları bu olmuyordu... (E6)

Evde insanın sürekli annesi değişiyor mu? Yok. Ya da işte babası değişiyor mu? Ya da evde yaşadığı insan en fazla kardeşi olur, bir kişi daha artar. O doğal bir süreçtir. Ama bakım elemanlarının değişmesi gerektiğini düşünür çoğu kurum. O sürekli değişince sürekli sıfırdan bir hayat oluyor. (K2)

Bu sürekli değişim döngüsü, çocukların bir düzene alışmasını engellemekte ve her seferinde sıfırdan bir ilişki kurma ihtiyacı doğurmaktadır. Personel ve ev değişikliğinin sık olması istisnai olarak iyi uygulamaları neticelendirse de genel itibarıyla bu durum çocukların iletişim sorunları yaşamasına ve güvenli bağlar kurmasını zorlaştırmaktadır (Gaskell, 2010; Dozier vd., 2012; Emond, 2014; Liabo vd., 2017; Kelebek ve Kucur, 2025). Palacios ve arkadaşlarının (2019) çalışmasına göre de sık sık yer değiştirilen çocuklar, güvenli bağlanma figürlerinden yoksun kalmakta ve bu durum uzun vadede çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Çocukların yerleşim yerlerini değiştirmesi, onlarda "reddedilme" hissiyatını artırırken, diğer insanlara olan güven duygularını da zayıflatmaktadır.

Katılımcıların ifadeleri, çocuk evlerinde sürekliliğin bağ kurma için temel bir ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Personel ve ev değişiklikleri, çocukların hayatında sürekli yeniden başlama duygusu yaratarak güven duygusunu zedelemekte, ilişkilerin derinleşmesini engellemektedir. Bu durum aynı zamanda ders başarısı ve sosyal uyumu da olumsuz etkilemektedir. Katılımcıların vurguladığı “evde anne ya da baba değişmez” benzetmesi, çocukların aslında istikrar arayışını net biçimde göstermektedir. Morgan (2009)’ın İngiltere’de çocuk evlerinde kalan 117 çocukla yaptığı araştırmaya katılan çocuklar personel ilişkilerini çocuk evlerindeki deneyimlerini belirleyen en önemli faktör olarak görmekte ve personelin çok sık değişmesinin olumsuz şeylere sebep olduğunu belirtmektedirler. Çocuk evlerinde görev yapan personeller tarafından bu değişikliklerin çocukları olumsuz etkilediği belirtilmiştir (Başer, 2013). Dolayısıyla bu bulgu ilişkisel sürekliliğin çocuğun psikososyal gelişimi için kritik bir unsur olduğunu güçlü şekilde göstermektedir.

4.2.1.5. Duygusal destek, ilgi ve bağlılık deneyimleri

Çocuk evlerinde kalan bireylerin bakım elemanlarıyla kurduğu ilişkilerde sevgi, şefkat ve güvenin önemi vurgulanmaktadır. Özellikle kadın bakım elemanları (anneler/ablalar) ile kurulan bağların derinliği ve bu kişilerin çocuklara kendi çocukları gibi yaklaşması, aidiyet ve aile hissi yaratmada kritik bir rol oynamıştır. Bu ilişkilerde ayrımcılık veya fesatlık gibi olumsuz duyguların hissedilmediği, aksine sevgi ve şefkatin ön planda olduğu belirtilmiştir.

Yurda geçtiğinde bağı kurma isteği inanılmaz bir yüksek. Farkında olmasan bile sürekli birileriyle bağı kurmaya çalışıyor. O süreçte koparılmak çok zarar verebiliyor. Arkadaşlarımdan olsun daha çok personelden diyebilirim. Erkek abilerle çok fazla bağ kurulduğunu hatırlamam. Bizim çocuklar ablalarla çok bağ kuruyordu. Anne aktarımı falan dediğim gibi çok oluyordu. O aktarım kesildiği zaman çok zorlanıyorduk. (E3)

Ben gerçekten sevgisini hissettiğim insanların sözünü dinledim. (E7)

Yani annemle aynı evde olduğumdaki o güveni bana verebilmesi kurumun bence verebileceği en tap şeylerden, en güzel şeylerden bir tanesiydi. (K2)

Çocuklar için sevgi ve güven, disiplin veya kuralların ötesinde bir anlam taşımakta; bağların kopması ya da ilginin kesilmesi ise ciddi duygusal kırılmalara yol açmaktadır. Bu bulgu, bakım verenlerin çocukların dünyasında aidiyet, güven ve kimlik inşasının merkezinde duran figürler olduğunu göstermektedir.

4.2.2. Ailenin çok yönlü yapısı

Katılımcılar, ailenin tanımının kan bağının ötesine geçtiğini sıklıkla vurgulamaktadır. Birçok kişi için aile, gönülden sevilen, güven duyulan, sırtını yaslayabileceği, sınırlarına saygı duyan ve aidiyet hissi veren bir "çember" veya "çevre" olarak tanımlanır. Bu çemberin içine kan bağı olmayan ancak derin bağlar kurulan kişiler (arkadaşlar, yurt personelleri, eş) dahil edilebilirken, biyolojik aile üyeleri dışarıda bırakılabilmektedir. Aileden beklenen temel fonksiyonlar arasında güven, saygı, destek ve huzur yer almaktadır. Katılımcılar, ailenin bireyin gelişiminde ve içsel huzurunda önemli bir rol oynadığını, başarıda veya başarısızlıkta arkasında birinin olduğunu bilmenin yaşam enerjisini artırdığını ifade etmektedirler.

4.2.2.1. Aile ile olan ilişki dinamikleri

Çocuk evlerinde kalan bireylerin aileleriyle olan ilişkileri farklılık göstermektedir. Çoğu katılımcı için aile bağları tamamen kopuktur ve bireyler kendilerini "aile bağları olmayan bir insan" olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde kurumda kalan çocuklar üzerine yapılan araştırmalarda da çocukların aile bireyleri ile yeteri kadar ilişki ağlarının olmadığını vurgulamaktadır (Şenocak, 2005; Ş. Yıldırım ve Işıksan, 2018).

Hepsiyle bağı kestim ve gitmemeye başladım. Her zaman tek kalıyordum yurttan. Herkes bayram iznine giderdi. Ben kalırdım, personel ve ben. Bu şekildeydi. (E1)

Dediğim gibi yani aile bağlarım olmayan bir insanım ben. Hiç aile bağlarım gerçekten yok. Kaldığım süre boyunca hiçbir zaman izne çıkmadım maalesef. Her zaman yurttaydım. Yani yazında, kışında hep yurttaydım. (E9)

Yani ben artık çocuk evlerinde liseye geçtikten sonra hiçbir akrabamla görüşmeme kararı aldım. Ve sonrasında baktım, gerçekten bu benim hayatımda bayağı olumlu sonuçlar vermeye başladı. (E15)

Çünkü annemin yanında yaşadığım o süreçte hiç iyi şeyler yaşamadım. Tabii ben o çocuk olduğum için doğruyu yanlış, ne yapmam gerektiğini, nasıl korunacağımı bilmiyordum. İyi ki de almışlar ama. Çocukken bir hayal meyal hatırladığım bir baba var ama yüzü yok. İsmi falan ben hep kimlikten öğrendim. (K4)

Yapılan benzer araştırmalarda da kurum bakımında yetişmiş bireyler açısından aileleri ile kurdukları düzensiz ve istikrarsız ilişkiler, onlar üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Ziyaretlerin düzensiz olması ya da hiç gerçekleşmemesi, çocuklarda hayal kırıklığına yol açabilmektedir. Ayrıca aile yakınlarının zaman zaman bireyin hayatına girip güvenini kazandıktan sonra tekrar uzaklaşmaları, çocukların moral bozukluğu hissetmesine ve eğitim süreçlerinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Bu durum, çoğu zaman çocukların beklentilerinin karşılanmamasıyla sonuçlanmakta ve derin bir hayal kırıklığı yaratmaktadır (Boduroğlu, 2016; Yüceer Kardeş, 2018). Diğer yandan, bazı bireyler aileleriyle bağlarını koparmamışlardır. Hem anne hem de baba tarafından akrabalarıyla görüşmeye devam etmişlerdir.

Ben ailemle bağlarımı koparmadım. Gerek baba tarafım olsun gerek anne tarafım olsun. İzin haklarımız da vardı bizim. O incelemeyi yaptıktan sonra uygun görürlerse zaten ben gidiyordum izne. (E6)

Ben 6 yaşında yurda verildim. Ama ben 6 yaşından beri ailemden kopmadım. Anne tarafıyla tabii. 6 yaşından beri annem beni ziyarete gelirdi. (E12)

Kurum bakımındaki çocukların öz aileleriyle ilişkileri çoğu zaman düzensiz, süreksiz ve duygusal olarak karmaşık bir yapıda görünmektedir. İngiltere ve Galler’de yürütülen geniş ölçekli bir araştırmada, bakım altındaki çocukların yaklaşık dörtte birinin ebeveynleriyle hiç temasının olmadığı ve görüşme sıklığının düzenlenme biçiminin çoğu durumda çocukların bireysel ihtiyaçlarından ziyade kurumun idari yapısına göre belirlendiği görülmüştür (Selwyn & Lewis, 2023). Buna karşılık bazı araştırmalar, düzenli ve güvenli temasın uygun koşullarda çocukların uyum süreçlerine olumlu katkı sağlayabildiğini göstermektedir. ancak bu temasın sürekli, öngörülebilir ve profesyonel gözetim altında yürütülmediği durumlarda olumsuz duygusal etkiler yaratabileceği vurgulanmıştır (McWey & Cui, 2021; Ruiz-Romero vd., 2022).

Koruma ve bakım altında bulunan çocuklarla yapılan başka bir araştırmada da kurum bakımından ayrıldıktan sonra ebeveynlerinin her ikisiyle ya da yalnızca biriyle yaşamayı düşünen çocuklar, aile ve kurum arasında bir tercih yapmaları gerekse aileyi seçme eğilimindedirler. Ebeveynleriyle görüşme sıklığı azalan ya da onlarla yaşamayı düşünmeyen çocukların ise kurumu daha güvenli

bir seçenek olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu durum, aile ilişkilerinin sürekliliğinin çocukların aidiyet algısı ve geleceğe dair tercihlerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir (Temelli, 2019). Bu bulgu aile ilişkilerinin ikili bir dinamik taşıdığını gösterse de çoğu bireyin ailesi ile olan ilişki yapısının iyi olmadığı görülmektedir. Aile bağlarının kopukluğu veya zayıflığı, bireylerin duygusal bağlarının körelmesine neden olabilmektedir. Aile bireyleriyle görüşmelerin nadir olması ve kurumun aile sıcaklığını kendi ailesinin sıcaklığına tercih etme durumu da geçmişteki deneyimlerin mevcut ilişkilere etkisini göstermektedir. Aile ile kurulan kopuk ve düzensiz ilişkiler, kurum bakımında kalan bireylerin güven duygusunu zedeleyerek aidiyet geliştirmelerini güçleştirmektedir. Dolayısıyla kurum bakımında aile ile sağlıklı ilişkinin sürekliliği, çocukların sağlıklı gelişimi ve geleceğe güvenle bakabilmeleri açısından kritik bir öneme sahiptir.

4.2.2.2. Kardeşlerle bağ kurma ve koruma duygusu

Kardeşler arasındaki bağ, bireyler için hem aile hem de arkadaşlık ilişkilerini kapsayan çok yönlü bir yapıya sahiptir. Bazı durumlarda, kardeşler anne babanın yokluğunda bile birbirleri için tam bir aile oluşturabilir ve hayatlarını maddi manevi destekleyerek sürdürebilirler. Geçmişte kurum bakımında kalmış 60 yetişkin birey üzerinde bağlanma biçimlerini ölçmek için gerçekleştirilen çalışmada; aynı kurumda kardeşi olan bireylerin güvenli bağlanma puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca kurumda arkadaşlıklarını olumlu olarak nitelendiren bireylerin bağlanma biçimlerinin daha olumlu olduğu tespit edilmiştir (Yüksel ve Öncü, 2016).

Kardeşim benim için hem kardeş hem arkadaş hem de bir aile yanımdır. (E1)

Aile anne babadan oluşmaz bana göre. İllaki bir anne baba gerekli değildir. Mesela ben abimle kocaman bir aile olduğumu düşünüyorum. Sadece abim vardır benim hayatımda. (K6)

Mesela abimin ailem olduğunu ne zaman hatırlıyorum ben şimdi biliyor musun? Mesela güzel bir şey yiyeceksek evde yemek yapıyoruz. Eşime diyorum ki abimi de çağıralım mı? İşte mesela güzel bir şey varsa işte abi bu varmış. Yani bütün o güzellikleri benimle onun da görmesini, onun da tatmasını istiyorum. (K10)

Kurum ortamında kalan kardeşler için birbirleriyle iletişim halinde olmak ve birlikte kalmak büyük önem taşımaktadır. Korunma altında kardeşin olma durumu kardeşlerle sık görüşmeyi ve güçlü ilişki kurmayı da beraberinde getirdiğini göstermektedir (Nalbant, 2016; Yıldırım ve Işıkhani, 2018; Şavlı, 2018; Yüceer Kardeş, 2018; Temelli, 2019; Erbay & Çalış, 2022; Uğur ve Kılıç, 2022). 5 Avrupa ülkesinde kurum bakımında yetişmiş gençlerle yapılan araştırmada da bu kişilerin aile bireylerinden iletişimde oldukları kişi genellikle kardeşleri olmaktadır. Ebeveynin olması durumunda bile bu ilişkilerin zayıf ya da travmatik olduğu görülmektedir (Gypen vd., 2017).

Abimle 1 yıl beraber kaldık kurumda... İlk başta ikimiz tabii uyum sağlamak için yabancı bir ortam. Her şeye yabancıyız. Bilmediğimiz ve yaşamadığımız şey ağabeyim burada bana büyük bir etkendi gerçekten. Ağabeyimi çok severdim yani. Hala daha severim. Yani uyum sağlamadaki en büyük etkenlerden birisi de abimdir zaten. (E8)

Zaten evler ilk açıldığı zaman kardeşleri ayırmadılar kesinlikle. Kardeş, kardeş olarak kaldık evlerde. Bir zaman sonra tekrar kardeşleri yaş farkı olduğu için veya bir başka nedenlerden dolayı ayırdılar. Benim de kardeşimi birkaç sene ayırdılar mesela. Ama kardeşimle kaldığım zaman daha iyi olduğunu anlayabiliyorum. (E14)

Kardeşler, bireyin hayatında önemli bir destek kaynağıdır. Özellikle kurumda kalan bireyler için kardeşler, uyum sağlama sürecinde büyük bir etken olabilir. Özellikle aileden kopuşun yarattığı boşlukta, kardeşlerin varlığı “aile olma” işlevini üstlenmekte ve paylaşılan güzellikleri birlikte yaşama arzusu bu bağı daha da pekiştirmektedir. Kardeşler arasındaki bu güçlü bağ, güzel anları paylaşma isteğiyle de kendini gösterir ve bireyin hayatındaki güzellikleri kardeşleriyle birlikte deneyimleme arzusunu pekiştirir.

4.2.2.3. Aile ilişkilerinde kararsızlık/çelişki yaşanması

Katılımcıların bir kısmı aile ile ilişkilerinde duygusal kararsızlık ve çelişkiler yaşadıklarını dile getirmiştir. Görüşmelerde, aile bireyleriyle geç tanışma veya farklı yaşam tarzlarının yarattığı uzaklık öne çıkmıştır.

İşte amcam vardı, Kocaeli’nde. İşte burada da halam varmış. Onlarla da çok görüşme şeyinde değildik. Çok geç tanıştım. İşte tanıştıktan sonra çok kanım kaynamadı mı diyeyim. Ya da onların hayatları farklıydı, benim hayatım farklıydı. Ben zaten onlarla yuva zamanında hiç görüşmedim. (E4)

Bunun yanında, başlangıçta umut verici görünen bağların kısa sürede yabancılaşmaya dönüştüğü de ifade edilmiştir

Belki seni 3 yıldır görmüyorum. İster istemez sana bir sevgi gösteriyor ve sen de bu sevgiye kanıyorsun. Belki zamanın bir şeyleri düzelttiğini inanıyorsun. Bir ara beni gerçekten yurttan soğutmuştu ama sonra bizim iletişimimiz koptu. Artık gerçekten yabancılaşma oluyor. (E7)

Bu bulgu, korunma altındaki çocukların aileyle ilişkilerinde çelişkili bir deneyim yaşadığını göstermektedir. Bir yandan aileye dair özlem ve bağ kurma arzusu sürerken, diğer yandan uzun süre sonra bir araya gelmeler hayal kırıklığı ve yabancılaşmayla sonuçlanabilmektedir. Bu çelişki, aile kavramının katılımcıların zihinlerinde sürekli sorgulanan ve yeniden tanımlanan bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

4.2.2.4. Aileye yönelik kırgınlık ya da özlem

Katılımcılar, aileleriyle olan ilişkilerinde derin ve karmaşık duygular deneyimlemişlerdir. Birçoğu, ailelerinden yeterli sevgi ve ilgi görmemenin getirdiği acıyı dile getirirken, özellikle çocukluk döneminde yaşanan bu eksikliğin hayatları üzerindeki kalıcı etkilerine vurgu yapmaktadır.

Arkadaşlarım falan mesela, herkes ailesine şu sınavdan geçtim, şu hoca şöyle yaptı, şu derste böyle yaptım... Benim için böyle bir, iyi misiniz, iyisiniz, tamamdı. Durum güncelleme raporu gibiydi yani. Çok fazla böyle o sevgiye, o ilgiye olan ihtiyacımı daha çok ben sosyal çevremden karşıladım. (E3)

Ama ben hani gerçekten böyle aile olarak şöyle düşünüyorum, hiçbir zaman bilemem yani. Yoklar. Yoklar yani. Hani bir ailem var diyemem yani şu an. Biyolojik olarak varlar evet. Annem de var, babam da var, kardeşim de var ama yoklar da. (K3)

Kurum sonrası dönemde aile desteğinin olmaması bireylerin kendi ayakları üzerinde durmalarını ve sağlık, sosyal hizmetlere erişim, hayat kurma süreçlerinde tek başlarına hareket etmelerini zorunlu kılmaktadır (Liabo vd., 2017; Uğur ve Kılıç, 2022; Yanardağ, 2019). Bowlby (1969) bakım verenin yokluğunda çocuklarda gözlenen protesto, umutsuzluk ve kopma tepkilerinin, duygusal bağın zedelenmesinin dışavurumu olduğunu vurgular. Bu süreçler, ilerleyen yaşamda bireyin sevgi, güven ve aidiyet kurma kapasitesini olumsuz etkileyebilir. Bazı katılımcılar da ailelerinin kendilerini terk etmesi gibi travmatik deneyimler yaşamış, bu durum onlarda derin hayal kırıklıkları ve güvensizlikler oluşturmuştur. Aile üyeleriyle yeniden bağ kurma çabaları genellikle başarısızlıkla sonuçlanmış, hatta mevcut sorunları daha da derinleştirmiştir. Benzer bir çalışmada da aile bireyleri ile bağ kurma çabaları başarısız olmak da ya da bireyler iletişim kurmak istememektedir. Buna karşın kardeşler aile bireyleri arasında güçlü bir destek kaynağıdır (Kelebek ve Kucur, 2025).

Sonra ben 16 yaşındayken babam ortaya çıktı. Biz babamla görüşmeye başladık. Ama bu görüşmeyi o biraz devletten bana para geldiğini öğrendiği zaman beni sömürmeye başladı. Tabii o dönemler bunu anlamıyorsun, bunu bilmiyorsun. Sonra babam bir kadın uğruna bıraktı gitti. Mesela o benim için çok büyük bir hayal kırıklığıdır. Ben bunu unutmam. (E5)

Annemle görüşmek bana iyi gelmedi. Yanlış bir karardı benim için. Belki seni 3 yıldır görmüyorum. İster istemez sana bir sevgi gösteriyor ve sen de bu sevgiye kanıyorsun. Belki zamanın bir şeyleri düzelttiğini inaniyorsun. Bir ara beni gerçekten yurttan soğutmuştu ama sonra bizim iletişimimiz koptu. Çünkü olmuyor. Artık gerçekten yabancılaşma oluyor. (E7)

Bu ilişkilerin yapısının kurum süreci ve sonrası için birbiri ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Bireyler, kendileriyle yeterince ilgilenilmediği ve kurumda ziyaret edilmedikleri için herhangi bir duygusal bağ kuramadıkları ailelerini suçlama davranışları gösterebilmektedir (Çayır, 2020). Ailelerine karşı kırgınlık duyan katılımcılar, aynı zamanda onlara karşı bir özlem de beslemektedirler. Özellikle özel günlerde veya zor anlarda ailelerinin yanlarında olmamasının verdiği üzüntü ve yalnızlık hissi sıkça dile getirilmektedir. Bu durum, katılımcıları hayatın zorlukları karşısında güçlü olmaya itmiş ancak aynı zamanda bir ailenin varlığında bu kadar güçlü olmak zorunda kalmayacakları düşüncesini de beraberinde getirmiştir.

Ayakta kalmaya çalışıyorum. Her zaman olduğu gibi. Güçlü olmak zorundayım. Ama ailem olsaydı her zaman güçlü olmak zorunda değildim ben. (E15)

Ben şuna da çok üzülmuştüm. Askere gitmiştim. Yemin töreniydi. Herkesin birileri gelmişti. Herkesin birileri gelmişti. Benim gelmemişi. Tabii ben insani olarak üzülmuştüm. Üzülmuştüm bir köşede yani.

Ama kimseye belli etmedim. Üzülmüştüm. Bir tane sigara yakmıştım. Bir de ben kız istemeye gidince aile fertlerimden hiçbir yanımda yoktu. Yani ben orada çok duygulanmıştım. (E16)

Mesela ben üniversitede, tatillerde sürekli kendime kalacak yer bulmak zorundayım. İşte ekonomik problem yaşadığımda diyemiyorum ki annemden alırım. Annem bana para gönderir. Yani benim için aile hep bir zorluk, hep bir kötülük ifade ediyor. (K4)

Yapılan benzer çalışmalarda da kurum bakımındayken hissedilen aile yoksunluğu bireylerin yaşadığı en temel zorluklardan biri olmuştur (Uğur ve Kılıç, 2022). Katılımcıların ifadeleri, aile ilişkilerinin hem büyük bir kırgınlık hem de bitmeyen bir özlem içerdiğini göstermektedir. Aileden sevgi ve destek görememek, bireylerde kalıcı bir yalnızlık ve güvensizlik duygusu bırakmıştır. Bu durum, kurum bakımında yetişmiş bireyler için ailenin hem en çok arzulanan hem de en çok hayal kırıklığı yaratan yapı olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, aile ilişkilerindeki travmatik etkilerin bireylerin hayat boyu taşıdığı bir kırılmalı kaynağına dönüşebileceğini göstermektedir.

Araştırmacı Gözlemi: Katılımcılar ailelerinden söz ederken hem öfke hem de özlem içeren ikili bir duygu yaşamışlardır. Bazıları özellikle özel günlerde veya zor yaşam anlarında ailelerinin yanında olmayışını anlatırken duygusal olarak zorlanmışlardır. Kırgınlık ve özleme ilişkin bu ikili duygu, beden dilinde de kendini göstermiştir. Bu gözlemler, aile deneyiminin katılımcıların yaşam öyküsünde en hassas ve en çok yara taşıyan alan olduğunu ortaya koymakta ve yoksunlukla birleşen özlemin yetişkinlikte dahi tam olarak kapanmayan bir duygusal boşluk oluşturduğunu göstermektedir.

4.2.2.5. Aile tanımında dönüşen anlamlar ve ilişkisel aidiyet “güven, saygı ve huzur”

Katılımcılar, aile kavramının kan bağıyla sınırlı olmadığını, gönülden sevgi, güven ve aidiyet duygusuyla şekillendiğini vurgulamaktadır. Bazıları için aile, kendini ait hissettiği, huzur bulduğu ve karşılıklı destek gördüğü bir çember veya topluluktur. Bu çemberin içine dahil edilen kişiler, kan bağına sahip olmasa bile aile olarak görülebilmektedir. Katılımcılar öz ailelerinden ziyade kurumdaki bakıcıları, öğretmenleri ve arkadaşlarıyla kurdukları bağları gerçek aile olarak tanımlamaktadır.

Aile her zaman kan bağıyla olmaz. Yurtlarda gördük çünkü. Kan bağı olmadığımız insanlarla aile olduk çoğu zaman. Çoğu zaman da birlikteydik. Aile kavramı kan bağıyla olacak bir durum değil. Gönülden sevmek aile kavramı bu demek. (E1)

O yüzden yani kuruma daha çok aile gözüyle bakıyorum ama kendi öz ve öz olan aileme öz olarak bakamıyorum ve yanlarına gittiğim zaman da kendimi dışarıdan biri olarak görüyorum ama kurumda kendimi gerçekten içeriden aileden birisi olarak görüyorum bu konuda. Ve ben de bu ağaca çocuk evlerindeki arkadaşlarımı, bakıcılarımızı ve devletimizde görev yapan hocalarımızı koydum. Aile olarak onları bildik. (E8)

Aslında daha çok mesela yurttaki çalışan, şu an görüştüğüm o insanlara aile gözüyle bakabilirim. Onun dışında ben kendi öz ablam da olsa güven problemim yani çok fazla. Ona bile mesela hani ailem demem ama bir yurttaki anneye aile gözüyle bakarım. (K7)

Katılımcılar, ailenin zor zamanlarda yanında olan, destek veren, sırlarını paylaşabilen ve koşulsuz kabul eden bir ortam olması gerektiğini belirtmektedir. Bazıları için aile, başarı ve mutlulukla eş anlamlıyken, bazıları için ise geçmişte yaşanan olumsuz deneyimler nedeniyle korunma ve kaçma ihtiyacını ifade eden bir kavram olabilmektedir. Aile içinde saygı ve güvenin temel olduğu, tartışmalar olsa bile bu değerlerin yuvanın yıkılmasını engellediği düşünülmektedir.

Benim için aile saygıdan ibarettir. Sevgi bir noktadan sonra körelmiyor aslında. Ama yine de ilk günkü heyecanını yakalayamıyor. Ama sen eşine, ailene, o gerekli kişiliğine saygı duyarsan, o ailenin temeli devam ediyor. (E5)

Ben zaten hayatım boyunca hiçbir zaman ailemin olacağını düşünmedim. Çünkü ailenin ne olduğunu bilmiyordum. Ama bugün ailenin gerçekten aslında seni doğuran... ..ya da aracılığı sayesinde bu dünyaya gelmiş kişiler olarak değil de... ..gerçekten güvenebildiğiniz, gözünü kapattığınızda, sırtını duvara değil de... ..onlara yaslayabileceğiniz, herhangi bir şey yaparken rol yapmadan... ..zarar göreceğinizi düşünmeden davranabildiğiniz insanlar olduğunu düşünüyorum. Aile budur. (E15)

Bence aile bir kişi ya da bir yer değil. Bence aile kendini çok güvende hissedebileceğin yanında, rahat hissedebileceğin, sana her zaman saygı duyan ve koruyan, kollayan bir kişidir aile. (K8)

Kan bağı değil artık can bağı. Yani çocuk evi ya da yurt hiç fark etmez. Hani bu hayata girdikten sonra yani kimse artık hani kan bağı olan değil de hani bizde şimdi can bağı olan kimse o ailedir, eşindir, arkadaşındır, oradaki bakıcı annendir. Hani ben mesela kendi annem babam için hani onlar benim ailem diyemiyorum. (K9)

Koruma ve bakım altında bulunan çocuklarla yapılan bir araştırmada, başarıya ulaşmak için en önemli unsurun mutlu bir aileye sahip olmak olduğu ve en çok mutlu oldukları zaman aileye ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Bu bulgular, koruma altında bulunan çocukların aile kavramını duygusal güven, dürüstlük ve bütünlük gibi değerlere dayalı bir yapı olarak gördüklerini göstermektedir (Şahan, 2009; Temelli, 2019). Yetiştirme yurdunda kalan bireyler de aile modeli tasvirinde; mutlu huzurlu ve çocuklara ilginin olduğu bir ortamı belirtmektedirler (Kalaycı, 2007). Aynı zamanda kardeşler ve arkadaşlar da bazı katılımcılar için aile kavramının bir parçası olabilmektedir. Özellikle kurumda büyüyenler için kurum çalışanları ve arkadaşları, öz ailelerinden daha güçlü bir aidiyet duygusu yaratabilmektedir. Bu durum, ailenin biyolojik bağlardan ziyade, paylaşılan deneyimler, karşılıklı destek ve duygusal yakınlık üzerine inşa edildiğini göstermektedir.

Aile dediğiniz şey çok kapsamlı bir şey. Mesela demin bana sordunuz kaç kardeşiniz var dediniz. Mesela arkadaşlarım orada benim kardeşim gibidir. Öz de olmasa, sonuçta beraber büyüdüğün, beraber tanıdığın, yemek yediğin insanlar. (E12)

Yani aile benim için, esasında biraz da çocuk evlerinde tanıdığım hocalarım, abiler, ablalar Tabii onlar... Ben... Onları daha çok seviyorum. Çünkü ben düştüm, kalktım, hasta oldum, başarıları imza attım. Kendi çapımda. Çok da büyük başarılar değil aslında ama onlar yanımdaydı. Öz ailemdense ben onlara daha çok değer veriyorum. Çünkü onlar benim yanımdaydı. (E16)

Ancak bazı katılımcılar, bu genişlemenin bir sınırı olduğunu ve herkesi aile yerine koymanın, ileride hayal kırıklığına yol açabileceği endişesini taşımaktadır.

Ama aile dediğiniz nedir hocam? Sizin nazınız eşinize geçer veya sizin nazınız anne babanıza geçer. Eğer ki ben sizi ailem yerine koyarsam bu sefer ne olacak? Benim nazım size geçmeye başlayacak ve bu naz da bir noktadan sonra ister istemez size yılgınlık getirecektir. Yarın bir gün olacak olacak insan biriktireceksin sonra onları ailen gibi göreceksin. Ama yarın bir gün aslında ailen olmadığının bilincine ulaşp bir anda çöküntüye düşeceksin, yalnız kalacaksın. O yüzden buna hiçbir zaman girmek istemediğim için ailem kadar böyle ölüncesine çok sevdiğim insanlar vardır ama o sınıfa kimseyi koymam, koymadım da. (E5)

Ben dediğim gibi kız kardeşim olmadığı için hani onlar benim kız kardeşim. Annem, anne eksik olduğu için, anne yanımda eksik olduğu için onlar benim anne yanıma tamamlayan insanlar. Ama orada da bir sınır var. Yani ben yine onlar benim ailem Her şeyim, canım, ciğerim değil yani. (K3)

Katılımcılar, ideal aileye dair farklı beklentilere sahiptir. Kimisi için ideal aile, yemek sofrasında bir araya gelinen, fikirlerin özgürce paylaşıldığı, çocuğun değerli hissettiği bir ortamken; kimisi için aile büyüklerinin maddi ve manevi destek sunduğu bir yapıdır. Huzur, geçim sıkıntısının olmaması, saygı ve sevgi gibi unsurlar ideal aile tanımında ortak paydalarlardır.

Ama benim için ideal aile, aile büyüklerinin de fiziken belli sınırlı bir ortam içerisinde, özellikle sizin çocuklarınıza destek olabilecekleri hem maddi hem manevi anlamda katkı sundukları bir şey ideal olarak. (E6)

Bir yemek sofrasında herkesin gülebildiği, rahatça fikirlerini söyleyebildiği, sohbet edebildiği ve oradaki çocuğun değerli olduğunu hissettiği bir ortamdır aile. (E7)

Koruma ve bakım altında bulunan çocuklarla yapılan bir araştırmada katılımcılara örnek alınması kişinin nasıl olması gerektiği sorulduğunda mutlu bir aile ortamı kurabilen ve iyi bir eğitim seviyesine sahip kişi olan kişinin olduğu belirlenmiştir (Temelli, 2019). Kurum bakımında yetişen gençlerin “aile”yi tanımlama biçimleri, kan bağının ötesine geçerek güven, anlaşılma, süreklilik ve duygusal yakınlık ekseninde yeniden kurulmaktadır. ABD’de kurum bakım geçmişi olan 215 gençle yapılan çalışmada, katılımcıların çoğu aileyi biyolojik bağlarla sınırlamayp, hissettikleri ve ilişki kalitesi üzerinden tarif etmişlerdir (Rees vd., 2024). Aynı konuda bir derleme çalışma da koruyucu ailelerde yetişen çocukların “kime aile dedikleri” sorulduğunda; biyolojik akrabalıkla sınırlanmadığını, arkadaşlar, bakıcılar ve diğer destek figürlerinin de çocukların aile evrenine dahil edilebildiğini ortaya koymuştur.

Araştırmamızdaki katılımcıların ifadeleri de aile kavramının kurum bakımındaki deneyimlerle birlikte biyolojik bağların ötesine geçerek yeniden tanımlandığını göstermektedir. Öz aileyle yaşanan kopukluk veya güvensizlik, çocukların aidiyet duygusunu bakım elemanları, arkadaşlar ve devlet figürleri üzerinden inşa etmelerine yol açmıştır. Bu bağlamda “aile”, kan bağı değil; güven, sevgi, saygı ve huzur üzerine kurulan bir ilişkisel ağ olarak görülmektedir. Katılımcılar

için aile, en çok ihtiyaç duydukları anda yanında olan, güven duyabilecekleri ve değer görebilecekleri kişilerden oluşan bir çemberdir. Ancak bazıları bu genişlemeyi sınırlı tutmak gerektiğini, herkesi aile yerine koymanın ileride hayal kırıklığına neden olabileceğini de vurgulamaktadır.

Bu ifadeler üzerinden, çocuk koruma sistemlerinde ailelerin güçlü yönlerini merkeze alan ve geleneksel modellere benzer düzeyde etkililik gösteren çözüm odaklı yaklaşımlar hem ekonomik hem de insancıl bir alternatif oluşturabilir (Medina vd., 2022). Çünkü aile katılımı çocuk koruma sisteminde başarıyı belirleyen merkezi bir ögedir (Horwitz & Marshall, 2015). Dolayısıyla bu bulgu, kurum bakımındaki gençlerin “aile”yi güven, saygı ve huzur temelinde, seçilmiş ve nitelikli ilişki ağları üzerinden yeniden tanımladığını, aidiyetin ise kan bağından çok sürdürülebilir ve güvenli ilişkiler ile kurulduğunu göstermektedir.

Araştırmacı Gözlemi: Katılımcılar aileyi yeniden tanımlarken sık sık duraksamış, kelimeleri özenle seçmiş ve bazı ifadeleri vurgulayarak söylemiştir. “Can bağı”, “güven”, “huzur”, “yanımda olanlar” gibi kavramlar dile getirildiğinde yüz ifadelerinde hafif bir rahatlama ya da gülümseme görülürken; öz aileye ilişkin cümlelerde duygusal bir mesafe dikkat çekmiştir. Katılımcılarda, aidiyet duygusunun kan bağıyla değil, güvenilir ve sürdürülebilir ilişkilerle kurulduğuna dair güçlü bir görüş olduğu; ancak bu yeni aile çemberinin sınırlarını belirlerken temkinli bir yaklaşım benimsedikleri gözlemlenmiştir.

4.2.3. Sosyal ilişkiler, destek örüntüleri ve sistemsel etkileşimler

Arkadaşlık ilişkileri, katılımcıların hayatında merkezi bir rol oynamaktadır. Özellikle çocuk evlerinde veya yurtlarda birlikte büyüyen arkadaşlar, derin bir bağ ve anlayış zemini sunmaktadır. Bu arkadaşlar hem maddi hem de manevi destek sağlama konusunda aileden bile daha öncelikli olabilmekte çünkü benzer deneyimler yaşamış olmaları nedeniyle birbirlerini daha iyi anladıkları düşünülmektedir. Bazı katılımcılar için arkadaşlık, kardeşlikten bile daha değerli bir duygu olarak ifade edilmektedir.

Maddi ve manevi destek, katılımcıların hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Birçok katılımcı, özellikle yurt veya çocuk evlerinden gelen arkadaşlarından bu desteği aldığını belirtirken, bazıları ise bu tür bir beklenti içinde olmadığını veya kendi kendine yetmeyi tercih ettiğini ifade etmektedir.

4.2.3.1. En çok etkileyen sistem ve sosyal grup deneyimleri

Yetiştirme yurtlarında kalan çocuklar açısından kendilerine en yakın hissettikleri, güvendikleri ve sorunları olduğunda paylaştıkları kişiler olarak öncelikle grup sorumluları, arkadaşları ve yurt müdürleri olduğu görülmektedir (Şenocak, 2005; Kalaycı, 2007; Şahan, 2009). Buna karşın çocuk evlerinde kalan çocuklarla yapılan bir çalışmada çocuklara kendilerine en yakın hissettikleri, en çok güvendikleri ve bir sorunları olduğunda paylaştıkları sistem/grup hangisi sorusu sorulduğunda büyük çoğunluğunun çocuk evi sorumlusunu ve bakım elemanını söyledikleri görülmüştür (Başer, 2013). Yapılan benzer çalışmalarda da gençler bakım personelini güven duyulan bir alan olarak tanımlamış ve bakım verenin tutum ve becerileri ile sosyal ilişkilerin gelişimi arasında güçlü bir bağ kurulduğunu göstermiştir (Cameron-Mathiasen vd., 2022; Harder vd., 2013). Çalışmamızın katılımcıları da sosyal çevrelerinde kendilerini en çok etkileyen kişi ve grupları farklı şekillerde sıralamışlardır. Birçok katılımcı için bakım verenler ve grup sorumluları kendilerine en yakın ve etkilenilen sistemler arasında yer almaktadır. Bu durum da özellikle çocuk evleri modelinin yapısı itibarıyla en yakın ilişkide oldukları kişilerin bakım elemanları olması ve evlerin idari binaya uzak olması sebebiyle idari personele ilişkin yakınlık kurulmadığı görülmektedir. Bu noktada hizmet sunan bakım personelleri ve aynı evde bulunan arkadaşların varlığı çok önemli olmaktadır.

Sadece bir tane bakıcı ablayla görüşüyorum zaten o da X abla ve eşi onların başına bir şey gelmesi beni çok üzer çünkü inanılmaz derecede böyle onları seviyorum. Onlara bir şey olursa ben çok üzülürüm. Ondan sonra benim arkadaşlarım geliyor. Arkadaşlık duygusunu o kadar yoğun yaşıyorum ki... ..benim bir arkadaşımın vefat etmesi değil, dostluğumuzun bitmesi bile beni çok kötü bir şekilde etkiler. Ondan sonra kardeşim gelir. Kardeşim üçüncü sırada. (E5)

Beni o şekilde en çok etkileyenler anneler ve hocalar. (K4)

Yurtta kaldığım birkaç tane yine anne olarak adlandırdığımız bakıcı ablalarımız benim en yakınımdeki kişiler. Bir de arkadaşım. Yine aynı yurttan. (K7)

Bununla birlikte birçok katılımcı için de arkadaşlık ilişkileri öncelikli ve en güçlü bağların kurulduğu sosyal çevre olarak öne çıkmıştır. Uzun süre aynı ortamı paylaşmak, ortak dertlere sahip olmak ve gündelik hayatı birlikte yaşamak bu bağları daha da kuvvetlendirmiştir.

Tabii şöyle ilk başta şimdi beni en çok etkileyen grup ve en çok her şeyimizi bilip paylaştığımız, iyi anlamda kötü anlamda paylaştığımız kişiler çocuk evlerinde kaldığımız arkadaşlarımız oluyor. Yani oda arkadaşlarımız oluyor. Bana en yakın kişiler onlar. (E8)

Ya tabii bu kişiden kişiye değişebilir ama benim için tabii en önceliğim arkadaşlarım diyebilirim. Çünkü onlarla küçüklükte itibaren beraber kaldığım için onlar diyebilirim. Ondan sonra personeller gelir. (E11)

Sosyal çevrem içerisinde beraber büyüdüğüm arkadaşlarım benim için her zaman birinci sıradadır. (E12)

Benim hayatımda arkadaşlarım birinci sırada olabilir... Hatta arkadaşlarımla kurum personeli işte evde bize bakan anneler eşit derecede olabilir diyebilirim. Çünkü 7 gün 24 saat aynı havayı soluyoruz, aynı evdeyiz. Onlara bir şey olsun istemem. Çok da iyi şeyler olsun da isterim açıkçası. (E14)

Yıldırım ve Işıkhah (2018)'in çocuk evlerinde kalan çocuklar üzerine yaptığı araştırmada da bu çocukların en yakınlarının yine kurumda kalan diğer arkadaşları olduğu ve çok geniş arkadaş gruplarına sahip olmadıkları belirtilmektedir. Bazı katılımcılar için ise aile özellikle de kardeşler en öncelikli ve motive edici/demoralize edici grup olarak belirtilmiştir. Yakın ilişkiler hem ruhsal rahatsızlıkların kaynağı hem de iyileşmenin bir zemini olabilir. Burada temel faktör ilişkilerin kalitesidir (Lewis, 1998). Emond (2014) ise kurum bakımındaki bireylerin arkadaşlıkları “ait olma ve anlaşılma alanı” olarak tanımladıklarını, yaşadıkları zorluklarda arkadaş çevresinin “güvenli liman” işlevi gördüğünü vurgulamıştır. Benzer şekilde Cameron-Mathiassen vd. (2022) bireylerin bu arkadaşlıkları güvenilen, empati kurulan ve duygusal bağ geliştirilen kişiler olarak tanımladıklarını belirtmiştir. Bu araştırmaların ortak noktası çocuk evlerinde yetişen bireylerin sosyal çevrelerinde en güçlü ve koruyucu sistemin arkadaşlık ağları olduğunu ortaya koymaktadır.

Önceliğim kardeşlerimdir, sonra kendim, sonra arkadaşlarım, çevremdir. (E10)

Şimdi öncelikle abim en başta geliyor. Sonrasında yurttan tabii ki arkadaşlarım var. (K6)

Şimdi ilk olarak sıralarsam tabii kardeşlerim geliyor önce. Kendi kardeşlerim sonra eşim. (K9)

Mesela şimdi öncelikle Abim. Yani tabii ki. Yani abim benim için çok başka olduğu için herhalde. Sonra eşim ve ailesi. Sonra sanırım yurttan birkaç arkadaşım gelir. (K10)

Sosyal destek, yaş, kültür, yaşam alanı ya da risk faktörü ne olursa olsun bireyin yaşamında temel bir koruyucu mekanizma olarak işlev görmektedir. Sosyal desteğin yetersiz olduğu durumlarda, bireylerin olumsuz yaşam olayları karşısında daha yoğun travmatik tepkiler verdikleri ve baş etme becerilerinin zayıfladığı bilinmektedir. Kişinin kriz ya da risk durumlarında çevresinde güvenebileceği ve destek alabileceği insanların bulunduğunu bilmesi, kendisini daha güvende hissetmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla, bireyin sosyal ağı içinde yer alan kişilerle kurduğu sağlıklı ilişkiler ve karşılıklı yardımlaşma, psikolojik dayanıklılığı güçlendiren önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Yüceer Kardeş, 2018). Genel olarak bulgular, katılımcıların sosyal çevrelerinde en çok arkadaşlar, kardeşler, grup sorumluları ve bakım elemanları üzerinden etkilendiklerini göstermektedir. Bu farklılıklar, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin geçmişi, ilişki deneyimleri ve kurum koşullarına bağlı olarak sosyal çevre algılarının çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu sosyal gruplar aracılığıyla kurulan ilişkiler, katılımcıların hem aidiyet duygularını hem de dış dünyaya dair güven geliştirme biçimlerini doğrudan etkilemektedir. Sistem Kuramı açısından bakıldığında ise, bireylerin farklı alt sistemlerle (aile, akran, bakım veren, kurum) kurdukları bu çok yönlü etkileşimler onların gelişimsel uyumunu, sosyal rollerini ve kimlik oluşumlarını belirleyen temel dinamikler olarak görülmektedir. O

sebeple hem kurum bakım dönemindeyken hem de kurum sonrası dönem için özellikle en çok ilişkide olunan ve etkilenen sistemler üzerine yapılacak çalışmalar büyük önem taşımaktadır.

4.2.3.2. Kurum içindeki arkadaşlıkların sürekliliği ve ilişkisel derinliği

Çocuk evlerinde kalan bireyler için kurum içinde kurulan arkadaşlıklar, hayat boyu süren ve derin bağlar içeren ilişkiler olarak öne çıkmakta hatta bazı durumlarda öz kardeşlerden daha değerli görülebilmektedir. Birlikte büyüme, aynı ortamı paylaşma ve benzer deneyimlerden geçme, bu ilişkilerin temelini oluşturmaktadır.

Benim bu hayatta başarabildiğim en güzel duygu arkadaşlık duygusudur. O yüzden bazen benim arkadaşlarım benim kız kardeşimden daha değerli oluyor. Çünkü neden? Ben kız kardeşimi yaşamadım ki. Ama ben bu çocuklarla aynı ortamda yaşadım. Bu çocuklar benim için çok daha başka. Kendi arkadaşlarım olsun, kardeşlerim olsun. Ben bazen kendi kardeşimin mezuniyetine gitmedim hocam. Başka bizim çocukların mezuniyetine gittim. Onlar benim için çok daha değerliydi çünkü. (E5)

Kurum içindeki arkadaşlıklar, bireyler için önemli bir maddi ve manevi destek kaynağıdır. Özellikle dışarıdan yeni insanlara kendini tanıtmaya ihtiyacı hissetmeden, her şeyi paylaşabilme ve karşılıklı anlayış içinde olma bu ilişkilerin en belirgin özelliğidir. Maddi sıkıntılarda veya manevi dertlerde ilk başvurulacak kişiler genellikle bu arkadaşlardır.

Maddi ve manevi destek aldığım kişiler, daha çok genelde bizim yurttan çıkan arkadaşlarımız oluyor. Yuvada beraber büyüdüğümüz arkadaşlar oluyor. Genelde onlarla paylaşıyorum. Çünkü, nasıl diyeyim, her şeyini beraber yaşamışsın, Yeni birine kendini tanıtmaya gerek yok. Ben annemle babamla 18 yaşında tanıştım. Şimdi 18 yaşına kadar benim hiçbir şeyimi bilmiyorlar. Yani 18'den sonra da ben kendim işte cep telefonumu, iPhone'umu sevdiğimi bunlara açıklamak zorunda bırakılmak istemiyorum. (E4)

Ben özellikle yurttan tanıştığım arkadaşlarımdan hem maddi hem manevi olarak destek alıyorum. Onlarla hala görüşüyoruz. Akrabalarımızdan ziyade birbirimize kendimiz destek çıkıyoruz. Vaziyeti en iyi anlayanlar bizler oluyoruz karşılıklı olarak. (E6)

Korunma ve bakım altında bulunan çocuklarla yapılan çalışmalarda da bu arkadaşlıkların en önemli sosyal destek kaynağı olduğu görülmektedir (Kalaycı, 2007; Şahan, 2009; Çetin ve Çavuşoğlu, 2009; Kelebek ve Kucur, 2025). Bunun farklı farklı nedenleri ifade edilirken koruma altındaki çocukların eğitim süreçlerine ilişkin yapılan bir araştırmada, 13 okulda görev yapan okul yöneticileriyle görüşülmüş ve kurum bakımında kalan çocukların okullarda etiketlendikleri ve akranları tarafından dışlanmaları sebebiyle bu çocukların kendileriyle benzer koşullarda yaşayan akranlarıyla gruplaşma eğiliminde oldukları ifade edilmiştir (İnce vd., 2014). Kurumdan ayrıldıktan sonra da bu arkadaşlıkların büyük çoğunluğu devam etmektedir. Bazı durumlarda mesafeler nedeniyle görüşmelerin sıklığı azalabilse de bağlar genellikle kopmamaktadır. Ancak bazı katılımcılar kurum içindeki arkadaşlıkların dışarıda her zaman aynı uyumu sağlamadığını,

karakter farklılıkları nedeniyle bir noktadan sonra anıların bağlayıcı olmaktan çıktığını belirtmektedir.

Çünkü şunu biliyorum, yani evet biz aynı evin içerisinde hani onlarla paylaştık, ettik, gittik. Bunlar çok güzel ama Bir noktadan sonra sizi anılar bağlayıcı tutmuyor. Yani bir karakter uyumu lazım. (K2)

Yapılan araştırmalarda da kurum bakımında yetişen çocukların, kurumdan ayrıldıktan sonra hatırladıkları olumlu deneyimlerin başında arkadaşlık ilişkilerinin geldiği, kan bağı bulunmayan akranlarıyla aynı ortamı uzun yıllar paylaşan çocukların bu süreçte pek çok sevinç ve hüznü birlikte yaşadıklarından dolayı kurum bakımında edindikleri arkadaşlıkların, geçmişe dönük en değerli ve olumlu deneyimleri arasında ifade ettikleri belirtilmiştir (Boduroğlu, 2016; Erbay ve Çalış, 2022). Özellikle kurum sonrası arkadaşlıkların sürmesi ve maddi, manevi destek arayışlarında ilk başvuru kişilerin çoğunlukla bu arkadaşlar olması çocuk evlerinin bireyler arasında kalıcı bir dayanışma ağı oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmacı Gözlemi: Öz aileden bahsedilirken görülen mesafeli duruş burada yerini canlı, akıcı ve güven dolu bir dile bırakmaktadır. Katılımcıların yüz ifadeleri, “kardeşimden değerli”, “beraber büyüdük”, “her şeyimizi biliyorlar” gibi ifadelerde belirgin şekilde yumuşamış ve duygusal bir rahatlama gözlemlenmiştir. Dostluk ilişkisini tarif ederken “kendini yeniden anlatma gereği duymamak”, “aynı hayatın içinden gelmek” ve “ilk aradığım kişiler” vurgularıyla güçlü bir aidiyet hissi beden dillerine de yansımıştır.

4.2.3.3. Sosyal dayanışma örüntüleri ve destekleyici ilişkiler

Maddi ve manevi destek almanın veya birinden beklenti içinde olmanın zorlayıcı olduğu ancak güvenilen arkadaşlardan rahatlıkla destek istenebileceği belirtilmiştir. Özellikle zor zamanlarda olduğu kadar sevinçli anlarda da iyi insanların varlığının önemi vurgulanmıştır.

Yani insanların aslında maddi de manevi de birinden bir destek alması ya da birinden bir beklenti olması çok zor bir şey. Yani zorluyor insanı. Ama şey de öyle olmuyor hani arkadaşını tanıdığın için hani zaten tanıyorsan ve onda o olduğunu biliyorsan zaten seni reddetmiyor. Reddetmeyeceğine eminsin. O yüzden çok rahat gidip sorabiliyorsun. (E4)

Benim arkadaşlarım zaten ya da sosyalleştiğim insanların birçoğu benden aslında büyük oluyorlar. Beraber oturup birçok şeyi paylaşabiliyoruz. Yani beni gerçekten... Canı gönülden dinleyen, açık yüreklilikle fikirler veren, önemseyen insanları da görüyorum. (E15)

Bayoğlu ve Purutçuoğlu, (2010)’nın yapmış olduğu araştırmada da koruma ve bakım altında bulunan gençlerin algıladıkları sosyal destek düzeyinin en çok arkadaşları ve öğretmenleri olduğu görülmüştür. Çalışmamızın katılımcıları da farklı fikirleri ve eleştiriyi sevdiklerini, seviyeli tartışmaların önemini belirtmişlerdir. En yakın arkadaş kavramının yerine "derdin çeşidi" kavramını kullanarak, her derdin farklı bir arkadaşla paylaşılabilirliğini, tek bir kişiye her şeyin

anlatılamayacağını ifade etmişlerdir. Kurumda tanınan kişilerin, özellikle de kendileri için çabalayan memurlardan temizlikçilere kadar herkesin güzel anılarla anıldığı belirtilmiştir.

Mesela benim en yakın arkadaşım diye bir şey yoktur. Derdin çeşidi vardır. Mesela benim sizinle aşırı yakın olsam da paylaşacağım bir dert vardır. Ama bir tane nokta vardır ki onu anlayacak başka bir arkadaşımıdır. Ben onunla paylaşırım. Yani o yüzden paylaştığım insanlar, arkadaşlarım çok fazla ama spesifik şu kişiyle her şeyimi paylaşırım dediğim kişi yok. Çünkü her şeyi bir kişiyle paylaşamazsın hocam. (E5)

Çünkü onunla mesela benim yurttan kaldığım bir arkadaşımın yaşadığımız durum, yaşadığımız duygu, yaşadığımız ev, disiplin aynı. O beni anlayabilir, beni kendi kardeşleri yerine koyabilir ya da bir anne evladı yerine koyabilir. Çünkü o da çok görmüş, geçirmiş. Anlayabilir. Ama ben bunu şu an mesela kendi öz ablama, herhangi bir derdime anlatamam. (K7)

Katılımcı ifadeleri, sosyal dayanışmanın çocuk evlerinde yetişen bireyler için çok katmanlı ve seçici bir yapı arz ettiğini göstermektedir. Bireyler, öz aileleriyle paylaşamadıkları duygusal yükleri benzer deneyimlere sahip arkadaşlarıyla paylaşmakta ve bu sayede aidiyet, güven ve anlaşılma ihtiyacını karşılamaktadır. Bu durum, kurum sonrası yaşamda da bireylerin sosyal destek ağlarını arkadaşlık temelli olarak kurduklarını ortaya koymaktadır.

Kurum bakımından ayrılan gençlerin yaşam doyumlarının ve mutluluk düzeylerinin, çoğunlukla eğitim veya istihdam durumundan ziyade, birlikte yaşadıkları kişilerle kurdukları ilişkilerin niteliğiyle belirlendiği görülmektedir. Mikro sistemlerle sürdürülen ilişkilerin gençlerin psikososyal iyi oluşunu güçlendirdiği tespit edilen bir sonuçtur. Bu sonuç, kurum bakımında yetişmiş bireylerin bağımsız yaşam ve evlilik süreçlerinde nitelikli sosyal bağların belirleyici olduğunu ortaya koymakta ve mutluluğun yalnızca yapısal faktörlerle değil, güven, aidiyet ve paylaşım gibi ilişkisel unsurlarla şekillendiğini göstermektedir (Campos vd., 2020; Tapan, 2021)

4.2.3.4. Güven kurma gücü, self determinasyon ve mesafeli tutumlar

Katılımcılar genel olarak insanlara kolay güvenemeyen bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedirler. Bu durumun çocukluktan gelen bilinçaltı etkileşimlerle bağlantılı olabileceğini ifade ederlerken, yakın çevresinde bile tam olarak güvendiği kişilerin olmadığını dile getirenler vardır.

Bence bir insan tamamen tanıyamayız hocam. Bir insan yani kırk yıllık evliler birbirini kırk yılda anca tanıyor. Bir insanın belli makro özelliklerini bilirsiniz. Şu, şudur, şudur, şudur, şu kadar temizdir, şu kadar düzenlidir, şu öyle merhametlidir. (E2)

Ben karakterim gereği pek kolay güvenebilen bir insan değilim. Tabii daha önceden de böyle muhtemelen çok küçüklüğümde gelen bilinç altından bu bana yansıtılan bir şey galiba. Çevrem gerçekten çok geniştir benim. Sosyal ortamım iyidir, sağlamdır. Ama hani... Nasıl söyleyeyim? Yine de aralarında pek güvendiğim insanlar yok. (E9)

Çünkü hayatındaki sorun senin zaafın olabiliyor, gücün olabiliyor, bir şeyin olabiliyor. Hemen birine söylemek ilk etapta mantıklı değil. Kendim çözebilirim kendim çözerim. Çözemezsem nasıl çözüyor ona bakarım bir yerlerden. (E10)

Ben biraz dediğim gibi güven problemim çok olduğu için de herkese derdimi anlatan bir insan değilim. Anlatamıyorum da hani kendi öz ablam da olsa anlatamıyorum. İçimde yaşayıp bu durumu kapatıp daha çok güçlenmeyi tercih ediyorum. (K7)

Birçoğunun insanlara karşı her zaman temkinli yaklaşıtlarını, onları tanımak için fırsat verse de belirli bir mesafe koyduklarını belirtirler. Bu mesafenin insanların maskeleri düştüğünde ortaya çıkan farklı durumlar ve zaafkların kullanılma ihtimaliyle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Başka diğler insanlara karşı hep temkinliyim. Evet, tabii ki insanlara beni tanınması için fırsat veriyorum. Ben de insanları tanımak istiyorum. Ama hep biraz mesafe koyuyorum. (E15)

Bu arada bilmiyorum, çok sıcak bir aile ortamımız vardı diyemem. Ve bu bende bir şeydir güven problemidir diyebilirim. İnsanlara bundan dolayı çok kolay güvenemem. Duvarları olan, daha kendini uzak tutan biriyimdir. (K1)

Ve o küçüklüğünden kalan güven duygum yitirildiği için ve bir yere karşı bir aidiyet duygum olmadığı için ciddi söylüyorum hiçbir şekilde aidiyet duygum yok. Ne birine karşı ne bir yere karşı hiçbir şekilde. Çünkü her zaman birilerinin gideceğinin, bir yerden ayrılacağımın kafasındayım. (K3)

Yetiştirme yurdunda kalan çocuklarla yapılan araştırmada da güven kurma güçlüğü çocukların belirttiği önemli karakteristik özelliklerindendir (Kalaycı, 2007). Uluslararası literatür de bu durumu benzer şekilde desteklemektedir. Bowlby'nin bağlanma kuramına göre erken dönem kurum bakımına alınan bireylerde olumsuz deneyimler, içsel olarak “dünyaya karşı güvensizlik” şeması oluşturur (Bowlby, 2008). Bu durum, ilerleyen yaşlarda bireyin başkalarına güvenmekte zorlanmasına ve duygusal mesafe koruma eğilimine yol açmaktadır. del Valle ve Bravo (2013), kurum bakımında kalmış olan gençlerin sosyal ilişkilerinde genellikle yüksek kontrol sahibi olduklarını ve çok açık olmayan davranış sergilediklerini, duygusal paylaşımı sınırlı tuttuklarını saptamıştır. Çalışmamız açısından da bu durumun yetişkinlik döneminde de devam ettiği görülmekte ve katılımcıların ifadelerine göre güven eksikliği, kişilerarası ilişkilerde de temkinli ve mesafeli bir duruşu beraberinde getirmektedir. Bunun yanında, “kendim çözebilirsem kendim çözerim” (E10) gibi ifadeler, bu güvensizliğin pasif bir kopuşa değil, öz yeterlilik ve kendi sorunlarını çözme yönünde güçlü bir iradeye evrildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bulgu, bir yandan güven eksikliğinin ilişkisel bağları zayıflattığını gösterse de bu eksikliğin bireyleri daha dayanıklı, kendi kendine çözüm üretmeye yatkın bireyler olmaya ittiğini göstermektedir. Yani güven sorunlarının bireylerde tamamen olumsuz bir özellik olarak değil, kimi zaman kontrollü ilişkiler ve bireysel güçlenme stratejileri olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Böylece kurum bakımında yetişmiş bireyler için geçmişteki güvensizlik tecrübeleri duygusal denge mekanizması geliştirmelerine olanak sağlamıştır.

Araştırmacı Gözlemi: Katılımcılar burada cümlelerini seçerek kurma, duraksayarak konuşma ve “mesafe”, “temkin”, “güven problemi” gibi kavramları tekrar tekrar vurgulamaları, ilişkilerde kontrollü bir davranışlarının yansıması olarak gözlenmiştir. Katılımcıların “kendim çözerim”,

“gücümü kendimden alırım” gibi ifadelerde ses tonu güçlenmiş ve kararlı bir hâlleri görünmüştür. Bu durum, güvensizlik deneyiminin bireylerde belirgin bir öz yeterlilik, dayanıklılık ve kendi hayatını kontrol etme çabasını güçlendirdiğini göstermektedir. Genel tablo, güvene ilişkin temkinli duruşun seçici bağ kurma, kontrollü yakınlık ve kendi ayakları üzerinde durma yönünde işlevsel bir mekanizma olarak geliştiğine işaret etmektedir.

4.2.3.5. Maddi/manevi destek alınan kişiler

Maddi ve manevi destek ilişkilerinde güven, saygı ve karşılıklı anlayış temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar, özellikle manevi destek konusunda, kendilerini rahatça ifade edebildikleri, dertlerini paylaşabildikleri ve yargılanmayacaklarına inandıkları kişileri tercih etmektedirler. Özellikle çocukluktan gelen veya yurt ortamında birlikte büyüyen arkadaşlar, birbirlerinin geçmişini bildikleri ve güven ilişkisi kurdukları için tercih edilen destek kaynaklarıdır.

Maddi ve manevi destek aldığım kişiler, daha çok genelde bizim yurttan çıkan arkadaşlarımız oluyor. Yuvada beraber büyüdüğümüz arkadaşlar oluyor. Genelde onlarla paylaşıyorum. Çünkü, nasıl diyeyim, her şeyini beraber yaşamışsın, Yeni birine kendini tanıtmaya gerek yok. (E4)

Hayatımda maddi ve manevi desteği alabildiğim kişiler var tabii ki de. Onlardan biri zaten, hatta ikisi de ev arkadaşım burada zaten. Hani beraber kaldığımız için zaten. Hani manevi ya da maddi zaten her türlü birbirimize destek çıkıyoruz. (E12)

Yapılan başka bir araştırmada da kurum bakımında yetişmiş bireyler açısından kurum bakımı sonrası süreçte yaşadıkları sorunlarla baş etmede aile bireylerinden ya da yakın çevrelerinden herhangi bir destek almadıkları görülmektedir. Kurumda kalan çocuklar, en çok güvendikleri ve sevgi bağı kurdukları personelle sorunlarını paylaşırken, kurumdaki arkadaşlarından maddi ve manevi destek olarak ve yaşadıkları sıkıntıları birbirleriyle paylaşarak bu sorunları aşmaya çalışmaktadır (Boduroğlu, 2016). Bazı katılımcılar, zor zamanlarında dahi kimseden bir şey istememe eğiliminde olup, kendi başlarına çözüm üretmeyi tercih ettiklerini belirtmektedir. Bu durum, bağımsızlık arayışı ve başkalarına yük olmama isteğiyle ilişkilendirilebilir. Yine bazı katılımcılar, maddi destek almaktan özellikle kaçındıklarını, hatta zor durumda olsalar bile bunu tercih etmediklerini ifade etmektedir.

Maddi olarak ekonomik durum belli olduğu için benim anne baba tarafımın onlardan çok fazla ben bir destek alamıyorum. Hani olsa bile zaten buna tenezzül etmemeye çalışıyorum. (E6)

Maddi anlamda hiç desteğim yok. Olabildiğince en kötü dipte de olsak istemiyoruz onu biz çocuk evlerinde büyümüş çocuklar olarak. Olabildiğince istememeye çalışıyoruz. Maddi olarak yok, manevi olarak işte hocalarımız var. (E13)

Yani ihtiyacım oluyor. Maddi olarak da manevi olarak da. Ama konuşmalarımız üzerinden birazcık beni tanıyabiliyorsanız ben şey... Çok başkasından bir şey istemek istemiyorum. (K4)

Kurum bakımından ayrılan gençlere yönelik yapılan bir araştırmada; katılımcıların %28'inin sorun yaşadıkları dönemde hiç kimseden yardım almadıkları görülmektedir. Yardım alınanlar arasında ise en çok kurumdan arkadaşların öne çıktığı görülmektedir (Turgut ve Özkan, 2019). Bu durum, gençlerin kurum sonrası dönemde yalnız bırakıldığını, destek ağlarının büyük ölçüde informal ilişkilerle sınırlı olduğunu göstermektedir. Katılımcıların ifadeleri de maddi ve manevi destek arayışında en güvenilir kaynağın genellikle kurumda kalınan dönemdeki arkadaşlar ve bakım verenler olduğunu göstermektedir. Ortak geçmişin sağladığı güven, yeni insanlara kendini tanıtmaya zorunluluğunu ortadan kaldırmakta ve bu bağları daha kalıcı hale getirmektedir. Öte yandan bazı katılımcılar, kimseden destek istememeyi bir bağımsızlık göstergesi olarak görmekte, bu da dayanışma ağlarını sınırlandırabilmektedir. Bulgular genel olarak, çocuk evlerinde büyümenin hem dayanışmayı güçlendiren hem de yardım istemekten kaçınmayı besleyen çift yönlü bir etki yarattığını ortaya koymaktadır.

4.2.3.6. Kurum sonrası devam eden sosyal destek örüntüleri

Katılımcılar, kurum hayatı sonrasında da sosyal ilişkilerini sürdürme eğilimindedir. Özellikle çocuk evleri ve yurtlarda edinilen arkadaşlıklar, bakım personelleri ve grup sorumluları ile kurulan bağlar, kurumdan ayrıldıktan sonra da devam edebilmektedir. Bu ilişkiler genellikle karşılıklı destek ve samimiyet üzerine kuruludur. Bazı katılımcılar, kurumdaki arkadaşlıklarının bir kısmının devam ettiğini, bir kısmının ise zamanla azaldığını ifade etmektedirler.

Herkesin yurttan olsun, yurttan sonrasında olsun ayrı ayrı çevresi oldu. Benim de oldu. Üniversitede kurduğum arkadaşlarımın bazıları devam ediyor, birçoğu devam etmiyor. Bunlar zamanla eleniyor zaten. İşte gerek maddi sebeplerle gerek manevi bağların kopması gerek menfaat ilişkisinin kalmamasıyla bunlar kopuyor. (E6)

Mesela X anne diye bir anne vardı. Eşinin numarası bende var, çocuklarının numarası var. İstedğim zaman ararım, istediğim zaman sorarım. Hiçbir şekilde böyle resmi bir ilişkimiz yok. Başıma bir şey gelse aho demem yeterli. Hocalarımızla da keza öyle. Hepsiyle hala görüşüyorum. Hepsiyle aramda çok iyi. (K3)

Hem o komşularıyla hem de dışarıdaki arkadaşlarıyla hala görüşüyoruz. Ortaokul arkadaşlarıyla da hala görüşüyorum. Lise arkadaşlarıyla da hala görüşüyorum. (K5)

Katılımcıların akraba ilişkileri genellikle sınırlı olup bazıları sadece belirli akrabalarıyla görüştüğünü belirtmektedir. Ancak kurum dışındaki sosyal çevreleriyle olan ilişkileri daha geniştir. Esnaf muhabbetleri, sportif faaliyetler ve dışarıdan edinilen arkadaşlar, katılımcıların sosyal ağlarını zenginleştirmektedir. Sosyal medya da bu ilişkilerin sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

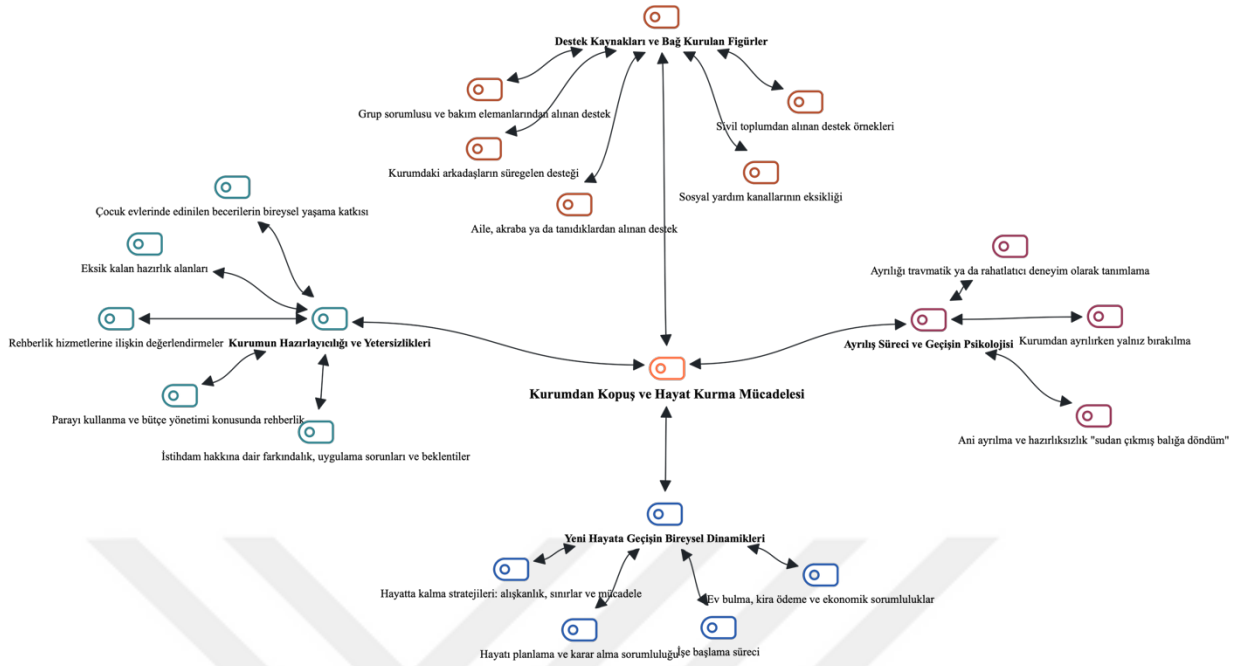
Halen o dönemki insanlardan görüştüklerim var. Sosyal medyadan olsun, yüz yüze olsun. Yani hatta 3-4 saat önce bizim yurttan çok iyi bir iki bakım elemanı abi var, sevdiğim. Üç saat önce onlarla oturduk, bir çay, kahve içtik, muhabbet ettik. (E7)

Ara tatillerde ekonomik durumum elverirse Kütahya'ya gidiyorum. Orada lisedeki en yakın arkadaşım ile görüşüyorum. Ve her gittiğimde kuruluş müdürümüz işte grup sorumlum, o zamanki nöbetçi amirlerim, işte annelerine kesinlikle oturuyorum. İşte bir kahve içiyoruz, bir sohbet ediyoruz. Hala normalde WhatsApp'tan arada konuşuyoruz, konuşuyoruz. (K4)

Kurum bakımında yetişmiş bireylerin yaşamlarında sosyal destek ağlarının devam etmesi, literatürde en güçlü koruyucu faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Cashmore ve Paxman (2006), Avustralya'da yaptıkları araştırmada, kurum bakımı sonrası dönemde gençlerin duygusal olarak güven duyma hissinin büyük ölçüde geçmişte kurdukları güven ilişkilerinin devamlılığına bağlı olduğunu göstermiştir. Bu araştırma, bakım süresince destekleyici ilişkiler kurabilen bireylerin, kurumdan ayrıldıktan sonra sosyal çevreleriyle daha istikrarlı bağlar geliştirdiğini ve bu durumun psikolojik durumlarını güçlendirdiğini ortaya koymuştur. Stein (2012) ise “bağlılık” ve “süreklilik” kavramlarını öne çıkararak, kurum bakımında yetişmiş bireylere duygusal anlamda destek sağlayan ilişkilerin devamlılığının, sosyal dışlanma riskini azalttığını vurgulamaktadır. Uluslararası literatürde de kurum sonrası yaşamda da devam eden sosyal destek sürekliliğinin, bireylerin bağımsızlık sürecini kolaylaştıran, iş ve diğer sosyal hayatlarına olumlu olarak yansıyan kritik bir unsur olduğunu göstermektedir (Courtney ve Dworsky, 2006; Wade ve Dixon, 2006).

Katılımcıların ifadelerine göre de kurumdan ayrıldıktan sonra sosyal ilişkilerinin tamamen kopmadığı, arkadaşlıklar ve bakım verenlerle kurulan bağların ve eğitim hayatında edinilen dostlukların farklı biçimlerde sürdüğü görünmektedir. Ancak bu ilişkiler seçici bir şekilde devam etmekte, zamanla güven, karakter uyumu ve ortak hedefler doğrultusunda elenmektedir. Sosyal medya ve gündelik hayat etkileşimleri de bu ilişkilerin canlı kalmasına katkı sağlamaktadır. Bulgular, kurumda edinilen ilişkilerin yaşam boyu sürdürülme potansiyeli olsa da bireylerin dış dünyada kurdukları sosyal çevrelerin giderek daha belirleyici hale geldiğini ortaya koymaktadır.

4.3. Kurumdan Kopuş ve Hayat Kurma Mücadelesi

Şekil 4.5. Üçüncü ana temanın tematik yapısı (alt temalar ve kodlar)

Bu ana tema, katılımcıların kurum bakım süreci ve kurumdan ayrıldıktan sonraki yaşamlarında karşılaştıkları duygusal ve sosyal gelişimlerini bütüncül bir çerçevede bir araya getirmektedir. Ana tema, bireylerin yaşam yolculuğunda karşılaştıkları destek kaynaklarını, zorlukları, kişisel gelişim alanlarını ve sosyal ilişkilerini biçimlendiren durumları görünür kılmaktadır. Bu tema aynı zamanda katılımcıların yaşam pratiğini şekillendiren çevresel etkenleri, bireysel başa çıkma mekanizmalarını ve diğer süreçlerle etkileşimlerini bir arada değerlendiren çok yönlü bir yapıyı temsil etmektedir.

Şekil 4.5., üçüncü ana temanın alt temaları ve bu alt temalara bağlı kodlardan oluşan tematik yapısını göstermektedir. Alt temalar, ana temanın içerdiği temel boyutların kavramsal açıdan nasıl yapılandığını ortaya koymakta; kodlar ise katılımcı ifadelerinden türetilen veri temelli analitik süreçleri yansıtmaktadır. Kod, alt tema ve ana tema düzeyleri arasındaki yönlendirmeler, tematik kümelerin birbiriyle ilişkilerini ve verideki yoğunlaşma alanlarını görsel olarak izlemeyi mümkün kılmaktadır. Şekil, üçüncü ana temanın içsel örgütlenmesini bütüncül bir şekilde sunarak bulgular bölümünde yer alan analitik açıklamaları destekleyici nitelikte bir çerçeve sağlamaktadır.

4.3.1. Ayrılış süreci ve geçiş psikolojisi

Katılımcılar üniversite bitimi veya 18 yaşına gelme gibi nedenlerle aniden dışarıda kalma durumuyla karşılaşılıyorlar. Kurumların bu geçiş sürecinde yeterli rehberlik ve destek sağlamaması, bireylerin yalnız kalmasına ve yanlış kararlar almasına yol açıyor. Çocukluktan itibaren kurumda büyüyen bireylerin, dış dünyayla başa çıkma konusunda hazırlıksız olmaları ve travmatik süreçler yaşamaları, psikolojik destek ihtiyacını ortaya koyuyor.

4.3.1.1. Ani ayrılma ve hazırlıksızlık “Sudan çıkmış balığa döndüm”

Üniversite bitimiyle yurttan ayrılan bir birey, kendini "yolunmuş kaz" gibi çırılçıplak hissettiğini ve ne yapacağını bilemediğini ifade etmektedir. Diğer katılımcılar da aynı şekilde kurum sonrasında “sudan çıkmış balığa döndüm” diyerek durumlarını özetlemişlerdir.

Ondan sonra üniversitem bitti. Ben yurttan çıktım. Artık yolunmuş kaz derler ya. Tam olarak öyleyim. Çırılçıplaktım. Ne yapacağım? (E5)

Kurumda kalanların bir çoğunluğu bebeklikten, çocukluktan daha yurttan büyüyen insanlar. Ve bence şöyle bir sorun yaşayabilirler. Hani yurttaki hayatları bittikten sonra sudan çıkmış balığa dönerler gerçekten yani. (E9)

Hani çocukları bir anda dışarı bırakıyorlar. Hani diyorlar bir hafta içinde işte iki hafta içinde çıkacaksınız. Ve hani çocukların gidecek yerleri pek bulunmuyor. (E14)

Bir başka örnekte, 18 yaşına gelen erkek kardeşin okulunun bitmesiyle yurttan çıkarıldığı ve kalacak yeri olmadığı için babasının yanına köye gitmek zorunda kaldığı, bunun büyük bir zorluk olduğu belirtiliyor.

Erkek kardeşim benim Çanakkale'de kalıyordu. O 18 yaşına geldiği gibi... Onlarda da şöyle bir şey var, hani hemen çıkıyorsun. 18 yaşına geldin, okulun bittiyse çıkacaksın dediler. Onu çıkarttılar ve onun kalacak hiçbir yeri yoktu. O mecburen babamın yanına köye gitmek zorunda kaldı. (K9)

Farklı bir çalışmada da 18 yaşında kurumdan hazırlıksız ayrılmanın, sonraki yaşama dair planların olmayışının ve ekonomik sorunların belirsizliğe sebep olduğunu bu sebeple planlama yapılmasına ihtiyaç olduğu belirtilmiştir (Kelebek ve Kucur, 2025). Kurum bakım geçmişi bireylerle yapılan benzer çalışmalarda da bireyler kendilerine haber verilmeden ani bir şekilde kurumla ilişkileri kesilip ayrıldıkları (Hiles vd., 2014; Yazıcı, 2013) ve ayrılış sonrasında yaşamlarını düzenleme ve sosyal hayata uyum sağlama konusunda ciddi güçlükler yaşadığı görülmüştür. Katılımcılar, kurum bakımında yıllarca düzenli bir sistem içinde yaşadıklarını, ayrılık sürecini hiç düşünmediklerini, reşit olduktan sonra ise kendilerini “sudan çıkmış balık gibi” değersiz ve hazırlıksız hissettiklerini ifade etmişlerdir (Boduroğlu, 2016; Uğur ve Kılıç, 2022). İngiltere’de kurum bakımından yetişmiş kişilerin kurumdan ayrılma süreçlerinde kademeli bir geçiş öngörülse de yapılan bir çalışmada, bireyler bu geçişi ani bir “transfer” olarak nitelemişler ve bu ani kopuş, destek mekanizmaları zayıf olan bu gençlerin hayata uyumlarını zorlaştırmıştır (Liabo vd., 2017). Araştırmamızdaki katılımcıların ifadeleri de kurumdan ayrılma

sürecinin ani ve hazırlıksız gerçekleştiğini, bunun da bireylerde derin bir savrulma ve çaresizlik duygusu yarattığını ortaya koymaktadır. Bulgular, kurum bakımından ayrılma sürecinde planlı geçişlerin ve hazırlık süreçlerinin eksikliğinin bireylerin yaşamlarını doğrudan olumsuz etkilediğini göstermektedir. Hazır hizmetlere alışmış bireylerin, kurum sonrası hayata aniden geçişle birlikte beceri eksiklikleri nedeniyle yalnızlık, değersizlik ve çaresizlik hissetmeleri, kurum sonrası destek ve yaşam becerileri eğitimlerinin zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmacı Gözlemi: Bu kod kapsamındaki görüşmelerde katılımcıların anlatımlarında belirgin bir şaşkınlık ve kırgınlık tonu göze çarpmaktadır. “Yolunmuş kaz”, “sudan çıkmış balık” gibi ifadeleri kullanırken ses tonlarında iç çekme ve duraksamalar gözlenmiştir. Bu anlatım biçimi, ayrılış sürecinin beklenmeyen bir kopuş, duygusal olarak ise korumasızlık ve savrulma hissiyle eşleştiğini göstermektedir. Katılımcılar ayrılık anlarını aktarırken kızgınlık ifadeleri artmıştır.

4.3.1.2. Kurumdan ayrılırken yalnız bırakılma

Kurumdan ayrılan gençlerin yaşadığı en büyük sorunlardan biri, gidecek yerlerinin olmamasıdır. Kurumdan ayrıldıktan sonra gençlerin yalnız bırakıldığı, kimsenin nereye gideceklerini, nerede kalacaklarını sormadığı ve destek olunmadığı vurgulanmaktadır. Bu durum, gençlerin kendilerini boşlukta ve sahipsiz hissetmelerine neden olmaktadır.

Yurtla ilişkin kesildi mi bitti. Bizim sorumluluğumuzda değilsin artık deyip çocuklar boşlandı. (E5)

18 oldum, memur olacaksın zaten git ne yaparsan yap gibi oldu... Yani çocuklara nerede çalışmak istedikleri, nerede çalışabilecekleri, memur olursan bu işi yaparsın, teknisyen olsan bu işi yaparsın, hizmetli olsan bu işi yaparsın. (E10)

Şimdi ilk çıktığımız zaman açıkçası bizler için çok zor oluyor. Çünkü herkesin ilk sorduğu şey kendisine şu soru şu. Yani ben nerede kalacağım ve kiminle kalacağım? ... O yüzden hani hep şunu soruyordum, ben nereye gideceğim, nerede kalacağım? Ki bu çoğu çocukta da var. (K9)

Kurumdan ayrılan gençlerin maddi anlamda büyük zorluklar yaşadığı, borca girdikleri ve destek alamadıkları belirtilmektedir. Devlet desteğinin sadece sed parasıyla sınırlı kaldığı, bakım sonrası rehberlik hizmetinin yetersiz olduğu ifade edilmektedir.

Ben kurumdan çıktıktan sonraki bakımı yani desteği az buluyorum... Çünkü hiç kimseden destek alamıyorsunuz. (E13)

Ama hiçbir şekilde işte atandın, evin oldu mu, düzenini kurabildin mi, işte maddi durumun nasıl falan diye hiçbir şekilde destek çıkılmadı. Yurttan çıktığımız gibi yani tanınmayan bir hale gelmiş olduk maalesef. Bu çok kötü. (K6)

Gençlerin hayatlarında tökezlediklerinde kurumla beraber çözüm arayabilecekleri bir mekanizmanın olmaması eleştirilmektedir.

Eğer hayata başlarken kurumdan sonra tökezlemişlerse bu tökezlemeyi tek başlarına değil de kurumla beraber çözmeye çalışabilirler. Çünkü oradan siz atılmadınız. Sizin yaşınız doldu ve yasa gereği kendi

hayatınızda durmak zorundasınız. Destek alabilirsiniz. Diyelim bir işi halledemediniz. Çünkü bizim kurumdan çıkanların kurumdakiler dışında kimsesi yok. (E2)

Kurum bakımında yetişip ayrılan bireyler birçok ülkede yetersiz destek nedeniyle toplumsal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar (del Valle & Bravo, 2013). Yapılan bir araştırmada da katılımcıların %42'si kurumdan ayrıldıktan sonraki ilk üç ayda “kendini yalnız” hissettiğini belirtmiştir. Sosyal destek düzeyi düşük olan gençlerde ruhsal sorunlar ve davranışsal uyumsuzluk oranı anlamlı derecede artmıştır (Wade ve Dixon, 2006). Kurumdaki ilişkileri tek sosyal bağ olarak gören ve duygusal destekten yoksun bireyler için kurumdan ayrılmak “koruyucu bir kabuğun kaybı” anlamına gelmektedir (Kools, 1997). Katılımcıların ifadeleri de kurumdan ayrılma sürecinde gençlerin yalnız bırakıldığını ve destek mekanizmalarının yetersiz kaldığını göstermektedir. Kurum ile birey arasındaki bağların bir anda kesilmesi, bireylerde boşluk ve sahipsizlik duygusu yaratmakta ve “Şimdi nerede kalacağım?” sorusu cevapsız kalmaktadır. Bulgular, bakım sonrası destek mekanizmalarının süreklilik göstermemesi halinde gençlerin toplumsal hayata sağlıklı bir geçiş yapmalarının güçleştiğini ortaya koymaktadır.

4.3.1.3. Ayrılığı travmatik ya da rahatlatıcı deneyim olarak tanımlama

Kurumdan ayrıldıktan sonra kalacak yer bulma ve hayatta kalma mücadelesi, bireylerin sokaklarda yatmak zorunda kalmasına kadar varan zorlukları içermektedir. Stein (2012) de kurumdan ayrılma sürecini “risklerle dolu kırılmalı bir geçiş dönemi” olarak tanımlamış ve bu süreçte destek sistemlerinin yetersizliğinin kaygı, depresyon ve sosyal izolasyona yol açtığını ifade etmiştir. Kurum bakımından ayrıldıktan sonra yaşanan travmatik süreçlerin yıkıcı etkileri göz önüne alındığında, bir terapi sürecine girilmesi şiddetle tavsiye edilmektedir. Hayatın tek başına mücadele edilemeyecek kadar kısa ve özel olduğu vurgulanırken, çocukluktan gelen travmaların zihniyle başa çıkmak için ikinci bir kişiye ve uzman desteğine ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir.

Kuruluşta hakikaten çok travmatik süreçler yaşamış çocuklar vardı. Hayat o süreçlerle ve o süreçlerin yıkıntılarıyla devam etmeyecek kadar kısa ve özel bence. Kuruluş bakımından ayrıldıktan sonra bir böyle hani kafayı toplatabileceğimiz bir terapi sürecine girmesini öneririm her arkadaşına. Çünkü işte bir şeylerin üstesinden biz tek başımıza gelemeyiz. Bu hayatta çocukluktan getirdiğimiz travmaların zihniyle mücadele edemeyiz. Dolayısıyla o zihni yeniden kurgulamak, eksik soruları yerine koymak için ikinci bir kişi ve ikinci bir uzman kişinin bence bizim hayatımızda bir süre yerine alması gerekiyor. (K2)

Risk, travma ve kriz gibi olumsuz yaşam olaylarıyla baş etmede psikolojik dayanıklılık temel bir koruyucu faktör olarak öne çıkmaktadır. Çocuk ve ergenlerde psikolojik dayanıklılık; baş etme becerilerinin geliştirilmesi, temel ihtiyaçların karşılanması, aidiyet duygusunun güçlendirilmesi, sağlıklı öğrenme ortamlarının oluşturulması ve öz güven ile öz yeterliliğin desteklenmesiyle

artırılabilir. Araştırmalar, ebeveynleri ya da aile üyeleriyle sevgi dolu ve destekleyici ilişkiler kuran çocuk ve ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca sağlıklı akran ilişkileri ve destekleyici arkadaşlıklar da bu dayanıklılığı güçlendirmektedir. Yetişkinlikte ise psikolojik dayanıklılık, sosyal destek, yaşamda anlam bulma, toplum desteği ve manevi güç gibi unsurlarla ilişkilidir. Ancak kronikleşen zorluklar ve uzun süreli stres etkenleri, bireylerin baş etme becerilerini zayıflatabilmektedir (Yüceer Kardeş, 2018). Stein (2006) de kurum bakımı sonrasında gençlerin yetişkinliğe geçişte çoğu zaman destek sistemlerinden yoksun kaldığını ve bu durumun ciddi duygusal ve sosyal uyum sorunlarına neden olduğunu belirtmektedir. Benzer biçimde Cashmore ve Paxman (2006)'da "hissedilen güven" kavramının bu süreçte belirleyici olduğunu ve ayrılık sonrası dönemde bireyin duygusal olarak güvende hissetmemesinin uzun vadeli ruhsal iyi oluşu olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Bu noktada uzman desteği, zihni yeniden kurgulamak ve eksik soruları yerine koymak için hayati bir rol oynamaktadır. Bu bulgu kurumdan ayrılan bireylerin maddi destekle birlikte psikososyal ihtiyaçlarının olduğunu ve bunu giderebilecek yolların aranması gerektiğini göstermektedir.

4.3.2. Kurumun hazırlayıcılığı ve yetersizlikleri

Katılımcılar, çocuk evlerinin kendilerini hayata hazırlama konusunda önemli katkıları olduğunu belirtmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı, kurumdan ayrıldıktan sonra yeterli rehberlik ve destek alamadıklarını belirtmiştir. Çocuk evlerinden mezun olanlara tanınan memuriyet hakkı da katılımcılar arasında farklı görüşlere neden olmuştur.

Katılımcılar, çocuk evlerinde verilen eğitimin daha uygulamalı olması, ekonomik okuryazarlık ve para yönetimi konularına daha fazla odaklanılması gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca kurumdan ayrılmadan önce gençlerin iş hayatına hazırlanması, staj imkanları sunulması ve dış dünyadaki zorluklar hakkında farkındalık kazandırılması gerektiği belirtilmiştir.

4.3.2.1. Çocuk evlerinde edinilen becerilerin bireysel yaşama katkısı

Yetiştirme yurdunda yetişmiş bireylerle yapılan bir araştırmada, uzun yıllar kurum bakımında kalmanın bireylerin kişisel beceri ve insan ilişkilerini yeterince geliştiremediği, aile yaşamının nasıl işlediğine ve aile içi ilişkilerin dinamiklerine dair deneyim eksikliğinin de kurum bakımından ayrıldıktan sonra bireylerin kendilerini boşlukta hissetmelerine yol açtığı tespit edilmiştir (Yazıcı, 2013). Çocuk evlerinde edinilen tecrübeler ise bireylerin sosyal ilişkiler kurma, özgüven geliştirme ve hayata hazırlanma süreçlerinde önemli rol oynamıştır. Katılımcılar,

çocuk evlerinin kendilerini daha girişken, sosyal ve özgüvenli bireyler haline getirdiğini belirtmişlerdir.

Yani abi çocuk evlerinde bize biraz daha girişkenlik olsun, ayak uydurma, samimiyet olsun, güler yüz olsun bu tarz şeyleri ön plana sunarak öğrettiler. En temelinde tabii ki saygılı olmamız gerektiğini. Son yıllarda hakkımızı aramız gerektiğini ben çok iyi anlamıştım bir hocamız sayesinde. (E7)

Ben yani yurt sayesinde çok fazla şehir gezmişimdir. Güreş olsun, badminton, masa tenisi çok fazla spor dahıyla ilgilendim. Oradaki insanlarla tanıştım. İşte ne bileyim vali yardımcılarıyla fotoğraf çektim onlarla konuşma, oturup kalkma yaptık. Tiyatroya gidiyorduk orada sahneye, çiçek sunmaya falan böyle hep atıldım. Çekingen bir çocuk değildim tabii ama daha da sosyalleştim. (E10)

Bir toplum içinde nasıl davranmam gerektiğini ben devlet kurumlarından öğrendim. Beni yeteneğimi keşfeden hocaların yönlendirmesiyle, hafta sonları gitmiş olduğum enstrüman kursları, evde yapmış olduğum temizlik, sonrasında arkadaşlarımızla beraber gidip bir alışveriş merkezinde kendimize bir şeyler bakmak, beraber sosyalleşmek bunların avantajları çok büyük. Memur olduktan sonra da bir eve çıkıyorsunuz zaten, yaşamak zorundasınız. Temizlik yapmayı biliyorsunuz, hali hazırda istekliyseniz zaten size yemek yapma gibi bir zorunluluk yok tabii ki çocuk evlerinde ama eğer sizin böyle şeylere hevesiniz varsa Bunları öğrenmiş olduğunuz için hiçbir zorluk çekmiyorsunuz. (E15)

Özellikle çocuk evlerine ilk geldiklerinde içe kapanık olanların, zamanla sosyalleşerek kendilerini daha rahat ifade edebildikleri vurgulanmıştır. Bu durum, üniversite hayatına ve genel olarak sosyal yaşama olumlu yansımasıdır.

Ya onda yurdun bana katkısının olduğunu söyleyebilirim. Çünkü Ardahan'dan ilk geldiğimde falan dediğim gibi böyle köyden çıkmış bir çocuğum. Hayatımda bir tık o zamanlar daha sessiz, sakın, içime kapanan. Belli bir süreden sonra yurda alıştıktan sonra o sosyallığın de etkisiyle daha da rahat açılabilirdim. Bu da işte üniversiteme güzel bir şekilde yansıdı. Artık kendimi çok daha özgüvenli, çok daha rahat bir şekilde ifade edebiliyordum. Çok daha etkili olmuştum. (E3)

Dışarıda insanlara nasıl iletişim kurabileceğimi öğrendim. Ben yurda ilk geldiğimde, yani markette alışveriş yaparken bile sesimi çıkaramıyorum ya. Adam bir şey soruyor, ben ses çıkaramıyorum. Hani böyle insanlarla konuşamıyorum. Birisi bana bir şey sorduğunda gözlerinin içine bakıyorum ama cevap veremiyorum. İstemsizce oluyor bu. Çünkü... Bugüne kadar kimseyle konuşmamışım zaten. Ben bunu yurtda insanlarla konuşa konuşa kendimi açtım. Ve şu an acayip sosyal bir insanım. (K5)

Çocuk evleri, bireylere ev işleri, yemek yapma, temizlik ve kişisel hijyen gibi temel yaşam becerilerini kazandırmıştır. Katılımcılar, ev işlerine hâkim olduklarını, yemek yapmayı öğrendiklerini ve temizlik alışkanlıkları edindiklerini ifade etmişlerdir.

Gerçekten bir ev ortamının nasıl olması gerektiğini, evde nasıl yaşamam gerektiğini, komşuluk düzenini. Bunları çocuk evlerinde öğrendim hep. Yemek yapma olsun, alışveriş olsun, evde vakit geçirmeye, kitap okumaya, ders çalışmaya, sessizliğe, temizliğine önem vermeye, kişisel hijyene önem vermeye. Yani her şeyi, ev hayatıyla alakalı her şeyi çocuk evinde öğrenmişimdir, öyle diyeyim. Zaten şu anda düzenim olsun, şeyim olsun, hep oradan edindiklerimle yapıyorum. (E7)

Onların hala daha etkisini görüyorum yani biz bunları deneyim ettik. Bize bir deneyim oldu. Şu an bile mesela ben kendim tek yaşıyorum yalnız yaşıyorum ve markete gittiğim zaman alışveriş yaptığım zaman o anki yaptığım alışverişe göre yani ne ihtiyacım varsa ne şeyim varsa ona göre alışveriş yapıyorum. Yani onun şeyi var üstümde hala daha. (E8)

Ben hala mesela evimde yatağımı toplamadan kalkamam. Hala yatağımı toplarım. Ya da mesela o evin dağınıklığı beni sinirlendir. (K3)

İfadelerden de görüleceği üzere çocuk evleri gündelik yaşam gereksinimleri ile insan ilişkilerindeki davranışlarını görünür biçimde güçlendirmiştir. Uluslararası araştırmalar da

kurum bakımında kalan gençlerin bağımsız yaşama geçişlerinde bu tarz becerilerin kazanılmasının çok önemli olduğunu ve bu beceriler geliştikçe uyum sürecinin daha sağlıklı ilerlediğini ortaya koymaktadır. Armstrong-Heimsoth vd. (2021) kurum bakımında kalan gençlerin geçiş süreçlerinde en çok gereksinim duydukları desteğin belirtilen yaşam becerilerinin kazanılması ve akran desteği olduğunu saptamışlardır. Çocuk evlerinde kalan çocuklarla yapılan bir araştırmaya katılan çocukların tamamına yakını (%91,1) da “Çocuk evindeki kurallar beni gelecekteki yaşamıma hazırlar” yargısına katılıyorum ya da tamamen katılıyorum şeklinde yanıt vermişlerdir (Aykul, 2019). Morgan (2009)’ın İngiltere’de çocuk evlerinde kalan 117 çocukla yaptığı araştırmada da ev işleri, temizlik ve yemek yapma gibi becerilerin çocuk evlerinde kazandırıldığı belirtilmiştir. Bu beceriler, bireysel yaşamlarını sürdürmede ve kendi ayakları üzerinde durmada büyük kolaylık sağlamıştır. Özellikle ev ortamında kalmanın, bu becerilerin kazanılmasında yurda kıyasla daha etkili olduğu belirtilmiştir.

Ablam mesela hep yurt hayatında kaldı. Mesela şimdi o çıktıktan sonra ikimizin arasında dağlar kadar fark var. O yemek yapmayı bilmiyor mesela. Temizlikle alakalı hiçbir şey bilmiyor. Kıyafetle alakalı hiçbir şey bilmiyor. Hani deterjan mesela nereye atılır? Yumuşatıcı nereye atılır? Hani ona kadar bilmiyordu. Şimdi şimdi öğrenmeye başladı. Mesela bu çok büyük bir dezavantaj. Çocuk evi sana bunu sağlıyor, sana bunu öğretiyor. (K9)

Benzer çalışmalarda uzun yıllar toplu kalınan kurum bakımında yetişmiş katılımcılar, ayrıldıktan sonra ev ortamına uyum sağlama, para yönetimi ve insanlara güvenme konusunda önemli güçlükler yaşamışlardır. Özellikle çocuk evleri gibi aile ortamına daha yakın bakım modelleri dışında, koğuş tipi toplu bakım hizmetlerinde yetişen bireyler içim ev işlerini yapma becerilerinin zayıf olmasından dolayı evin ihtiyaçlarını karşılama, günlük düzen kurma ve yalnız başına yaşamaktan kaynaklanan güven sorunlarıyla karşı karşıya kaldıkları belirtilmiştir (Buchanan, 1995; Boduroğlu, 2016; García-Alba vd., 2023). Bu yargıyı destekler nitelikte çocuk evlerinde yetişmiş olan çalışmamızın katılımcı ifadelerine göre de çocuk evlerinde edinilen becerilerin bireysel yaşama doğrudan katkı sunduğu görülmektedir. Özellikle sosyal ilişkilerde girişkenlik, özgüven ve iletişim becerilerinin gelişmesi, ev işleri, yemek yapma, temizlik ve ekonomik davranış gibi günlük yaşam becerilerinin kazanılması, bireylerin hayata daha hazırlıklı adım atmalarını sağlamıştır. Dolayısıyla çocuk evlerinde aile ortamına yakın koşulların oluşturulması, ev yaşamına benzer sorumlulukların verilmesi ve sosyal etkileşimin desteklenmesi, bireylerin kurum sonrası dönemde daha düzenli, kendine yeten ve sosyal olarak girişken bireyler olarak topluma uyum sağlamalarını kolaylaştırmaktadır. Bu durum, çocuk evlerinin yaşam pratiği kazandırma işleviyle bireylerin kurum sonrasındaki yaşamına hazırlayıcı bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Araştırmacı Gözlemi: Bu bölümdeki katılımcı anlatımlarında, çocuk evlerinde edinilen becerilerin “güçlendirme” hissi oluşturduğu belirgin bir şekilde gözlenmiştir. Katılımcılar bu konuyu aktarırken daha rahat bir beden dili kullanmış, ses tonları yükselmiş, gülümsemeler ve doğrulama jestleri (baş sallama, ellerle destekleyici hareketler) sıkça görülmüştür. Özellikle spor, sosyal etkinlikler, ev işleri ve iletişim becerilerinden söz ederken katılımcılar kendilerini “başarmış” ve “ayakta duran” biri olarak tarif etme eğilimindedir. Genel gözlem, katılımcıların çocuk evlerinde öğrendikleri pratik ve sosyal becerileri, kurum sonrası yaşamlarında taşıyabildikleri ve bunları güçlü yönleri olarak benimsedikleri yönündedir.

4.3.2.2. Eksik kalan hazırlık alanları (eğitim, bürokrasi, destek ağı)

Kurumdan ayrılan gençlerin en büyük sorunlarından biri, ekonomik okuryazarlık ve para yönetimi konusundaki eksikliklerdir. Katılımcılar, çocukların hayati tehlikesi bulunmayan işlerde (kasiyer, garson vb.) istihdam edilerek çalışma hayatını deneyimlemesi ve para kazanmanın zorluğunu öğrenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Çocuklar hayati tehlikesi bulunmayan işlerde istihdam edilmeli. Kasiyer olsun, ne bileyim garson olsun. Bak hayat bu, siz eğer memurun kıymetini bilmezseniz yaşayacağınız hayatın %90'ı bu diye bir işte bence çocuklar istihdam edilebilmeli diye düşünüyorum. (E5)

Özellikle ekonomik okuryazarlık ve insan ilişkileri açısından ayrılmadan önce yurttan çıkacak kardeşlerimize bir eğitim veyahut da bununla alakalı bir farkındalık yapılması lazım. Bir de hayata kazandırmaları gerekiyor. Devlet sorumluluğunda olduğu için bu arkadaşlar, ben de kendimden biliyorum, üst merciler, bürokratlar başlarına bir şey gelmesini kesinlikle istemiyorlar. Hani bir çırak olarak bir yere gidip çalışmıyor veyahut da hayatın o ufak tefek zorluk meşguliyetlerini görmüyorlar. Daha böyle yemeğin önüne geliyor, alınacak kıyafetlerini alınıyor falan. Ufak tefek de böyle bunun kontrollü bir şekilde sağlanması gerektiğini düşünüyorum. (E6)

Kurumdaki çocukların eğitim ve mesleki yönlendirme süreçlerinde ciddi eksiklikler yaşadığı ifade edilmektedir. Özellikle devlet memuru olma garantisi nedeniyle çocukların okumaya hevesli olmadığı ve bu durumun eğitimlerini olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Ayrıca çocukların üniversiteye yönlendirilmesi ve rekabet ortamının sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Yüceer Kardeş (2018)'in kurum bakım geçmişi olan bireylerle yaptığı çalışmada da katılımcılar, kurum bakımında kaldıkları dönemde memuriyet garantilerinin bulunması nedeniyle lisans eğitimine yönlendirilmediklerini, çoğunlukla meslek liselerine yönlendirildiklerini ve hatta bazen bilgileri dışında bu okullara kayıtlarının yapıldığını ifade etmişlerdir. Ayrıca kurum çalışanlarının akademik başarıya yeterli düzeyde teşvikte bulunmadıkları belirtilmiştir. Bu durum, çocukların eğitim sürecine yönelik ilgilerini azaltmakta, okuldan uzaklaşmalarına, başarı düzeylerinin düşmesine ve bazı durumlarda okulu tamamen bırakmalarına yol açmaktadır. Bu durum, çocukların kendi yeteneklerini keşfetme ve eğitim yoluyla toplumsal konumlarını güçlendirme fırsatlarını sınırlandırmakta, sistemin koruyucu

işlevi yerine pasif yönlendirici bir rol üstlenmesine neden olmaktadır. Çocukların eğitim süreçlerindeki tüm bileşenler doğrusal değil, karşılıklı etkileşim içerisinde işler. Bu sistem de denge arayışı içerisinde. Öğretim, değerlendirme ve öğrenci algısı arasında karşılıklı uyum gerekir (Biggs, 1993).

Bizler masa başı devlet memur olabildiğimiz için okumaya pek hevesli olmadık. İyi bir üniversiteyi kazanamamamda da kötü bir etkisi oldu maalesef. Devlet memuru olacağımı bildiğim için. Bizden sonraki çıkacaklar da bizden önceki çıkanlar da devlet memuru olacağını bildiği için maalesef eğitimi önemsemiyorlar. (E11)

Bence bize tanınan memuriyet hakkı doğru kullanılmıyor. Buna bir sınav getirilmesi taraftarıyım ben... Bence buna bir sınav getirilirse en azından çocuklar daha çok okur diye düşünüyorum. Çünkü bizim kurumda da yani üniversite kazanan kimse yok. Liseyi bile çoğu kişi ileride bırakıyordu. Bence eğitimleri açısından kötü etkileniyorlar. (E13)

Üniversite okuyacaksanız, üniversite okuyanlar arasında da rekabet olsun. Kendini o kuruma yetiştirme konusunda etkin olacaksınız. Ama direkt memur olmak... birçok insanı daha böyle şey yapıyor hani tembelleştiriyor. (K3)

Kurum bakımından ayrılan gençlerin büyük çoğunluğu herhangi bir nitelikli eğitim diploması olmadan sistemden ayrılmaktadır. Çalışmalar, bakım sonrası gençlerin %75'ten fazlasının iyi bir eğitim seviyesine ve mesleki bilgiye sahip olmadan kurumdan ayrıldığını göstermektedir. Eğitimsel yetersizlik, bakım sonrası yaşamda en önemli risk faktörlerinden biri olarak öne çıkmaktadır (Jackson, 1994). Bu bulguyu destekler nitelikteki sonuçlar kurum bakımında yetişmiş bireylerle yapılan farklı çalışmalarda da ortaya çıkmıştır. Kurum bakımında yetişen bireyler, kurumdan ayrıldıktan sonra biraz gecikmeli de olsa işe yerleştirileceklerini bildikleri için bu güvencenin vermiş olduğu rahatlıkla eğitimlerine ve ders başarılarına yeteri kadar önemi vermemektedirler. 3413 sayılı Kanun kapsamında uygulanan doğrudan devlet memurluğuna yerleştirme sistemi, gençlerin bir kısmında kısa yoldan iş sahibi olma düşüncesini güçlendirerek onları hazırcılığa yöneltmekte ve eğitim süreçlerine gereken çabayı göstermemelerine yol açmaktadır. Bunun sonucunda, eğitime gerekli önemi vermeyen gençler kurumdan ayrıldıktan sonra öğrenimlerini sürdürememekte, bu durum ise onlarda pişmanlık duygusu yaratmaktadır. Ayrıca eğitim konusunda yol gösterecek bir rehber ya da danışman bulamamak da gençlerin eğitim hayatına devam etmesini zorlaştıran diğer önemli etkenlerdir (Boduroğlu, 2016; Frimpong Manso, 2012). Eğitim süreçlerine gereken önemin verilmemesi, bireylerin uzun vadede iş hayatında ve toplumsal uyumda dezavantajlı bir konuma düşmesine neden olmaktadır. İstihdam güvencesi, eğitim motivasyonunu zayıflatırken, gençlerin yaşam boyu öğrenme becerilerini geliştirmesini de engellemektedir. Bu durum, sosyal politika uygulamalarında yalnızca işe yerleştirmeye odaklanmanın yeterli olmadığını göstermekte ve eğitimde sürekliliği, rehberliği destekleyen bütüncül bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kurumda yetişen çocukların sosyal ve yaşam becerileri konusunda da önemli eksiklikler yaşadığı görülmektedir. Katılımcılar, kurumun çocukları aşırı korumacı bir yaklaşımla yetiştirdiğini, dış dünyadan kısmen izole ettiğini ve bu durumun onların özgüvenlerini ve problem çözme becerilerini olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Çocukların tek başına form doldurma, dilekçe yazma gibi bürokratik süreçleri bilmemesi de karşılaşılan sorunlar arasındadır. Kurum bakım geçmişli olan bireylerden bu becerileri kazanamayan kişilerin evlilik yaşantılarında da sorunlar yaşandığı görülmektedir (Tapan, 2021).

Çocukları dış hayatın zorluğuna, farkındalığına uyandırmak lazım gibime geliyor. Çocuk orada 18'e kadar dediğim gibi ekmek elden su gölden. Hiçbir fatura ödemiyor, hiçbir temizlik yapmıyor. Geliyor gidiyor. Ondan sonra dışarıda da birilerinin başına bela oluyor. (E10)

Çünkü bazı şeyler öğretilmedi. Mesela ben elektrik su faturası nasıl ödenir ben bilmiyorum. Sular kesildiğinde nereye gitmem gerekiyor bilmiyorum. Bunları keşke ben yurttayken öğrenseydim. Çok geç şu an benim için. Mesela ben üniversiteye gelmeden önce hastaneye nasıl gideceğim? Çünkü bizim hep onlar hallediyordu. İşte ilaca para verildiğini bilmiyordum. Bunları keşke ben yurttayken öğrenseydim de çıktığımda böyle balık gibi kalmasaydım. (K4)

Hep bir izole olma durumu, hep bir sıkma durumu belli bir yerden sonra çoğu çocuğu hep içine itti. Bilmediği şeyden de korkuyor insan. Ya yanlış yaparsam diyor bu sefer kendini geri çekiyor. Çocuk daha önce tek başına form hiç doldurmamış ya da çocuk daha önce tek başına dilekçe yazmamış. Çocuk dilekçe yazmaya geliyor. Ben dilekçe yazmayı bilmiyorum abla diyor. Çıkan çocuklardan bahsediyorum. (K9)

Kurumdan ayrılan gençlerin en çok şikâyet ettiği konulardan biri de ayrılık sonrası destek eksikliğidir. Maddi ve manevi desteğin yetersiz olması, gençlerin boşluğa düşmesine, işe uyum sağlayamamasına ve borçlanmasına neden olmaktadır.

Bu konuda bence yurttan çıktıktan sonra en azından bir süre destek çıkabilmeliler. Maddi olmasa bile manevi yani. Yine bir şekilde insan çalışır eder kendine bakar zaten ama bir manevi destek bekliyor. (K6)

Çocuğun bundan sonra da aslında bir yerde desteğe ihtiyacı olabileceğinin farkında olup bu açığı kapatmalılar bence. Yani inanın ben kendimi övmek için söylemiyorum. Ben en iyilerden olduğumu düşünüyorum. Herkes de böyle düşündüğü için bunu söylüyorum... Hani benim bile yardıma ihtiyacım olan çokça zaman oldu. (K10)

İspanya'da yapılan benzer bir araştırmanın bulgularına göre de gençlerin yalnızca %24.4'ü bakım sonrası süreçte gerçekten bağımsız olarak yaşayabilmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı ya aile yanına dönmekte ya da sosyal hizmetler tarafından sağlanan konutlarda yaşamlarını sürdürmektedir. Bu durum, erken yaşta kurumdan ayrılmak zorunda kalan bireylerin bağımsız yaşama dair yeterli hazırlığa ve sosyal destek kaynaklarına sahip olmadıklarını göstermektedir (Campos vd., 2020). Katılımcıların ifadeleri de kurumdan bakımını tamamlamadan önce bazı alanlar da yeterli hazırlık yapılmamasının gençlerin bireysel ve toplumsal yaşama uyumunu zorlaştırdığını ortaya koymaktadır. Ekonomik okuryazarlık, para yönetimi, temel bürokratik işlemler ve iş yaşamına dair pratik deneyimlerin eksikliği, gençlerin dış dünyada ciddi zorluklar yaşamasına sebep olmaktadır. Eğitim ve mesleki yönlendirmedeki yetersizlikler, özellikle devlet

memurluğu garantisinin çocuklarda okuma motivasyonunu düşürmesinin uzun vadede birey üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir. Bu bulgu, çocuk evlerinin yalnızca barınma ihtiyacını sağlamakla kalmayıp gençleri gerçek hayata adım adım hazırlayacak, pratik yaşam becerileri ve sürdürülebilir destek mekanizmaları sunacak politikalar geliştirmesi gerektiğine işaret etmektedir.

4.3.2.3. Rehberlik hizmetlerine ilişkin değerlendirmeler

Çocuk evlerinden ayrılan bireyler, kurumdan çıktıktan sonra yeterli rehberlik ve destek alamadıklarını belirtmektedirler. Birçok kişi, özellikle bakanlık veya il müdürlüğü tarafından hiçbir destek görmediklerini, "sudan çıkmış balığa döndüklerini" ve genelde yalnız kaldıklarını ifade etmektedir.

Çocuk evlerinden çıktığımda hiçbir destek olmadı. Yani destek veren olmadı bana. Bakanlık tarafından da olsun, İl Müdürlüğü'nden de olsun. Birçok kez tek kaldım. Her şeyde tektim. Sudan çıkmış balığa döndüm. (E1)

Ben çocuk evlerinden ayrıldıktan sonra rehberlik yapılmasını çok isterdim. Benim hatta aynı evde büyüdüğüm arkadaşım, çocukluk arkadaşım bazen böyle konuşuruz bizi arayıp sormuyorlar diye sistem ederiz. Yurttan çıktıktan sonra o bağ hiçbir zaman olmadı hocam. (K6)

Benzer çalışmalarda da bireyler uzun yıllar kurum bakımında profesyonel destekle yaşamını sürdürdüklerini ve ayrıldıktan sonra da aile ve akraba gibi sosyal destek kaynaklarından yoksun bir şekilde toplumsal yaşama uyum sağlamaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Rehberlik ve danışmanlık desteği bulamayan bu bireyler, hayatlarına yön verecek önemli kararları alırken zorlanmakta ve sosyal-ekonomik desteklere erişemedikleri için yanlış ya da kendilerine zarar verici kararlar alabildiklerini ifade etmektedirler (Kools, 1997; Frimpong Manso, 2012; Yazıcı, 2013; Hiles vd., 2014; Boduroğlu, 2016; Ellis ve Johnston, 2024). Kurum bakımından ayrılan gençlere yönelik yapılan başka bir araştırmada da koruma kararının 18 yaşında hemen sonlandırılmasının gençleri ekonomik bağımsızlık kazanmadan hayata atılmaya zorladığını, kurumlarda yeterli mesleki yönlendirme ve kariyer danışmanlığının yapılmadığını ve 3413 sayılı Kanundaki atama süresinin uzunluğu nedeniyle istihdam hakkının işlevselliğinin azaldığını ifade etmiştir (Turgut ve Özkan, 2019). Çalışmamızda da katılımcılar rehberlik talebinde bulunmasalar bile arkalarında bir destekçi olmasını arzu ettiklerini dile getirmektedirler. Mevcut rehberlik hizmetlerinin genellikle formaliteden ibaret olduğu ve yüzeysel kaldığı vurgulanmaktadır. Bakım sonrası rehberlik adı altında yapılan görüşmelerin çok kısa sürdüğü (5-10 dakika gibi) ve etkili olmadığı belirtilmiştir. Kurumdan ayrıldıktan sonra sadece bir anket gibi sorular sorulduğu, kişisel durumları veya yaşadıkları zorluklarla ilgili derinlemesine bir ilgi gösterilmediği dile getirilmiştir.

Ama maalesef yani iki kere görüşebildik. O da böyle çok kısa sürdü. Bir 5-10 dakikalık bir sohbetti. Nasılsın, iyi misin, nasıl gidiyor falan diye. Böyle çok da etkili bir süreç olduğunu onu düşünmüyorum ya maalesef. (E3)

Rehberlik işi resmi bir şekilde ilerliyor. Hani biraz daha resmiyetin dışında da olabilir. Çocukların aranması biraz daha sıklaştırılabilir. Sadece formu doldurayım işte evrak gitsin. İşte böyleymiş çocuklar diye değil de onların biraz daha sıklaştırılması hususunda bir şeyler yapılmasını istiyorum aslında ben. (E14)

Yurttan çıktıktan sonra kimse açıkçası yardımcı olmuyor. Sadece mesela bizi bir sene boyunca arıyorlar. Ne yaptın? Nerede kalıyorsun? Kiminle kalıyorsun? İşte çalışmaya başladın mı? Yani bizimle sadece beş dakika. Bize bu soruları soruyorlar. Bu kadar. (K9)

Katılımcılar, çocuk evlerinde fiziksel imkanların iyi olmasına ve birçok bireysel beceri edinmelerine rağmen, dışarıdaki hayata dair pratik bilgiler ve yönlendirmeler konusunda büyük eksiklikler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Kredi kartı kullanımı, kira sözleşmesi yapma gibi şeyleri yaşayarak öğrenmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, kurumun kendilerini mezun ettikten sonra sorumluluktan kaçtığını ve bağlarını kopardığını düşünmektedirler. "Yurtla ilişkin kesildi mi bitti, bizim sorumluluğumuzda değilsin artık" gibi bir yaklaşımla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Yapılan bir araştırmada da kurumdan ayrıldıktan sonra rehberlik, istihdam danışmanlığı veya kariyer planlaması hizmeti alan gençlerin %65'i istikrarlı bir iş veya eğitim süreci yürütmüş olup bu başarı da destek mekanizmalarının varlığıyla olmaktadır. Kurumdan ayrıldıktan sonra verilen rehberlik ve danışmanlık hizmetleri, bireylerin ekonomik bağımsızlık kazanmasında kritik rol oynamaktadır. (Wade ve Dixon, 2006).

Ama bakım sonrası rehberlik olmadı. Yani çıktıktan sonra bunun olmaması devletin değil buradaki hocaların sorumsuzluğu. Çünkü devlet diyor ki sen sorumlusun diyor. Sen takip etmekle sorumlusun diyor. Ama kusura bakmasınlar kimse ne takibini yaptı ne bir şey yaptı. Yurtla ilişkin kesildi mi bitti. Bizim sorumluluğumuzda değilsin artık deyip çocuklar boşlandı. (E5)

Hayır hiç rehberlik olmadı. Biz zaten üniversiteye ilk geçtik. Çocuk evlerinden çıktık. Eşyalarımızı koyduk. Harçlık defterindeki son paramızı verdiler elimize. Yeni harçlığın yapmasına daha 15 gün var. Ne yapacağız biz şimdi? Ne yapacağız? Bizi oraya bıraktılar, gittiler. Akşam vakti bıraktılar, gittiler. (K10)

Katılımcıların ifadeleri, çocuk evlerinden ayrıldıktan sonra sunulan rehberlik hizmetlerinin yetersiz, yüzeysel ve çoğu zaman yalnızca formalite icabı yürütüldüğünü göstermektedir. Katılımcılar, kredi kartı kullanımı, kira sözleşmesi yapma veya iş hayatına uyum gibi konularda yönlendirilmediklerini ve bu bilgileri yaşayarak öğrenmek zorunda kaldıklarını ifade etmektedir. Bu bulgu kurum bakımında yetişip ayrılan bireyler için rehberlik hizmetlerinin yalnızca resmi bir prosedür değil, yaşamın kritik geçiş aşamasında kalıcı destek sağlayan ve bireylerin topluma uyumunu kolaylaştıran bir mekanizma olması gerektiğini vurgulamaktadır. Rehberlik sürecinin iki aşamalı bir yapı içerisinde ele alınması gerekmektedir. İlk aşamada, çocukların kurum bakımındayken geleceğe hazırlanmasına yönelik planların sistematik hale getirilmesi ve işlevsel kılınması önemlidir. Bu tür bir hazırlık, ikinci aşama olan kurumdan ayrıldıktan sonraki rehberlik

hizmetlerinin daha etkili ve verimli şekilde yürütülmesine kolaylık sağlayacaktır. Sürecin bu şekilde hem planlı yürütülmesi hem de sonrasında yapılacak takip çalışmalarıyla bütüncül olarak değerlendirilmesi, verilen hizmetlerin çok boyutlu etkisinin görünmesini mümkün kılacaktır. Böylelikle hizmetin güçlü ve zayıf yönleri ortaya konacak, bu değerlendirme süreci de sunulan hizmetlerin kalitesini artıracaktır (Erbay vd., 2018).

Araştırmacı Gözlemi: Bu bölümde katılımcıların ifadelerinde görülen en belirgin ortaklık, “yalnız bırakılma” duygusunun ağır bir şekilde içselleştirilmiş olmasıdır. Görüşmeler sırasında bu konu açıldığında katılımcıların yüz ifadeleri belirgin biçimde ciddileşmiştir. Rehberlik hizmetinin yetersizliğinden söz ederken katılımcıların bir kısmı hayal kırıklığı ve kızgınlık içeren bir ton kullanırken, bir kısmının kabullenmiş sessiz bir ifade takınması dikkat çekmiştir. Genel gözlem olarak, katılımcılar kurumdan ayrıldıktan sonraki ilk dönemi “boşluk, güvensizlik ve yön bulamama” duygularıyla tarif ederken, bu dönemde bir yetişkin otoritesinin veya yol göstericinin yokluğunu en kırılgan noktaları olarak aktarmışlardır.

4.3.2.4. Parayı kullanma ve bütçe yönetimi konusunda rehberlik

Kurumdan ayrılan gençlerin en büyük zorluklarından biri, para yönetimi ve bütçeleme konusunda yaşadıkları sıkıntılardır. Birçok katılımcı yurtda kalırken para kazanma ve harcama deneyimlerinin sınırlı olduğunu, bu nedenle ilk maaşlarını aldıklarında veya kendi başlarına yaşamaya başladıklarında bütçe yönetimi konusunda afalladıklarını belirtmektedir. Yurtlarda bütçe yönetimi eğitimlerinin verildiği hatta bazı grup sorumlularının harçlıkları parça parça vererek idareli kullanmayı teşvik ettiği ifade edilse de bu eğitimlerin yeterli olmadığı veya gençlerin bireysel özgürlükle birlikte kontrolü kaybettikleri görülmektedir.

Dediğim gibi çocuğa bütçe yönetimini aşıyor yurt ama çocuk çıktıktan sonra biraz daha ...bireysel anlamda özgür olduğu için...Sudan çıkmış balığa dönüyor. Şimdi çocuğu kısıp telefon vermiyorsunuz mesela. O çocuk gidip iPhone 16 alıyor. Yani ilk maaşıyla. Sonra yiyecek para kalmıyor. (E1)

Para idare etme ekonomi yönetimi konusunda, inanılmaz kötü bir boşluk var. Ben onu çok fark ettim. Herhalde şeyden dolayı kaynaklanıyor. Oradaki grup sorumlularımız haftada bir gelip ne kadar paran kaldı, al şunu falan demesinden ziyade çocuğa ekonomi yönetimi, para yönetimi öğretilmesi lazım. Hani adam gelmiş 25 yaşına aldığı maaşı ya kumara basıyor ya faturasını ödemedi saçma sapan harcamalar yapıyor. Bir kere onun sorumluluğunu, onun aslında ne kadar kötü şeylere yol açabileceğini öğretmek lazım. İşte paranızı böyle kullanın, bu kısmını yatırın, bu kısmını biriktirin gibi. (E10)

Yani ben en çok şu an parasal yönde sıkıntı çekiyorum, çünkü orada zaten kurumda manevi yönden kendimizi doldururken, parasal yönde de kendimizi geliştirmemiz gerekiyor. Nasıl kullanmamız gerektiğini bilmemiz gerekiyor. (K5)

Özellikle lüks tüketim malzemelerine (telefon, araba, saat, kıyafet vb.) yönelme eğilimi, birikimlerin hızla tükenmesine ve barınma, yemek gibi temel ihtiyaçlarda zorluk yaşanmasına neden olabilmektedir.

İlk çıktığımızda para kontrolümüz kötü oluyor. Bazı hülyalara kapılıyoruz. Bazı heveslerimiz oluyor. Arabadır, motordur. Kiminin gece hayatıdır, kiminin gezidir, şehir gezisidir, tatildir. Hepimizin içinde yatan, çok arzuladığı durumlar var. Çocuklar genelde bunları hemen başarmak, hemen yapmak istiyor. Hepimiz, hepimiz. Ben de öyle oldum. (E7)

Hiç olmayacak şeylere geliyorlar. İşte barlar, partiler. Bir anda işte kendilerine lüks telefon almalar. Lüks ayakkabılar olsun, farklı şeyler olsun. Bir anda buna giriyorlar. Belki bu erkek çocukların da daha çok oluyor. (K9)

Katılımcılar, para kazanmanın ve paranın değerini bilmenin önemine dikkat çekerek, yurtlardaki çocukların bir şekilde çalışması veya bu konularda daha fazla bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Paranın idaresi gerçekten önemli. Çocuklar genelde kullanamıyorlardı. Yani hem parayı idareli kullanma hem de bir iş hayatının deneyimleme noktasında bir çalışmanın kesinlikle olması gerekiyor. (E9)

Yurttan çıkınca ister istemez hani afallıyor. Bence yani hem çalışma hayatına yönelik hem de biraz parayı kullanmaya, idare edebilmemize yönelik çalışmalar olması lazım. (K7)

Paranın değerini bilmeme, çalışma hayatını deneyimleme ve finansal okuryazarlık konularında yetersizlikler, bireylerin kurum sonrası yaşamlarına hazırlıksız adım atmasına neden olmaktadır (Frimpong Manso, 2012; Kools, 1997). Kurum geçmişi olan bireylerle yapılan benzer çalışmalarda da kurum bakımından ayrılarak iş hayatına atılan gençlerin önemli bir kısmının, ilk maaşlarını almaya başladıktan sonra ciddi ekonomik sorunlarla karşılaştığını, kazançlarını nasıl harcayacaklarını bilmediklerini ve kredi kartı harcamaları sonucunda banka borçlarını ödeyemedikleri belirtilmiştir. Ayrıca yeterince tanımadıkları kişilere kefil olmaları nedeniyle uzun yıllar borç ödemek zorunda kalabilmektedirler. Bu sorunların temelinde, yurttan kaldıkları dönemde bütçe yönetimi konusunda yeterli eğitim almamış olmaları, para harcama ve tasarruf konusunda rehberlik eden bir kişinin bulunmaması ve yurt yaşamının etkisiyle kolayca güven duymaları gibi faktörler yer almaktadır. Bütçesini yönetemeyen gençler zaman zaman icra takibine maruz kalmakta, bu durum işten çıkarılmalarına kadar varabilmektedir (Boduroğlu, 2016; Yanardağ, 2019).

Kurum bakımından ayrılan gençlerin yetişkinlikte gelir gider dengesini kurma, borçlanmadan kaçınma ve planlı harcama konularında zorlandıkları, istihdam konusunda sıkıntılar yaşamalarının kırılğanlıklarını artırdığı birçok çalışmada görülmüştür. İngiltere’de yürütülen araştırmada, bakım sonrası ilk 12–15 ayda ev ve iş hayatındaki sıkıntıların, bütçe yönetimi ve para idaresindeki zayıflıklarla yakından ilişkili olduğunu ve gençlerin para yönetimi ve birikim konularında yoğun desteğe ihtiyaç duyduğu saptanmıştır (Wade ve Dixon, 2006). ABD’deki Midwest Study araştırmaları da bakım geçmişi olan gençlerin 23–26 yaş aralığında akranlarına

kıyasla finansal planlama becerilerinde yetersiz olduklarını, borç ve temel ihtiyaçları karşılama sorunlarının olduğunu göstermiştir (Courtney vd., 2010; Okpych ve Courtney, 2014).

Çalışmamızın katılımcılarının ifadeleri de kurumdan ayrılan gençlerin para kullanımı ve bütçe yönetiminde ciddi zorluklar yaşadığını ortaya koymaktadır. Kurumda verilen sınırlı bütçe pratikleri, gerçek yaşamda yeterli olmamakta, bireyler ilk maaşlarını aldıklarında lüks tüketime yönelmekte, kontrolsüz harcamalar yapmakta ve borçlanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bir araştırmanın bulgularına göre de çocukların aldıkları harçlıkların miktarı yeterli olsa da bu harçlıkların nasıl kullanılacağı konusunda çocukların rehberliğe ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır. Özellikle kurum bakımından ayrıldıktan sonra kendi yaşamlarını kuracakları dönemde para yönetimi, geçim sağlama ve birikim yapma gibi konularda beceri kazanmaları açısından bu rehberliğin kritik bir öneme sahip olduğu değerlendirilmektedir (Mısırlı ve Akyüz, 2023). Öte yandan, finansal okuryazarlık ve para yönetimi gibi konularda rehberlik yapıldığında bu alanda olumlu gelişmeler olduğu görülmektedir. Örneğin bir çalışmada koruma altındaki gençlerde finansal yeterlilik ve bu konudaki rehberliğin birlikte sağlanmasının, bireylerde para yönetiminde olumlu iyileşmelerin olduğunu göstermiştir (Salazar vd., 2021). Bulgu kurum bakımında finansal eğitim ve pratik uygulamaların daha sistemli ve işlevsel biçimde ele alınmasının zorunlu olduğunu göstermektedir.

4.3.2.5. İstihdam hakkına dair farkındalık, uygulama sorunları ve beklentiler

Yurttan çıkan bireylere tanınan istihdam hakkı, devletin sağladığı önemli bir imkân olarak görülmekle birlikte, bu hakkın uygulanış biçimi ve sonuçları üzerine farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı katılımcılar, bu hakkın kendileri için hayatlarındaki büyük bir şans olduğunu ve zorlu süreçlerden geçerek elde ettiklerini fakat bu hakkın suistimal edilmesi sebebiyle buna yönelik önlem ve düzenlemelerin yapılması gerektiğini de düşünmektedir.

Abi ben memuriyet hakkıyla ilgili şunu düşünüyorum gerçekten çok harika, bence mükemmel bir kanun, mükemmel bir karar. Çok doğru bir karar. Ama bize sanki böyle memurluktan başka bir yol tanımıyorlarmış gibi bir hayat sunuyorlar. (E7)

İstihdam hakkına bence şart gelmesi gerektiğini düşünüyorum ben. İki yıllık da olsa bir üniversite şartının gelmesini düşünüyorum. Çünkü gerçekten şöyle düşünüyorum ben, çocuk evindeki arkadaşlarımdan çoğunun üniversite hedefi yok. (K8)

Ama bence yani iş hayatından önce çocuklara bence hani böyle bu memuriyet hayatını belki biraz böyle hani okullarda yapıyoruz ya staj. Hani belki o şekilde böyle bir staj süreci gibi bir şekilde biz de hani öğretme amacıyla gösterebilirler. (K9)

Literatürde de iş garantisi sebebiyle bireylerin kendilerini geliştirmediklerine yönelik bulgular vurgulanmaktadır (Yazıcı, 2013; Kelebek ve Kucur, 2025). Ayrıca "memur (ş)" damgası, yurt

kökenli bireylerin toplumda ve kurumlarda damgalanmasına yol açmakta, bu durum kişisel gizliliğin ihlali ve önyargılarla karşılaşma gibi sorunlara neden olmaktadır.

Memur oldum. İkinci gün benim yurttan geldiğimi tüm bina biliyor. Yani memur (ş), damgası. Kartımda gören herkes sen yurt çocuğu musun diye soru soruyor. Bu yanlış yani. Ya bu mevzuata bir düzenleme getirilmesi gerekiyor. Memur (ş) yazdığımız zaman da direkt atama yazıyor, çıkıyor. Ama kurumlarda kalıplaşmış bir şey var. Memur (ş) gazi Şehit ailesi, çocuğu ya da yakını ya da yurt çocuğu. Direkt. Damgalanmış yani, tabii ki. (E1)

Biz kadroya geçerken zaten şartlı olarak görüldüğümüz için bu zaten bir merak konusu herkes için özellikle hani bu şu an ben dört yıldır devlet memuruyum ve bunu sır gibi saklıyorum çünkü affedersiniz ya sokak köpeği gibi davranıyorlar ya da gerçekten kimsesizliğinizi iliklerinize kadar hissettiriyorlar. (E15)

Türkiye çocuk koruma sisteminde geçmişten gelen istihdam hakkı uygulamasının günümüz koşullarına göre yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Çocukların henüz para yönetimi konusunda yeterli olgunluğa erişmeden yüksek gelir elde etmeleri, onları çeşitli risklerle karşı karşıya bırakmakta ve eğitimlerine odaklanmalarını engellemektedir. Bu durum, gençlerin kısa yoldan memuriyet hakkına yönelerek eğitimlerini ikinci plana atmalarına yol açmaktadır. Oysa çocuk koruma sistemi, öncelikle eğitim odaklı hakları desteklemeli ve istihdam konusunu adaletli ölçütlerle yeniden düzenlemelidir (Erbay vd., 2018; İzci, 2021). İstihdam hakkının kolayca elde edilmesi, dışarıdaki insanların çocuklarını sırf memur olmaları için yurda bırakmalarına da yol açmakta, bu da sistemin amacından sapmasına neden olmaktadır. Bu durum, istihdam hakkının adil olmadığı ve gerçek çaba gösterenlerin önüne geçtiği algısını yaratmaktadır.

Çocukları bu kadar rehavete sürüklemenin hiçbir anlamı yok. Çocukları bu kadar tembelliğe alıştırmanın hiçbir anlamı yok. Eğitimden bu kadar uzaklaştırmanın tembelliğe çok fazla alıştırmanın gereği yok. Bu memuriyet konusu sorgulanması gereken bir şey. (E3)

Çünkü herkesin kafasında biz zaten memur olacağız bizim okumamıza gerek yok. Üniversitede neymiş? böyle direkt kolay bir şekilde elde ettikleri için memurluğu zaten hani diğer dışarıdaki insanlar bile çocuklarını yurda verip iki sene kalsın direkt devlet memuru olacak zaten diyor. (K3)

Ayrıca iş hayatı içerisinde genç yaşta memur olmak kışkanılmayı, kabullenmemeyi ve etkilenerek dışlanma gibi önyargılı tutumları da beraberinde getirmektedir (Yazıcı, 2013; Boduroğlu, 2016). İş hayatında da bu kişilere yönelik dışlayıcı yargı ve davranışların çok net bir şekilde görüldüğü alanlar olmaktadır. Toplumda yurt kökenli memurların bu hakkı hak etmediği veya kolay yoldan elde ettiği yönünde önyargılar bulunmaktadır. Bu durum, bireylerin kendilerini gizleme ihtiyacı hissetmelerine ve damgalanmış hissetmelerine yol açmaktadır (Uğur ve Kılıç, 2022; Kelebek ve Kucur, 2025).

Bana göre memuriyet hakkı doğru bir şey. Ama buna dışarıdan birinin gözüyle bakarsan, bunu ben de kendim yaşamışlığım var. Gelip bir başka kişi siz de hay biyeden memur oluyorsunuz lafi o kadar kötü hissettiriyor ki fakat bizim ne yaşadığımızı bilmeden söylüyorlar. (E12)

Katılımcıların anlatımları, istihdam hakkının bir yandan hayat kurtarıcı bir imkân olarak görülürken diğer yandan çeşitli sorunlar doğurduğunu göstermektedir. Bu hakkın, çocukların eğitim motivasyonunu düşürdüğünü, rehavet ve tembelliğe yol açtığını, hatta bazı ailelerin çocuklarını yalnızca bu imkân için kuruma bırakmasına neden olduğu görülmektedir. Ayrıca memurluk sürecinde kullanılan “memur (ş)” ibaresi, bireylerin toplum içinde damgalanmasına yol açmakta ve gizlenmesi gereken bir etiket haline gelmektedir. Dolayısıyla istihdam hakkı, bireylere güvence sunarken bunun yanında damgalanma, eşitsizlik algısı ve motivasyon kaybı gibi olumsuz yan etkiler doğurmaktadır. Bu durum, söz konusu hakkın uygulanış biçiminin yeniden ele alınması ve hem fırsat eşitliği hem de kişisel gelişim konusunda dengeli bir yapıya kavuşturulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

İstihdam hakkı, korunma altında yetişen bireylere önemli fırsatlar sunmakla birlikte sebep olduğu bu olumsuz sonuçların önüne geçebilmek için de çocuklara haklarının kapsamı ve kullanım koşulları doğru şekilde aktarılmalı, meslek elemanlarıyla birlikte eğitim başarıları ve mesleki hedefleri göz önünde bulundurularak geleceğe yönelik planlama yapılmalıdır. Planlama sürecine çocuğun kendi görüşlerinin dâhil edilmesi, süreci kabullenmesi ve hedeflerine ulaşma konusunda daha fazla çaba göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca hazırlanan yol haritasının belirli aralıklarla gözden geçirilmesi ve yapılan görüşmelerle çocukların hedefleri doğrultusunda ilerlemelerinin desteklenmesi gerekmektedir (Erbay vd., 2018).

4.3.3. Yeni hayata geçişin bireysel dinamikleri

Yurttan ayrılan bireyler, genellikle büyük bir boşluk ve yalnızlık hissiyle karşılaşırlar. Kalabalık yurt ortamından tek başına bir yaşama geçiş, özellikle yalnız kalmaya alışkın olmayanlar için zorlayıcı olabilir. Bu durum, bazı bireylerin sürekli arkadaş arayışına girmesine veya kalabalık ortamlara duyduğu ihtiyaca yol açabilmektedir.

4.3.3.1. Ev bulma, kira ödeme ve ekonomik sorumluluklar

Kurumdan ayrılan bireylerin ani bir şekilde dış dünyaya bırakılması, özellikle ailesi olmayan çocuklar için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu durum, yanlış ev kararları almalarına, yüksek kiralara girmelerine ve kredi borçlanmalarına yol açabilmektedir.

Şimdi bizim yaşamımızın dertleri çok farklı oluyor şimdi kamuda normal çalışan birinin ayrı ev kurma gibi bir derdi olmuyor yani şimdi biz 18 yaşında yuvadan çıktığımızda ev tutup ev geçindirme gibi bir derdimiz varken aynı kurumda çalıştığımız farklı arkadaşların farklı dertleri oluyor ama ev kurma, geçindirme gibi bir dertleri olmuyor çünkü ya ailesiyle kalıyor ya başka şehirde olsa bile buraya geldiğinde yine aile yardımı ya da para yardımı ile bunları çok fazla düşünmesi gerekmiyor. (E4)

Hani çocukları bir anda dışarı bırakıyorlar. Hani diyorlar bir hafta içinde işte iki hafta içinde çıkacaksınız. Ve hani çocukların gidecek yerleri pek bulunmuyor. Hani ailesi olmayan çocuklar için

diyorum. Direkt ev bulmaları gerekiyor. Bu ev bulma konusunda da böyle bazen yanlış kararlar verebiliyorlar. Çok fazla kiranın da altına girebiliyorlar. Çok fazla bir masrafın altına girip bu sefer kredi borcu ediniyorlar. (E14)

Yapılan benzer araştırmalarda da çalışmaya katılan kurum bakımında yetişmiş bireylerin çoğu kurum bakımı sonrasında barınma problemi yaşamışlardır. Bu kişiler barınma konusunda destek olabileceğini düşündükleri aile bireyleri, arkadaşları ya da akrabalarına gitseler de çoğu zaman dışlayıcı ve olumsuz tavırlarla karşılaşmaktadırlar (Yazıcı, 2013; Boduroğlu, 2016; Yanardağ, 2019). Yapılan araştırmalarda da çoğu katılımcı kurum sonrası hayata geçişten korkmakta ve en büyük kaygıları barınma ile ekonomik problemler olmaktadır (Buchanan, 1995). Barınma konusunda eksiklik yaşayan bireylerde yalnızlık, kaygı, depresyon ve madde kullanımı oranları da belirgin bir biçimde yüksek çıkmaktadır (Wade ve Dixon, 2006). Araştırmamız katılımcıları da yurttan çıktıktan sonra kalacak yer bulmakta zorlanmış ve bir süre arkadaşlarının veya eski hocalarının yanında kalmak zorunda kalmışlardır.

Zaten yurttan çıktıktan sonra mesela hiç kimse bana nereye gideceksin diye sormadı. Nerede kalacaksın, kalabileceğin yer var mı? Ben bir süre arkadaşımda kaldım. (K6)

Katılımcıların ifadeleri, kurumdan ayrılan bireylerin yaşadığı en büyük zorluklardan birinin barınma ve ekonomik sorumluluklar olduğunu göstermektedir. Kurum bakımından ayrılan gençlere yönelik yapılan bir araştırmada da kurum sonrası hayata geçişte yaşanan en yaygın sorunlar arasında ekonomik yoksunluk (%25,9) ve barınma güçlüğü (%18,8) yer aldığı görülmektedir (Turgut & Özkan, 2019). Pinkerton ve Rooney (2014)'nin Kuzey İrlanda'da gerçekleştirdiği araştırmada, gençlerin en temel sorunlarından birinin güvenli ve istikrarlı bir barınma ortamına sahip olamamak olduğu belirtilmiştir. Kurum bakımı sonrasında sağlanacak barınma ve sosyal destek sağlanması bireylerin psikososyal açıdan iyi oluşlarını gerçekleştirebilecektir (Tapan, 2021). Katılımcılar, sık sık yer değiştirmelerinin aidiyet duygusunu zayıflatmış ve gelecek planlarını yapmalarını güçleştirdiğini ifade etmiştir. Araştırma kapsamında barınma konusunda sağlanan rehberlik ve yönlendirme hizmetlerinin olumlu etkileri vurgulanmakla birlikte, bu desteğin her zaman yeterli olmadığı, bazı gençlerin uygun barınma seçeneklerine erişimde zorlandıkları da belirtilmiştir. Özellikle aile desteği olmayan gençler, ani bir şekilde dış dünyaya bırakıldıklarında ev bulma, kira ödeme ve temel yaşam giderlerini karşılama konusunda zorlanmaktadır. Bazıları geçici olarak arkadaşlarının veya eski hocalarının yanında kalmak zorunda kalırken, bu durum onların “yalnız bırakılmışlık” hissini daha da pekiştirmektedir. Bulgu, kurum sonrası geçiş sürecinde barınma ve ekonomik rehberlik mekanizmalarının eksikliğinin gençleri kırılgan hale getirdiğini ve onların bağımsız yaşama uyumunu zorlaştırdığını ortaya koymaktadır.

4.3.3.2. İşe başlama süreci

Genel olarak bu bulgu, işe yerleşme sürecinin çocuk evlerinde yetişen bireyler için ekonomik bağımsızlık sağlamış olsa da damgalanma ile baş etme, dayanışma ağlarına tutunma ve bireysel özerklik kazanma süreçlerini de beraberinde getirdiğini ortaya koymaktadır.

Memuriyete ilk girdiğimde idari bölüm kısmı bizim yuvadan geldiğimizi biliyor. Sonuçta neyle atandığımızı bildikleri için. Memuriyete girdiğimizde bizden önce giren yuvadaki çocuklar ya da abiler, ablalar, oradaki kişiler sizi uyarıyor. Hani diyor ki, biz şöyle zorluklar yaşadık, böyle zorluklar yaşadık ya da şu vardı, bu vardı. İşte artık onların duyguları nasıldı ya da belki karşıdaki kişi ona öyle hissettirmek istemedi ama belki de o öyle anladı. Ben de yaşayarak göreceğim ama destek oluyorlardı. (E4)

Çocuk evlerinde yetişmiş bireyler, memuriyetin sunduğu güvenceye rağmen, iş ortamında geçmişleri bilindiği için farklı gözle değerlendirilmekte ve bu durum onların aidiyet ve özerklik arayışını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, aynı kökenden gelen daha önce işe başlamış bireylerin dayanışma ve deneyim aktarımı, sürecin yükünü hafifletmekte ve bir destek ağı işlevi görmektedir. Bulgu, bireylerin iş yaşamına geçişte hem damgalanma ile başa çıktıklarını hem de dayanışma sayesinde güçlenebildiklerini ortaya koymaktadır.

4.3.3.3. Hayatı planlama ve karar alma sorumluluğu

Bireylerin hayatlarını planlama ve karar alma süreçlerinde kişisel ilkeler ve deneyimler önemli bir yer tutmaktadır. Maddi kazançtan ziyade saygınlık ve güven gibi değerlerin önceliklendirilmesi, kişinin iş hayatında ve sosyal çevresinde itibar kazanmasını sağlamaktadır. Hayatta her şeyin bir zamanı olduğu ve aceleci davranmanın olumsuz sonuçlar doğurabileceği vurgulanırken, disiplinin depresyonla mücadelede kilit bir rol oynadığı belirtilmektedir.

Hayatta her şey zamanla. Mesela şu an benim arabam yok, üzülüyorum ama her zaman diyorum ki üzülme zamanı geldiğinde. Her şeyin zamanı var. Bir anda almaya çalışırsan yarın bir gün kendini daha rezil bir hale sokacaksın. Bunu yapmamalısın deyip böyle kendime temkinler veriyorum, disipline sokuyorum. Dediğim gibi en başta disiplin depresyonun celladıdır... Benim belirlediğim hayat ilkelerinin illa artısının maddi olarak olmasına gerek yok. Bu bir saygınlık getiriyor. İş yerinde mesela artık benim adımları duyduklarında o çocuğun gözü toktur. Hiçbir şeyde gözü yoktur. O çocuğa güvenilir denilmesi, bir itibarının olması benim için yeter de artar. (E5)

Hayatın boşluk kaldırmadığı düşüncesiyle, bireylerin sağlam dostluklar ve akıl hocaları edinerek hayatlarını kendi istedikleri şekilde kurgulamaları tavsiye edilmektedir. Bu bağlamda, yurt ortamından ayrılmadan önce plan yapmanın önemi vurgulanmakta, aksi takdirde bireylerin "sudan çıkmış balık" gibi zorlanabileceği ifade edilmektedir.

Çocuk yurttan çıkmadan önce şimdiden planlarını yapsınlar. Çünkü tekrardan söylüyorum yani deyimle, sudan çıkmış balığa dönmeler. Gerçekten öyle. Yurt ortamına... Yani yine de her şeye rağmen birazcık armut piş, ağzıma düş şeklinde. Yurttan çıktıktan sonra çünkü bütün hayatın yükü senin sırtlarının üzerine biniyor, omuzlarının üzerine biniyor. (E9)

Ben hayatın boşluk kaldırmadığını düşünüyorum. O yüzden bir şeyleri mutlaka kurgulamak gerekiyor. Akıl alabilecek bir insanların olması bu noktada çok çok önemli. O yüzden hayatlarında böyle sağlam dostluklar, sağlam akıl hocaları olması çok çok kıymetli. (K2)

Hayatta her şeyin doğal akışında ilerlemesi gerektiği, özellikle aile kurma gibi konularda aceleci davranılmaması gerektiği düşüncesi öne çıkmaktadır. Bireylerin öncelikle kendilerini tanımaları ve kendi benliklerini oturtmaları gerektiği vurgulanmaktadır.

Hayatta hiçbir şey için koşmamıza gerek yok. Bir aile kurmak için çabalamamıza gerek yok. Doğal akış içerisinde olursa olur. Olmasa da canım sağ olsun... O yüzden önce kendilerini tanımalarını ve kendi benliklerini oturmalarını tavsiye ederim. (K2)

Çocukluk döneminde edinilen olumlu ya da olumsuz tüm deneyimler ile bu süreçte öğrenilen iletişim biçimleri ve etkileşim tarzları, bireyin ileriki yaşamındaki ilişkilerine doğrudan yansımaktadır. Kişi, çocuklukta içselleştirdiği bu iletişim örüntülerini kendi ebeveynlik tutumlarına da taşımakta ve böylece çocuklukta yaşanan deneyimler kuşaklar arası bir aktarım sürecine dönüşmektedir (Yüceer Kardeş, 2018). Katılımcılar açısından da geçmiş deneyimler, özellikle çocukluk döneminde edinilen dersler, hayatın farklı aşamalarında yol gösterici olmakta ve bireylerin geleceğe yönelik planlarını şekillendirmelerine yardımcı olmaktadır.

Sorumluluk sahibi olmayı ve hayatımızda gerçekten tek başımıza ayakta durmamız gerektiğini anlattılar ve bu çok güzel bir yer edindi bizde. Ben bir karar alırken kendim... yorumlarım düşünürüm kurumdan kalan düşüncelerimi göz önüne alırım mesela nasıl olur iyi mi olur kötü mü olur gibisinden orada aldığım o düşünceleri hala aklımda tutarım içimde ve ona göre hareket ederim. (E8)

Yetiştirme yurdunda kalmış bireylerle yapılan çalışmada; katılımcıların %60'ı çocukların dışarıdaki hayata uyum ve becerilerinin gelişmemesi sebebiyle kurumlarda yetişmiş bireylerde sorumluluk alma alışkanlığının gelişmediğini ifade ederken (Yazıcı, 2013) mevcut bulgu ise çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin hayatı planlama, sorumluluk alma ve karar alma süreçlerinde değer odaklı bir yaklaşım geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, yurttan ayrılmadan önce yapılacak planlamaların hayati olduğunu vurgularken, plansızlığın hayata uyum sürecinde ciddi zorluklar doğurabileceğini belirtmektedir. Ayrıca hayatın doğal akışına bırakılması gerektiği, özellikle aile kurma gibi konularda aceleci davranmanın olumsuz sonuçlara yol açabileceği ifade edilmektedir. Geçmiş deneyimlerin geleceğe yönelik kararları şekillendirmede rehberlik ettiği, sorumluluk bilincinin de bireylerin kendi ayakları üzerinde durabilme ve geleceği yapılandırma sürecinde belirleyici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Uluslararası literatür de bu bulguyu desteklemektedir. Stein (2006), kurum bakımından ayrılan gençlerin yetişkinliğe geçişte planlama ve öz yeterlilik becerilerinin en güçlü belirleyici unsurlar arasında yer aldığını vurgulamaktadır. Samuels ve Pryce (2008), kurum bakımında yetişmiş gençlerde gözlenen hayatta kalma noktasında öz güven tutumunun, planlı hareket ve destek

arayışı arasında bir denge kurulmadığında risk oluşturabileceğine dikkat çekmektedir. Diğer yandan Munson & McMillen, (2009) ile Hiles vd. (2013) ise sosyal destek ağlarının, akıl hocalarının ve rehberlik desteğinin olmasının karar alma, öz yeterlilik ve geçiş sürecinde plan yapma becerilerini güçlendirdiğini ortaya koymaktadırlar.

Sonuç olarak, katılımcılar açısından geçmişte yaşanan deneyimler, bugünkü karar alma süreçlerinde referans noktası haline gelmiştir. Bazı katılımcılar açısından kurumdan ani ve beklenmedik şekilde desteksiz olarak ayrılma, rehberlik yapılmaması ve sonraki hayata hazır olmama hissi gibi durumlar bireylerin plansız bir şekilde hayata atılmalarına sebep olsa da bu bulgu kurum bakımında edinilen yaşam becerilerine ve sorumluluk bilincine sahip bireylerin hayatlarını yapılandırdıklarını göstermektedir.

4.3.3.4. Hayatta kalma stratejileri: alışkanlıklar, sınırlar ve mücadele

Kurumdan ayrılıp yeni bir hayata başlarken bireylerin karşılaştığı en büyük zorluklardan biri yalnızlık hissi ve sosyal adaptasyon sürecidir. Özellikle kalabalık bir ortamdan tek kişilik bir yaşama geçiş, bireylerde kaygı ve boşluk hissi yaratabilir; bu durum, yemek yeme gibi basit eylemlerde bile arkadaş arayışına yol açabilir.

Ben hep mesela iki kişilik bir odada kaldığım için hep yanımda birini bekliyorum yani yatarken bile birine iki laf söylemek istiyorum yani bir şey söylemek istiyorum o lafı söyleyemezse yani olmazsa kendini kötü hissedebilir ya da hep sürekli kalabalık bir ortamda büyüdüğün için hep böyle bir sorumluluğun varmış gibi hissediyorum. (E4)

Ben ilk çıktığım zamanlar tek başıma yemek yiyemedim abi. Sürekli bir arkadaşımı çağırma, sürekli dışarıda birisiyle buluşma. Tek başıma iştahım yoktu. Çünkü yıllardır kalabalık bir ortamda yemek yiyordum. Bu ufak bir şey bile beni çok fazla arkadaşımınla aynı evde yaşamaya zorladı. (E7)

İlk çıktıklarında tabii kendilerini böyle bir tabii boşlukta oluyor insan o sıcak ortamdan çıkıp tek başına yaşayınca bir ister istemez gözü arkadaşlarını arıyor bir boşlukta hissediyor bir kaygılanma. (E8)

Bireyler, iş hayatında ve özel ilişkilerde sınır koymanın önemini vurgulamakta, samimiyetin dozunu ayarlamının ve genel ahlak kurallarına uymanın gerekliliğini belirtmektedir.

Herkese çok samimi olmadan gerektiği ortamda, gerektiği şekilde, gerektiği ölçülerde bir şekilde ilişki kurmayı öğrenmeleri lazım. İş hayatında iş ilişkileri, gönül hayatında gönül ilişkileri. Bunların sınırlarını çizerek, genel ahlak ve norm kurallarına uyarak hareket etmeleri lazım. (E6)

O yüzden o yurt kafasından çık ve gerçeklerle yüzleş. Hayatını idam ettirmeye devam et. Çünkü hayat zaten devam ediyor. Bitmiş değil. Sen de hayatını yaşamaya devam et diye o şekilde tavsiye veriyorum arkadaşlarıma. Evet, o yüzden herkes kendi hayatını artık tek başına öğrenmeye, yapmaya çalışmalı. (K9)

ABD’de yapılan bir araştırmada Samuels ve Pryce (2008) gençlerin yardım aramaktan çekinmelerinin bir yandan dayanıklılıklarını artırırken diğer yandan sosyal izolasyon riskini de artırdığını belirtmiştir. Munson ve McMillen (2009) de bu süreçte mentorluk ilişkilerinin

psikososyal uyum ve karar alma becerilerini güçlendirdiğini, Hiles vd. (2013) ise güvenilir sosyal ağların ayrılış sürecinde gençlerin uyum kapasitelerini artırdığını belirtmiştir. Bireylerin bu süreci sağlıklı geçirmeleri ve doğru stratejiler kurmaları adına verilecek destek hayati önem taşımaktadır. Bu bulgu, kurumdan ayrılan bireylerin yeni yaşam koşullarına uyum sağlama sürecinde geliştirdikleri hayatta kalma stratejilerini ortaya koymaktadır. Kalabalık bir ortamdan yalnız bir yaşama geçişle, başlangıçta yoğun bir boşluk ve kaygı duygusu yaşamaktalar. Ancak zamanla bireyler, yalnız kalmayı öğrenerek kişisel sınırlarını belirlemeye ve ilişkilerinde ölçülü bir denge kurmaya yönelmektedir. Yeni hayata geçiş süreci, bireyler için bir tür olgunlaşma işlevi görmekte ve hatalardan ders çıkarma, doğruyu yanlış deneyimleyerek öğrenme ve kendi yaralarını sarma gibi tecrübeler, onların bağımsızlık ve öz yeterlilik duygularını pekiştirmektedir.

4.3.4. Destek kaynakları ve bağ kurulan figürler

Katılımcılar, kurumda görevli bakım personelleri, grup sorumluları ve yöneticilerle güçlü ve kalıcı bağlar kurduklarını belirtmektedir. Bu kişiler, katılımcıların hayatlarında hem maddi hem de manevi anlamda önemli destek sağlamış, onlara yol göstermiş ve adeta birer aile ferdi gibi sahip çıkmışlardır.

Kurum içinde ve dışında edinilen arkadaşlıklar da katılımcılar için önemli bir destek kaynağı olmuştur. Özellikle aynı yollardan geçmiş akranlar arasında hem maddi hem de manevi dayanışma yaşandığı, birbirlerinin ihtiyaçlarını gidermeye çalıştıkları belirtilmiştir. Bazı katılımcılar, aile fertlerinden alamadıkları desteği arkadaş çevresinden aldıklarını, hatta kız isteme gibi önemli anlarda arkadaşlarının yanlarında olduğunu ifade etmişlerdir.

4.3.4.1. Grup sorumlusu ve bakım elemanlarından alınan destek

Kurumdan ayrıldıktan sonra dahi eski grup sorumluları ve bakım personelleri ile güçlü bağların sürdürüldüğü, bu kişilerin hayatın farklı alanlarında önemli destek kaynakları olmaya devam ettiği belirtilmektedir.

Grup sorumlumuz mesela hiç mesai mefhumu tanımadan gece gündüz gelirdi, bizimle program yapardı, sohbet muhabbet ederdi. Gocunmazdı yani, derdimiz dinlerdi veyahut da bizimle makara rahat rahat çevirirdi. O bize bayağı olumlu yansıdı. Şu anki mesela iş ahlakında benim devlet malına karşı dikkat ettiğim birçok husus X Hoca'dan bana geçmiştir. (E6)

Evet mesela ev yok bulamıyordum yani burada. Bakım elemanı ile görüştim. Benim bir evim var dedi burada dedi. Yardımcı olayım dedi. Bir süre kalabilirsin demişti. Belirli bir süre orada kaldım. (E8)

Ama eğitim hayatımın akışını değiştiren isim ilk grup sorumlumdur. Belki bu mesleği seçmemde, bu alanı seçmemdeki en büyük etkenlerden biri de O'dur. (K2)

Ama yine hani böyle çevremden aldığım destek, bu yurttaki annelerle hala konuşuyoruz, hala verdikleri destek, o çevrede yani çok büyük etkileri oluyor insana. Daha çok mesela düştüğünde ayağa güçlü bir şekilde kalkmama sebep oluyor. (K7)

Grup sorumluları ve bakım elemanlarıyla kurum sonrası da sürdürülen yakın ilişkiler, bakım ortamından ayrıldıktan sonra gençlerin karşılaştığı zorlukları aşmalarında kritik bir destek ağı sunmaktadır. Bu araştırmada katılımcılar, eski grup sorumluları ve bakım personelleriyle hâlen güçlü bağlarını koruduklarını ve bu bağların onlara somut katkılar sağladığını ifade etmişlerdir. Uluslararası literatürde de benzer biçimde, kurum bakımındayken kurulan ilişkilerin kalitesi psikososyal uyum, dayanıklılık ve olumlu gelişim göstermeleri ile anlamlı olarak bağlantılı bulunmuştur (Pinheiro vd., 2024). Ayrıca, kurumdan ayrılış sonrasında kurumdan tanıdıkları kişilerin desteği, gençler için olumlu etkiler oluşturmakta ancak bu etkinin düzeyi, ilişkinin sürekliliği ve istikrarına bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir (Thompson vd., 2016; Raposa vd., 2019). Öte yandan, kurumun yapısı itibarıyla personel başına düşen çocuk sayısının yüksek olması gibi faktörler, güvene dayalı bağların kurulmasını ve sürdürülebilir olmasını zayıflatabilmektedir (Pinheiro vd., 2024). Çocuk evleri modeli çocukların personellerle daha yakından ve birebir ilişki kurabilmesi noktasında bu bağların daha sağlıklı oluşmasına olanak sağlayıp, bu dezavantajlı durumdan olumsuz etkilenmelerinin önüne geçmektedir.

Bu bulgu, grup sorumluları ve bakım elemanlarının kurumdan ayrıldıktan sonra dahi bireylerin hayatında önemli bir destek kaynağı olmaya devam ettiğini göstermektedir. Grup sorumluları ve bakım elemanlarıyla sürdürülen bu ilişkiler, bireylerin zorluklar karşısında dayanmalarını kolaylaştırmakta ve onlara güçlü bir moral kaynağı olmaktadır. Bununla birlikte, bu destek unsurlarının eksikliği, bireylerin gelişiminde önemli boşluklara ve olumsuz izlere yol açabilmektedir.

4.3.4.2. Kurumdaki arkadaşların süregelen desteği

Kurumdan çıkan bireyler, akrabalarından ziyade birbirlerine destek olmayı tercih etmekte, çünkü birbirlerinin vaziyetini en iyi anlayanların kendileri olduğunu düşünmektedirler. Yapılan benzer bir araştırmada da kurum içerisinde geliştirilen dayanışmanın, bir arada yaşama ve benzer yaşam deneyimleri sebebiyle kurum dışında da devam ettiğini göstermektedir (Yüceer Kardeş, 2018).

Ben özellikle yurttan tanıştığım arkadaşlarımdan hem maddi hem manevi olarak destek alıyorum. Onlarla hala görüşüyoruz. Hem maddi hem manevi birbirimizin bir ihtiyacı olursa gidermeye çalışıyoruz. Akrabalarımızdan ziyade birbirimize kendimiz destek çıkıyoruz. Vaziyeti en iyi anlayanlar bizler oluyoruz karşılıklı olarak. (E6)

Daha özel bir problemim olduğu zaman, kendime en yakın hissettiğim bir arkadaşım var. O da benimle aynı yollardan geçmiş. Kendini aşabilmiş, o da farklı bir şeylerin farkına varabilmiş bir insan olduğu için ondan da çok akıl alabilirim. (E7)

Çok duygulandım. Çünkü ben kız istemeye gidince aile fertlerimden hiçbir yanımda yoktu. Kim vardı? Buradaki abilerim vardı. Bursa'da. Bursa'da abilerim vardı. Onlar bana eşlik etti. Yani ben orada çok duygulanmıştım. (E16)

Arkadaşlarım var mesela onların bana mesela bu ayrılık, eşimden ayrılma konusunda bana çok desteği oldu... O şekilde bana mesela çok destek olan arkadaşım oldu. (K7)

İngiltere’de yapılan bir araştırmada da çocuk evlerinde kalan çocuklar ev arkadaşlarıyla olan ilişkilerini kardeş ilişkisine benzetmiş (Morgan, 2009) ve bu bulgu, kurumda kurulan arkadaşlıkların bireylerin yaşamlarında uzun vadeli ve güçlü bir destek mekanizması haline geldiğini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, akrabalarından ziyade aynı kurum deneyimini paylaşan arkadaşlarını tercih etmekte, çünkü onları en iyi anlayacak kişilerin yine aynı süreçlerden geçmiş bireyler olduğunu düşünmektedirler. Dolayısıyla kurumda kurulan bu bağlar, bireylerin sonraki yaşamlarında da güçlü bir sosyal sermaye işlevi görmektedir (Erbay ve Çalış, 2022).

4.3.4.3. Aile, akraba ya da tanıdıklardan alınan destek

Sınırlı sayıda da olsa bazı katılımcıların yakın akraba ya da tanıdıklarından destek aldıkları görülmektedir. Bu sayının az olması katılımcıların hayatlarında bir burukluk olarak yansımakta ve eksiklik olarak görülmektedir. Bir şekilde destek alabildikleri farklı sistemler olsa da kuruluşların kurumda kalınan dönemde destek olunabilecek veya çocuğa iyi gelebilecek akraba ve yakınları ile ilişkilerini geliştirmelerine olanak sağlamaları kişinin ilerleyen yaşamında faydalı olacaktır.

Kurum bakımından ayrılan bireylerin sosyal yaşama uyum sağlamaları ve karşılaştıkları güçlükleri aşabilmeleri, büyük ölçüde sosyal destek kaynaklarıyla bağlantılıdır. Bu bağlamda aile sistemi önemli bir unsur olarak ortaya çıkmakta, yanında kalabileceği aile bireyi ya da akrabası bulunan kişilerin geçiş sürecini daha kolay deneyimledikleri görülmektedir (Yazıcı, 2013; Yüceer Kardeş, 2018; Yanardağ, 2019; Erbay & Çalış, 2022; Uğur & Kılıç, 2022).

4.3.4.4. Sosyal yardım kanallarının eksikliği

Kurumdan ayrıldıktan sonra devletin sağladığı desteklerin yetersiz kaldığına dair yaygın bir görüş bulunmaktadır. Öğrenciler, yurtla ilişkileri kesildiğinde sorumluluğun sona erdiğini ve bakım sonrası rehberlik gibi desteklerin sağlanmadığını ifade etmişlerdir. Devlet desteği genellikle "sed parası" olarak adlandırılan sosyal ve ekonomik destek ödemesiyle sınırlı kalmaktadır. Kurulustan ayrıldıktan sonra bireyin yalnız kalması, tek başına bir yaşam kurmaya çalışmasının zorluğu göz önüne alındığından sosyal yardım kanalları aracılığıyla yapılacak destekler bireyin bağımsız yaşam kurma sürecinde hayati önem taşımaktadır.

Memur olana kadarki süreçte de belki bir yıl, belki iki yıl bekliyorlar, belki üç ayda bekliyorlar. O gireceği bakanlığa, gireceği memurluktaki yere bağlı bir şey oluyor. Bu süreçte sadece tek eee destekleri sed ödemesi oluyor. Sosyal ekonomik destek. Onun da ortalama Türkiye şartında yani asgari

ücretin Onda ikisi kadar bir miktar yatıyor ve çocuk barınma, yemektir, maddidir, manevidir hiçbir şekilde bence destek alamıyor ve çok zorlu şartlarda büyüyor. (E13)

18 yaş sonrası desteğin devam etmesi devletin “ebeveyn rolünü” sürdürmesi anlamına gelmektedir. Bu desteklerin kesilmesi de bireylerin sosyal dışlanma ve zorluk yaşama riskini arttırmaktadır (Courtney & Dworsky, 2006). Yapılan benzer bir araştırmada da kurum bakımında yetişmiş bireyler için, bakım sürecinde kurulan arkadaşlıkların zamanla yitirilmesi ve aile ilişkilerinin sürdürülememesi ya da yeni koşullarda yeniden inşa edilmek zorunda kalınması, geçim ve uyum süreçlerini zorlaştıran temel faktörler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, katılımcılar açısından en belirgin zorluğun devlet korumasından mahrum kalmak olduğu görülmüştür. Katılımcılar, kurum sonrası dönemi çoğunlukla “ortada bırakılmışlık” hissiyle tanımlamış ve bu süreçte aile ya da arkadaş çevresinden ziyade devletin desteğini sürdürme yönünde bir beklenti içinde olduklarını ifade etmişlerdir (Uğur ve Kılıç, 2022).

Bu bağlamda, bakım sonrası süreci destekleyecek danışmanlık birimlerinin oluşturulması, gençlerin sosyal, mesleki ve psikolojik uyum süreçlerinin izlenmesini sağlayacaktır. Ayrıca, barınma ve geçici konut desteği, kurumdan ayrılan bireylerin bağımsız yaşama geçişlerinde öncelikli bir ihtiyaç olarak görülmelidir. Rehberlik ve mentorluk sistemleri, kurum bakımında görev yapan profesyoneller veya gönüllü yetişkinler aracılığıyla sürdürülebilir kılınabilir. Son olarak kamu ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi, gençlerin istihdam, eğitim ve sosyal katılım fırsatlarına erişimini artırarak devletin “ebeveyn rolünü” bakım sonrası dönemde de sürdürmesine olanak tanıyacaktır.

4.3.4.5. Sivil toplumdan alınan destek örnekleri

Koruma altındaki bireylerin hayat kurma süreçlerinde sivil toplum kuruluşları (STK'lar) önemli bir destek kaynağı olmuştur. Özellikle Korumaya Muhtaç Çocuklara Yardım Derneği gibi kuruluşlar, burs sağlayarak ve danışmanlık hizmeti sunarak bireylerin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamıştır. Hayat Sende Derneği, bireylerin hakları konusunda farkındalık kazanmalarına ve psikolojik destek almalarına yardımcı olmuştur. Dernek, terapi süreçleri için yönlendirmeler yaparak ve bireylerin ehliyet gibi haklarını öğrenmelerini sağlayarak önemli bir rol oynamıştır.

Hayat Sende Derneği vardı, bahsettiğimiz o dernek. Biraz geç onunla tanıştım, o grupta. Ama mesela bilgilendirme amaçlı çok faydalı oldular. Terapi sürecinden geçmek istiyordum ben. Sağ olsun destek oldu da o süreçte psikolojik şeyden, altı aylık bir terapiden geçtim. (E3)

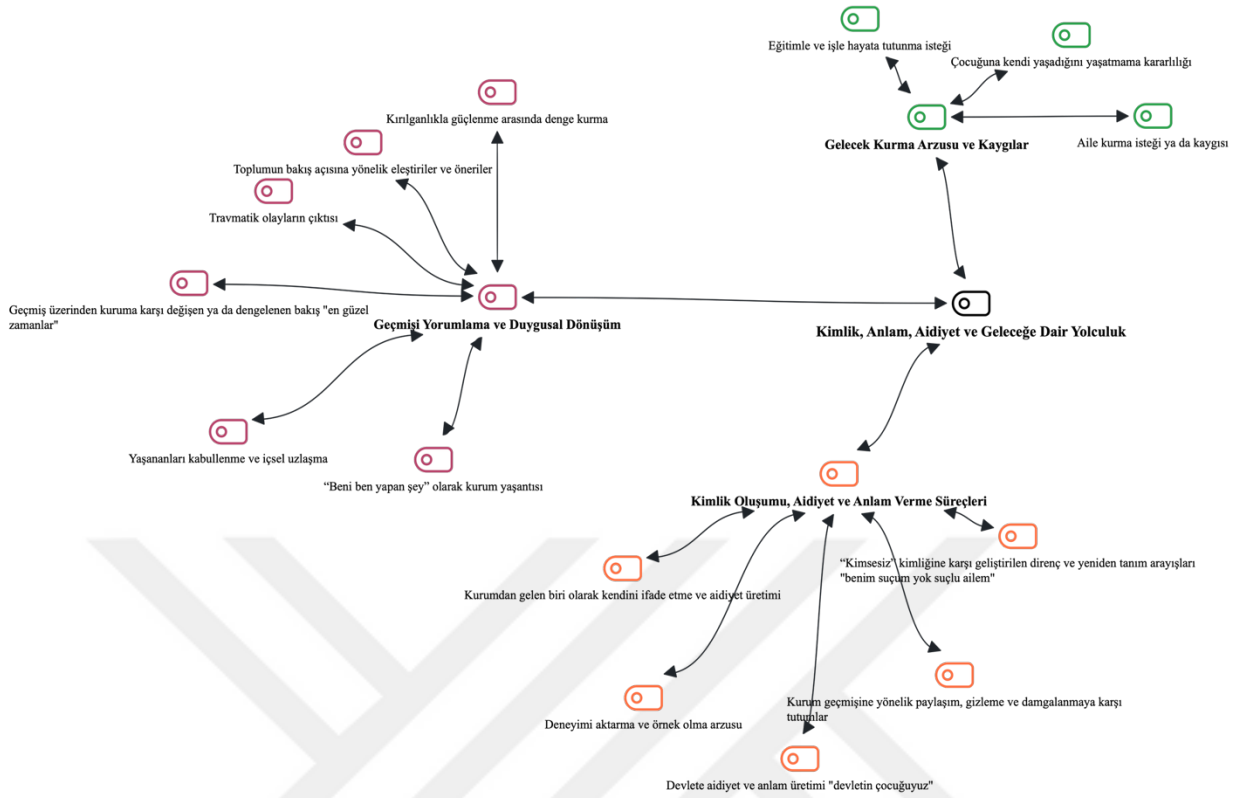
Ben mesela Hayat sende Derneği'ne katıldığımda birçok hakkımın olduğunu öğrendim. Mesela ben ehliyetimi kuruluş sayesinde alabileceğimi bilmiyordum. Ve bunu kuruluştakiler de bilmiyormuş. (K4)

Türkiye Eğitim Vakfı (TEV) gibi kuruluşlar, bursiyerlerine sadece maddi destek sağlamakla kalmamış, aynı zamanda bireylerin eğitim hayatlarının akışını değiştiren ve meslek seçimlerinde etkili olan önemli figürlerle tanışmalarına da vesile olmuştur. Mutlu Yuva Derneği gibi kuruluşlar ise ev kurma sürecinde maddi yardımlar sağlamış, hatta ev eşyası bağışlarıyla bireylerin yeni bir yuva kurmalarına destek olmuştur.

Ben üniversitedeyken Türk Eğitim Vakfı bursiyeriydim. Bence beni en büyük olumlu etkileyen şeylerden bir tanesi de oydu. Üniversitemi üniversite yapan, hala çok özledim ve sonrasında işte görüşmelerimiz devam etti. Birkaç hafta önce hatta şube başkanı ziyarete geldi. Burada birlikte biraz vakit geçirdik. Bir aile gibi olduk hatta TEV'deki arkadaşlarımla. (K2)

Sivil ve manevi sosyal çalışmaların yapılması bireyler açısından özellikle kurum bakımındayken olumlu etkiler sağlayabilmektedir (Çayır, 2020). Schene (1998)'e göre de çocuk koruma modeli kamu ve toplumsal aktörlerin birlikte hareket ettiği bir yapıya dayanmalıdır. Bu bulgu, sivil toplum kuruluşlarının (STK) koruma altındaki bireylerin yaşamlarını yeniden kurma süreçlerinde önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir. Katılımcıların deneyimleri, STK'ların yalnızca maddi destek sağlamakla kalmayıp burs, psikolojik destek, danışmanlık, haklara erişim ve sosyal ağ kurma gibi çok yönlü katkılar sunduğunu ortaya koymaktadır. Hayat Sende Derneği, TEV, Mutlu Yuva Derneği ve YADER gibi kuruluşlar, bireylerin eğitim hayatını şekillendirmede, meslek seçimlerinde yol göstermede, ev kurma süreçlerinde destek sunmada ve hak temelli farkındalık geliştirmede kritik bir işlev görmüştür. Bu durum, devlet sonrası destek mekanizmalarının yetersiz kaldığı noktada, STK'ların bireyler için güven verici, sürdürülebilir ve güven veren bir kaynak olduğunu göstermektedir.

4.4. Kimlik, Anlam, Aidiyet ve Geleceğe Dair Yolculuk

Şekil 4.6. Dördüncü ana temanın tematik yapısı (alt temalar ve kodlar)

Bu ana tema, katılımcıların çocuk evlerinde yetişmelerinin kimlik algıları, aidiyet duyguları ve yaşam yönelimleri üzerindeki yansımalarını kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır. Katılımcıların büyük bölümü çocuk evlerini büyüdükleri, şekillendikleri ve hayata hazırlandıkları bir alan olarak tanımlamakta ve bu ortamın sağladığı düzen, disiplin ve destek ilişkilerinin kişisel gelişimlerinde belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Katılımcı anlatılarında devlete karşı duyulan minnettarlık, çocuk evlerini “aile” olarak görme eğilimi ve kurum bakımının kimlik oluşumuna katkıları sıkça dile getirilen unsurlardır. Buna karşın, çocuk evinde büyümeye yönelik toplumsal önyargıların ve damgalayıcı tutumların katılımcıların kendilerini ifade etme biçimlerini etkilediği ve bazı durumlarda kurum geçmişlerini gizleme eğilimine yol açtığı da görülmektedir. Bu bağlamda ana tema, kimlik, benlik algısı, aidiyet, toplumsal konumlanma ve geleceğe ilişkin beklentileri bir arada ele alan çok yönlü bir yapıyı temsil etmektedir.

Şekil 4.6, dördüncü ana temanın alt temaları ve bu alt temalara bağlı kodlardan oluşan tematik yapısını göstermektedir. Alt temalar, ana temanın içerdiği boyutları gösterirken kodlar da katılımcı ifadelerinden türeyen veri temelli analitik süreci yansıtmaktadır. Bu yapı, çalışmanın

bulgular bölümündeki açıklamaları destekleyici nitelikte olup ana temanın bütüncül yapısını somut bir çerçevede sunmaktadır.

4.4.1. Geçmiş yorumlama ve duygusal dönüşüm

Katılımcılar, geçmişte yaşadıkları zorlukları ve travmaları zamanla sindirdiklerini, hatta bazı şeylerin iyi ki yaşandığını düşündüklerini ifade etmektedir. Acı çekmenin insanı güçlendirdiğini ve hayata dair önemli dersler verdiğini belirtmektedirler. Geçmişte kurum ortamına sitem etseler de büyüdükçe ve hayatın gerçekleriyle yüzleştikçe kurum bakımının kıymetini daha iyi anladıklarını dile getirmektedirler. Geleceğe dair umutlu olan katılımcılar, kendi hayatlarını şekillendirme ve güçlü olma sorumluluğunu üstlendiklerini ifade etmektedirler.

4.4.1.1. “Beni ben yapan şey” olarak kurum yaşantısı

Katılımcılar, bugünkü başarılarını kurumdaki hocalara ve diğer personellere borçlu olduklarını ve onların rehberliği sayesinde olumsuz yollara sapmaktan kurtulduklarını ifade etmektedir. Kendilerini şanslı hissettiklerini, çünkü kurumun kendilerini ve kendileri gibi birçok kişiyi kazandığını belirtmektedirler. Kurumda yetişmeselerdi çok daha kötü bir hayatları olacağını düşündüklerini ve bu nedenle kuruma ve Allah'a şükran duyduklarını dile getirmektedirler.

Ama çocuk evleri bana belki kendi benliğimi kazandırmıştır. Hani işte ben hangi konuda daha yetenekliyim? Onu çocuk evlerinde öğrenmişimdir. Hangi konuda eksikim? Çocuk evlerinde öğrenmişimdir. (E2)

Bazen böyle sitem ettiğim zamanlar oluyor. Çok sitem ediyorum hatta. Ama diyorum ki Rabbim sana şükürler olsun. İyi ki kurum bakım altında yetişmişim. Ben şu an kurum bakım altında yetişmesem gerçekten benim vay halimeydi. İnanılmaz kötü bir hayatta olacağımı adım gibi biliyordum. (K3)

Valla çocuk evlerinin en büyük etkisi şu an ki beni ben yapan aslında beni büyüten yani bana gerçekten her anlamda iyi şeyler katan yer çocuk eviydi... Beni diyorum hani iyi ki devlet almış. Çünkü eğer ben şu an sizin yanınızda kalmış olsaydım şu anki ben olmayacaktım. (K9)

Bilecik ilinde çocuk evleri sitesinde koruma ve bakım altında bulunan çocuklarla yapılan bir araştırmada, çocuklara aileleri ve kaldıkları kurum arasında bir tercih yapmaları gerekse hangisini seçecekleri sorulmuştur. Katılımcıların %52,4'ü kurumu, %47,6'sı ise aileyi tercih edeceğini belirtmiştir. Çocukların önemli bir kısmı kurumun sunduğu hizmetlerden memnun olmakla birlikte, aile ortamında yaşama isteği dikkat çekmektedir. Kurumu tercih eden çocuklar, ailelerine yönelik kırgınlıkları ve geleceğe dair kaygıları nedeniyle kurumda kalmayı daha güvenli bulduklarını ifade etmişlerdir (Temelli, 2019). Yapılan benzer araştırmalar da kurum bakımında kalan çocuk ve gençlerin bu ortamı kimi eksikliklerine rağmen aile ortamına kıyasla daha güvenli ve koruyucu bir alan olarak gördüklerini; yeterince şefkat ve ilgi göremeseler dahi kurum bakımını kendileri için bir “sığınak” olarak değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır

(Şenocak, 2005; Uğur & Kılıç, 2022). Nitekim kurum bakımından ayrıldıktan sonra ailesinin yanında baskı ve şiddete maruz kaldığını, bu nedenle yeniden kuruma dönmek istediğini belirten bir katılımcının “baba beni ait olduğum yere, yurda geri götür” ifadesi, kurum bakımının bazı çocuklar için güven, aidiyet ve korunma duygularının yeniden tesis edildiği bir alan olarak görüldüğünü açıkça ortaya koymaktadır (Uğur ve Kılıç, 2022). Bu bulgu, kurum yaşantısının bireylerin kimlik gelişiminde ve bugünkü hayatlarında belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Katılımcılar, kurumun her ne kadar eleştirel yönü olduğunu ifade etmiş olsa da kendilerine yeteneklerini keşfetme, eksiklerini görme ve doğru yönlendirilme imkânı sağladığını, aksi halde hayatlarının çok daha olumsuz bir seyir izleyebileceğini dile getirmişlerdir. Bu nedenle çocuk evleri, katılımcılar için sadece bir barınma alanı değil, hayatlarını şekillendiren ve “beni ben yapan” bir mekân olarak anlam kazanmıştır.

Araştırmacı Gözlemi: Bu bölümde kullanılan “iyi ki”, “şükür”, “beni ben yapan” gibi ifadeler dile getirilirken, katılımcıların ses tonlarında belirgin bir rahatlama ve içtenlik hissi oluşmuştur. Bazı katılımcılar bu konuyu anlatırken hafifçe gülümsemiş, ellerini dizlerine koyarak daha açık beden dili kullanmış ve geçmişe dönük bir minnet duygusunu bedensel olarak da yansıtmışlardır. Bazı katılımcılar, yeteneklerini “orada öğrendim” diye anlatırken elleriyle belirgin yön gösterme hareketleri yapmış, bu da kurumun yaşam yolculuklarında bir dönüm noktası olarak görüldüğünü işaret etmiştir. Genel gözlem olarak, katılımcılar kurum yaşantısını eleştirilerinden bağımsız olarak kimlik gelişimlerinin temel yapı taşı olarak konumlandırmakta ve bunu anlatırken daha kararlı, bütünlüklü ve duygusal olarak dengeli bir ifade biçimi sergilemektedirler.

4.4.1.2. Yaşananları kabullenme ve içsel uzlaşma

Katılımcılar, geçmişte yaşadıkları zorlukları ve aileden yoksun kalma süreçlerini kabullenme ve içselleştirme süreçlerini vurgulamaktadır. Özellikle devletin kendilerine kol kanat germesiyle hayatlarının şekillendiğini ve devleti asıl anne babaları olarak gördüklerini belirtirler.

Çünkü ben kendimden çok eminim. Gidiyorum oturuyorum ve evet ondan atandım ama bu zaten benim istediğim bir şey değil. İstediğim bir şey olmadığı için yani benim elimde olan bir şey olmadığı için... Tercih ettiğimiz bir şey olmadığı için gayet rahatım (E4)

İnsanın akli geliştikçe, büyüdükçe zaten anlıyor her şeyi. Şimdi artık o kadar rahat kendimi buluyorum. Çünkü hepsi geçmiş gitmiş diyorsun. Geçmişte kalmışsın. Artık kendi ayaklarının üstünde durabiliyorsun. İşin var, gücün var. Kendi bir hayatın var. Bundan sonrasını şekillendirmek benim elimde. (E12)

Aslında biz bunları sindirdik, yaşadık. Artık gülerek anlatıyoruz böyle. Tabii geçti gitti, ders aldık ama... Yaşandı, bitti, oldu. Hani ben de zaten bazı şeyler iyi ki olmuş diyorum. Çünkü hayat gerçekten yaşadıkça öğretiyor. Hani bir insanın acı çektiğini ne demek olduğunu acı çekerek hissediyorsunuz, öğreniyorsunuz. Hani ben bunu gördüğüm için bazen mutlu bile oluyorum. Çünkü sadece bir tebessüm oluyor yüzümde. Başka hiçbir şey olmuyor. Bunlar için ne gözyaşı döküyorum ne kimseyi suçluyorum

ne kimseyi rencide ediyorum. Olan oldu diyorum ve hayatıma devam etmeye çalışıyorum. Ayakta kalmaya çalışıyorum. (E15)

Ama zorluklarla karşılaştığım zaman artık yani öğrendiğim şeylerden biri sabredeceğim. Yani akışına bırakacağım. Sadece kafaya takmayacağım. Olan olacak zaten. (K5)

Bağlanma ve sosyal ilişki gibi sosyo-duygusal alan kurumdan ayrıldıktan sonra en zor toparlanılan alan (Van IJzendoorn vd., 2020) olsa da bu bulgu, kurum bakımında yetişen bireylerin yaşadıkları zorlukları kabullenme ve bunlarla içsel bir uzlaşma sağlama yönünde güçlü bir eğilim geliştirdiklerini göstermektedir. Katılımcılar, geçmişteki tecrübelerini bir eksiklik olarak değil, ders çıkarılması gereken bir süreç olarak değerlendirmekte ve bu sayede kendilerini daha güçlü hissettiklerini ifade etmektedirler. Zorluklara rağmen kendilerini acınacak bir konumda görmemeleri, aksine bunları hayata dair bir kazanım olarak değerlendirmeleri, bireysel dayanıklılıklarının önemli bir göstergesidir. Bu yaklaşım, yaşamlarını ileriye dönük şekillendirme ve sabretme gibi tutumlarla birleşerek onların psikososyal durumlarını güçlendirmektedir.

Araştırmacı Gözlemi: Katılımcılar bu temaya ilişkin ifadelerde bulunurken genellikle daha sakin bir ton, yavaşlamış bir konuşma ritmi ve düşünme hâlini yansıtan kısa duraksamalar sergilemiştir. Özellikle “geçti gitti”, “olan oldu”, “artık rahatım” gibi cümlelerde katılımcıların göz temasını kısa süreliğine kaçırdıkları, ardından hafif bir nefes bırakma veya tebessüm gösterdikleri gözlenmiştir. Katılımcıların çoğunda, zorlu yaşam olaylarını anlatırken “üstesinden gelmiş olma” hâlini gösteren bir duruş gözlenmiştir.

4.4.1.3. Geçmiş üzerinden kuruma karşı değişen ya da dengelenen bakış “en güzel zamanlar”

Katılımcılar, geçmişte yaptıkları yaramazlıklar ve söylenenleri kulak arkası etmeleri nedeniyle duydukları pişmanlıkları dile getirmektedir. O dönemde söylenen “pişman olacaksınız” sözlerinin bugün hala akıllarına geldiğini ve keşke yapmasaydım dediklerini belirtirler. Kurumda yaşadıkları zorlukları ve kısıtlamaları çocuk akıllarıyla kötü olarak algıladıklarını ancak büyüdükçe bunların kendilerini korumak için olduğunu anladıklarını ifade ederler.

Cahilliğimiz çok vardı. Yani bize söyleneni kulak arkası yapardık. Bize derlerdi vakti zamanı geldiğinde işte dediklerimizi aklınıza gelecek ve pişman olacaksınız... Mesela hala daha benim aklıma gelir bana söylenenler. Keşke yapmasaydım diyorum hala daha. Yapmayın demelerine rağmen biz yine fırlamalı yapardık... Gerçekten pişman olduk halen daha oluyorum yani yaptığımı yaramazlıklara. (K8)

Ama bunu çocuk aklıyla bazen kötü bir şey diye düşünüyorduk ama büyüdükçe, baktıkça geriye daha çok anlayabiliyoruz bizim için olduğunu. (E12)

Katılımcılar, kurumda kendilerine sağlanan imkanların ve düzenin kıymetini zamanla anladıklarını vurgularlar. Kurumda geçirilen zamanın "en güzel zamanlar" olduğunu ve o dönemde verilen imkanların değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederler.

Belli bir yaşa geldikten sonra yaşadığımız şeyler için oraların kıymetini anlıyoruz. Oradan mesela çıkmak için yırtılıyorsun, affedersin. Ama belli bir süreden sonra da buraya gelmek için aynı çabayı göstereceksin... Çünkü en güzel zamanlarımız o zamanlarmış. Ben sonradan gerçekten farkına vardım. (K3)

Kütahya'daki özellikle annelerimle hala görüşüyorum. Şey demiştim, siz çok doğru yapıyormuşsunuz. Ben o an açıkçası çocuktum, ergendim ve ben çok fevri, agresif, sinirli birisiydim... Gerçekten o zaman oraları beğenmiyorduk biz. Orayı çok aradım gerçekten. (K4)

Kurumda uygulanan disiplin ve düzenin (din dersleri, kitap okuma saatleri, ders çalışma saatleri gibi) o dönemde baskı olarak algılandığını ancak bugün iyi ki de böyle olduğunu düşündüklerini belirtmekte. Hocaların ve annelerin sözlerini dinlemenin ileride pişmanlıkları önleyeceğini ve başarıya ulaşmada etkili olacağını ifade ederler. Kurumda kalan gençlere, o anki baskıları ileride "iyi ki yaşadım" diyecekleri bir disiplin olarak görmelerini tavsiye ederler.

Ama mesela zaman geçtikçe daha çok anlıyorum hani o yurdun, o koşulların, o devlet bakımının ne kadar iyi olduğunu ne kadar korumacı, sahiplenici olduğunu zamanla anlıyor insan. Yani niye bu kadar baskı var derdim. Ama şu an düşünüyorum da İyi ki de böyle olmuş. (K7)

Uluslararası literatürde de benzer biçimde, kurum bakımında yetişen bireylerin yetişkinlikte geçmiş tecrübelerini yeniden hatırlama eğiliminde oldukları ve görülmektedir. Jackson ve Cameron (2012) kurum bakımı sonrası gençlerin geçmişe dönük algılarında “disiplin, yapı ve rehberliğin” uzun vadede onlar için anlamlı ve koruyucu bir değer kazandığını belirtmiştir. Gypen vd. (2017) tarafından yapılan araştırmada ise, kurum bakım sürecinin uzun vadede duygusal dayanıklılığı arttırdığını, bireylere farkındalık kazandırdığını fakat bu farkındalığın genellikle daha sonradan yetişkinlik döneminde ortaya çıktığını göstermektedir. Türkiye’de çocuk evleri modelinde uygulanan kurallar, sorumluluklar ve düzenli yapı çocuklarda baskı olarak algılanabilmektedir. Ancak bu çalışma bulguları, zaman içinde bireylerin bu durumu koruyucu ve öğretici bir çerçevede yeniden değerlendirdiğini göstermektedir.

Bu bulgu, bireylerin kurum tecrübelerine yönelik algılarının zamanla değiştiğini ve geçmişte olumsuz gibi görünen uygulamaların bugün daha olumlu bir çerçevede değerlendirildiğini göstermektedir. Katılımcılar, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde disiplin ve kısıtlamaları baskı olarak algılayarak, yetişkinlikte bu uygulamaların aslında onları korumaya ve geleceğe hazırlamaya yönelik olduğunu fark etmektedirler. Şu an düşünülünce kurumun sağladığı imkanların "en güzel zamanlar" olarak hatırlanması, bir içsel uzlaşma ve dengeleme sürecine

işaret etmektedir. Bu durum, çocuk evlerinde edinilen tecrübelerin uzun vadede bireylerin değerler sistemini, disiplin anlayışını ve hayat algısını şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

Araştırmacı Gözlemi: Katılımcılar bu temayı aktarırken kısa gülümsemeler, başlarını hafifçe yana eğme ve geçmiş zihinde canlandırmaya dönük kısa duraksamalar sergiledikleri gözlenmiştir. “Keşke yapmasaydım”, “o zaman anlamıyorduk”, “meğer bizim içinmiş” gibi ifadeler sırasında katılımcıların çoğunun iç çekme, hafifçe baş sallama veya onaylayıcı jestler yapması, yaşananları geriye dönük olarak yeniden anlamlandırdıklarını göstermektedir. Katılımcılar kurum yaşantısına dair olumsuz duyguların zamanla törpülendiğini, yerini hem kabul etme hem de minnettarlığın birleşimine bıraktığı görülmektedir.

4.4.1.4. Kırılganlıkla güçlenme arasında denge kurma

Katılımcılar kurum bakımında yaşadıkları tecrübelerin kendilerinde hem kırılganlıklar yarattığını hem de bu kırılganlıklardan güçlenerek çıkmayı öğrendiklerini dile getirmişlerdir. Bir yandan aşağılanma, yalnızlık, ailevi ihmal ve toplumsal önyargılarla karşı karşıya kaldıklarını; öte yandan bu zorlukların yaşamlarında direnç geliştirmelerine katkı sunduğunu vurgulamışlardır. Çocukluğundan beri kendi ayakları üzerinde durmaya alışkın olmanın, başkalarına ağır gelen sorunları bile hafif atlatmasını sağladığını belirtmektedirler.

Yani ben gerçekten küçüklüğünden beri kendi ayaklarım üzerinde durmaya alıştığım için hani kimisine büyük gelen, çok ağır gelen şey bana hafif geliyor. Bu yüzden kendi imkanlarım doğrultusunda da problemlerimi kendim çözebiliyorum. (E9)

Yaşanan acıların insanı olgunlaştırdığını ve güçlendirdiğini, bu sayede gözyaşı dökmek yerine tebessümle karşıladığını dile getirmekteler.

Yaşandı, bitti, oldu. Hani ben de zaten bazı şeyler iyi ki olmuş diyorum. Çünkü hayat gerçekten yaşadıkça öğretiyor. Hani bir insanın acı çekmesinin ne demek olduğunu acı çekerek hissediyorsunuz, öğreniyorsunuz. Hani ben bunu gördüğüm için bazen mutlu bile oluyorum. Çünkü sadece bir tebessüm oluyor yüzümde. Başka hiçbir şey olmuyor. Bunlar için ne gözyaşı döküyorum ne kimseyi suçluyorum ne kimseyi rencide ediyorum. Olan oldu diyorum ve hayatıma devam etmeye çalışıyorum. Ayakta kalmaya çalışıyorum. Her zaman olduğu gibi. Güçlü olmak zorundayım. (E15)

Katılımcıların anlatımlarında, kurum bakımındaki zorlu süreçler bir yandan duygusal kırılganlıklar oluştururken, bu zorlukların bireylerde dayanıklılık ve içsel bir güç geliştirme süreçlerini oluşturduğu görülmektedir. Uluslararası literatür de kurum bakımında yetişmiş bireylerin bu tür ikili duyguları sıklıkla yaşadıklarını ve travma ile dayanıklılık arasında karmaşık bir ilişkilerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Luthar vd. (2000) dayanıklılığın, geçmişteki olumsuz olaylara rağmen bireyin işlevselliğini sürdürmesini sağlayan psikososyal açıdan koruyucu bir faktör olduğunu ancak bu dayanıklılığın her alanda aynı düzeyde olmadığını da belirtmiştir. Benzer şekilde Gypen vd. (2017) tarafından yapılan derleme araştırmada da kurum

bakımında yetişmiş bireylerin psikososyal durumlarının, geçmiş dönemde yaşadıkları zorlukları nasıl yorumlandığına bağlı olarak farklılaştığını ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, bireyin geçmiş tecrübelerini anlamlandırma şeklinin kırılganlıktan güçlenmeye geçişte belirleyici olduğunu göstermektedir.

Genel olarak bulgu, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin yaşadıkları zorlukları kimi zaman ağır kırılganlıklar olarak tecrübe ettiklerini kimi zaman ise bu kırılganlıkları güçlenme ve sorumluluk bilinci oluşturma noktasında iyi gördüklerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların anlatılarında, yaşadıkları olumsuzlukları “hayatın öğrettiği dersler” olarak görmeleri ve geleceğe umutla bakabilmeleri, bu dönüşümün en somut göstergesidir. Bu denge, bireylerin yaşamla kurdukları ilişkiyi, geleceğe bakışlarını ve kendilerine yükledikleri sorumlulukları derinden şekillendirmektedir.

Araştırmacı Gözlemi: Bu temaya ilişkin görüşmeler sırasında katılımcıların anlatım biçimlerinde belirgin bir dalgalanma gözlenmiştir. Zorlu deneyimlerden bahsederken çoğu katılımcı cümlelerine kısa aralıklarla duraklayarak devam etmekte, ses tonları hafifçe düşmekte ve göz teması daha sınırlı hâle gelmektedir. Olayları aktarırken geçmişe döndüklerini gösteren bir düşünce ve içe kapanma hali zaman zaman kendini göstermiştir. Buna karşılık, “ayakta kalma”, “kendi işimi kendim çözdüm” gibi güçlenme ifadelerinde ise konuşma hızının biraz daha arttığı, ses tonlarının daha netleştiği ve daha kararlı bir tutum sergiledikleri görülmüştür.

4.4.1.5. Travmatik olayların çıktısı

Travma yaşamak bireylerin ilişkilerini ve güven duygularını derinden etkilemektedir. Sürekli bir düşünme hastalığı, odaklanamama, kendini rahat hissedememe, kimseyi sevememe ve güvenememe gibi sorunlar ortaya çıkmıştır.

Ama mesela artık yaşadığım travmalardan dolayı sürekli bir düşünme hastalığım var. Bazı şeylere odaklanamıyorum, kendimi veremiyorum, kendimi rahat hissetmiyorum, kimseyi sevemiyorum, güvenemiyorum. Böyle sorunlar oluyor. (E15)

Travmatik olayların bireyler üzerinde sadece kişisel değil, toplumsal düzeyde de sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Katılımcılar arkadaş çevresinde suç, bağımlılık veya ekonomik çöküş örneklerine sık rastlandığını belirterek travmalarla baş edebilmek için mutlaka profesyonel destek almalarına vurgu yapmışlardır. Kurum bakımında yetişip bu şekilde travmaları olan bireylerin iyileşme potansiyeli vardır ve bu potansiyelin sınırlarını yaşları ve kurumda geçirdikleri süre belirlemektedir (Nelson III vd., 2019).

Kuruluştaki hakikaten çok travmatik süreçler yaşamış çocuklar vardı. Hayat o süreçlerle ve o süreçlerin yıkıntılarıyla devam etmeyecek kadar kısa ve özel bence. Kuruluş bakımından ayrıldıktan sonra bir böyle hani kafayı toplayabileceğimiz bir terapi sürecine girmesini öneririm her arkadaşına. (K2)

Kurum bakımında kalan çocukların özellikle ebeveyn yoksunluğu nedeniyle yaşadıkları travmatik deneyimlerin etkisi, bilişsel, duygusal, sosyal ve akademik olmak üzere tüm gelişim alanlarına yansımaktadır. Ailesiyle birlikte yaşayan bir çocuğun dahi okul devamlılığını sağlamak, ders çalışma alışkanlığı kazandırmak ve akademik başarısını artırmak uzun ve zorlu bir süreç gerektirirken; kurum bakımındaki çocukların yaşadıkları travmalar ve duygusal yoksunluklar bu süreci daha da karmaşık hale getirmektedir (Korkmaz & Demiryürek, 2025). Bu dönemlerde yaşanan psikolojik sorunlar, bireyin ilerleyen yaşamında psikolojik iyilik haline ya da sağlıklı ilişkiler kurma becerisine de tümenden engel teşkil etmemektedir. Dayanıklılığın gelişiminde ebeveynle kurulan ilişki temel belirleyici unsur olmakla birlikte, akran ilişkileri, akıl hocalığı (mentorluk) ve destekleyici romantik ilişkiler de yetişkinlik döneminde bu süreci güçlendiren önemli faktörlerdir. Araştırma bulgularına göre güvenli bağlanma geliştiren bireylerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür (Yüceer Kardeş, 2018). Bireysel psikolojik sağlık, aile içi uyum ve iletişim kalitesiyle yakından ilişkilidir; düşük uyum ve düzensiz aile yapısı da düşük psikolojik sağlıkla örtüşmektedir (Amerikaner vd., 1994). Etkin ve erken müdahale ve çevresel iyileştirmelerle olumsuz etkilerin azaltılması mümkündür (Van IJzendoorn vd., 2011). Bu bulgu, yaşanan travmatik deneyimlerin bireylerin kişisel ve sosyal yaşamlarını uzun vadede derinden etkilediğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların terapi ihtiyacına yaptığı güçlü vurgu, travmatik yaşantıların sadece bireysel çaba ile aşılamayacağını ve profesyonel destekle birlikte güvenli bağlanma gerçekleştirmenin gerekliliğini göstermektedir. Bu durum, kurum bakımında yetişmiş bireylerin hem psikososyal kırılganlıklarını hem de dayanıklılık geliştirme gereksinimlerini aynı anda barındıran ikili bir çerçeveyi yansıtmaktadır.

4.4.1.6. Toplumun bakış açısına yönelik eleştiriler “damgalanmaya karşı öneriler”

Kurum bakımında büyüyen bireyler, toplumda sıklıkla önyargı ve damgalanmayla karşılaşılıyor. Bireyler, dışarıdan gelen acıma duygusu, küçümseme ve dışlanma gibi tepkilerle yüzleşmek zorunda kalmaktalar. Bazı durumlarda, kurumda büyüdüklerinin öğrenilmesi, iş hayatında veya sosyal çevrelerinde farklı muamele görmelerine neden olabiliyor. Bu sebeple katılımcıların çoğunluğu, kurumda büyüdüklerini gizleme ihtiyacı hissediyor çünkü bu durumun kendilerine karşı önyargı oluşturmamasından çekiniyorlar.

Yani yurttan kaldığımı öğrenenler, ya ne güzel sen de atanmışsın, devlet sağ olsun tarzında. İşte üzülme, böyle acıyor gibi bakıyorlar yani, acıyor gibi bakıyorlar size. Ya da mesela çok erken yaşta atandığım için küçümsedikleri oldu. Yani mesela sen de zaten çocuksun tarzında. (K6)

Ben orada ilk başta gizlemek istedim ama ben zaten söylemeden daha ben gitmeden benim zaten yurtta olduğum duyulmuş ve ben bu yüzden mesela çok dışlandım. Hani hep benden birazcık daha uzak, hep mesela o şeyi hissediyorsunuz belli bir yerde. Hani size acıdıklarını hissettikleri, hani o şeyi hani bilmeseniz bile hani onu zaten gözlerinde insanların görüyorsunuz, anlıyorsunuz. Size olan mesafelerinden de zaten anlıyorsunuz. (K9)

2014 yılında yapılan bir çalıştayda kurum bakımı altındaki çocuklara yönelik etiketlenmenin bebeklikten itibaren başladığı ve “yurt çocuğu” gibi tanımlamaların bireyleri yaşam boyu takip eden bir damga niteliği taşıdığı ifade edilmekte ve bu süreç yedi başlık altında ele alınmaktadır: kurum personelinin söylem ve uygulamaları, eğitim sisteminde öğretmen ve velilerin tutumları, medyanın kullandığı dil, toplumun önyargıları, iş dünyasındaki çekinceler ve yurtta yetişen bireylerin birbirine yönelik yaklaşımıyla devam etmektedir. Ayrıca bireylerin kendilerini “devletin çocuğu” kimliğiyle tanımlamaları da etiketlenmenin bir başka boyutunu oluşturmaktadır (Hayat Sende Derneği, 2014). Kurumda yetişen bireylerin sosyal ilişkileri de bu önyargılardan etkileniyor. Bazı durumlarda, kurumda büyüdükleri öğrenildiğinde arkadaşlık ilişkilerinde mesafeler oluşabiliyor veya acıma duygusuyla yaklaşıldığı hissedilebiliyor. Bu durum da onların sosyal yaşama uyumlarını zorlaştırmakta ve psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Kurum bakım geçmişi olan bireylerle yapılan çalışmalarda da bu bulguyu destekler nitelikte sonuç ortaya çıkmıştır (Buchanan, 1995; Kalaycı, 2007; Boduroğlu, 2016; Erbay ve Çalış, 2022). Toplu organizasyonlarda veya çocuk evlerinde kalan grupların dışarıdan kolayca fark edilmesi, meraklı bakışlara ve sorulara maruz kalmalarına neden olabiliyor. Bu durum bireylerin kendilerini "normal insan" olarak kabul ettirme çabalarını zorlaştırmaktadır.

Toplu olarak bir organizasyona gittikleri zaman hiç benzemeyen bir kadının etrafında beş tane erkek veyahut da beş tane kızın olması dışarıdan anlaşılıyor. Bazı meraklı teyzeler, adamlar gelip sorabiliyorlar. Veyahut da onlar sürekli anne abla diye hitap ettiği zaman insanlar garipsebiliyorlar. (E6)

Bilen arkadaşlarımla bilmeyen arkadaşlarım arasında mesela çok fark vardı. Yurtta kaldığımı bilmeyen arkadaşlarımla inanılmaz derecede rahatken bildiğimi bildiğimi bildiğim arkadaşım benim için daha başkaydı yani. Hani sanki o insan bana acıyormuş gibi hissediyordum. Öyle bir şey olmasa bile ben bu kafadaydım. (K3)

Toplunun bu bireylere yönelik acıma duygusuyla yaklaşması yerine, onları eşit ve normal bireyler olarak görmesi gerektiği vurgulanıyor. Tabi toplumun bu şekilde düşünmemesi için de kurum nezdinde bir şeylerin yapılması gerektiği katılımcılar tarafından ifade edilmektedir.

Ama damgalanmamak istiyorsanız onu kendi hayatınıza dahil edeceksiniz. Evinizle tanışacaksınız, ailenizle tanışacaksınız. Fakir olmadığınızı ikna etmeniz gerekiyor. Suç potansiyeli taşımadığınıza ikna etmeniz gerekiyor. (K2)

Bu bulgu, kurum bakımında yetişen bireylerin toplumla kurdukları ilişkilerde yoğun biçimde önyargı ve damgalanmayla karşılaştıklarını göstermektedir. “Yurt çocuğu” algısı, bireylerin iş ve sosyal yaşamlarında küçümsenme, acıma duygusuyla yaklaşılma ya da dışlanma gibi olumsuz

tutumlarla karşılaşmalarına yol açmaktadır (Buchanan, 1995; Kools, 1997; Çetin ve Çavuşoğlu, 2009; Yazıcı, 2013; Nalbant, 2016; Yüceer Kardeş, 2018; Yanardağ, 2019; Uğur ve Kılıç, 2022; Kelebek ve Kucur, 2025).

Damgalanma, bireyin toplumsal kimliğinin çevresel beklentilerle çatıştığı durumlarda ortaya çıkan bir sosyal süreç olarak görülmektedir. Goffman (1963/2022) da damga (stigma) kavramını, bireyin “gerçek kimliği” ile toplumun kendisine atfettiği “sanal kimlik” arasındaki uyumsuzluk olarak tanımlamaktadır. Bu uyumsuzluğun, bireyin toplum içindeki konumunu, ilişkilerini ve kendisini nasıl tanımladığını ve damgalanmanın bireyi toplumsal normların dışında konumlandırarak bir “kimlik bozulması” oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bu bulgu, bireylerin içselleştirdikleri damgalanma ile baş etme stratejilerinin hem algılarını hem de sosyal ilişkilerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların önerileri, toplumun bu bireylere acıma temelli değil, eşit ve saygılı bir yaklaşım geliştirmesi gerektiği yönündedir. Ayrıca bu algının kırılabilmesi için kurumların, bireyleri toplum içinde görünür kılacak ve önyargıları dönüştürecek adımlar atmasının önemine dikkat çekilmektedir.

Araştırmacı Gözlemi: Bu temada katılımcıların damgalanma konusunu anlatırken belirgin bir hassasiyet ve çekimseme gösterdikleri dikkat çekmiştir. Özellikle “acıma” ve “uzak durma” gibi söylemlerden bahsederken bu konuda yaşadıkları sıkıntının onları bunalttığı hissedilmiştir. Buna karşılık, damgalamayla baş etmek için geliştirdikleri stratejileri anlattıklarında daha rahat oldukları ve bu hissin onları güçlendirdiği görülmektedir. Genel olarak katılımcılar, damgalanmayı hâlâ onları etkileyen bir durum olarak görmekte ancak zamanla buna karşı kendi yollarını oluşturduklarını ifade etmektedirler.

4.4.2. Gelecek kurma arzusu ve kaygılar

Yetiştirme yurdunda kalan çocukların gelecekle ilgili planları kısmen olsa da kendilerini hayata çok hazır hissetmedikleri ve gelecekte kaygılı oldukları görülmektedir (Şenocak, 2005). Araştırmamız katılımcılar da aile kurma arzusunu ve bu konudaki kaygılarını çeşitli açılardan dile getirmektedir. Gelecekte kurulacak ailelerde çocukların kendi yaşadıkları sorunları yaşamaması, onlara daha iyi imkanlar sunulması ve kendi tercihlerini yapabilmeleri hedeflenmektedir. Kendi anne babalarının olumsuz örneklerini tekrarlamama ve çocuklarına daha iyi bir gelecek sunma motivasyonu güçlü bir şekilde ifade edilmektedir. Mutsuz ebeveynlerin çocuklarının da mutlu olamayacağı düşüncesi, kendi anne babalarının kader çizgisini takip etmeme ve onlara biçilen ömrü tamamlamama arzusunu beslemektedir.

4.4.2.1. Aile kurma isteği ya da kaygısı

Katılımcılar arasında aile kurma arzusu ve bu kavramın tanımı üzerine farklı görüşler bulunmaktadır. Katılımcıların bir kısmı kendi aile yapılarının aile kurma isteklerini etkilediğini belirtmektedir. Mutsuz veya faydasız bir evliliğin ürünü olma düşüncesi, bir insanla hayatı birleştirip her şeyi mahvetme korkusu yaratmaktadır. K4 ise, geçmişten bugüne bir aile kurma hayali ile yaşasa da annesi gibi bir anne olmak istemediğini vurgulamaktadır. Katılımcı ifadelerine bakıldığında ailelerinde yaşadıkları olumsuz tecrübelerin onların aileye ilişkin düşüncelerini büyük ölçüde etkilediği görülmektedir.

Ben zaten belki mutsuz belki faydasız bir evliliğin meyvesiyim. Yani hayatım zaten oradan gelmiş. Kesinlikle. Tek bir hakkım, tek bir şeyim var gibi düşünüyorum. Bir insanla hayatını birleştirip her şeyi mahvetmek çok korkutuyor beni. İşte dediğim gibi büyüdüğüm arkadaşlarımın aile yapısı, benim aile yapım çok kötü olduğundan belki de aile kurmak istemiyorum. Kendi başıma geçinmek istiyorum. (E10)

Ama bir yandan da ben çok hayal kuran birisi değilim ama en çok istediğim şeylerden biri kendime ait bir ailem olması. Kendime ait, düzgün, böyle temiz bir ailem olsun isterdim. Çok istiyorum. Umarım bir gün ailem olursa da annem gibi bir anne olmak istemiyorum. Ona anne denilmemesi lazım. Herkes anne baba olmamalı. (K4)

Korunma ve bakım altında bulunan çocuklarla yapılmış çalışmalarda da çocukların, başarıya ulaşamama ve gelecekte mutlu bir aile kuramama ihtimali üzerinde kaygı duydukları görülmektedir (Şenocak, 2005; Şahan, 2009; Temelli, 2019). Bu bulgular evlenmemiş kişilerin görüşlerini gösterirken kurum bakım geçmişi olan evli bireylerle yapılan bir araştırmada da katılımcıların çoğunluğu evlilik hakkındaki düşüncelerini “kesinlikle olumlu” olarak ifade etseler de kurum bakımı öncesindeki aile yaşantılarının ve kurum bakımı sonrasındaki süreçte yaşanan olumsuzlukların evliliklerini etkilediği söylenebilir (Yüceer, 2012). Zira Tapan (2021)’ da kurum bakım geçmişi olan evli bireylerle yapmış olduğu çalışmada bireylerin geçmiş yaşam deneyimlerinin evlilik aşamasında kaygıya sebep olduğunu belirtmektedir. Kurum bakımında yetişmiş bireylerin aile kurma ve evlilik olgusuna ilişkin düşüncelerinin iki farklı yaşam evresinde değiştiği görülmektedir. Bu bulgu çalışmamız açısından kurum bakımında yetişmiş bireylerin aile kurma isteği ya da kaygılarında geçmiş deneyimlerinin belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Çocuklukta yaşanan olumsuz aile deneyimleri, bireylerde mutsuz bir evliliğin tekrarı korkusunu ve aile kurmaktan kaçınma eğilimini güçlendirmektedir. Bu durum, bireylerin aile kavramına yönelik algılarının kendi deneyimlerinden güçlü biçimde etkilendiğini ve geçmişin, gelecek planlamalarında önemli bir referans noktası olduğunu göstermektedir.

4.4.2.2. Çocuğuna kendi yaşadığını yaşatmama kararlılığı

Mevcut aile yapılarının olumsuz örnek teşkil ettiği ve gelecekteki aile yaşamında bu hataların tekrarlanmaması gerektiği belirtilmektedir. Katılımcılar, kendi ebeveynlerinin kader çizgilerini takip etmemeleri ve onlara biçilen ömrü tamamlamamaları gerektiğini ifade ederek, çocuklarının da kendi yollarını çizmelerine olanak tanıma arzusunu dile getirmektedir.

Bir aile kuracak olursam, hayalimdeki aile de öyledir yani. Çocuğum benim yaşadığım sorunları yaşamasin, başkalarının yaşadığı sorunları yaşamasin. Bilgileri, imkanları önüne sunarsın. Kendi tercih eder. (E10)

Kız arkadaşım var şu anda. Kesinlikle annem ve babam gibi olmayacağız. İleride bir çocuğumuz olursa kesinlikle böyle olmayacak. (E14)

Çünkü biz mutlu değilsek bizden doğacak çocuk zaten mutlu olamaz ki. Yani kendi anne babalarının kaderlerinin çizgisini takip etmesinler, ben onu diyebilirim. (K2)

Uluslararası literatürde bu durum, “nesiller arası aktarımın kırılması” kavramıyla açıklanmaktadır. Egeland vd. (1988) olumsuz ebeveynlik yaşantılarının sonraki kuşaklara aktarılmasının önüne geçilebileceğini, bireylerin bilinçli farkındalık ve içgörü geliştirmeleriyle bu döngüyü kırabildiklerini göstermiştir. Benzer şekilde Narayan vd. (2021) ise "nesiller arası dayanıklılık" kavramını geliştirerek, ebeveynlerin kendi çocukluk travmalarını fark edip bilinçli bir şekilde farklı ebeveynlik davranışları sergilemelerinin hem çocukların iyi oluşunu hem de ebeveynlerin psikolojik durumlarını güçlendirdiğini ortaya koymuştur. Kurum bakımı sonrasında hemen ebeveyn olma durumu bireyler için bağımsızlaşmayı zorlaştıran bir durum olarak da görülmektedir. O sebeple bu bireylerin evlilik ve ebeveynlik durumlarına yönelik özel destek mekanizmalarına da ihtiyaç duyulduğu görülmektedir (Campos vd., 2020).

Bu bulgu, katılımcıların ebeveynlerinden gördükleri olumsuz aile örüntülerini tekrar etmemek konusunda güçlü bir kararlılık taşıdıklarını ortaya koymaktadır. Çocuklarına kendi yaşadıkları acı deneyimleri yaşatmama arzusu, geçmişten ders çıkarak daha sağlıklı bir aile ortamı kurma isteğini yansıtmaktadır. Bireyler, anne-babalarının mutsuz ilişkilerini bir uyarı olarak görmekte ve gelecekteki ebeveynlik rollerinde çocuklarının kendi tercihlerini yapabilecekleri özgür ve güvenli bir ortam sağlamayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım, geçmişten alınan olumsuz mirası dönüştürerek daha umutlu bir gelecek inşa etme motivasyonunun güçlü bir göstergesidir.

4.4.2.3. Eğitimle ve işle hayata tutunma isteği

Eğitimin, özellikle kız çocukları için hayatta kalabilmenin ve kendi ayakları üzerinde durabilmenin en önemli yolu olduğu vurgulanmaktadır. Okumayan veya kendi hayatını kuramayan kadınların zorluklar yaşayabileceği, başkalarına bağımlı bir hayatın sürdürülemeyeceği belirtilmektedir.

Evlilik de bir çözüm değil. Birisiyle evleneyim hayatımı kurtarayım gibi bir şey de olamaz. Yani elimdeki en büyük güç okumak. (K4)

Bu yaklaşım, eğitimin bireysel gelişimin hayatta kalma ve toplumsal eşitsizlikleri aşma aracı olarak görüldüğünü göstermektedir. Birçok katılımcı için eğitim bireylerin geleceğini inşa etmede en güçlü dayanaklardan biri olarak görülmektedir.

4.4.3. Kimlik oluşumu, aidiyet ve anlam verme süreçleri

Kurumda kalan ya da kalmış bireylerin önemli bir kısmı, bu durumu çevrelerinden gizleme ihtiyacı hissetmektedir. Bu gizleme davranışı genellikle ilkokul yıllarında başlamakta ve lise, üniversite hatta iş hayatında da devam etmektedir. Gizlemenin temel nedenleri arasında, toplumda oluşan önyargılar, acıma duygusuyla yaklaşılma korkusu, alay edilme veya dışlanma endişesi yer almaktadır. Bazı katılımcılar, bu durumu saklamanın kendilerini koruma ve tartışmalardan kaçınma stratejisi olduğunu belirtirken, bazıları ise bu bilginin karşı tarafa bir fayda sağlamayacağını düşünmektedir.

4.4.3.1. Kurum geçmişine yönelik paylaşım, gizleme ve damgalanmaya karşı tutumları

Bakım altındaki çocuklar, okullarda sıklıkla damgalanmakta ve düşük beklentilerle karşılaşmaktadır. Öğretmenlerin bu çocuklardan akademik başarı beklememesi ve akran zorbalığına maruz kalmaları, eğitim deneyimlerini olumsuz yönde şekillendirmektedir. Ayrıca bu çocuklar okuldan uzaklaştırılma uygulamalarına orantısız biçimde maruz kalmaktadır. Bu durum, eğitim sürecinde yapısal ayrımcılığın ne kadar derin olduğunu göstermektedir (Jackson, 1994; Sting vd., 2025). Katılımcılar da bu sebeplerden kurum geçmişlerini genellikle gizleme ihtiyacı hissettiklerini belirtmektedirler. Bu durum, özellikle eğitim yıllarında yaygın olup, alay konusu olmaktan, tartışma çıkmasından, kötü hissedilmekten veya acınmaktan kaçınma gibi nedenlere dayanmaktadır. Bazı katılımcılar, bu gizleme davranışının hayatlarının genelinde devam ettiğini, hatta iş hayatına da yansıdığını ifade etmektedir.

Kurumda kaldığımızı gizlemeye ihtiyacını hissediyorum genellikle... En azından dalga konusu olup tartışma çıkmasın diye her zaman gizlerdik kendimizi okullarda. Bazen açığa çıktığımız da olurdu açıkçası. Onda da tatsız olaylar olurdu. Bu yurt çocuğu, bu işe yaramaz. (E1)

Hayatımda böyle çok aşırı etkili olmayacak insanlara anlatmaya gerek de yok. Ne gerek var? Bir şey kazandırmayacak yani. Sizin için bir şey değiştirmeyecek. (E2)

Gizleme sebebim şuydu. İnsanlar bunu duyduğunda hani üzülebiliyorlar ve demagoji bir havası katabiliyordu. Bilmelerine de ne gerek var kafasıydım açıkçası. (E3)

Çevrede mesela yurttan kalana hep acınacak gözle bakıldığı için ben de mesela ister istemez çalıştığım ortamda da yeni bir ortama ya da bir arkadaş çevresine girince de mesela hayatımı anlatmaya en ufak detay da olsa anlatmaya çok çekinirim. (K7)

Gizleme ihtiyacının temelinde, toplumun kurumda kalan bireylere yönelik acıma, dalga geçme veya küçümseme gibi olumsuz bakış açıları yatmaktadır. Benzer bir araştırmada da katılımcılar kurumda kaldıkları için başarısız ya da suç eğiliminde olan kişiler olarak da görüldükleri kendilerini gizlemişlerdir (Evans, 2019). Katılımcılar, kurum geçmişlerini gizlemek için çeşitli stratejiler geliştirdiklerini ifade etmektedir. Bunlar arasında yalan söylemek, kurgu bir aile tanıtmak veya sadece çok yakın ve güvenilir kişilere bilgi vermek yer almaktadır. Bazı katılımcılar, bu gizleme davranışının kendilerini koruma ve insanların niyetlerini bilememe gibi nedenlerle ortaya çıktığını belirtmektedir.

Anne babanız var mı sorusuna öğretmen yani bizim çocuk evlerinde kaldığımızı bilmeyen öğretmenden anne babanız var mı ne iş yapıyor sorusuna genelde yalan söylüyorduk biz. Çünkü arkadaşlarımızın yanında işte biz çocuk evlerinde kalıyoruz demek bir tık ağır oluyordu. (E13)

Dönem dönem ve yer yer kamufle ettim. Çünkü kendinizde ister istemez bir koruma... bir ağ örmeniz gerekiyor, korunmanız gerekiyor. Ve insanların niyetlerini bilemiyorsunuz. Yabancı olan her şey ürkütücüdür. Dolayısıyla sizin yabancı olan şeylere göre... ..belli stratejiler gerektiğini bulmanız gerekiyor. (K2)

Çünkü şey dediler yani, bizi böyle büyüttüler yani o evde. Kızım herkese her şeyi söylemeyin. Söylemek zorunda değilsin. Bilmek zorunda değiller. Bugün senin yüzüne gülerler, yarın gülmezler. Yarın açığını yüzüne vururlar gibi. Yani böyle büyüdük yani biz. O yüzden... İlk başta insanlara karşı böyle şey yaklaşıyordum, böyle biraz mesafeli. Baktım hani iyi birisi, öyle daha çok yaklaşıyorduk ve samimi oluyorduk. (K5)

Kurum bakımında kalan çocuklarla yapılan benzer araştırmalarda da çocukların çevreleri tarafından damgalanmamak adına kendilerini gizledikleri, beyaz yalanlara başvurdukları ve personelleri kendi ailesi gibi gösterdikleri belirtilmiştir (Kalaycı, 2007; Yazıcı, 2013; Şavlı, 2018; Aykul, 2019). Ellis ve Johnston, (2024) ise kurum bakımında yetişip üniversiteye başlayan bireylerin burayı yeniden hayata başlamak adına bir fırsat olarak görüp damgalanmalarının önüne geçmek için kendilerini gizlediklerini belirtmiştir. Gizleme davranışı bireyler için bir savunma mekanizması işlevi görmektedir (Sting vd., 2025). Çalışmamız açısından daha az sayıda katılımcı ise kurum geçmişlerini asla gizlemediklerini belirtmektedir. Bu tutumun temelinde, kurumda kalmanın utanılacak bir durum olmadığı, kişinin kendi tercihi olmadığı ve mecburi bir durum olduğu inancı yatmaktadır. Özellikle iş hayatında, kurum geçmişinin zaten bilindiği durumlarda gizlemenin bir faydası olmadığı düşüncesi de bu tutumu desteklemektedir.

Ama hayatımın hiçbir noktasında nerede kaldığımı asla gizlemedim hocam. Çünkü bu, yani... Bu aslında utanılacak bir şey değil. Saklamak aslında utanılacak bir şey. Neden saklasın ki? Sen tercih etmedin. Bana kimse sormadı sen yurttan mı kalmak istiyorsun diye. Hayır. Ben mecburen yurttan kalıyorum. (E5)

Bulgular, katılımcıların çocuk evlerinde kaldıkları dönemde ve sonrasında kurumda kaldıklarını sosyal çevreleriyle paylaşma konusunda dikkatli ve seçici davrandıklarını çoğu zaman da gizlediklerini göstermektedir. Bu gizleme davranışı özellikle okul ve iş hayatında daha belirgin

olup, alay edilme, acınma veya küçümsenme ihtimalinden korunma amacı taşımaktadır. Bu durum, Goffman (1963/2022)'ın bilgi kontrolü (information control) kavramıyla açıklanabilir. Katılımcılar, damgalanma riskini azaltmak amacıyla kimliklerine dair bilgiyi “geçme (passing)” veya “örtme (covering)” stratejileriyle yönetmektedir. Bu stratejiler, bireyin toplumdaki önyargılardan kaçınma, damgalanma korkusu ve sosyal ilişkilerinde denge kurma çabasını yansıtmaktadır.

Araştırmacı Gözlemi: Bu tema konuşulurken katılımcıların çoğunun anlatım tarzı belirgin şekilde değişmektedir. Kurum geçmişini gizleme deneyimlerini aktarırken temkinli oluşları gözlenmiştir. Bazıları bu konuyu hızlıca geçme eğilimindeyken, bazıları ise uzun aralar vererek anlatmaktadır. Bu durum damgalanma deneyiminin onlarda halen duygusal bir yük taşıdığını göstermektedir. Gizleme stratejilerinden bahsederken ise daha kontrollü, hatta zaman zaman kendilerini korumaya yönelik bir bilinç geliştirdiklerini ifade ederken de hafif bir rahatlama gözlenmektedir. Genel olarak katılımcıların büyük kısmı, başkalarının tepkilerini öngöremedikleri için kimlik bilgilerini gizlime ihtiyacı hissetmektedir.

4.4.3.2. “Kimsesiz” kimliğine karşı geliştirilen direnç ve yeniden tanım arayışları: “benim suçum yok suçlu ailem”

Zorluklarla dolu bir hayat yolculuğundan geçildiği, tedaviler ve destekler alındığı belirtilmektedir. Yaş ilerledikçe ve hayattan alınan derslerle birlikte, zorluklara karşı daha güçlü tepkiler verilebildiği ve kendini koruyabildiği vurgulanmaktadır. Kurumda büyümenin, bireye bu konularda çok şey kattığı ve "üzülme" gibi tepkilere karşı "benim suçum yok, suçlu ailem" şeklinde bir duruş sergilendiği belirtilmektedir.

İnsanın akli geliştikçe, büyüdükçe zaten anlıyor her şeyi. Şimdi artık o kadar rahat kendimi buluyorum. Çünkü hepsi geçmiş gitmiş diyorsun. Geçmişte kalmışsın. Artık kendi ayaklarının üstünde durabiliyorsun. (E12)

Yaş ilerledikçe bir de hayattan aldığınız derslerle insan biraz daha güçleniyor. Bu şekilde yani iş hayatımda da karşılaştığım zorluklara karşı güzel tepkiler verebiliyorum. Kendimi koruyabiliyorum. Bu konuda kurum bana çok şey kattı. Yani küçüklükten beri de mesela birine yurttan büyüdüm dediğinizde size ya üzülme ya olsun. Benim üzüleceğim hiçbir şey yok. Eğer ortada suçlu olan biri varsa zaten ailemdir. Benim hiçbir suçum yok. Benim suçum sadece çocuk olmaktı yani o yaşta. (K6)

Kurumda yetişen bireylerin, normal aileleriyle yaşayanlardan bir farkı olmadığı düşünülmektedir; zira kurum personelinin anne veya babadan farksız olduğu ifade edilmektedir.

Normal ailesiyle yaşayanların yurttan çıkanlarla hiçbir farkı olduğunu düşünmüyorum. Çünkü nasıl anlatsam bizim için personellerin anne veya babadan farkı yoktu hiç. (E11)

Tüm çocuklara, kim olduklarından utanmamaları ve bu kimliği bir kalkan gibi kullanmaları tavsiye edilmektedir. Böylece dışarıdaki insanların bu durumu bir silah olarak kullanmasının

önüne geçilebileceği belirtilmektedir. Kurumda kalmış olmanın kötü bir şey olmadığı, aksine bireyin güçlü ve hayata tutunmaya çalışan biri olduğunu gösterdiği ifade edilmektedir.

Tüm çocuklara tavsiyem kim olduklarından utanmasınlar. Nerede olursa olsunlar, kim olduklarından utanmasınlar. Bunu bir kalkan gibi kendilerine giydirdinler ki dışarıdaki insanlar bunu bir silah olarak onlara karşı kullanmasınlar. (E5)

Benzer bir araştırmada da katılımcılar kurumda kaldıkları için başarısız ya da suç eğiliminde olan kişiler olarak algılandıkları için kurumda kalınan dönemde kendilerini gizleseler de yetişkinlik döneminde bir direnç ve başkaldırı olarak bunu gururla açıkladıkları görülmektedir. Bu şekilde güçlü bir benlik ve yeniden kimlik oluşturma sürecine girdikleri görülür (Stein, 2006). Bu kimlik inşası süreci de geçmişte yaşadıkları olaylara karşı geliştirdikleri hayatta kalma stratejilerinin devamı niteliğindedir (Colbridge vd., 2017). Bu bulgu, kurum bakımında büyüyen bireylerin “kimsesiz” kimliğine karşı geliştirdikleri direnç ve yeniden tanım arayışlarını yansıtmaktadır. Katılımcılar, kurumda büyümenin kendilerini güçlendirdiğini, zorluklarla mücadele etmeyi öğrettiğini ve dışarıdan gelen “üzülme” gibi tepkilere karşı “benim suçum yok, suçlu ailem” şeklinde bir duruş sergilediklerini belirtmektedir. Genel olarak, kurumda yetişmenin utanılacak bir durum olmadığı, aksine bireyin güçlü, dirençli ve hayata tutunan biri olduğunun göstergesi olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle, katılımcılar diğer çocuklara geçmişlerinden utanmamalarını, bu geçmişi bir kalkan gibi sahiplenmelerini ve başkalarının önyargılarını etkisiz hale getirmelerini tavsiye etmektedir.

Araştırmacı Gözlemi: Bu temada katılımcıların anlatımlarında dikkati çeken temel nokta, “kimsesiz” etiketine karşı geliştirdikleri güçlü savunma mekanizmalarıdır. Görüşmeler sırasında bu konu açıldığında ses tonlarında kararlılık artışı gözlenmiştir. Katılımcılar özellikle “benim suçum yok” veya “suç ailemdeydi” gibi ifadeleri dile getirirken, suçluluk duygusundan uzaklaşma ve kendilerini yeniden konumlandırma çabası hissedilmektedir. Genel gözlem, katılımcıların dışlayıcı veya acıyan bakışlara karşı zamanla direnç geliştirdikleri, kimliklerini yeniden tanımladıkları ve bu geçmişi bir zayıflık değil, dayanıklılık göstergesi olarak çerçeveleme eğiliminde oldukları yönündedir.

4.4.3.3. Kurumdan gelen biri olarak kendini ifade etme ve aidiyet üretimi

Devlet yurtlarında yetişen bireyler, devlete ve Türk bayrağına bağlılık bilinciyle büyüdüklarini vurgulanmaktadır. Bu bireyler, devlete olan borçlarını en iyi şekilde hizmet ederek ödemeye çalıştıklarını belirtmekte ve kendilerini "yurt çocuğu" veya "kurum çocuğu" gibi önyargılı yaklaşımlara rağmen topluma faydalı bireyler olarak görmektedirler. Aynı zamanda kurumda

kalmış olmanın ve orada edinmiş oldukları tecrübelerin hayatlarına yansıyan olumlu taraflarına bakarak aidiyetlerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Biz şu an ayaktaysak devleti sevdiğimizden, devletin bizi sevdiğindendir. Bu yüzden her zaman bize verilen eğitim ilk başta devletin ve Türk bayrağının önemini vurgularlar... Şimdi bakıyoruz, birçok işe yarıyoruz çünkü bizim devlete borcumuz var. Devlete borcumuzu bu şekilde ödenmeye çalışıyoruz. En iyi şekilde hizmet ederek. (E1)

Ama mesela aksine, ben insanlarda şunu gördüm, bendeki terbiyeyi, bendeki efendiliği gördükçe, sen bunun neye borçlusun diyorlar. Sen ailene borçlu olabilirsin, ben devletin kendisine borçluyum. Kendimi çok geliştirdim ama nerede bunu insanlar beni överse, ben devlet terbiyesiyle büyüdüm bitti bu kadar. (E5)

Eğer kötü bir hayatın varsa, kötü bir izlenim bırakıyorsun. Ama iyi bir hayatın varsa, başarılı bir izlenim bırakıyorsan... Diksiyonun olsun, konuşman olsun, giyinmen, kişisel bakımın olsun... Bunları başarabilmişsen... O zaman yurttan çıktım demen çok farklı oluyor. (E7)

Bazı araştırmalar; kurum bakım sürecindeki olumsuzluk ve geçmiş travmatik olaylar sebebiyle kurum bakım deneyiminin kişilerin kendileri hakkında olumsuz benlik düşüncesine sahip olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2007; Tapan, 2021). Yetişkinlik döneminde de bu durumun giderek değiştiği ve yeniden kimlik oluşturma sürecine girdikleri görülmektedir. Araştırmanın bu bulgusu çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin kendilerini ifade etme biçimlerini ve aidiyet üretimlerini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, devlet kurumlarında aldıkları eğitim sayesinde devlete ve Türk bayrağına bağlılık bilinciyle büyüdüklerini, bu bağlılığın hayatlarının merkezinde yer aldığını belirtmektedir. Kurum geçmişine yönelik önyargılara rağmen, devlete hizmet etmeyi bir borç olarak görmekte ve topluma faydalı bireyler olduklarını vurgulamaktadırlar. Böylece kurum bakımında yetişmenin olumsuz bir kimlik unsuru değil aksine topluma katkı sağlama ve devletine bağlılık üzerinden anlam kazanan güçlü bir aidiyet biçimi olduğu ifade edilmektedir. Bu algının oluşmasında çocuk evlerinde yetişmiş olmanın etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

4.4.3.4. Deneyimi aktarma ve örnek olma arzusu

Bireysel eylemlerin sadece kişiyi değil, temsil ettiği grubu da etkilediği belirtilmektedir. Özellikle devlet koruması altındaki çocukların, yaptıkları hataların tüm gruba mal edilmemesi için dikkatli olmaları gerektiği vurgulanır. Toplumun genelleme eğilimi nedeniyle, bir kişinin olumsuz davranışı diğerlerinin de geride başlamasına neden olabilir.

Buradaki yaklaşımım benden sonraki gelecek olana hazırlıktır. Yarın bir gün bir yurt çocuğu oraya geldiğinde, bak burada bir yurt çocuğu vardı, devlet terbiyesiyle büyümüş, çok efendi idi. Aynısını ona diyecekler, ön yargılı yaklaşmak yerine bu sefer onu benimseyecekler. Çünkü neden? Devlet terbiyesiyle büyüyen insanlar bak bunun gibi oluyor diyecekler. Sen bir şey yaptığında Enes'in babası yüzünden diyebilir. Ama biz tek bir kişiyi temsil etmiyoruz. Hem devletin kendisini hem de devletin altında yaşayan çocukları temsil ediyoruz. (E5)

Bu durum çocuklara ya kendi geleceklerini inşa etmeleri ya da yok olup gitmeleri gerektiği yönünde bir uyarı niteliğindedir. Kurumlardaki çocukların kendi başlarına büyüyecekleri ve kendi ayakları üzerinde duracakları bilinciyle hareket etmeleri gerektiği belirtilir. Kurum çatısı altında sunulan tüm imkanların değerlendirilmesi ve öğrenilebilecek her şeyin öğrenilmesi gerektiği vurgulanır.

Biz kendi başımıza büyüyeceğiz. Kendi ayaklarımız üzerinde duracağız. O yüzden burada ne öğrenebiliyorsak ne yapabiliyorsak, hani ne elde edebiliyorsak yapmalıyız. O imkanların hepsinden faydalanmamız gerekiyor. (K3)

Bu bulgu, kurum bakımında yetişmiş bireylerin tecrübelerini sonraki nesillere aktarma ve olumlu bir örnek olma arzusunu yansıtmaktadır. Katılımcılar, bireysel davranışlarının kendileriyle birlikte devlet koruması altındaki tüm çocukları temsil ettiğini ve bu nedenle daha dikkat etmeleri gerektiğini belirtmektedir. Toplumun genellemeci yaklaşımı, tek bir bireyin olumsuz davranışının tüm gruba mal edilmesine yol açabilmektedir. Bu nedenle kurumdan yetişen bireyler, kendilerinden sonra geleceklerin daha iyi karşılanması için olumlu bir imaj bırakma sorumluluğu hissetmektedir. Bu doğrultuda; deneyimi aktarma ve örnek olma arzusu hem bireysel hem de kolektif sorumluluk duygusunu besleyen önemli bir değer olarak öne çıkmaktadır.

4.4.3.5. Devlete aidiyet ve anlam üretimi “devletin çocuğuyuz”

Devlet koruması altında yetişmiş bireyler, devleti kendilerine anne-baba olarak görmekte ve devlete karşı güçlü bir aidiyet hissi taşımaktadırlar. Bu durum, devletin kendilerine sağladığı imkanlar ve gösterdiği özenle pekişmektedir. Bireyler, kendilerini "devletin çocuğu" olarak tanımlamakta ve bu kimliği gururla taşımaktadırlar.

Biz orada devleti temsil ediyoruz. Devlete her zaman da ana baba demişizdir. Verilen eğitimi de en iyi şekilde orada göstermeye çalışıyoruz. Allah'a şükür devletimiz bize baktı. Anne babamız oldu. (E1)

Bunu her çocuğa söylerim. X kişisi değilim ben. Veya ben, Ahmet değilim, Mehmet değilim. Ben devletim. Ben devleti temsil ediyorum. Kimi temsil ettiğini bilersen ona göre yaklaşsın. (E5)

Zaten bizim orada bulunmamızın en büyük amaçlarından bir tanesi okuyup vatana millete hayırlı bir evlat olmamızdır. Devlet babamız diyoruz biz çoğu zaman, devlet baba deriz. (E14)

Bullock vd. (2006) devletin ebeveynlik rolünü araştırdıkları çalışmada; devletin bir ebeveyn kadar duygusal ihtiyaçları gideremese de sürekli ilgi, gözetim, eğitim ve gelişime yönelik hizmetleriyle en azından bireysel ihtiyaçlara yanıt veren kurumsal ebeveyn rolünü üstlendiğini ifade etmektedir. Çalışmamız açısından da katılımcıların devletin kendilerine verdiği görevi en iyi şekilde yerine getirme çabası, bu aidiyetin bir göstergesidir. Devletin kendilerine sağladığı destek ve imkanlar karşısında, bireyler devlete karşı büyük bir minnet duymaktadırlar. Bu

minnet, işlerini düzgün yapma, devlete layık bir evlat olma ve vatana millete hayırlı hizmetlerde bulunma sorumluluğunu beraberinde getirmektedir.

Araştırmacı Gözlemi: Bu temaya ilişkin görüşmelerde katılımcıların devlete dair ifadelerinde sahiplenme ve korunma duygusu gözlenmiştir. “Devlet baba”, “anne-baba gibi” gibi tanımlamalarda bir güven hissinin ortaya çıktığı fark edilmiştir. Bazı katılımcılar bu konuyu anlatırken gururla gülümseme ve temsil etme durumunu öne çıkarma gibi dikkat çekici davranışlar sergilemiştir. Devlete aidiyeti dile getirdikleri anlarda, diğer temalara kıyasla daha az duraksama, daha akıcı bir anlatım ve güçlü bir benlik doğrulama eğilimi görülmüştür.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Günümüzde yaşanan hızlı sosyo-kültürel değişimler, aile yapısının dönüşümüne yol açmış ve bu durum çocuk koruma sisteminin işleyişini derinden etkilemiştir. Geleneksel geniş aile modeli yerini giderek çekirdek aile yapısına bırakırken, kentleşme, göç, ekonomik zorluklar ve toplumsal normlardaki değişimler sonucunda ebeveyn bakımından mahrum kalan veya risk altındaki çocukların sayısı ve profili de değişmiştir. Bu durum da korunmaya ihtiyacı olan çocuk olgusunu daha belirgin hale getirmiştir. Bu gelişmeler, korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmetlerin de yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmış ve çocuk koruma sisteminde aile odaklı ve ev temelli bakım modellerine geçiş hız kazanmıştır. Bu ihtiyaçlara yanıt vermek amacıyla ortaya çıkan çocuk evleri hizmet modeli, klasik kalabalık yapıdaki kurum bakımı yerine daha küçük ölçekli ve aile ortamına benzer bir bakım yaklaşımı sunmayı hedefleyen bir uygulama olmuştur. Türkiye’de ilk örnekleri 2005 yılında ortaya çıkan ve 2017 yılında kurum bakımındaki dönüşümle artışı hız kazanan bu model, her bir ev biriminde az sayıda çocuğun bir arada yaşadığı ve profesyonel bakıcıların rehberliğinde sıcak bir aile atmosferinin oluşturulduğu yapıyla, çocukların temel güven duygusunu geliştirmeyi, bireysel ihtiyaçlarını gözetmeyi ve kurum bakımının olumsuz etkilerini en aza indirmeyi amaçlayarak hizmet sunmaktadır. Günümüz Türkiye’sinde çocuk evleri hizmet modeli, çocuk refahı politikalarının merkezinde yer almakta ve çocuğun üstün yararı ilkesini hayata geçirmede önemli bir araç olarak görülmektedir.

Bu araştırmanın temel amacı, “Çocuk evleri hizmet modelinde yetişmiş bireylerin kurum bakımına ilişkin tecrübeleri nasıldır ve bu tecrübeler ilişki dinamikleri, bağımsız yaşam ve kişisel gelişim süreçlerini nasıl şekillendirmiştir?” sorusu çerçevesinde ve aile yapısındaki dönüşüm ve çocuk koruma sistemindeki reformlar ışığında, çocuk evleri modelinin işleyişini, burada yetişmiş bireylerin kurum bakım tecrübelerini ve çocuk evlerinin bu bireylerin gelişimine olan katkılarını derinlemesine incelemektir. Araştırmada teorik çerçeve olarak benimsenen sistem kuramı, inceleme konusunu bütüncül bir perspektifle ele alabilmek için tercih edilmiştir. Sistem yaklaşımı, çocuk, aile, çocuk evleri ve toplum düzeyindeki unsurların karşılıklı etkileşim içinde olduğunu varsayar; bu sayede çocuk evleri modelini yalnızca tekil bir bakım ünitesi olarak değil, daha geniş bir sosyal sistemin parçası olarak analiz etmeyi mümkün kılar. Böylelikle araştırma, söz konusu modelin mikro düzeyde çocuk üzerindeki etkilerini incelerken, makro düzeydeki toplumsal ve kurumsal dinamiklerini de değerlendirmeye katmaktadır.

Çocuk evleri hizmet modeli, Bertalanffy'nin sistem kuramında tanımladığı “açık sistem” özelliklerini taşımaktadır. Bu modelde her çocuk evi, kendi içinde çocuklar, bakım elemanları, meslek elemanları, yöneticiler ve dış çevreyle etkileşim halinde bulunan alt sistemlerden oluşur. Bu alt sistemlerin her biri, birbirine bağımlı bir şekilde kurumun genel işleyişine katkı sağlarlar. Bu perspektiften bakıldığında çocuk evleri, çok katmanlı bir etkileşim ağıdır. Bu ağ içinde bir alt sistemde meydana gelen aksaklık (örneğin, personel değişimi veya iletişim kopukluğu), diğer alt sistemlerin dengesini de etkileyebilir. Dolayısıyla sistemin sağlıklı işlemesi, bütün alt sistemlerin uyum içinde çalışmasına bağlıdır.

Literatür taramasında da çocuk evleri hizmet modelinin toplumsal bağlam içinde ve sistematik bir bakış açısıyla ele alındığı çalışmaların son derece sınırlı olduğu gözlenmiştir. Özellikle aile yapısındaki değişimin ve çocuk koruma politikalarındaki dönüşümün, çocuk evleri hizmet modeli üzerindeki yansımalarını sistematik bir çerçevede irdeleyen araştırmalarda belirgin bir boşluk bulunmaktadır. Bu çalışma, belirtilen boşluğu doldurmak amacıyla çocuk evleri modelini hem kuramsal hem de pratik düzlemde mercek altına almıştır. Sonuç olarak bu araştırma, elde ettiği bulgularla literatüre özgün bir katkı sunmakta ve çocuk koruma alanında aile odaklı bakım modellerinin geliştirilmesine yönelik tartışmalara yeni açılımlar getirmektedir. Bu bölümde, araştırmanın temel bulguları ve sonuçları yukarıdaki bağlam ışığında tartışılarak elde edilen çıkarımlar ve politika önerileri ortaya konulacaktır.

Kurum bakım ortamında yetişen çocukların gelişimi, büyük ölçüde içinde bulundukları bakım modelinin niteliğine bağlı olarak şekillenmektedir. Çocuk evleri hizmet modeli ile geleneksel koğuş tipi kurumlar arasındaki farklar, bu ortamlarda büyüyen bireylerin yaşam deneyimleri ışığında belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Elde edilen bulgular; bakım ortamının fiziksel, sosyal ve duygusal boyutlarının çocukların gelişimsel çıktıları üzerinde derin etkileri olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda, çocuk evleri modelinin, aile atmosferini esas alan yapısıyla, geleneksel kalabalık yapıdaki kurumlara kıyasla daha nitelikli bir bakım ortamı sunduğu ve uzun vadede çocukların psiko-sosyal gelişimini daha olumlu yönde etkilediği anlaşılmaktadır.

Fiziksel çevre açısından, çocuk evleri modeli çocuklara daha özelleşmiş ve ev ortamına benzer bir yaşam alanı sağlamaktadır. Bu modelde birkaç çocuktan oluşan bir ev ortamı, müstakil bir aile evi gibi düzenlenmekte ve her çocuğa daha fazla kişisel alan sunmaktadır. Nitekim çocuk evlerinde çoğu zaman çocukların kendilerine ait odaları veya kişisel alanları bulunmakta, ev koşulları normal standartlarda tasarlanmış bir düzene oturtulmaktadır. Katılımcı anlatıları, bu fiziksel koşulların çocuklarda aidiyet hissini güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Kendi

eşyalarına ve odalarına sahip olabilen çocuklar, bulundukları mekânla güçlü bir bağ kurarak “ev” duygusunu yaşamaktadır. Bu durum, çocuğun kendini daha güvende ve rahat hissetmesini sağlayarak psikolojik iyilik haline olumlu yansımaktadır. Buna karşılık, geleneksel kalabalık yapıdaki kurumlarda çocukların kişisel alanı sınırlıdır ve fiziki ortam daha resmî ve standart bir yapıya sahiptir. Bu tür ortamlarda yetişen çocuklar, ev sıcaklığından ve mahremiyetten yoksun bir ortamda yaşamaktadır. Nitekim ilgili literatürde de aile modelini esas alan küçük ölçekli ev tipi bakım ortamının, toplu yaşam alanı sunan büyük kurumlara kıyasla çocukların fiziksel ve ruhsal açıdan kendilerini daha iyi hissetmelerini sağladığını vurgulamaktadır. Sosyal boyut ve ilişkiler açısından, çocuk evleri modelinin en önemli avantajlarından biri, daha düşük çocuk-bakıcı oranı ve istikrarlı ilişkiler sunabilmesidir. Her evde sınırlı sayıda çocuk bulunması, bakım veren personelin her bir çocuğa daha fazla zaman ve ilgi ayırabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu sayede çocuklar, güvene dayalı tutarlı ilişki kurabilmekte ve sağlıklı bağlanma ilişkileri geliştirebilmektedir. Katılımcı ifadelerinde, çocuk evlerindeki görevlilerin adeta bir ebeveyn figürü gibi süreklilik arz ettiği ve çocuklarla birebir ilgilenebildiği, çocukların da bu sayede kendilerini değerli ve önemli hissettikleri dile getirilmiştir. Buna karşılık kalabalık yapıdaki kurumlarda çocuk başına düşen görevli sayısı yüksek çocuk nüfusu nedeniyle yetersiz kalmaktadır.

Çocukların birbirleriyle ilişkileri bağlamında da iki model arasında belirgin farklar görülmektedir. Kalabalık kurumlarda çok sayıda çocuğun bir arada yaşaması, akran baskısı ve hiyerarşik ilişkilere zemin hazırlayabilmektedir. Katılımcılar, çocuk evleri sitesinde büyük çocukların küçükleri ezme eğiliminin ortaya çıkabildiğini ve gruplaşmaların oluştuğunu belirtmiştir. Buna karşılık çocuk evlerinde, daha az sayıda çocuğun bir arada bulunması sayesinde kardeş benzeri bir sosyal ortam oluşmaktadır. Yaşça büyük çocuklar ev ortamında daha fazla sorumluluk alarak küçüklerine ablalık-ağabeylik yapmakta, küçükler ise aile içi kardeşlik dinamiklerini yaşayarak güven duygusu geliştirebilmektedir. Nitekim araştırmalar, çocuk evleri hizmet modelinin çocukların toplumla iç içe yaşam biçimini benimsemelerini, akranları ve çevreleriyle olumlu ilişkiler geliştirmelerini kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır. Ev ortamında yaşam, çocuklara komşuluk ilişkisi, arkadaşlık, mahalle yaşantısı gibi toplumsal değer ve normları bire bir deneyimleyerek öğrenme fırsatı sunmaktadır. Sistem kuramı perspektifinden bakıldığında da çocuğun içinde büyüdüğü kurum bir mikrosistem olarak çocuğun dış dünyayla kurduğu etkileşimin kalitesini belirlemektedir. Çocuk evleri, çocuğun daha geniş sistemlerle (okul, mahalle, komşuluk gibi) etkileşimini artıran ve onu toplumun bir parçası haline getiren bir yapı sunmaktadır.

Duygusal ortam ve psikososyal etkiler bakımından, çocuk evleri hizmet modelinin çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama ve psikolojik gelişimlerini desteklemede iyi durumda olduğu görülmektedir. Çocuk evlerinde her çocuk bir birey olarak görülüp dinlenmekte, başarıları takdir edilip sorunlarıyla yakından ilgilenilmektedir. Katılımcı anlatıları, çocuk evlerinde büyüyen çocukların kurum personelini adeta aile üyeleri gibi gördüğünü, sevinç ve üzüntülerini onlarla paylaşıp duygusal destek alabildiklerini göstermektedir. Bu sayede çocuklar, aidiyet, sevgi ve güven duygularını daha güçlü biçimde deneyimleme olanağı bulmaktadır. Katılımcılar da kalabalık yapıdaki kurum bakımında “aile sıcaklığının eksikliği” derinden hissettiklerini, bunun kendilerini değersiz ve yalnız hissettirdiğini, oysa çocuk evlerinde bir aile gibi yaşamının özgüvenlerini ve duygusal dayanıklılıklarını artırdığını ifade etmektedir.

Tüm bu bulgular, kurum bakımının niteliği konusunda önemli kavramsal temalara işaret etmektedir. Aidiyet duygusu, özdeğer geliştirme, özerklik ve yaşam becerileri kazanımı, sosyal kimlik ve damgalanma, bağlanma ve güven gibi temalar, bakım ortamının yapısından doğrudan etkilenmektedir. Örneğin çocuk evlerinde, çocuğa ev içi sorumluluklar verilerek onun özerklik duygusunu beslenir ve temel yaşam becerilerini kazandırır. Bu sayede çocuklar kendi odalarını düzenleme, ev işlerine katılma, mutfakta yemek hazırlama ve kişisel alışverişlerini yapma pratiklerini küçük yaşlardan itibaren deneyimlemektedir. Bu sayede günlük yaşamın gerektirdiği becerilere sahip, kendi ayakları üzerinde durabilen bireyler olarak topluma hazırlanmaktadır. Nitekim katılımcılar da geleneksel yapıdaki kurumlarda temizliğin, yemeğin ve diğer işlerin çalışanlar tarafından yapıldığını; çocuklara ise pek bir şey yaptırılmadığını belirtmiştir. Bu sayede çocuk evlerinde yetişmiş bireyler, yetişkinlik hayatlarında daha güçlü sosyal beceriler, daha yüksek benlik saygısı ve bağımsız yaşam becerileri sergileyebilmektedir. Araştırmalar da eski tip kurumlarda yetişen bireylerin ileriki yaşamlarında özerklik, çevresel hakimiyet, kişilerarası ilişkiler ve öz-kabul alanlarında aile yanında büyüyenlere kıyasla geride kaldığını ortaya koyarken, aile ortamına daha yakın bir model olan çocuk evlerinde kalanların da bu alanlarda daha olumlu sonuçlar gösterdiği görülmektedir. Bu durum, kurum bakımında geçirilen çocukluk deneyiminin etkilerinin yetişkinlikte de sürdüğüne ve bakım modeli farkının kritik rol oynadığına işaret etmektedir.

Elbette, her hizmet modelinin uygulanmasında karşılaşılan zorluklar bulunabilir; nitekim çocuk evleri sitesinden evlere geçiş sürecinde çocukların başlangıçta yeni düzene uyum sağlama güçlüğü çekebildiği, örneğin sofrada adabına veya kişisel eşya kullanımına ilişkin alışkanlıkları yeniden öğrenmeleri gerekebildiği görülmüştür. Ancak bu geçici uyum sorunları, sistemli bir

psiko-sosyal destekle aşılabilmekte ve çocuklar kısa sürede ev ortamının gerektirdiği düzeni içselleştirebilmektedir. Sosyal hizmet bakış açısıyla değerlendirildiğinde, çocuk evleri hizmet modeli çocuğun yüksek yararını merkeze alan ve onu topluma kazandırma hedefiyle uyumlu bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bu model, çocuğu sadece barındırmakla kalmayıp onun bütüncül gelişimini fizyolojik, psikolojik, sosyal ve bilişsel boyutlarıyla desteklemeyi amaçlamaktadır.

Araştırmamızın ilk ana teması olan “Bir Yer Edinmek: Kurumda Büyüme, Uyumlanma ve Anlam Yaratma” teması içeriğinde katılımcıların yaşam anlatılarında da vurgulanan “ev sıcaklığı”, “bireysel ilgi” ve “toplumsal yaşama hazırlık” gibi unsurlar, çocuk evleri hizmet modelinin çocuk koruma sistemine getirdiği en önemli kazanımlardır. Dolayısıyla, çocuk refahı alanında hem literatürden hem de uygulamadan elde edilen bulgular, küçük ölçekli, aile ortamına benzer bakım modellerinin çocukların yüksek yararını gözeten ve bireysel yaşam becerilerini ve toplumsallaşma becerilerini geliştiren kurum bakım modeli olduğunu güçlü bir biçimde ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın ikinci ana teması olan “Bağ Kurmanın Sınırları: İlişki Dinamikleri” teması altında, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin toplumsal ve aile ile olan ilişki dinamikleri ve sosyal destek ağları kapsamında en çok etkilendikleri sistem ve sosyal grup deneyimlerinin özgül örüntüler sergilediği görülmektedir. Katılımcı ifadeleri, yakınlık, güven ve sorun paylaşımı söz konusu olduğunda ilişkisel boyutun çoğunlukla bakım verenler ve grup sorumluları ile çocuk evlerindeki arkadaşlardan oluştuğunu ve bunun sonraki yaşamlarında da etkisini gösterdiğini yansıtmaktadır. Bu bulgu, çocuk evleri hizmet modelinin mekânsal ve fiziksel tasarımının evlerin idari birimlerden görece bağımsız kurgulanması, 24 saatlik birlikte yaşantı ve ortak faaliyetlerin bakım personeli ile akran ilişkilerini mikro-sistem düzeyinde güçlü kıldığını göstermektedir. Böylelikle katılımcılar tarafından, bakım verenler, salt görev tanımıyla sınırlı bir rolün ötesinde duygusal güven, rehberlik ve gündelik hayat becerilerinin aktarımında başat aktörlere dönüşürken; akran grupları da “aynı evi, aynı dertleri ve aynı yaşamı paylaşan” bir güvenlik ve anlaşılma alanı olarak tarif edilmiştir.

Elde edilen bulgular bazı katılımcılarda ilişki önceliğinin arkadaşlık yönünde belirginleştiğini, bazılarında ise kardeşlerin ilk sıraya yerleştiğini de ortaya koymaktadır. Aynı çatı altında büyümenin sağladığı karşılıklı birbirini tanıma, yeni insanlara yeniden kendini tanıtma mecburiyetini ortadan kaldırdığı için arkadaşlıklar hem kurum içi hem kurum sonrası dönemde en erişilebilir maddi ve manevi destek kaynağına dönüşmektedir. Katılımcılar, “dertlerin çeşidine göre” farklı arkadaşlara yönelme stratejisini benimseyerek tek taraflı bir yakınlık yerine seçici

ve duruma göre çok taraflı bir dayanışma ağı kurmaktadır. Bu seçicilik, akran desteğini bir yandan yaygınlaştırırken diğer yandan aşırı bağımlılığı sınırlayan, ilişkisel sınırları koruyan bir işlev görmektedir. Nitekim kurumdan ayrıldıktan sonra da bu bağların bir bölümü mesafe ve yaşam döngüsü farklarına rağmen sürmekte; bağlar zaman içinde güven, karakter uyumu ve ortak hedeflere göre elenmektedir. Bu dinamik yapı, çocuk evlerinin kalıcı bir sosyal sermaye ve informel dayanışma ağı oluşturma kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir.

Bakım elemanlarının ve grup sorumlularının konumu, katılımcıların anlatılarında değerlerin, davranış kalıplarının ve hayat planlamasının aktarımı bağlamında da hem olumlu olarak hem olumsuz olarak belirleyicidir. Gece nöbetinde üzerini örten, suyu nasıl kaynatacağını öğreten, oturma odasında her akşam sohbetle ufuk açan figürler; disiplinin cezalandırıcı değil, ilişkiyi güçlendiren, güven ve saygıyı pekiştiren bir çerçevede kurulduğu deneyimlere işaret etmektedir. Bu bakımdan katılımcıların personelleri “anne/baba gibi görme”, “evdeki annelerimizle gece çay içip dertleşme” gibi ifadeleri; bu ortamın resmi prosedürleri aşarak ailevi aidiyet ve güvenin olduğu aşamaya taşındığını ortaya koymaktadır. Bu kazanımlar, bireysel iyi oluş kadar kurum sonrası yetişkinlik yaşamında da karar alma, yardım isteme ve krizle baş etme davranışlarını şekillendirmektedir.

Bununla birlikte elde edilen bulgular, bu güçlü bağların kırılgan tarafını da görünür kılmaktadır. Personel sirkülasyonu, ev değişiklikleri ve ilişkisel olarak süreksizlik, özellikle küçük yaş gruplarında “sürekli sıfırdan hayat kurma” hissini tetikleyerek güven inşasını zedeleyebilmektedir. Bu kırılganlık, akran gruplarını daha da kritik bir tampon alanına dönüştürürken, aynı zamanda gençleri kontrollü yakınlık ve mesafeli tutum gibi stratejilere yöneltebilmektedir. Nitekim bazı katılımcıların insanlara temkinli yaklaşma, “önce kendim çözerim” veya “her derdi herkese anlatmam” şeklindeki söylemleri, erken yaştaki güvensizlik deneyimlerinin sonucunda tutumlarının bir baş etme tarzına evrildiğini göstermektedir. Bu durum, çocuk evlerinin uygulama düzeyinde iki kritik gerekliliğine işaret eder: bunlardan biri bakım veren personelin istikrarını ve ev sürekliliğini artıran nitelikli personel planlaması ve süpervizyon desteği ile gençlerin sağlıklı ilişki dinamikleri oluşturmalarını destekleyen psikososyal programlar.

Bu ana temanın en önemli katkılarından biri de çocuk evi bağlamında “en çok etkileyen sistem” in, birlikte yaşanılan ilişki ağlarındaki bakım verenler, grup sorumluları ve akranlar olduğunu ayrıntılı biçimde belgelemesidir. Araştırma bulguları, sosyal desteğin bireylerin duygusal yapısını güçlendiren temel bir koruyucu unsur olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Katılımcıların destek aldıkları kişiler ve bu ilişkilerin niteliği, çocuk evlerinin yapısıyla yakından bağlantılıdır. Yani çocuk evlerinin yapısı, bireylerin kimden ve nasıl destek gördüklerini doğrudan şekillendirmektedir. Bu bulgu, literatürde sıkça vurgulanan “akran desteği” ve “birincil bakım verenlerin koruyucu rolü” ne dair genel tespitleri, Türkiye’deki çocuk evleri hizmet modeli bağlamında somutlaşmakta ve bu alandaki bilgiyi derinleştirmektedir. Ayrıca katılımcıların idari personel yerine bakım personeliyle daha yakın ilişki kurduklarını belirtmeleri, kurumlarda bağ kurma süreçlerinde bakım personelinin öne çıktığını, buna karşın idari personelin çocuklarla etkileşim düzeyinin sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu bulgu, çocuk evleri hizmet modelinde idari personelin çocuklarla daha etkin, destekleyici ve ilişki temelli bir rol üstlenmesi gerektiğine dair önemli bir gösterge sunmaktadır.

Çocuk evlerinde bağ kurma süreçlerinin kalitesi ve sürekliliği, gençlerin aile algısı, güven örüntüleri ve kurum sonrası sosyal uyumları üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. İlişkiyi taşıyan çekirdek aktörler olarak bakım verenler ve akranlar güçlendirildiğinde; sirkülasyon azaltılıp geçiş destekleri kalıcı hale getirildiğinde; gençlerin seçici ama güvenli dayanışma ağları, yetişkinliğe geçişte hem koruyucu kalkan hem de toplumsal katılım kanalı olarak işlev görmektedir. Araştırmanın bu bulguları, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin aileyle kurdukları ilişki biçimlerinin de çok boyutlu, çelişkili ve yeniden tanımlanmış bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı için biyolojik aile bağları zayıf ya da tamamen kopuktur; aileyle görüşmelerin düzensizliği ve süreksizliği, güven duygusunun zedelenmesine ve aidiyet hissinin zayıflamasına yol açmaktadır. Bununla birlikte, bazı bireyler sınırlı da olsa aileleriyle ilişkilerini sürdürmekte ve bu bağın hayatlarında kısmi bir istikrar alanı yarattığını belirtmektedir. Bu durum, aile ilişkilerinin çocukların duygusal güven, aidiyet ve kimlik gelişimi üzerindeki belirleyici rolünü bir kez daha ortaya koymaktadır.

Kardeşlerle kurulan ilişkiler ise katılımcıların yaşamında özel bir yer tutmaktadır. Kardeş figürü hem ailenin yeniden üretildiği hem de kurum ortamında duygusal sürekliliği sağlayan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Kardeşlerle paylaşılan destek, dayanışma ve koruma duygusu, kurumun sağladığı bakımın duygusal derinliğini artırmakta, bireylerin uyum ve baş etme süreçlerine katkı sunmaktadır.

Aile ilişkilerinde yaşanan çelişkiler ise katılımcıların iç dünyasında güçlü bir ikilik yaratmaktadır. Bir yandan aileye duyulan özlem ve bağ kurma isteği sürerken, diğer yandan yeniden karşılaşmalar çoğu kez hayal kırıklığı, yabancılaşma ve kırgınlık duygularını beraberinde getirmektedir. Aile bireylerinden gelen sevgi eksikliği veya güvensizlik, bireylerin

sevgi, aidiyet ve bağıllık kapasitelerini şekillendiren derin izler bırakmaktadır. Bu kırılgnalık, ilerleyen yaşamda bağımsızlık çabasıyla birleşerek hem direnç hem de içsel bir yalnızlık yaratmaktadır.

Katılımcıların “aile” kavramını tanımlama biçimleri ise bu deneyimlerin dönüşümünü açık biçimde yansıtmaktadır. Aile, katılımcıların gözünde artık yalnızca kan bağıyla sınırlı değildir; güven, sevgi, saygı ve huzur temelleri üzerine inşa edilen ilişkisel bir ağ haline gelmiştir. Kurumda bakım veren personel, arkadaşlar ve devlet figürleri, birçok birey için gerçek anlamda “aile” yi temsil etmektedir. Bu durum, çocuk evlerinde kurulan ilişkilerin aidiyet ve kimlik inşasının merkezi bir bileşeni haline geldiğini göstermektedir. Bu bulgular, çocuk evleri hizmet modelinin bireylerin aileyle ilişkilerini tümüyle ikame eden değil, aileden yoksunluğun oluşturduğu boşluğu anlamlı ve güvenli ilişkilerle telafi eden bir yapı sunduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, aileyle düzenli, güvenli ve profesyonel gözetim altında yürütülen temasların sürdürülmesi, çocukların duygusal süreklilik ve güven gelişimi açısından kritik bir gerekliliktir. Aile katılımını güçlendiren, kardeş bağlarını koruyan ve kurumdaki ilişkileri güven, saygı ve sevgi ekseninde yapılandıran uygulamalar, modelin hem koruyucu hem dönüştürücü etkisini güçlendirecektir.

Elde edilen bulgular, bireylerin kurum bakım sürecinde geliştirdikleri ilişki dinamiklerinin hem sistem içi mikro ilişkilerinde (çocuk, bakım elemanı, kurum yönetimi) hem de sistem dışı mezzo ilişkilerinde (aile, okul, toplum) sürekli etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Bu etkileşimler, bireylerin sonraki yaşamlarında özellikle aile ilişkileri, güvenli bağlanma stillerinde ve sosyal uyum süreçlerinde belirgin biçimde görünmektedir.

Bununla birlikte, bazı katılımcılar güven kurmakta güçlük çektiklerini, insanlara temkinli yaklaştıklarını ve duygusal paylaşımda sınırlı olduklarını belirtmiştir. Bu durum, kurum bakımında yaşanan olumsuz olayların ve ilişki kopukluklarının yarattığı içsel güvensizlikle ilişkilendirilmektedir. Ancak bu güvensizlik, çoğu zaman öz-yeterlilik ve kişisel direnç geliştirmeye yönelmiştir. Sonuç olarak, bu bulgular çocuk evlerinin sosyal ekosisteminde en etkili unsurların, bakım verenler ve akranlar olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu iki grup, bireylerin güven, aidiyet ve dayanışma gereksinimlerini karşılayan birer mikro sistem olarak işlev görmekte; kurum sonrası yaşamda da sosyal destek ve psikolojik dayanıklılığın temel dayanaklarını oluşturmaktadır.

Araştırmanın 3. Ana teması olan “Kurumdan Kopuş ve Hayat Kurma Mücadelesi” temasına ilişkin bulgular, kurumdan kopuşun bir “idari işlem” olmaktan çok, benlik duygusunu, aidiyet ve

yeterlik algılarını eşzamanlı sarsan kırılğan bir geçiş olduğunu göstermektedir. Katılımcı anlatıları, niversite bitimi ya da reşit olma gibi yaşamsal eşiklerin ardından yurtla bağın ani biçimde kesildiğini, bu kopuşun gençleri “sudan çıkmış balık” ya da “yolunmuş kaz” metaforlarıyla tarif edilen bir hazırlıksızlık ve belirsizlik alanına ittiğini ortaya koymaktadır. Bu süreç, ocuk evlerinin koruyucu kapsayıcılığından bir gecede dışarıdaki rekabetçi ve çoğu zaman korunaksız yaşama geçiş anlamına geldiğinden, geçişin niteliği hem ekonomik hem de duygusal düzeyde belirleyici hale gelmektedir. Bulgular, ayrılışın ani ve plan dışı yaşandığı durumlarda gençlerin barınmadan istihdama, eğitimden ruhsal iyi oluşa kadar pek çok alanda kısa sürede zorlanma yaşadıklarını; buna karşın kademeli geçiş, hazırlık ve izlemeye dayalı yapıların yokluğunun riskleri katladığını göstermektedir.

Kurumdan ayrılışın ardından karşılaşılan en yaygın eksiklik, bakım sonrası rehberlik ve destek mekanizmalarının yetersizliğidir. Katılımcılar, resmi yükümlülüğün bittiği anda kurumla ilişkilerin de fiilen sonlandığını, izleme/rehberlik görüşmelerinin çoğu kez prosedür olarak kaldığını ve bireysel gereksinimlere dokunmadığını belirtmişlerdir. Bu durum, yalnızlık hissiyatlarını derinleştirdiği gibi eğitim ve meslek seçimlerinde de rehberlik desteğinden mahrum bıraktırıp, ilk iş deneyimlerinde uyum güçlükleri ve hızlı borçlanma döngülerini tetiklemektedir. Nitekim, sadece ev bulma ya da kısa süreli maddi destek değil; karar süreçlerine eşlik eden, kriz anlarında devreye giren ve yetişkinliğin ilk yıllarında srekliplik arz eden psikososyal destek, istihdam konusunda danışmanlık ve sahip olunan haklara erişim rehberliği gereksinimi ne çıkmaktadır. Bulgular, bakım sonrası rehberliğin kısa görüşmelerle sınırlı kaldığında koruyucu işlevini yitirdiğini göstermektedir. Fakat bunların olmaması katılımcıların dile getirdiği en büyük problemlerin başında gelmektedir.

Geçiş dönemindeki kırılğanlığın önemli belirleyicilerinden biri de bt yönetimi ve gündelik yaşam yönetimi alanındaki eksikliklerdi. Yurt içinde faturayla, kira sözleşmesiyle, bürokratik işlemlerle ya da düzenli gelir-gider planlamasıyla temasın sınırlı olması, gençlerin ilk maaşla birlikte hızlı tüketim ve prestij harcamalarına yönelmesine, bt disiplininin sağlanamamasına ve borç döngülerine sürüklenmesine yol açmaktadır. Katılımcıların ifadeleri, kurum bakımında kaldıkları süre içerisinde paranın değeri, tasarruf, birikim, borçlanma riski, kefalet, kredi kartı kullanımı, kira ve sözleşme okuryazarlığı gibi konularda sistematik ve uygulamalı eğitimlerin eksikliğini görünür kılmıştır. Bu açıdan ocuk evleri hizmet modeli, aile benzeri gündelik pratikleri öğreterek anlamlı kazanımlar sağlasa da (yemek, temizlik, ortak yaşam düzeni, kişisel bakım, kamusal alanda iletişim vb.) finansal ve bürokratik okuryazarlığın gerçek hayat akışıyla

pekiştirilmesine daha çok ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bulgular, bütçe yönetimi, denetimli çalışma deneyimleri, staj ve iş programlarıyla desteklenen bir geçiş müfredatının, ani kopuşun yarattığı şoku azalttığını işaret etmektedir.

Bununla birlikte çocuk koruma sisteminin eğitim ve istihdama ilişkin teşvik yapısının istenmeyen sonuçları da dikkat çekicidir. Özellikle kurum bakımında kalanlara sağlanan istihdam hakkının “garanti” algısıyla iç içe geçmesi, lise ve lisans düzeyinde akademik azmi zayıflatmakta ve bazı gençlerin üniversite hedefinden uzaklaşmasına, rekabet ve yetkinlik gelişiminden geri durmasına neden olabilmektedir. Katılımcılar, istihdam hakkının yaşam kurtarıcı niteliğini teslim etmekle birlikte, bu hakkın koşulsuz ve erken sunumunun tembellik, kısa yol arayışı ve iş hayatında damgalanma (memur(ş) etiketi) gibi yan etkiler ürettiğini belirtmektedir. Bu noktada bulgular, çocuk evleri hizmet modelinin eğitim öncelikli bir vizyonla yeniden kalibre edilmesini; istihdamın, asgari eğitim seviyesi, performans ve gelişim planı gibi adil ve güçlendirici koşullarla bütünleştirilmesi önerilmektedir. Böyle bir çerçeve, fırsat eşitliğini korurken eğitim motivasyonunu da sürdürülebilir kılacaktır.

Katılımcı ifadeleri kurum yaşamının güçlendirici boyutlarını da açık biçimde ortaya koymaktadır. Birçok katılımcı, farklı şehir ve etkinliklerle genişleyen ufkun, kendini ifade becerisi ve özgüven üzerinde dönüştürücü etkisini vurgulamaktadır. Çocuk evi düzeni içinde edinilen ev içi roller, kişisel hijyen, düzen, zaman yönetimi ve birlikte yaşama kültürü gibi pratiklerin, kurumdan sonra tek başına yaşam kurmayı kolaylaştırdığı sıklıkla dile getirilmiştir. Bu yanı sıra çocuk evi, sadece koruma sağlayan değil, davranış kalıplarını, ilişki dinamiklerini ve gündelik özerkliği güçlendiren bir öğrenme ortamı sunmaktadır.

Son olarak, ayrılış sürecinin duygusal tarafı iki uç arasında kalmaktadır: Bir grup için kurumdan ayrılma, geçmiş travmalarla vedalaşma ve yeni bir sayfa açma hissiyle “rahatlatıcı”; diğer bir grup için ise hazırlıksızlık, yalnızlık ve kayıp duygusuyla “travmatik” bir olaydır. Belirleyici ayrım, ayrılış sonrasında planlanıp planlanmadığı, bireyin destek ağlarına erişimi ve kurum sürecinde edinilen tecrübelerle güçlendirilmiş yaşam becerilerinin varlığıdır. Bulgular, çocuk evlerinin kurum içi güçlendirmeyi (sosyal beceriler, ev yaşamı, öz-düzenleme) başarıyla yürüttüğünü ancak ayrılış öncesi planlama, nitelikli rehberlik, finansal ve bürokratik okuryazarlık ve ayrılış sonrası izleme/mentorluk bileşenlerinin bütüncül bir geçiş programı altında kurumsallaştırılmadığını göstermekte ve böylece edinilen kazanımların yetişkinliğin ilk yıllarında erozyona uğrayabildiğini göstermektedir.

Bu nedenle, sadece bu tema temelinde ulaşılan sonuç, ocuk evleri hizmet modelinin bakım sürecindeki koruyucu ve önleyici kapasitesini, bakım sonrası geçişte de önceleyen bir yapıyla tamamlaması gerektiğidir. Ayrılışın planlı gerçekleşmesi, uygulamalı yaşam becerileri eğitimi, finansal ve bürokratik okuryazarlık eğitimi, istihdam ve eğitim için bireyselleştirilmiş yol haritaları ile ayrılış sonrası en az iki yıl süren yapılandırılmış izlem-mentorluk yapısı, bulguların işaret ettiğ i asgari gerekliliklerdir. Bu şekilde bir yapılanma, ani kopuşun travmatize edici etkisini azaltacak ve kurumda kazanılan sosyal sermayenin yetişkinlikte sürdürülebilir iyilik haline dönüşmesini mümkün kılacaktır.

Elde edilen bulgular ocuk evlerinde yetişmenin kimlik, anlam ve aidiyet inşasını yaşam boyu süren bir hikyenin kurucu zemini olarak biçimlendirdiğini de ortaya koymaktadır. Katılımcıların büyük bölümü ocuk evlerini “beni ben yapan yer” olarak tanımlamakta, burada edinilen düzen, disiplin, değ er aktarımı ve ilişki pratiklerinin yetişkinliklerinde ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu zmleme hali kendi içerisinde iki yönlü bir yapı barındırmaktadır: bir yanda devlete ve kurum personeline yönelik şükran ve borçluluk duygusu, diğ er yanda çocukluk ve ergenlikte deneyimlenen kısıtlamaları sonradan “koruyucu ve ğ retici” olarak yeniden çerçeveleyen bir geriye dönük anlamlandırmadır. Böylece ocuk evleri, katılımcıların anlatılarında barınma yerinden ziyade benliklerini oluşturan yere dönüşmektedir. Bu durum aidiyetin de yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır. Katılımcılar devleti “ana-baba” olarak konumlandırmaktalar. Kurum bakım sürecinde “baskı” olarak tanımlanan disiplin ve sınırlar, yetişkinlikte “iyi ki vardı” ya evrilip, katılımcıların “en güzel zamanlar” diye andığ ı dönemler olmuştur.

Bununla birlikte, toplumsal alandaki önyargılar ve damgalanma durumları katılımcılar açısından en çok dile getirilen olumsuzluklardandır. Katılımcı anlatıları, “yurt ocuğ u” etiketinin okul ve iş yaşamında acıma, kmleme ve mesafeye yol atığ ını; bu nedenle kurum geçmişini gizleme, sakınma ve ilişkilerde temkinli olmayı getirdiğini göstermektedir. Literatürde de bu durumun birçok çalışmanın bulguları arasında yer aldığ ı tespit edilmiştir. Katılımcıların damgalanma ile baş etme stratejileri noktasında hem bir savunma mekanizması oluşturdukları hem de normal bir vatandaş olma olgusunu kurmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu süreçte bireyler hem normal bir birey olarak görünür olmaya hem de kendilerini gizlemeye çalışmışlardır. Bu aşamada bir yandan “ben değ erliyim” vurgusunu güçlendirirken diğ er yandan güven ilişkilerini daha seçici ve temkinli bir şekilde oluşturmuşlardır. Ancak bu koruyucu strateji bireylerin sosyal çevrelerini de bir anlamda daraltan bir sonuca yol açmıştır. Bunun karşısında yer alan olumsuz tabloda ise yoğ un düşünme, odaklanma glğ , güven kuramama ve sevgiyi sürdürememe gibi belirtiler

kendini gösterdiğinden, katılımcıların profesyonel destek talepleri, bu belirtilerin bireysel çabayla aşılamadığını, kurum bakımı sonrası psikososyal destek ihtiyacının kalıcı olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak bu bulgu çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin toplumsal yapı içerisinde bir denge arayışı içerisinde olduklarını göstermektedir.

Katılımcıların kurum yaşantısını “olmasaydı bugün ben olmazdım” şeklinde konumlandırımları ve geriye dönük pişmanlık ve sitem anlatımlarında “keşke yapmasaydım” söylemleri bugün, disiplin ve sınırların koruyucu işlevine dair olumlu bir bakış açısına dönüştüğünü göstermektedir. Bu bakış açısı, yetişkinlik döneminde sosyal girişkenlik, toplumla ilişkide bulunma, kendi yaşam becerilerini edinme ve özbakım işlevlerinde kendisini gösterir. Dolayısıyla kimlik oluşumunun sadece söylemde kalmayıp pratikte de görünür bir konumda olduğu yansımaktadır. Gelecek tahayyüllerinde ise iki güçlü yapı öne çıkar. İlk yapı, aile kurma arzusunun ihtiyatla birlikte anılmasıdır. Olumsuz ebeveynlik örüntülerinin tekrarlanması korkusu, bir kısmı için evlilikten kaçınma ya da erteleme davranışına, diğerleri için ise “kendi ailemi kuracağım ama ‘aynısı’ olmayacak” kararlılığına dönüşür. Bu kararlılık, “çocuğuma yaşadığımı yaşatmayacağım” ifadesiyle devam eder. İkinci yapı, eğitimi ve istihdamı “hayata tutunmanın en sağlam zemini” olarak konumlandırmaktır. Özellikle kadın katılımcılar için eğitim, bağımsızlığın ve kırılabilirlik yaşamı aşmanın asli aracıdır. Böylece gelecek tahayyülü, bir taraftan nitelikli ebeveynlik idealleriyle, diğer taraftan eğitim/iş sürekliliği ve mesleki ideallerle örülüdür.

Katılımcıların toplumsal alanlarda eşitlikçi ilişki yapısı, profesyonel ve sosyal alanlarda “özel statü” vurgusunu azaltan tanımlar ve önyargıyı zayıflatan çalışmalar ile damgalanmanın dönüştürülebilir olduğuna dair inançları vardır. Ne var ki bu dönüşüm bireyin salt kendi çabasıyla sınırlı kaldığında, kendini ispat etme yükümlülüğü hisseden bireyin omuzlarına büyük bir yük yüklemiş olacaktır. Bu nedenle bulgular, sosyal çevrenin önyargıdan arındırılmasını mümkün kılacak kolektif bir farkındalık gereğine yönelik yapılması gereken çalışmalar olduğunu göstermektedir.

Bütüncül olarak bakıldığında, bu ana temanın ilk kesiti olan kimlik ve aidiyetin üç katmanlı bir yapı ile kurulduğunu göstermektedir: 1- Devlete şükran, güven ve değer aktarımı 2- Toplumsal alanda damgalanma ve gizleme stratejileriyle yönetilen süreç 3- Geleceği eğitime, istihdama ve tahayyül edilen ebeveynlik hayatına bağlayan amaçlı bir yaşamdır. Bu üç yapı, birbiriyle çelişmek yerine, çoğu katılımcının yaşam öykülerinde eşzamanlı olarak var olmakta. Oluşan bu yaşam alanı, geçmişle hesaplaşmayı mümkün kılan duygusal dönüşümle, damgalanmayı bertaraf etmeye dönük yapılacaklarla ve geleceği eğitim/iş eksenindeki düşüncelerle birlikte

kurulduğunda, katılımcıların “kırılganlıkla güçlenme” arasındaki dengeyi lehlerine çevirdikleri izlenimini görülmektedir.

Katılımcıların büyük bir kısmı, kurum geçmişlerini dış çevreden gizleme eğiliminde olduklarını ifade ederken, bu davranışın toplumsal önyargılardan korunma ve kendini savunma stratejisi olduğunu belirtmişlerdir. “Yurt çocuğu” veya “kimsesiz” etiketinin acıma, küçümseme ya da dışlanma gibi tepkilere yol açması sebebiyle bireylerin kendi geçmişlerine dair bilgileri seçici biçimde paylaştıkları görülmüştür. Katılımcılar, toplumsal algının çoğu zaman onları potansiyel olarak başarısız, duygusal açıdan eksik veya suça eğilimli bireyler olarak konumlandığını vurgulamaktadır. Bu durum, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin kimliklerini koruyabilmek için sosyal etkileşimlerde bir tür “gizlilik zırhı” geliştirdiklerini ve yeni ilişkilerde güven testini ön planda tuttuklarını göstermektedir. Gizleme davranışı, bir yönüyle yaptıkları savunma mekanizması olurken, diğer yönüyle bireylerin kendi hikâyelerini kontrol etme ve yönlendire gücünü elinde tutmalarına olanak sağlamaktadır.

Bununla birlikte, bazı katılımcılar için bu gizlilik süreci zamanla bir direnç alanına dönüşmüştür. “Benim suçum yok, suçlu ailem” ifadesiyle sembolleşen bu duruş, katılımcıların geçmiş travmalarını ve ailevi eksikliklerini içselleştirmek yerine yeniden anlamlandırdıklarını göstermektedir. Çocuk evinde yetişmenin, onları hayata karşı daha güçlü, farkındalığı yüksek ve mücadeleci bireyler haline getirdiği sıklıkla dile getirilmiştir. Katılımcılar, başkalarının kendilerine acıyarak yaklaşmasını reddetmekte ve bu geçmişi utanılacak bir kimlik değil, güçlenmenin ve olgunlaşmanın kaynağı olarak değerlendirmektedir. Bazı katılımcıların “utanmamak, geçmişi bir kalkan gibi taşımak” yönündeki tavsiyeleri, bu kimlik mücadelesinin bir bilince dönüştüğünü ve bireylerin kendilerini temsil eden grubun saygınlığını koruma sorumluluğunu taşıdıklarını göstermektedir.

Katılımcıların kimlik ve aidiyet ile ilgili anlatılarında öne çıkan en belirgin unsurlardan biri de devlete duyulan aidiyettir. “Devletin çocuğuyuz” ifadesi, duygusal bir ait olma şekli olarak belirginleşmektedir. Katılımcılar devleti “ana-baba” figürüyle özdeşleştirmekte, kurumda kendilerine sağlanan bakım, eğitim ve rehberliği bir tür ebeveynlik olarak görmektedir. Bu aidiyet şekli, bireylerde hem minnettarlık hem de sorumluluk duygusunu beraberinde getirmektedir. Devlete karşı borcunu iyi bir insan ve faydalı bir yurttaş olmakla ödeyebileceğini düşünen katılımcılar, başarılarının arkasında devletin sağladığı fırsatların ve “devlet terbiyesi” olarak adlandırdıkları ahlaki duruşun bulunduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada çocuk evleri bir kimlik üretim alanı, bir değerler sistemi ve aidiyetin yeniden inşa edildiği sosyal bir yapı olarak

öne çıkmaktadır. Katılımcılar için “devlete borçlu olmak” ifadesi, duygusal bir bağımlılıktan çok, karşılıklı bir güven ve bağlılık ilişkisinin göstergesidir.

Araştırmanın dikkat çekici diğer bir bulgusu, çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin toplumsal temsiliyet bilincidir. Katılımcıların bir kısmı, kendi davranışlarının devlet koruması altındaki tüm çocukları temsil ettiği için onların daha dikkatli, sorumlu ve temsiliyeti güçlü bireyler olarak hareket etmelerine neden olmaktadır. “Ben devlet terbiyesiyle büyüdüm” veya “biz devleti temsil ediyoruz” gibi ifadeler, aidiyetin bir göstergesidir. Bu doğrultuda kimlik gelişimindeki bir diğer önemli unsur, “örnek olma” ve “deneyimi aktarma” isteğidir. Katılımcılar, kendilerinden sonra çocuk koruma sisteminden çıkacak çocuklar için olumlu bir model olmayı görev bilmekte, kendi yaşam hikâyelerinin başkaları için umut kaynağı olmasını istemektedir. Bu tutum aynı zamanda geleceğe yönelen bir anlam üretimi olduğunu göstermektedir. Katılımcılar kendilerini bu şekilde değerlendirirken çocuk evlerinden şimdiki zaman diliminde ayrılan çocuklar üzerinden yaptıkları değerlendirmeler de ise her geçen gün bu genç profillerinin kötüye gittiği de ifade edilmektedir. Çocuk profilinin çok değiştiği ve olumsuz örneklerin de kamusal alanda artmaya başlayıp kendilerini kötü etkilediği de elde edinilen önemli bulgulardandır.

Katılımcıların anlatılarında, gizleme ve sahiplenme arasındaki denge, kırılganlıkla güçlenme arasındaki dönüşüm ve yaşam geçmişlerinin bugüne olan etkisi çok katmanlı süreçleri bir arada yaşadıklarını göstermektedir. Araştırma sonuçları, çocuk evleri hizmet modelinin bireylerin fiziksel ihtiyaçlarını karşılanmasının yanında onların kimlik, değer ve anlam arayışlarını da derinlemesine biçimlendirdiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bunun yanında kurum sonrası yaşama yönelik eksik kalan maddi ve manevi destek, finansal yönetim ile rehberlik hizmetlerinden yoksunluk bireylerin zorluk yaşadıkları en önemli alanlar olarak görünmektedir. Bu bulgular, çocuk evleri hizmet modelinin uzun vadeli sosyal etkilerine dair önemli bir perspektif sunmaktadır.

Araştırmanın amacı olan “çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin tecrübelerini anlamak ve bu tecrübelerin yaşam pratiklerine, kimlik, ilişki ve anlam dünyalarına nasıl yansıdığını açıklamak” yönünde ulaşılan bulgular, hem çocuk evleri hizmet modelinin güçlü yönlerini hem de geliştirilmesi gereken alanlarını bütüncül bir şekilde görünür kılmıştır. Elde edilen veriler, bireylerin çocuk evlerinde edindikleri düzen, disiplin, sorumluluk ve dayanışma kültürünün hayatlarına yön verdiğini, kurumun kendilerine hem güvenli bir ortam hem de kimliklerini yeniden inşa edebilecekleri bir alan sunduğunu göstermektedir. Bu yönüyle çocuk evleri, bireylerin yaşam becerileri kazandığı, sosyal ilişkilerini yapılandığı ve aidiyet duygusunu

yeniden tanımladığı bir “öğrenme ve gelişim sistemi” olarak öne çıkmaktadır. Kurumda kurulan arkadaşlık bağları, sorumlu personellerle geliştirilen güven ilişkileri ve topluluk bilinci, katılımcıların toplumsallaşma süreçlerinde güçlü bir referans noktası oluşturmuştur. Özellikle çocuk evlerinde şekillenen bu ilişki dinamikleri, bireylerin kurumdan ayrıldıktan sonraki yaşamlarında sosyal bağ kurma, güven geliştirme ve topluma uyum sağlama kapasitelerini doğrudan etkilemiştir.

Ancak araştırmanın bulguları, çocuk evleri modelinin tüm olumlu yönlerine rağmen eksik kalan alanları da açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcılar, çocuk evlerinde personel değişikliklerinin sık yaşanmasının duygusal sürekliliği zedelediğini, bazı dönemlerde çocukların bireysel farklılıklarının yeterince gözetilmediğini, karar süreçlerine katılımlarının sınırlı kaldığını ifade etmiştir. Kurumdan ayrılma sürecine ilişkin destek mekanizmalarının yetersizliği de katılımcıların sıklıkla vurguladığı bir başka önemli noktadır. Birçok katılımcı, kurumdan ayrıldıktan sonra yalnızlık hissi, ekonomik yetersizlik, sosyal destek eksikliği ve gelecek belirsizliğiyle mücadele ettiğini belirtmiştir. Bu durum, çocuk evleri modelinin sadece kurum içi süreçler üzerinden değil, kurumdan sonraki yaşam evresine uzanan bir destek sistemiyle bütüncül biçimde ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Katılımcıların önerileri, bu eksikliklerin giderilmesi için önemli ipuçları sunmaktadır. Öncelikle, çocuk evlerinde personel istikrarının sağlanması, çocukların güvenli bağlanma süreçlerini güçlendirecek bir öncelik olarak görülmelidir. Kurumdan ayrılacak bireylere yönelik rehberlik, psikolojik danışmanlık ve istihdam desteğini içeren sistematik bir “geçiş programı” geliştirilmesi gerekmektedir. Katılımcıların bir kısmı, kurumdan ayrılmadan önce bütçe yönetimi, sosyal ilişki kurma ve yaşam becerileri konusunda daha uygulamalı eğitimlerin verilmesini tavsiye etmiştir. Ayrıca kurumların toplumla daha açık bir etkileşim içinde olması, toplumun kurum bakımında yetişen ve da yetişmiş bireylere karşı bakış açısına yönelik çalışmaların yapılması, önyargıların kırılması ve damgalanmanın azaltılması açısından da kritik bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın en özgün bulgularından biri, çocuk evlerinde yetişen bireylerin ilişki kurma biçimleri ve toplumsallaşma süreçlerinde kurumun oynadığı belirleyici roldür. Katılımcıların çoğu, kurumda edindikleri disiplin, paylaşma ve sorumluluk alma gibi değerlerin toplumsal yaşamlarında rehberlik ettiğini ifade etmişlerdir. Bu değerler, kişilerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde kimliklerini şekillendirmekte, aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Ancak toplumsal önyargı ve damgalama, bireylerin kimliklerini özgürce ifade etmelerini zaman zaman engellemektedir. Bu durum da çocuk evlerinde edinilen güçlü sosyal sermayenin toplum içinde

tam olarak karşılık bulamamasına neden olmaktadır. Araştırma, bu noktada çocuk evlerinin bireyleri sadece topluma hazırlayan bir kurum değil, ayrıca toplumu da bu bireyleri kabullenmeye hazırlayan bir işlev üstlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu çalışma, sistem kuramı perspektifinden ele alındığında, çocuk evleri hizmet modelinin bireyleri mikro düzeyde (duygusal gelişim, ilişkiler ve kurum sonrası yaşama hazırlık bağlamında), mezzo düzeyde (aile benzeri sosyal ağlar kapsamında) ve makro düzeyde (toplumsal aidiyet) etkileyen çok katmanlı bir sistem olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, çocuk evlerinde sunulan hizmetlerin bireyin yaşam döngüsüne etkisini anlamada sistem yaklaşımının güçlü bir araç olduğunu ve kurum bakımının sosyal ilişkiler üzerindeki etkilerini değerlendirmede bütüncül bir bakış açısı sunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, araştırma sadece çocuk evlerinin işleyişine ve etki alanına değil, çocuk refahı sisteminin bütüncül yapısına dair yeniden düşünülmesi gereken noktaları da gündeme getirmektedir.

Bu araştırmada ulaşılan sonuçlar, katılımcıların sözel anlatılarının yanı sıra görüşme sürecinde gözlemlenen duygu geçişleri, duraksamalar ve vurgu değişimleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Araştırmacı gözlemleri, özellikle kırılğanlık ve güçlenme anlatılarının arka planındaki duygusal yoğunluğu görünür kılarak bulguların yorumlanmasına tamamlayıcı bir bağlam sağlamış, böylece sonuçların daha bütüncül bir çerçevede ele alınmasına katkıda bulunmuştur.

Sonuç olarak, bu araştırma çocuk evlerinde yetişmiş bireylerin dünyasını onların kendi anlatıları üzerinden görünür kılarak hem akademik hem de uygulama alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Çocuk evleri, bu çalışmanın ortaya koyduğu üzere, sadece koruma ve bakım sağlayan kurum değil; bireylerin bağımsız yaşam becerilerini, kimliklerini, ilişki dinamiklerini ve aidiyet duygularını yeniden inşa ettikleri, kırılğanlıkla güçlenme arasında bir denge kurdukları sistemsel yapılardır. Bu araştırma, çocuk evlerinin bireylerin psikososyal gelişiminde oynadığı belirleyici rolü, sistemin güçlü ve zayıf yönleriyle bütünlüklü biçimde ele alarak, gelecekte yapılacak çalışmalara ve sosyal hizmet politikalarına yön verecek nitelikte bir katkı sunmaktadır. Bu yönüyle araştırma, çocuk refahı politikalarının yeniden gözden geçirilmesi, kurum sonrası destek hizmetlerinin güçlendirilmesi ve toplumsal farkındalık çalışmalarının artırılması açısından yol gösterici niteliktedir.

5.2. Öneriler

Bu araştırma, çocuk evleri hizmet modelinde yetişmiş bireylerin kurum bakımına ilişkin tecrübelerini ve bu tecrübelerin onların bağımsız yaşam ve ilişki dinamikleri üzerindeki etkilerini

sistem kuramı perspektifinden incelemiştir. Bu sistemin etkililiği, birey, personel, kurum ve toplum düzeyinde birbirine bağlı halkalardan oluşmakta ve herhangi bir düzeyde yaşanan aksaklık, tüm yapının işleyişini etkileyebilmektedir. Dolayısıyla bu çalışma sonucunda geliştirilen öneriler, bireysel iyi oluş halinden kurum yapısına, hizmet kalitesinden toplumsal entegrasyonuna uzanan bütüncül bir bakış açısında ele alınmıştır.

Öneriler, araştırmada elde edilen bulgular neticesinde oluşturulan temalar doğrultusunda; öncelikle kurum içinde yürütülen uygulamaların güçlendirilmesine, ardından çocuk koruma politikalarının politika düzeyinde geliştirilmesine ve son olarak gelecekte bu alanda yapılacak akademik çalışmalara yön verecek önerilere yer vermektedir. Burada amaç, çocuk evleri hizmet modelinin hem mevcut işleyişini derinlemesine anlamlandırmak hem de bu modelin uzun vadede bireylerin yaşam becerilerine, ilişki dinamiklerine ve diğer yaşam alanlarına daha güçlü katkılar sunmasını sağlayacak dönüşüm alanlarını görünür kılmaktır.

Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

– Çocuk evlerinde görev yapan bakım elemanlarının, meslek elemanlarının ve diğer personellerin çocuklarla kurdukları ilişkilerin niteliği, bireylerin güven, aidiyet ve özsaygı gelişiminde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu nedenle kurum içi hizmet içi eğitimler teknik ve idari bilgilerden ziyade duygusal tutarlılık, empatik iletişim, sınır koyma ve merhamet dengesi, kriz yönetimi, travma farkındalığı ve dinleme becerilerini de kapsayacak biçimde yeniden yapılandırılmalıdır. Personellerin iş yükü ve duygusal yıpranma düzeyi göz önüne alınarak düzenli süpervizyon oturumları ve mesleki paylaşım grupları oluşturulmalıdır. Personel ve çocukların ev değişimleri, çocukların kurduğu bağları zedelemeyecek biçimde planlanmalı, bakım verenlerin sürekliliği bir performans göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Böylece çocuklar, sık değişikliği oluşturduğu güvensizlikten korunacak ve bakım ortamı daha öngörülebilir hale gelecektir.

– Araştırmanın bulguları, çocuk evlerinin bulunduğu fiziksel ortamın çocukların toplumsallaşma sürecini büyük ölçüde etkilediğini göstermektedir. Şehrin dışında, izole bölgelerde ya da şehrin tam merkezinde konumlanan çocuk evlerinin çocukların sosyal etkileşimlerini ve çevresel öğrenme imkanlarını kısıtlayabilmektedir. Bu nedenle, çocuk evlerinin yerleşim politikası yeniden gözden geçirilmeli, toplumsal yaşamın merkezinde, okul, park, kütüphane ve sosyal tesislere erişimi kolaylaştıracak biçimde planlanmalıdır.

– Araştırma bulgularına göre çocuk evlerinden ayrılış süreci, gençler için hem duygusal hem de yapısal kırılmalıkların yoğunlaştığı bir dönemdir. Bu geçişin sağlıklı yönetilebilmesi için

kurumdan ayrılmadan önce bağımsız yaşam becerileri (para yönetimi, barınma, istihdam, kamu hizmetlerine erişim, sağlık hakları, krizle baş etme) kazandırılmalıdır. Bu eğitimler, kısa süreli seminerlerle değil, çocukların gündelik yaşam pratiğine entegre edilen sistematik programlar aracılığıyla uygulanmalıdır. Kurumda yetişmiş bireylerle olan bağların kopmaması adına izleme ve rehberlik sistemleri uzun ve nitelikli bir şekilde yapılmalıdır. Bu bireylere psikososyal danışmanlık, geçici barınma ve mentorluk hizmetleri sunulmalıdır.

– Kurum bakımında yetişen çocukların aileleriyle kurdukları ilişkiler, sıklıkla düzensiz, yüzeysel veya kopuktur. Bu durum hem çocukta hem de ailede suçluluk, yetersizlik veya dışlanma duygularını tetiklemektedir. Bu nedenle ailelerle yeniden yapılandırılmış mesleki çalışmalar yürütülmelidir. Ailelerin çocukla kuracakları görüşmeler profesyonel rehberlik altında, güvenli ve duygusal olarak destekleyici ortamlarda yapılmalı, ziyaretlerin içeriği ve sıklığı düzenli biçimde takip edilmelidir. Aile bağları tamamen kopmuş bireyler içinse alternatif çocuk koruma modellerine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca toplumun kurum bakımına ilişkin önyargılarını azaltmak için medya, yerel yönetimler ve eğitim kurumları aracılığıyla damgalanmayı önleyici farkındalık çalışmaları yürütülmelidir.

– Kurum içi yönetim yapısı ve idari süreçlerin niteliği, bakım hizmetinin kalitesi üzerinde doğrudan belirleyici bir rol oynamaktadır. Bulgular, bazı kurumlarda idari kararların bakım elemanlarının veya meslek elemanlarının görüşleri alınmadan alındığını, bunun da çocuğun yararına uygun olmayan uygulamalara yol açabildiğini göstermektedir. Bu nedenle çocuk evlerinde karar alma süreçlerinde bakım elemanlarının, grup sorumluların ve meslek elemanlarının görüşleri düzenli toplantılarla alınmalıdır. Ayrıca çocukların da kendi yaşamlarını ilgilendiren konularda görüş bildirebilecekleri katılım mekanizmaları oluşturulmalıdır.

– Çocuk evleri hizmet modelinin etkililiği, kurumlar arası koordinasyon ve farklı disiplinlerle iş birliğine doğrudan bağlıdır. Bulgular, iller ve kurumlar arasında uygulama farklılıklarının belirgin olduğunu; bazı çocuk evlerinde psikolojik destek ve sosyal faaliyetler güçlü yürütülürken bazılarında bu hizmetlerin sınırlı kaldığını göstermektedir. Yine kurumlar arasında fiziksel imkanlar açısından da belirgin farklar olabildiği katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu nedenle kurumlar arasında iyi uygulama örneklerinin paylaşılabileceği yatay iletişim ağları kurulmalı; bölgesel düzeyde ortak değerlendirme toplantıları düzenlenmelidir. Bunun için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde iller arası standardizasyonu sağlayacak ortak protokoller geliştirilmelidir. Böylece kurum bakımında alınan hizmetlerin niteliğinde ortak bir uygulama yapılmış olacaktır. Bunun yanında üniversitelerle iş birliği içinde uygulama temelli araştırmalar, staj programları ve izleme-değerlendirme projeleri

geliştirilmelidir. Ayrıca yerel yönetimlerle ortak yürütülecek toplumsal katılım projeleri aracılığıyla çocukların toplumsallaşma fırsatları artırılmalıdır.

Politika Yapıcılara Yönelik Öneriler

- Araştırma bulguları, çocuk evleri hizmet modelinin sistemsel bir dönüşüme ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Mevcut yapının aile ortamına benzer yapısı ve birey merkezli yaklaşımı güçlü yanları olumlu sonuçlar doğursa da bu modelin daha etkin olması uygulamada bölgesel farklılıklar, personel yapısındaki tutarsızlıklar, kaynak yetersizliği ve politika düzeyinde süreklilik eksikliği nedeniyle sınırlanmaktadır. Bu nedenle politika yapıcıların, çocuk evleri hizmet modelini ulusal düzeyde bütüncül bir çocuk koruma ekosistemi içerisinde yeniden konumlandırmaları gerekmektedir.
- Öncelikle, çocuk koruma sisteminin mevzuat çerçevesi ilgili kanun ve yönetmeliklerde, çocuk evlerinin aile bağlarını güçlendirmesi, toplumsallaşma, geçiş dönemi desteği ve kurum sonrası izleme hizmetleri konularında açık ve bağlayıcı hükümler yer almalıdır. Kurumdan ayrılan bireylerin desteklenmesine dair uygulamalar hâlen büyük ölçüde idari inisiyatiflere dayanmaktadır. Bu durum, iller arasında ciddi farklılıklar meydana getirmekte ve çocukların hak temelli eşit hizmet alma ilkesini zedelemektedir. Dolayısıyla kurumdan ayrılan her birey için yapılacak destekler yasal güvence altına alınmalı ve barınma, eğitim, istihdam ve psikososyal destek gibi haklar merkezi politika belgelerinde açık biçimde tanımlanmalıdır.
- Üçüncü olarak, çocuk evleri hizmet modelinde görev yapan personelin niteliksel kapasitesini artıracak yapısal önlemler alınmalıdır. Personel istikrarı ve mesleki gelişim, çocukların güven duygusunu ve kurum içi sürekliliği güçlendiren en kritik unsurlardandır. Bu nedenle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde, çocuk evlerinde çalışan personelin seçimine yönelik son yıllarda olumlu değişiklikler yapılmış olsa da mesleki gelişimini izleyen, periyodik hizmet içi eğitimleri zorunlu kılan ve meslekler arası rotasyonu düzenleyen bir yapı kurulmalıdır. Ayrıca sosyal çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimci, öğretmen ve bakım elemanı gibi meslek gruplarının görev tanımları yeniden gözden geçirilmelidir. Personel ve evde bulunan çocuk sayısının çocuğun bireysel ihtiyaçlarına göre belirlenmesi sağlanmalıdır.
- Dördüncü olarak, iller ve kurumlar arasında hizmetin kalitesini etkileyen uygulama farklılıklarının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bulgular, bazı illerde çocuk evlerinin sosyal etkinlikler, kurum sonrası destek ve aile görüşmeleri konusunda olumlu uygulamalar yürütülürken, yine bazı illerde bu faaliyetlerin neredeyse hiç gerçekleşmediğini göstermektedir.

Bu nedenle ulusal düzeyde standart hizmet protokolleri oluşturulmalı, tüm illerde uygulamaya geçirilmeli ve düzenli olarak izlenmelidir.

– Bir diğer önemli politika alanı, çocuk evlerinin mekânsal planlaması ve yerleşim politikalarıdır. Araştırmada, bazı çocuk evlerinin şehir merkezlerinden uzak, toplumsal hayattan izole bölgelerde konumlandığı; bunun da çocukların sosyal gelişim, kimlik inşası ve toplumsallaşma süreçlerini olumsuz etkilediği görülmüştür. Bu nedenle yeni açılacak çocuk evleri, eğitim kurumlarına, sağlık hizmetlerine ve toplumsal yaşama yakın bölgelerde konumlandırılmalı ve bu evlerin yerleri çocukların sosyal etkileşim potansiyelleri gözetilerek açılmalıdır. Böylelikle çocuk evleri, çocukların topluma entegre olabildiği doğal yaşam alanları haline gelebilecektir.

– Politika düzeyinde ayrıca veri temelli karar verme kültürünün geliştirilmesi gerekmektedir. Türkiye’de çocuk koruma alanında veri paylaşımı çoğu zaman nicelik odaklı kalmaktadır. Oysa çocuk evlerinin etkisini değerlendirmek, sadece çocuk sayısı üzerinden değil, yaşam kalitesi üzerinden değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda, tüm kurumların entegre olduğu bir “Çocuk Refahı İzleme Sistemi” kurulmalı ve kurumlarda kalan çocukların psikososyal gelişim düzeyleri, eğitim başarıları, aile ilişkileri ve kurum sonrası yaşam uyumları gibi göstergeler periyodik aralıklarla izlenmelidir. Bu sistem, hem politika üretiminde bilimsel temelli kararlar alınmasına olanak tanıyacak hem de hizmetin etkililiğini ölçmede standart bir çerçeve sunacaktır.

– Son olarak, çocuk koruma politikalarının salt devlet merkezli bir odakla değil, çok paydaşlı bir iş birliği yapısıyla yürütülmesi gerekmektedir. Çocuk evleri; yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve özel sektörün ortak sorumluluk üstlendiği katılımcı bir model içinde konumlandırılmalıdır. Yerel düzeyde gönüllülük, mentorluk, kültürel etkinlik ve istihdam destek programları gibi toplumsal katılım mekanizmaları geliştirilmeli ve kamu politikaları çocukların sosyal dışlanma riskini azaltacak biçimde güçlendirilmelidir. Böyle bir yapı, çocuk evleri modelini koruma odaklı bir hizmetten çıkararak, çocukların aktif vatandaşlık ve toplumsal bütünleşme süreçlerine katkı sunan bir araca dönüştürecektir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

– İlk olarak, çocuk evleri hizmet modeline ilişkin ileride yapılacak araştırmaların karma yöntem yaklaşımlarını içermesi önerilmektedir. Bu çalışma, nitel bulgularla bireylerin öznel tecrübelerini detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak bu tecrübelerin yaygınlığını, örüntülerini ve farklı değişkenlerle ilişkilerini anlamak için nicel araştırmalarla desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, özellikle kurumda geçirilen sürenin psikolojik dayanıklılık, sosyal uyum, iş hayatına katılım ve aidiyet hissi üzerindeki

etkilerini ölçen çalışmalar yürütülmesi önerilmektedir. Böylece çocuk evleri modelinin koruyucu veya sınırlayıcı unsurları istatistiksel olarak da görünür hale gelecektir.

– İkinci olarak, boylamsal araştırmaların geliştirilmesi, bu alanda önemli bir boşluğu dolduracaktır. Her ne kadar çocuk evleri hizmet modeli yeni sayılabilecek bir model olsa da çocuk evlerinde kalmış bireylerin beş, on veya yirmi yıl sonraki toplumsal konumları, aile ilişkileri, iş yaşamındaki deneyimleri ve psikolojik iyi oluş düzeyleri, kurum bakımının kalıcı etkilerini anlamada temel veriler sunabilir.

– Üçüncü olarak, kurum bakımında yetişmiş bireylerin tecrübelerinin toplumsal algı, medyadaki temsili ve kamusal söylem boyutlarında incelenmesi gerekmektedir. Bulgular, bireylerin damgalanma korkusu ve gizleme davranışıyla baş etme stratejilerinin kimlik inşasında belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu durum, kurum bakımına yönelik toplumsal önyargıların çocukların psikososyal gelişimini nasıl etkilediği sorusunu gündeme getirmektedir. Gelecekteki araştırmalar, kamuoyu araştırmaları, medya içerik analizi ve sosyal medya çalışmaları yoluyla, “devletin çocuğu” kimliği çözümlenebilir. Böylece, çocuk koruma politikalarının toplumun kültürel kodlarında da dönüşüm sağlamasına katkı sunulabilir.

– Dördüncü olarak, çocuk evlerinde yetişmiş ve iş hayatına girmesine rağmen çeşitli sorun ve sıkıntılar sebebiyle burada tutunamayıp iş hayatından atılıp toplum içerisinde kaybolan veya ceza alan birçok genç olduğu ve bu grubun sayısının her geçen gün arttığı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu grubu kapsayan bir araştırmanın yapılmasının da çocuk koruma refahına yönelik olumlu katkıları olacağı düşünülmektedir.

– Son olarak, farklı hizmet modellerinin karşılaştırmalı biçimde ele alınması önerilmektedir. Özellikle koruyucu aile, evlat edinme, çocuk evleri ve kurum bakımının uzun vadeli etkilerinin, aynı toplumsal yapı içerisinde çoklu vaka incelemeleriyle değerlendirilmesi, hangi modelin hangi koşullarda daha etkili sonuçlar doğurduğunu gösterecektir. Bu karşılaştırmalı yaklaşım hizmet modellerinin güçlü ve zayıf yönlerine dair bütüncül bir bakış açısı kazandıracaktır.

Bu doğrultuda, gelecekte yürütülecek çalışmaların sadece mevcut modelin yapısını değerlendirmekle sınırlı kalmayıp, çocukların ilişki kurma, kimlik oluşturma ve aidiyet üretme süreçlerini merkeze alan bir anlayışa yönelmesi beklenmektedir. Böylece akademik bilgi birikim, sosyal hizmet uygulamalarıyla bütünleşerek, çocuk refahı sisteminde sürdürülebilir bir dönüşümün zeminini oluşturabilecektir.

KAYNAKLAR

- Adams, R., Dominelli, L., & Payne, M. (2015). *Sosyal hizmet: Temel alanlar ve eleştirel tartışmalar* (1. baskı : Eylül 2015). Nika Yayınevi.
- AFCARS. (2021). *The AFCARS Report* (The AFCARS Report). AFCARS.
- AFCARS. (2023). *Trends in Foster Care and Adoption: FY 2013 – 2022*. <https://www.acf.hhs.gov/cb/report/trends-foster-care-adoption>
- Akbaş, E., & Topçuoğlu, R. A. (2009). Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu-Eleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 95-104.
- Akgün, R. (2020). Korunmaya İhtiyacı Olan Çocukların Hakları Ve Çocuklara Verilen Hizmetler. İçinde E. Hareket (Ed.), *Disiplinlerarası Yaklaşımla Çocuk Hakları* (1.Baskı). Pegem Akademi.
- Akyüz, E. (1987). Medeni Kanun ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununu Açısından Korunmaya Muhtaç Çocuklar. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 20(1), 11-20.
- Akyüz, E. (1991). Çocuğun Güvenliği İlkesi Işığında Korunmaya Muhtaç Çocuklar. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 24(2), 709-734.
- Akyüz, E. (2000). *Çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması: Ulusal ve uluslararası hukukta*. Millî Eğitim Basımevi.
- Albuquerque, J., Aguiar, C., & Magalhães, E. (2020). The Collaboration Between Early Childhood Intervention and Child Protection Systems: The Perspectives of Professionals. *Children and Youth Services Review*, 111, 104873. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.104873>
- American SPCC. (2024). *Child Maltreatment & Neglect Statistics*. American SPCC. <https://americanspcc.org/child-maltreatment-statistics/>
- Amerikaner, M., Monks, G., Wolfe, P., & Thomas, S. (1994). Family Interaction and Individual Psychological Health. *Journal of Counseling & Development*, 72(6), 614-620. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1994.tb01691.x>
- Anghel, R. (2011). Transition within transition: How young people learn to leave behind institutional care whilst their carers are stuck in neutral. *Children and Youth Services Review*, 33(12), 2526-2531.
- Anka Çocuk Destek Programı. (2024). *Anka Çocuk Destek Programı*. <http://www.aile.gov.tr/chgm/uygulamalar/anka-cocuk-destek-programi/>
- Armstrong-Heimsoth, A., Hahn-Floyd, M., Williamson, H. J., Kurka, J. M., Yoo, W., & Rodríguez De Jesús, S. A. (2021). Former Foster System Youth: Perspectives on Transitional Supports and Programs. *The journal of behavioral health services & research*, 48(2), 287-305. <https://doi.org/10.1007/s11414-020-09693-6>

- ASHB İstatistik. (2024). *ASHB-İstatistik Bulteni-2024 Eylül*. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Aybar, F. A. T. (2022). Felsefede çocuk ve çocukluk kavramı. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 463-480. <https://doi.org/10.53844/flsf.1072717>
- Aydın, A. R., & Şahin, F. T. (2021). Çocuk evlerinde yaşayan çocukların dil gelişim düzeyleri ile yaratıcı düşünme becerilerinin incelenmesi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7(1). <https://doi.org/10.46442/intjcss.868652>
- Aydoğdu, F. (2016). Çocuk evinde kalan çocukların karşılaştıkları sorunların ve beklentilerinin incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(1), 63-71.
- Aykul, M. (2019). *Korunmaya İhtiyacı Olan Çocukların Sosyal Gelişiminde Çocuk Evlerinin Rolü (Sakarya Örneği)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baghdadi, F., Rauktis, M. E., Hands, C., John, A., Khanom, A., El Mhamdi, S., Soussi, A., & Snooks, H. (2023). Using a Systems Perspective to Examine Child Protection Systems and Practice: A Scoping Review on Child Abandonment and Institutionalisation in the Maghreb. *Children and Youth Services Review*, 157, 107382. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2023.107382>
- Bal, H. (2016). *Nitel araştırma yöntem ve teknikleri (uygulamalı-örnekli)*. Sentez Yayıncılık.
- Balcı, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem teknik ve ilkeler* (Genişletilmiş 10. baskı). Pegem Akademi.
- Barnes, M., Conolly, A., & Tomaszewski, W. (2008). *The circumstances of persistently poor families with children: Evidence from the Families and Children Study (FACS)*. National Centre for Social Research.
- Başer, H. (2013). *Çocuk Refahı Alanında Yeni Hizmet Modeli "Çocuk Evleri"* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Bayoğlu, A. S., & Purutçuoğlu, E. (2010). Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin gelecek beklentileri ve sosyal destek algıları. *Kriz Dergisi*, 18(2), 27-39. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000316
- Bebbington, A., & Miles, J. (1990). The Supply of Foster Families for Children in Care. *The British Journal of Social Work*, 20(4), 283-307.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (H. Aydın, Çev.; 8. baskıdan çeviri). Eğitim Yayınevi.
- Bernstein, M. J., Zawadzki, M. J., Juth, V., Benfield, J. A., & Smyth, J. M. (2018). Social interactions in daily life: Within-person associations between momentary social experiences and psychological and physical health indicators. *Journal of Social and Personal Relationships*, 35(3), 372-394. <https://doi.org/10.1177/0265407517691366>

- Bıyıklı, L. (1995). Korunmaya muhtaç çocuklar ve s.o.s. Çocuk köyleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(10), 3-10. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_00000000026
- Biggs, J. B. (1993). From Theory to Practice: A Cognitive Systems Approach. *Higher Education Research & Development*, 12(1), 73-85. <https://doi.org/10.1080/0729436930120107>
- Birekul, M. (2022). Alie-Toplum İlişkisi. İçinde M. Aydın (Ed.), *Aile Sosyolojisi* (5. Baskı, ss. 231-248). Çizgi Kitabevi. https://www.academia.edu/download/55377095/Islam_CAN-Tarih_Toplum_ve_Kultur_Baglaminda_Aile_ve_Kadin.pdf
- Boduroğlu, G. (2016). *Kurum bakımından ayrılan bireylerin yaşamın düzenlenmesi ve uyum sürecinde karşılaştığı sorunlar ve sosyal destek kaynakları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü.
- Bowlby, J. (2008). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Basic books.
- Bowlby, J. (with Internet Archive). (1969). *Attachment and loss*. Random House. <http://archive.org/details/attachmentlossvo00john>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Broad, B., Hayes, R., & Rushforth, C. (2001). *Kith and Kin: Kinship care for vulnerable young people*. JKP.
- Browne, K. (2009). *The risk of harm to young children in institutional care*. Save the Children London. <http://www.thinkchildsafe.org/thinkbefore donating/wp-content/uploads/The-Risk-Of-Harm-To-Young-Children-In-Institutional-Care-Save-The-Children.pdf>
- Buchanan, A. (1995). Young people's views on being looked after in out-of-home-care under The Children Act 1989. *Children and Youth Services Review*, 17(5-6), 681-696.
- Bullock, R., Courtney, M. E., Parker, R., Sinclair, I., & Thoburn, J. (2006). Can the corporate state parent? *Children and Youth Services Review*, 28(11), 1344-1358. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2006.02.004>
- Buran, M., & Var, E. Ç. (2019). Çocuk Destek Merkezlerinden Reşit Olarak Ayrılan Bireylerin Sosyal Hayata Uyum Süreci. *Journal of Social Sciences and Education*, 2(1), 149-161.
- Bywaters, P., & Sparks, T. (2017). Child Protection in England: An Emerging Inequalities Perspective. *Journal of Children's Services*, 12(2-3), 107-112. <https://doi.org/10.1108/JCS-04-2017-0014>
- Calheiros, M. M., Garrido, M. V., Lopes, D., & Patrício, J. N. (2015). Social images of residential care: How children, youth and residential care institutions are portrayed? *Children and Youth Services Review*, 55, 159-169. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2015.06.004>

- Cameron-Mathiasen, J., Leiper, J., Simpson, J., & McDermott, E. (2022). What was care like for me? A systematic review of the experiences of young people living in residential care. *Children and Youth Services Review*, 138, 106524.
- Campos, G., Goig, R., & Cuenca, E. (2020). Relevance of the social support network for the emancipation of young adults leaving residential care. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 18(1), 27-54.
- Canatan, K. (2011). Klasik Türk düşüncesinde aile ve ailevi değerler. İçinde Kadir CANATAN & Ergün YILDIRIM (Ed.), *Aile Sosyolojisi* (ss. 263-290). Açılımkitap.
- Canatan, K., & Yıldırım, E. (2011). *Aile Sosyolojisi* (2. Baskı). Açılımkitap.
- Cashmore, J., & Paxman, M. (2006). Predicting after-care outcomes: The importance of ‘felt’ security. *Child & Family Social Work*, 11(3), 232-241. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00430.x>
- Ceglowski, D., & Bacigalupa, C. (2002). Four Perspectives on Child Care Quality. *Early Childhood Education Journal*, 30(2), 87-92. <https://doi.org/10.1023/A:1021245017431>
- Chuang, Y.-C. (2005). Effects of interaction pattern on family harmony and well-being: Test of interpersonal theory, Relational-Models theory, and Confucian ethics. *Asian Journal Of Social Psychology*, 8(3), 272-291. <https://doi.org/10.1111/j.1467-839X.2005.00174.x>
- Cılga, İ. (1994). *Gençlik ve yaşam niteliği*. TC Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Clarke, V., & Braun, V. (2013). Teaching thematic analysis: Overcoming challenges and developing strategies for effective learning. *The psychologist*, 26(2). <https://uwe-repository.worktribe.com/index.php/preview/937606/Teaching%20thematic%20analysis%20Research%20Repository%20version.pdf>
- Clarke, V., & Braun, V. (2017). Thematic analysis. *The Journal of Positive Psychology*, 12(3), 297-298. <https://doi.org/10.1080/17439760.2016.1262613>
- Colbridge, A. K., Hassett, A., & Sisley, E. (2017). “Who am I?” How Female Care Leavers Construct and Make Sense of Their Identity. *Sage Open*, 7(1), 2158244016684913. <https://doi.org/10.1177/2158244016684913>
- Corby, B. (2006). The Role of Child Care Social Work in Supporting Families with Children in Need and Providing Protective Services—Past, Present and Future. *Child Abuse Review*, 15(3), 159-177. <https://doi.org/10.1002/car.942>
- Corsaro, W. A., & Everitt, J. G. (2023). *The Sociology of Childhood*. SAGE Publications.
- Courtney, M. E., & Dworsky, A. (2006). Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in the USA. *Child & Family Social Work*, 11(3), 209-219. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00433.x>

- Courtney, M. E., Dworsky, A. L., Lee, J. S., & Raap, M. (2010). *Midwest evaluation of the adult functioning of former foster youth: Outcomes at ages 23 and 24*. Chapin Hall at the University of Chicago Chicago. <http://fixcas.com/news/2010/MWfull.pdf>
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (M. Bütün & S. B. Demir, Ed.; 4. baskı). Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2021). *ARAŞTIRMA TASARIMI - Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları* (E. Karadağ, Çev.; 5.Basım). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2016). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. SAGE Publications. <https://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=DLbBDQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Qualitative+inquiry+and+research+design:+Choosing+among+five+approaches&ots=-it128KSVB&sig=67EfDIKDzC4qSl9vEXatX8ywoJE>
- Çağan, K. (2011). Ailenin işlevleri. İçinde Kadir CANATAN & Ergün YILDIRIM (Ed.), *Aile sosyolojisi* (C. 2, ss. 83-93). Açılımkitap.
- Çayır, H. (2019). *Kurum Bakımı Geçmiş Olan Bireylerin Kurum Bakımı Deneyimleri Ve Etiketleme Durumları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çayır, H. (2020). Kurum bakımında kalmış kişilerin aileye dair düşünceleri. *Kadim Akademi SBD*, 4(1), 75-96.
- Çelik, C. (2016). *Komşularının Çocuk Evlerine İlişkin Değerlendirmeleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, H., & Çavuşoğlu, H. (2009). Yetiştirme yurdunda ve aileleri ile yaşayan adölesanların benlik saygıları ve psikolojik belirtilerinin karşılaştırılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 2(4), 137-144.
- Çifci, E. G. (2009). Türkiye’de ve Dünyada Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi. *Aile ve Toplum*, 5(19), 53-66.
- Çocuk evinde kalan çocukların ilişki dinamikleri: İzmir örneği. (2013). [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Darling, N. (2007). Ecological Systems Theory: The Person in the Center of the Circles. *Research in Human Development*, 4(3-4), 203-217. <https://doi.org/10.1080/15427600701663023>
- Davies, K., Ross, N., Cocks, J., & Foote, W. (2023). Family inclusion in child protection: Knowledge, power and resistance. *Children and Youth Services Review*, 147, 106860. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2023.106860>
- Davulcu, Ü. Ş., & Mert, K. (2019). Çocuk Evleri Sitesinden Birinde Kalan Çocukların Algıladıkları Sosyal Destek ve Gelecek Beklentileri. *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi*, 16(3), 210-216. <https://doi.org/10.5222/HEAD.2019.210>

- De Swart, J. J. W., Van Den Broek, H., Stams, G. J. J. M., Asscher, J. J., Van Der Laan, P. H., Holsbrink-Engels, G. A., & Van Der Helm, G. H. P. (2012). The effectiveness of institutional youth care over the past three decades: A meta-analysis. *Children and Youth Services Review*, 34(9), 1818-1824. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.05.015>
- del Valle, J. F., & Bravo, A. (2013). Current trends, figures and challenges in out of home child care: An international comparative analysis. *Psychosocial Intervention*, 22(3), 251-257. <https://doi.org/10.5093/in2013a28>
- Demirbilek, S. (2000). Korunmaya muhtaç gençlerin topluma kazandırılmasında yetiştirme yurtları. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2). <https://dergipark.org.tr/en/pub/deuibfd/issue/22769/243004>
- Denzin, N. K. (2017). *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315134543>
- Desmond, C., Watt, K., Saha, A., Huang, J., & Lu, C. (2020). Prevalence and number of children living in institutional care: Global, regional, and country estimates. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4(5), 370-377. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(20\)30022-5](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30022-5)
- Dikeçligil, F. B. (2018). Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 31, 21-52.
- Doğan, R. (2013). Bir Koruma Tedbiri Olarak Koruyucu Aile Kurumu ve Koruyucu Aile Yönetmeliği. *Ankara Barosu Dergisi*, 2.
- Dozier, M., Zeanah, C. H., Wallin, A. R., & Shaffer, C. (2012). Institutional Care for Young Children: Review of Literature and Policy Implications. *Social Issues and Policy Review*, 6(1), 1-25. <https://doi.org/10.1111/j.1751-2409.2011.01033.x>
- Dönmezer, İ. (2003). *Ailede İletişim ve Etkileşim: Sağlıklı İnsan, Sağlıklı Aile*. Ege Üniversitesi Basımevi.
- Duerden, M. D., & Witt, P. A. (2010). An Ecological Systems Theory Perspective on Youth Programming. *Journal of Park and Recreation Administration*, 28(2), 108-120.
- Duran, R. (2021). Türkiye Aile Yapısında Evlat Edinme Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 19-31.
- Egeland, B., Jacobvitz, D., & Sroufe, L. A. (1988). Breaking the Cycle of Abuse. *Child Development*, 59(4), 1080-1088. <https://doi.org/10.2307/1130274>
- Ekici, F. Y. (2015). Geçmişten Günümüze Çocukların Korunmasına Yönelik Uygulamalar Üzerine Bir İnceleme. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 44-66. <https://doi.org/10.16989/TIDSAD.70>
- Ellis, K., & Johnston, C. (2024). Resilience, higher education and widening participation: Generating change for care experienced students. *Higher Education*, 87(1), 1-16. <https://doi.org/10.1007/s10734-022-00985-8>

- Elmacı, D. (2010). Günümüzün Yetim Kalan Kuruluşları: Yetiştirme Yurtları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(4), 949-970.
- Emond, R. (2014). Longing to belong: Children in residential care and their experiences of peer relationships at school and in the children's home. *Child & Family Social Work*, 19(2), 194-202. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2012.00893.x>
- Erbay, E., Altındağ, Ö., & Çelik, M. A. (2018). Sosyal hizmetler kanunu kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilenlerin yaşam kalitesi: Ankara ili örneği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(4), 845-874.
- Erbay, E., & Çalış, N. (2022). Kurum bakımı altında kalan bireylerin deneyimleriyle korunma ihtiyacı olan çocuk olmak- retrospektif bir araştırma. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 3, 10-32.
- Ercan, R. (2011). Modern Çocukluk Paradigması. *Journal of World of Turks*, 3(2), 85-98.
- Erdal, L. (2014). Türkiye’de Sosyal Politika ve Koruyucu Aile Hizmet Modeli. *Sosyoekonomi*, 22(22). <https://doi.org/10.17233/se.27202>
- Erkuş, A. (2017). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci* (5. bs). Seçkin Yayıncılık.
- Evans, C. (2019). Investigating ‘care leaver’ identity: A narrative analysis of personal experience stories. *Text & Talk*, 39(1), 25-45. <https://doi.org/10.1515/text-2018-2017>
- Explore Education Statistics. (2024). *Children looked after in England including adoptions, Reporting year 2024*. <https://explore-education-statistics.service.gov.uk/find-statistics/children-looked-after-in-england-including-adoptions#releaseHeadlines-summary>
- Fern, E. (2014). Child-directed social work practice: Findings from an action research study conducted in Iceland. *British Journal of Social Work*, 44(5), 1110-1128.
- Fostering Statistics. (2024). *Fostering statistics | The Fostering Network*. <https://www.thefosteringnetwork.org.uk/advice-information/all-about-fostering/fostering-statistics>
- Frimpong Manso, K. A. (2012). Preparation for Young People Leaving Care: The Case of SOS Children's Village, Ghana. *Child Care in Practice*. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13575279.2012.713850>
- García-Alba, L., Gullo, F., & Del Valle, J. F. (2023). Readiness for independent living of youth in residential childcare: A comparative study. *Child & Family Social Work*, 28(1), 171-183. <https://doi.org/10.1111/cfs.12951>
- Gaskell, C. (2010). ‘If the Social Worker had Called at Least it Would Show they Cared’. Young Care Leaver's Perspectives on the Importance of Care. *Children & Society*, 24(2), 136-147. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2009.00214.x>

- Gilbert, N. (2012). A Comparative Study of Child Welfare Systems: Abstract Orientations and Concrete Results. *Children and Youth Services Review*, 34(3), 532-536. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.10.014>
- Gitterman, A., & Germain, C. B. (2008). *The Life Model of Social Work Practice: Advances in Theory and Practice*. Columbia University Press.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity* (Original work published 1963). Penguin Books.
- Goldman, P. S., Bakermans-Kranenburg, M. J., Bradford, B., Christopoulos, A., Ken, P. L. A., Cuthbert, C., Duchinsky, R., Fox, N. A., Grigoras, S., Gunnar, M. R., Ibrahim, R. W., Johnson, D., Kusumaningrum, S., Agastya, N. L. P. M., Mwangangi, F. M., Nelson, C. A., Ott, E. M., Reijman, S., Van IJzendoorn, M. H., ... Sonuga-Barke, E. J. S. (2020). Institutionalisation and deinstitutionalisation of children 2: Policy and practice recommendations for global, national, and local actors. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4(8), 606-633. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(20\)30060-2](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30060-2)
- Gökçe, B. (2019). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar* (5.Baskı). Savaş Yayınevi.
- Gökgöz, E. A., & Kesgin, B. (2015). İlkokullarda Okul Sosyal Hizmetinin Gerekliliğinin Öğretmen Gözüyle Değerlendirilmesi. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 179. <https://doi.org/10.17828/yasbed.97483>
- Gunel Ogtay, S. (2024). Interpersonal Relationship Between Parents and Its Impact on Mental Health of Children. *International Journal of Research and Review*, 11(10), 555-558. <https://doi.org/10.52403/ijrr.20241050>
- Gündüz, O. (2017). *Türkiye'de Çocuklara Yönelik Koruyucu Ve Önleyici Politikaları Değerlendirme Çalıştayı Raporu* [Çalıştay Raporu]. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Güngör, F. (2016). Aile ve Çocuk. İçinde Nazmi AVCI & Erdal AKSOY (Ed.), *Aile Sosyolojisi* (1.Baskı, ss. 90-121). Lisans Yayıncılık.
- Gypen, L., Vanderfaellie, J., De Maeyer, S., Belenger, L., & Van Holen, F. (2017). Outcomes of children who grew up in foster care: Systematic-review. *Children and Youth Services Review*, 76, 74-83. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.02.035>
- Harder, A. T., Knorth, E. J., & Kalverboer, M. E. (2013). A secure base? The adolescent-staff relationship in secure residential youth care. *Child & Family Social Work*, 18(3), 305-317. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2012.00846.x>
- Hayat Sende Derneği. (2014). *Kurum bakımından topluma geçişte gençler çalıştayı* [Çalıştay Raporu]. Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği.
- Heino, T. (2012). Child Protection Systems. International Trends and Orientations. *Nordic Social Work Research*, 2(2), 155-159. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2012.705990>

- Hiles, D., Moss, D., Thorne, L., Wright, J., & Dallos, R. (2014). "So what am I?"—Multiple perspectives on young people's experience of leaving care. *Children and Youth Services Review*, 41, 1-15.
- Hiles, D., Moss, D., Wright, J., & Dallos, R. (2013). Young people's experience of social support during the process of leaving care: A review of the literature. *Children and Youth Services Review*, 35(12), 2059-2071. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2013.10.008>
- Hood, R., Goldacre, A., Grant, R., & Jones, R. (2016). Exploring demand and provision in English child protection services. *The British Journal of Social Work*, 46(4), 923-941.
- Hortaçsu, N. (2003). *Çocuklukta İlişkiler: Ana, Baba, Kardeş ve Arkadaş* (1.Baskı). İmge Kitabevi.
- Horwitz, M., & Marshall, T. (2015). Family Engagement in Child Protection Social Work. *Journal of Family Social Work*, 18(4), 288-301. <https://doi.org/10.1080/10522158.2015.1079584>
- Husserl, E. (with Internet Archive). (1970). *The crisis of European sciences and transcendental phenomenology; an introduction to phenomenological philosophy*. Evanston, Northwestern University Press. <http://archive.org/details/crisisofeuropean0000huss>
- Işık, E. (2023). Genel sistem teorisinden aile sistemleri teorisine: Aile çalışmalarında sistem kuramı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 701-716.
- Işıkcı, Y. M., & Karatepe, S. (2016). Türkiye'de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), 69-100.
- Izci, L. (2020). Türkiye ve İngiltere'de Koruyucu Aile Sisteminin Karşılaştırması. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 50, 140-163.
- İnce, Z., Kasapoğlu, A., & Sezek, S. (2014). Korunmaya muhtaç kimsesiz çocukların devam ettikleri okulların yöneticilerinin bu çocukların sorunlarına ve sorunların çözümlerine yönelik mesleki donanımları. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 39(39), 97-119.
- İzci, L. (2021). *Çocuk koruma politikalarının sembolik etkileşimcilik bakış açısıyla analizi: Türkiye, İngiltere, İsveç örnekleri* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İzci, L., & Uğurlu, H. (2018). Korunmaya muhtaç çocukların mekân değişikliği: Koğuşlardan evlere. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 4(9), 228-237.
- Jack, G. (1997). Discourses of child protection and child welfare. *The British Journal of Social Work*, 27(5), 659-678.
- Jackson, S. (1994). Educating Children in Residential and Foster Care. *Oxford Review of Education*, 20(3), 267-279. <https://doi.org/10.1080/0305498940200301>

- Jackson, S., & Cameron, C. (2012). Leaving care: Looking ahead and aiming higher. *Children and Youth Services Review*, 34(6), 1107-1114. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.01.041>
- James, A., & Prout, A. (2003). *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood* (2nd ed). Taylor and Francis.
- Johnson, R., Browne, K., & Hamilton-Giachritsis, C. (2006). Young Children in Institutional Care at Risk of Harm. *Trauma, Violence, & Abuse*, 7(1), 34-60. <https://doi.org/10.1177/1524838005283696>
- Kahraman, F. (2007). *Türkiye’de çocuk refahı alanında Koruyucu Aile Hizmeti (Sakarya ve Kocaeli örneği)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi]. <https://search.proquest.com/openview/0cbcc879ff7fe172f9be0e2725080267/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y>
- Kalaycı, H. (2007). *Yetiştirme yurtlarındaki çocuklarda sosyal dışlama riski (Tokat ve Turhal örneği)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Kalaycı, H. (2022). Korunmaya Muhtaçlık Olgusu ve Tarihsel Gelişim Süreçlerinin Sosyolojik Bir Değerlendirmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 199-217.
- Karasar, N. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemi* (33. basım). Nobel Yayın Dağıtım.
- Karataş, K. (2007). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi Ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2).
- Karataş, Z. (2017). Bağlanma kuramı açısından kurum bakımının çocuklar üzerindeki etkileri. *Journal of International Social Research*, 10(54). https://www.researchgate.net/profile/Zeki-Karatas/publication/322055974_BAGLANMA_KURAMI_ACISINDAN_KURUM_BAKIMININ_COCUKLAR_UZERINDEKI_ETKILERI/links/5b55d3b60f7e9b240ffea877/BAGLANMA-KURAMI-ACISINDAN-KURUM-BAKIMININ-COCUKLAR-UEZERINDEKI-ETKILERI.pdf
- Karatay, A. (2017). Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 389-427. <https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.3.5.30>
- Kelebek, Ö., & Kucur, F. (2025a). Examining children’s homes in light of Türkiye’s evolving child welfare system. *Children and Youth Services Review*, 171, 108193. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2025.108193>
- Kelebek, Ö., & Kucur, F. (2025b). Experiences of Young People Leaving Children’s Homes as a Form of Institutional Care: A Qualitative Study. *Child & Family Social Work*. <https://doi.org/10.1111/cfs.13273>
- Kesen, N. F., Karakuş, Ö., & Deniz, M. E. (2012). Yetiştirme yurtlarında kalan çocukların kuruluşa geliş nedenlerinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(139-150).

- Kesgin, B. (2012). *Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet*. Açılımkitap. <https://scholar.google.com/scholar?cluster=16912918426175047758&hl=en&oi=scholar>
- Kılıç, A. K., & Uğur, S. B. (2022). Kurum Bakımında Yetişmiş Kişilerde Damgalanma. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 48, 221-242. <https://doi.org/10.21497/sefad.1218447>
- Kılıç Candan, A. (2017). *Yetiştirme Yurtlarında Kalmış Bireylerin Toplumsal Entegrasyonu* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, M. (2022, Aralık 29). *İhtisaslaşmış Çocuk Evleri Sitesi*. İhtisaslaşmış Çocuk Evleri Sitesi. <https://sosyalhizmetteyiz.com/2022/12/29/ihtisaslasmis-cocuk-evleri-sitesi/>
- Kools, S. M. (1997). Adolescent Identity Development in Foster Care. *Family Relations*, 46(3), 263-271. <https://doi.org/10.2307/585124>
- Korkmaz, B. C. (2019a). *Korunmaya muhtaç çocukların kaldıkları kurumlara ilişkin memnuniyet düzeyleri ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, B. C. (2019b). *Korunmaya muhtaç çocukların kaldıkları kurumlara ilişkin memnuniyet düzeyleri ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, B. C., & Demiryürek, Y. B. (2025). Kurum Bakımı Altındaki Çocukların Eğitimsel İhtiyaçlarına Güncel Bir Bakış. *Bogazici University Journal of Education*, 42(2), 37-58. <https://doi.org/10.52597/buje.1559715>
- Koşar, N. G. (1992). *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı* (Gözden geçirilmiş 2 baskı.). MN Ofset.
- Kuş, E. (2009). *Nicel-nitel araştırma teknikleri sosyal bilimlerde araştırma teknikleri: Nicel mi? Nitel mi?* (3. bs). Anı Yayıncılık.
- Küsmes, B. (2020). Korunma İhtiyacı Olan Çocuklar İçin Kurumsal Ve Alternatif Hizmet Modelleri: Bir Değerlendirme. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 4(3), 201-225.
- Langer, C. L., & Lietz, C. A. (2021). *Genelci sosyal çalışma kuram ve uygulama* (A. Karatay, Çev.). Nika Yayınevi.
- Lewis, J. M. (1998). For Better or Worse: Interpersonal Relationships and Individual Outcome. *American Journal of Psychiatry*, 155(5), 582-589. <https://doi.org/10.1176/ajp.155.5.582>
- Liabo, K., McKenna, C., Ingold, A., & Roberts, H. (2017). Leaving foster or residential care: A participatory study of care leavers' experiences of health and social care transitions. *Child: Care, Health and Development*, 43(2), 182-191. <https://doi.org/10.1111/cch.12426>

- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. sage. <https://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=2oA9aWlNeooC&oi=fnd&pg=PA7&dq=Naturalistic+inquiry.&ots=0vpuQ8Ubys&sig=lCoPFw1ilw7wfOmZMAuJq-VYwjQ>
- Liu, H., Xie, Q. W., & Lou, V. W. Q. (2019). Everyday social interactions and intra-individual variability in affect: A systematic review and meta-analysis of ecological momentary assessment studies. *Motivation and Emotion*, 43(2), 339-353. <https://doi.org/10.1007/s11031-018-9735-x>
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. *Child Development*, 71(3), 543-562. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164>
- Maclean, K. (2003). The impact of institutionalization on child development. *Development and Psychopathology*, 15(4), 853-884. <https://doi.org/10.1017/S0954579403000415>
- McCafferty, P., & Mercado Garcia, E. (2024). Children's participation in child welfare: A systematic review of systematic reviews. *The British Journal of Social Work*, 54(3), 1092-1108.
- McCall, R. B. (2013). The consequences of early institutionalization: Can institutions be improved? – Should they? *Child and Adolescent Mental Health*, 18(4), 193-201. <https://doi.org/10.1111/camh.12025>
- McKenzie, R. B. (1999). *Rethinking orphanages for the 21st century*. Sage. <https://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=PDE5DQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Rethinking+Orphanages+for+the+21st+Century&ots=ctsAEHue8Q&sig=WcmgbxCleLt9DcSdiSW6H5argdw>
- McKenzie, R. B. (2003). The impact of orphanages on the Alumni's lives and assessments of their childhoods. *Children and Youth Services Review*, 25(9), 703-753. [https://doi.org/10.1016/S0190-7409\(03\)00068-9](https://doi.org/10.1016/S0190-7409(03)00068-9)
- McWey, L. M., & Cui, M. (2021). More contact with biological parents predicts shorter length of time in out of home care and mental health of youth in the child welfare system. *Children and youth services review*, 128, 106164.
- Medina, A., Beyebach, M., & García, F. E. (2022). Effectiveness and Cost-Effectiveness of a Solution-Focused Intervention in Child Protection Services. *Children and Youth Services Review*, 143, 106703. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2022.106703>
- Mısırlı, G. N., & Akyüz, İ. (2023). Çocuk Koruma Sistemi Kapsamında Bakım Tedbiri Alma ve Uygulama Sürecinin Nitel Analizi. *Sosyal Sağlık Dergisi*, 3(1).
- Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldaña, J. (2014). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook* (Third edition). SAGE Publications.
- Morgan, R. (2009). *Life in Children's Homes: A Report of Children's Experience by the Children's Rights Director for England*.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*. SAGE Publications.

- Munro, A. (1965). Childhood Parent-loss in a Psychiatrically Normal Population. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 19(2), 69-79. <https://doi.org/10.1136/jech.19.2.69>
- Munro, E. (2010). Learning to Reduce Risk in Child Protection. *British Journal of Social Work*, 40(4), 1135-1151. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq024>
- Munson, M. R., & McMillen, J. C. (2009). Natural mentoring and psychosocial outcomes among older youth transitioning from foster care. *Children and Youth Services Review*, 31(1), 104-111. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2008.06.003>
- Myers, J. E. (2008). A Short History of Child Protection in America. *Family Law Quarterly*, 42(3), 449-463.
- Nacak, İ., & Karaarslan, F. (2022). Bir Sistem Olarak Aile. İçinde M. Aydın (Ed.), *Aile Sosyolojisi* (5. Baskı, ss. 105-120). Çizgi Kitabevi. https://www.academia.edu/download/55377095/Islam_CAN-Tarih_Toplum_ve_Kultur_Baglaminda_Aile_ve_Kadin.pdf
- Nalbant, Ş. (2016). *Korunmaya Muhtaç Çocuklarda Çocuk Evleri Bakım Modelinin Toplumsallaşmaya İlişkin Rolü:Kayseri Örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Narayan, A. J., Lieberman, A. F., & Masten, A. S. (2021). Intergenerational transmission and prevention of adverse childhood experiences (ACEs). *Clinical psychology review*, 85, 101997.
- National Children's Alliance. (2024). *National Statistics on Child Abuse*. National Children's Alliance. <https://www.nationalchildrensalliance.org/media-room/national-statistics-on-child-abuse/>
- Nelson III, C. A., Zeanah, C. H., & Fox, N. A. (2019). How Early Experience Shapes Human Development: The Case of Psychosocial Deprivation. *Neural Plasticity*, 2019, 1-12. <https://doi.org/10.1155/2019/1676285>
- Okpych, N. J., & Courtney, M. E. (2014). Does education pay for youth formerly in foster care? Comparison of employment outcomes with a national sample. *Children and Youth Services Review*, 43, 18-28. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.04.013>
- Oktay, A. (1989). Korunmaya Muhtaç Çocukların Eğitimi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 101-115.
- Oktik, N. (2018). Aile ve toplum: Sosyolojik yaklaşımlar. İçinde Nurgün Oktik & Halime Ünal Reşitoğlu (Ed.), *Aileyi Anlamak: Disiplinler Arası Yaklaşım* (C. 1, ss. 1-29). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Oliveira, P. S., Fearon, R. M. P., Belsky, J., Fachada, I., & Soares, I. (2015). Quality of institutional care and early childhood development. *International Journal of Behavioral Development*, 39(2), 161-170. <https://doi.org/10.1177/0165025414552302>
- Özbesler, C. (2009). Koruyucu Aile Hizmetlerinde Değerlendirme Süreci. *Aile ve Toplum*, 4(16), 86-94.

- Özler Ervüz, F. (2020). *Çocuk Yuvalarından Çocuk Evlerine Geçişte Çocukların Psiko-Sosyal Gereksinimleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, M., & Ünal, V. (2015). Yetiştirme yurdundan ayrılanların sosyalleşme ve toplumla bütünleşme durumları (Sivas örneği). *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(1), 119-134.
- Özyürek, A., & Demiray, K. (2010). Yurtta ve Ailesi Yanında Kalan Ortaöğretim Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(2), 247-250.
- Palacios, J., Adroher, S., Brodzinsky, D. M., Grotevant, H. D., Johnson, D. E., Juffer, F., Martínez-Mora, L., Muhamedrahimov, R. J., Selwyn, J., Simmonds, J., & Tarren-Sweeney, M. (2019). Adoption in the service of child protection: An international interdisciplinary perspective. *Psychology, Public Policy, and Law*, 25(2), 57-72. <https://doi.org/10.1037/law0000192>
- Parton, N. (2011). Child Protection and Safeguarding in England: Changing and Competing Conceptions of Risk and their Implications for Social Work. *British Journal of Social Work*, 41(5), 854-875. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq119>
- Parton, N. (2014). Social Work, Child Protection and Politics: Some Critical and Constructive Reflections. *British Journal of Social Work*, 44(7), 2042-2056. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu091>
- Patton, M. Q. (1999). Enhancing the quality and credibility of qualitative analysis. *Health Services Research*, 34(5 Pt 2), 1189-1208.
- Payne, M. (2020). *Modern sosyal hizmet kuramı* (K. Karataş, Çev.). Nika Yayınevi.
- Pinheiro, M., Magalhães, E., Calheiros, M. M., & Macdonald, D. (2024). Quality of Relationships Between Residential Staff and Youth: A Systematic Review. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 41(4), 561-576. <https://doi.org/10.1007/s10560-022-00909-6>
- Pinkerton, J., & Rooney, C. (2014). Care leavers' experiences of transition and turning points: Findings from a biographical narrative study. *Social Work & Society*, 12(1). <https://chost53.zim.uni-wuppertal.de/index.php/sws/article/view/1459>
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar* (2. bs). Siyasal Kitabevi.
- Raposa, E. B., Rhodes, J., Stams, G. J. J. M., Card, N., Burton, S., Schwartz, S., Sykes, L. A. Y., Kanchewa, S., Kupersmidt, J., & Hussain, S. (2019). The Effects of Youth Mentoring Programs: A Meta-analysis of Outcome Studies. *Journal of Youth and Adolescence*, 48(3), 423-443. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-00982-8>
- Rees, A., Roberts, L., & Taussig, H. (2024). 'Family doesn't have to be mom and dad': An exploration of the meaning of family for care-experienced young people. *Families, Relationships and Societies*, 13(3), 461-477.

- Ruiz-Romero, K. J., Salas, M. D., Fernández-Baena, F. J., & González-Pasarín, L. (2022). Is contact with birth parents beneficial to children in non-kinship foster care? A scoping review of the evidence. *Children and Youth Services Review*, 143, 106658. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2022.106658>
- Saar-Heiman, Y., & Gupta, A. (2019). The Poverty-Aware Paradigm for Child Protection: A Critical Framework for Policy and Practice. *The British Journal of Social Work*, 50(4), 1167-1184. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz093>
- Sağlam, M., & Aral, N. (2016). Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*, 1(2), 43-56.
- Salazar, A. M., Lopez, J. M., Spiers, S. S., Gutschmidt, S., & Monahan, K. C. (2021). Building financial capability in youth transitioning from foster care to adulthood. *Child & Family Social Work*, 26(3), 442-453. <https://doi.org/10.1111/cfs.12827>
- Salim, M. (2011). *Geçmişten Günümüze Türkiyede Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Samuels, G. M., & Pryce, J. M. (2008). “What doesn’t kill you makes you stronger”: Survivalist self-reliance as resilience and risk among young adults aging out of foster care. *Children and Youth Services Review*, 30(10), 1198-1210. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2008.03.005>
- Saral, H. Ş. (1990). *Samsun Çocuk Yuvası Örneğinde Korunmaya Muhtaç Çocukların Davranış Sorunları Ve Sosyal Hizmetin Müdahale Yaklaşımları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarı, Ö. (2016). Toplumsal değişimin aileye yansımaları. İçinde Nazmi AVCI & Erdal AKSOY (Ed.), *Aile Sosyolojisi* (1.Baskı, ss. 89-98). Lisans Yayıncılık.
- Scharp, K. M., & Sanders, M. L. (2019). What is a theme? Teaching thematic analysis in qualitative communication research methods. *Communication Teacher*, 33(2), 117-121. <https://doi.org/10.1080/17404622.2018.1536794>
- Schene, P. A. (1998). Past, Present, and Future Roles of Child Protective Services. *The Future of Children*, 8(1), 23. <https://doi.org/10.2307/1602626>
- Selwyn, J., & Lewis, S. (2023). Keeping in touch: Looked after children and young people’s views on their contact arrangements. *Adoption & Fostering*, 47(2), 120-137. <https://doi.org/10.1177/03085759231170879>
- Silverman, D. (2021). *Nitel araştırma nasıl yapılır?* (E. Hava, Çev.; Vol. 1-1). Küre Yayınları.
- Siporin, M. (1980). Ecological Systems Theory in Social Work. *J. Soc. & Soc. Welfare*, 7(4), 507-532.
- Skyttner, L. (2005). *General systems theory: Problems, perspectives, practice*. World scientific. <https://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=38NoDQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR5&d>

q=General+Systems+Theory:+Problems,+Perspectives,+Practice&ots=U9h1CD2QjJ&sig=hoEu9rXg9yIrUhEPbHgKA0s5N7U

- Sonuga-Barke, E. J. S., Beckett, C., Kreppner, J., Castle, J., Colvert, E., Stevens, S., Hawkins, A., & Rutter, M. (2008). Is sub-nutrition necessary for a poor outcome following early institutional deprivation? *Developmental Medicine & Child Neurology*, 50(9), 664-671. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8749.2008.03065.x>
- Söğütlü, A. (2015). *Çocuk refahı alanında çalışan personelin sevgi evleri modeline yönelik değerlendirmeleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Söğütlü, A. (2025). *Türkiye’de çocuk koruma politikalarındaki değişimin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi].
- Spratt, T. (2008). Possible Futures for Social Work with Children and Families in Australia, the United Kingdom and the United States. *Child Care in Practice*, 14(4), 413-427. <https://doi.org/10.1080/13575270802267887>
- Sruthy, R., & Naachimuthu, K. P. (2017). Family Relationship and General Well-Being of Adolescents and Young Adults. *Indian Journal of Health & Wellbeing*, 8(7), 674-679.
- Statista. (2021). *Foster care in the U.S. - number of adopted with public agency involvement 2021*. Statista. <https://www.statista.com/statistics/255376/number-of-children-adopted-with-public-child-welfare-agency-involved-in-the-us/>
- Stein, M. (2006). Research review: Young people leaving care. *Child & Family Social Work*, 11(3), 273-279. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00439.x>
- Stein, M. (2012). *Young people leaving care: Supporting pathways to adulthood*. Jessica Kingsley Publishers. <https://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=i5oW2Mib3ZAC&oi=fnd&pg=PP2&dq=Young+people+leaving+care:+Supporting+pathways+to+adulthood.&ots=nBSzeFS2LO&sig=Mvr2NELOvNKGvJRrhkOhrSb1uWw>
- Stein, M., & Verweijen-Slannescu, R. (2012). *When Care Ends: Lessons from Peer Research Insights from Young People on Leaving Care in Albania, The Czech Republic, Finland and Poland*. SOS Children’s Villages International. <https://pure.york.ac.uk/portal/en/publications/when-care-ends-lessons-from-peer-research-insights-from-young-peo>
- Sting, S., Stohler, R., Brady, E., Gilligan, R., & Werner, K. (2025). Barriers to the educational progress of care leavers: The neglected role of stigma? *Children and Youth Services Review*, 173, 108294. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2025.108294>
- Sulamacı, F. (2020). *Türkiye’de Çocuk Evleri ile İlgili Araştırmalara Bir Bakış- Sistematiik Bir Derleme Çalışması* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

- Sütçü, S., Batman, H., Eraslan, E., & Demirel, A. C. (2023). Cumhuriyetin 100. Yılında Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 8(16), 183-198.
- Şahan, H. (2009). *Yetiştirme yurtlarında kalan gençlerin aile kurumuna bakışlarının değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şavlı, H. (2018). *Çocuk evlerinde kalan korunmaya muhtaç çocukların sosyalizasyonu küçükçekmece örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Şengün, A. (2020). *Çocuk Evlerinin Sosyal Uyumdaki Rolü Üzerine Bir Meta Analiz Çalışması* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Şenocak, H. (2005). *Korunmaya muhtaç çocuklar: İstanbul yetiştirme yurtları üzerine bir alan araştırması* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şenocak, H. (2006). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 51, 177-228.
- Tan, M. (1989). Çağlar boyunca çocukluk. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 22(1), 71-88.
- Tang, A., Almas, A., Zeytinoglu, S., Zeanah, C. H., Nelson, C. A., & Fox, N. A. (2021). Long-Term Effects of Institutional Care and Enhanced Attachment Relationships on Close Adolescent Friendships. *Child Development*, 92(6), 2431-2446. <https://doi.org/10.1111/cdev.13592>
- Tapan, M. G. (2021). *Kurum Bakiminden Ayriyan Bireylerin Evlilik Yaşantıları Üzerine Nitel Bir Araştırma* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Taştekel, S. (1992). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Bakım Yöntemleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 312-327.
- Tatsiopoulou, P., Chatzidimitriou, C., Georgaca, E., & Abatzoglou, G. (2020). A qualitative study of experiences during placement and long-term impact of institutional care: Data from an adult Greek sample. *Children and Youth Services Review*, 116, 105121. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105121>
- TDK. (2024). *Türk Dil Kurumu Sözlükler*. Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/>
- Teater, B. (2015). *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri: Uygulama için bir giriş* (A. Karatay, Çev.; 1.Baskı). Nika Yayınevi.
- Tekindal, M., & Arsu, Ş. U. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 153-182.

- Tekindal, S. (2021). *Nicel, Nitel, Karma Yöntem Araştırma Desenleri Ve İstatistik*. Nobel Yayıncılık.
- Temelli, M. E. (2019). *Korunma ve bakım altında bulunan çocukların aile algısı: Bilecik örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tepetaş Cengiz, G. Ş., & Kılınç, F. E. (2016). Erken Çocukluk Dönemini Koruma Altında Geçirmiş Bireylerin Aile ve Devlet Metaforlarının Belirlenmesi*. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 156-183.
- Thompson, A. E., Greeson, J. K., & Brunsink, A. M. (2016). Natural mentoring among older youth in and aging out of foster care: A systematic review. *Children and Youth Services Review*, 61, 40-50.
- Thompson, N. (2013). *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak* (Ö. C. Öntaş & B. H. Eren, Ed.; 1. baskı). Dipnot Yayınları.
- Tuncer, B., & Erdoğan, T. (2018). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(2), 515-527. <https://doi.org/10.21733/ibad.417251>
- Tunçer, P. (2019). Amerika Birleşik Devletleri'nde Çocuk Koruma Hizmetlerinin Kısa Tarihi. *The Journal of Social Sciences*, 37(37), 46-65.
- Turgut, A. Ş., & Özkan, Y. (2019). Kurum bakımından ayrılmış bireylerin sosyo-demografik özellikleri ile kurum bakımı sonrası yaşadıkları sorunlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(3), 748-763.
- Turgut, F. (2022). Genel Olarak Aile. İçinde M. Aydın (Ed.), *Aile Sosyolojisi* (5. Baskı, ss. 15-34). Çizgi Kitabevi. https://www.academia.edu/download/55377095/İslam_CAN-Tarih_Toplum_ve_Kultur_Baglaminda_Aile_ve_Kadin.pdf
- Uğur, S. B., & Kılıç, A. K. (2022). Kurum bakımında yetişmiş kişilerin kurum bakımı ve sonrası süreçte yaşadıkları sorunların belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(1), 69-95. <https://doi.org/10.33417/tsh.877684>
- Uluğtekin, S. (1993). Çocuk Yuvaları: Uygulamanın Son Araştırmalar Işığında Değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 11(3), 35-55.
- Van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Duschinsky, R., Fox, N. A., Goldman, P. S., Gunnar, M. R., Johnson, D. E., Nelson, C. A., Reijman, S., Skinner, G. C. M., Zeanah, C. H., & Sonuga-Barke, E. J. S. (2020). Institutionalisation and deinstitutionalisation of children 1: A systematic and integrative review of evidence regarding effects on development. *The Lancet Psychiatry*, 7(8), 703-720. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(19\)30399-2](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(19)30399-2)
- Van IJzendoorn, M. H., Luijk, M. P. C. M., & Juffer, F. (2008). IQ of Children Growing Up in Children's Homes: A Meta-Analysis on IQ Delays in Orphanages. *Merrill-Palmer Quarterly*, 54(3), 341-366. <https://doi.org/10.1353/mpq.0.0002>

- Van IJzendoorn, M. H., Palacios, J., Sonuga-Barke, E. J. S., Gunnar, M. R., Vorria, P., McCall, R. B., Le Mare, L., Bakermans-Kranenburg, M. J., Dobrova-Krol, N. A., & Juffer, F. (2011). I. children in institutional care: Delayed development and resilience. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 76(4), 8-30. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5834.2011.00626.x>
- Van Manen, M. (2007). Phenomenology of Practice. *Phenomenology & Practice*, 1(1).
- Van Manen, M. (2016). *Researching Lived Experience: Human Science for an Action Sensitive Pedagogy* (2. bs). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315421056>
- Van Manen, M. (2017). Phenomenology in Its Original Sense. *Qualitative Health Research*, 27(6), 810-825. <https://doi.org/10.1177/1049732317699381>
- Van Manen, M. (2023). *Phenomenology of Practice: Meaning-Giving Methods in Phenomenological Research and Writing* (2. bs). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003228073>
- Von Bertalanffy, L. (1972). The History and Status of General Systems Theory. *Academy of Management Journal*, 15(4), 407-426. <https://doi.org/10.2307/255139>
- Wade, J., & Dixon, J. (2006). Making a home, finding a job: Investigating early housing and employment outcomes for young people leaving care. *Child & Family Social Work*, 11(3), 199-208. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00428.x>
- Wade, M., Zeanah, C. H., Fox, N. A., Tibu, F., Ciolan, L. E., & Nelson, C. A. (2019). Stress sensitization among severely neglected children and protection by social enrichment. *Nature Communications*, 10(1), 5771. <https://doi.org/10.1038/s41467-019-13622-3>
- Webb, N. B. (2017). *Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulaması* (Ercüment ERBAY, Çev.; 1.Baskı). Nika Yayınevi.
- Wiener, J. M. (1998). Orphanages: An Idea Whose Time Has Come Again. *American Journal of Psychiatry*, 155(10).
- Wilson, A. (2015). A guide to phenomenological research. *Nursing Standard*, 29(34), 38-43. <https://doi.org/10.7748/ns.29.34.38.e8821>
- Wolff, P. H., & Fesseha, G. (2005). The Orphans of Eritrea: What are the Choices? *American Journal of Orthopsychiatry*, 75(4), 475-484. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.75.4.475>
- Wu, Q., Tsang, B., & Ming, H. (2014). Social Capital, Family Support, Resilience and Educational Outcomes of Chinese Migrant Children. *British Journal of Social Work*, 44(3), 636-656. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcs139>
- Wulczyn, F., Daro, D., Fluke, J., Feldman, S., Glodek, C., & Lifanda, K. (2010). *Adapting a Systems Approach to Child Protection: Key Concepts and Considerations*. UNICEF.
- Yanardağ, U. (2019). Kurum bakımı hizmetlerinden yararlanmış bireylerin kurum bakımı sonrası yaşam deneyimleri üzerine nitel bir araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 60-78.

- Yaşar, Ö., & Dağdelen, N. (2013). Korunmaya Muhtaç Çocukların Yetiştirilmesinde Çocuk Yurtlarından Çocuk Evlerine Geçişin, Çocukların Sosyo-Kültürel Ve Psikolojik Gelişimlerine Etkisi Üzerine Bir Çalışma: Isparta Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(18), 199-221.
- Yazıcı, E. (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 499-525.
- Yazıcı, E. (2013). *Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmetler: Kurum bakım hizmetinden yararlanmış bireyler üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Yazıcı, E. (2014). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 247-270.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112). <http://213.14.10.181/index.php/EB/article/view/5326>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E., & Yıldırım, E. (2011). Aile içi ilişkiler ve iletişim. *İçinde Aile sosyolojisi* (2.Baskı, ss. 139-153). Açılımkitap.
- Yıldırım, Ş. (2013). *Çocuk evlerinde kalan çocukların ilişki dinamikleri: İzmir Örneği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, Ş., & Işıksan, V. (2018). Çocuk evinde kalan çocukların sosyalleşme sürecindeki ilişkilerinin değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 46-70.
- Yıldız, B. N., & Karataş, M. (2024). Çocuk evleri hizmet modelinde psikososyal destek sağlayan meslek elemanlarının deneyimleri: Sivil toplum kuruluşu örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35(1), 113-135.
- Yılmaz, S. (2016). Türk Aile Yapısı. *İçinde Nazmi AVCI & Erdal AKSOY (Ed.), Aile Sosyolojisi* (1.Baskı, ss. 31-46). Lisans Yayıncılık.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009a). *Çocuk Koruma Sisteminde Aileyle Çalışmanın Esasları: İstanbul Örneğinde Çocuklar Ve Ailelerinin Gereksinimler, Güçlülük Ve Risk Faktörleri Açısından Değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009b). Sosyal Çalışma ve Çocuğun İyi Hali. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1).
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009c). Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum*, 5(18), 43-58.

- Yolcuoğlu, İ. G. (2010). Sosyal Çalışmada Gereksinim Kavramı ve Çocuk Refahı Sisteminde Gereksinim Temelli Politikalar. *Aile ve Toplum*, 11(6), 47-56.
- Yörükoğlu, A. (2007). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk* (7.Basım). Özgür Yayıncılık.
- Yurteri Tiryaki, A., & Baran, G. (2015). Kurum bakımı deneyimi olan kadınların çocukluk dönemi kurum yaşantıları- nitel bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(1), 23-44.
- Yüceer Kardeş, T. (2018). *Çocukluk Çağında Kurum Bakımı Deneyimi Evli Bireylerin Bağlanma Stilllerinin ve Aile İlişkilerinin İncelenmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüceer, T. (2012). *Kurum bakımı deneyimi olan bireylerin evlilik uyumları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, Z., & Öncü, B. (2016). Geçmişte kurum bakımında kalmış bireylerin kurum bakımı deneyimlerine ilişkin özellikleri ve bağlanma biçimlerinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(2), 63-77.
- Zeanah, C. H., & Humphreys, K. L. (2020). Global prevalence of institutional care for children: A call for change. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4(5), 343-344. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(20\)30055-9](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30055-9)

EKLER

Ek-1. Etik Kurul Onayı

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULLAR KOORDİNATÖRLÜĞÜ

PROTOKOL NO: 2024/141

ARAŞTIRMA BAŞLIĞI	Çocuk Evleri Hizmet Modelinde Yetişen Bireylerin Aile İlişkilerinin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyi Bağlamında İncelenmesi
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	1-Doktora/Sanatta Yeterlik Tez Çalışması 2-Nitel Araştırma
ARAŞTIRMACILAR	1-Sorumlu Araştırmacı : Muhammed Enes TEMELLİ 2-Tez Danışmanı : Prof. Dr. Bedrettin KESGİN
ETİK KURUL TÜRÜ	SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
KARAR	Etik Onay Verilmesine Karar Verildi.

Prof. Dr. İsa KARAMAN
ETİK KURULLAR KOORDİNATÖRÜ

TARİH
30.05.2024

Ek2. Görüşme Formu

Rumuz:	Anne ve Baba Hayatta mı:
Yaşınız:	Kardeş Sayısı:
Cinsiyetiniz:	Kurumda Kalan/Kalmış Kardeş Sayısı:
Yaşadığınız İl:	Devlet Koruması Altına Alınma Yaşınız:
Eğitim Durumunuz:	Devlet Koruması Altına Alınma Sebebiniz:
Medeni Durumunuz:	Herhangi Bir Kurum Bakımı Modelinde Toplam Kalma Süreniz:
Çalışma Durumunuz:	Çocuk Evleri Hizmet Modelinde Kalma Süreniz:
Varsa Göreviniz:	

1. (Hatırlıyorsanız) Kurum bakım öncesi dönemden bahseder misiniz?

Sonda:

- (Hatırlıyorsanız) Kurum bakım öncesi kimlerle ve nerede yaşıyordunuz?
2. Çocuk Evlerinde kaldığınız döneme ilişkin deneyimlerinizden bahseder misiniz? O dönem sizin için nasıl bir anlam ifade ediyor?

Sonda:

- Arkadaşlarınızla, meslek elemanlarıyla ve diğer personelle ilişkileriniz nasıldı?
 - Kurum bakımında sunulan yaşam koşulları ve diğer hizmetleri nasıl değerlendirirsiniz?
 - Herhangi bir sorun ve zorlukla karşılaştınız mı?
 - Karşılaştıysanız bu sorun ve zorlukları çözmek için neler yaptınız?
3. Çocuk evlerinde kaldığınız süre boyunca ailenizle/ akrabalarınızla görüşüyor muydunuz? Görüşüyorsanız onlarla olan ilişkilerinizi nasıl tanımlarsınız?
4. Çocuk evlerinde kaldığınız dönemde sosyal çevrenizle (aile, arkadaş, öğretmen) ilişkileriniz nasıldı? Kurumdan ayrıldıktan sonra o dönemki sosyal çevrenizle ilişkileriniz şimdi nasıldır?
5. Çocuk evlerinde edinmiş olduğunuz deneyimin sizin şimdiki sosyal destek sisteminize, iş hayatınıza ve aile ilişkilerinize olumlu ve olumsuz etkilerinden bahseder misiniz?
6. Çocuk evlerinden ayrıldıktan sonra bireysel yaşam kurma deneyiminizden ve bu deneyiminizde çocuk evlerinde edinmiş olduğunuz tecrübelerin etkisinden bahseder misiniz?
7. Çocuk Evleri Hizmet Modelinin gençlerin hayata hazırlanmasında, sosyal ilişkilerinin oluşmasında ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasındaki rolü hakkında ne düşünüyorsunuz?
8. Çocuk Evleri hizmet modelinin fiziksel yapısını, bilişsel ve sosyal etkisini ve mevcut politikalarını nasıl değerlendirirsiniz? Varsa iyileştirilmesi noktasında neler yapılabilir?
9. Aile sizin için nasıl bir anlam ifade ediyor? Sizin için aile kimlerden (ebeveyn, eş, arkadaş, sevgili vb. gibi) oluşuyor? Neden?

10. İhtiyacınız olması durumunda maddi ve manevi desteği varsa ailenizden alabiliyor musunuz? Alabiliyorsanız kimlerden ve ne şekilde alıyorsunuz?

Sonda:

- a) Sorunlarınızı, sevinç ve kederlerinizi ailenizle paylaşıyor musunuz? Paylaşıyorsanız kimlerle ve ne şekilde paylaşıyorsunuz?
 - b) Aile olarak gördüğünüz insanların duygularınıza önem verdiğini ve karar almada size yardımcı olduğunu düşünüyor musunuz?
11. Hayatınızda karşılaştığınız sorunlarla nasıl baş ediyorsunuz? Bu sorunların üstesinden gelmeye çalışırken en çok kim/kimlerden ve nasıl destek alıyorsunuz?
12. Sosyal ağınızı düşündüğünüzde, ilişki içinde olduğunuz sistemlerden sizi olumlu veya olumsuz olarak en çok etkileyen gruplar hangileridir? Ne şekilde etkilemektedir?
13. Kurum bakımında kaldığınızı bilen sosyal çevrenize karşı; kabul görme, arkadaşlık ilişkisi kurma ve onlardan sosyal destek görme noktasında sorunlarla karşılaşıyor musunuz?

Sonda:

- a) Karşılıyorsanız bunlar hangi şekilde oluyor?
 - b) Bu durum sizin diğer ilişkilerinizi nasıl etkiliyor?
 - c) Kurum bakımında kaldığınızı gizleme ihtiyacı hissediyor musunuz?
14. Çocuk evlerinden ayrılacak bireylerin yaşadıkları/yaşayacakları sorunlara ve kuracakları aile ilişkilerine dair önerileriniz nelerdir?
- a) Memuriyet/istihdam hakkı
 - b) Parayı kullanma
 - c) Eğitim konusunda yönlendirme
 - d) Çocuk evlerinin sizin üzerinizdeki en büyük etkisi nasıldır?
15. Son olarak eklemek istediğiniz şeyler varsa lütfen belirtiniz.

Ek-3. Kod Sistemi ve Frekans Dağılımları

Araştırmada yapılan refleksif tematik analiz sonucunda elde edilen kod sistemi aşağıda sunulmuştur. Kod sistemi; 4 ana tema, 13 alt tema ve bunlara bağlı 70 koddan oluşmaktadır. Bu süreçte toplam 1320 kodlama yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda her bir kodun frekans değeri yer almakta olup, katılımcı görüşmelerinde hangi temaların daha yoğun olarak ortaya çıktığını göstermektedir.

Kod Sistemi	Frekans
Kod Sistemi	1320
Bir Yer Edinmek: Kurumda Büyüme, Uyumlanma ve Anlam Yaratma	
Kurum Öncesi Yaşantının İzleri	
Kurum öncesi yaşantıda ihmal/istismar öyküleri	4
Aile içi şiddet, yoksulluk, boşanma ve vefat	24
Kurumla ilk karşılaşma anı	9
Yer değiştirme ve alışma sürecinin duygusal etkileri	5
Aileden kopuşun hikayesi ve etkisi	15
Çocuk Evlerinde Yaşamın Bireysel ve İşlevsel Yansımaları	
Fiziksel ortamın etkisi (oda paylaşımı, ev hissi)	14
Grup yaşamına alışma	10
Ortak sorumluluklar (temizlik, yemek hazırlığı)	15
Kurumun ev/yuva hissi verip vermediğine dair düşünceler	25
Ekonomik denge kurma çabası	6
Kurallara uyum, disiplin ve zaman yönetimi	27
Çocuk evlerinde edinilen bireysel beceriler	33
Gelecekteki iş yaşamına hazırlık var mıydı?	17
Kurum Sürecindeki Tecrübeler ve Değerlendirmeler	
Çocuk evleri ile çocuk evleri sitesi deneyimlerinin karşılaştırılması (ilişkisel, mekânsal ve psikolojik farklar)	38

Kurumlar arasında uygulamada farklılıklar	17
Kurumda kalınan dönemde sosyal çevre ilişkileri	12
Kurum yapısının ilişki kurma dinamiklerine etkisi	43
Kurumda kalınan dönemde görüşülen aile bireyleri	18
Çocuk evlerinin bulunduğu sosyal çevre ve fiziksel yapısının ilişki dinamikleri üzerindeki etkisi	37
Ev içerisindeki çocukların uyumu ya da uyumsuzluğu	15
Kurum personeline dair deneyimler ve değerlendirmeler	31
Modelin işleyişine dair öneriler (bireyselleştirme, kural esnekliği vb.)	77
Kurumdan ayrılacaklara yönelik tavsiyeler ve kişisel öneriler	37
Bağ Kurmanın Sınırları: İlişki Dinamikleri	
Bakım Verenlerle Kurulan İlişkiler	
Bakım elemanları ve grup sorumluları üzerinden değerlendirme	22
Anne/baba figürü olarak görme	23
Kurum sonrası iletişimi sürdürülen personel	21
Personel ve ev değişiminin bağ kurma üzerindeki etkisi	18
Duygusal destek, ilgi ve bağlılık deneyimleri	10
Ailenin Çok Yönlü Yapısı	
Aile tanımında dönüşen anlamlar ve ilişkisel aidiyet	37
Aileye yönelik kırgınlık ya da özlem	28
Aile ile olan ilişki yapısı	13
Çocukların aileye dair kararsızlık/çelişki yaşaması	3
Kardeşlerle bağ kurma ve koruma duygusu	14
Sosyal İlişkiler, Destek Örüntüleri ve Sistemsel Etkileşimler	
En çok etkileyen sistem ve sosyal grup deneyimleri	23

Kurum içindeki arkadaşlıkların sürekliliği ve ilişkisel derinliği	25
Sosyal dayanışma örüntüleri ve destekleyici ilişkiler	15
Güven kurma güçlüğü, self determinasyon ve mesafeli tutumlar	20
Maddi/manevi destek alınan kişiler	23
Kurum sonrası devam eden sosyal destek örüntüleri	23
Kurumdan Kopuş ve Hayat Kurma Mücadelesi	
Ayrılış Süreci ve Geçişin Psikolojisi	
Ani ayrılma ve hazırlıksızlık	5
Kurumdan ayrılırken yalnız bırakılma	16
Ayrılığı travmatik ya da rahatlatıcı deneyim olarak tanımlama	3
Kurumun Hazırlayıcılığı ve Yetersizlikler	
Çocuk evlerinde edinilen becerilerin bireysel yaşama katkısı	30
Eksik kalan hazırlık alanları (eğitim, bürokrasi, destek ağı)	40
Rehberlik hizmetlerine ilişkin değerlendirmeler	29
Parayı kullanma ve bütçe yönetimi konusunda rehberlik	23
İstihdam hakkına dair farkındalık, uygulama sorunları ve beklentiler	27
Yeni Hayata Geçişin Bireysel Dinamikleri	
Ev bulma, kira ödeme ve ekonomik sorumluluklar	11
İşe yerleşme süreci ve çevresel destek	3
Hayatı planlama ve karar alma sorumluluğu	12
Hayatta kalma stratejileri: alışkanlık, kontrol, mücadele	16
Destek Kaynakları ve Bağ Kurulan Figürler	
Grup sorumlusu ve bakım elemanlarından alınan destek	19
Kurumdaki arkadaşların süregelen desteği	8
Aile, akraba ya da tanıdıklardan alınan destek	2

Sosyal yardım kanallarının etkililiği	8
Sivil toplumdan alınan destek örnekleri	11
Kimlik, Anlam, Aidiyet ve Geleceğe Dair Yolculuk	
Geçmiş Yorumlama ve Duygusal Dönüşüm	
“Beni ben yapan şey” olarak kurum yaşantısı	8
Yaşananları kabullenme ve içsel uzlaşma	12
Geçmiş üzerinden kuruma karşı değişen ya da dengelenen bakış	17
Kırılganlıkla güçlenme arasında denge kurma	14
Travmatik olayların çıktısı	9
Toplumun bakış açısına yönelik eleştiriler “damgalanmaya karşı öneriler”	33
Gelecek Kurma Arzusu ve Kaygılar	
Aile kurma isteği ya da kaygısı	7
Çocuğuna kendi yaşadığını yaşatmama kararlılığı	3
Eğitimle ve işle hayata tutunma isteği	9
Kimlik Oluşumu, Aidiyet ve Anlam Verme Süreçleri	
Kurum geçmişine yönelik paylaşım, gizleme ve damgalanmaya karşı tutumları	39
“Kimsesiz” kimliğine karşı geliştirilen direnç ve yeniden tanım arayışları	15
Kurumdan gelen biri olarak kendini ifade etme ve aidiyet üretimi	24
Deneyimi aktarma ve örnek olma arzusu	7
Devlete aidiyet ve anlam üretimi	13

ÖZGEÇMİŞ

Muhammed Enes TEMELLİ, ilk ve ortaöğrenimini Bursa’da tamamlamıştır. 2014 yılında Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünden mezun olmuş, 2019 yılında aynı üniversitenin Sosyal Hizmet Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. 2020 yılından itibaren Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalında doktora eğitimine devam etmektedir.

2015 yılı Ocak ayından bu yana da kamuda sosyal çalışmacı olarak görev yapmakta ve mesleki çalışmalarını sürdürmektedir.

TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER

Temelli, M. E. (2025). Çocuk Evleri Modelinin Sistem Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi. In Congress Proceedings Book (pp. 799–805). 2nd International Ege Congress on Social, Humanities, Administrative, and Educational Sciences, March 8–10, 2025. <https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8553-4-0.2025.0089>